

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

Джерела до історії України-Руси

Том XII

**УКРАЇНА І ПОЛЬЩА
В ДОКУМЕНТАХ**

1918 — 1922

ЧАСТИНА I

Зібрав і зредагував

ТАРАС ГУНЧАК

НЮ-Йорк — Париж — Сидней — Торонто
1983

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE ŠEVČENKO
SCHEWTSCHENKO GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN

Sources for the History of Ruś-Ukraine

Vol. XII

**UKRAINE AND POLAND
IN DOCUMENTS**

1918 — 1922

PART I

Edited by

TARAS HUNCZAK

•

NEW YORK — PARIS — SYDNEY — TORONTO
1983

**UKRAINE AND POLAND
IN DOCUMENTS
1918 — 1922**

**Published with the Assistance of
Vasyl and Sophia Dmytrenko Memorial Fund**

**Copyright © 1983 by Shevchenko Scientific Society
Library of Congress Catalog Card Number: 82-060072
ISBN: 0-88054-101-6**

**Printed by M. P. Kotz
1215 Summit Avenue, Jersey City, N. J.**

SUMMARIES OF DOCUMENTS

Date	Subject	Doc. No.	Page
1918			
Dec. 15	Memorial of Dr. Mykhailo Lozynskyi to Joseph Pilsudski concerning the question of Eastern Galicia and the Ukrainian-Polish relations	1	11
Dec. 21	Political report of the Polish Consulate in Kiev	2	20
Dec. 26	Counselor Kutylowski's report from Kiev	3	31
1919			
Jan. 5	News from the Polish Consulate in Kiev	4	32
Jan. 7	Karol Waligórski reports to the Minister of Foreign Affairs on the programs and policies of the Union for the Rebirth of Russia as well as of the All-Russian People's Center	4a	33
Jan. 10	Confidential statement of PCD (Polska Centrala Demokratyczna) in Ukraine concerning Polish-Ukrainian relations	5	40
Jan. 12-29	Documents relating to the Ukrainian-Polish struggle for the Eastern Galicia and the efforts of the Great Powers to effect an armistice	6	42
Jan. 16	Ukrainian-German Military Agreement	7	60
Jan. 19	Ukrainian-Polish struggle for the Eastern Galicia and the Great Powers	8	62
Jan. 26	Report to Paderewski on the situation in Galicia	9	71
Jan. 27	Kutylowski's report from Kiev	10	74
Feb. 3	Telegram to Paderewski concerning the efforts of the Great Powers in arbitrating a Polish-Ukrainian armistice	11	76
Feb. 5	Report to Paderewski on the Polish-Ukrainian negotiations	12	77
Feb. 11	Telegram from Wankowicz on the Ukrainian-Polish negotiations	13	78

:

Date	Subject	Doc. No.	Page
Feb. 21	Report on the Polish and Ukrainian activities in Odessa	14	79
Feb. 24	Events leading toward the Ukrainian-Polish armistice	15	81
Feb. 28	Allied conditions of the Polish-Ukrainian armistice	17	86
Feb. 28	Report from B. Kutylowski, the Polish Envoy to the government of Symon Petliura, concerning the negotiations between the representatives of the Directory and the Entente on the question of a Polish-Ukrainian understanding	18	87
Mar. 1	Telegram from Capt. Switalski inquiring into the reasons of the Ukrainian termination of the Polish-Ukrainian armistice	19	93
Mar. 1	Telegram from Michalowski concerning Ukrainian-Polish negotiations	20	93
Mar. 1	Letter from Stefan Dabrowski to Paderewski on the resumption of hostilities	21	94
Mar. 2	Situation in the Ukraine	22	95
Mar. 19	A situation report on Eastern Galicia	23	98
Apr. 1	Letter from Col. Haller concerning the Ukrainian-Polish armistice negotiations	24	102
Apr. 7	Documents relating to the Polish-Ukrainian armistice negotiations	25	103
Apr. 12	Dispatch from Gen. E. Gologorski concerning the Ukrainian-Polish armistice negotiations	26	109
Apr. 16	Hasenko's protests to the Rumanian Government	27	111
Apr. 26	Instruction from the Polish High Command to Gen. T. Rozwadowski outlining his duties in the mission to Paris	28	116
May 10	Pro memoria of J. Radziwiłł concerning the Eastern borders of Poland	29	118
May 15	Kurdynovskyi's letter to Pilsudski	30	121
May 20	Report on the Ukrainian-Polish talks in Lublin	31	122
May 24	Oskilko's memorial to Pilsudski	32	124
May 24	Kurdynovskyi's proposals for a Ukrainian-Polish agreement	33	127
May 24	Agreement between B. Kurdynovskyi and I. Paderewski	34	129

Date	Subject	Doc. Page No.
May 25	Galecki instructs how to deal with the local Ukrainian population	35 131
May 27	Unsuccessful attempt of the Ukrainians to reach an armistice	36 133
May 30	Note of the Western Ukrainian Republic to the Allies	37 134
May 31	Letter from J. Pilsudski to I. Paderewski concerning the Eastern policy of Poland	38 140
June 3	Plutynski's memorial to Pilsudski concerning the use of the lands of Volhynia	39 145
June 3	Russanowski's letter to Radziwiłł reporting on the attitude of the American press	46 154
June 5	Oskilko's memorial to Pilsudski	41 158
June 5-16	Details of the Ukrainian-Polish negotiations leading to the Armistice of June 16th	42 166
June 9	Dispatch from Lviv to General Henrys concerning the attitude of the population of Eastern Galicia toward the Polish authorities	43 195
June 11	Berezowski informs of the Bolshevik terror against the Polish nationals in Ukraine	44 197
June 13	A situation report on Eastern Galicia and Volhynia	45 198
June 16	Zakrewski's letter to M. Grek concerning the conditions of the civilian population during the Polish-Ukrainian War	46 201
June 16	Oskilko's memorial to Pilsudski	47 203
June 16	Report on the conclusion of the Ukrainian-Polish armistice	48 205
June 17	Grocholski urges Pilsudski to resolve the Polish-Ukrainian conflict with the help of Petliura	49 206
June 19	Galician Army rejected the Armistice of June 16th	50 207
June 22	The Polish High Command informs the Ministry of Foreign Affairs that the Armistice was terminated	51 208
June 26	Szeptycky's letter to Pilsudski	52 209
June 27	Polish Military Attaché in Rumania reports his conversation with Col. Yates on the Ukrainian question	53 211
June 28	Delvig confirms the resumption of hostilities	54 213

...

Date	Subject	Doc. Page No.
June 28	Memorial of the Polish National Committee concerning the Polish Eastern borders	55 214
June 29	Rozwadowski's memorandum concerning the policy to be followed in the future	56 218
June 30	Telegram informing that the Allies permitted Gen. Haller to use his Army against the Ukrainians	57 220
July 12	Rumanian attitude toward the Ukrainians and the Poles	58 220
July 18	Polish Military Attache reports on the Rumanian attitude toward the Government of Western Ukraine and Petliura	59 222
July 19	Ukrainians seek to renew negotiations in order to reach an armistice with the Polish Army	60 224
July 22	A report of the Ukrainian effort to establish contacts between Bela Kuhn and the Soviet Government in Kiev	61 226
July 22	Soviet radiogram suggesting a peaceful solution of the frontier issue between the Ukrainian Soviet Republic and Poland	62 228
Aug. 1	Dispatch from R. Dmowski to Wl. Skrzynski concerning the projected agreement on Eastern Galicia	63 229
Aug. 7	Instructions for the Ukrainian and Polish representatives which were to serve as a basis for negotiating an armistice between the two states	64 231
Aug. 8	Telegram concerning Rumania's attitude toward Petliura and the question of Galicia	65 236
Aug. 8	Petliura's letter to Pilsudski	66 237
Aug. 10	Letter from the Second Division to the Ministry of Foreign Affairs concerning negotiations with the representatives of S. Petliura	67 238
Aug. 13	Instructions for the Polish Delegation and the conditions for the Ukrainian-Polish armistice	68 239
Aug. 6-14	Minutes of the Conference, Envoys, and Chiefs of the Diplomatic Missions of the Ukrainian People's Republic in Karlsbad	69 245
Aug. 15	The reply of the Ukrainian Delegation to the Polish condition on the armistice negotiations	70 321

Date	Subject	Doc. Page No.
Aug. 15	Telegram from Tiutiunyk to Col. Lypko	71 323
Aug. 10-16	Polish-Ukrainian armistice negotiations	72 324
Aug. 17	Letter of Deputy Minister Skrzynski to General Carton de Wiart concerning the question of Eastern Galicia	73 333
Aug. 16	Dispatch from the Ministry of Foreign Affairs to M. Zamoyski concerning the arrival of the Ukrainian delegation to Warsaw	74 335
Aug. 23	Dispatch from the Ministry of Foreign Affairs to Zamoyski concerning Ukrainian-Polish negotiations	75 335
Aug. 29	A letter to the Polish Minister of War concerning the transfer of the Ukrainian prisoner of war from Italy to Ukraine	76 336
Aug. 29	Telegram from Count Zamoyski (Paris) to the Ministry of Foreign Affairs concerning the question of Eastern Galicia	77 338
Sept. 2	Telegram from Clemenceau asking to influence Petliura to maintain neutrality during the advance of Denikin's Army	78 339
Sept. 4	A communique of the Ukrainian Government	79 340
Sept. 5	Dispatch from the Ministry of Foreign Affairs to Zamoyski on Denikin's attitude toward Poland after taking Kiev	80 342
Sept. 6	Telegram from the Polish Military Attaché in Bucharest on Denikin's taking of Kiev from the Ukrainian Army	81 343
Sept. 6	Communiqué of the High Command of Petliura's Army	82 344
Sept. 9	Ukrainian declaration to the Rumanian Government and the letter of Prof. Maciejewicz to Kurdynovskyi in Warsaw	83 347
Sept. 12	Order to the POW in the territories under Denikin's and Bolshevik control	84 350
Sept. 15	Report of Tadeusz Kobylanski on the situation in Ukraine	85 351
Sept. 16	Report on the preparations of the Ukrainian uprising against the Poles in Eastern Galicia	86 355
Sept. 17	Dispatch of the Polish Military Mission in Paris	

Date	Subject	Doc. Page No.
	concerning the Petliura-Denikin struggle and the Galician question	87 358
Sept. 23	Sapieha reports from London concerning the question of Eastern Galicia	88 360
Sept. 24	Instruction for the Polish Delegation for negotiating an extension of the Polish-Ukrainian armistice	89 362
Sept. 25	Telegram from Skrzynski to the Ministry of Foreign Affairs concerning a possible change of Rumanian attitude toward Petliura	90 364
Sept. 26	Memorial of the Committee for National Defense (Lviv) concerning the activities of the Ukrainian Government and the attitude of the Ukrainians toward the Poles	91 365
Sept. 27	Telegram from Bucharest concerning the transport of the Ukrainian money to Kaments-Podilskyi	92 368
Sept. 28	Telegram from Skrzynski (Rumania) concerning Ukrainian-Rumanian relations	93 369
Oct. 8	Oskilko's letter to Pilsudski	94 369
Oct. 8	Report on the strategic situation in Ukraine	95 370
Oct. 9	Memorial from "Stronnictwo Pracy Konstytucyjnej" concerning the future of Eastern Galicia	96 378
Oct. 9	Memorial from a Polish-Jewish Delegation from Podillia and Volhyn describing the existing conditions in those provinces	97 386
Oct. 19	Report on the formation of partisan movement against the Polish authority	98 389
Oct. 22	Telegram concerning the extension of the Ukrainian-Polish Armistice	99 392
Oct. 22	Report from Gen. Rozwadowski concerning Denikin's claims and the attitude of England and France to Eastern Europe	100 392
Nov. 4	Polish protest against the Ukrainian violation of the armistice agreement	101 395
Nov. 4	Telegram from the Polish Military Attaché in Rumania concerning the military supplies the Ukrainians received from that country	102 397
Nov. 6	Report on the Ukrainian effort to recruit students in Mukachevo to the Ukrainian Army	103 398
Nov. 7	The Agreement between Tarnavskyi and Denikin	104 400

Date	Subject	Doc. Page No.
Nov. 14	Instruction concerning the transit of the Ukrainian Army through the Polish territory	105 402
Nov. 14	Provisions of the Ukrainian-Polish Armistice	106 404
Nov. 20	Dispatch from Paris concerning the discussion of Eastern Galicia in Conseil Suprême	107 408
Nov. 21	Telegram from Kamenets-Podilskyi to Warsaw concerning Petliura's proposal that the Polish Army move to a new line in order to prevent Denikin from taking new territory	108 410
Nov. 22	Telegram from General Karnicki concerning the strategic situation in Ukraine	109 412
Nov. 23	Telegram from Potocki concerning an agreement with Melnyk to transfer temporarily the Ukrainian rolling stock under the Polish control	110 413
Nov. 23	Koroliv comments on various problems	11 414
Nov. 23	Letter from Macievich concerning the Tarnavskyi-Denikin Agreement and the Ukrainian foreign relations	112 416
Nov. 24	Report of the Polish Delegation in Paris concerning the decision on Eastern Galicia	113 422
Nov. 24	Vasilko's letter to Macievich explaining why his appointment to the Berlin post should be reconsidered	114 424
Nov. 27	Vasilko's letter to Petliura suggesting a rapprochement with Poland and Rumania and advising him why he should not be appointed to the Berlin post	115 428
Nov. 27	Letter of the Polish Delegation in Paris to the Prime Minister of Poland concerning the future status of Galicia	116 430
Nov. 28	Telegram from Zamoyski (Paris) to the Ministry of Foreign Affairs concerning the decision on Eastern Galicia	117 432
Nov. 30	Telegram from Zamoyski (Paris) to the Ministry of Foreign Affairs concerning some possible changes in the decision on Eastern Galicia	118 432
Dec. 1	Report from Stockholm on the Ukrainian activities in Sweden	119 433
Dec. 2	Declaration of the Ukrainian Mission concerning Political and military agreements with Poland	120 435

Date	Subject	Doc. No.	Page
Dec. 4	Telegram from the Ministry of Foreign Affairs to the Polish Delegation in Paris instructing it how to act in the question of Eastern Galicia	121	437
Dec. 7, 8, 9	Resolutions of PPS on the question of Eastern Galicia	122	439
Dec. 8	Declaration of the Highest Peace Conference on the question of the eastern borders of Poland	123	439

PREFACE

The study of the East European political turmoil connected with World War I, the revolutions, and the civil wars constituted a serious problem to the student of history due to a paucity of published source material. The situation has been improving in the last few years, when, to the earlier limited publications of documents in the **Papers Relating to the United States Foreign Relations** for the years 1918-1922, and in the **Documents of British Foreign Policy** (particularly Volume III, pp. 828-909, which deal with the question of Eastern Galicia) new publications have appeared. The most important of these are the **Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich** (5 volumes), edited by Natalia Gąsiorowska-Grabowska (Warsaw, 1962-1966). These superbly edited volumes cover areas far beyond that suggested by the title.

Less valuable is the three-volume **Grazhdanskaia voina na Ukrainie** edited by S. M. Korolivskiy. Although offering some corroborating documentation of several of the major themes of the Ukrainian Revolution and the civil war, the selection deals for the most part with military minutia. Somewhat better is the **Ukrainska RSR na mizhnarodnii areni**, edited by V. M. Koretskyi (Kyiv, 1966). Of particular interest are the documents relating to the period following the Riga settlement in 1921.

Of all the documents published, the four-volume **Die Ereignisse in der Ukraine** (Philadelphia, 1966-1969) occupy a special position. Meticulously researched and carefully edited by T. Hornykiewicz, they shed light on Ukrainian history in one of its most critical periods.

This two-volume set contains documents from the archives of Marshal Joseph Pilsudski which are in the Joseph Pilsudski Institute of America in New York City. Out of the immense mass of documentary material found therein, a selection was made to illustrate the relations between the Polish Republic and the Ukrainian Democratic Republic (November 1918—December 1921). The documents reflect major political and military events as they effected the Poles and the Ukrainians: the war over Eastern Galicia, the problem of Eastern Galicia at the Paris Peace Conference, the military and political conventions between Poland and Ukraine (April 1920), the ensuing war against the Soviet Russia, the retreat and the battle at Warsaw, and finally the Peace Conference in Riga (1920-1921).

ACKNOWLEDGEMENTS

I wish to take this opportunity to express my deep gratitude to all those who helped in the preparation of these two volumes. I am particularly grateful to the late Colonel Adam Koc who, as archivist of the Joseph Pilsudski Institute of America, was generous with time and with his invaluable advice. Equally helpful was his successor Professor Waclaw Jędrzejewicz. I also wish to express my gratitude to Dr. Hryhor Luznycky for proofreading the second volume.

In the technical preparation of this work I was assisted by Mykhailo Lebed, Irene and Oksana Demchyshyn, Michael Gladishev, and Dr. Evhen Perejma. Particularly Mr. Perejma was largely instrumental in bringing about the completion of this work by participating actively in every phase of the editorial work.

The index for vol. I was prepared by Olena Paslawsky. Anatol Wowk and Jaroslaw Klym prepared the index for the second volume.

DOCUMENTS
ON THE POLISH-UKRAINIAN RELATIONS
1918-1920

This two-volume set contains a selection of 260 documents from the archive of Poland's Marshal Joseph Pilsudski, which were brought abroad and is now located in New York City. With a few exceptions, they have not been previously published.

The documents deal with the relations between the Ukrainian People's Republic and Poland, particularly with the negotiations that led to the Polish-Ukrainian Military Convention signed in April 1920, the Polish-Soviet War, the Peace in Riga 1920-1921, etc. A large part of Volume I pertains to the Ukrainian-Polish War over Eastern Galicia [Western Ukraine] (1918-1919) and the problem of Eastern Galicia at the Paris Peace Conference in 1919.

Most of the collection consists of reports of the Polish diplomatic representatives abroad, reports from the Paris Conference, reports by the military and political intelligence, letters and memoranda of the Polish, Ukrainian, and Russian political leaders.

The documents are arranged chronologically and in the original language, for the most part in Polish. The biographical and factual notes are in English.

Ціллю видання „Україна і Польща у світлі документів (1918-1922)” — є поширення архівної бази для вивчення історії України 20-го століття а в першу чергу доби визвольної боротьби. По сьогодні найбільший вклад у цю ділянку зробив Східньо-Європейський Інститут ім. В. Липинського видаючи, за редакцією о. Т. Горникевича серію (в 4-ох томах) документів п. н. „Ereignisse in der Ukraine 1914-1922”.

Документи, які друкуємо в цих двох томах це, за малими винятками, ще ніде недруковані архівні матеріали, які походять із архіву маршала Юзефа Пілсудського. В 1939 р. цей архів вивезено з Польщі; сьогодні він знаходиться в Нью-Йорку.

Тематично документи відносяться до таких центральних питань: відносини між Українською Народньою Республікою а Польщею, переговори, які довели до підписання політично-військової конвенції в квітні 1920 р., похід на Київ та Ризька конференція. Велика частина першого тому відноситься до українсько-польської війни в рр. 1918-1919, як також питання Галичини на Парижській мировій конференції.

Більшість документів — це рапорти польських дипломатичних представників при уряді УНР та інших держав, рапорт з Парижської мирової конференції як також звідомлення польської розвідки. Тут входять і меморіяли, листи та звернення різних політичних діячів українського, польського та російського походження.

Документи впорядковані хронологічно, в мові оригіналу. Переважаюча більшість документів є в польській мові; примітки зроблені в англійській мові.

DOKUMENTY DO HISTORII STOSUNKÓW
POLSKO-UKRAIŃSKICH
1918—1922
1918-1922

Zbiór dokumentów w dwóch tomach. Dokumenty, z małymi wyjątkami nigdzie nie drukowane, pochodzą przeważnie z archiwum Marszałka Józefa Piłsudskiego, które w 1939 roku zostało wywiezione za granicę.

Treścią dokumentów są stosunki pomiędzy Ukrainą Republika Ludową a Polską, a zwłaszcza pertraktacje, które doprowadziły do zawarcia konwencji polityczno-wojskowej w kwietniu 1920 roku, wyprawa kijowska i konferencja pokojowa w Rydze. Znaczna część pierwszego tomu dotyczy wojny polsko-ukraińskiej w latach 1918-1919 w Galicji Wschodniej oraz sprawy Galicji na Konferencji Paryskiej w roku 1919.

Większość dokumentów stanowią raporty polskich przedstawicieli dyplomatycznych przy Rządzie Ukraińskiej Republiki Ludowej i innych państw, raporty z Konferencji Paryskiej, doniesienia polskiego wywiadu politycznego i wojskowego, protokoły z konferencji w sprawie zawieszenia broni podczas wojny polsko-ukraińskiej, wreszcie memoriały, listy itp. rozmaitych działaczy politycznych polskich, ukraińskich i rosyjskich.

Materiały zamieszczone w książce obfitują w szczegóły ważne dla rekonstrukcji historii epoki. Pozwalają wniknąć za kulisy tych wydarzeń w Polsce, Ukrainie i w Rosji, które doprowadziły do nowego układu sił we Wschodniej Europie po pierwszej wojnie światowej.

Dokumenty, uporządkowane chronologicznie, podane są w języku oryginału, przeważnie polskim, notatki biograficzne i przypisy — w języku angielskim.

Do
Wielce Szanownego Obywatela
JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO
Naczelnika Rzeczypospolitej Polskiej
w WARSZAWIE

PRZEDSTAWIENIE

Dra Michała Łożyńskiego¹

członka Ukraińskiej Rady Narodowej i przewodniczącego byłej Delegacji Ukraińskiej Rady Narodowej dla prowadzenia pertraktacji z Polskim Komitetem Narodowym miasta Lwowa

we Lwowie

(ul. św. Wojciecha L. 2. A)

w sprawie postępowania polskich władz wobec Ukraińców m. Lwowa.

WIELCE SZANOWNY OBYWATELU!

W imię ideałów, które przyświecały Wam całe życie w walce za wyzwolenie Ojczyzny Waszej z rosyjskiej niewoli i narodu Waszego z ucisku polityczno-społecznego, — ideałów, które dano Wam urzeczywistnić na stanowisku Naczelnika Rzeczypospolitej Polskiej, — które Centralna Rada Ukraińska w Kijowie przyjęła jako podstawę Ukraińskiej Republiki Ludowej, a Ukraińska Rada Narodowa we Lwowie jako podstawę zachodnio-ukraińskiej Republiki Ludowej, — w imię tych ideałów, wspólnych i tym Polakom, którzy tworzą Polską Rzeczpospolitą Ludową, i Narodowi Ukraińskiemu, który tworzy Ukraińską Republikę Ludową, — zwracam się do Was w tej nadziei, że głos mój znajdzie dostęp do Waszego umysłu i serca.

Utworzenie Ukraińskiej Rady Narodowej.

Jak Wam wiadomo, dnia 19. października 1918. r. Ukraiński Naród Monarchii austro-węgierskiej powołał do życia Ukraińską Radę Narodową jako najwyższą władzę Narodową, uprawnioną w jego imieniu do wykonywania prawa narodowego samookreślenia się.

¹ Łożyński, Mykhailo (1880-1937), jurist, political leader; Deputy-Secretary of Foreign Affairs of the Western Ukrainian People's Republic from March 1919; delegate to the Paris Peace Conference. Professor of international law (1921-1929) in Prague, later head of the Economic Institute in Kharkiv. Deported by the Soviets to the Urals where he died in 1937. Also author of an important study *Halychyna v rr. 1918-1920* (1922).

Stanowisko Polskiej Komisji Likwidacyjnej. *

Tak objawioną wolę ukraińskiego narodu Monarchii aust.-węgierskiej polskie czynniki polityczne zaboru austriackiego zupełnie zignorowały. Polska Komisja Likwidacyjna (która powstała kilka dni później w Krakowie, — zamiast się zwrócić do Ukraińskiej Rady Narodowej z propozycją uregulowania na wspólnej konferencji stosunków między objema częściami Galicyi, polską i ukraińską, na czas do ostatecznej decyzji na kongresie pokojowym, — ogłosiła całą Galicyę jako przynależną do państwa polskiego i wezwała wszystkie urzędy państwowe, krajowe i gminne całej Galicyi do wykonywania władzy w imieniu państwa polskiego.

Ukraińska Rada Narodowa obejmuje władzę państwową w Galicyi wschodniej. — Proklamacya Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej. — Zabezpieczenie praw mniejszości narodowych.

Widząc, że Monarchia awstr.-węgierska się rozpada, postanowiła Ukraińska Rada Narodowa wykonać prawo samookreślenia się ukraińskiego narodu i w jego imieniu objąć władzę państwową na zamieszkałym przez niego terytoryum.

Dnia 1. listopada 1918. Ukraińska Rada Narodowa przy pomocy Ukraińskich Siczowych Strzelców i Ukraińskiego wojska byłej armii austr.-węgierskiej, które przeszło na jej stronę, usunęła władze austriackie we Lwowie i w całej ukraińskiej części Galicyi.

Objęcie władzy przez Ukraińską Radę Narodową odbyło się wszędzie spokojnie, bez rozlewu krwi.

W swej dalszej działalności państwo-twórczej Ukraińska Rada Narodowa ogłosiła ukraińskie ziemie Monarchii austr.-węgierskiej jako zachodnio-ukraińską Republikę Ludową, powołała do życia tymczasowy Sekretaryat Państwowy jako rząd zachodnio-ukraińskiej Republiki Ludowej i poleciła Sekretaryatowi Państwowemu poczynić starania celem zjednoczenia wszystkich ziem ukraińskich w Ukraińską Republikę Ludową.

W sprawie narodowych mniejszości na terytoryum zachodnio-ukraińskiej Republiki Ludowej Ukraińska Rada Narodowa w swym programie z dnia 19. października 1918. ogłosiła zupełnia zabezpieczenie ich praw narodowych i zwróciła się do nich z wezwaniem, by wys-

---

* Polish Liquidation Commission was set up in Cracow on Oct. 27, 1918 under Ignacy Daszyński, Wincenty Witos, and Aleksander Skarbek.

łały swych przedstawicieli do Ukraińskiej Rady Narodowej, zaś po utworzeniu Sekretaryatu Państwowego zastrzegła dla nich teki Ministrów narodowych.

Polskie powstanie we Lwowie.

Obejmując władzę we Lwowie, Ukraińska Rada Narodowa odniosła się z zupełnym uszanowaniem dla polskich dóbr narodowych. Ani jednej polskiej instytucji narodowej nie naruszono. Tak samo postanowiono uszanować samorząd m. Lwowa, — chociaż organizacja samorządu była krzywdząca dla ukraińskiej ludności m. Lwowa — i już w tym samym dniu pierwszego listopada 1918 zaproponowano prezydium m. Lwowa dalsze prowadzenie zarządu miasta.

Tym czasem pod wieczór 1. listopada 1918. wystąpił przeciw władzy Ukraińskiej Rady Narodowej we Lwowie polski oddział bojowy. Dopiero teraz padły strzały i krew się polała. W dniach następnym walki się rozszerzyły i linia bojowa rozdzieliła Lwów na dwie części: polską i ukraińską.

Należy stwierdzić, że polskie wystąpienie zbrojne było nie obroną życia, mienia, narodowych praw i narodowych dóbr Polaków m. Lwowa, albowiem Ukraińska Rada Narodowa na życie, mienie, narodowe prawa i narodowe dobra Polaków m. Lwowa nie tylko nie podniosła ręki, a wzięła je pod ochronę, — lecz było to powstanie przeciw ukraińskiej władzy państwowej celem przyłączenia ukraińskiej części Galicyi do państwa polskiego.

Tak określił to też na jednym z posiedzeń polsko-ukraińskiej konferencji pokojowej przedstawiciel polskiej siły zbrojnej we Lwowie, oświadczając, że polskie wojsko we Lwowie uważa się za część wojska państwa polskiego zaś obronę Lwowa uważa za część obrony praw państwa polskiego do ukraińskiej części Galicyi.

Polsko-ukraińskie pertraktacye.

Równocześnie z wybuchem polskiego powstania we Lwowie przybył dnia 1. listopada 1918 wieczorem na posiedzenie Ukraińskiej Rady Narodowej marszałek krajowy Niezabitowski z kilkoma polskimi członkami Wydziału krajowego z propozycją prowadzenia pertraktacyi celem załatwienia polsko-ukraińskiego konfliktu we Lwowie.

Propozycję przyjęto i pierwsza konferencja odbyła się w Wydziale Krajowym w dniu 2. listopada 1918.

Kiedy zaś walki się rozszerzyły, w imieniu polskiej strony wy-

stąpił Polski Komitet Narodowy m. Lwowa, który przez swych delegatów prowadził pertraktacje z delegatami Ukraińskiej Rady Narodowej aż do dnia 20. listopada 1918. Na posiedzeniu w dniu 20. listopada 1918 stwierdzono, że stanowiska obu stron nie dadzą się pogodzić, i na tem pertraktacje przerwano.

Postępowanie władz ukraińskich wobec Polaków we Lwowie.

Jak już powiedziano, wskutek polskiego powstania linia bojowa rozdzieliła Lwów na dwie części: polską i ukraińską. Centrum miasta i położone w niem instytucje narodowe, redakcje polskich dzienników — toż sam Polski Komitet Narodowy, który się zbierał w Izbie Handlowej, znajdował się pod rządami władz ukraińskich.

A chociaż polska ludność tej części miasta jawnie i czynnie objawiała swą solidarność z polskiem wojskiem i swe wrogie usposobienie przeciw Ukraińskiej władzy państwowej, Ukraińska władza państwowa przez cały czas powstrzymywała się od ogólnych represji przeciw polskiej ludności.

Polskie instytucje narodowe zostały nietknięte, — chyba że tego wymagała konieczność wojennych operacji (na przykład obsadzenie Ossolineum.)

Polskie dzienniki zostały zawieszane dopiero wtedy, gdy poczęły zamieszczać wezwania, by polska ludność chwyciła za broń i stawała do walki z ukraińskim wojskiem.

Polski Komitet Narodowy miasta Lwowa, który w imieniu polskiego wojska prowadził pertraktacje z Ukraińską Radą Narodową, a więc występował jako w swym rodzaju rząd nieprzyjacielski, miał zupełną swobodę ruchów.

Ukraińskie władze ani nie aresztowały nikogo z członków Komitetu i w ogóle z wybitniejszych przedstawicieli polskiego społeczeństwa, ani nie wywoziły zakładników.

Położenie Ukraińców pod polskimi rządami we Lwowie.

Z nocy z 21 na 22 listopada władze ukraińskie opuściły Lwów i miasto zajęło polskie wojsko.

Bezustanne rewizje w ukraińskich instytucjach narodowych i w prywatnych mieszkaniach Ukraińców — nie tylko wybitniejszych, lecz także takich, o których sąsiedzie to tylko wiedzą, że są Ukraińcami; aresztowania osób narodowości ukraińskiej — od wybitniejszych do naj mniej zauważać się dających; zgnębienie i poniżenie

ukraińskiej prasy; uniemożliwienie wszelkiej zbiorowej działalności narodowej, nawet w sferze kulturalnej i humanitarnej, — oto stan, w jakim się teraz znajduje ukraińska ludność m. Lwowa.

Do tego zaś dodać należy stanowisko polskiej prasy, która jednym chórem obrażała najświętsze ukraińskie uczucia narodowe i podburza przeciw Ukraińcom polską ludność niekontrolowanymi, jednostronnymi przedstawieniami o „rozbojach band ukraińskich”. Wystarczy być Ukraińcem, by w pojęciu prasy i podburzonego przez nią społeczeństwa polskiego być wyjętym z pod prawa. Zaś polityczne czynniki i władze nie tylko nie przeciwdziałają temu, lecz tak się zachowują, jak gdyby były z tego zadowolone.

Położenie ukraińskich instytucji narodowych.

Skoro tylko polskie wojsko zajęło Lwów, nie tylko we wszystkich ukraińskich instytucjach narodowych przeprowadziło rewizje, powtarzając je bezustannie, lecz nie które instytucje na jakiś czas zamknęło, w niektórych wyrządziło szkody, zaś szkoły Ukraińskiego Towarzystwa Pedagogicznego przy ulicy Mochnackiego l. 12. zupełnie zdemolowało.

Wśród takich stosunków życie w instytucjach prawie zaumarło. Wystarczy zebranie się kilku członków, by ściągnąć na siebie podejrzenie „niebezpiecznych obrad”, rewizje i aresztowania.

Ukraińska prasa.

Po zajęciu Lwowa przez polskie wojsko ukraińskie dzienniki nie wyszły, dopóki Generał Roja nie udzielił nato wyraźnego zezwolenia. Lwowska „Gazeta codzienna” nazwała to zezwolenie „wielkodusznym gestem, na jaki Pan wobec chłama może sobie pozwolić”. Te słowa niech posłużą jako ilustracja tonu polskiej prasy.

Jednakowoż z zezwolenia Generała Roji ukraińska prasa nie długo korzystała.

„Dilo”, najstarszy ukraiński dziennik, kończący 39-ty rok istnienia, został już po dwu numerach, w dniu 29 listopada 1918, zawieszony, — chociaż redakcja zupełnie nie wzywała do oręża, tylko oświadczyła, że i redakcja i społeczeństwo ukraińskie musi się liczyć z faktem polskiej okupacji.

Równocześnie nowo założony socjalno-demokratyczny dziennik „Wpered” otrzymał od Generała Rozwadowskiego rozkaz wychodzenia w podwójnym tekście: ukraińskimi i łacińskimi literami.

Następnie wydawnictwo „Dila” zawiadomiono, że także „Dilo” może znów wychodzić, jeśli się podda wyżej wymienionemu rozkazowi Generała Rozwadowskiego. Atoż uważając przymus wydawania dziennika także łacińskimi literami jako poniżający dla godności narodowej, wydawnictwo „Dila” postanowiło dziennika nie wydawać.

Tak więc wychodzi we Lwowie tylko jeden dziennik ukraiński „Wpered”, który swym podwójnym tekstem — ukraińskimi i łacińskimi literami — świadczy o poniżeniu ukraińskiej prasy, zaś swą treścią, w której pod zagrożeniem zawieszenia i aresztowania unika wszystkiego, co ma charakter narodowo-polityczny, — o jej zgnębieniu.

Postępowanie polskich władz wobec członków Ukraińskiej Rady Narodowej. Pertraktacje i aresztowania.

Bezpośrednio po ostatnim posiedzeniu delegatów Ukraińskiej Rady Narodowej i Polskiego Komitetu Narodowego m. Lwowa otrzymała Ukraińska Rada Narodowa od Hr. Skarbka³ pismo z datą: Lwów dnia 20 listopada 1918, w którym on w imieniu delegatów wyznaczonych przez Polską Komisję Likwidacyjną dla pertraktacji z Ukraińską Radą Narodową prosił o wyznaczenie delegatów, czasu i miejsca pertraktacji. Ukraińska Rada Narodowa odpowiedziała pismem z 21 listopada 1918 (wyznaczając pertraktację na ten sam dzień. Na to Hr. Skarbak odpowiedział, że musi zeczekać na przyjazd reszty delegatów Polskiej Komisji Likwidacyjnej. Odpowiedź ta była oczywiście podyktowana tem, że dzień 21 listopada 1918 był dniem wojennego szczęścia dla polskiego wojska we Lwowie.

Po opuszczeniu Lwowa przez władze ukraińskie została we Lwowie część członków Ukraińskiej Rady Narodowej, między nimi także dwaj członkowie byłej delegacji Ukraińskiej Rady Narodowej dla prowadzenia pertraktacji z Polskim Komitetem Narodowym m. Lwowa: Dr. Lew Hankiewicz⁴ i Dr. Michał Łożyński.

Za parę dni zwrócił się do nich w imieniu polskiej strony przebywający wówczas we Lwowie delegat francuskiej misji w Jassach Pan

³ Skarbak, Aleksander (1874-1921), landowner in Galicia, member of the Polish National Democracy; member of the parliament in Vienna (1908-1918); member of the Polish Liquidation Commission in Cracow (1918-1919).

⁴ Hankevyeh, Lev (1883-1962), lawyer, member of the Ukrainian Social Democratic Party in Galicia; member of the Ukrainian National Council in Lviv (1918). co-editor of the newspaper Vpered in Lviv (1918-1922).

Villaimé⁵ z propozycją, by oni razem z nim udali się do rządu Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej celem prowadzenia dalszych pertraktacji.

Na to odpowiedzieli oni, że z chwilą wyjazdu ukraińskich władz ze Lwowa ich mandaty delegatów wygasły, dlatego też nie mogą przyjąć tej propozycji.

Za parę dni po tej odpowiedzi, w dniu 29 listopada 1918, nastąpiły **aresztowania** niektórych członków Ukraińskiej Rady Narodowej, za innymi zaś — **między nimi za wspomnianymi dwoma członkami pokojowej delegacji Ukraińskiej Rady Narodowej — zarządzono poszukiwania.**

Dnia 30. listopada aresztowanych uwolniono. Równocześnie pismem z dnia 30 listopada 1918 zwrócił się Hr. Skarbak jako delegat polskiej Komisji Likwidacyjnej przez Dr. Lwa Hankiewicza do Ukraińskiej Rady Narodowej z propozycją pertraktacji.

Na to otrzymał odpowiedź, że członkowie Ukraińskiej Rady Narodowej, którzy zostali we Lwowie, nie tworzą żadnego ciała zbiorowego i nie mają żadnych pełnomocnictw do prowadzenia spraw zachodnio-ukraińskiej Republiki Ludowej, a więc tem samym nie mogą też prowadzić pertraktacji.

Na to Hr. Skarbak w dalszych ustnych pertraktacjach imieniem polskiej Komisji Likwidacyjnej przedłożył, żeby lwowscy członkowie Ukraińskiej Rady Narodowej wyznaczili delegatów, którym polskie władze umożliwią wyjazd na terytorium, zajęte przez ukraińskie wojsko, by oni doręczyli propozycję Polskiej Komisji Likwidacyjnej Rządowi Ukraińskiemu, który wyznaczylby od siebie delegatów, czas i miejsce pertraktacji. Propozycję przyjęto i wyznaczono jako delegatów Dra Michała Łożyńskiego i Dra Włodzimierza Starosolskiego, którzy dnia 4. grudnia 1918 mieli otrzymać możliwość wyjazdu.

Jednakowoż w tym dniu Hr. Skarbak zawiadomił, że sprawa wyjazdu napotyka na techniczne trudności, zaś dnia 9. grudnia oświadczył, że trudność leży w tem iż polskie władze nie życzą sobie, by w skład delegacji wchodził Dr. Michał Łożyński, — i prosił o wyznaczenie innego delegata.

---

⁵ Villaimé, Henri French officer in the French military intelligence in Iasi (Rumania) in 1918. He was intermediary between the Ukrainian and Polish forces in Eastern Galicia in November 1918.

⁶ Starosolskyi, Volodymyr (1878-1942), jurist, member of the Ukrainian Social Democratic Party in Galicia; member of the Ukrainian Military Committee in Lviv (1918); Vice-Minister for Foreign Affairs of the UNR, 1919; after the Soviet occupation of Lviv in 1939, deported to Central Asia where he died.

Chociaż to życzenie polskich władz nie odpowiadało międzynarodowym zwyczajom, jednakowoż po ukraińskiej stronie postanowiono je uwzględnić i wyznaczono nowego delegata prof. Dr. Stefana Tomaszewskiego.⁷

Atoli zamiast umożliwienia delegatom wyjazdu nastąpiły w nocy z 10 na 11 grudnia 1918 aresztowania członków Ukraińskiej Rady Narodowej: Dra Włodzimierza Baczyńskiego,⁸ Dra Jana Kurowca⁹ i Juliana Romańczuka,¹⁰ a także jednego z delegatów: Dra Włodzimierza Starosolskiego, których razem z aresztowanym Ukraińcem lwowskim Alfredem Budzanowskim, urzędnikiem Namiestnictwa, wywieziono dnia 11 grudnia 1918 rano jak zakładników.

Juliana Romańczuka 76-letniego starca, długoletniego politycznego wodza Ukraińców, wiceprezydenta byłej austriackiej Izby posłów, w Przemyślu uwolniono i pozwolono mu wrócić do domu.

Równocześnie z wyżej wspomnianymi aresztowaniami zarządzono aresztowania innych lwowskich członków Ukraińskiej Rady Narodowej, między nimi także obu wspomnianych członków Delegacji Ukraińskiej Rady Narodowej dla prowadzenia pertraktacji z Polskim Komitetem Narodowym m. Lwowa.

Tak więc należy stwierdzić, że Polskie władze we Lwowie równocześnie zwracają się do lwowskich członków Ukraińskiej Rady Narodowej w sprawie pertraktacji i równocześnie zarządzają aresztowania tych samych osobistości i wywożą ich jako zakładników.

Wielce Szanowny Obywatelu!

Przedstawiając Wam jako Naczelnikowi Rzeczypospolitej Polskiej bieg wypadków we Lwowie, zostawiam Waszej ocenie postępowanie polskich władz we Lwowie wobec ukraińskiej ludności, ukraińskich instytucji narodowych, ukraińskiej prasy i w szczególności

---

⁷ Tomashivskiy, Stepan (1875-1930), Ukrainian historian; member of the delegation of the Ukrainian People's Republic to the Paris Peace Conference.

⁸ Bachynskiy, Volodymyr (1880-1927), political leader; member of the National Democratic Party in Galicia; member of the Galician Diet, and of the parliament in Vienna.

⁹ Kurovets, Ivan (1863-1931), physician; member of the Galician Diet; member of the Ukrainian National Democratic Party; Secretary of Health of the Western Ukrainian People's Republic (1918-1919).

¹⁰ Romanchuk, Julian (1842-1932), educator, Ukrainian political leader, member of the Galician Diet (1883-1895); member of the Vienna Parliament (1891-1897, 1901-1918).

wobec lwowskich członków Ukraińskiej Rady Narodowej.

Mam nadzieję, że Wy, wzięwszy pod uwagę postępowanie ukraińskich władz wobec Polskiego Komitetu Narodowego m. Lwowa, ocenicie, czy godzi się aresztować i wywozić jako zakładników tych samych członków Ukraińskiej Rady Narodowej, z którymi się prowadzi równocześnie pertraktacje, — czy godzi się aresztować i wywozić zakładników osobistości wyznaczone podczas tych pertraktacji jako delegaci do rządu ukraińskiego, — czy godzi się aresztować członków Ukraińskiej Rady Narodowej, którzy w charakterze delegatów pokojowych prowadzili pertraktacje z polską stroną.

Mam nadzieję, że Wy ocenicie ciężkie położenie ukraińców m. Lwowa i wydacie zarządzenia celem ulżenia ich położenia.

Wielce Szanowny Obywatelu!

W imię braterstwa narodów, które jest Waszym i moim ideałem, kończę to moje przedstawienie gorącą prośbą:

Starajcie się jako Naczelnik Rzeczypospolitej Polskiej wstrzymać rozlew krwi między Waszym i moim narodem!

Ongiś, przed laty, kiedy polska demokracja prowadziła ciężką walkę za prawa ludu przeciw polskiej szlachcie, my, synowie ukraińskiego narodu, bratali się z polską demokracją, wierząc, że jej zwycięstwo będzie także naszym zwycięstwem. Niestety nie stało się nam podług wiary naszej. Obecnie, gdy osoba Wasza na stanowisku Naczelnika Rzeczypospolitej Polskiej może śmiało uchodzić za symbol tryumfu polskiej demokracji w Polsce, zwracam się przez Was do całej Demokracji polskiej z wezwaniem: Starajcie się zasypać tą przepaścią, którą panowanie polskiej szlachty na ukraińskiej ziemi wykopało między polskim a ukraińskim narodem!

Jeśli za podstawę porozumienia będzie przyjęta ta sama miara sprawiedliwości narodowej, której polski Naród żąda dla siebie, porozumienia obu narodów nic nie stoi na przeszkodzie.

Zaznaczając, że to moje przedstawienie jest czysto osobistem, czynionem tylko we własnym imieniu, proszę przyjąć wyrazy prawdziwego szacunku —

We Lwowie, dnia 15. grudnia 1918. r.

Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 374/T dnia 20/XII 1918 r.

RAPORT POLITYCZNY

Kijów, 21.XII.1918.

Z chwilą przybycia na teren Ukrainy pierwszych wiadomości o zwycięstwie zupełnem koalicji — hetman,¹ chcąc ratować swoje położenie, wydał słynną Hramotę o federacji z Rosją. Rezultatem tego był upadek gabinetu koalicyjnego Lizohuba,² składającego się z 8-iu Rosjan i 7-iu Ukraińców. Gabinet ten, jak już meldowałem, nie mógł długo się utrzymać — zbyt jaskrawe były różnice.

Hetman, starając się odgadnąć tendencje koalicji, wyraźnie odrzucił swój płaszczyk niepodległościowca ukraińskiego i oparł się na sferach rosyjskich.

Nowo utworzony gabinet składał się wyłącznie z Rosjan, na czele był Gerbel,³ minister aprowizacji, członek bloku monarchicznego; ministerjum spraw wewnętrznych objął znowu Igor Kistjakowski,⁴ ministerjum spraw zagranicznych objął Afanasjew. Wogóle cały gabinet składał się z kandydatów sfer rosyjskich — głównie Protofisu.⁵ Naprawdę hetman i cały jego rząd, z chwilą wybuchu powstania Ukraińców — co było zupełnie naturalną reakcją na zmianę orjentacji hetmana — przestali grać rolę. Cała władza przeszła do głównodowodzącego siłami zbrojnymi na Ukrainie.

Pod naciskiem bloku monarchicznego hetman nazaczył głównowo-

¹ Skoropadskiy, Pavlo (1873-1945), a member of a wealthy family of landed aristocracy and a general in the Imperial Russian Army. On April 20, 1918 he was proclaimed Hetman of Ukraine by the Landowners' Congress in Kiev. Skoropadskiy abdicated on Dec. 14, 1918 as a result of a popular uprising against his regime.

² Lyzohub, Fedir (1851-1928), head of the Zemstvo of Poltava Province (1901-1915); Minister of Internal Affairs and Prime Minister in Skoropadskiy's government (May-Nov. 1918).

³ Gerbel, Sergei or Herbel, Serhil, landowner in the Province of Kher-son; Governof of Kharkiv; Minister of Food Affairs (during summer of 1918); Minister of Agriculture and Prime Minister (from Nov. 14 to Dec. 14, 1918).

⁴ Kistiakovskiy, Ihor jurist, lecturer at the universities of Kiev and Moscow. Minister of Internal Affairs in Skoropadskiy government (1918).

⁵ Protofis, abbreviation of Promysl (Industry), Torhovla (Commerce), Financy (Finance). It was a Union of Representatives of Industry, Commerce, Finance, and Agriculture during the Skoropadskiy government.

dowodzącym początkowo gen. kawalerji Kellera.⁶

Hr. Keller jest znanem monarchistą i reakcjonistą: był on od dawna członkiem monarchicznych grup, z blokiem monarchicznym hr. Keller zawarł umowę, na mocy której został on kierownikiem całej akcji wojskowej monarchistów. Kopję rezolucji monarchistów w tej sprawie posiadam.

Jednak okazało się, że hr. Keller jest zbyt bezwzględny w przeprowadzaniu swych tendencji reakcyjnych, wobec czego musiał blok monarchiczny wycofać go. Na jego miejsce został równieżznaczony monarchista, gen. ks. Dołgorukow, jednostka zupełnie bez znaczenia wobec braku zupełnego kwalifikacji do samodzielnej akcji.

Jak już wzmiankowałem, rząd hetmana nie grał roli; władza cywilna i wojskowa skoncentrowała się w rękach głównodowodzącego, Kellera — tym samym w ręku monarchistów. Plan monarchistów był tego rodzaju: wziąć całą władzę w swoje ręce, zorganizować oficerstwo i przy pomocy hetmana, ewent. zmusiwszy go do tego, restytuować monarchję. W ten sposób postawiono by i społeczeństwo rosyjskie i koalicję przed faktem dokonanym, co mogłoby zadecydować o całej dalszej polityce.

Plan zbudowany na prędcie musiał upaść. Nie mówiąc już o tem, że ruch ukraiński zupełnie te plany pokrzyżował — nawet nie byłoby sił na jego wykonanie, gdyż, jak się okazało, nawet na drużyny oficerskie nie mógł blok liczyć. Przedstawiciel dobrowolców, gen. Łomnowski był przeciwwagą całej akcji — za co nawet był w przeciągu kilku godzin aresztowany.

Najlepszym dowodem słabości monarchistów był plan es-erów⁷ dokonania odwrotnego zamachu. Es-erzy po ogłoszeniu mobilizacji oficerów mieli w drużynach oficerskich dość znaczne wpływy. Jak się okazuje wrogi nastrój w stosunku do monarchistów był dość silny w łonie drużyn oficerskich. Plan polegał na tem; oficerskie drużyny miały aresztować swoich dowódców i księcia Dołgorukowa, rozbroić wierne oddziały hetmanowi i głównodowodzącemu — oddać władzę cywilną w ręce samorządu miejskiego, obranego na zasadach demokratycznych; dowództwo wojskowe miał objąć przedstawiciel armji ochotniczej, gen. Łomnowski, sympatyk Sojuza Wozroźdenja. Akcja miała być przeprowadzona 13 grudnia i nawet — się rozpoczęła; kilka oddziałów oficerskich aresztowało swoich dowódców i było gotowe do

⁶ Keller, Fedir (1857-1918), general in the Imperial Russian Army. Appointed by Hetman Skoropadskyi as the Supreme Commander of the Monarchist military forces (1918); killed during the anti-Skoropadskyi uprising.

⁷ Members of the Social-Revolutionary Party.

wystąpienia. Sprawa się rozbiła o brak zdecydowania i bojaźliwość Rady Miejskiej i gen. Łomnowskiego. Po przeprowadzeniu zamachu miano rozpocząć rokowania z dyrektorem, i sprawy poszłyby inną drogą. Wobec stanowiska Łomnowskiego i Rady Miejskiej całą akcję odwołano, a 14-go wojska dyrektora wkroczyły do Kijowa.

Za cały czas oblężenia Kijowa władza spoczywała w ręku monarchicznej piątki, w której główną grał aferzysta i karierowicz Dobryński, organizator armji Astrachańskiej i Południowej, o którym są dane, że pracował i u bolszewików jako szpieg i prowokator (nie sprawdzone).

Załatwiono w tym czasie całą masę interesów — wyjaśnia się obecnie sprawa Panamy w Ministerjum Wojny. Szereg ludzi za ten miesiąc zrobiło bajeczne interesy. Powoli zaczynają te sprawy wpływać na widownię.

Jak już meldowałem, hetman nie był popierany przez żadne sfery, gdyż tych, których pociągała jego anty-demokratyczna polityka odrzucała jego pseudo-niepodległościowość, Ukraińców zaś — jego reakcyjność. Hetman utrzymywał się tylko dzięki zbiegowi okoliczności i polityce niemieckiej.

Stan, do jakiego doprowadziły Ukrainę rządy hetmana, był następujący: reakcja wywołała ogromny wzrost rewolucyjnego nastroju nie tylko w masach, ale i we wszystkich mniej więcej demokratycznych grupach. Zwrot obywatelom ziemi, wypłacanie odszkodowania, akcja oddziałów karnych — poruszyły włościństwo. Spekulacja, rozpusta i hulanki w miastach, przygnębienie we wsiach.

Chęć do odwrotu i myśl zrzucenia hetmana zaczęła kiełkować w głowach działaczy ukraińskich od czasu "wyborów" hetmana. Jednak siła Niemców i ich stanowisko zupełnie wykluczyły wszelką możliwość akcji zbrojnej, szczególnie, że tworzenie armji było przeprowadzone tylko na papierze — więc nie było nawet gdzie prowadzić agitację. To też akcja ukraińskich partji sprowadzała się do akcji ściśle politycznej. Hetmanowi i Niemcom był złożony szereg memoriałów o demokratyzacji i ukrainizacji. Niemcy i hetman początkowo dość zrećnie prowadzili politykę i wodzili za nos Ukraińców.

Z chwilą jednak, gdy stała się jasną porażka Niemców, — akcja Ukraińców zaczyna nabierać coraz większej siły. Rezultatem tego jest koalicyjny gabinet.

Sytuacja w tamtym czasie została scharakteryzowana przez jednego z wybitnych monarchistów, urzędnika spraw wewnętrznych, Falberga, w sposób następujący: akcja Ukraińców jest ogromnie niebezpieczną. Kontakt ich z bolszewikami jest stwierdzony nie tylko tajny,

ale i jawny (rozmowa Winniczenki⁸ z Rakowskim⁹). Bolszewicy i Ukraińcy chcą jedni na drugich zrobić interes, ale że Rakowski jest mądrzejszy, więc pozwoli, a nawet pomoże Ukraińcom zwalić hetmana, a później sam zwali Ukraińców. Dlatego żądał Talberg wyraźnej i ostrej anty-ukraińskiej polityki rządu. (Kopja dokumentu — w moim ręku).

Rzeczywiście — rozpoczęli Ukraińcy bardzo energiczną akcję. Organizatorami i twórcami planu powstania są: Winniczenko (S.-D),¹⁰ Szapował (S.-R.),¹¹ Dowódca Siczowych Strzelców, pułk. Kono-walec,¹² pułk. Osiecki. Plan był knuty w bardzo ścisłej konspiracji nawet przed "Narodowym Związkiem",¹³ szczególnie wobec negatywnego stanowiska socjalistów — federalistów. Jednocześnie była prowadzona akcja polityczna, gdyż do ostatniej chwili nie tracono nadziei, że hetman zda sobie sprawę z sytuacji i zgodzi się na gabinet demokratyczny i ukraiński. W przeddzień powstania byli Ukraińcy u hetmana. Hramota o federacji zdecydowała całą sprawę. Nawet socjaliści — federaliści zgodzili się na powstanie. Stworzono z partji ukraińskich Komitet Wojskowo-Rewolucyjny, który wyłonił dyrektorjat¹⁴

⁸ Vynnychenko, Volodymyr (1880-1951), Ukrainian novelist and playwright. Member of the Central Committee of the Ukrainian Social-Democratic Labor Party; member of the Ukrainian Central Rada and the first head of its General Secretariat (1917-1918). During the Hetman government, leader of the Ukrainian National Alliance; head of the Directory (Nov. 1918-Feb. 1919). Died in France.

⁹ Rakovskii, Christian Georgievich (1873-1941), Soviet politician and diplomat of Bulgarian origin. After the Russian Revolution (1917) joined the Bolshevik Party; chairman of the Soviet of the People's Commissars of the Ukraine (1919). Put on trial during the great purge, sentenced in 1938 to twenty years of hard labor, eventually executed.

¹⁰ Ukrainian Social-Democratic Labor Party (Ukrainska Sotsial-Demokratychna Robitnycha Partija).

¹¹ Shapoval, Mykyta (1882-1931), Ukrainian political leader. Minister of Post and Telegraph of the Ukrainian People's Republic (1918); Minister of Agriculture during the Directory (until Feb.) 1919; founder and president of the Ukrainian Sociological Institute in Prague (Czechoslovakia).

¹² Konovalets, Evhen (1891-1938), colonel of the army of the Ukrainian National Republic. Suppressed the Bolshevik uprising in Kiev (Jan. 1918); played decisive role in deposition of the Hetman government in Nov.-Dec. 1918). Head of the Organization of Ukrainian Nationalists; assassinated by a Soviet agent in 1938 in Rotterdam (Netherlands).

¹³ Ukrainian National Alliance, a union of the opposition parties and groups to the Hetman regime, established in May, 1918. Andriy Nikovskiy was its first head, replaced on Sept. 18 by V. Vynnychenko.

¹⁴ Directory of the Ukrainian National Republic, temporary revolutionary body created Nov. 14, 1918 by the Ukrainian National Alliance to head the republican uprising against Hetman Skoropadskiy. Its members: V. Vynnychen-

w składzie Winniczenki, Szweca,¹⁵ Andrijewskiego¹⁶ i Petlury.¹⁷ Makarenko¹⁸ został później skooptowany. Wykorzystano przytem popularność Petlury, czemu znakomicie pomogło stałe powtarzanie przez hetmana tego imienia.

16. listopada wyjechał dyrektorjat do Białej Cerkwi.¹⁹ 17-go [listopada] rozpoczęła się już walka zbrojna. W pierwszej chwili siły dyrektorjatu były bardzo nieznaczne — miał on do rozporządzenia jedynie legion siczowych strzelców w ilości 2400 ludzi. Gdyby Niemcy odrazu wystąpili przeciw dyrektorjatowi — powstanie byłoby prawdopodobnie zlikwidowane w zarodku. Bierność Niemców pozwoliła początkowo na werbunek ochotnika, a później na mobilizację. Okazało się, że hasło powstania przeciwko hetmanowi i jego "obywatelsko-kapitalistycznym" rządowi — było kolosalnie popularnym w masach. Jeden powiat Wasilkowski dał odrazu 20000 ludzi, w tej liczbie dość dużo oficerów, jak się okazuje każda wieś posiadała kilku oficerów — włościan w rangach do porucznika.

18-go z frontu bolszewickiego ruszył na Charków oddział pułkownika Bałbaczana²⁰ i zajął go. Jednocześnie powstanie obejmować zaczęło całą Ukrainę. Tylko w poszczególnych miastach i miasteczkach utrzymywały się nieliczne oficerskie oddziały i to przeważnie tam, gdzie Niemcy wystąpili czynnie przeciw republikańskiemu wojsku. Jednocześnie była prowadzona akcja polityczna, grupowano siły

---

ko, Symon Petliura, Opanas Andriewskiy, Fedir Shvets, Andrii Makarenko.

¹⁵ Shvets, Fedir (1882-19??), geologist, member of the Ukrainian Party of the Social Revolutionaries. In autumn 1918, professor of geology and vice-rector of the State University in Kiev; member of the Directory of the Ukrainian People's Republic.

¹⁶ Andriewskiy, Opanas (1878-1955), lawyer, member of the Ukrainian Samostinyky-Socialist Party; member of the Directory of the Ukrainian University in Prague (Czechoslovakia).

¹⁷ Petliura, Symon (1877-1926), journalist and statesman; member of the Ukrainian Socialist Democratic Labor Party; secretary of military affairs in the Ukrainian Central Rada in 1917. During the regime of Hetman Skoropadskiy, headed the Union of the Zemstvos of Ukraine. Member of the Directory, eventually its head; after its reorganization he became the chief of the Ukrainian People's Republic; in 1920, left for Poland and then settled in France. Assassinated in Paris in 1926.

¹⁸ Makarenko, Andrii (1885-1963), railroad official in Kiev. Member of the Directory of the Ukrainian People's Republic.

¹⁹ Bila Tserkva, a city 75 km south-west of Kiev.

²⁰ Bolbochan, Petro (1883-1919), colonel of the army of the Ukrainian People's Republic. After the anti-Hetman uprising, commander of the Ukrainian forces in the Left Bank Ukraine; in June 1919, took part in a rightist "putsch"; courtmarshalled and executed.

ukraińskie, tworzono administrację, powracano do życia, rozpędzone przez hetmana samorządy demokratyczne. Koło 5-go grudnia prawie cała Ukraina była zajęta przez dyrektorjat. Jedyne Odesa i Kijów — były przez nich nie zajęte i poszczególne miasta, np. Połtawa. 10-go pozostał tylko Kijów — gdzie dogorywał hetman i monarchiści.

14-go grudnia hetman wydał Hramotę o zrzeczeniu się, a wieczorem wojska republikańskie zajęły Kijów. Ogromnie dwuznaczną była rola Niemców. Z jednej strony z początku ruchu absolutnie mu nic nie przeszkadzali — następnie wystąpili czynnie — potem zawarli zawieszenie broni, znów wystąpili czynnie. Za to część oddziałów niemieckich została rozbrojona. Że niemiecka polityka chciała na powstaniu Ukraińców zrobić interes i że im się to absolutnie nie udało — jest zupełnie pewnem.

Niemcy wychodzą zupełnie słusznie z tego założenia, że dla koalicji zamęt i nieład na Ukrainie będzie bardzo nieprzyjemnym gdyż nie tylko utrudni, ale i przeciągnie walkę z bolszewikami, poparli w początku powstanie. Nie przypuszczali oni jednak, że powstanie przyjmie tak silne formy, że oni nie będą w stanie go zwalczyć. W chwili, gdy koalicja²¹ zażądała wystąpienia Niemców i gdy zaczęto rozbrajać Niemców — okazało się, że będzie to bardzo trudnem. Wobec tego zawarli Niemcy zawieszenie broni i już do końca paktowali z dyrektorjatem. Rezultat ten — że obecnie wszystkie prawie sfery są anty-niemiecko nastrojone. Rosjanie za pomoc w powstaniu, następnie neutralność, Ukraińcy za nieszczerłość i zmianę frontu, zresztą w masach nie cieszyli się Niemcy nigdy ani sympatjami, ani poparciem. Koalicja też bardziej ostro zaczęła występować.

Stosunki koalicji do dyrektorjatu są nieznanne. Z początku jednak były wyraźnie ostre. Pochodziło to stąd, że przedstawiciel koalicji Hennau²² chciał zrobić karierę na monarchizmie i wcale nie oczekiwał, że powstanie będzie tak silne. Możliwem jest, że była tu pewna intryga hetmana. Można z dużą dozą pewności twierdzić, że hetman wiedząc o gotującym się powstaniu zdecydował wykorzystać go dla celów osobistych. Mianowicie postawił koalicję, a raczej Hennau przed alternatywą — albo zbliżony do bolszewickiego separatystyczny ruch ukraiński, albo on, hetman, który za uznanie go będzie posłusznym narzędziem. To też rezultatem był ten, że Hennau w pierwszych chwilach powstania w swojej deklaracji uznał hetmana.

I jeden i drugi nie zdali sobie sprawy z siły ruchu. Hetman już

²¹ Allied Powers.

²² Henneau, Emile, French diplomatic agent in Odessa.

został zrzucony, Hennau — zwichnął sobie całą karierę. O tem pisa-
łem już w poprzednim raporcie. Kiedy się wyjaśniło, że dyrektorjat
zwyciężył Hennau zmuszony był grać z Ukraińcami i liczyć się z
tem dokonany.

Obecna sytuacja na Ukrainie w żadnym razie nie może być
czona jako jasna i trwała. Dotychczas dyrektorjat ogłosił następujące
akty:

- 1) akt o zrzuceniu hetmana i jego pańsko-kapitalistycznych rzą-
dów,
- 2) zarządzenie o anulowaniu wszelkich rozkazów hetmana,
- 3) proklamowanie ludowej Republiki Ukraińskiej, niepodległej
i suwerennej,
- 4) rozkaz do włościanstwa o reformie rolnej.

Ten ostatni rozkaz nie wywołał zbyt wielkiego wrażenia, tymczasem
został przyjęty spokojnie wobec zimy. Rozruchy, grabieże itd. były
tylko w poszczególnych miejscach — tam gdzie oddziały karne z
to hulają.

Dotychczas władza nie jest jeszcze sformowaną. Tymczasem
cjalnie władza spoczywa w ręku dyrektorjatu. Skład dyrektorjatu,
już wymieniony przeze mnie posiada obecnie w swem łonie tylko przed-
stawiciele 2-ch partji: s.-d. i samostijników.²³ Z ukraińskich sfer
w opozycji z prawa stoją soc. feder.²⁴, w opozycji z lewa — s.-r. Partje
rosyjskie też są w opozycji — jedynie żydowskie popierają dyrektor-
jat. Wobec tego nie zdołano jeszcze sformować gabinetu ministrów.
Jest mowa o ustąpieniu dyrektorjatu. Ministerja i stanowiska admi-
nistracyjne są czasowo obsadzone przez komisarzy.

Władza wykonawcza spoczywa w ręku władz wojskowych — tak
naprzykład w Kijowie nie bacząc na przyjazd dyrektorjatu, główną
władzą jest Dowództwo Korpusu Obleźniczego (pułk. Konowalec).

Sytuacja wewnętrzna też bardzo niewyraźna. Poza tarciami po-
między partjami ukraińskimi — rozpoczęli energiczną akcję bolsze-
wicy. Nie posiadając silnej organizacji partyjnej, grają bolszewicy
tymczasem na rewolucyjnym nastroju mas. W Jekaterynosławiu²⁵ po-
wstał znów Centralny Komitet Wykonawczy Ukrainy w składzie daw-
nych działaczy bolszewickich Piatakowa²⁶ i innych. Wydają tymcza-

²³ Ukrainian Party of Samostiinyky-Socialists.

²⁴ Ukrainian Party of the Socialist-Federalists.

²⁵ Present name Dnipropetrovsk.

²⁶ Piatakov, Georgil Leonidovich (1890-1937), a Bolshevik revolut
After the March revolution (1917) head of the Kievan Committee of the Russian
Social Democratic Labor Party (Bolsheviks); 1918-1919, member of the Soviet

sem odezwy, agituja, ale nawet nie opanowali jeszcze Jekaterynosławia. Tymczasem akcja bolszewicka nie dała jeszcze rezultatu. Jak już kiedyś wzmiankowałem psychologja włościanina za czas krótkiego pobytu Niemców już się przyzwyczaiła do władzy — tem się też tłumaczy dyscyplina i posłuch dla dyrektorjatu — szczególnie, że nowa władza jest sympatyczną. Trudno przewidzieć, w jakim kierunku pójdą wypadki — przypuszczać należy, że się jednak uda bolszewikom zrewolucjonizować wojsko, a wówczas bolszewizm pewny. Tymczasem jednak wojsko trzyma się bardzo dobrze. Dobrze zorganizowane, zdyscyplinowane — składające się z żołnierzy, którzy byli na wojnie więc i nieźle wyćwiczeni. Posiada jednak psychologję wojska, które zostało rozbite, czyli — że demoralizuje się bardzo łatwo przy pierwszej porażce.

Sytuacja międzynarodowa i polityka zewnętrzna Ukrainy są jeszcze bardziej niewyjaśnione. Z jednej strony front bolszewicki — bardzo niebezpieczny wobec wygłodzenia całej Wielkorosji, z drugiej — wojujący z Ukraińcami we Wschodniej Galicji,²⁷ nakoniec koalicja, której plan i zamiary są niejasne, ale która dla poparcia swoich tendencji poprowadzi wojska na Ukrainę. O ile do tego dodać Niemców — też element, którego plany trudno odgadnąć — będziemy mieli cały obraz zagmatwanego położenia Ukrainy.

To też Ukraińcy sami nie mogą się zdecydować na kierunek polityki zewnętrznej. Lewicowe grupy s.-r. i s.-d. zaczynają coraz bardziej orjentować się na bolszewików przeciwko koalicji i Polakom — rezygnując w ostatecznym razie z niepodległości. Soc. feder. — idą na zupełne poddanie się koalicji i jej planom, na zgodę z Polakami i walkę z bolszewikami. Dyrektorjat jeszcze nie powziął żadnej decyzji. Wszystkie enuncjacje są ogromnie ostrożne. Ostro nie występuje się ani w stosunku do koalicji, ani do Polaków, ani do bolszewików, a jednocześnie — zostają wysyłane posiłki do Galicji Wschodniej, na froncie bolszewickim trwają walki, był szereg potyczek, a od Odesy są ściągane wagony. lokomotywy itd. dla utrudnienia ruchów sprzymierzeńcom.

Jasnym jest, że takie położenie długo utrzymać się nie może. Mogą być dwa wyjścia: pierwsze — to przewalenie wpływów lewicowych, porozumienie się z bolszewikami, tem samym rozwój anarchji — rezultat: — dezorganizacja armji, przejście władzy do rąk elementów awanturniczych, głupich, jednym słowem najgorsze. Naturalnie wy-

---

government of Ukraine; a member of the "Trotskyite" group; tried and executed in 1937.

²⁷ Polish-Ukrainian War in Eastern Galicia (Nov. 1918-July 1919).

padek dyrektorjatu, wojna z koalicją i Polską.

Drugie — porozumienie z koalicją — zduszenie przy jej pomocy bolszewizmu wewnętrznego — rokowania z Polską — rezultat — przejście do władzy socjalistów — federalistów, liberalno-burżuazyjny ustrój i bezwzględnie federacja z Rosją.

I w pierwszym i w drugim wypadku nieunikniona okupacja Ukrainy przez sprzymierzeńców — większymi lub mniejszymi siłami.

W samym toku powstania dużą rolę odegrała Galicja Wschodnia. Tak samo zbrojne powstanie było przygotowywane pod egidą pomocy zarubieżnym braciom. Początkowo akcja oparła się na Siczowych Strzelcach. Artylerja została dostarczoną z Galicji.

W obecnej chwili na pomoc zostały wysłane oddziały do Galicji Wschodniej.

Toczyły się i toczą się rokowania o zlanie się obydwu ludowych republik ukraińskich. Sprawa w kołach ukraińskich jest przesądzoną — jednak przyczyny taktyczne — wstrzymują ogłoszenie aktu oficjalnego. Pozatem istnieją pewne tarcia — szczególnie w dziedzinie stosunku do bolszewików.

K O A L I C J A.

Zasadniczym dążeniem koalicji wobecnej chwili jest walka z bolszewikami. Poza przyczyną charakteru wewnętrznego — niebezpieczeństwa bolszewizmu — gra tu ogromną rolę interes ekonomiczny zwrot pożyczek i wykorzystanie Rosji.

Na tej podstawie buduje się cała polityka entent'y. Plany koalicji co do Rosji są znane i nie uległy zmianie. Restytucja Rosji, prawdopodobnie o ustroju konstytucyjnej monarchji, co zresztą jest drobnym szczegółem, który będzie zależał od wypadków.

Co do najbliższych zadań koalicji, to są mniej jasne.

W każdym razie jest pewne, że dyrektorjat ukraiński i armja ochotnicza²⁸ są i będą popierane przez koalicję.

Ruch separatystyczny będzie zwalczany — tem się tłómaczy ogromna rezerwa, z jaką sprzymierzeńcy się odnoszą do obecnej sytuacji na Ukrainie, co jest jeszcze uwarunkowane grozą bolszewizmu.

Przedstawiciel koalicji w Odesie, Hennau zwichnął swoją karierę. Przyczyną tego była jego samodzielna polityka, na którą zaryzykował, i to mu się nie udało.

---

²⁸ The Russian Volunteer Army, organized in 1917-1919 in the Don Kuban region by Kornilov, Alekseev, and Denikin against the Bolsheviks; the last took over the command after Kornilov had been killed in 1918.

Zakulisowa strona tej sprawy jest taką: p. Emil Hennau jest karierowiczem, chciał więc na monarchizmie zrobić karierę, jednocześnie niejaka pani Bernstein z domu Pogrebińska chciała też zrobić karierę. Jest to osoba ogromnie ambitna — miała kiedyś w Kijowie salon polityczny, była przy dworze. Hennau wpadł pod wpływ tej niewiasty, mając nadzieję, że przez jej stosunki przy dworze pójdzie wysoko. Z tego powodu oboje zagalopowali się przy pomocy adm. Nienukowa i księcia Kurakina, byłych dworaków. Nie pozostał przytem bez wpływu pobyt w Odesie Brasowej żony wielkiego księcia Michała. Szczególnie, że obecni w Odesie marynarze angielscy ogromnie dużo szacunku jej okazywali, jako spokrewnionej z ich królem.

Pozatem powstał szereg nieprzyjemności wobec stosunków osobistych p. Hennau z panią Pogrebińską. Stało się to bardzo pikantnym tematem: Hennau przedstawił ją jako swoją narzeczoną — jednocześnie zajęli oni jeden numer w hotelu z jednym tylko sprzętem, pani Pogrebińska zaczęła robić politykę — zaczęto ją nazywać panią Hennau, a pocichu "maitresse d'Hennau".

Wytworzyło to sytuację dość wrażliwą. Hennau czuje, że leci w przepaść, robi co może by się utrzymać.

Najprawdopodobniejszą kandydaturą na stanowisko dyplomatycznych przedstawicieli — jest markiz de Velvoi.

Najprawdopodobniejsze kandydatury na dowodzących wojskami ekspedycyjnymi²⁹ generałowie Franche d'Espery i Bertelot.

Na dzień 14 grudnia sytuacja w Odesie przedstawiała się w sposób następujący:

Miasto podzielono na dwie strefy: francuską i ukraińsko-niemiecką. W strefie francuskiej utrzymywał porządek jedynie oddział polski z nad Donu,³⁰ uznany za wojska sprzymierzone, oczem się pisze we wszystkich oficjalnych enuncjacjach. Pozatem w porcie stała koalicyjna

---

²⁹ In the middle of December 1918, a French expeditionary force landed in Odessa and demanded the Ukrainians surrender the city to the White Russian forces. A month later a new French landing (the divisions of general d'Anselme) called upon the Ukrainian units to evacuate the southern Ukrainian areas along the line Tyraspil-Birzula-Voznesensk-Mykolaiv-Kherson. Fully occupied with fighting the Bolsheviks, the Directory complied in order to avoid the increasing tension between itself and the representatives of the Entente.

³⁰ Polish Fourth Rifle Division of General Żeligowski. This division was subordinated to General Biskupski, nominated by Hetman Skoropadskyi. In regard to the supply, the Fourth division was subordinated to the Governor-General Grishin-Almazov, commander of the detachment of the White Army of A. Denikin. The Polish division in Odessa was used against the army of the Ukrainian People's Republic and, from Feb. 1919 on, against the Red Army.

eskadra w składzie 3-ch drednautów francuzkich (Justice, Mirabeau i ?), 2 angielskie, kilka pancerników, krążowników i torpedowców.

Oczekiwano lada dzień desantu. Według wiadomości ze źródeł niemieckich na dzień 19 grudnia desant liczył już do 30000, sfery ukraińskie obliczały na 22000. Nie ulega wątpliwości, że w tych dniach desant zostanie zwiększony.

Tymczasem główną rolę odgrywają francuzi: w Odesie jest tylko misja dyplomatyczno-francuska z Hennau na czele i misja wojskowa z kapitanem Langeron na czele. Anglicy są, ale stoją w cieniu.

W dziedzinie taktyki francuzkiej jest przypuszczalnem, że postarają się oni nie zrywać w zupełności z Ukraińcami aż do czasu wyładowania znacznych sił wojskowych, a następnie zaczną przeprowadzać z całą bezwzględnością swe plany.

Co do stosunku do Polski, to według wiadomości z Odesy w dziennikach francuskich było wyraźnie zaznaczone, że Polska została uznana za stronę wojującą. Dalszych szczegółów brak.

Na terenie Kijowa nieoficjalni przedstawiciele francuzów — wypuszczony z więzienia sekretarz konsulatu Moulin i pomocnik p. Hen-Serkul — prowadzą rokowania i stosunki poza sferami rosyjskimi tylko z ukraińskimi socjalistami-federalistami.

Cała akcja koalicji może być scharakteryzowana jako bardzo ostrożna. Nie ulega jednak wątpliwości, że w najbliższej przyszłości Ukraina będzie zajęta przez sprzymierzeńców.

W ostatniej chwili ze sfer dyplomatycznych otrzymałem wiadomość zupełnie ścisłą, że stacja Razdielnaja³¹ została zajęta przez wojska francuskie. Dowództwo ukraińskie wysyła wojska na spotkanie na wypadek niemożliwości porozumienia się.

Mam dane, że Niemcy pod wielką tajemnicą opracowują plan koncentracji wojsk w rejonie Kijowa. Cel — nieznanym. Nie jest wykluczonem porozumienie z entent'ą w tej sprawie.

---

³¹ Rozdilna, town and railroad junction, north-west of Odessa.

Wyciąg z raportu Rady Kutylowskiego w Kijowie.

Przyjechał generał Ostapowicz. Miał list wierzytelny Sztabu do rządu „hetmańskiego” (sic). Tego nie sposób było bez narażenia się na odmowę przyjęcia, pokazać. Złożyłem przeto komunikat o przybyciu generała i wraz z nim byłem u Ministra Spraw Zewnętrznych, prosząc tegoż o ułatwienie generałowi bezpośrednich stosunków z Ministrami: Wojny, Spraw Wewnętrznych etc. Zgodził się na to, ale po niedawnych przyjęciach naduprzejmych, dzisiejsze było raczej oschłem. W ogólności z dnia na dzień wszystko tu się zmienia i waży pomiędzy Rosją Sowiecką i Niemcami (poniekąd) z jednej strony, a Koalicją z drugiej.

Ścisłą jest wiadomość, że rząd obecny ukraiński toczy rokowania z tutejszą komendą niemiecką naczelną radą żołnierską o nabycie całego w kraju materiału wojennego niemieckiego za 160 milionów rub. (cyfra wyjęta z dokumentu urzędowego), że w związku z tą sprawą rokujący z rządem oficerowie niemieccy oświadczają gotowość przyjęcia obywatelstwa ukraińskiego i zabrania się do organizacji armji, któraby na wiosnę mogła skutecznie stawić czoło ekspedycji koalicyjnej. Nie ulega także wiadomości [wątpliwości] że istnieje dążność do porozumienia się z Rosją Sowiecką, by jeden z nią wspólny prąd przeciwkoalicyzny stworzył. Już nastąpiło porozumienie w sprawie wznowienia rokowań pokojowych za hetmana zerwanych.

dn. 27 grudnia 1918 r.

Jenerał Ostapowicz zamierza wyjechać możliwie niezwłocznie do Odessy. Sądzę, że wobec konieczności nowych przeprosin (podczas przewrotu był aresztowany attache major Kleberg, zaś dnia 26 grudnia kurjer dyplomatyczny ST. Lubomirski, — obaj zostali wypuszczeni) rząd ukraiński zechce być uprzejmym i ułatwi ten wyjazd.

W Odessie jest obecnie gen. Denikin¹ wódz naczelnny, operującej przeciwko bolszewikom armji ochotniczej, do której należą rozmaite formacje rosyjskie, a która działa w porozumieniu z Ententą. Ta miała oświadczyć w Odessie, że broń, działa, amunicję w nieograniczo-

---

¹ Denikin, Anton Ivanovich (1872-1947), Russian general, one of the organizers of the White (anti-Bolshevik) Army during the Civil War of 1918-1920.

nej ilości, oraz instruktorów, ale żadnego własnego żołnierza do okopów. Obecnie właśnie gdy to zostało oświadczonem na froncie odeskim, dowództwo temeczne wystąpiło do wojska z propozycją tworzenia oddziałów dla straży przedniej z ochotników za płacą (oprócz utrzymania) 100 rb. dziennie dla oficerów i 60 rb. dziennie dla żołnierzy. Ten żołąd wysoki spowodował, że 1.300 żołnierzy polskich i oficerów utworzyło taki oddział ochotniczy i zdobyło stację Birzulę² pasażerską, podczas gdy dalej na północ leżąca stacja tegoż imienia pozostaje w ręku ukraińców. Wiadomości te najzupełniej ściśle pochodzą ze źródła najwiarogodniejszego.

Konstytuujący tu 27 Korpus Saski, ściślej jego dowódca, oddają tu nam rozmaite przysługi. Proszą wzajemnie za to, zwłaszcza wobec pogłosek o lądowanie wojsk gen. Hallera, by dać im rodzaj glettu na wypadek, gdyby w drodze powrotnej znaleźli się w obliczu władz i wojsk polskich. Nie mogę im tego odmówić, zwłaszcza, że wyruszą z nimi lub z ich pomocą do kraju wojskowi nasi i wyruszać będą nadal. Pojadą także poznaćcy. —

Odpis posłany do Szefa Sztabu Generalnego. —

4

T-2 154/T

Najważniejsze wiadomości dzisiejsze:

1. Dziś przywiózł kurjer Poselstwa Polskiego z Kijowa list od tymczasowego kierownika Poselstwa, zawiadamiający, że Dyrektoriat Ukraiński wysłał do Warszawy swojego urzędowego delegata w towarzystwie jednego z Polaków kijowskich znanego z dobrych stosunków z Ukraińcami. Poseł Ukraiński ma za zadanie zwrócić się do nas w sprawie porozumienia się Ukrainy z Polską i położenia końca rozlewowi krwi w Galicji i na Wołyniu. Posłem ukraińskim będzie p. Karpiński¹ Radca Ministerstwa Spraw Zewnętrznych uprzednio mianowany posłem na Don. List z Kijowa jest datowany 5 stycznia. Przyjazdu ukraińskiego posła można oczekiwać lada dzień. Kutylowski pisze: być może ta nagła gotowość rządu ukraińskiego do za-

² Birzula, present name Kotovsk, town and railroad station 160 km northwest of Odessa.

¹ Karpynskiy, Oleksander (1896-1929), jurist; deputy Minister of Internal Affairs of the Ukrainian People's Republic.

warcia rozejmu w Galicji tłumaczy się po części sukcesami bolszewików, którzy posunawszy się od Biełgorodu,² zajęli Charków, wyparli stamtąd Ukraińców, oraz zajęciem Łozowej³ na drodze z Charkowa do Krymu przez wojska generała Denikina i kozaków dońskich.
L. Wasilewski⁴

4 a

T 15

Poufne

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 205/5 dnia 18/I 199 r.

Do Pana Ministra Spraw Zagranicznych Republiki Polskiej

Związek Odrodzenia Rosji Główny jego Komitet, którego członkiem jestem i Wszechrosyjskie Narodowe Centrum, polecili mi przedstawić Polskiemu Rządowi i sferom politycznym następujące swe życzenia:

Związek Odrodzenia Rosji i Narodowe Centrum, jako dwie grupy ogniskujące dokoła siebie główne kierunki polityczne państwowości rosyjskiej, występując wobec Polski w imieniu przyszłego państwa rosyjskiego, pragną porozumieć się z przedstawicielami państwowości polskiej w sprawach jednakowo wspólnych obu państwom i narodom.

Z.O.R. i W.N.C. w długim szeregu tych wspólnych spraw za najważniejsze i aktualne w obecnej chwili poczytują:

1. Walkę z rosyjskim bolszewizmem,
2. Walkę z germanizmem,
3. Walkę z nacjonalistycznym bolszewizmem Ukrainy,
4. Kwestję granic terytorjalnych obu państw i
5. Kwestję przyszłych stosunków handlowych i ekonomicznych.

Z.O.R. i W.N.C. mając obecnie bezpośredni kontakt z przedstawicielami polityki Entente, podporządkowują się całkowicie zasadniczemu wytycznym polityki Rosji jako składowej części Związku Państw Porozumienia. W wysiłkach ku odbudowie państwowości

² Bilhorod, in Russian Belgorod, a city 75 km north of Kharkiv.

³ Lozova, in Russian Lozovaia, town 130 km south of Kharkiv.

⁴ Wasilewski, Leon (1870-1936), Polish political leader and diplomat; member of PPS; [Polish Socialist Party] first Minister of Foreign Affairs of Poland; envoy to Estonia (1920); deputy head of the Polish delegation negotiating peace with the Soviets in Riga (1920-1921).

rosyjskiej przez zwalczanie w kraju bolszewickiej anarchji i duchowemu odrodzeniu narodu rosyjskiego, Z.O.R. i W.N.C. stawia sobie zadania połączenia wszystkich zdrowych sił rosyjskich pod znakiem nowej Rosji, operującej swe konstrukcje wewnętrzne i stosunki zewnętrzne na prawie i postępie w granicach stawianych przez współczesną europejską demokrację.

Mając jednak przed sobą wroga w postaci Rządu Sowieckiego i psychozy bolszewickiej, wynikającej z nieudolnych wiekowych rządów przedrewolucyjnej Rosji i nie poczuwając się zdolnymi o własnych siłach zwyciężyć go, Z.O.R. i W.N.C. w imieniu Rosji korzystają z wojennej i technicznej pomocy państw porozumienia. Widząc jednak iż państwa porozumienia nie są w stanie udzielić takiej pomocy, która by w najbliższej przyszłości zdecydowała o obaleniu Rządu Sowieckiego i rozumiejąc, iż anarchja bolszewicka jest wspólnym wrogiem Polski i Rosji — Z.O.R. i W.N.C. pragnęliby nie tylko porozumieć się z Rządem i społeczeństwem polskim co do wspólnej antybolszewickiej akcji, lecz i nadać jej najkorzystniejszy kierunek przez koordynację działań polskich i rosyjskich sił zbrojnych oraz wszystkich sił operujących na wschodzie Europy przeciw armii Sowieckiej Republiki.

Urzeczywistnienie takiej koordynacji polega na obecności miarodajnego przedstawiciela rządowych wojsk polskich przy głównym dowództwie rosyjskim, za które obecnie należy uważać Sztab Ochotniczej Armji generała Denikina, do czasu nim połączone oddziały Syberyjskie, Dońskie i Kubańskie przy współudziale wojsk Entente i polskich nie wytworzą nowego co do miejsca i charakteru wojennego centrum.

Z.O.R. i W.N.C. z ubolewaniem za przyszłość Rosji odczuwają wszelkie opóźnienia walki z anarchją, gdyż widocznem jest, iż obok zupełnej ruiny materialnej, bolszewizm wielkorosyjski pogrąża duszę narodu rosyjskiego w krańcową rozpacz niewolnictwa i w tym procesie reakcji lud rosyjski dojrzewa duchowo do swoich byłych wodzów, na czele których stoi mistyczny i nieomylny władca, biały ruski car.

Z.O.R. i W.N.C. mniema, iż polskie sfery kierujące są dobrze poinformowane o wewnętrznym stanie miast i wsi wielkorosyjskich, tego państwa śmierci, głodu, przemocy i nieustających powstaniach chłopskich, krwawo tłumionych w ogniu spalanych wsi i całych powiatów, więc tylko wzywa społeczeństwo polskie i jego Rząd do baczności, gdyż uświadamia sobie ogrom niebezpieczeństwa reakcji rosyjskiej nie tylko dla Rosji lecz także i dla Polski.

II.

Metody germańskiej polityki i jej zasadniczy kierunek i dawniej i obecnie starannie ukrywany przez dyplomatów i polityków niemieckich, wielkie cele przyszłości niemieckiej w pochodze Niemców na wschód ku bogactwom wschodniej Europy i Azji, maskowane utożsamianiem ich z dążeniami wyzwoleniczymi narodów, pozostają nadal nieustającym niebezpieczeństwem zarówno dla Polski jak i dla Rosji.

Wielka Polska odgradzająca Wschód od Niemiec, Wielka Polska szukająca swej nierozbieżności z Wielką Rosją jest obaleniem zasadniczych niemieckich dążeń i unicestwieniem wielkich planów zdobywczych niemieckich na Wschodzie.

Więc gdy porewolucyjne Niemcy przez umiejętne dostosowanie się do nowych lecz nader krótkotrwałych form wewnętrznego rozstroju, potrafiły w zupełności zachować dawne zasadnicze kierunki polityki i usiłowania starych metod, gdy każdy krok niemiecki czy to w Kijowie, czy Nowoczerkasku, czy w Petrogradzie, Gdańsku, Warszawie lub Wilnie jest obliczony na szkodę zarówno polską, jak i rosyjską, wówczas Z.O.R. i W.N.C. szukają porozumienia z Polską i wzajemnego uświadomienia sobie nieubłaganej i nieuniknionej wrogości Niemiec.

Porozumienie takowe może być dokonywanem przez stałych reprezentantów politycznych polskiej i rosyjskiej państwowości nieoficjalnie akredytowanych ze strony rosyjskiej w Warszawie przy Rządzie polskim, ze strony polskiej przy Centralnych Biurach Związku Odrodzenia Rosji i Wszzechrosyjskiego Narodowego Centrum.

III.

Nowopowstała przy zbrojnej pomocy państw centralnych Republika Ukraińska, obejmująca w myśl Brzeskich traktatów pokojowych swymi granicami ziemie polskie, rosyjskie, białoruskie, krymskie i noworosyjskie, sięgając w swym bolszewizmie nacjonalistycznym po Wschodnią Galicję z jednej strony i po Doński i Kubański kraje z drugiej, określiła sama stosunki jakie się mają ułożyć pomiędzy Ukrainą a Polską i pomiędzy Ukrainą a Rosją.

Z.O.R. i W.N.C. stojąc niewzruszenie na zasadach szerokiej autonomji (W.N.C.) i federacji (Z.O.R.) Ukrainy, uwzględniając najżywotniejsze państwowe interesa rosyjskie w obecnej przelomowej chwili, uważać będą niezależną Ukrainę za wroga, grożącego szero-

kim i głębokim swym frontem bezpieczeństwu państwa.

Pomijając okoliczność nieudolnej polityki obecnego Rządu Ukraińskiego, dyrektorjatu Winniczenki, usuwającego z pod siebie grunt jakiegokolwiek bądź państwowości, przez ugodową politykę z Rządem Sowieców, Z.O.R. i W.N.C. są najmocniej przekonani iż niezależne państwo ukraińskie nawet w normalnej konstrukcji wewnętrznej, szukając w europejskim układzie oparcia, zmuszone byłoby takowe znaleźć w państwach centralnych, rzucając bogactwa ukraińskich ziem na łup niemieckiej kolonizacji i przemysłu.

Kierując się zaś zrozumiałym interesem przyszłości państwowej rosyjskiej także i ukraińskiej i nie wylamując się z zasadniczych kierunków politycznego frontu Entente, Rosja musi już obecnie zwalczać na Ukrainie zarówno jak wielkorusyjski bolszewizm polityczny tak i separatyzm ukraiński.

Nowe drogi rozwoju przyszłości i Polski stawiają przed jednym i drugim narodem jedne i te same zadania i w sprawie separatyzmu ukraińskiego i jego zaborczych względem Rosji i Polski tendencji.

Nie przeceniając sytuacji obecnej można ją określić jako niezwykle pomyślną dla ułożenia lub przynajmniej zakreślenia nowych perspektyw stosunków polsko-rosyjskich wogóle, a kwestji granic terytorjalnych w szczególności.

W rozwoju wypadków doby obecnej rodzą się możliwości polityczne bliskiej i dalekiej przyszłości, lecz tylko równomierne kształtowanie razem z postępowaniem sytuacji obecnej perspektyw przyszłości może zapewnić najlepsze, najpraktyczniejsze a dla interesów Polski najkorzystniejsze ich ostateczne ukształtowanie.

Przeto przedstawicielstwo polskie przy kierowniczych czynnikach rosyjskich miałoby za ważne zadanie przyjąć udział przez szeroką skalę wspólnych spraw, w kształtowaniu się oraz państwowym układzie stosunków wewnętrznych rosyjskich, coby nie mogło nie sprzyjać interesom państwowym polskim.

Dotychczasowy kontakt sfer kierowniczych rosyjskich z Polską ogranicza się obecnością przy ogniskach życia politycznego rosyjskiego poszczególnych przedstawicieli odłamów polskiej myśli politycznej, często rzeczników partyjnych.

Samorzutność i nieodpowiedzialność takiego przedstawicielstwa, zadość czyniąc potrzebom lokalnym, w znaczeniu państwowym wytwarza atmosferę partykularnej polityki, szerząc nieświadomie dookoła siebie przekonanie, iż polską politykę państwową mogą robić tak samo dobrze jak i wojenną partyzantkę — ochotnicy z pod rozmaitych znaków politycznych.

Obecność przedstawicieli państw Entente przy Dowództwie Ochotniczej Armji, całkowicie podporządkowującej się politycznym hasłom W.N.C. i nie wrogiej kierunkom Z.O.R. wysuwa także potrzebę obecności tam plenipotenta polskiego nie tylko jako obrońcy miejscowych spraw polskich, lecz także zdolnego odczuć w chaosie teraźniejszości właściwe kierunki sytuacji politycznej najbliższego jutra, mierząc interes polityczny Polski miarą welkopaństwowej polityki Europejskiej.

Ze względu na utrudnione warunki komunikacji przedstawicielstwo polskie w Rosji musi być zasobne w wielkie zaufanie społeczeństwa polskiego i Rządu i posiadać długotrwałą odpowiednio do nieprzemijających interesów narodowych charakter.

IV.

Aczkolwiek odrodzeniowe prądy rosyjskiej myśli, w najlepszym i najgłębszym tego słowa znaczeniu stanowią sprzyjające tło dla rozwoju zupełnie nowych polsko--rosyjskich stosunków, tem niemniej należy stwierdzić, iż dawna aureola wielkiego Imperjum niezależnie od smutnych doświadczeń losu, ma nadto szerokie masy zwolenników, szczególnie w lewicowych sferach socjalistycznych i wśród burżuazyjnej prawicy.

Przeto kwestja granic państwowych polsko-rosyjskich, mojem zdaniem, nie należy do spraw łatwo rozwiązalnych, a zważywszy na zasadniczy cel mieć na Wschodzie sąsiada bez pretensji i żalu, kwestja ta nie może być rozpatrywana jako jedna z tych, które na Międzynarodowym Kongresie będą rozwiązane i zdecydowane niezależnie od mniejszych lub większych niedokładności, nie mających żadnego znaczenia dla Europy lecz posiadających niezmierną wagę jak dla Polski tak i dla Rosji.

Uspობienie Z.O.R. i W.N.C. jako miarodajnych wyrazicieli opinji rosyjskiej w tej mierze nie jest bynajmniej tak jaskrawo zachowawcze, by polskie dążenia nie potrafiły znaleźć przez nie drogi.

Lecz takie lub inne posunięcie granicy polskie na Wschód jedynie uzależnionem może być od sprzyjających obu stronom sytuacji politycznych, gdzie nadmiar korzyści rosyjskich osiągniętych ze strony polskiej, może i musi być opłacony w tej lub innej formie interesom polskim.

Baczność w korzystaniu z każdego politycznego kroku, jako przymiot przedstawiciela obecnych interesów polskich w Rosji, byłaby nietyłok najlepszą drogą ku osiągnięciu możliwie największych ko-

rzyści, mniemam, byłaby jedyną drogą, gdyby warunki polskie wewnętrzne zezwoliły w całej szerokości wykorzystać obecną sytuację, gdyby interes polski współdziałał interesom rosyjskim nad bezbronny stanem których zawisła ciężka ręka wybawców i pomocników. Możeby w pozycjach cyfr polska pomoc wypadłaby znacznie taniej od pomoc wielkich przyjaciół.

Podkreślam iż nowe prądy w myśli politycznej zaopwiadają się generalną na całej linii rewizją dawniejszej zasady, iż Rosję zbawić może i musi zbrojna siła Entente.

Dziś gdy życzenia są bliskie urzeczywistnienia staje się wyraźnym, iż pomoc ta nie jest dla Entente łatwą pozostając jednak dla niej bardzo pożądaną.

Więc gdy kwestja zwaleni Rządu Sowietów staje we właściwym świetle jako niełatwe nawet dla pogromców Niemiec zadanie, nie dlatego, że Rząd Sowietów jest silny, przeciwnie, dlatego, że siły Entente w Rosji są słabe — koncepcje polityczne w źródłach kierowniczych zaczynają mieć inny niż dotychczas wygląd.

Rosja chce sama sobie pomódz następnie pragnie by jej pomogła Polska, Czechy i w końcu Entente. Rosja ma wszelkie racje przyjmować pomoc Japonji zw ielką oględnością, zarówno jak i pomoc Ameryki i starannie sobie obliczać pomoc Anglji i Francji.

Gdy obecne nastroje miarodajnych sfer rosyjskich z łatwością pozwalają pertraktować o granicach, stopniowo przygotowując tę kwestję na Wschodzie i jej pomyślności, ustępliwość rosyjska licząc się z faktami, może najzupełniej odpowiadać wymaganiom polskim, opierającym się nietylko na argumentach charakteru historycznego, lecz i na realną rzeczywistość, któraby umożliwiła zakończyć pertraktacje trwałą i zgodną umową.

V.

Przyszłe ekonomiczne i handlowe stosunki z Rosją są bez wątpienia jedną z potężnych dźwigni odrodzenia polskiego przemysłu i handlu. Rosyjski przemysł zrujnowany doszczętnie przez nieudolne zarządzenia sowieckich władz, w drodze swojego odrodzenia przedstawia się szerokiem polem, gdzieby się dało ułożyć zgodne warunki rozkwitu przemysłu i handlu obu państw. Lecz zasadnicze kwestje jako to: granicy celnej, lub Związku celnego, polskiego posiadania na terytorjum rosyjskiem i odwrotnie, kwestje prawodawstwa ku najkorzystniejszemu dla obu państw zabezpieczeniu praw obywateli, przemieszkujących i pracujących poza granicami swojego kraju, sta-

nowią już dzisiaj bogatą treść dla wspólnego dochodzenia do realnych form przyszłych stosunków.

Polskie interesa byłyby całkowicie zagwarantowane w Rosji, gdyby obecnie już przy kierownictwie politycznym odradzającej się rosyjskiej państwowości, obok pełnomocnika polskiego ojska i polskiej polityki, stanął przedstawiciel polskich, ekonomicznych i handlowych interesów, tworząc wspólnie z pierwszymi dwoma fachowcami możliwie najkompetentniejsze przedstawicielskie ciało, funkcjonujące jednomyślnie w pełnej odpowiedzialności przed polskim Rządem i polskim społeczeństwem.

Związek Odrodzenia Rosji w skład którego wchodzi kadeci, narodowi socjaliści, prawi S-R, mieńszewicy obrońcy, przedstawiciele kooperatyw i niektóre zawodowe związki, oraz Wszechrosyjskie Narodowe Centrum jako blok postępowych przemysłowców, działacze cerkiewnego Soobru, Związku Społecznych Działaczy (Moskwa), Staroobrzędowej Zgody (sogłasja), lewica Związku Bankowych Działaczy, Kadeci i szereg najwybitniejszych poszczególnych postaci są dwoma ogniskami myśli i czynu politycznego, któremi buduje się nowa Rosja.

Przeżywając proces kształtowania się wewnętrznego, nie ustając w budowie nowej ideologii, zwalczając wśród rosyjskiego chaosu i anarchii psychologję wstecznicstwa zarówno jak i demagogji Z.O.R. i W.N.C. świadomie dążą do ujęcia państwowej władzy w Rosji w swoje ręce.

Niezwykle dzisiejsze warunki odmieniając normalny bieg rzeczy wymagają, by już zorganizowane w państwo społeczeństwo polskie uznało za potrzebne i dla siebie korzystne wejść w zupełnie bliskie stosunki przez swoich przedstawicieli z przyoblekającym się w formę państwową społeczeństwem rosyjskim, gdyż tego, zdaniem moich mocodawców i mojem, wymaga także i polski interes.

Jako obywatel polski, któremu dwie największe organizacje polityczne rosyjskie poruczyły z zupełnem zaufaniem początkowe kroki w polsko-rosyjskiej sprawie, rozumiem wielką doniosłość dla Polski dobrego postawienia interesów polskich w Rosji. Przedkładając, zgodnie z Pańskim życzeniem, Panie Ministrze, niniejszy memoriał jestem najmocniej przekonany iż Pańskie doświadczenie dopełni całości kształt rzeczy, załedwe w ogólnikowych zarysach tu zobrazowanych.

Warszawa, 7/I 1919.

Karol Waligórski

Kopja z oryginału złożonego p. Ministrowi spraw zagranicznych. —

Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna Warszawa
L. Dz. 253/T dnia 24/I 1919 r.

Oświadczenie poufne Polskiej Centrali Demokratycznej
na Ukrainie w sprawie stosunków polsko-ukraińskich.

Polska Centrala Demokratyczna na Ukrainie, na posiedzeniu w d. 10 stycznia 1919 r. powzięła następującą uchwałę w sprawie stosunków polsko-ukraińskich:

1. Ze względu na obecne i przyszłe interesy Rzeczypospolitej Polskiej nie jest pożądanem, aby Ukraina miała ponownie stać się składową częścią wielkiej zjednoczonej Rosji, jej ekonomiczną i państwową podporą;

Dążenie narodu ukraińskiego do stworzenia z ukraińskich obszarów dawnego cesarstwa rosyjskiego suwerennej republiki ukraińskiej zgadza się z politycznymi interesami Polski.

Dlatego też polityka Rządu Polskiego w sprawie ukraińskiej nie powinna przeciwstawiać się dążeniom narodu ukraińskiego do stworzenia własnego niepodległego państwa, ani też — uzależniać się od stanowiska w tej sprawie koalicji zachodniej, gdyby ta ostatnia, wbrew głoszonej idei samookreślenia narodowego, zechciała popierać odrodzenie wielkiej niepodzielnej Rosji kosztem wolności narodu ukraińskiego. —

2. Z wyżej wyłuszczonej względów w obecnym sporze polsko-ukraińskim Rząd Polski winien dążyć do możliwego załagodzenia tego sporu i uzgodnienia interesów sąsiedzkich obydwóch narodów drogą wzajemnego porozumienia jeszcze przed Kongresem, na którym przedstawiciele Narodu Polskiego winni życzliwie popierać dążenia ukraińców do własnego niepodległego państwa.

Winien również Rząd Polski powyższe stanowisko swoje w sprawie Ukrainy przedstawić przy pierwszej możliwości przedstawicielom koalicji zachodniej.

Wzamian winien Rząd Polski uzyskać od rządu ukraińskiego ustalenie polubowne jeszcze przed kongresem granic polsko-ukraińskich na zasadzie etnograficzno-historycznej uwzględnieniem dla Polski następujących warunków polityczno-strategicznych:

a) natychmiastowego zaprzestania walk o wschodnią Galicję lub inne terytoria sporne;

b) zrzeczenia się przez pełnomocnych przedstawicieli narodu ukraińskiego wszelkich pretensji do Podlasia, Chełmszczyzny, wschodniej Galicji, zachodniej części Wołynia (niezbędnej do włączenia w granice Polski ze względów strategicznych), oraz do tych części Białorusi, które mają wejść w skład Rzeczypospolitej Polskiej, a które Ukraina przez traktat brzeski uznała za swoje terytorja;

c) zupełnego zagwarantowania: dla mniejszości polskiej na Ukrainie równości i wolności obywatelskiej, oraz pełnego życia i rozwoju narodowego, zaś dla obywateli Rzeczypospolitej Polskiej swobody penetracji ekonomicznej na terytorium Ukrainy;

3. W razie niemożności zrealizowania przez naród ukraiński swoich państwowych aspiracji z powodów, niezależnych od Polski, pod wpływem międzynarodowej polityki wielkich mocarstw zachodnich, Rząd Polski nie powinien dążyć do zbyt dalekiego rozszerzenia na południo-wschodzie granic Rzeczypospolitej, aby nie osłabiać wewnętrznej spójności i siły organizacyjnej państwa przez wytworzenie w niem wrogiej i szkodliwej irredenty ukraińskiej. —

Zgodnie z oryginałem

Upoważniony do osobistego złożenia Rządowi Rzeczypospolitej niniejszego oświadczenia

Wice-prezes R. C. D. na Ukrainie

Warszawa, d. /I 1919 r.

Karol Waligórski

Do Naczelnika Państwa
 Józefa Piłsudskiego¹
 w Warszawie

Wskutek jednomyślnej uchwały T. K. R.² mam zaszczyt przedłożyć Panu Naczelnikowi sprawozdanie w przedmiocie rokowań o rozejm broni między wojskami polskimi a ukraińskimi.

Na skutek depešy z dnia 13 stycznia br. której odpis pod 1) załączam udałem się do Gródka Jagiellońskiego gdzie zastałem już bawiącego tam kapitana Johnsona.³

Johnson przedstawił mi oryginalne pełnomocnictwo pułkownika Wade⁴ a załączone pod 2) i oświadczył, że będzie dążył do zawarcia rozejmu w ciągu najbliższych dwóch do trzech dni, pospiech bowiem ze względu konieczności bezwłocznego wycofania wojsk polskich z Galicji celem użycia ich na froncie północnym do odparcia najazdu bolszewików, jest wskazany.

Nadmienił p. Johnson przytem, iż szef generalnego sztabu hr. Szeptycki⁵ oświadczył pułkownikowi Wade, że rozejm musi być koniecznie w ciągu kilku dni zawarty gdyż wojska polskie posiadają amunicji tylko na cztery dni i wyraził życzenie, aby mu jaknajrychlej ułatwić przejazd na stronę ukraińską celem rozpoczęcia pertraktacji o rozejm. Mając wątpliwości czy właściwą jest rzeczą puszczać p. Johnsona do Ukraińców z tak niepomysłną co do ilości amunicji wia-

¹ Piłsudski, Józef (1867-1935), Polish soldier and statesman; leader of the Polish Socialist Party; commander of the Polish Legion fighting on the side of Central Powers against Russia (1914-1916). Released in Nov. 1918 from the German internment; became the chief of the Polish Republic in 1918; generalissimo of the Polish army, and (1920) first marshal of Poland.
 Skarbek, Stesłowicz, Głażewski, Artur Walenty Hausner.

² Temporary Governing Committee, a Polish organ of civil administration in Lviv during the Ukrainian-Polish War in Galicia. Its members: Aleksander Skarbek, Stesłowicz, Głażewski, Artur Walenty Hausner.

³ Johnson, captain, member of the British Mission to Poland; intermediary between the Polish and Ukrainian forces to conclude an armistice, early 1919.

⁴ Wade, H.H., colonel, British Commissioner and a member of the British Mission to Poland.

⁵ Szeptycki, Stanisław (1867-1946), Polish general; Governor-general in Lublin (1917-1918); commander of the Lithuanian-Bielorussian Front in 1919 and 1920.

domością zakomunikowałem całą mą rozmowę generałowi Rozwadowskiemu,⁶ który miał telegraficznie zażądać instrukcyi od szefa generalnego sztabu czy p. Johnsona na front ukraiński przepuścić.

Wróciwszy z p. Johnsonem do Lwowa zastałem tam teleram ad 3.) zezwalający na wyjazd Johnsona do Ukraińców, z czego on też zaraz skorzystał wyjeżdżając tego samego dnia do linii ukraińskich.

W rozmowach, które tak w Gródku jak i we Lwowie z Johnsonem przeprowadzałem, przedstawił on mi konieczność bezzwłocznego zawarcia rozejmu ze względu na niekorzystne położenie wojskowe Polaków i twierdził, że uzyskanie linii demarkacyjnej Bug-Górny Dniestr⁷ przy równoczesnej okupacyi przez wojska ententy zagłębia naftowego byłoby nader korzystnym i że ma nadzieję, iż linię tę od Ukraińców uzyska. Uzyskanie linii Bugu⁸-Świcy,⁹ którą szef generalnego sztabu jako punkt wyjścia do pertraktacyi miał oznaczyć uważa za niemożliwą do osiągnięcia. Wczasy pobytu Johnsona na stronie ukraińskiej przybył do Lwowa pułkownik Wade i zaczął porozumiewać się ze mną starając się wybadać jak opinia polska przyjmie linię demarkacyjną Aug-Chodorów¹⁰-Dniestr, przyczem ciągle powoływał się na naszą sytuację militarną rzekomo znacznie niekorzystniejszą od ukraińskiej. Moje zapewnienia, że tak złą sytuacja nie jest i że potrafimy się jeszcze i kilka miesięcy bronić, przyjmował z niewiarą i odpowiedział, że wiadomości o prawdziwym położeniu wojskowym posiada z autentycznego źródła. W sprawie linii demarkacyjnej oświadczyłem mu, że powinna ona być jaknajdalej na wschód odsunięta, zdaniem mojem bowiem tylko ta część Galicyi wschodniej zostanie chronioną przed bolszewizmem, która pozostanie w rekach polskich. Wskazywałem przytem na wyraźne tendencje bolszewickie wśród chłopów ruskich i na dotychczasową gospodarkę władz ukraińskich w zajętej części Galicyi wschodniej, która zdradza wyraźne tendencje bolszewickie. Jako możliwą do przyjęcia przez opinię publiczną linię demarkacyjną, która mimo wszystko może — chociaż nie powinna —

---

⁶ Rozwadowski-Jordan, Tadeusz (1866-1928), Austrian and Polish general; first chief of the General Staff of the Polish Forces (1918); commander of the group "East"; chief of the Polish Military Mission in Paris (1918); chief of the General Staff (1920).

⁷ Dniestr, in Ukrainian Dnister, a river flowing from the Carpathian Mountains in Western Ukraine SE to the Black Sea.

⁸ Bug, a river flowing NW to the Vistula.

⁹ Svicha, a river in the Carpathian Mountains, tributary of the Dniester.

¹⁰ Khodoriv, in Polish Chodorów, a town 50 km SE of Lviv.

przesądzać przyszłych granic, wskazałem linię Styr¹¹-Gniła Lipa¹²-Bystrzyca,¹³ a jako ostateczną poza którą dalsze ustępstwa są niemożliwe ze względu na obawę groźnych żywiołowych odruchów wojska i ludności polskiej podałem linię Bugu-Świcy. Obie te linie uznał pułkownik Wade jako niemożliwe do uzyskania dał nawet do zrozumienia, że wobec niekorzystnego naszego położenia militarnego nie miałby odwagi żądać od Ukraińców usunięcia się na tak daleką linię. Pułkownik Wade odbył kilka konferencji z generałem Rozwadowskim i Leśniewskim¹⁴ w końcu z dwoma wyższymi oficerami ukraińskimi, których w międzyczasie przywiózł ze sobą kapitan Johnson. Po tych konferencjach nie miałem już sposobności rozmawiać z pułkownikiem Wade'm, natomiast otrzymałem list, którego kopię ad. 4 (załączam i który wspomina o wynikach konferencji z Ukraińcami.

Pułkownik Wade, który dowiedział się o przybyciu misji angielsko-francuskiej do Krakowa wyjechał ze Lwowa celem porozumienia się z tą misją tudzież dalej do Warszawy dla porozumienia się z Prezydentem Ministrów Paderewskim.¹⁵

Przed wyjazdem pułk. Wade'a opuścili Lwów także Johnson i Bidermann, ten ostatni, jak słyszałem, został od udziału w pertraktacjach zupełnie przez pułk. Wade'a usunięty.

Wskutek żądania podpułkownika Rybaka upelnomocnionego do pertraktacji oficera sztabowego odbyła się dnia 19 stycznia br. konferencja Generała Leśniewskiego, podpułk. Rybaka z Prezydum T.K.R., której protokół załączam pod 5.).

Przybyły do Lwowa szef misji angielsko-francuskiej generał Barthélemy,¹⁶ z którym kilka razy dłuższy czas rozmawiałem, oświadczył się również za jaknajrychlejszym zawarciem rozejmu broni, a wymieniając linię demarkacyjną oznaczał ją rzekami Bug—Stryj, tak że zagłębie naftowe miałyby pozostać w rękach polskich, nato-

¹¹ Styr, right tributary of the Prypiat river.

¹² Hnyła Lypa, in Polish Gniła Lipa, the left tributary of the Dister River.

¹³ Bystrytsia, in Polish Bystrzyca, a river in the Carpathian Mountains, tributary of Dniester.

¹⁴ Leśniewski, Józef Krzysztof (1867-1921), a general in the Imperial Russian Army; commander of the 3rd division of the I Polish Corps (1917); from Dec. 3, 1918, commander of a Polish operative group on the Lviv front; Minister of Military Affairs of Poland (1919-1921).

¹⁵ Paderewski, Ignacy (1860-1941), Polish pianist, and statesman; member of the Polish National Committee in Paris, its representative in the USA; Prime Minister and Minister of Foreign Affairs in Warsaw (Jan.-Nov. 1919).

¹⁶ Barthélemy, Marie-Joseph (1874-1945), French general; chief of the Inter-Allied Mission to conduct an armistice between the Poles and the Ukrainians in Galicia, early 1919.

miast linia kolejowa Stryj¹⁷—Ławoczne,¹⁸ — potrzebna Ukraińcom dla dowozów wojskowych miałyby pozostać w ich rękach. Przyznał się przytem, że żadnych w tym kierunku od swojego rządu nie posiada mandatów lub instrukcy i że jego misya jest na razie czysto informacyjna. Zauważyłem przytem, że kwestya żydowska i przebieg pogromów we Lwowie interesuje misyę bodaj czy nie w tym samym stopniu jak spór polsko-ukraiński i w tej sprawie zasięgają bardzo dokładne i wszechstronne informacje. Generała Berthelemy i pułk. Schmidtsa informowałem w tym samym kierunku co pułk. Wade'a, podkreślając kilkakrotnie, że oddanie zagłębia naftowego Ukraińcom lub stworzenie z niego okupacyi wywoła wzburzenie wśród wojska i ludności polskiej. Licząc się z tem, że informacje udzielone misy i francusko-angielskiej przez obywateli tychże państw będą przez nich chętniej przyjęte, spowodowałem życzliwych Polakom Francuzów i Anglików, by się z misyą zetknęli i ze swej strony ją odpowiednio informowali. Misya generała Berthelemy jest na ogół życzliwie usposobiona, mam jednak wrażenie, że nie mając dokładnych instrukcy, nie zechce się zbyt zaangażować. Dziś przyjeżdża ponownie dwóch wyższych oficerów ukraińskich celem prowadzenia dalszych pertraktacyi.

Oto pokrótce przebieg dotychczasowych rokowań w sprawie zawieszenia broni, w których reprezentant T.K.R. p. Skarbek pośrednio lub bezpośrednio brał udział. ,

W nawiązaniu do niniejszego sprawozdania p. Skarbka pozwala sobie Prezydyum T.K.R. przedstawić następujące uwagi:

Wydaje się nam niewłaściwem a conajmniej bardzo nieostrożnem, że sztab generalny Pułk. Wade'a a pośrednio i bardzo na naszą niekorzyść uprzedzonego kapt., Johnsona powiadomił o złej sytuacji militarnej i o katastrofalnem braku amunicyi. Wiadomości te były u niego punktem wyjścia do każdej dyskusyi i uzasadnieniem żądania z góry linii demarkacyjnej pozbawiającej nas zagłębia naftowego. Nie mamy danych posądzać p. Johnsona o to, że wiadomości te zakomunikował Ukraińcom, mamy jednak wrażenie, że pośrednik posiadający tak niekorzystne dla nas wiadomości z natury rzeczy nie może mieć potrzebnej siły przekazywania przeciwnika do uzyskania dla nas korzystnych warunków. Mamy dalej wrażenie, że sztab generalny przeceniał rolę i pełnomocnictwo p. Johnsona, który w myśl udzielonego mu przez Wade'a pełnomocnictwa miał tylko próbować nawiązać dyskusyę w sprawie rozejmu: (to endeavour to bring about a discussion

¹⁷ Stryl, a city 65 km South of Lviv.

¹⁸ Lavochno, a town 130 km South of Lviv.

with a view to the conclusion of an armistice between the Polish and Ukrainian Forces:) i wezwać do zaprzestania walki. (: You are authorised to call upon both sides in the name of the Allied Governments to stop fighting pending the final decision of the Peace Conference and their respective claims:).

Mylne naszym zdaniem interpretowanie mandatu p. Johnsona występuje jaskrawo w telegramie szefa generalnego sztabu hr. Szepetyckiego, który zawiadamia T.K.R. że Johnson przybędzie celem ułożenia rozejmu z Ukraińcami wskutek czego nadano mu charakter decydujący podczas gdy w myśl pełnomocnictwa miał on tylko charakter pośredniczący. Ten sam błąd występuje i to z daleko idącymi konsekwencjami w instrukcji udzielonej generałowi Leśniewskiemu z dnia 13 stycznia br. Nr. 389/VI gdzie zawiadamia się generała Leśniewskiego, że "Kap. wojsk angielskich Johnson otrzymał zlecenie od angielskiego pełnomocnika pułk. Wade udania się do Lwowa i zawarcia zawieszenia broni pomiędzy Ukraińcami a naszą siłą zbrojną," a generała mianuje się tylko zastępcą przy kap. Johnsonie. Wobec tych rozkazów kap. Johnson z roli pośrednika wyrósł do roli tego, który właściwie samodzielnie zawrzeć ma rozejm a reprezentant wojska polskiego, który w tym wypadku winien zdaniem naszym być czynnikiem decydującym schodzi do roli informatora i doradcy. P. Johnson jakom człowiek sprytny w lot wyzyskał te błędy celem podniesienia swego stanowiska i wystąpił tutaj w roli pełnomocnika Ententy mającego samoistnie zawrzeć rozejm przy którym władze wojskowe i cywilne polskie miałyby mu być pomocne jako organa doradcze. Całe szczęście, że pułk. Wade zorientował się rychło w sytuacji i p. Johnsona odsunął od tych pertraktacji, jego działalność bowiem wobec wadliwie przez sztab generalny tłumaczonych pełnomocnictw i wobec jego uprzedzonego do nas stanowiska mogła być dla nas bardzo szkodliwa. Uważamy również, że spychanie generała polskiego do roli informatora p. Johnsona jak to w myśl cytowanej instrukcji miało miejsce, jest dla sprawy niekorzystne, zdaniem naszym bowiem rozejm zawierać powinny władze wojskowe polskie a nie obcy czynnik, który w tym wypadku powinien być tylko pośrednikiem a w najlepszym razie rozjemcą. Z konferencji odbytej z podpułk. Rybakiem u którego nie znaleźliśmy poza wyłącznym stanowiskiem militarnym żadnego szerszego zrozumienia interesów ogólnie narodowych i z instrukcji udzielonej generałowi Leśniewskiemu wynieśliśmy wrażenie, że sztab generalny zbyt pochopnie chwycił się linii Bugu jakkolwiek n.p. już ze względów strategicznych przedewszystkiem nasuwała się jako odpowiedniejsza linia Styru, a co gorsza zbyt łatwo opuszcza linię de-

markacyjną Bugu, przy której przynajmniej twardo stać powinniśmy i na którą, zdaniem naszym Rusini zgodzić się będą mogli. Linia ta w układach politycznych między Polakami a Rusinami jeszcze za czasów austriackich była projektowaną i nie była przez Rusinów bezwzględnie odrzucaną. Na linię tę po rozmowach prowadzonych we Lwowie godził się płk. Wade, generał Barthelemy wreszcie i sam Johnson brał ją przy pierwszym swym pobycie we Lwowie jako punkt wyjścia. Ustalenie linii tej uważałoby społeczeństwo za klęskę, którąby jednak jako chwilową możnaby społeczeństwu choć w części usprawiedliwić. Przyjmowanie innych linii bardziej na zachód wysuniętych lub odsuwanie zagłębia naftowego w zarząd Ententy, byłoby zdaniem naszym wprost niebezpieczne i stałoby się niewątpliwie zarzewiem groźnych ruchów rewolucyjnych.

Uwagi powyższe pozwalamy sobie Panu Naczelnikowi przedłożyć z prośbą o przyjęcie ich do życzliwej wiadomości z tem, że dyktowały je nam powaga chwili i poczucie głębokiej odpowiedzialności.

Prezydium Tymczasowego Komitetu Rządzącego:

ODPIS

Depesza nadana 13 stycznia 1919

godz. 9.40 wiecz.

Do Komisji Rządzącej

we Lwowie.

Z rozkazu przedstawiciela Ententy w Warszawie pułkownika Wade przybędzie dzisiaj 13. stycznia br. wieczorem do generała Rozwadowskiego do Gródka Jagiell. kapitan Johnson, celem ułożenia rozejmu z Ukraińcami. Przedstawicielem wojskowym przy układach będzie generał Leśniewski.

Uważam, że byłoby pożądanę, gdyby się do niego przyłączył przedstawiciel Komisji Rządzącej.

Szef generalnego sztabu

gen. Szeptycki m.p. Nr. 379/6.

British Mission to Poland.

ODPIS.ad 2./

Senatorska 33.

Warszawa 12. January

1919.

To

Captain Johnson.

Your instructions are to proceed to the Lemberg front and report

yourself to general Rozwadowski. You will inform him that Colonel Wade, the British Commissioner in Warsaw, has sent you, with the approval of general Count Szeptycki, Chief of the General Staff, to endeavour to bring about a discussion with a view to the conclusion of an armistice between the Polish and Ukrainian Forces. You are authorised to call upon both sides in the name of the Allied Governments to stop fighting pending the final decision of the Peace Conference and their respective claims.

H.H. Wade m.p.
Colonel, British Commissioner.

Odpis ad 3

Naczelne dowództwo na Gal. Wsch.

Op.Nr.17/I tajne

Zawiadamiam, że otrzymałem dziś depezę z Warszawy następującej treści:

“Sztab generalny 570 — 15/I — 12.20.—

Jako delegata wojskowego do pertraktacji rozejmowych z Ukraińcami wyznacza się pana gen. dyw. Leśniewskiego. Bliższe instrukcje dla pana generała poda do wiadomości podpułkownik Rybak.—

W myśl tej depezy i poprzednich rozkazów upoważniam zatem pana gen. dyw. Leśniewskiego do wydania wszelkich zarządzeń aby panu kapitanowi Johnsonowi, który na rozkaz angielskiego przedstawiciela w Warszawie pułkownika Wade przybył już do Lwowa w celu rozpoczęcia pertraktacji o rozejm z Ukraińcami ułatwić w razie potrzeby przekroczenie naszych linii bojowych i udanie się na przeciwną stronę.—

Otrzymuje gen. dyw. Leśniewski, który przesłał drugi egzemplarz tego rozkazu do wiadomości pana delegata komisji Rządzącej hrabiego Skarbka.—

Gródek Jagiell. dnia 15/ 1919 9ta wieczór
Rozwadowski mp

Odpis ad 4
Lemberg 22.I.1919.

Mon cher Comte Skarbek!

J'ai fait deux efforts sans succès pour Vous trouver et Vous

rendre conte de la situation. Sans doute Vous l'aurez déjà entendu de l'Etat Majeur Général. Les délégués Ukrainiens étaient d'abord très intransigeants, mais peu à peu ils ont été amenés à un point de vue plus raisonnable; et enfin ils laissaient discuter une solution que, je crois, Votre Gouvernement et Votre Etat Majeur Général pourraient accepter. Ils faisaient cependant une condition absolue que cette solution sera imposée aux deux partis par les Gouvernements Alliés. Comme je ne suis pas, encore, autorisé par mon Gouvernement à imposer des conditions dans leur nom l'affaire devait rester là, et les délégués sont revenus, espérant être de retour aujourd'hui, Mais hier le Général Pawlenko¹ a envoyé une communication que, par suite de la maladie du Président, les délégués ne pourraient revenir que Lundi. Je pars, alors, tout de suite, pour Varsovie pour parler à M. Paderewski (:qui n'était pas encore Ministre quand j'ai quitté Varsovie:) En route je verrai le Général Barthélémy à Cracovie. Je l'ai mis au courant de la situation Dimanche soir, et je crois qu'il prendra part à les prochaines négociations.

J'espère, M. le Comte, que Vous m'avez pardonné d'être parti le jour de Votre diner. Ayant entendu que la mission militaire Française était à Cracovie je trouvais absolument nécessaire de partir sur le champ pour la consulter avant de voir les délégués, puisque c'était possible que le Général Barthélémy avait des instructions de son Gouvernement sur le sujet.

Je devais partir si vite que je n'ai eu que le temps de Vous envoyer mes regrets verbalement au lieu d'écrire une lettre.

Agrez l'assurance de mes sentiments cordiaux.

H.H. Wade m.p.

P.S. Je conte revenir ici Dimanche soir.

---

¹ Omeňanovych-Pavlenko, Mykhailo (1878-1952), general of the army of the Ukrainian People's Republic. Organized military units of the "Free Cossaks" in Katerynoslav in 1918; Commander of the Ukrainian Galician Army (Dec. 10, 1918-June 7, 1919); Commander of the army of the Ukrainian People's Republic during the "Winter Campaign" (1919-1920).

General Leśniewski, Pł. Rybak, Rotm. Krechowiecki, następnie General Rozwadowski.

Hr. Skarbek podaje, że gen. Szeptycki polecił dobrać sobie reprezentanta Komisji Rządzącej — hr. Skarbek wstąpił jako członek do tej akcji.

Płk. Rybak: Przed 14 dniami przyjechała misja angielska płk. Wade (z Johnsonem, Biedermanem, Jeffriesem:). Żądaliśmy od nich materiału wojennego. Jako pierwszy punkt postawiony przez koalicję była ugoda z Czechami,¹⁹ a następnie kwestya wschodniej Galicyi. Ta Odpis ad 5.

PROTOKÓŁ

posiedzenia, które odbyło się w Namiestnictwie dnia 19. stycznia 1919 o godz. 5-tej po poł.

Obecni: Członkowie T.K.R.: Hr. Skarbek, Dr. Stahl, Dr. Głazewski, Dr. Stęśłowicz, następnie Hausner. ostatnia kwestya interesowała najwięcej koalicję.

Sztab generalny uznał za stosowne załatwić kwestyę wschodniogalicyską, bo braki jakie widział skłoniły go do zapatrywania, że z czasem utrzymania naszego frontu nie jest do utrzymania. Sztab generalny zgodził się, by płk. Wade wystąpił w tej sprawie jako rozjemca i dał mu upoważnienie do tego. Sztab gener. liczył się z konsekwencjami politycznymi zawieszenia broni, które jest czysto militarne.

Rozejm stawia się zazwyczaj w linii, która się w danej chwili trzyma.

Nasza sytuacja militarna jest ciekawa.

Z jednej strony Lwów—Rawa²⁰—wzdłuż linii kolejowej Lwów—Przemyśl, a następnie Przemyśl—Chyrów.²¹ Wychodząc z tej zasady, że linia ta nie jest jednolitą, nie można mówić o linii, lecz wpłynąć na rozjemcę, by rozstrzygnął dla nas najkorzystniej.

Ukraińcy też stoją tylko w pewnych grupach.

Gdybyśmy jakąś linię ustanowili musiałyby pewne grupy obu stron ustąpić. Uwzględniając stosunki polityczne możnaby ustalić linię uwzględniającą stosunki etnograficzne by łatwiej spacyfikować Kraj. Z tych względów sztab generalny zaprosił delegatów T.K.R. Szło głównie o to, by tak stosunki ułożyć by młodzież lub niewiasty nie rozpoczęły walki podobnie jak to się stało we Lwowie. Walka we

¹⁹ Agreement between the Poles and the Czechoslovaks over the disputed territory of Teschen, which was occupied by the latter in Jan. 1919.

²⁰ Rava Ruska, or Rawa Ruska, a town 50 km NW of Lviv.

²¹ Khyriv, in Polish Chyrów, a town 90 km SW of Lviv.

Lwowie pociągnęła w konsekwencji zaangażowanie sił wojskowych pod Lwowem.

Z punktu widzenia wojskowego musi być:

1.) Lwów w naszym ręku;

2.) linia krótka i w terenie korzystna.

To łączy Lwów z linią Bugu. Od Bugu koło Lwowa na dół (:co najmniej 15.klm. nawschód od Lwowa: (Ta linia dzieliłaby etnograficznie Kraj mniej więcej równo (:protesty przeciw temu!:) tylu Polaków byłoby z jednej strony ilu Ukraińców z drugiej strony.

Anglik uwzględnia posiadłość Lwowa, pas na 15.klm. na wschód linię Bugu — trudności robi na południe od Dniestru.

O linię po Dniestr przyjdzie zapewne do porozumienia ale poniżej Dniestru, to żądania z naszej strony są zbyt wygórowane. To też sztab się nad tem zastanawiał, by ten teren zneutralizować!.

To jest rzeczą polityków by wpłynąć na Anglików, ażeby Starostwo Stryj—Drohobycz²² zneutralizować.

Jakaś komisya międzynarodowa musi być ustanowiona, któraby kontrolowała dotrzymania warunków rozejmu.

(:Hr. Skarbek podaje, że płk. Wade wyjechał z Krakowa do Lwowa:)

Żądanie linii jaknajdalszej może opóźnić rozejm, a nam zależy na rychłem załatwieniu sprawy, idzie bowiem o wstrzymanie sił bolszewickich idących od Litwy. Dostał polecenie Naczelnika Państwa i Szefa sztabu zwrócenia uwagi T.K.R. by wpłynął narychle załatwienie.

P. Głazewski konstatuje, że to jest tragiczne położenie gdyż trzeba za wszelką cenę zawrzeć pokój bo Rusinom nie damy rady.—

Pplk. Rybak wyjaśnia, że Ukraińcom da się radę, lecz nie bolszewikom. Koalicya nie może udzielić pomocy, korpus Hallera²³ po przyjeździe będzie musiał rozesłać żołnierzy na urlop a czynnie wystąpić może dopiero na wiosnę.—

Koalicya do walki z bolszewizmem musi wprzód przygotować organizacyę, co potrwa kilka tygodni. P. Dr. Głazewski zapytuje o pobór i o posiłki z Poznańskiego.—

Pplk. Rybak przyznaje, że ludzie są, lecz materiału niema. —

Dr. Głazewski podał, że w Poznańskim słyszał o wielkich materiałach wojennych.—

P. Hr. Skarbek: Johnson oświadczył, iż wie od Wade'a, iż hr. Szep-

²² Drohobych, a city 65 km SW of Lviv.

²³ Polish troops organized in France in 1918 by General Joseph Haller.

tycki powiedział, iż ma materiału wojennego, a raczej amunicji na 4 dni.

Płk. Rybak wyjaśnia, że szło u uzyskanie pomocy materialnej od koalicji, dlatego Anglikowi sprawę czarno przedstawiano.—

Dr. Stahl zapytuje dlaczego Francuzi tutaj nie występują.—

Płk. Rybak wyjaśnia, że Francuzi organizują walkę przeciw bolszewikom. Koalicja chce nam dać front od Brześcia²⁴ do Płoskirowa.²⁵ Liczy się z sympatią Ukrainy, która ma oświadczać się za koalicją.—

Dr. Stahl interpeluje czy zapatrywanie przez płk. Rybaka wypowiedziane, że młodzież zainicjowała, młodzież... nie odzwierciedla zapatrywania warszawskiego o znaczeniu tej walki. Podkreśla, że to był odruch społeczeństwa, które z tą walką się solidarizuje.—

Płk. Rybak wyjaśnia, że chciał przez to powiedzieć, iż organizacja tu jest nieodpowiednia, dorywcza. Przedstawia, że grupa "BUG" poniosła straty skutkiem niewyćwiczenia żołnierzy. Wśród tych stosunków sztab generalny nie może wziąć tej gwarancji, że tu przez 6 tygodni utrzyma się.—

P. Dr. Głazewski podkreśla, że kmdt Piłsudski poręczył, że Lwowa nie odda, a że z Ukraińcami nie można się układać dopóki się ich odpowiednio nie pobije. — Ze stanowiska politycznego obsadzenie Bugu jest katastrofalne. Ponieważ Podole jest spichlerzem, to będzie katastrofą dla Polski, bo to prejurykuje granice Polski.—

Dr. Stesłowicz podnosi, że albo stoimy tak militarnie, że dyktujemy warunki, albo uzyskamy odpowiednie poparcie Ententy — i czy ta ma tyle autorytetu wobec Ukrainy, by na nich wymusić respektowanie zarządzeń.—

P. Dr. Stahl: Podkreśla się, że my jesteśmy aliantem koalicji.

Dr. Głazewski zapytuje czy Ententa uważa Ukraińców za jednostkę polityczną.—

Płk. Rybak mówi, że Ententa ma może ręce związane prawem samostanowienia Wilsona.²⁶—

Atutem politycznym byłoby to, że dużo mamy żołnierzy do dyspozycji — w Królestwie — którzy nie służyli w wojsku i tych możemy użyć w interesie koalicji w zamian za poparcie.—

Hr. Skarbek konstatuje, że sztab generalny każe nam kapitulować a tylko wytargować jaknajwięcej.—

²⁴ Berestia, in Polish Brześć nad Bugiem, in Russian Brest Litovsk, a city on the Bug River, 180 km East of Warsaw.

²⁵ Proskuriv, in Polish Proskirów, present name Khmelnytsky, a town 280 km SW of Kiev.

²⁶ Wilson, Thomas Woodrow (1856-1924), U.S. President.

P. General podaje, że Piłsudski podkreśla niebezpieczeństwo ze wschodu, wobec którego walkę w Galicyi wschodniej uważa za niepotrzebną.—

W tej linii idą otrzymane wskazówki.—

P. General zdziwiony jest niewyjaśnionem stanowiskiem Ukrainy galicyjskiej do rosyjskiej.—

Hr. Skarbek. Masę nieszczęść się stało, że sztab generalny uważał Lwów za fragment i w tem przeważnie trwa.—

Zawierając ugodę z Ukraińcami przesunie się wojsko na północ a tu się otworzy drogę bolszewikom od południa.—

Kapitulacya z naszej strony rozszerzy bolszewizm.—

Czynniki polityczne ze swej strony robiły wszystko. W tej chwili będziemy pomagać wojskowości i zastrzegamy się, że cała odpowiedzialność za to spada na wojskowość.—

Przestrzega przed tem, by robić najpierw zawieszenie broni a potem mówić o warunkach.—

Pplk. Rybak uznaje, że przed podpisaniem nie można robić zawieszenia broni.—

Są plany by operacye dalej poszły.

Hr. Skarbek zastrzega się, że to nie jest kapitulacya przed Entente'ą lecz przed własnem wojskiem. Ententa nie podała dotychczas swego stanowiska i tego stanowiska nie znamy. Przestrzega dalej przed zbytym pesymizmem. Militarna sytuacya wedle przedstawienia jest katastrofalna ale i u Ukraińców jest nie lepiej. I tak przyjazd natchmiastowy w tej chwili oficerów — telegramy — 2 rusini wysłani przez hr. Skarbka wrócili z bardzo szerokiem pełnomocnictwem.— Powinniśmy stać na tem stanowisku, że przelew krwi jest bezużyteczny. Powinniśmy stać twardo przy swych warunkach.—

Chodzi o sposoby i formy przedstawienia p. Wade'owi. Powiedzieć mu: im więcej zostawicie terenu Polsce, tym więcej szans obrony przed bolszewizmem.—

Jako punkt wyjścia linia Bug—Styr — drugą linię Gniła Lipa uważać należy za kapitulacyę — a ostatnią za rewolucyę.—

Prosi by sprawy definitywnie niezalatwiać, dopóki nie przyjedzie komisya francusko-angielska.—

P. Stesłowicz podnosi, że trzeba uważać by ta granica rozejmu nie była granicą Polski.—

Pplk. Rybak wyjaśnia, że chodzi tu o ochronę przed bolszewizmem.—

P. Stesłowicz podnosi — że trzeba wyjaśnić p. Wade'owi, że niema gwarancyi, iż Ukraińcy usłuchają — Ukraińcy nie mają nic do stracenia, — i mogą nie dotrzymać.—

Pplk. Rybak — Linia demarkacyjna musi być obsadzoną.—

Hr. Skarbek — Uchwalono wczoraj telegrafować do kmdta Piłsudskiego by pozwolił żołnierzom głosować, bo wszyscy Polacy są w wojsku.—

Pouczyć ludność jak się zachowywać z pociskami —
Armaty ruskie.—

P. Hausner widzi w tem zawieszeniu broni moment wysoce polityczny.—

Moment polityczny jest ten, że Entente chociażby życzliwa nie interesuje się naszą granicą wschodnią. Jest przekonany, że ustalenie granic będzie decydującym dla granic kraju.—

W razie zawieszenia broni, Rusini będą utrzymywać swą władzę za frontem — staną przed kongresem z faktem dokonanym.—

Linia Bugu przesądza granice Królestwa. Bronić musimy linii Styru bo Wołyń musi należeć do Polski, ze względu na małe zaludnienie i charakter ludności. Powinniśmy stać na linii Zbrucz, lecz minimum linia Styru — na południe jest obojętne czy Stryj czy Świeca. Ze względu na to że rosyjska Ukraina nie chce nic wiedzieć o tych galicyjskich Ukraińcach, bo nie chce zrażać sobie żywiołu polskiego, którego potrzebuje na Ukrainie, toteż oni nawet poświęcają tych galicyjskich Ukraińców dla zgody z Polakami.—

Zaznaczam, że Entente nie orientuje się w tych sprawach, bo tutaj żywioł chłopski nie mający ideologii, tak jak bolszewicy rosyjscy, to jest żywioł dziki, chłopski. Mówi to, jako społecznik znający stosunki.—

Entente powinna rozumieć, że z chwilą gdy wojsko ukraińskie wolne rozejdą się do domu, powstanie bolszewizm. Ukraińcy nie są w stanie dotrzymać warunków. Bolszewizm się rozleje po całej Galicyi. Obowiązkiem Ententy przysłać Hallera — trzeba ogłosić reformę agrarną.—

Jeżeli ustalimy linię Styru, to wojsko musi pozostać. Absolutnie linia Styru musi być utrzymana.—

Decyzja komisji zgodna.—

Zasadniczo za rozejmem — tylko warunki muszą być znane. Maximum naszych ustępstw: Linia Styru — (Busk) (Świeca).—

Ostateczna formułka.—

Po przedstawieniu sytuacji wojskowej przez zastępcę Szefa sztabu W.P. Prezydium Komitetu Rządzącego godzi się na podjęte przez Plk. Wade'a — za aprobatą gen. Szeptyckiego — kroki w celu doprowadzenia do zawieszenia broni między Polakami a Rusinami. Wychodząc z założenia, że tylko ta przestrzeń Galicyi ochronioną będzie

od bolszewizmu, która pozostanie w rękach polskich, domaga się przy wyznaczeniu chwilowej linii demarkacyjnej osiągnięcia jej jaknajbardziej na Wschód. Jako ostateczną linię demarkacyjną uważa Prezydium Komitetu Tymczasowego granicę rzeki Styru przez Busk, Przemysłany, Rohatyn, Gniła Lipa, Łomnica.—

Każdą linię dalej na zachód uważać by musiał za kapitulację, która nie zabezpieczałaby spokoju stołecznego miasta Lwowa, przywołałaby zupełnie nieobliczalny odruch wojska i społeczeństwa rzuciłaby kraj w odmet rewolucyjnego ruchu, który musiałby się w ruch bolszewicki przemienić.—

Tymczasowy Komitet Rządzący wezwany przez Szefa sztabu do wsi udziału w pracy, służyć będzie sferom wojskowym które jedynie są upoważnione do ułożenia warunków zawieszenia broni swoją radą i pomocą. Kom. Tymcz. Rz. zastrzega się w jaknajbardziej stanowczej formie, że ułożona przez wojskowość linia demarkacyjna dla obu armii, jest linią czysto rozgraniczającą walczące wojska i nie może w niczem przesądzać przyszłych granic Rzeczypospolitej Polskiej, których ustalenie pozostawiamy decyzji kongresu pokojowego. —

Opinię T.K.R. przedstawia na konferencji hr. Skarbek.—

Przyjechał gen. Rozwadowski o godz. 8-mej.—

Hr. Skarbek reasumuje całą dyskusję.—

Gen. Rozwadowski doszedł na podstawie listu Piłsudskiego do przekonania, że sprawę możnaby w inny sposób korzystnie przeprowadzić. To jest sprawa zneutralizowania zagłębia naftowego. Druga rzecz to kopalnie kali w Kałuszu.—

Naturalizację rozszerzyć by należało na obie strony Stryja po Kałusz włącznie.—

Dyskusja mogłaby być ograniczoną do terenu na północ od Dniestru.—

Zdecydowanie się na jakąkolwiek linię przesądza granice kraju.—

Rozejm dotyczyłby linii między Bugiem a Dniestrem — południowa strefa byłaby zneutralizowana.—

Hr. Skarbek widzi w tem niebezpieczeństwo. Podzielenie połowy kraju nasunie dalszą linię na południe. Jest niebezpieczeństwo w ustaleniu linii, lecz przynajmniej jasna sytuacja — natomiast przy neutralizacji cała połać kraju niepewna.—

Gdy Anglicy tam położą rękę, to stamtąd ich nie usuniemy.—

Linię tę uważa za fatalną lecz nie podcina nam gardła. Raczej za ryzykować Kałusz — niż czynić Borysław niepewnym.—

A możeby okupować cały kraj przez Entente?

Jakie mamy nadzieje?

Gen. Rozwadowski ma wrażenie, że Warszawa założyła ręce i pozostawiła nas naszym siłom. — Dziś trudno powiedzieć o dalszej akcji, dopóki nie okaże się, co z amunicji straconej pod Żółkwią²⁷ da się uratować.—

Sam gen. Rozwadowski poczynił kroki dla uzyskania amunicji i broni.—

Pplk. Rybak ma dyrektywę zainicyowania zawieszenia broni na czas nieograniczony za 4 tygodniowym wypowiedzeniem.—

Gen. Rozwadowski twierdzi, że nawet w 14 dniach lub miesiącu nasza sytuacja się polepszy.—

Przez ten czas (4 tygodnie) kadry się zapełnią, a broń i amunicję się dostanie.

Przed tem zawieszeniem broni można liczyć na sukcesy — lecz powstrzymuje się w akcji by zachować obecne oddziały jako kadry do uzupełnienia.—

Gen. Rozwadowski odczytuje część listu pisanego do Kmdta Piłsudskiego.—

Myśl jest, by się przedostać przez Sambor²⁸ w stronę Borysławia²⁹.—

P. Dr. Głazewski zapytuje o kwestyę zajęcia całej Galicyi przez Ententę.—

Gen. Rozwadowski mówi, że Entente niema na to sił. O linii sie nie mówi teraz.—

Entente ma interes w tem, by bronić przed bolszewizmem siłami polskimi. Ten interes pokrywający się z naszym trzeba wyzyskać. Jeśli Entente chce, by nasz kraj szedł chętnie, musi nam zabezpieczyć tyły.—

Inż. Hausner podkreśla ważność Styru ze względu na Wołyń.—

Gen. Rozwadowski proponuje zawieszenie broni na obecnej linii na czas 4 tygodniowy.—

Pplk. Rybak chce ustalić linię.—

Sprzeczne zdania.—

Dyskusya na temat zawieszenia broni i rozejmu.—

Gen. Rozwadowski podkreśla, że linia Bugu przesądza granice Polski na północ, a nie możemy opuścić i Stanisławowa.³⁰

Stanowisko T.K.R. żąda przesunięcia linii najdalej na Wschód.

---

²⁷ Zhovkva, in Polish Żółkiew, present name Nesterov, a city 25 km N of Lviv.

²⁸ Sambir, in Polish Sambor, a city 70 km SW of Lviv.

²⁹ Boryslav, a city 75 km SW of Lviv.

³⁰ Stanyslaviv, in Polish Stanisławów, present name Ivano-Frankivsk, a city 110 km SW of Lviv.

Godz. 9-ta pop. zakończono.—

W najgorszym razie neutralizacja Kałusza.³¹—

ODPIS.

Lwów, dnia 29. stycznia 1919

Do Pana
Generała dywizji
Tadeusza Rozwadowskiego.

Panie Generale!

W nawiązaniu do naszego pisma z dnia 5. stycznia b.r. i odpowiedzi Pana Generała z dnia 6. stycznia br. Prezydium T.K.R. widzi się zmuszonym przedłożyć ponowne przedstawienie.—

Skonstatować z przykrością musimy, że ogólna sytuacja wojskowa, która wywołała poprzednie nasze pismo, mimo zapewnień Pana Generała, nie tylko, że na lepsze się nie zmieniła, ale raczej znacznie się pogorszyła.—

Mija już trzeci tydzień, a zopowiedziane w liście Pana Generała decydujące uderzenie, mające Lwów uwolnić z opresyi, albo nie nastąpiło, albo też się nie udało, sytuacja bowiem we Lwowie i okolicy jest równie krytyczna jak była w dniu kiedyśmy powodowani troską o los miasta i jego mieszkańców, pierwszy list do Pana Generała wystosowali.—

Miasto jest nadal pozbawione światła i wody i jest coraz częściej i coraz większymi pociskami ostrzeliwane, co wywołuje daleko idące zdenerwowanie i przygnębienie. Mieszkańcy miasta, z podziwu godną cierpliwością znosili i znoszą te braki, przekonani, że wojska nasze dlatego nie odsuwają wroga z pod rogatek miejskich, gdyż użyte być mają do większych operacji wojskowych, mających na celu w sposób decydujący przechylić szanse na naszą korzyść i uwolnić kraj od najeźdźcy ukraińskiego.—

Niestety, i poza Lwowem sytuacja bynajmniej na naszą korzyść się nie zmieniła, gdyż po chwilowych przemijających sukcesach, nastąpiła sytuacja, mimo że w ciągu miesiąca stycznia zostały do Galicji wschodniej przysłane znaczne posiłki.—

Gdy do tej niekorzystnej, zdaniem naszym, sytuacji militarnej, dodamy zatrważające objawy dezorganizacji wojskowej, dojsć musimy do wniosków, które w nas, odczuwających współodpowiedzialność

---

³¹ Kałusz, in Polish Kałusz, a city 90 km SE of Lviv.

za losy kraju, wzbudzają najdalej idące obawy. Obawy te nie są bynajmniej wpływem jakiegoś przedenerwowania albo nieuzasadnionego pesymizmu, lecz wynikiem trzeźwej oceny sytuacji.—

Stwierdzamy zatem, że mimo upływu już przeszło dwóch miesięcy od odbicia Lwowa, olbrzymia większość kraju pozostaje nadal pod uciskiem najeźdźcy, że pod rogatkami stolicy stoją wojska ukraińskie, że mimo ciężkich strat w ludziach nie zdołaliśmy zadać wrogowi decydującej klęski. Fakta te każą nam uważać dotychczasową kampanię niemal za przegraną, a sposób prowadzenia całej akcji wojennej nie wzbudza w nas wiary abyśmy ją korzystnie zakończyć mogli.—

Niebezpieczeństwo jest zdaniem naszym wielkie i bezpośrednie, naprawa i zmiana dotychczasowych stosunków nastąpić powinna bezwzględnie i radykalnie, prowadzona w dotychczasowy sposób wojna przyniesie nam bowiem musi klęskę militarną a w konsekwencji i klęskę narodową i społeczną.—

Grozi nam utrata Galicyi wschodniej, której nie zdołaliśmy uwolnić od najazdu ukraińskiego, grozi nam jad bolszewizmu wśród wojska, gdy się ono przekona, że wodzowie go do klęsk a nie do zwycięstw prowadzą, grozi to nam wreszcie osłabieniem naszych żądań wobec państw Ententy, gdy się przekonają, że nie jesteśmy zdolni własnymi siłami usunąć najazdu ukraińskiego i spacyfikować kraj.—

To niekorzystne położenie militarne, musi niewątpliwie ujemnie wpłynąć na decyzję państwa koalicyi, przy oznaczeniu linii demarkacyjnej między wojskami polsko-ukraińskimi na wypadek zawieszenia broni.—

Prezydyum T.K.R. za to wszystko co się stało na polu militarnem nietylko nie może brać żadnej odpowiedzialności, lecz przeciwnie musi ją złożyć wyłącznie i w całości na barki Pana Generała.—

W licznych konferencyach jakie Komitet Tymczasowy i jego Prezydyum z Panem Generałem odbyło, zwracaliśmy aż nazbyt często i dobitnie uwagę na wszystkie braki i ujemne strony takiego prowadzenia wojny, niestety w odpowiedziach zbywani bywaliśmy ogólnikami tudzież ciągłymi zapewnieniami o wkrótce nastąpić mającem uderzeniu którem rozgromi się wojska ukraińskie i uwolni Kraj od najazdu.—

Po tych zapewnieniach, nietylko nie nastąpiły fakta, lecz przeciwnie sytuacja zwłaszcza Lwowa ciągle pozostawała krytyczną. — Niebezpieczeństwo ponownego zajęcia Lwowa przez Ukraińców, nie zostało dotychczas usunięte, i wobec przemęczenia i tak już bardzo osłabionej załogi, każdy silniejszy napór wojsk ukraińskich może spowodować upadek Lwowa. Już w poprzednim naszym piśmie, za-

znaczyliśmy jak ciężką katastrofą dla całej Polski byłoby powtórne zajęcie Lwowa przez Ukraińców, obecnie komunikujemy, że nie, lub bardzo mało uczyniono aby stolicę kraju zabezpieczyć przed tą katastrofą. Raz jeszcze powtarzamy, że warunki w których się miasto znajduje, t.j. bliskości bezpośredniej linii bojowej, brak wody i światła, ciągle ostrzeliwanie, wywołuje bardzo przygnębiający nastrój, i zniechęcenie, że tych objawów już dalej lekceważyć nie wolno gdyż napięcie nerwowe u olbrzymiej większości ludności doszło już do ostatecznych granic.—

Skoro stojącymi do dyspozycji siłami nie można usunąć inwazyi z całego kraju, należy zdaniem naszym odepchnąć Ukraińców od najbliższej okolicy Lwowa i zabezpieczyć go od grożącej inwazyi i w ten sposób stworzyć warunki wyczekiwania zmiany sytuacji na lepsze.—

Pismo niniejsze, które wystosowujemy do Pana Generała w tak stanowczej i bezwzględnej formie niech będzie dowodem jak poważnie sytuację oceniamy i jak bardzo uważamy bezwłoczną i radykalną zmianę za konieczną.—

Z Prezydium Tymczasowego Komitetu Rządzącego:
Gładzewski m.p. Hausner m.p. Skarbek m.p. Stesłowicz m.p.

Naczelnikowi Państwa
Józefowi Piłsudskiemu
w Warszawie

mamy zaszczyt przedłożyć z prośbą o przyjęcie do wiadomości.—
Za Tymczasowy Komitet Rządzący:

7

T-15 252/T

Z.F.

Odpis
16 stycznia 1919
:Ścisłe poufne
(pieczętka)

Poselstwo Polskie
na Ukrainie.
Nr. P/58/19
w sprawie: Układu wojskowego
Ukrainy z Niemcami
1 załącznik.

Jedno przeplata się tu z drugim, dążenie do zaprzestania walki zbrojnej o Galicję Wschodnią z usiłowaniami zapewnienia w tej walce szans powodzenia Ukrainie. Oto dowództwo rozłożonego w okolicach Pińska,¹ Hołub, Włodawy² i Brześcia 21-go korpusu wojsk niemieckich zawarło z rządem ukraińskim rodzaj konwencji, orzekającej, 1) że wspomniane dowództwo ułatwi wojskom ukraińskim przewóz materiału wojennego i ludzi, 2) że zabezpieczy przed wojskiem polskim otoczenie prawego skrzydła operujących w pomienionych okolicach wojsk ukraińskich. Ustęp szczególny mówi wyraźnie, iż umowa tyczy się tylko kraju leżącego na prawym brzegu Bugu.

Podpisali ją dowódca 21. korpusu niemieckiego jen. Gieseck i szef misji wojskowej niemieckiej major Mühlheim ze strony zaś ukraińskiej miał podpisać sam p. Wynnyczenko, dotąd wszakże tego nie zrobił.

Odpis umowy wysłano wczoraj do Berlina. Odpis odręczny załączam.

(—) W. [B.] Kutylowski³

---

¹ Pinsk, a city on the Prypiat River 340 km NW of Kiev.

² Volodawa, in Polish Włodawa, a town on the Bug River, 180 km SE of Warsaw.

³ Kutylowski, B. Polish envoy to the Ukrainian People's Republic in Kiev, and then in Vynnytsia (Dec. 1918-Spring 1919).

УМОВИ

З Німецькою головною командою

В районі Голоби, Ковель,⁴ Пинськ, Брест, Влодава зараз случалось багато німецький ешалонів. Щоб з одного боку дати можливість Німецькій Команді без задержки полагодити евакуацію свих ешалонів в Німеччину з цього району що можливо тільки тоді як Українське Республіканське Війско не буде зараз вести в зазначеном раіоні ніякіх операцій против поляків, а з другого боку щоб зазначений раіон під час його евакуацій німцями не був захоплений поляками, які бажають цього, меж Німецькою Головною Командою. Українських Республіканських війск утворена така умова:

1. Німецька команда забезпечила нашу Громадянську та війскову владу і в цім раіоні не допускаючи туди поляків до кінця евакуації і передає поступово на цей територіі всі місця, з якіх виїзжають німецькі ешалони — Українським війскам.

2. Операції наших війск против поляків в напрямку Володимир-Волинський⁵, Сокол будуть проводиться без затриманя з боку німців, окроми того правий фланг наших війск повинен бути при ціх операціях цілком забезпечений німцями від наступу поляків з занятой німцями територіі, згідно з цей умовой.

3. Під час операцій в напрямку Володимир-Волинський, Сокол Українське військо має право користоватись залізними дорогами Голови-Ковель-Володимир-Вол. для підвозу харчів, та снаряддя, та в потрібі войскови частіни.

4. Переїзд громадян української Народной Республікі як в зазначений раіон, а также на територію на захід від Буга, як і відтеля має бути вільним по посвідченням Української Влади.

5. Головні Команди Німецька і Українська повинні 31 Січня зробити распоряженія по змісту цих умов.

6. Нинішний договір не має на увазі торкатися судьби територіі, находящогося на захід від рікі Буга, які на підставі мирного договору заключенного в Бресті Літовському 9 лютого 1918 року юридично належат Українській Народної Республікі.

⁴ Kovel or Kowel, a city and railroad junction 400 km W of Kiev.

⁵ Volodymyr Volynskyi, in Polish Włodzimierz Wołyński, a city 110 km N of Lviv.

SZCZEPANOWSKI

Inż. Porucznik

Uzupełnienie sprawozdań dawniejszych.

L.spr.1.

Sprawozdanie o programowych rzeczach poruszonych przezemnie w rozmowach z pułk. Wade.

Wade: czego chcą właściwie Ukraińcy?

inż. Szczepanowski: Ich punktem wyjścia dla polityków był manifest cesarza Karola¹ o federacyjnym ustroju Austrii i plan wiedeński antypolski stworzenia Austriacko-Ukraińskiej prowincji. Uchwalili to d. 19 października 1918. na Konstytuancie Ukraińskiej² we Lwowie, gdzie postanowili nie przyłączać się do Ukrainy rosyjskiej lecz wytrwać przy Austrii. Zatem program Austriacko-Niemiecki przeciw Polsce, dalszy ciąg programu zainicjowanego przeciw Polsce w Brześciu litewskim.

Dla chłopów punktem wyjścia są wyłącznie kwestye ekonomiczne i socyalne: ekspropriacja polskiej własności, rabunek dworów, inwentarzy i też miast. W konsekwencyi program bolszewicki (Rusini jako tacy właściwie narodem nie są, są plemieniem i to nie jednolitem, materiałem etnograficznym, z którego w dawniejszych czasach wyrastali najlepsi Polacy (też Kościuszko). Po zaborze przez Rosyę wyrastali często Rosyanie (w Galicyi rusofile). Nareszcie od kilkudziesięciu lat podjęta została próba utworzenia nowego Narodu: Ukraińców).

Ogół ludności ruskiej niema jednolitej świadomości politycznej. Za czasów inwazyi rosyjskiej np. w Galicyi pozwalał się nazywać rosyjanami, rusyfikował się. Potem znaczna część zwróciła się do myśli zgody z Polakami (oburzenie na Austryę), a dopiero niedawny kurs austriacki i oddanie władzy i żandarmeryi austriackiej w ręce ukra-

¹ Karl I, (1887-1922), Emperor of Austria and king of Hungary (1916-1918). Issued a Manifesto on Oct. 17, 1918 on the federative reorganization of the monarchy; abdicated on Nov. 11, 1918.

² Ukrainian Parliamentary Representation called a meeting in Lviv of all the Ukrainian bishops, all the Ukrainian members of both houses of the Austrian parliament and of the Galician and Bukovinian Diets, and three delegates from each of the Ukrainian political parties in Galicia and Bukovina. The Assembly convened on Oct. 18, 1918 and constituted the Ukrainian National Council.

sową i polityczną ulokowali w popieraniu Austro-Węgier. Gdy Austria poparła program austro-ukraiński żydzi poparli to całą siłą dla ratowania swych finansów i zaszkodzenia Polakom (wzór Poznańskiego, kooperatywy, polski handel emancypują społeczeństwo od żydów. Ukraińców da się opętać).

Wade: tak to jest historia ale terażniejszość?

inż. Szczepanowski: Żydzi są nadal podstawą działań zdążających do odnowienia wpływów i potęgi niemieckiej. Tendencje niedawnej historii trwają bez zmiany.

Wade: A czy byłoby korzystnym dla Polski aby na wschodzie nie mieć naturalnych granic?

inż. Szczepanowski: takich granic właściwie niema, rzeki nie są granicą, są raczej linią komunikacyjną, w historii mamy dwie linie graniczne, które mają w sobie coś z naturalności, jedna to wschodnie granice Polski historycznej ustalona w zmaganiu się z Tatarami i Moskwą i druga to linia frontu pozycyjnego obecnej wojny, prawie ta sama co granica pierwszego rozbioru Polski.

Wade: A czy nie byłoby niebezpiecznym dla Polski aby wchłonęła w siebie dużo obcych żywiołów?

inż. Szczepanowski: Obcych żywiołów w ścisłym tego słowa znaczeniu właściwie tam niema, prócz żydów. Polacy taksamo jak Anglicy są rasą mieszaną z plemian: zaludniających ziemie Polski historycznej, plemion, które wydały Kościuszkę, Mickiewicza, Słowackiego, Moniuszkę i tylu innych nie są dla nas obcymi plemionami. Nie mamy zamiaru siłą ich prowadzić ku polskości ale, jeżeli po usunięciu obcej przemocy, pójdą one temi samymi drogami rozwoju co przed wiekami to staną się ponownie politycznie naszymi rodakami. Jest to historia ponikąd analogiczna z różnicami plemiennymi we Francji, w Niemczech (Plattdeutsch jest dla Niemca z południa niezrozumiałe) i w Anglii. Jeżeli zechcą tworzyć własne nowe nrodowości nie będziemy im przeszkadzać, wolna droga, ale to nie tak łatwo, sztuczna narodowość wynaleziona nie będzie mieć siły żywotnej.

Wade: a rozwój spraw społecznych?

inż. Szczepanowski: w razie ograniczenia Polski do tego minimum, do którego doprowadziły ją państwa zaborcze, na zachodzie w kraju zbyt gęsto zaludnionym (przeludnionym) niemożność dania ludności ziemi i zarobku prowadziłoby musiała do katastrofy i socyalnej rewolucji, na wschodnich ziemiach wykluczenie Polaków zabiłoby wszelką kulturę i cywilizację i sprowadziłoby też panowanie bolszewików.

Jedynie połączenie umożliwi ekonomiczny rozwój.

28 stycznia 1919. byli delegaci Ukraińców, mianowicie kapitan

Bukszowany,³ kap. Noskowski⁴ i kap. Hirniak⁵ w towarzystwie belgijskiego księdza Bonn ⁶, który od kilku lat bawi między nimi z jak misi  religijnohistoryczn ?

Do poważnych pertraktacji nie doszło gdyż generał Berthelemy nawet nie chciał z nimi rozmawia  i to z dwu powodów: 1)  e nie mieli wystarczających pełnomocnictw a 2)  e nie przedstawiali si  do c poważnie. Księdza Bonn  do c energicznie generał B. wymy la  za jego radykalne stanowisko. Delegaci Ukraińscy rozmawiali tylko z Anglikami i mieli spowodowa  przysłanie nowych odpowiednich parlamentarzysty.

29/I 1919. przyjmowa  Generał Berthelemy równych ludzi, między innymi reprezentantów Starorusin w p. Oresta Rawry owicza Hnatyszaka redaktora Prykarpatskiej Rusi i Dr. Andreja Andrejewicza Aleksiewicza. Jako tłumacz funkcjonowa  inż. por. S. Szczepanowski. Starorusini przedstawili swój program „jedności narodowej narodu rosyjskiego” następnie prześladowania (internowania i wieszania) austriackie. Zapytani przez generała o stanowisko w obecnej wojnie oświadczyli, że są w niej neutralni i są przeciwni rozstrzygnięciu się sprawy granic, która ma być rozstrzygnięta wedł zasad słuszności przez konferencję pokojową. Zapytani o stosunek do Polaków oświadczyli się za programem przyjacielskiego wsp l cia. Zapytani, co zrobili dla odnowienia organizacji swej partii, odpowiedzieli, że mogli się organizowa  tam tylko, gdzie istnieje wolno c polityczna, mianowicie na terenie zajętym przez Polaków, po stronie Ukraińców nie, bo tam panuje jak za czasów austriackich terror i strzelanie i wieszanie politycznych przeciwników. Prosil o interwencj  aby i tam zapanowa  wolno c polityczna. Uskarżali si  Starorusini, że ich instytucje kulturalne i ekonomiczne mające m jatk stulecia kilkadziesi ciu milionów zostały zabrane przez austriack w i oddane Ukraińcom. Prosil o interwencj  aby przynajmniej lwowską Stauropigj  im oddano z powrotem. Twierdzili, że przeważna cząc ludności rusińskiej nie popiera Ukraińców a za nimi jest połowa ludności.

³ Bukshovanyi, Iosyp (1888-19??), major of the Sich Riflemen; commander of the brigade in the Ukrainian Galician Army. Deported by the Soviet Union in 1933.

⁴ Noskowskyi, Zenon, captain of the Ukrainian Galician Army.

⁵ Hirniak, Nykyfor (1885-1962), major in the Sich Riflemen and in the Ukrainian Galician Army.

⁶ Bonn, François Xavier (1882-1945), a priest of Belgian origin active in Galicia. Member of the Ukrainian delegation in the negotiations with the Entente. 1919-1920 chief of the diplomatic mission of UNR at the Vatican.

31/I 1919. Pułkownik Smythe⁷ rozmawiał długo ze mną bardzo szczerze, opowiadał mi jak polemizowali z arcybiskupem Szeptyckim,⁸ którego określił jako zapalczywego fanatyka. Szeptycki żądał od nich oświadczenia, że uznają taką interpretację zasady Wilsona o „self determination,” że każda okolica n.p. wschodnia Galicya ma prawo decydować sama o sobie. Na to „my” (mówi Smythe) mówimy mu, że nie jesteśmy skrepowani oświadczeniem Wilsona, nasze rządy same za siebie mają głos a takich ciasnych zasad nie można stawiać, gdyż często względy historyczne muszą decydować np. Belgia. Tam Niemcy pod pretekstem „samostanowienia” chcą wynalazkiem odrębności politycznej Flamandów rozerwać jedność Belgii uświęconą historią stuleci — to jest niedopuszczalne.

Sprawa żydowska zesła zupełnie na drugi plan i mówi się o niej zupełnie okolicznościowo. Wcale często używają nasi Anglicy mówiąc o żydach bardzo mocnych akcentów, nawet dużo energiczniejszych od tego co my mówimy.

Sposób mówienia i zachowania się Smytha jest zupełnie inny niż Wade'a, który historię traktuje w rozmowach jako rzecz przebrzmiałą i bez znaczenia i nie akcentuje tak jak Smythe czynników wartości kulturalnej.

2 lutego 1919. Linja demarkacyjna a nafta.

Sprawy ewentualnej demarkacyjnej linii były dotąd omawiane chyba okolicznościowo, np. przy sposobności rozważań co do przyszłości zagłębia naftowego i w tym związku przykładowo była mowa o linii kolejowej przez Stryj (major Fordham). Ja stanowiska nieokreślałem, zachowywałem rezerwę.

Sprawy naftowe wymagają stale wielkiego pilnowania, gdyż mam bardzo poważne obawy aby nafty nie zneutralizowano z naszą ogromną szkołą w ten sposób że anektowałiby ją dla siebie Anglicy z Francuzami. W tej sprawie natrafilem na następujące fakty:

I. Pewne mało znaczące konsoryum przedstawiło generałowi Berthelemy przez p. Świerczewskiego (agenta konsularnego Francji) memoriał proponujący objęcie wszystkich kopalń, rafinerii i zapasów przez specjalnie założone towarzystwo z siedzibą np. w Paryżu a z ekspozyturą we Lwowie a to celem uchwycenia wła-

⁷ Smythe, British colonel, member of the British military mission to conclude an armistice between the Polish and Ukrainian forces in Galicia early 1919.

⁸ Sheptytskyi, Andrii (1865-1944), Metropolitan of the Ukrainian Catholic Church in Lviv. Member of the Herrenhaus in Vienna; member of the Ukrainian National Council in Lviv. Deported by the Tsarist Army and held captive in Russia, (1914-1917).

sności niemieckiej choćby ukrytej pod obcą firmą, przy pozostawieniu innym właścicielom możliwości dochodzenia swych praw potem. Jako cel dalszy podaje memoriał uchwycenie wartości kopalń na rachunek zwrotu kosztów wojennych (czy nam?)

II. Major Fordham z tutejszym Anglikiem, (którego znam od paru dziesiątek lat) p. George MacIntosh⁹ ułożyli projekt skłonienia Ukraińców do wycofania się z oddaniem im 50% zapasów i produkcji w czasie zawieszenia broni zagłębia Boryslaw-Drohobycz i połowy wagonów naftowych. Wojska Ukraińskie miałyby się wycofać poza Stryj, wojska polskie poza Dniestr zaś obszar naftowy byłby neutralny z polską policją i polskim zarządem kolei. Obszar naftowy i wszystkie kopalnie, rafinerie i zapasy — miałyby zostać oddane bez względu na to kto jest ich posiadaczem komisji Ententy pod przewodnictwem p. MacIntosha. Kontrola i rozdział produkcji oraz oznaczenie przyczynienia się do kosztów ze strony ukraińskiej i polskiej odbywałoby się przy współudziale delegatów, po 2 z każdej strony i t.d.

Dowiedziawszy się o wręczeniu memoriału gen. Berthelemy poszedłem do niego zaraz i zawiadomiłem go, że jako rejerent naftowy Dowództwa Wschodu przedłożyłem jeszcze przed kilku tygodniami plan szczegółowy uchwycenia własności wrogów, natychmiast po wejściu wojsk naszych do zagłębia naftowego, że plan ten został przez Dowództwo zatwierdzony a następnie aprobowany przez pana Prezydenta Paderewskiego, że zatem wszystko tu już jest przewidziane i zarządzane. Ze względu na skuteczność i wykonalność tych zarządzeń jest konieczna zupełna poufność aż do chwili wykonania planu.

Majora Fordhama¹⁰ poinformowałem, że wedle mej prywatnej opinii jego projekt jest nie do przyjęcia gdyż zawiera w sobie zbyt wiele czynników które mogłyby być niebezpiecznym precedensem, co mu szczegółowo wyjaśniłem. Zaznaczyłem dalej, że w czasie inwazyi Ukraińców produkcja Boryslawia zupełnie upadła bo nikt dla nich nie chce pracować a jeżeli my wznowimy produkcję to conajwyżej możemy jakiejś tam firmie w Kijowie lub gdzieś indziej dostarczać jakich kilkuset wagonów miesięcznie produktów wzamian za transporty żywności dla robotników, których potrzebujemy, lub za jakie dobre pieniądze. Na ten temat wywiązały się dłuższe rozmowy i mam wrażenie, że te niekorzystne plany wybiją im z głowy.

---

⁹ MacIntosh, George, English businessman active in Boryslav-Drohobych oil industry prior to World War I.

¹⁰ Fordham, major; member of the British military mission in Poland.

O stanie tych spraw poinformowałem pp. Wańkowicza¹¹ i Dr. Dąbrowskiego, którzy godzą się z moim sposobem postawienia sprawy. W razie potrzeby Komisya Polska wyraźnie określi swe stanowisko. Już po tych rozmowach parlamentarzyści ukraińscy, którzy byli tu dziś (Iwan Omelianowicz Pawlenko, pułkownik, brat generała, (w żupanie i przy karabeli) i Dr. Jarosław Oleśnicki major, adwokat z Drohobycza) mówili, że mają miesięcznie coś dziesięć milionów dochodu z nafty, której produkują około tysiąc wagonów. Uważam te cyfry za nieco przesadzone, ale maj. Fordhem widzi już w nich potwierdzenie mych informacji (spadek produkcji na jedną siódmą) i już mi mówi, że zapewne moja propozycja będzie jedyną praktyczną.

Gdy parlamentarzyści za trzy dni przyjadą znowu sprawa ta będzie aktualną.

Sprawa okolic naftowych i niebezpieczeństwo ich zagarnięcia na korzyść koncernów angielskich lub francuskich przy zupełnym wykluczeniu naszych praw zagraża i nadal.

Konserjum operujące przy Francuzach taksują wartość kopalń na dwa miliardy przeszło. Pod pretekstem polskim chcieliby zaprojektować wzięcie tego całego zagłębia jako rzekomej własności niemiecko-austriackiej na rachunek odszkodowań wojennych do kasy koalicji. W tych warunkach my z tego nic byśmy nie zobaczyli a mamy przecie przygotowane inne plany.

Za inicjatywą galicyjskiego Anglika p. MacIntocha a na zaproszenie p. Wolskiego odbyło się posiedzenie mające charakter prywatny, którego celem wedle zagajenia miało być danie oświadczenia misji francusko-angielskiej imieniem polskiego przemysłu naftowego odnośnie do projektu p. MacIntosha (jak załącznik) co do neutralizacji części środkowej Galicji i objęcia kopalń (własności) przez komitet aliancki z p. MacIntoshem na czele. Zebranie nie miało ani formalnego ani moralnego tytułu do składania oświadczeń w tej sprawie w stosunku do misji zagranicznych, byłem na nim w porozumieniu z p. Wańkowiczem jako gość a dziwiłem się bardzo, że był na niem obecny major Fordham, który rozumiał po polsku i słyszał niejedną rzecz dla sprawy naszej niekorzystną.

Zaznaczyłem przedewszystkiem, że do zastępowania interesów państwa polskiego jest uprawnione Komisye Polska delegowana przez rząd warszawski i z jej pominięciem nic się dziać nie powinno.

W zebraniu wzięli udział p. W. Wolski, prezes Związku Pro-

---

¹¹ Wańkowicz, Stanisław (1860-1937), extraordinary envoy of the Polish Regency Council to Hetman Skoropadskyi's government in 1918.

ducentów z r. 1909—1911 dziś nie reprezentuje produkcji i były właściciel kopalń, p. Przybyłowicz dyrektor Zw. Prod., p. Fabiański profesor politechniki, były właściciel naftowy, p. W. Wulimirski współwłaściciel kopalń, p. MacIntesh były właściciel kopalń i major angielski Fordham.

Dyskusya była chaotyczna p. MacIntash referował projekt (jak załącznik), p. Sulimirski wyrażał niezadowolenie, że rząd mianuje Komisję i rzeczoznawcę podczas gdy tego nacierze powinni delegować, inni uczestnicy wyrażali też żal, że nie zostali powołani do zadecydowania o warunkach projektowanego zawieszenia broni odnośnie do przemysłu naftowego. Wobec tego poinformowano, na zebraniu, że wedle instrukcyi rządu polskiego zawieszenie broni może być zawarte jedynie przez komendy wojskowe jako zarządzenie prowizoryczne wojskowe i nie może być połączone z żadnymi układami politycznymi lub ekonomicznymi, które mogłyby nadać mu cechę rozjemstwa lub układu, że projekt przedłożony tu ma charakter czegoś, co pozostawi trwale następstwa i już dlatego jest nie do przyjęcia. P. Przybyłowicz powiedział nato, że musi być inaczej, ponieważ wraca właśnie z Warszawy gdzie mu p. Minister Kącia miał powiedzieć, że rząd bliski jest pogodzenia się z myślą, że znaczną część produkcji Borysławia będzie trzeba na stałe oddać Ukraińcom.

Udało mi się wreszcie skłonić uczestników zebrania do oświadczenia Anglikom, że muszą się jeszcze naradzić między sobą i że opinie swoje podadzą Komisji Polskiej do zakomunikowania Misji franc.-ang.—

Na to wszczęła się bardzo żywa wymiana zdań o następującym przebiegu:

MacIntesh: projekt ten jest życzeniem stanowczem misji angielsko-franc. i generał żąda natychmiastowej opinii panów. (Fordham potakuje, obecni proszą o 3 godziny zwłoki, MacIntesh i Fordham conajwyżej 2 godziny).

Inż. Szczepanowski — zarówno geograficzne, jak i polityczno-ekonomiczna strona projektu zupełnie sprzeciwia się instrukcyom rządu polskiego z Warszawy.

MacIntesh: instrukcyje z Warszawy nic nie znaczą i są bezprzedmiotowe, decydują instrukcyje z Paryża, gdyby Wam kazano zupełnie się wycofać z Galicyi wschodniej czy moglibyście odpowiedzieć?

Inż. Szczepanowski: Ręczę Panu, że odpowiedź by się znalazła żadna zaś instrukcyja z Paryża nie jest mi znana.

Maj. Fardham: czy te z notesu wyjątek z depeszy zawierającej nakaz nałożenie pewnej linii demarkacyjnej.

Inż. Szczepanowski: kiedy ta depeza nadeszła?

Maj. Fordham: przed 9 dniami.

Inż. Szczepanowski: jestem w osobliwej sytuacji, gdyż gronu prywatnych osób zakomunikowana została instrukcja pierwszorzędnej doniosłości nieznaną Komisji reprezentującej rząd polski. Lecz porozumienie się z członkami tej Komisji niema nic do powiedzenia ale zaznaczam, że instrukcje rządu polskiego będą przeprowadzone i że o żadnym ultimatum niema mowy.

Na tem zebranie się zakończyło.

Gdy zagadnął mnie o to generał Berhelemy przeprowadziłem z nim w tej sprawie dłuższą rozmowę dość ożywioną i o żadnej podobnej instrukcji ani o ultimatum niema mowy, prosił mnie jedynie generał aby jutro lub pojutrze był mu przedstawiony jakiś projekt ureguowania tymczasowego spraw naftowych co mu przyrzekłem.

Wedle informacji prywatnej rzekoma instrukcja czytana przez majora Ferdhama była porzuconym dawno projektem instrukcji. Wyjaśnienie tej sprawy może przeprowadzić najlepiej senior Komisji Polskiej, p. Wańkowicz, którego o stanie rzeczą bezwzględnie informuję.

Konferencja: Dnia 4/II 1919. Streszczenie dyskusji.

Wańkowicz: Instrukcja rządu polskiego nie dopuszcza podobnych układów, które mogą pozostawić trwałe następstwa.

Dr. Dąbrowski: projekt panów na razie przedwczesny, będzie on mógł być rozważony, gdyby co nieprzepuszczam podobne ewentualności miały być rozważane.

Dr. Dziedzic: tłumaczy genezę projektu i dyskusji.

Fabiański: byliśmy wprowadzeni w błąd, gdyż p. MacIntesh w towarzystwie majora Fordhama przedstawili nam rzecz, jako mającą nam być narzuconą przez Misję franc.-ang., choćby wbrew naszej woli.

Dr. Dąbrowski: jakiejś ewentualności jeszcze niema i jej nie oczekujemy, ale gdyby miało przyjść narzucenie, to my nie powinniśmy niczego niekorzystnego apróbować i powinniśmy zająć własne stanowisko.

Inż. Szczepanowski: Załatwieniem prowizorycznem sprawy nafty może być tylko prosty interes wymiany oznaczonej ilości wagonów produktów naftowych za żywność i towary. Co do tego wśród nas panuje jednomyślność.

Potem uradzili obecni interesanci, że aby nie zrażać p. MacIn-

tesha wręczą mu prywatny swój memoriał, w którym wszystko co jest przeciwne instrukcyi warszawskiej będzie wyeliminowane.

Zaraz potem opracowałem projekt transakcyi (umyślnie to słowo) naftowej jakiś miał być na życzenie generała Berthelemy przedstawiony z naszej strony. Na podstawie narady z posłem Wańkowiczem i Dr. Dąbrowskim projekt ten uzupełniłem i podam go w załączeniu przy jutrzejszym sprawozdaniu, wraz z relacją o odnośnej rozmowie z generałem.

Projekt ten przewiduje dostarczenie Ukraińcom (á une Compagnie Ukrainienne) pewnej ilości produktów naftowych, których ilość ma być potem oznaczona, załadowanych w cysterny kolejowe, wzamian za potrzebne dla ludności okręgu naftowego transporty żywności i innych towarów. Projekt tak jest ujęty aby w niczem nie zawierał jakiegoś uznania władz lub granic ani wogóle istnienia państwowego drugiej strony: natomiast daje szereg punktów dla nas bezprzedmiotowych a które druga strona przedstawiała generałowi jako dla niej istotne (możność osiągnięcia dochodów fiskalnych z taks i opłat konsumpcyjnych).

Jutro odnośnie konferencya z generałem, który tę sprawę wysuwa na pierwszy plan: ponieważ druga strona ich sprawy stawia.

D.C. — 3 str. listu nieczytelne (zrobić kopię)

9

T-15 272/T

O d p i s

26.I.19. godz. 13.35

Dla ministra Paderewskiego.

Napad Czechów¹ wywarł bardzo niekorzystne wrażenie na misji Barthelemy. Skonstatowany fakt zerwania układu, zaatakowanie naszych wojsk oraz częściowe wyparcie Czechów przechyliło opinię na naszą stronę i utwierdzi na kongresie prawa nasze na Śląsku wedle słów misji.

Postawa ludności Lwowa i wojsk naszych wywarły głębokie wrażenie i wiarę w ich siłę. Wczorajsze dwa pociski w katedrę i ostrze-

---

¹ On January 23, 1919, Czechoslovak forces attacked the Teschen district and occupied it.

liwanie miasta oburzyły misję, również jak onegdajszy napad na naszych parlamentarzysty i siostry Czerwonego Krzyża. Wczoraj odebraliśmy wodociągi i silnie je obsadziliśmy, za kilka dni będzie woda w mieście.

Dziś pułk. Smith pojechał z oficerem francuskim oglądać naszą linię obronną. Uważają zwiedzenie tamtej strony za niewskazane dla przedstawicieli aliantów. Coraz bardziej przekonują się, że ruch rusiński jest ruchem bolszewickim i bodaj zupełnie stracili pierwotną nadzieję zwrócenia rusinów przeciw bolszewikom w razie zawarcia rozejmu.

Siły rusinów słabną i dezorganizują się. Duża część ich wojsk tylko za pomocą terroru jest trzymana, a także przez pozwalanie na grabież. Dyscypliny niema, oficerów nie słuchają. Brak u nich amunicji daje się odczuwać, z Węgier jej jakoby już nie dają. Ukraina nie daje ani żołnierzy, ani amunicji. Zawarcie rozejmu byłoby tylko dla rusinów korzystne, gdyż oni słabną, a my się wzmacniamy.

Oddanie części kraju we władanie Rusinów, którzy gospodarzą po bolszewicku, przez lunosć całą z oburzeniem jest odrzucone i wywołałoby ruchy rewolucyjne wśród ludności, a możliwie i w wojsku. Domagają się jednogłośnie oczyszczenia od wojsk całej Galicji. Sferny wojskowe podzielają w zupełności to zdanie, nie wątpiąc ani na chwilę w zwycięstwo. Potrzeba natychmiast 4000 żołnierzy, w czym możliwie dużo kawalerji, oraz 6000 rekruta, którego tu uzbiorą. Broń, amunicję łatwo kupić na Węgrach i w Austrii, trzeba przysłać pieniędzy, o oszczędności myśleć nie można, gdy losy kraju od tego zależą. Oczyszczeni Galicję i zyskawszy z prawego skrzydła Rumunów, można skutecznie nacierać na północ na Włodzimierz-Wołyński i flankowym uderzeniem zmusić do oczyszczenia Chełmszczyzny i Kowla, nie zważając na obecne posuwanie się tam petlurowców. Misja też przychodzi do tego przekonania. Osiąganie się z wysłaniem posiłków i rekruta jest tu fatalnie komentowane. Jeżeli Warszawa będzie zwlekać, to Galicja będzie się sama bronić do ostatka, co rozbiłoby jedność akcji narodu i wywołałoby usposobienie antyrządowe. Nie wysłanie tu chociaż części wojska z Ostrawy² i odesłanie ochotników do domu, gdy się o nich tu obijano, jest uważane za czyn rozmyślny. Tego opuścić nie można ze wszelkich względów, na co szczególnie nacisk kładę.

W poniedziałek mają przyjechać parlamentarzyści rumuńscy. Jestem głęboko przekonany, że zawarcie rozejmu będzie dla nas szkod-

² City in the Teschen district.

liwe, nie dając przytem możności przerzucenia wojsk w inne miejsce. Każde uszczuplenie sił wywoła niechybnie zerwanie zawieszenia broń i napad rusinów na огоłoony front.

Przykład Czechów powinien nas nauczyć być ostrożnymi.

Lwów ma chleba do czwartego lutego, wagony wysłane z Lublina nie doszły. Prezydent miasta prosi o kredyt miliona marek w aprowizacji, co ogromnie by ułatwiło ciężką sytuację.

Proszę usilnie wziąć pod uwagę moje przedstawienie oparte na dokładnem zbadaniu sytuacji. Zaznaczam, że odpowiedzialność za włożoną na mnie misję tylko wówczas ponosić mogę, gdy względy przedstawione będą pod rozwagę wzięte.

Zajęcie całej Galicji, zwalniając ludność polską od terroru, dałoby 30,000 rekruta rwącego się do boju. Starorusini przechylać się zdają na naszą stronę.

Znaczna ilość zboża i olbrzymie zapasy kartofli, znajdujących się na terenie przez Rusinów zajętem rozstrzygną kwestję aprowizacji, co jest jeszcze ważnym powodem do prowadzenia akcji decydującej oczyszczenia kraju aż po Zbrucz.³

W tej chwili ostrzeliwują miasto. Dwa pociski padły w hotelu francuskim, gdzie mieści się Komenda Główna, drugi pękł odemnie.

Depesza oznajmia, że 9 baonów czeskich silnie atakuje Sajbersdorf. Pułk. Smith jedzie dziś na Śląsk zbadać sytuację, dowiedzieć się, co to za oficerowie koalicyjni tam działają. Sądzę, że muszą to być Czesi, podający się za takowych, byli emigranci.

Wiadomości te są od pułk. Latinika.⁴

Wańkowicz m.p.

Za zgodność odpisu.

---

³ Zbruch, left tributary of Dniester, a river that divided Galicia from the Russian Empire.

⁴ Latinik, Franciszek Ksawery (1864-19??), officer in the Austrian-Hungarian Army; after its collapse commanded Polish troops in Zamosc. Commander on the Teschen front against the Czechoslovak troops from Nov. 1918. In the spring of 1920, Military Governor of Warsaw.

Z.F.

Tajne N. 5

O d p i s

27 stycznia 1919 r.

Poselstwo Polskie
na Ukrainie.

Poufne N. 46

Dz. gł. N. 2514

Od czterech dni wszystko się tu zmieniło. Zaczęło się od zamachu na Wynnyczenkę, którego partja wojskowa chciała aresztować. Otoczyli dom w nocy strzelcy siczowi, ale ich przywódcy, zamiast aresztowania p. W., udali się z nim w rokowania, i skończyło się na okrzykach „sława”, na jego cześć wydawanych.

Tymczasem jego przyjaciel, szef komisji śledczej Kowenko¹ zabrał się do tworzenia oddanego mu „okremoho korpusu”, który chciano rozbroić, ale ten korpus w odpowiedzi na żądanie złożenia broni, oświadczył, że żądania nie spełni, poczem odważono się próby ponawiać.

Wczoraj w rozmowie z jednym znanym nam obywatelem członek dyrektorjatu Andrijewski oświadczył bez ogródek, że za parę dni będzie wojna formalna z Polską, że „Wołodymer my wże wzięły, a meży Rawoju i Lublinom ataman Roszczyn zberaje wijsko ta ne hajno zwałyt'sia na polakiw pid Lwowom”.

Nastrój „Kongresu pracy bolszewickiej”² Trzymająca prym Sełańska Spiłka³ w 90% przeszła na stronę najskrajniejszych żywiołów. Połączyli się z nią soc. rewolucjoniści. „Samostyjnicy radykalni, jakkolwiek także duchem bolszewickim w pewnej mierze przejęci, stanowią skrajną prawicę.

Eksperymentom zbyt jaskrawym przewrotowym są przeciwni galicjanie⁴ (około 40 posłów), ale tych się wzięło na polonofobję,

¹ Kowenko, Mykhailo, organizer of military units of the Ukrainian People's Republic in 1917-1918; during the Directory regime, head of the commission investigating counter-revolutionary activities.

² On Jan. 23, 1919, the Labor (Trudovy) Congress of the Ukrainian People's Republic was convened in Kiev.

³ The Peasants' Union.

⁴ Delegates from Galicia and Bukovina that took part in the Labor Congress.

i hasła rewolucyjne oraz antypolskie stanowią jedyną wskazówkę polityczną doby obecnej.

P. Karpiński chodzi jak struty, ponieważ sprawy poselstwa do Polski odroczone na czas nieokreślony.

Zbliżyć się przeto zdaje chwila gdy wyjazd stąd Poselstwa stanie się koniecznością nieuniknioną. Będę trwał na stanowisku do ostatniej możliwości. Ciężka nadziei jeszcze jest: 1) może Prokopowicz⁵ wywrze jakiś wpływ po powrocie z Warszawy, 2) może koalicja coś uczyni, lub przynajmniej wystąpi z jakąś deklaracją ostrzejszą, 3) może pod naciskiem okoliczności i troski o niezrywanie na razie z koalicją dyrektorjat i rząd tutejszy opuszczą Kijów, któremu ze wszystkich stron (Korosteń, Taraszcza, Trypolje a za Dniesptrem Koziulec, Nieżyn i bliżej) grozi najazd bolszewicki, a wtedy poselstwo wyjedzie razem z rządem do Winnicy⁶) ale nie Galicji, ponieważ może być wyjazd do Tarnopola czy Stanisławowa, stamtąd zaś do Odessy czy Rumunji.

Co do koalicji wylądowały w Odessie dwie dywizje greckie (druga jeszcze ląduje,) zajęto urządowanie Razdzielną, Mikołajów, Tyraspol i linię z pierwszej do Ungeli). Dziś krąży wieść, że posunięto się dalej i że już Wapniarka jest obsadzona przez oddziały rumuńskie, koalicja zażąda oddania sobie linii Wapniarka⁷—Cwietkowo—Charków.

W tym ostatnim mieście, wyzwolonym od bolszewików przez wojsko ukraińców Bałaszana⁸ — tenże został aresztowany przez utworzony wśród własnych jego podwładnych i wśród obywateli miasta Komitet rewolucyjny, za to, że działał w porozumieniu z wojskiem dońskim, które od wschodu zagroziło bolszewikom i przez to, wspólnie z Bałaszaniem, zmusiło ich do opuszczenia Charkowa.

(—) B. Kutylowski.

(pieczętka)

---

⁵ Prokopovych, Viacheslav (1881-1942), Ukrainian political leader; member of the Ukrainian Central Rada from the Social Federalist Party (1917-1918); Minister of Education in the V. Holubovych cabinet early in 1918; head of the government of the Ukrainian People's Republic in Vynnytsia (May, 1920).

⁶ Vynnytsia, a city 200 km SW of Kiev.

⁷ Vapniarka, a city 270 km NW of Odessa.

⁸ Tsvitkove, in Russian Tsvetkovo, a town and railroad junction 160 km SE of Kiev.

Ścisłe poufne —
Ministerstwo Spraw Zewnętrznych
Pan Minister Paderewski
(pieczętka)

(pieczętka)

Lwów 129 3/2 12 50 — pp—

Wczoraj przybyli pułkownik ukraiński Pawlenko¹ brat prezydenta Republiki i kapitan w mundurze i orderach austriackich, przyjął pułkownik Smyth, potem przyszedł generał Berthelemy. Konferowali półtora godziny. Cel przyjazdu nieokreślony, mówili, że za trzy dni przyjedzie komisja z pełnomocnictwami, po które posłali do Kijowa. Berthelemy² wydawał się zadowolony, mówił mnie że fakt chęci pertraktowania dowodzi, że się godzą na warunki arbitrażu anglo-francuskiego. Pułkownik Smyth bardzo poufnie powiedział, że nie rozumie po co przybyli, chyba na wywiad. Powiezieli, że są bez pełnomocnictw na które czekają i że żądają linii Sanu, gdyż inaczej ich wojska się zbuntują. Smyth odrzekł, że i polskie wojska się zbuntują gdyby podobna umowa była zawarta. Przyznali, że Borysław daje im miesięcznie sto milionów koron z czego żyją. Sprzedają naftę po 40 koron za kilo. Ukraińcy wyjechali dziś rano. Wczoraj na galowem przedstawieniu w teatrze urządzono ogromną owacyę generałowi Rozwadowskiemu. Co do Borysławia uważam, że rząd powinien niewzruszenie stać za, że tereny naftowe powinny należeć do zarządu skarbu, ewentualnie zarządu wojskowego. Berthelemy bodaj chciałby wziąć zarząd w ręce koalicji by czerpać dochody a conto rozrachunku z Niemcami, są też zakusy żydów wzięcia nafty w swoje ręce pod osłoną kompanii, która eksploatację by od Anglików i Francuzów przejęła. Panowie Makintosh i Świerczewski nad tem w misyi pracują. — Uważam że zawieranie jakiegobądź umowy czy układu z dyrektoryatem Ukrainy, byłoby zgubnem, gdyż po ogłoszeniu przyłączenia Galicyi do Ukrainy tem samem uznałoby się Galicyę jako od Polski odłączoną. Dla tej też przyczyny uważam, że rozejm nie może przez nas być zawartym a tylko chyba przez aliantów narzuconym i na ich żądanie przez nasze dowództwo podpisany. Władze cywilne względnie dyplomatyczne mogą tylko przyjąć do wiadomości fakt dokonania z zastrzeżeniem, że linia demarkacyjna o przyszłej granicy przesądzać nie może — Wańkowicz.

O d p i s

Ściśle poufne.

Ministerstwo Spraw Zewnętrznych — Pan Minister Paderewski

Wczoraj Barthelemy przedłożyłem niemożebność zawierania rozejmu w Galicji z pełnomocnikami dyrektorjatu Kijowskiego co byłoby zupełnem uznaniem faktu włączenia Galicji do Ukrainy.¹ Jenerał był tem zajawieniem mocno stropiony, że te pełnomocnictwa potrzebne dla pertraktacji na uczontku (!) Kowelskim. Takie postanowienia postawienie kwestji wspólności obu frontów dotąd nie było stawiane. Uważam to za bardzo zręczny manewr ukraińców wciągających nas w pułapkę i powołania się na kongresie na fakt przyznania Galicji za Ukrainę. Berthelemy chciał wykręcić następnie tłómaczeniem, że układ nastąpi tylko przez komendę wojskową, a więc niczego nie przesądzać i powoływał się na rozejm przez Focha² zawarty. Foch jednak występował z upoważnienia rządu koalicji, co w umowie wyraźnie zaznaczonem zostało. Berthelemy widocznie chce za wszelką cenę osiągnąć zawieszenie broni. Łudzone nas, że nie będzie ono w swej formie przesądzało o losach Galicji. Jest widocznem, że żywi zamiary pozyskania Ukrainy dla walki z bolszewikami i ma iluzje co do siły ruchu ukraińskiego i mocnej organizacji ich wojska. Powiedział, że obie strony oskarżają się wzajem, więc musi wierzyć jednym i drugim. Przedstawiłem różnicę, jaka pomiędzy rzetelnością obu stron zachodzi. Dowodzili, że Borysław pracuje całą siłą, tymczasem wczoraj przybyło parę inżynierów, którzy stwierdzili, że życie fabryczne zamarło zupełnie — ukraińcy wysprzedają resztki zapasów. Robotnicy rozbiegli się, żydzi Borysław opuścili. Położenie ukraińców pogarsza się. Pod pozorem ustępstw dla koalicji chcą wytargować od nas pewne ilości nafty, nie będąc w możności sami przemysłu uruchomić.

Położenie dyrektorjatu jest krytyczne, co należy nam wyzyskać.

¹ On December 1, 1918, a preliminary agreement on the Union was concluded between the UNR and the Republic of Western Ukraine in Fastiv. On January 3, 1919, the Ukrainian National Rada passed a resolution proclaiming the union of the Western Ukrainian Republic with the Ukrainian People's Republic. As a final act, on January 22, 1919, the Ukrainian government proclaimed the unification of West- and East-Ukrainian territories.

² Foch, Ferdinand (1851-1929), French marshal and Supreme Commander of all Allied Forces at the end of World War I.

Zawarcie teraz umowy tylko ukraińcom wyszłoby na dobre. Wygotowaliśmy i przełożyliśmy Barthelemy projekt oddawania pewnej ilości nafty wzamian za produkty nam potrzebne na wypadek przejścia Zagłębia w nasze ręce przy polskiej administracji i ochronie, przyczem nadzór za wykonaniem repartycji byłby powierzony komisji z przedstawicieli aliantów. Na oddanie Zagłębia w ręce aliantów stanowczo się nie godzimy, uważając, że tylko rząd polski ma prawo niem się rozporządzać. Odbyłem konferencje z nacierzami i poleciłem im samodzielnie nie pertraktować, by nie uledez intrygom różnych aferzystów, co oni za słuszne uznali. Ponieważ dziś lub jutro ukraińska komisja przyjedzie usilnie proszę pana ministra o nadesłanie mnie kategorycznie wskazówek jak mam postępować w sprawie rozejmu zgodnie z generałem Rozwadowskim, który oficjalnie będzie rokowania prowadził.

— Wańkowicz —

13

T-15 357/T

O d p i s

T e l e g r a m

11.II.1919. 10 godz. 19 min. Kraków.

W Przemysłu otrzymaliśmy wiadomość, że przyszedł list od Ukraińców, który o 5-ej wieczór ma być we Lwowie doręczony. Generał Barthelemy kazał pociąg zatrzymać i czekaliśmy do 11-ej wieczór na osobny pociąg wiozący list. Generał miał zamiar ewentualnie wrócić do Lwowa. List przywiózł mu deziluzję, gdyż stawia znowu linję Sanu¹ jako warunek zawieszenia broni. Barthelemy rozczarowany, bo się upierał przy nadziei, że podaruje nam fakt dokonany pomimo, że ustawnie im twierdziłem, że nie zna Ukraińców i ich bluffu. Pułk. Smith² telegrafował do pułk. Wade'a, że nic z przeciwną stroną niema do zrobienia. Barthelemy sądzi, że coś musiało zajść pomyślnego dla Ukraińców, jeżeli tak twardo stoją. Jestem przekonany, że nie mając nic do stracenia liczą, że u ententy wywołają wrażenie siły, z którą się liczyć należy i uznać ją. Uważam, że to stanowisko Ukraińców można wyzyskać dla nas i że zrozumieją z kim mają do czynienia. Jutro we wtorek 10 wieczór spotykamy się z Noulancem w Trzebini. Będę się starał przekonać o konieczności poparcia nas przeciw bolszewizmowi

¹ San, in Ukrainian Sian, a right tributary of the Vistula River.

² Smith, or Smythe see document 8, footnote 7.

ukraińskiemu. Spieszne wzmocnienie sił naszych i zadanie ciosu Ukraińcom niezbędne ze względu na stan kraju, umysłów i nastroju w wojsku. Przybędziemy do Warszawy z Noulancem we środę 10 rano.

Wańkowicz.

14

T-15 500/T

D.2859/19.

Dł No. 180

O d e s a, 21/II 1919.

P o u f n i e

Do Ministerstwa
Spraw Zewnętrznych
(Wydział Polityczny)
w Warszawie

Kurjer, p. Czudowski, odjeżdża dziś o godzinie 10-ej rano. Streszczam przeto w krótkim zestawieniu ostatnie wiadomości.

1. Zebranie u gen. Żeligowskiego,¹ zwołane przezeń w celu rozwiązania spraw zaopatrzenia dywizji w odzież, obuwie, etc. na godz. 12-tą wczoraj, nie doszło do skutku. Jen. Ostapowicz nie przybył, ponieważ dowódca dywizji nie tylko nie uwzględnił żądania szefa misji wojskowej co do usunięcia niektórych oficerów, ale jednego z nich powołał do narady w charakterze referenta. Nie stawiał się konsul p. Brzozowski, zawiadomiwszy gen. Żeligowskiego iż przybyć z powodu istotnych spiesznych zajęć nie może. Nie stawili się panowie Zieliński i Oplustil z "Nacz. Komitetu Wojskowego". Fakt świadczy o zupełnym na tutejszym terenie osamotnieniu gen. Żeligowskiego. Nawet takie sprawy, jak zaopatrzenie dywizji i rekrutacja (pomijając zupełnie słuszną w danych okolicznościach postawę gen. Ostapowicza.), nie mogą skupić dokoła dowódcy wojsk polskich na Wschodzie poważniejszych czynników polskich. Jeżeli tak potrwa dalej — dywizja się rozpadnie, powstaną zaś natomiast oddziały partyzanckie, których działalność nieskoordynowana i samorzutna szkodę sprawie polskiej na Rusi przyczynić niepoprawną może.

Jest dziś chwila wyjątkowo szczęśliwa. Armję polską regularną,

---

¹ Żeligowski, Lucjan (1865-1946), Polish general, organized Polish troops in Odessa, which he led through Bessarabia to Galicia and attacked the retreating Ukrainian Galician Army on the Dnister.

działającą planowo i prawnie olbrzymia większość ludu powita na Ukrainie z zapalem i życzliwością. Gospodarze włościanie ruscy mają dość już przewrotów i obietnic niezszydzalnych, którym przestali wierzyć. Można karać bez miłosierdzia agitatorów przewrotowych, i ludność temu przykłaśnie, ale czynić to może z pomyslnym dla powagi imienia Polski skutkiem tylko siła zbrojna regularna, karna, nie dopuszczająca się żadnych nadużyć i gwałtów i nie rządząca się uczuciem zemsty.

Z tych wszystkich względów raz jeszcze podkreślam konieczność zarządzenia przez Rząd Polski energicznych środków sankcji stosunków tu w Odesie wytworzonych, jeszcze przed nastaniem wiosny a z nią czasu rozpoczęcia tu akcji wojennej.

2. Był u mnie wczoraj parę godzin agent dyplomatyczny angielski Reilly². Widział się przedtem z delegacją t.zw. „chleborobów” z Ukrainy (tych samych, którzy w swoim czasie Radę Centralną obalili i jen. Skoropadzkiego godnością hetmana Wszzechukrainy obdarzyli), którzy oświadczyli jemu, jak przedtem jen. Berthelot,⁴ że Ukraina winna stanowić część składową Rosji. P. Reilly jest dotąd tego samego zdania, ale co do Ukrainy prawobrzeżnej zawahał się. Rozpatrywaliśmy razem mapy, tabele statystyczne i inne materiały świadczące o prawach Polski do wpływu przeważającego w tym kraju. Przejrzeliśmy t.zw. „linję równowagi” (praca Czekanowskiego) i „sfery wpływów” według prof. Römera,⁵ poczem p. Reilly zauważył, że granice Polski muszą być dalej niż mu się zdawało przedtem na Wschód przesunięte. Obiecał zreferować rzecz, przybywającemu dziś — jutro konsulowi jeneralnemu angielskiemu, p. Cooke, który ma mieć pełnomocnictwa szersze.

3. Najważniejszym wypadkiem chwili jest upadek w Winnicy dwulicowego o sympatjach bolszewickich dyrektorjatu, usunięcie się z widowni politycznej p. Winniczenki i utworzenie nowego Ministerstwa z prof. Ostapenko⁶ na czele. Do władzy doszli wreszcie federaliści i ministrem spraw zewnętrznych został p. Macijewicz. Pierwszym jego czynem był przyjazd do Odesy, za którym z natury rzeczy pójsć muszą przyjęcie warunków Ententy i wojna z bolszewikami. Warunki te

² Reilly, Sidney, British diplomatic agent.

³ Members of the conservative groups in Ukraine who supported Hetman Pavlo Skoropadskyi.

⁴ Bertelot, Henri Mathias (1861-1931), French general; head of the French mission with the Rumanian army in 1917, which he helped to reorganize.

⁵ Romer, Tadeusz (1894-19??), Polish diplomat, member of the Komitet Narodowy Polski in Paris, 1917-1919.

⁶ Ostapenko, Serhii, economist, Premier of the UNR (Feb.-April 1919). Arrested by the Soviets in 1931.

streszczają się w punktach następujących: 1) wojna wyraźna z bolszewicką Rosją i tworzenie na to armji, 2) działanie przeciw bolszewikom wspólne z Polską, której armja zajmie stanowiska na lewym skrzydle armji ukraińskiej, 3) oddanie kolei do rozporządzenia dowództwa naszelnego koalicji, 4) uzależnienie składu władzy zwierzchniej i rządu od przyzwolenia koalicji, 5) obecność przy tym rządzie przedstawicieli Polski.

Być może p. Macijewicz liczy jeszcze na jakieś złagodzenie warunków powyższych, wątpić wszakże można, by jego domagania się zmian zostały uwzględnione. Nie mogłem widzieć się z nim wczoraj, ale zobaczę się dziś i zależnie od wyniku rozmowy pozostanę tu, albo wrócę do Winnicy. Niestety kurjer odjedzie wcześniej, a niżeli obędzie się ta rozmowa, o której przebiegu nie omieszkać powiadomić Ministrstwo przez pierwszego następnego kurjera.—

(pieczętka)

15

Z.F.

T-15 586/T15

Lwów,

w piątek, 24.2.1919.

Potrzeba było nato tygodnie czasu i odwiedzin Komisji Koalicyjnej w rusińskiej kwaterze głównej, aby zapewnić chociażby umowę o zawieszeniu broni. Umowa ta została podpisana wczoraj wieczorem i w chwili, w której to piszę nieprzyjaciel zaczął strzelać w stronę pałacu, w którym jesteśmy umieszczeni. Pierwszy to raz od czasu jak misja jest tutaj zdarza się, że pociski wybuchają w samym mieście. Zawieszenie działań nieprzyjacielskich ma nastąpić we wtorek o 6-tej rano. Misja Koalicyjna¹ otrzymała w sobotę odpowiedź of Głównej Kwatery rusińskiej, w stylu cokolwiek niegrzecznym, odmawiającą pertraktacji z Francuzami. Zarzucają oni Generalowi Berthelemy, że stoi on po stronie polskiej, że przyjeżdżając do Lwowa przywiózł amunicję dla armji polskiej, chociaż miał tylko występować jako pośrednik. W niedzielę za inicjatywą przedstawicieli angielskich i amerykańskich Misja przeszła przez linje bijowe do Chodorowa — o 60 mil na południe od Lwowa, do ukr. Kwatery Głównej. W czasie drogi znaleźli wszystko

¹ Inter-Allied mission for the armistice between the Polish and Ukrainian forces. Its members: Amb. Noulens, Gen. H. Niessel — France; E. Howard, Gen. A. Carton de Wiart — Great Britain; Gen. F.J. Kernan, Prof. Lord — USA; G.S. Montague, Gen. R. Donghena — Italy.

w porządku, żołnierze salutowali i oddział gwardzistów spotkał ich na stacji. W Kwaterze Głównej spotkał ich pułk. Pawlenko, płk. Kowal, rosyjanin, który dowodził dawniej pułkiem gwardyjskim grenadierów w armji rosyjskiej. Rozmowa była prowadzona głównie przez p. Koremanic'a, szefa sztabu i nowo obranego ministra Rządu Ukraińskiego. Zakomunikowali oni Misji, Koalicyjnej, że skutkiem wzięcia Kijowa przez bolszewików, Rząd ukraiński przeniósł się do..., że połączenie Ukraińskiej Republiki Zachodniej Wschodniej Galicji z naddnieprzańską Republiką Ukraińską zostało postanowione. Połączenie to już zostało dokonane pod względem spraw wojskowych i parlamentarnych, lecz skutkiem ruchów bolszewickich wybory do konstytuandy odbyć się powszechnie nie mogły. Ten nowy rząd określa się jako socjalno-demokratyczny. Wojska republiki ukr. idą na Kijów. Sztab wyraził życzenie dojścia do porozumienia z Polakami w celu zwrócenia wszystkich sił swoich przeciwko bolszewikom. Misja Koalicyjna zarządziła natychmiastowego zaprzestania działań nieprzyjacielskich. Pawlenko odpowiedział, że nie może decydować, lecz odwoła się do rządu galicyjskiego w Stanisławowie i przyśle odpowiedź w niedzielę wieczór. W czasie podróży Misji Koalicyjnej nie zaszły żadne wypadki, mogące wskazywać na poważne nieporządki ze strony ukraińskiej, i misja szczęśliwie powróciła w sobotę wieczór. W niedzielę wieczorem przybyła do Lwowa delegacja ukraińska, złożona z dra Baczyńskiego,² b. członka parlamentu austriackiego i jednego z członków Ukr. Komitetu Narodowego, który w dniu 19.10. 1918.r. ogłosił Republikę Ukraińską Galicji Wschodniej. Drugim członkiem był pułk. Tarnowski,³ ożeniony z polką, i dr. Bonne, duchowny belgijski. Baczyński zakomunikował Misji Koalicyjnej o umowie pomiędzy przedstawicielami Koalicji w Odessie a rządem ukraińskim. Na mocy tej umowy Petlura stanął na czele rządu ukraińskiego. Baczyński nie wiedział warunków umowy, lecz Petlura ma przyjechać do Stanisławowa i ma tam rozpocząć sam pertraktacje co do zawieszenia broni z Polakami. Baczyński przypuszcza, że stosownie do tej umowy linja demarkacyjna pomiędzy polakami a rusinami została oznaczona na rzekę San. To naturalnie słabe działanie konferencji pokojowej. Jej różne komisje polityczne nie mają kontaktu po-

² Bachynskyi, Lev (1872-1930), jurist, leader of the Ukrainian Radical Party in Galicia, member of the Vienna Parliament (1907-1918). Vice-President of the Ukrainian National Council in Lviv (1918-1919); architect of the unification of the Western Ukraine with the Ukrainian People's Republic (Jan. 22, 1919).

³ Tarnavskyi, Myron (1869-1938), general of the army of the Ukrainian People's Republic. Commander of the Ukrainian Galician Army from July to Nov. 1919.

między sobą i są wysyłane bez określonych instrukcji, skutkiem tego często działają w kierunkach rozbieżnych. Komisja Militarna Koalicyjna w Pradze popierała działania zaczepne Czechów w rejonie Cieszyńskim i nagle znalazła się wobec Komisji Koalicyjnej polskiej, stojącej na zupełnie innym gruncie. Komisja ukraińska zgodziła się na zawieszenie broni 24 godzinne, mające być odnowieniem aż do nastąpienia decyzji w jednym lub drugim kierunku. To zawieszenie działań nieprzyjacielskich może być przerwaniem za 12-o godzinnym wymówieniem. W czasie tego zawieszenia nie można przewozić broni ani amunicji do Lwowa. Panuje tu opinja, że są nawet szanse całkowitego zawarcia trwałego rozejmu. Niemożliwe są zupełnie ścisłe informacje o dokładnem położeniu ukraińców. Prywatna depesza z Lublina donosi, że bolszewicy dotarli do Kowla. Jeśli to prawda jest to bardzo ważnem, gdyż Kowel jest węzłem kolejowym. Mieliśmy także wiadomości o zajęciu Równego przez bolszewików. Jeśli to prawda, to rząd Ukraiński Socjal. Demokr. jest silnie osaczony przez bolszewików i albo dojdzie do porozumienia z polakami, albo podda się bolszewikom. Jest wiadomem, że ukraińcy w Galicji wschodniej mają duży kłopot z wywalczeniem wykształconych ludzi dla pracy fachowej przy prowadzeniu najzwyklejszych spraw. Zmuszeni są do używania polaków na swych kolejach. Nie mają sztabu do utrzymania i obsadzenia swej służby telefonicznej i telegraficznej. Nie mają możności naprawy swych maszyn, które stopniowo się niszczą.

Delegacja ukraińska zużyła dwa dni na podróż do nas z Stanisławowa, co zwykle zajmuje 3 godziny. Rusini w duchu ukraińskim składają się w 90% z chłopów analfabetów. Niema wśród nich żadnych robotników fachowych, wykwalifikowanych. Zachodzi na ich terytorjach stopniowy proces zaniku, który musi w końcu doprowadzić do bolszewizmu. Obecnie nie sądzę, iżby bolszewizm był silnie zaznaczony w ich armji, choć polacy tak myślą. Byłoby niezaprzeczenie dużą korzyścią dla polaków dojść do porozumienia z Rusinami, gdyż byłby to środek do powstrzymania przeniknięcia bolszewizmu do Polski.

Rząd Socjal. Demokr. Ukraiński zwrócił by wszystkie swe siły przeciw bolszewizmowi. Warunki rozejmu wymieniają ogólnie linję Bugu, jako linję rozejmową i oddają źródła naftowe pod kontrolę polaków pod nadzorem Koalicji. Polacy mają zapewnić ukraińcom tą samą ilość nafty, którą ci ostatni mieli według swych zapewnień wydobywać w ciągu ostatnich 2 miesięcy. Produkcja tych źródeł zmniejszała się stopniowo pod zarządem ukraińskim, gdyż nie mieli oni ludzi do ich wyzyskania. Rząd ukraiński otrzymywał wciąż zmniejszający się dochód z tych źródeł, żeby przyjąć jako podstawę do umowy ich rachunki.

Wagon z amerykańskimi środkami żywnościowymi nadszedł z Gdańska. Wystarczy tego na 8. tygodni dla najbiedniejszych klas. Otworzono kuchnie bezpłatne. Nie są tu czynione dostateczne wysiłki w celu ograniczenia konsumpcji bogatych dla nakarmienia biednych, dla tego też widzi się wielki odsetek u zamożnych ludzi i w najlepszych restauracjach obok dużej nędzy wśród uboższych. Ten brak kontroli rządowej nad środkami spożywczymi niezaprzeczalnie wywołuje duże niezadowolenie wśród ludności.

16

T-15 437/T15

Michałowski — czy mogę podać raport? Proszę bardzo?

Wczoraj tj. 26. odbywały się konferencje pełnomocników polskich i ukraińskich, konferowała misja koalicyjna, na której to konferencji ze strony Ameryki wyłoniła się chęć stworzenia z terenów naftowych Borysław — pasma neutralnego, ta propozycja została udaremniona przez gen. Berthelemi, po bardzo długiej dyskusji — chwilowo więc niebezpieczeństwo zostało usunięte ale jest możliwość, że tego rodzaju propozycję będą się powtarzały, mamy pewność, że jednakże Anglia i Francya stanowczo temu będą się sprzeciwiały — tę wiadomość proszę traktować jako ściśle poufną, dowiedziałem się o tem czytając raport do p. Noulensa, prosił mnie generał, żeby tego nikomu absolutnie nie powtarzać, mojem zdaniem pokazał mnie to na to żebym przedstawił w danych kołach, sytuacje jako korzystną dla nas z zaznaczeniem, że Francya i Anglia głównie nas popierają w przeciwstawieniu do Ameryki — co do pertraktacji w sprawie rozejmu, to dziś sytuacja taka, że misja koalicyjna i ukraińska delegacja pojechała do Petlury do Chodorowa, wracają dziś wieczór, ja odniosłem wrażenie, że przedstawiciele ukraińscy pochodzący z Galicji Wschodniej silnie są niezadowoleni ze spotkania się misji z Petlurą. — Doszły tutaj bowiem wiadomości, że Petlura nie kładzie zbyt wielkiego nacisku na Galicyę Wschodnią. — Trudno jest jednak przewidzieć dzisiaj jak i kiedy się pertraktacye ukończą — mam wrażenie, że dojdzie do konfliktu u ukraińców to znaczy między Petlurą i reprezentantami galicyjskimi. W raporcie do mjra Kasprzyckiego podałem szczegóły co do osoby posła Wańkowicza — czy panu kapitanowi są one wiadome i czy p. kapitan uważa, że należy z tego konsekwencje wyciągać? Owszem znam i w tej sprawie interweniowaliśmy u Ministra Spraw Zagranicznych, a pan Okencki obiecał sprawę zbadać; oczywiście niebar-

dzo spodziewamy, by kruk krukowi oko wydziobał, ale w każdym razie Wańkowicz będzie się miał więcej na ostrożności, przy tej sposobności możecie się otwarcie przyznać, żeście uważały za swój obowiązek o tem zameldować, bo i tak Wańkowicz via Okencki będzie wiedział żeście w tej sprawie meldowali w ten sposób również wpłynie na Wańkowicza, by był bardziej przyzwoitym? — Bardzo dobrze — żeby to uczynić, czekałem tylko na wskazówki z Warszawy. Teraz dalej: prosze być przygotowanym, że misja po powrocie do Warszawy prawdopodobnie wprost zaatakuje kwestyę pewnego typu oficerów z austriackich sztabów znajdujących się w wojsku polskim. Powodem do tego meldunku jest dzisiejsza moja rozmowa z obydwoma generałami, którzy nie mogą posiąść się z oburzenia, że pan mjr H... jest na stopie przyjacielskiej z oficerami niemcami z ukraińskiego wojska, jest z nimi na ty i zachowuje się zupełnie jak zachowywali się między sobą austriaccy oficerowie. Dyskusja była bardzo długa i powiedziano mnie, że robi to wszystko wrażenie że nasze sprawy są bronione przez oficerów niemców stojących na dobrej stopie z oficerami z tamtej strony. Z mojej strony musiałem w kółko Macieju to samo powtarzać, błagam p. kapitana o poczynienie kroków odpowiednich. Już wszystko zrobiłem, dowiedziałem się dzisiaj, za pośrednictwem ppr. Olszamowskiego, że mjr H. zostanie zupełnie usunięty ze wszelkich stosunków z misją i pozostanie ograniczony do swego dawnego urzędu. Proszę jeszcze o wskazówki jak mam reagować podczas tych nieszczęśliwych rozmów o zarybku z wojska austriackiego? Ja już wszystko wyczerpałem? W tej sprawie starajcie się występować tylko i wyłącznie w obronie ze stanowiska koleżeńskości, ale zupełnie nie próbujcie bronić ich. Zachować miarę przyzwoitości, że się swych kół broni, a po zachowaniu tej formalności nawet można potakiwać. Zarzuty te oficerów francuzkich mogą być struną na której ładne jeszcze melodie będzie można wygrać? Proszę jeszcze tylko o wiadomość czy gen. Leśniewski został Ministrem Wojny, bo gen. Berthelemy ciągle się o to dopytuje. Nominacja formalnie dotychczas nie została jeszcze ogłoszona, można ją jednak o ile nie zajdą jakieś zresztą niespodziewane przeszkody można uważać ją za pewną? Ja już nie mam nic więcej, za wskazówki dziękuję. Raport poprzednio ukończyłem. Czy wiadomość mówiąc generałowi, że zapomniałem mu o tem zameldować, uwagę tylko zwróciłem p. kapitanowi na pewne postępowanie sztabu generalnego... Ze strony rządu angielskiego za pośrednictwem Howartha¹ przyszła

¹ Howard, Esme W. (1863-1939), British diplomat, member of the British delegation at the Paris Peace Conference (1919). Participated in the Inter-Allied mission in Poland, in 1919.

wczoraj notyfikacja państwa polskiego? Gen. otrzymał wczoraj niezrozumiałą co do tego depezę, to w takim razie widoczniej o tem była w niej mowa. Jeszcze jedno: przy rozmowach o byłych austr. oficerach akcentujcie, że jest to element chwilowo i że wobec każdego elementu obcego wojsko będzie zachowywało z niedowierzaniem a co właśnie ten element obcy zmusza do wiązania w kliki. Rozumiecie moją intencję? Tak jest, zrozumiałem nawet już w tym duchu zacząłem tę sprawę interpretować przed generałem. Obawiałem się jednak, że to nie całk95; bued to nie to nie całkiem nie pomyśli komendanta i dlatego o to się pytałem. Chcę jeszcze w sprawie tutaj zasłiej nie bardzo korzystne wrażenie wywarło to, mjr H. był w kontakcje ze sztabem generalnym a nawet otrzymał ztamtąd wydział o czem w Warszawie generała nie powiadomiono mimo, że wyraził mnie, że prócz oficerów przydzielonych przez naczelnego wodza, nikogo obecnie więcej nie życzy. Co zrobić, nato trzeba tą rzecz odrobić. Już załatwione gdyż całą winę wziąłem na siebie.

17

Naczelne Dowództwo W.P.
ad Nr.Szt.Gen.182/VI pouf.

Poufne

Do
NACZELNEGO DOWÓDZTWA W.P. (Gen. Adjutantura)
w Warszawie

Warszawa, dn.28.lut.1919.

Podaje się do wiadomości raport Dow. W.P. na Gal. Wsch. z dnia 28.lut.b.r.godz.7 m 15 wieczór:

Dzisiaj o godz. 3 m 40 ppoł. wezwała misja koalicyjna ukr. delegację a potem naszych delegatów i podyktowała warunki rozejmu.

Odpowiedź zażądana do dnia 5-go marca godz. 8 rano.

Dokładne sprawozdanie odchodzi jutro rano kurjerem.

Linja demarkacyjna przez misję koal. podyktowana ma następujący przebieg:

(mapa 1:200.000).

Uhnówek (włącznie) — Komorochoy (wył.) — Cieleż (wł) — Konotopy (wł) — Sokal (wył) — Krystynopol (wł) — Horodyszczce

86

(wł) — Tyszyca (wył) — Kamionka Strumiłowa (wł) — Podliski Wielkie (wł) — przez tor kolejowy między stacjami Borszczowice i Zadworze — Kota 276 — Bobrka (wł) — Wybranowka (wł) — Lublana (wł) — Mikołajów (wył) — Stryj (wył) linja przechodzi na wschód od stacji Gaje wyżnie — kota 942 — Ciuchowy dział — kota 1181 — Szeroki werch do koty 905 — Kozakowa Polanka.

Teren naftowy Drohobycz — Borysław został nam zupełnie oddany z warunkiem, że pewien kontyngent będzie dostawiany, ale tylko w drodze handlu zamiennego na te artykuły, których my potrzebujemy.

Celem utrzymania warunków rozejmu została ustanowiona kontrola koalicyjna.

Delegacja ukr. odjechała zpowrotem dziś o godz. 7-mej wiecz. dla przedyskutowania z rządem swoim warunków rozejmu, pozostawwszy we Lwowie tylko będącego na ukr. służbie majora szt. gen. bylej austr.-węg. armji, Erlego.¹

Rozejm trwa aż do ostatecznych postanowień Koalicji.

18

85*

1919 luty 28 — marzec 3, Odesa. — Ze sprawozdania posła polskiego przy rządzie S. Petlury B. Kutyłowskiego dla Wydziału Politycznego MSZ o przebiegu pertraktacji z przedstawicielami rządu Dyrektoriatu i Ententy w sprawie porozumienia polsko-ukraińskiego dla walki z władzą radziecką na Ukrainie.

W przededniu wyjazdu p. Czudowskiego (kuriera, przez którego raport nr 127 posłałem) przybyła tu delegacja rządu ukraińskiego z nowym ministrem spraw zewnętrznych, p. Macijewiczem,¹ na czele. Odwiedziłem go nazajutrz (22 lutego) w hotelu „Bristol”. Sprawia

¹ Erle, Alfons, major in the army of the Ukrainian People's Republic. Member of the delegation of the Ukrainian Galician Army to negotiate armistice with the White Army (Nov. 1919).

*Natalia Gąsiorowska-Grabowska et al. *Dokumenty i materiały do historii stosunków Polsko-Radzieckich*—(Warsaw, 1961), vol. II. Document No. 85. Henceforth cited as DHP-R.

¹ Matsilevych, Kost (1873-1942), agronomist; Deputy Secretary of the Agrarian Affairs of the Ukrainian Central Rada in 1917; on behalf of the Directory, he negotiated with the representatives of the Entente in Odessa in 1918-1919. Minister of Foreign Affairs, (Feb.-April 1919); head of the diplomatic mission of the Ukrainian People's Republic in Bucharest, (1919-1923).

wrażenie dobre, człowieka przyzwoitego, obytego z życiem towarzyskim i nader uprzejmego. Po wymianie grzeczności streściłem mu przebieg dotychczasowych stosunków poselstwa z ministerstwem ukraińskim, po czym zapytałem go wręcz, czy i co zamierza zrobić dla naprawy tych stosunków?

Odpowiedział mi niemal dosłownie, co następuje:

„Objąłem ministerstwo w okolicznościach wyjątkowych, w chwili prezydenta ministrów przez p. Ostapenkę, który mnie do współpracownictwa powołał. Jakkolwiek nie przygotowany, tekę spraw zezalutowania dwóch spraw naglących: 1) układu z dowództwem francuskim w Odesie w sprawie walki z bolszewikami, 2) ugody, choćby tymczasowej z Polską. Pierwsza z tych spraw była wprost paląca, jakkolwiek nasze wojska jeszcze trzymały się pod Kijowem. Musiałem przede wszystkim jechać do Odesy. Nie zaniedbałem wszakże i drugiej, zwłaszcza, że wiedział, iż poselstwo polskie odjechało do Odesy. Miałem zaledwo parę godzin czasu pomiędzy objęciem teki a wyjazdem. Skorzystałem z nich, by konferować z p. Karpińskim. Gdyby pobyt mój tu się przeciągnął, zawezwę p. Karpińskiego do Odesy, by po porozumieniu z Panem wyprawić go do Warszawy”.

Zauważyłem na to, że jedna sprawa łączy się z drugą, że Ukraina prowadzić wojny z bolszewikami nie może bez wycofania swoich wojsk z Galicji, czyli bez zaprzestania walki z Polakami, i że warunkiem koniecznym ugody, pomijając inne sprawy, jest zaprzestanie nagonki na polskość i na żywioł polski na Ukrainie, czego sam byłem świadkiem, wyzwolenie z więzień aresztowanych bez żadnego oskarżenia i bez żadnej podstawy legalnej Polaków, otwarcie zamkniętych szkół polskich na Podolu i w ogólności zmiana polityki wewnętrznej w stosunku do żywiołu polskiego.

Odpowiedział, że sprawy poruszone przeze mnie już na wyjeździe z Winnicy podjął i że niezwłocznie wyśle stąd żądanie, by zadośćuczyniono wymaganiom poselstwa. Jest przekonany, że to się zrobi w dniach najbliższych i że powodów do rozgoryczenia nie będzie.

W dniu następnym (23 lutego) odwiedziłem dowódcę naczelnego wojsk koalicyjnych tutaj generała d'Anselme'a.² Przyjął mnie nader uroczyście. Powiedziałem mu, że przybywam jako tymczasowy zastępca posła Rzeczypospolitej na Ukrainie ze względu, że sprawa układu pomiędzy dowództwem aliantów a Ukrainą bliżej Polskę obchodzi i że w tej sprawie rząd polski ma prawo żądać uwzględnienia nader żywot-

---

² d'Anselme, Philippe (1864-1936), French general; commander of the Allied Forces on the Balkan peninsula in World War I; commander of the expeditionary corps in Odessa in 1919.

nych swoich interesów.

Je ne suis pas politicien — odrzekł generał — il s'agit d'une convention purement militaire pour faire face aux bolchéviks. Vous pourtant, mon général — zauważyłem na to — que cette convention, ou si Vous le préférez, cet arrangement touche de près des questions très graves liées aux intérêts de la Pologne, en première ligne la cessation des hostilités en Galicie... Tu generał mi przerwał i powstawszy z miejsca powiedział, że od pierwszej chwili rozmowy miał na myśli odczytać mi przede wszystkim radiodepeszę, zapowiadającą, że konferencja pokojowa w Paryżu ostatecznie uznała państwowość i rząd polski i przystąpiła do bliższych nad sprawą polską narad. Prosił potem o dalszy ciąg moich uwag.

Streściłem je, podnosząc konieczność ustalenia w tekście układu z rządem ukraińskim zaprzestania walk i wycofania wojsk ukraińskich z Galicji oraz zaprzestania prześladowań żywiołu polskiego na Ukrainie, a przede wszystkim wypuszczenia z więzień wszystkich Polaków (z wyjątkiem zwykłych przestępców).

Odpowiedział mi gen. d'Anselme, że jednego i drugiego zażąda kategorycznie jeszcze tegoż wieczora, ponieważ wieczorem odbyć się ma konferencja z Ukraińcami.

Uwaga: (Tu winienem sprostować podaną w poprzednim raporcie wiadomość o warunkach układu dowództwa koalicyjnego z ukraińcami. Otrzymałem ją od naszej misji wojskowej. Była od początku do końca nieścisła, jak niestety niektóre inne wiadomości misji nie mającej w Odessie należytej służby wywiadowczej).

Rozmowa dalsza z gen. d'Anselme przybrała charakter przyjacielski.

Odszukał książeczkę (un petit bouquin bleu), w której znalazło się prorocтво bł. Andrzeja Boboli o wskrzeszeniu Polski, dał mi ją do odczytania, opowiadał o swoich kłopotach odeskich, wspominał, że trzeba sprowadzić nowe oddziały wojskowe, znajdujące się zaś tu, zmęczone i zniechęcone, wyprowadzić do domu, poruszył w końcu sam sprawę 4 dywizji, chwalać dzielność żołnierza polskiego, ale zauważył:

“Ce n'est pas une division, pas même une brigade. Il n'y a que j'aie affaire avec un de monde. Je ne veux connaître que le brigadier (tak nazywa gen. Żeligowskiego) et cela me suffirait. Enfin, si mr le général de division (to znaczy gen. Ostapowicz) a quelque observation à faire, il n'a qu'à s'adresser à moi. Mais je ne puis avoir affaire avec un tas de monde qui vient me parler des questions militaires et de la brigade”.

Na tym rozstaliśmy się, zauważyłem tylko, że jak p. generał nie

chce być politykiem, tak ja nie jestem wojskowym.

24 lutego otrzymałem z naszej misji wojskowej wiadomość, że czterej oficerowie b. formacji polskich na Ukrainie zostali uwięzieni w Winnicy. Tegoż dnia posłałem do p. Maciejewicza list z żądaniem ich wyzwolenia. Nazajutrz otrzymałem uprzedzająco uprzejmą odpowiedź, że depesza żądająca wypuszczenia uwięzionych na wolność została niezwłocznie wysłana do Winnicy*. Sekretarz ministra p. Guergin (Francuz, widocznie dla stosunków odeskich angażowany) oświadczył przy sposobności gotowość kancelarii p. Maciejewicza przesyłania do Winnicy wszelkich poleceń do p.o. tymczasowego agenta konsularnego w tym mieście p. Ostromęckiego oraz wszelkiej korespondencji.

Nie odważam się na razie przesyłać przez Ukrainę korespondencji do Warszawy ani wyprawać tą drogą kurierów. Pomijając bowiem to, co dzieje się i dzieć się jeszcze może w Koziatynie lub Równem, stacje kolejowe pomiędzy Odessą a Winnicą wpadają raz po raz w ręce band bolszewickich czy innych i o żadnym bezpieczeństwie w drodze nie może być mowy. —

Jednocześnie z kurierem z Winnicy stawili się u mnie pp. Julian Szymanowski i Mąkowski, przybyli tu via Kijów — Winnica z Charkowa. W Kijowie panują bolszewicy^s, ale maskują się mianem Ukraińców. Mają tam nominalnie cztery dywizje (w rzeczywistości 18—20 tysięcy żołnierza), z których pierwsze trzy (nr 1, 2, 3) noszą nazwę ukraińskich, ale zostały sformowane w Rosji i są w istocie rosyjskimi, czwarta zaś jest dywizją Taraszczańską, która pod Czernihowem zdradziła Dyrektoriat i przeszła na stronę bolszewików. W Kijowie bolszewicy uznają zasadniczo przynależność państwową Polaków odrębną, co po pierwsze zwalnia obywateli Polski od służby obowiązującej w armii bolszewickiej i 2) zabezpiecza w pewnej mierze przed aresztowaniami. Za na przykład nie uiszczenie się z kontrybucji, którą kazano płacić rozmaitym kategoriom mieszkańców Kijowa, tubylcy ulegają uwięzieniu, zaś obywatele państwa polskiego — nie. Nie uwięziono nawet kasjerów polskiego miejscowego Komitetu Wykonawczego (kontrybucję płacić muszą przede wszystkim zrzeszenia i rozmaitego rodzaju instytucje), gdy oświadczyli, że pieniędzy nie mają i płacić nie będą.

Nie uwzględniono natomiast deklaracji Banku Handl. w Warszawie (oddział kijowski), żądającego uznania swej pozaobszarowości, ale konsul „duński” (tak mi piszą) opieczętował kasy, safesy i biurka banku, którego więcej nie turbowano. Zwrócono się nawet do banku,

by przyjmował wpłaty kontrybucyjne i obwieszczono to w dziennikach. . . .

Stan ogólny na widowni politycznej odeskiej przedstawia się chaotycznie. Rosjanie są bezwzględnymi przeciwnikami bodaj autonomii Ukrainy, bodaj uwzględnienia w najmniejszej mierze jej odrębności narodowej. Skutkiem ich nacisku władze szkolne tutejsze w środku roku szkolnego usunęły z programu nauczania język ukraiński. Ich pisma zohydżają Ukrainę na wszystkie sposoby i podają szereg systematycznie fałszywych wiadomości o zwycięstwach bolszewickich i dążności ludu całego do zlania się z Rosją. Głoszą hasło „jedynoj niedielimoj Rossii” z włączeniem Chełmszczyzny, Podlasia i całej Galicji wschodniej. Marzą o wejściu Polski w skład państwa rosyjskiego i niechętnie godzą się z jej samoistnością polityczną. Rozczulają się przy kieliszku nad tym, jak to Warszawa obsypywała kwiatami wojska rosyjskie, jak lud polski podejmował je gościnnie, ale pragnęliby wrócić do tej Warszawy i do „Prywislinskawo kraja”, jak zowie dotąd Polskę tutejszy gubernator wojskowy rosyjski gen. Griszin-Almazow. Na zebraniach poufniejszych wprost wypowiadają się przeciwko Polsce, zaś tutejsza „armia ochotnicza” rosyjska najniechętniej zachowuje się wobec wojska polskiego. W ostatnich dniach wzmogła się wśród Rosjan orientacja niemiecka. Nie kępując się zbyt oświadczać Rosjanie niemal tu wszyscy, że największym błędem polityki rosyjskiej jest ponowne nawiązanie ściślejszego z nimi przymierza. „Bylibyśmy niezwycciezeni!”, wołają Rosjanie, gdybyśmy szli ręką w rękę z Niemcami. W klubie rosyjskim tutejszym i w salonach (o ile przy tej drożyźnie salony istnieć mogą) ukazują się niejaki von Stückenberg, Niemiec zrosjanizowany, a przeto patriota rosyjski najwyższej próby, który głosi, że wojna nie jest skończona, tylko innymi toczy się torami, że koalicja rady sobie z Rosją nie da, że wcześniej czy później zadanie odrodzenia państwa rosyjskiego rozwiążą Niemcy, że przeto po nich tylko spodziewać się można lepszej przyszłości. Wiem to wszystko z ust osób wiarygodnych, od osób zajmujących poważne stanowiska społeczne i mających styczność bezpośrednią z kołami rosyjskimi. Sam zresztą słyszałem od Rosjan zbliżone do powyższych zdania.

Francuzi tu są zmęczeni i zdeorientowani. Onegdaj opuścił port parowiec z 1 500 żołnierzy francuskich, których wypadło odesłać do domu jako już znużonych wojną. Dowództwo francuskie jest nieudolnym przeważnie z powodu, że nie zna kraju i stosunków. Zamianowało oto np. szefem sekcji aprowizacyjnej niejakiego kapitana Noyera,

który wobec własnej nieświadomości dobrał sobie sekretarza izraelitę, subiekta jednego ze sklepików kijowskich. Można łatwo przewidzieć, co dzieć się będzie w wydziale aprowizacyjnym, niektórzy mówią, że już się dzieje. Na tle tej doorientacji rośnie niechęć Rosjan do Francuzów, odpłacana wzajemnością. Stał się w tych dniach wypadek tego rodzaju. Generał Denikin, wódz naczelny całej armii ochotniczej, zamianował do Odessy jako swego zastępcę gen. Sannikowa, którego rozkazom poddał całą armię rosyjską. Naraz ukazuje się rozkaz dowództwa francuskiego mianujący, z pominięciem gen. Sannikowa, dowódcą frontu odeskiego gen. Griszin-Almazowa. Ten zamiarkowawszy, co się święci, przyjęcia nadawanego mu przez Francuzów stanowiska odmówił i sam, wspólnie z innymi Rosjanami, oburza się mniej lub więcej szczerze na ignorowanie przez dowództwo francuskie roli gen. Sannikowa. Fakt wywołał rozgoryczenie w kołach rosyjskich i spotęgował niechęć do Francuzów.

Anglicy przyglądają się wypadkom. Są poszlaki, że niezbyt się smucą z psucia się stosunków franko-rosyjskich. P. Reilly, z którym rozmowy moje przytoczyłem w poprzednim raporcie, stoi wyraźnie po stronie rosyjskiej, nawet wszechrosyjskiej. Z nowo przybyłym konsulem generalnym p. Cooke zobaczę się jutro (3 marca) o godz. 6 po południu. . . .

Przybyli z Ukrainy nasi agenci stwierdzają jednomyślnie, że nowy rząd rozumie konieczność polityczną ugody z Polską, sam wszakże wątpił o możliwości tej ugody wobec rozpętanych namiętności i wobec zmierzającej wprost zaciekłości pewnych kół galicyjskich i skrajnowców przewrotowych. Organ niemal urzędowy armii ukraińskiej „Stawka” zieje nienawiścią do Polaków. Biuro zaś informacyjne tej armii rozlepia z dnia na dzień na rogach ulic miejskich i na stacjach kolejowych odezwy antypolskie, nawołujące wprost do pogromów. P. Ostromecki w Winnicy zbiera te odezwy, których dotąd mi nie przysłał, obiecując, że zgromadzi cały ich komplet. Proszę go przez jadącego jutro do Winnicy agenta, by najspieszniej przesłał to, co już ma. Zamierzam zakomunikować te odezwy wszystkim przedstawicielom państw sprzymierzonych w Odessie, prócz Rosjan, którzy sami przez fałszowanie historii i przez sianie niechęci wsi do dworów przyczynili się niepomału i przyczyniają się dziś jeszcze w swojej prasie odeskiej do wytwarzania nastrojów antypolskich. W tutejszej „Jużnej Rusi”, np. Wołodzimierz Bobrinskij (ten z Dumy byłej, który za czasów stołypinowskich intrygę wszechrosyjską na Rusi halickiej prowadził), umieścił szereg artykułów o Galicji, których po-

zazdrościć by mogły najszowistyczniejsze pisma ukraińskie.
(Zalączam parę niniejszych pism winnickich) . . .

B. Kutylowski

19

T-15 447/T

Tu kapitan Świtalski — tu Michałowski.

Rusini o godzinie 4.35 popoł. na ręce misji koalicyjnej złożyli deklaracje wypowiadającą zawieszenie broni, jutro więc o godzinie 6-tej rano rozpoczyna się kroki wojenne zastrzegają się że nie jest to zerwanie pertraktacji o rozejm, odpowiedź na warunki koalicyjne może przyjąć tylko od rządu centralnego co potrwa zawsze pewien czas przez który nie może trwać zawieszenie broni, czy mogą generałowi[...] donieść że będziemy mieli większe siły do dyspozycji na front ukraiński, jaka jest według was przyczyna, że rusini zrywają de facto pertraktacje? Pertraktacji o rozejm nie zrywają jak twierdzą a zawieszenie broni zrywają bo wiedzą o tem dobrze, że tej sytuacji mogą przerwać bez wielkiej trudności linie kolejowa Lwów—Przemysł odciąć Lwów i w ten sposób dać do poznania entencie, że są silni to jest ogólne wrażenie postępku tego.

20

T-15 444/T

Tu Michałowski: — misja wróciła wczoraj z Chodorowa, Petlura wywarł na nich korzystne wrażenie, generał B.* mówił mi rano, że jest 50% szans, że ukraińcy przyjmą warunki narzucone przez koalicję, dziś rano odbywały się konferencje, popołudniu wezwano del. ukraińską i misja wręczyła im swoje warunki, to samo wręczono i delegacji polskiej i naznaczony został termin do 5 marca w którym to terminie ma być doręczona odpowiedź tak jednej jak i drugiej strony. Dotychczas wiadomo jak zachowują się ukraińcy.

Jakie warunki zostały podyktowane delegacji ukraińskiej a zarazem polskiej? Mogę je podać tylko pobieżnie:

Linia demarkacyjna biegnie tak jak ta którą już podawałem, pozatem stwarza się po obu stronach tylko linii pas neutralny sze-

rokości 5 kilometrów. Wszyscy więźniowie, jeńcy wojenni mają być natychmiast wypuszczeni to samo co do politycznych, artylerja zostaje cofnięta poza pas neutralny. Niewolno przeprowadzać koncentracji wojsk. Co do Borysławia jest również punkt, którego nie mogę podać bo za mało go znam, pas neutralny po obu stronach linii demarkacyjnej ma być obsadzony tylko przez taką ilość wojska, która jest do utrzymania porządku potrzebna, na więcej nie wiem, jaka linja demarkacyjna, czy Bug Świta???, Bug dalej częściowo dalej w południowej granice powiatu sokólskiego i stryjskiego miasto Stryj i linia kolejowa Stryj Laweczne w ręku ukraińców. — Zrozumiałem.

Czy macie coś jeszcze do powiedzenia w sprawie Borysławia czy niemożecie nic powiedzieć???. Co do układu w sprawie Borysławia zbytu produkcji — załatwione pomyślnie to znaczy w myśl inżyniera por. Szczepanowskiego. Dobrze znamy ten projekt ale nie dokładnie pozostało tylko tyle ile można wywnioskować z protokołu jego rozmów z generałem Berthelemy???. Proszę wszystkie te wiadomości jeszcze nie wypuszczać w żaden obieg, szeroki lub ścisły. Poseł Skarbek zastrzegł dyskrecję zupełną, jako delegat rządu i zastrzega się jeszcze sprawa niedojrzała wobec tego jest ściśle poufna. Dobrze dziękuję.
(pieczętka)

21

T-15 471/T

Prezydent Paderewski, Warszawa Bristol pilne!
Ze Lwowa 1/3 1919 9/30 w

Podaje Panu Prezydentowi tekst komunikatu oficjalnego, który ułożyła Misja dla Gazet Lwowskich: oto tekst: Les Ukrainiens ayant denonce a 6 heures du soir la suspension d'armes les hostilités recommencerent demain 2 mars a 6 heures du matin. La delegation Ukrainienne dans une lettre adressee a la commission interalliee fait connaitre en meme temps que pour des raisons d'une ordre purement militaire le commandant en chef de l'armee ukrainienne s'est vu force de revoquer a la suspension d'armes conclue le 26 fevrier 1919 elle lui demande de ne point prendre cette revocation de l'accord quant a la suspension d'armes comme reponse a sa proposition a'armistice du 28/II entre les 2 parties belligerantes. Elle ajoute que sentant toute la gravite et l'importance de la question qu'ils ont a juger. Elle se voit obligee de remettre cette question au jugement definitif de son gou-

vernement qui enverra sa decision dans le terme indiquer c.a.d. dans les 4 jours a cette lettre la commission interallee a immediatement repondu, en declarant qu'elle considerait la reprise des hostilites comme un refus d'armistice adresse par les Ukrainiens a toutes les puissances de l'Entente et que les autorites ukrainnes porteraie ent faute. La responsabilite devant le 4 grandts puissances de l'Entente de la continuation d'une guerre dont ces memes puissances ont forme element o ordonne la cessation. Elle informe en meme temps la delegation ukrainienne que si celle'ci n'a pas retire avant minuit sa denonciation d'armistice la commission interallee partira de Lemberg demain a 11 heures du matin dans un train pavoise a ses couleurse rendant toutes les autorites ukrainiennes personnellement responsables de ce que pourrait arriver.

Oto tekst komunikatu, który się ukaże jutro. Pozwalam sobie zaproponować p. Prezydentowi aby ten komunikat ukazał się również jutro w prasie warszawskiej. Członkowie misji są bardzo zdeprymowani ponieważ niewątpliwie został nadwyreżony ich prestiż wobec Ukraińców, którzy rozumieją tylko argument brutalnej siły ażeby ten argument był dostatecznie mocny zależy to przedewszystkiem od nas i od rządu warszawskiego, w którym miasto i wojsko od dziś pokładają jedynie swoje nadzieje. — Stefan Dąbrowski.

22

T-15 454/T

Naczelne Dowództwo.
W.Nr.Szt. Gen. 1901/VI.

R E F E R A T

Położenie Ukrainy stawało się w ostatnich 2 miesiącach coraz krytyczniejsze. Wewnątrz wzrost prądów bolszewickich, zbrojne wystąpienia band i coraz większa dezorganizacja Zewnątrz: ofenzywa wojsk polskich na Włodzimierz Wołyński — Kowel — Brześć Litewski z północnego zachodu a bardzo szybkie posuwanie się wojsk bolszewickich (zajęcie Sarn, Owrucza, Kijowa, Fastowa, Eketerynosławia) z północy i północnego wschodu. Wreszcie niewyraźne stanowisko do Ententy i wrogie do Dobrowolców zmuszały do odcięcia pewnych sił (korpus blokujący) pod Odessę.

Przewidując te wypadki i wykluczając możliwość walczenia ze

wszystkimi przeciwnikami, pułk. sztabu Gen. Kapuściński,¹ przedłożył Petlurze w styczniu raport o wojskowym położeniu Ukrainy, w którym wyprowadza 2 możliwości: albo walka łącznie z bolszewikami przeciwko Entencie, lub odwrotnie. Pierwsze uważa za zarazę anarchją bolszewicką i zupełną klęskę, drugie — sojusz z Ententą — jako jedyne, ale pod warunkiem:

1). Sprzymierzeńcy gwarantują ze swej strony przyłączenie Wschodniej Galicji i Bukowiny do Ukrainy Dnieprzańskiej.

2). Nie mieszanie się do spraw wewnętrznych.

3). Federacja albo samodzielność („jak uda się wytargować”).

Jeśliby się nie udało osiągnąć porozumienia co do Galicji radzi zgodzić się na przejazd wojsk koalicyjnych na front bolszewicki, wesprzeć je częścią własnych wojsk, a całą siłą uderzyć na polaków; albo też wyjednać pomoc w materiałach technicznych dla wojsk ukraińskich a wojska koalicyjne skierować na tyły bolszewickie przez terytorja Dońców. Ostatnie rozwiązanie li starał się zawiązać rokowania z Ententą, które dopiero w początkach lutego doprowadziły do pozytywnych rezultatów. Według otrzymanych przez nas 9.2. wiadomości zawartą została między rządem ukraińskiej Republiki a koalicją następująca umowa:²

1). Dyrektorjat wchodzi w skład odradzającej się Rosji na zasadach federacji.

2). Dyrektorjat tworzy rząd koalicyjny, któremu przekazuje swoje prawa.

3). Rzeczpospolita Ukraińska obowiązuje się wszelkimi siłami walcząc z bolszewikami w granicach Rzeczypospolitej.

4). Rzeczpospolita oddaje do rozporządzenia specjalnie tworzonego sztabu wszystkie wojska dla działań zaczepnych, przeciwko bolszewikom Wszechrosyjskim.

5). Wszystkie uzbrojone oddziały wojsk republikańskich powinny być zjednoczone i poddane organizacji ogólnej.

6). Pod względem operacyjnym wojska republikańskie podlegają osobnym sztabom.

7). Sztab operacyjny tworzy się w składzie: przedstawiciela wojsk Ententy — gen. d'Anselme'a,³ armji ochotniczej — gen. Griszina-Ałmazowa, legionów polskich pułk. Dziewanickiego.

¹ Kapustianskyi, Mykola (1879-1969), general of the army of the Ukrainian People's Republic; general quartermaster in 1919.

² Such an agreement was never signed; it is a mere speculation.

³ See footnote 2, document 18.

8). Do wspomnianego sztabu wchodzi przedstawiciel wojsk ukraińskich gen. Matwiejew.

9). W miejscowościach zajętych przez wojska republikańskie dopuszczalne jest formowanie oddziałów armji ochotniczej.

10). Wszyscy zakładnicy oraz jeńcy armji ochotniczej mają być niezwłocznie wypuszczeni.

11). Korpus oblężniczy atamana Zaniewa blokujący Odesę niezwłocznie cofnie się do stacji Razdzielnaja.

12). Dowództwo wojsk Ententy obowiązuje się wyrobić przedstawicielom Ukrainy wstęp na konferencję pokojową i poprzeć Ukrainę w jej walce z bolszewikami przez zaopatrzenie w amunicję.

Otrzymane później wiadomości z Ukrainy o rozkazach, oddających do użytku wojsk koalicyjnych koleje, wzywających do utrzymywania z żołnierzami Ententy jaknajlepszych stosunków, jako z naturalnymi sprzymierzeńcami i usunięcie z pod Odesy korpusu blokującego, — potwierdzają fakt zawarcia w lutym wspomnianej umowy.

Według otrzymanych dzisiaj wiadomości z Galicji Petlura zawarł z gen. Barthelet następującą umowę:

1. Petlura zostaje dyktatorem.

2. Bez wiedzy dowództwa nie rozpocznie żadnych kroków wojennych.

4. Oddziały ukraińskie łączą się z armją Denikina i poddają się pod jego dowództwo.

5. Rząd, finanse, koleje i wojenna polityka Ukrainy przechodzą w ręce francuzów.

Wiadomości te znajdują potwierdzenie w fakcie wyjazdu angielskiego Pełnomocnika wojskowego Carten de Viard'a⁴ do kwatery Petlury w Chodorowie i odbytej tam 27,2, konferencji wojskowej.

Czy sprawa zatargu z Polską o Galicję Wschodnią i Wołyń została kategorycznie rozwiązana i w jaki sposób — nie wiadomo.

Należy przypuszczać, że Ententa wywarła pod tym względem daleko idący nacisk na Ukraińców na korzyść Polski, prawdopodobnie jednak kwestja ta z niewielkimi odchyleniami na korzyść Polski, pozostawioną zostanie status quo ante, aż do decyzji Kongresu.

---

⁴ Carton de Wiart, Adrian (1880-1963), British general; member of the Inter-Allied Mission to negotiate an armistice between the Polish and Ukrainian forces in Galicia early in 1919; headed British Military Mission to Poland (1918-1924).

POSELSTWO POLSKIE W WIEDNIU

L. 29/T.

Wiedeń, dnia 19. marca 1919.

W załączeniu mam zaszczyt przedłożyć bardzo ciekawą i cenną relację o stosunkach panujących obecnie we wschodniej Galicyi. Spisał ją na podstawie materiału dostarczonego mu przez b. rotmistrza 1 p. ułanów austriackich p. barona Kapri — p. Adolf Cieński, brat pośła na Sejm ustawodawczy Tadeusza Cieńskiego.

Baron Kapri, który był dziś w Poselstwie z panem Cieńskim, zrobił na mnie wrażenie dobrego i czujnego obserwatora, tak, że zebrane przezeń spostrzeżenia stanowczo zasługują na uwagę. Informacje jego o pogotowiu wojennem ludności polskiej we wschodniej Galicyi zgadzają się jak najzupełniej z tem, co mi o tem pogotowiu opowiadał i inne osoby, przybyłe ze Stanisławowa i Kołomyji. Tylko co do cyfr stanowiących owo pogotowie, należy, mojem zdaniem, uczynić pewne zastrzeżenie. Cyfra 200.000 ludzi wydaje mi się stanowczo za wysoką.

Wszyscy jednak, którzy stamtąd przyjeżdżają, kładą nacisk na konieczność szybkiego wyzyskania nagromadzonej tam energii narodowej, ponieważ zbyt długie wyczekiwanie sukursu może ją łatwo złamać albo zgoła wypaczyć.

Do
Pana Naczelnika Państwa Polskiego
w W a r s z a w i e.

L. 28/T.

Stosunki w wschodniej Galicyi w obecnej chwili (marzec (1919)).
Z najwiarogodniejszego źródła.—

I. Ogólne spostrzeżenia.—

1) Dwory zupełnie wyrabowane. Rekwizycye bez względu na własne zapotrzebowanie, ordynarye i nasienia. Pokwitowania dawane, jednakowoż nie wypłacane, ponieważ podatki za 5 lat potrącają. Nawet bywa żądany zwrot pożyczek pod zagrożeniem sprzedaży pól. Władze bez wylegitymowania rekwirują i sprzedają zarekwirowane

na prywatne cele. Również urzędowe rekwizycje bywają używane na prywatne cele. U włościan nie rekwiruje się z obawy oporu. W pobliżu frontu mają także wojska na własną rękę pod ochroną maszynowych karabinów obrabowywać włościan. Z powodu tej bezwzględnej rekwizycji obszary dworskie nie są w stanie gospodarować. Wiosenne obsiewy z braku pociągu i nasienia są niemożliwe. Jest więc projekt, pola, które właściciel nie może obrobić, wydzierżawiać tanio włościanom. Głód tego nie chybną i to już wkrótce!

2) Lasy częściowo urzędownie, częściowo dowolnie wycinane i pustoszone. Służba lasowa w większej części odpędzona. W niektórych lasach dworskich sprzedają chłopci drzewo na własną rękę. Żandarmerya zachowuje się obojętnie. W niektórych wypadkach właściciel musiał swoje własne drzewo kupować, a często nawet odmawiało mu...

3) Bolszewikizm silnie agituje. Agitatorzy wśród żandarmeryi. Oficerowie niektórzy i wielu z inteligencji zdecydowani bolszewicy...

4) Przeciw każdemu Polakowi wielka nienawiść. Na każdym kroku szpieczy, internowania, podle postępowania i srogie postępowania (Horodenka). Ostentacyjne rewizje domowe, rekwizycje urzędowe, wymuszanie robót w rzymsko-katolickie święta.

5) Wielki brak ludzi inteligentnych. (Wiele niemiecko-austriackich oficerów). Dwudziestoletni z 3-m gimn. zajmują odpowiedzialne stanowiska (jak n.p. naczelników żandarmeryi, komisarzy etapowych ect.) i nadużywają je. Wszyscy robią interesa dla swej kieszeni i kradną, korupcja jest u szczytu. Chłopi wiedzą o tem, niedowierzają i pogardzają! Stąd bezmoc rządów! Między sobą rozdwojeni, zazdrośni zysków i w kłótni.—

Każdy powiat, każda gmina dla siebie — republika! Powiatowi komisarze bezsilni, rządzi bagnet, pałka i siekiera!...

6) Bolszewickie objawy mnożą się! — Włościanie wyznaczili taksy kościelne. (Księża kazali płacić za pogrzeby po 500 koron). Grożą księżom wyrzuceniem. Ogrody po plebaniach często wyrąbane... Na zebraniu w Kołomyi i w innych miejscowościach zażądali chłopci stanowczo — podziału gruntów, — jednakowoż wszędzie odmienne projekta.

7) W Stanisławowie chodzili komisarze od sklepu do sklepu podwyższając ceny, za co pobierali procenta!...

8) Chłopi są już niezadowoleni ze stosunków panujących i wymyślają na — „Ukrainę”!

9) W wielu wypadkach zachowują się chłopci — biernie — licząc się z możliwością wkroczenia wojska polskiego.

10) Żydzi obecnie nie stoją po stronie ukraińców. Większość oczekuje z utęsknieniem wkroczenia wojsk polskich, gdyż w sposób rafinowany bywają rujnowani!...

11) Bezwzględne rewizyje po kościołach na porządku dziennym...

II. Stanowisko Polaków.

Polska ludność wschodniej Galicyi uważając „ukraińców” jako nieprzyjaciół swego narodu stoi twardo przy zasadzie — bezwzględnego niepopierania tychże. Z tego powodu — złożyli swoje urzęda i wielu — o głodzie i chłodzie — oczekuje polskiej odsieczy, w którą — z fanatyzmem wierzą!

Obszary dworskie — wstrzymały wszelkie roboty. Wiele — niszczy z rozmysłem zajęte przez wojskowość ukraińską zboża i demontuje maszyny rolnicze! Wskutek tego uważani bywają przez ukraińców jako — nieprzyjaciele — wystawieni na srogie prześladowania! — Polacy wschodniej Galicyi — w fanatyzmie patriotycznym i ufności w siłę Polski — przeżywają martyrologię ponad wszelki wyraz! Cierpią głód, poświęcają majątki z nadzieją wybawienia!

Wszędzie zorganizowani, tak, że z chwilą wkroczenia wojsk polskich, mogą przyłączyć się czynnie urządzając wypadu (Handstreichs)...

Taki stan tak silnego napięcia nie może się długo utrzymać bez pewnej nadziei pomocy i uwolnienia!...

III. Spostrzeżenia wojskowe.

Żołnierz ukraiński zniechęcony. Pobory wojskowe odbywają się pod grozą maszynowych karabinów! Rekruci zbiegają. Chwytni bywają i bagnietami dostawiani. Bunty na porządku dziennym. (Kołomyja, Tarnopol). Przyodziewek bardzo zły! Teraz dostali wiele mundurów z Ukrainy. Obuwia wielki brak! To też kradną i ściągają ludziom obuwie na drogach. Dyscyplina żadna!... Bolszewickie knowania!... Więzienia przepełnione... Oficerowie zniechęceni z powodu słabej inteligencji i moralnej wartości. Oficerowie sami mówią, że w razie niepowodzenia grozi im pierwszym szubienica od własnych! — W ostatnich czasach bywają asenterowani Polacy i żydzi do służby poza frontami. Roczni od 17-go do 42. roku powołane. Najmłodszy za frontem.

Amunicyi poddostatkim. W Kołomyi ma być fabryka naboju armatnich. Areoplanów nie posiadają. Wyżywienie po za frontem

dobrze, na froncie złe. Rabunki po za frontem częste.

Park kolejowy na wyczerpaniu. Lokomotywy, wagony, szyny zrujnowane. Węgla brak zupełny, drzewem maszyny opalają. W krótkim czasie będzie zupełny brak odzieży i wyżywienia, ponieważ nie ma co już rekwirować. Żołnierz mówi głośno, że z wiosną wraca do domu. Obecnie ma być 300.000 żołnierzy, jeszcze 100.000 mogło by być powołanych, gdyby miano obuwie.

IV. Resumé.

Ukraińska armia zdąży do rozkładu! Czas wiosennych zasiewów będzie rozstrzygającym. Dalsze prowadzenie jest — rozpaczliwym wysiłkiem! Oficerowie ukraińscy są sami powyższego zdania. Dalsze prowadzenie walki doprowadzi w kilku tygodniach do rozbicia się armii, a tem samem — do połączenia się z wielkim ukraińskim bolszewizmem!

V. Wskazówki.

Wykorzystać czas wiosennych robót i silnie zaatakować. Tu użyte wojska mogą być po krótkim i silnym uderzeniu wycofane i na innym froncie użyte, gdyż raz złamany nieprzyjacielski front — sam się rozplynie. Walki podjazdowej (gerelasowski) nie ma się co obawiać, gdyż żołnierze jako rolnicy wrócą do domów w obawie, by ich mienia za karę nie zniszczono. Oprócz tego może posuwające się naprzód wojsko polskie, gdy tylko będzie miało z sobą zapas broni i amunicji liczyć na pomoc z kraju (do 200.000) ludzi, którzy są już w pewnym zorganizowaniu przygotowani w tym celu. Ukraińcy posiadają dostateczną ilość broni, jednak nie nad miarę. Żołnierze bywają bez broni na front wysyłani, gdzie od padłych, rannych i chorych otrzymują uzbrojenie.

Należałoby rozrzucić po kraju (z latawców) ogłoszenia, uprzedzając, że wojsko polskie nie wkracza jako nieprzyjacielskie, lecz z zamiarem zaprowadzenia spokoju i ładu i by kraj i włościan uwolnić od niesumiennych „prowodyrów”, którzy ludność okradają, obrabowują i niszczą...

Wiedeń, dnia 19. marca 1919.

Adolf Cieński m.p.

DHP-R, No. 115

1919 kwiecień 1, Warszawa. — Pismo zastępcy szefa Sztabu Generalnego płka St. Hallera do prezydenta Rady Ministrów I. Paderewskiego w sprawie rokowań o zawieszenie broni na froncie ukraińskim.
Poufne

General Rozwadowski melduje dnia 1-go kwietnia z Krakowa, że ambasador Noulens w rozmowie z nim wyraził się, iż argumenty wyjaśniające powody zerwania rokowań w sprawie zawieszenia broni z Ukraińcami, które mu dotychczas podano, wydają mu się niewystarczające.

Wobec tego Naczelne Dowództwo WP w tej sprawie podaje swoją opinię z prośbą uwzględnienia jej w rozmowach i konferencjach z międzynarodowymi czynnikami.

1) Wywołałoby to na opinię publiczną i na armię złe wrażenie, gdyby my, którzy 28-go lutego zgodzili się na linię rozejmową, poddyktowaną nam przez koalicję, teraz, gdy nasza sytuacja militarna się znacznie poprawiła, zgodzili się na gorsze warunki bez żadnych gwarancji.

2) Nie mając gwarancji, że Ukraińcy nie zerwą umowy o zawieszenie broni, ryzykujemy utratę naszej przewagi, co w rezultacie doprowadziłoby do przedłużenia wojny.

3) Mamy pewne dane do stwierdzenia faktu, że podczas zawieszenia broni w lutym Ukraińcy przesuwali swoje wojska, bo później uderzyli z wielką siłą na jeden punkt. Kontrola przesuwań operacyjnych podczas trwania zawieszenia broni jest rzeczą bardzo trudną.

St. Haller płk¹

---

¹ Haller, Stanisław (1872-1940), colonel in the Austro-Hungarian Army; deputy chief of the General Staff of the Polish Army (1919-1920); commander of the 13th Infantry Division (1920); Chief of Poland's General Staff (1923-1926).

Odpis

POUFNE

Naczelne Dowództwo W.P.
Nr. 288/VI pouf.

Do
GENERALNEJ ADJUTANTURY NACZ. WODZA W.P.
w Warszawie

Warszawa, dn. 7.4.1919.

Na podstawie załączonego wezwania Rady Czterech Kongresu Pokojowego w Paryżu (odpis 1) i na podstawie uchwały subkomitetu komisji dla Spraw Zagranicznych (Odpis II — częściowy) postanowił rząd polski wspólnie z Naczelnym Dow. W.P. przystąpić do pertraktacji o zawieszenie broni w Galicji Wschodniej.

Do tych pertraktacji zostają wydelegowani:

- a) z ramienia Nacz. Dow. W.P.:
- gen. ppor. Rodziewicz,
  - mjr. Zarjański,
  - kpt. Rozwadowski,
  - por. Korotkiewicz.
- b) z ramienia Rządu Polskiego:
- pos. hr. Skarbek,
  - pos. p. Hausner.

Jako podstawę do pertraktacji o zawieszenie broni ma służyć następująca instrukcja, oparta na ostatnim projekcie amer. gen. Kernana¹ przesłanym dn. 28-go marca b.r. gen. Iwaszkiewiczowi². (Odpis II). Do pojedynczych artykułów tego projektu daje Nacz. Dow. W.P. Komisji do zawieszenia broni następujące wskazówki:

¹ Kernan, Francis Joseph (1895-1945), American general in the American Expeditionary Corps in Europe; member of the technical military advisers to the American commission to negotiate peace (Paris Nov. 1918-April 1919); member of the Inter-Allied Commission in Poland early 1919.

² Iwaszkiewicz, Wacław (1871-1922), general in the Russian Imperial Army, then a Polish general; commander on the Eastern Galician front in 1919, and subsequently on the front against the Red Army in 1920.

Do art. I. na miejscu gen. Iwaszkiewicza należy zawrzeć zawieszenie broni w imieniu Nacz. Dow. W.P. i Rządu Polskiego.

Do art. II. Ten artykuł może być przyjęty.

Do art. III. Naczelne Dowództwo W.P. nie może się zgodzić na krępowanie ruchu kolejowego, kołowego i pieszego za frontem, jako też na ograniczenie wymiany oddziałów frontowych, a to dlatego, że praca organizacyjna armji bez naszej szkody stanąć nie może. Również z powodu przeprowadzenia ustaw o rekrutacji jesteśmy zmuszeni wymieniać pojedyncze roczniki wojskowe.

Do art. IP. Ten artykuł może być przyjęty.

Do art. P. Ponieważ zawieszenie broni nam korzyści nie przynosi, bo może rozstrzygnięcie na dłuższy czas odłożyć, nie możemy się zgodzić, aby ono bez ostatecznego rozejmu za długo trwało. Musimy więc żądać prawa wypowiedzenia zawieszenia broni, o ile przyjdziemy do przekonania, że pertraktacje rozejmowe do rezultatu nie doprowadzają. Z powyższych względów żądać termin 2-dniowy. Reszta postanowień tego artykułu może być przyjęta.

Do art. VI i VII. Te artykuły mogą być przyjęte.

Do art. VIII. Żąda się, aby obie strony oświadczyły gotowość zejścia się w miejscu, gdzie zostanie podpisane zawieszenie broni w celu ustalenia rozejmu lub przynajmniej preliminarzy rozejmowych, co do których wyjdzie nowa instrukcja.

*) Z powodów wymienionych w ust. „do art. V”.

Również z powodu przeprowadzenia ustaw o rekrutacji jesteśmy zmuszeni wymieniać pojedyncze roczniki wojskowe.

Do art. IV. Ten artykuł może być przyjęty.

Do art. V. Ponieważ zawieszenie broni nam korzyści nie przynosi, bo może rozstrzygnięcie na dłuższy czas odłożyć, nie możemy się zgodzić, aby one bez ostatecznego rozejmu za długo trwało. Musimy więc żądać prawa wypowiedzenia zawieszenia broni, o ile przyjdziemy do przekonania, że pertraktacje rozejmowe do rezultatu nie doprowadzają. Z powyższych względów 6-cio dniowy termin zawieszenia broni jest za długi, należy więc żądać termin 2-u dniowy. Reszta postanowień tego artykułu może być przyjęta.

Do art. VI i VII. Te artykuły mogą być przyjęte.

Do art. VIII. Żąda się, aby obie strony oświadczyły gotowość zejścia się w miejscu, gdzie zostanie podpisane zawieszenie broni w celu ustalenia przynajmniej preliminarzy rozejmowych, co do których wyjdzie nowa instrukcja.

3 zał.

‘Tłumaczenie z francuskiego

DEPESZA
z Paryża 3.4.1919.
Nr. 37. w 208. o godz. 05.20.

Do Ministerstwa Spraw Zagranicznych.
Warszawa.

Przypomina się, iż notą z dnia 19 marca Konferencja zaproponowała rządowi polskiemu i ukraińskiemu zawarcie rozejmu w Galicji Wschodniej na czas osobnych rokowań pokojowych, prowadzonych pod przewodnictwem państw koalicyjnych. W tym celu Konferencja zdecydowała wyznaczyć komisję rozejmową dla wysłuchania delegatów stron wojskowych. Komisja powyższa ma zasiadać w Paryżu natychmiast gdy zostanie poinformowana: 1) iż zawieszenie broni zostało zawarte i 2) że delegaci polscy i ukraińscy mogą już przedstawić swe pełnomocnictwa. W celu uniknięcia jaknajmniejszej zwłoki Konferencja proponuje by delegaci zostali wyznaczeni z pośród członków delegacji polskiej, znajdujących się obecnie w Paryżu. Jeżeli projekt pośrednictwa proponowanego przez Państwa Koalicyjne ma być zrealizowany, ważnem jest, aby konwencja o zawieszeniu broni, co do której obecnie prowadzone są rokowania w Galicji Wschodniej, nie zawierała nic takiego co by pozwalało przesądzać warunki przyszłego rozejmu i państwa Koalicyjne nie wątpią, iż rząd polski podczas rokowań o zawieszeniu broni postąpi stosownie do tej wskazówki.

Woodrow Wilson, G. Clemenceau,³ Lloyd George,⁴ Orlando.⁵

Odpis częściowy.

UCHWAŁA SUBKOMITETU

Komisja Spraw Zagranicznych przyjęła do wiadomości sprawozdania posła Skarbka o rokowaniach o zawieszeniu broni, prowadzonych z wojskami Pawlenki z inicjatywy mocarstw sprzymierzonych.

³ Clemenceau, Georges (1841-1929), French statesman; Prime Minister and Minister of War (1917-1920); president of the Paris Peace Conference.

⁴ Lloyd George, David (1863-1945), British statesman; Prime Minister of the coalition government (1916-1922); delegate of Great Britain at the Paris Peace Conference.

⁵ Orlando, Vittorio Emanuele (1860-1952); jurist; Italian statesman; Prime Minister (1917-1919); delegate of Italy at the Paris Peace Conference.

Komisja Spraw Zagranicznych, uznając, że w interesie pokojowego współżycia obu narodów pożądanym jest jak najszybsze zakończenie walk, toczących się w Galicji między polskimi, a ukraińskimi wojskami, i wzywając rząd, by nie ustawał do pokojowego dążenia walk tych zakończenia, jednocześnie stwierdza, że:

1) zawieszenie broni na obecnych liniach bojowych bez zupełnie pewnej gwarancji, iż w najkrótszym czasie po zawieszeniu broni nastąpi rozejm na warunkach, zabezpieczających należycie militarną pozycję wojsk polskich, przyniosłoby Rzeczypospolitej niewątpliwie szkodę;

2) wobec zapanowania na Węgrzech bolszewickich rządów⁶ i toczących się między Sowietami i władzami Moskiewskimi, Kijowskimi i Budapeszteńskimi rokowań o wspólną przeciwko Rumunii i Polsce akcją wojenną, koniecznym jest przy ustanowieniu ewentualnej linii demarkacyjnej wojskowego rozejmu uwzględnienie tego nowego niebezpieczeństwa. Linia demarkacyjna, pozostająca we władaniu Ukraińców drogi komunikacyjnej między Kijowem, a Budapesztem, naraziłaby w najwyższym stopniu niebezpieczeństwo Rzeczypospolitej.

Odpis III.

Amerykańska Komisja dla pertraktacji pokojowych — Przemyśl, Polska.

Marca 28-go 1919 do Dowództwa Generała Polskiego Wojska wschodnio-galicyskiego Przemyśl, Polska. — Generalna Konferencja wczorajsza w Chyrowie między polską i ukraińską delegacjami dla ustanowienia warunków natychmiastowego zawieszenia broni była raptem przerwana i nie dała rezultatów, gdyż główny polski warunek, to jest przyjęcie w trzydniowym terminie przez ukraiński rząd warunków odrzuconego rozejmu z 28. lutego nie był do przyjęcia dla ukraińców, a polscy delegaci nie byli mocni znieść ten warunek. Proponuję, ażeby nowa próba była podjęta natychmiast dla prostego zawieszenia broni. Propozycja panów Wilsona, Clemenceau, Lloyd George a i Orlando zrobiona w identycznych telegramach z 20 marca i która, jak rozumiem była przyjęta przez obie strony, mówiła o natychmiastowym zawieszeniu broni, po którym by nastąpił normalny rozejm, któryby był zawarty bądź tutaj, bądź w Paryżu, zawieszenie broni miało być

⁶ On March 21, 1919, a Communist government under the leadership of Bela Kun came into power.

generalnem i w głównych zarysach na tych samych podstawach, co i zawieszenie broni zawarte między temi stronami 24 lutego. Umowa w rodzaju następującym, byłaby moim zdaniem zgodną z duchem i literą depesz z Paryża i waszego przyjęcia ich warunków, jako też odpowiadałaby głównej chęci wielkich mocarstw, które są za natychmiastowem przerwaniem działań wojennych. Umowa dla ustanowienia zawieszenia broni między pilskimi i ukraińskimi siłami Galcji Wschodniej:

Artykuł 1. Nieżej podpisani delegaci prawidłowo do tego upoważnieni przez swoich odnośnych dowodzących generałów na wschodniogalicyskim froncie, a mianowicie gen. Iwaszkiewicza ze strony rządu polskiego i gen. Pawlenko ze strony rządu ukraińskiego zgodzili się na następujące artykuły zawieszenia broni i regulując front podczas trwania takowego zawieszenia.

Artykuł 2. Wszelkie działania wojenne przerwą się dnia . . . marca 1919 (nowego stylu) o . . . godz. Obydwie armje pozostaną na pozycjach, znajdujących się faktycznie w ich posiadaniu o wymienionej godzinie. Wszelka działalność wywiadowcza, jako też do . . . wszelcy posłańcy i wszelka komunikacja nieodzowna między obydwoma stronami będzie używała wyłącznie tej drogi.

Artyk. 5. To zawieszenie broni będzie trwało aż do zastąpienia go przez formalny rozejm między obydwoma stronami albo do określenia granic między Ukrainą, a Polską przez wielkie mocarstwa w Paryżu, bądź to do wyymówienia go przez którąkolwiek ze stron dla prawidłowego powodu wynikającego z nie przytrzymywania się ustawionych warunków. W razie wymówienia przez którąkolwiek ze stron dla racji, termin sześciodniowy powinien być pozostawiony po upływie sześciodniowego terminu działania wojenne mogą być ponowione. W razie naruszenia tej umowy przez ruch naprzód czy też przez rozpoczęcie nanowo ognia druga strona przestanie być zobowiązana i będzie mogła rozpocząć działania wojenne na nowo natychmiast wymówienie, o którym mowa w tym artykule musi być przez którąkolwiek bądź ze stron zakomunikowane generałowi dowodzącemu z drugiej strony i musi być także jednocześnie podane do wiadomości starszego oficera międzysojuszniczej koalicji ustanowionej w artykule 6. Poniżej.—

Artyk. 6. Komisja z oficerów, przedstawiających Stany Zjednoczone Amerykę, Wielką Brytanię, Francję i Włochy będzie kontrolowała obydwie strony, i będzie łagodziła wszelkie spory, wynikające pomiędzy nimi, a dotyczące artykułów tej konwencji. A zatem w razie gdyby którąkolwiek ze stron reklamowała, że warunki tej umowy

nie są przestrzegane przez stronę przeciwną, zażalenie powinno być podane międzysojuszniczej komisji, a to, ażeby trudność mogłaby być złagodzoną i zerwanie zawieszenia broni uniknięte.

Artyk. 7. Komisje, przedstawiające obydwie strony będą ustawione w następujących miejscowościach . . . Oficerowie międzysojuszniczej komisji kontrolującej będą znajdowali się w następujących miejscach . . . Wszystkie komisje ustanowione niniejszym artykułem znajdują się na przeznaczonych im miejscach o godzinie... marca 1919 (n.st.) Komisarze będą zaopatrzeni w przepustki i wszelkie ułatwienia w pełnieniu ich obowiązków, będą im czynione przez oficerów dowodzących na odcinkach, na które i oni będą naznaczeni w razie wzmówienia zawieszenia broni, komisarze będą posiadali absolutne prawo powrotu do punktów, z których wyszli.

Artyk. 8. Obydwie strony zgadzają się pozatem, iż natychmiast po wypełnieniu niniejszej umowy ich rządy bezzwłocznie wydadzą instrukcje swoim odnośnym przedstawicielstwom w Paryżu dla zawarcia pod auspicjami komisarzy pokojowych wielkich mocarstw rozejmu, które po zgodzeniu się nań przez nich zamieni tę umowę. To co poprzedza jest tylko zarysem, ale zawiera wiarę, zdrową podstawę działania o ile obydwie strony mają chęć zadośćuczynienia widokom wielkich mocarstw — szczerze Wasz F. J. Iwaszkiewicz generał op. 2285/14.

Za zgodność tłómaczenia:

Legatowicz por.

Za zgodność odpisu:

Sekcja Wojsk.-Dypl.

podp. nieczyt.

Za zgodność odpisu:

1919 kwiecień 12, Przemyśl. — Depesza zastępcy dowódcy grupy operacyjnej w Małopolsce wschodniej gen. E. Gołogórskiego do zastępcy szefa Sztabu Generalnego płka St. Hallera w sprawie pertraktacji z Ukraińcami o zawieszenie broni.

General-porucznik Gołogórski¹ donosi pułkownikowi Sztabu Generalnego Hallerowi: Przyjechało tutaj dwóch oficerów amerykańskich, a mianowicie kapitan U.M. Bachman i kapitan S. Reisler, obaj członkowie misji amerykańskiej pokojowej posiadający list uwierzytelniający podpisany przez generalnego sekretarza amerykańskiej komisji pokojowej pana Grew,² który im zezwala studiować tereny południowej Rosji i inne, pod względem ekonomicznym, politycznym etc. Oficerowie ci siedzieli dłuższy czas u Ukraińców, badali tamtejsze stosunki i przyjechali tutaj z następującą deklaracją: Sekretariat Republiki Ludowej Ukraińskiej³ (prowincja zachodnia) deklaruje, co następuje: Po otrzymaniu depeszy z dnia 19 marca wysłanej przez Wilsona Clemenceau, Lloyd George i Orlando i zapraszającej do zaprzestania od chwili otrzymania depeszy wszelkich działań wojennych na całym froncie galicyjskim oraz do zawarcia z Polakami zawieszenia broni na podstawie linii frontu. Sekretariat wyraził swą natychmiastową gotowość do zawarcia zawieszenia broni z Polakami według tej propozycji. Jednak Polacy odrzucili te propozycje na konferencji w Chyrowie 27 marca 1919 r. Na prośbę obecnych członków misji pokojowej amerykańskiej Sekretariat Stanu ponawia swą deklarację, iż jest on gotów z Polakami zawrzeć zawieszenie broni, zgodnie z powyżej wzmiankowanym telegramem, to jest na podstawie linii frontu, która powinna służyć za granicę aż do ostatecznej decyzji konferencji pokojowej w Paryżu.

¹ Gołogórski, Emil (1862-1921), officer in the Austro-Hungarian Army; General of the Polish Army; commander of the Cracow military district from November, 1918; deputy commander of the combat group of General W. Iwaszkiewicz (from April to June 1919), later commander of the Lviv military district.

² Grew, Joseph Clark (1880-1965), US diplomat; secretary of the embassy in Vienna (1911-1912); in Berlin (1912-1916); secretary general of the US Commission to the Paris Peace Conference (1918-1919).

³ Probably "Prezydium rady derzavnykh sekretariv zakhidnoi ukrainskoi narodnoi respubliky".

Stanisławów, 9 kwietnia 1919 r., podpisano prezydent Rady Sekretariatu Stanu dr Hołubowicz, podsekretarz spraw zagranicznych dr. Łozinskij. Stempl nosi: Predia radi derżawnich sekretariw zachidni ukraïnskoj narodnoj respubliki.

Od siebie dodali: 1) że Ukraińcy są skłonni uznać neutralną zonę, 2) że Ukraińcy zgodzili się, ażeby oficerowie Ententy, głównie Anglicy i Amerykanie, objęli dowództwo nad ukraińskim wojskiem, zastrzegli się jednak przysłania wojsk obcych, a więc i Ententy, motywując, że ludność odnosi się do obcych wojsk z nieufnością, z doświadczenia na Niemczech zrobionego, 3) Ukraińcy chcą stanąć do walki razem z Polakami przeciw bolszewikom — każdy naród na swoim obszarze.

Ja im na to odpowiedziałem: 1) że linia demarkacyjna, tak jak dzisiaj front biegnie, istnieć nie może, gdyż nie daje żadnej gwarancji, że Ukraińcy skorzystawszy z czasu zawieszenia broni nie ugrupowaliby się i napadli na nas, jak to już raz uczynili.

2) Wskutek tak niekorzystnej linii powstałoby wzburzenie, a nawet rewolucja w naszym własnym kraju. Mógłbym tylko stanąć na ugodzie już raz zawartej, to jest na linii Ententy z 28 marca br., gdzie Borysław i Drohobycz do nas przejść muszą. Dalej powiedziałem im, że my przed Ukraińcami strachu nie mamy, że zrobimy sami porządek, jeśli Ententa życzy jednak, aby to prędzej nastąpiło, wówczas niech dadzą potrzebne środki materialne, umundurowanie, broń etc. Z rozmowy z Anglikami wyczulem, że stojąc twardo przy naszych żądaniach będziemy mogli przez nich coś zyskać. Ułożyliśmy się, że po zawiadomieniu Warszawy o całej sprawie i otrzymaniu stamtąd instrukcji odjadą Amerykanie do Ukraińców, żeby wprzód uzyskać od nich zasadniczą zgodę na naszą propozycję, a po otrzymaniu tejże miałyby komisja wyznaczona przez Warszawę rzecz dalej we Lwowie prowadzić. Proszę podać powyższą wiadomość odnośnym czynnikom, uzyskać jasną decyzję i podać mi ją do dalszego traktowania sprawy. Amerykanie zostali tu i oczekują odpowiedzi jeszcze dzisiaj, ażeby móc jutro rano do Ukraińców jechać. Do powyższych wiadomości nawiązując podają jeszcze ich dalsze życzenia, a to zezwolenie przyjazdu via Kraków do Berlina 4 osobom: ministrowi finansów Krywieckiemu, wiceministrowi Galip i dwóm asystentom w celu pobrania pieniędzy, które się dla nich w ilości 4 wagonów w Berlinie drukuje. Dalej proszę w razie przyścia do zgody, przejazdu wolnego przez Galicję dla handlu etc.

Kopia, maszynopis.

AAN, Arch. I. Paderewskiego, t. 62.

Tłumaczenie z francuskiego.

SEKRETARIAT SPRAW ZAGRANICZNYCH

Stanisławów, dnia 16. kwietnia 1919.

Nr. 394. 461.

Do

**JEGO EKSELENCJI PANA MINISTRA SPRAW ZAGRANICZNYCH
KRÓLEWSKIEGO RZĄDU RUMUNJI
w BUKARESZCIE**

Za pośrednictwem nadzwyczajnego posła Ukrainy
Pana Jerzego Gassenko.¹

Posterunek żandarmerji ukraińskiej w Kozaczówce (pow. Baszczówka w Galicji) zawiadamia nas, że w dniu 12. marca 1919 o godzinie 2-giej popołudniu artylerja rumuńska dała 8 strzałów na Okopy — Kozaczówka, przyczyniając poważne straty w miejscowościach i co gorsza powodując ofiary wśród mieszkańców. Tym sposobem zabity był Michał Cymbaluk, który pozostawił żonę i troje dzieci, oraz ciężko ranny został Rajza Sperber.

Następnie dowiedzieliśmy się, że w dniu 8. kwietnia 1919 o godzinie 10-tej rano 2-ch żołnierzy rumuńskich napadło na obywateli naszych Teodora Hryciaka i jego żonę Marję ze Steczewa, pow. Sniatyński, którzy pracowali na polu na naszym terytorjum. Zostali oni dotkliwie pobici, następnie wyżej wzmiankowani żołnierze strzelali do naszych ludzi pracujących w polu na naszym terytorjum.

Sekretariat Stanu Demokratycznej Republiki Ukraińskiej (prowincja zachodnia) protestuje przeciwko takiemu zachowaniu się, które otwarcie sprzeciwia się prawu międzynarodowemu i daje prawo obywatelom Ukraińskim do żądania wynagrodzenia za straty.

Pozwalamy sobie zwrócić uwagę Pana na fakt, że podobne wy-

¹ Hasenko, Iurii (1894-1933), engineer, member of the extraordinary mission of the Ukrainian People's Republic in Bucharest, early in 1919.

padki miały kilkakrotnie miejsce na linii ukupacji rumuńskiej i że protesty rządu ukraińskiego pozostały dotąd bez żadnego rezultatu.

Sekretarz Stanu dla Spraw Zagranicznych:
Dr. M. ŁOZINSKI m.p.

Za zgodność odpisu:
Sekretarz nadzwyczajnej Misji Dyplomatycznej:
Ukrainy w Rumunji:

ONACEWICZ m.p.

Za zgodność:
OŁDAKOWSKI rtm.mp.

(L.S.)

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA
WARSZAWA

L. Dz. 1102/T. dnia 11.VII.1919 r.

T-17 1102/T2

Posel nadzwyczajny Ukrainy
i Szef nadzwyczajnej Misji
dyplomatycznej Ukraińskiej
w Rumunji.
23. kwietnia 1919. Nr. 156.

Tłumaczenie z francuskiego odpisu
przysłanego do wiadomości przez
Naczelnę Dowództwo W.P. D-Nr.
598/Pouf.
Warszawa, dnia 8 lipca 1919.

Do
Jego Ekselencji Pana Prezydenta Królewskiej
Rady Ministrów i Ministra Spraw Zagranicznych
RUMUNJI.

Panie Ministrze:

9. Kwietnia b.r. aresztowany został przez władze rumuńskie kurjer dyplomatyczny Republiki Ukraińskiej Pan Horoch-Horochowski, który był w drodze do Wiednia z Odesy przez Bukareszt. Paszport Pana Horoch-Horochowskiego jest w porządku i posiada wizę Królewskiego Konsula Rumuńskiego w Odessie i władz rumuńskich gra-

nicznych w Benderach, jak również wizę biura międzysojuszniczego w Odesie Bukareszcie na podróż do Wiednia.

Pomimo mego protestu ustnego przed Prezydentem Rady Ministrów i władzami wojskowymi Pan Horoch-Horochowski jest trzymany do dziś dnia pod strażą i w warunkach nieodpowiednich dla jego zdrowia.

Oddziały ukraińskie walczą wspólnie z oddziałami wojsk sprzymierzonych przeciwko bolszewikom, i w szczególności utrzymują front w Tyraspolu i Rozdzielnej, jak to było zaznaczone również w komunikatach Kwatery Głównej rumuńskiej 17. i 20. kwietnia b.r. powstrzymując tym sposobem od inwazji bolszewickiej i granicę Besarabji. Wobec tego protestuję przeciwko aresztowaniu kurjera dyplomatycznego Ukrainy i zatrzymaniu jego w warunkach szkodliwych dla jego zdrowia.

Chcąc utrzymać przyjazne stosunki pomiędzy Ukrainą i Rumunją pozwalam sobie zwrócić uwagę Rządu Królewskiego na smutne wrażenie jakie wywrze ten fakt w opinii publicznej na Ukrainie i wśród oddziałów walczących z bolszewikami na granicy Besarabji.

Uważam za stosowne dodać, że rząd Republiki Ukraińskiej uważa, że wogóle stanowisko Rządu Królewskiego w stosunku do Ukrainy nie zawsze odpowiada zasadom, na których oparte są rokowania Republiki Ukraińskiej z rządami innych państw sprzymierzonych. Jako przykład przytoczę środki przedsięwzięte przeciwko obywatelom ukraińskim w Tulczy, skąd chcieli oni mieć możność przejazdu do Ukrainy przez Galicję, — władze rumuńskie nie zgodziły się na to, oświadczając, że są zatrzymani jako poddani ukraińscy. Nazwiska tych osób: p.p. Cyryl Kondratkowski, Michał Książenko, Michał i Paweł Derkacz, Aleksander Bunin, Głuszko, Iwan Bohdan, Paweł Konoplanko, Paweł Skrypalin, Kornel Krasnik, Bazyl Bezsmertny, Iwan Ostateczy i inni. Mam zaszczyt zawiadomić Rząd Królewski, iż poinformowałem Konferencję pokojową za pośrednictwem delegacji ukraińskiej w Paryżu o powyższym stanie rzeczy, który mógłby spowodować pewne komplikacje.

Poseł nadzwyczajny, Szef Misji nadzwyczajnej
dyplomatycznej Ukraińskiej w Rumunji:

Jerzy GASSENKO m.p.

Za zgodność odpisu:

Sekretarz nadzwyczajny Misji
dyplomatycznej Ukrainy w Rumunji:

S. ONACEWICZ m.p.

Za zgodność: OŁDAKOWSKI rtm.m.p.

POSEŁ NADZWYCZAJNY UKRAINY W RUMUNJI.
28. Kwietnia 1919. Nr. 176. Dyplomatyczne.

Do
Jego Ekselencji Pana Ministra

Panie Ministrze:

23. kwietnia b.r. przesłałem rumuńskiemu rządowi Królewskiemu dwa protesty, które w odpisie przy niniejszym załączam.

Ponieważ powyższe protesty pozostały bez rezultatu i stanowisko rządu rumuńskiego w stosunku do Ukrainy staje się z każdym dniem bardziej zagadkowym, zmuszony jestem zwrócić się do Wysokich Przedstawicieli wszystkich państw Entente'y i państw neutralnych, w których interesie leży utrzymanie pokoju na Wschodzie i ukrócenie anarchji, z zawiadomieniem o rzeczywistym stanie rzeczy.

Muszę zaznaczyć, że rząd Ukrainy pragnie ściśle zastosowywać zasady przyjęte jako podstawą prac Konferencji Pokojowej i pragnie uniknąć wszelkich nieporozumień i komplikacji z sąsiadami na Zachodzie.

Podkreślając aspiracje pokojowe Ukrainy uważam za niezbędne zadeklarować w imieniu Rządu Republiki Ukraińskiej, że od dnia dzisiejszego całą odpowiedzialność za wszelkie nieporozumienia, które mogą wyniknąć pomiędzy Rumunją i Ukrainą, ciężar będzie wyłącznie na rządzie Królestwa Rumunji, gdyż zawiadamiając Wysokich Reprezentantów mocarstw sprzymierzonych i neutralnych o sytuacji teraźniejszej jestem pewien, że Królewski Rząd Rumuński ani inne państwa nie będą miały nic do zarzucenia Ukrainie z powodu przy czyn mogących wyniknąć nieporozumień.

Raczej Pan Minister przyjąć wyrazy mego wysokiego szacunku.

Poseł nadzwyczajny i Szef nadzwyczajnej Misji
dyplomatycznej Ukrainy w Rumunji:

Jerzy GASSENKO m.p.

Za zgodność odpisu:

OŁDAKOWSKI rtm.m.p.

(L.S.)

Tłumaczenie z francuskiego.

UKRAIŃSKA REPUBLIKA LUDOWA.

Nadzwyczajna Misja Dyplomatyczna
w Królestwie Rumunii.

20. maja 1919.

2. czerwca 1919. godz. 18.

Nr. 174. Oddział dyplomatyczny.

Bukareszt.

Posel nadzwyczajny, Szef Misji nadzwyczajnej
dyplomatycznej Ukrainy w Rumunii.

Panie Ministrze:

Nadzwyczajna Misja dyplomatyczna Ukrainy zaznajomiła się z komunikatem wielkiej Kwatery Głównej rumuńskiej z dnia 28. maja 1919. donoszącym co następuje: Na Bukowinie: w celu uniemożliwienia ataku bolszewików na północno-zachodniej granicy Bukowiny oddziały nasze przeszły do Galicji i zajęły linię Nadworna — Ostynj — Niewiska.”
Niewiska.”

Fakt przekroczenia w dniu 24. maja granic Bukowiny przez armję rumuńską, co jest sprzeczne z decyzją Entente'y, zmusza mnie jako posła nadzwyczajnego demokratycznej Republiki Ukraińskiej do założenia stanowczego protestu przed Rządem Królestwa Rumunii przeciwko pogwałceniu naszego terytorjum i imperjalistycznych zamiarów jego kierowników.

Jednocześnie protestuję przeciwko ogłaszaniu oficjalnemu komunikatów rumuńskich, mylnie twierdzących o istnieniu zamiaru bolszewików na granicy północno-zachodniej Bukowiny (patrz komunikat z 28. maja).

Do chwili obecnej Galicja Wschodnia wiedziała o istnieniu bolszewizmu zawdzięczając tylko temu, że wysłała swoich synów by przeciwstawić mu niezwyciężoną przeszkodę na granicy Zbrucza.

Co do wyżej wzmiankowanej granicy — nie jest to granica, lecz wkroczenie do samego centrum kraju: Nadworna leży w 40-tu klm. od siedziby rządu — Stanisławowa, tam jak i gdzie indziej ukrytym celem jest zniszczenie armji ukraińskiej, która od kilku miesięcy przelewa krew (pomimo, że nie chcą tego uznać) w celu oswobodzenia całej Europy od straszego niebezpieczeństwa, które jej grozi — bolszewizmu.

Jako Szef nadzwyczajnej Misji dyplomatycznej demokratycznej Republiki Ukraińskiej (Prezydent Rady Ministrów na audjencji dnia 19. stycznia 1919 przyjął listy uwierzytelniające) protestuję stanowczo i żądam by armja rumuńska w przeciągu 49-miu godzin od chwili doręczenia niniejszej noty opuściła terytorjum Zachodniej prowincji Ukrainy Galicji Wschodniej i wycofała się poza linję wojenną, utrzymywaną przez nią do 24. maja 1919.

W razie jeżeli nie otrzymam zadawalającej odpowiedzi w przeciągu 48-miu godzin Rząd mój będzie miał prawo uważać to za nieuznanie ze strony rządu rumuńskiego decyzji Konferencji Pokojowej i odmowę przyjaznego współżycia z demokratyczną Republiką Ukraińską, walczącą przy boku Entente'y przeciwko bolszewizmowi.

Mam zaszczyt podać do wiadomości Pana, że odpis niniejszego oficjalnego protestu będzie doręczony Przedstawicielom wszystkich państw sprzymierzonych i neutralnych oraz Radzie Czterech w Paryżu.

Raczy Pan Minister przyjąć wyrazy mego wysokiego poważania.

Posel nadzwyczajny Ukrainy i Szef Nadzwyczajnej Misji
Dyplomatycznej w Rumunji: JERZY GASSENKO m.p.

28

DHP-R, No. 132

1919 kwiecień 26, Warszawa. — Instrukcja Naczelnego Dowództwa WP dla gen. T. Rozwadowskiego określająca jego zadania w misji do Paryża. Przeciwdziałanie rozejmowi na froncie wołyńsko-galicyjskim i zawarcie wojskowej konwencji polsko-rumuńskiej skierowanej przeciwko Rosji Radzieckiej.

Poufne

Do zadań W. Pana Generała podczas pobytu w Paryżu należy:

1. Rzeczoznawstwo wojskowe i udzielanie wyjaśnień co do naszej sytuacji wojskowej, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji na froncie wołyńsko-galicyjskim.

2. Określenie naszego obecnego politycznego stosunku do Ukraińców — wedle informacji zawartych w załączniku 1a.

3. Pod względem wojskowym, należy stanowczo przeciwdziałać każdemu zawieszeniu broni, wzgl. rozejmowi z Ukraińcami, chyba tylko pod warunkiem zupełnego oddania broni, demobilizacji i uzyskania dla nas pozwolenia zajęcia całej Galicji i Wołynia aż po Równie.

116

4. Uzasadniać to należy pod względem wojskowym tym, że petlurowcy i Ukraińcy galicyjscy nie są już wolni od bolszewizmu, że te oddziały zlewają się coraz to bardziej, jedne po drugich przechodzą, że istnieje znaczna ilość Ukraińców bolszewików, i że sami Ukraińcy nie są już w stanie rozróżnić swe wojska, czego przykładem byłoby, iż ciągle do bolsz[ewickich] rozruchów w wojsku ukr[aińskim] przechodzi.

Układy zatem z taką armią mogłyby nasze wojska zarazić, a wedle naszych przekonań i doświadczeń rozejm z Ukraińcami nie stałby na pewnych trwałych podstawach wobec wielkiej ich dezorganizacji, wskutek czego musielibyśmy dużo wojska przez długi jeszcze czas utrzymać w Galicji, co dla nas jest niemożliwym, bo wojska te są nam potrzebne na froncie południowo-wschodnim i niemieckim. Musimy więc tu wojnę zakończyć.

Ze względu na to, że Niemcy i Austria niemiecka zawsze będą się starać przeciąć nam nasze połączenie z koalicją, musimy starać się o uzyskanie pewnego połączenia z Rumunią, a przez Rumunię z koalicją. Jest to dla Polski sprawą egzystencji.

Tylko wspólny front polsko-rumuński potrafi zatrzymać bolszewizm.¹ Front rumuńsko-ukraińsko-polski nigdy nie będzie pewnym z powodu niepewności Ukraińców.

Dowody na powyższe znajdują się w zał. 2a.

5. Z naszym przedstawicielstwem w Paryżu należy omówić aktualność sprawy konwencji wojskowej z koalicją, wedle załącznika 3a.

Naczelne Dowództwo jest jednak zdania, że pod tym względem należy poczekać na to, czy warunki pokojowe zostaną przez Niemcy przyjęte i jak ułoży się po podpisaniu pokoju sytuacja polityczna koalicji do Niemiec i czy wspólna komenda koalicyjna i nadal będzie istnieć.

Taka konwencja wojskowa z koalicją jest przede wszystkim sprawą, którą muszą rozstrzygnąć czynniki polityczne. Projekt załączony musiałby być poddany przedłożeniem konferencji pokojowej rewizji, stosownie do sytuacji.

6. Należy również omówić z naszym przedstawicielstwem w Paryżu sprawę konwencji wojskowej z Rumunią i dążyć ewentualnie do osobnej konwencji z tym krajem przeciw bolszewikom. Wchodzi tu także w rachubę pomoc Rumunii przeciw Ukraińcom, chociaż na razie jest nadzieja, że zdołamy ich rozbić i bez pomocy Rumunów.

7. Załącznik 4a wyjaśnia naszą ogólną sytuację wojskową.

8. Ppułk. Ferdynand de Respaldiza, nowo mianowany attaché R.P. w Bukareszcie, jedzie przez Paryż. Należy ppułk. Respaldizę za-

poznać z przedstawicielstwem Rumunii i poinformować o sytuacji, po czym ma jak najprędzej wyjechać do Bukaresztu.

9. W sprawach wymagających wspólnego działania zostaje gen. Romer podporządkowanym. Należy go o tym uwiadomić.

Haller m.p.

Pułkownik

Pod tekstem adnotacja: Do Ministerium Spraw Zagranicznych w Warszawie.

Podaje się do wiadomości:

Haller m.p.

Pułkownik

Kopia, maszynopis.

29

DHP-R, No. 139

1919 maj 10, Warszawa. — Pro memoria J. Radziwiła w sprawie granic wschodnich Polski.

Po wyjaśnieniu naszych granic zachodnich — sprawa naszych granic wschodnich, a równocześnie sprawa całej naszej polityki wschodniej, nabiera aktualności. Chwila ta zastaje nas niedostatecznie przygotowanych. Ani rząd, ani Sejm Ustawodawczy jasnej linii dotychczas nie wytknęli, tak zwana opinia publiczna dzieli się znowu na różne orientacje, a właściwie jest dezorientowana. Prasa wreszcie doniosłych tych spraw należycie nie uwzględnia, a niektóre z nich zupełnie nie porusza. A jednak śmiało powiedzieć możemy periculum in mora, bije, być może, godzina ostatnia, gdyż Polska w sprawach wschodnich powinna zająć stanowisko zdecydowane, stanowcze i mocne, jak my to rozumiemy, powinna pokierować polityką wschodnią Europy, bo jest tego Wschodu najbliższym sąsiadem, bo ma na Wschodzie najżywotniejsze interesy, bo stać się musi nie wałem ochronnym od Wschodu, nie państwem buforem, zależnym od możnych i dobroczynnych państw Zachodu, lecz samodzielnym mocarstwem świadomym swej siły, swych celów i swego dziejowego powołania.

Mówiąc o naszych granicach i o naszej polityce wschodniej roz-

118

różnić musimy granice nasze północno-wschodnie i związaną z nimi sprawę litewsko-białoruską od granic południowo-wschodnich i związaną z nimi sprawę ukraińską.

Pierwszego kompleksu zagadnień tutaj poruszać nie będę. Dość wspomnieć, że dzięki, może nazbyt samodzielnej, ale za to stanowczej, szczęśliwej i mądrej inicjatywie naczelnika państwa sprawa ta została ujęta szeroko i postawiona wobec ludności Litwy, jak wobec całej Europy, po polsku, to znaczy uczciwie i w odpowiedniej płaszczyźnie. O przyłączeniu mówić będziemy w razie, gdyby Litwini upierali się przy koncepcji Litwy etnograficznej, o unii równych z równymi w razie nieureczywistnienia, czego pragniemy, koncepcji historycznej. Szkoda, że tu ma rację pan Hołówko,¹ a komisja dla spraw zagranicznych Sejmu polskiego inaczej tę sprawę pojęła.

Drugi kompleks zagadnień południowo-wschodnich mniej jasno się przedstawia, rzadziej bywa poruszany publicznie, a jednak nie mniej ważną dla przyszłości, powiedzmy od razu dla bezpieczeństwa naszego kraju, odgrywa rolę. Mamy tu wojnę w Galicji wschodniej, wojnę, której cele na obronie Lwowa i odzyskaniu Borysławia, ba, nawet na uzyskaniu bezpośredniego kontaktu z zaprzyjaźnionym sąsiadem rumuńskim, ograniczyć się nie mogą. Mamy z drugiej strony różne projekty granic, z różnymi dość dowolnymi liniami granicznymi po Horyń, po Słucz, po Murafę i tym podobnej. Poza to nasze dążenia nie sięgają. A jednak zastanówmy się, w jakiej sytuacji Polska, nawet z Poznańskiem, z Prusami i ze Śląskiem, natychmiast po podpisaniu traktatu pokojowego się znajdzie. U zachodniej ściany wieczny, nieprzejednany i bądźmy szczerzy przynajmniej wobec nas samych, bądź co bądź w stosunku do nas liczebnie i nawet ekonomicznie silny wróg, z silnym oparciem w Prusach Wschodnich i w „wolnym mieście” Gdańsku. Na Wschodzie zapewne prędzej niż później powstanie silna, olbrzymia Rosja, ta sama lub podobna do tej, która do 1917 marzyła o zawieszeniu tarczy Olega na bramach Carogradu, a więc Rosja, która śnić będzie o cudnej Warszawie marzyć o prawdziwie ruskim Lwowie i myśleć bez przestanku o prawosławnym Wilnie. Tej Rosji pragną z łatwo zrozumiałych przyczyn Amerykanie i Francuzi, nie mogą jej się doczekać Anglicy. Tak jest, bo inaczej niestety być nie może. Z tym musimy się pogodzić, z tym jednak musimy się liczyć. I dla nas możliwie prędkie uporządkowanie

---

¹ Hołówko, Tadeusz (1889-1931), member of the Polish Socialist Party from 1910; active in the Polish Military Organization from 1915; Deputy Minister in the Lublin Government in 1918; member of the Polish Parliament (1922).

stosunków w Rosji może być pożytecznym, bo nas zabezpieczy od wiecznej agitacji rewolucyjnej w kraju, bo nam da wreszcie możliwość pracy owocnej na znanym nam ekonomicznie i bliskim terenie. Ale tu musimy postawić jasno i twardo nasze warunki.

Niekorzystne położenie geograficzne między dwoma przemożnymi i wrogimi sąsiadami, nie zabezpieczony i niepewny dostęp do wolnego morza, odkryta granica zachodnia i północna, wreszcie niepewne sąsiedztwo z południa — zmuszają nas imperatywnie do możliwie pełnego zabezpieczenia się od wschodu. Zachodzi tu pewna analogia z Francją, analogia, która każe nam przypuszczać, że tam przynajmniej znajdziemy należyte zrozumienie naszych potrzeb żywotnych. We Francji rozróżniają wyraźnie dwa zasadnicze pojęcia: granice polityczne i granice militarne. Pierwsze mają objąć Alzację, Lotaryngię i część Zagłębia Saary. Drugie mają sięgać linii Renu, linią zdolną zabezpieczyć Francję od jej wiekowego wroga. I nam należy zrobić tę różnicę. Granice polityczne muszą nam zabezpieczyć posiadanie Wilna i Lwowa, to znaczy muszą biec po linii położonej na wschód od kolei łączących te dwa centra polskości: przez Brody, Równe, Sarny i Baranowicze. Granica militarna nie może być inna jak linia dwóch potężnych rzek Dźwiny i Dniepru; jest to zarówno granica Europy od azjatycko-bizantyjskiego Wschodu. Zabezpieczenie tej linii da nam dopiero warunki zdrowego państwowego i ekonomicznego rozwoju. Bez niej nie ma Polski-mocarstwa, pozostaje tylko Polska słaba, państwo bufor, wieczna igraszka intryg dyplomatycznych Europy, Polska wiecznie zagrożona przez przemożnych sąsiadów, skazana na łaskę i dobroczynność życzliwego dziś Zachodu. Uzyskawszy wolność, stracimy samodzielną. To jest ta prawda, której dziś śmiało w oczy spojrzeć musimy.

Nasuwa się pytanie, co należy zrobić z tym dużym bogatym krajem, położonym między linią naszych granic politycznych a naturalną naszą od Wschodu granicą, jak ją wyżej określiliśmy. Jest to teren wiekowego naszego z Rosją zatargu, teren, który zawdzięcza w znacznym stopniu swój rozwój pracy i twórczej energii Polaków, jak to po dziś dzień zaświadczyć mogą pomimo prześladowań caryzmu, pomimo niszczycielskiej działalności czerwonego i żółto-sinego terroru, liczne zabytki kultury polskiej i liczne ślady ekonomicznej pracy Polaków; jest to teren, na którym mieszka dziś jeszcze przeszło milion ludu polskiego, którego zabezpieczenie jest, czy też powinno być, niepoślednią troską każdego rządu polskiego, chcącego na to miano zasługiwać. Nie o aneksję nam chodzi ani o imperialistyczne zachcianki, ale o konieczne zabezpieczenie naszych granic przyrodzonych, to raz,

a powtóre o zabezpieczenie życia i mienia miliona przeszło rodaków, wyczekujących, aby nienadaremnie, zbawienia z Zachodu. Traktat pokojowy wersalski przewiduje wyraźnie urządzenie na podobnych obszarach zarządu z ramienia Ligi Narodów, przewiduje wyraźnie oddanie podobnego mandatu najbardziej zainteresowanemu sąsiadowi — członkowi tejże Ligi. O taki mandat Polska ubiegać się winna, bo tylko Polska pod kontrolą Ligi Narodów będzie zdolna stworzyć tę Ukrainę, której samą nazwę myśl państwowa moskiewska negowała i która dotychczas była tylko igraszką pangermanistycznych intryg Berlina i Wiednia. Nam wystarczy, jeżeli w tej nowej, chciałbym powiedzieć, racjonalnej Ukrainie życie, mienie i kulturalny rozwój Polaków będzie zabezpieczony i jeśli w niej zyskamy wiecznego i ściśle z nami związanego* sojusznika od strony tej wielkiej Rosji, zdolnej na razie tylko do skrajnie reakcyjnego caryzmu lub skrajnie komunistycznego terroru.

* Pro memoria to czytane i zaaprobowane na posiedzeniach Zarządu Str[onnictwa] Konstytucyjnego i Zarządu Okręgowego Ruskiego tegoż stronnictwa.

30

Господину Дежурному Адютанту

[Визитна карточка]

Boris Kourdinowsky

du Gouvernement du Directoire de la Republique
d'Ukraine à Varsowie

Господинъ Начальникъ Государства

Не считая себя вправе отнимать у Васъ драгоценнаго времени, позволяю себѣ обратиться къ Вамъ письменно.

Буду кратокъ. Я прошу Вашихъ распоряженій 1) объ отправкѣ во вторникъ 17го с. м. атамана Павлюка къ Головному атаману Петлюрѣ съ моимъ пакетомъ 2) прошу объ открытїи мнѣ кредита въ экстремномъ порядкѣ изъ суммъ Оскилка для помощи и поддержанія духа украинскихъ военнопленныхъ и 3) о выѣздѣ въ лагерь украинскихъ военнопленныхъ для поддержанія угасающаго духа и матерьяльной имъ помощи моеї жены Ольги Андреевны Курдиновской, атамана Тимченко, атамана Маньга (представит. украинск. коницы) и одного изъ чиновъ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, для того, чтобы поѣздка этихъ

лиць была гарантирована отъ возможныхъ недаразумѣній въ пути.

Я еще разъ приношу извиненія за мое настойчивыя просьбы, но Вы какъ польскій патриотъ, поймете мое состоянiе въ виду той страшной отвѣтственности, которую мнѣ приходится нести передъ Родиной въ столь исключительный тяжелый для нея моментъ. Духъ падаетъ изъ за нужды, неосвѣдомленности и отсутствiя участiя. Его нужно поддержать и обласкать. Увѣренны въ благопрiятномъ и скоромъ разрѣшенiи этихъ моихъ просьбъ Вами близко взявшимъ къ сердцу судьбы Украйны и ея сыновъ

Преданный Вамъ
Борисъ Курдиновскій

15 траця 1919 г.—

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 1001/2, dnia 15/VI 1919

31

T-16 848/T

Lublin, dnia 20 maja 1919 r.

R A P O R T

z posiedzenia delegatów Głównodowodzącego wojsk Ukrainy
Nadnieprzańskiej:

pułk. Lewczuka,
pułk. Antonczuka,
setn. Rutskiego,
chor. Szuppa;

z delegatami: Naczel. Dow. W.P.

kapt. Myszowskiem,
M.S.Z. p. Szumlakowskiem,

które odbyło się w sztabie armji generała Hallera¹ dnia 20-go.

Delegaci ukraińscy oświadczyli, że przybywają z polecenia Głównodowodzącego

---

¹ Haller, Józef (1873-1960), Polish general; commander of the 2nd brigade of the Polish Legion in the Austro-Hungarian Army (1916-1918); commander of the Polish military units in France (1918-1919); returned with them to Poland in April, 1919; commander of the Polish Voluntary Army (1920); inspector of the Polish Army (1921-1926).

nodowodzącego wojsk Nadnieprzańskiej Ukrainy, atamana Oseckiego² (wojskowego zastępcy Petlury).

Pisemne pełnomocnictwo (w załączeniu) skomunikowania się z polskim dowództwem frontu chełmskiego, podpisane przez atamana Oseckiego, zostało im wręczone przez tegoż, dnia 17 b.m. w Radziwiłowie.³

Delegaci przedłożyli ustnie propozycje głównego dowództwa Nadn. Ukrainy jaknajśpieszniejszego doprowadzenia do zawieszenia broni na froncie wołyńskim, proponując do czasu ostatecznego porozumienia się linię demarkacyjną, odpowiadającą linii frontu z dnia 18.V., (t.j. dnia ich przybycia do Dowództwa W.P. frontu wołyńskiego).

Wychodząc z założenia, że w interesie zarówno Polaków jak i Ukraińców leży walka z bolszewikami, proponują:

1) Albo zawarcie porozumienia z Polską i wspólną akcją wojskową przeciwko bolszewikom, przyczem Polacy zajęliby pewien odcinek frontu,

2) Albo zawarcie umowy z Polską o zaniechanie wszelkiej akcji zbrojnej na froncie wołyńskim, w celu umożliwienia Ukraińcom??? wyrażają pewność — w związku z ukraińskim przeciwbolszewickim powstaniem, że ich wojskom uda się oczyścić Ukrainę od bolszewików, w ciągu 1½ miesiąca.

Zdaniem delegatów dowództwo sił zbrojnych ukraińskich zaskoczono zostało ofensywą polską i nie zdaje sobie sprawy z tego, czy Polacy uważają Ukraińców za bolszewików i jako z takimi prowadzą walkę, czy też nie uznają ich za bolszewików, a wojnę prowadzą skutkiem zatargu o przynależność poszczególnych terytorjów, otrzymali oni przeto polecenie przekonania się czy Polacy skłonni byli do nawiązania pertraktacji. W razie przyjęcia powyższej propozycji, przysłaną zostanie z Ukrainy specjalna delegacja, która otrzyma zasadnicze i szczegółowe pełnomocnictwa, również i w sprawie Galicji, co do której tymczasem kwestja pozostaje otwartą.

Określając stosunek Ukrainy Nadnieprzańskiej do Galicji, pułk. Antonczuk zaznacza, że wskutek powstałych miejscowych antogonizmów wzajemne współdziałanie wojskowe od dwóch miesięcy ustało (na zwróconą mu uwagę o akcji sieczowników na Wołyniu potwier-

² Osetskyi, Oleksander (1873-1936), general of the army of the Ukrainian People's Republic; during Hetman Skoropadsky's regime, he was a commander of the military railroad corps. Appointed commander of the forces of the Directory in 1919.

³ Radyvyliv, in Polish Radziwiłów, present name Chervonoarmiisk, a town 90 km NE of Lviv.

dził jej słuszność, zaznaczając przytem, że siczownicy występują na Wołyniu nie licznie). Galicja posiada daleko idącą autonomję, własne wojsko i rząd, jedynie Dyrektorjat jest łącznikiem z Ukrainą, (formy podporządkowania Galicji nie umiano ściśle określić). Pułk. Antonczuk twierdzi, że głównym celem Ukrainy Naddniep. jest walka z bolszewikami, natomiast Galicji — walka z Polakami i że Galicja wpłynęła na udział Ukrainy w wojnie z Polską. Oświadczył on w imieniu swoim i delegacji, że dla nich jako mieszkańców Ukrainy Naddnieprzańskiej, sprawa Galicji jest nową i nieznaną (a więc poniekąd drugorzędna).

Jednym z motywów, który skłonił dowództwo ukraińskie z propozycją do zwrócenia się z propozycją do Polaków, była według oświadczenia przewodniczącego delegacji pułk. Lewczuka, zmiana sytuacji politycznej na Ukrainie. Myślano początkowo, że uda się utrzymać dwa fronty: bolszewicki i polski, okazało???? ?

Obecnie chodzi o śpieszne porozumienie się z Polską, niezależnie zupełnie od sprawy Galicji Wschodniej. Pułk. Lewczuk oświadczył równocześnie, że wie o tem, iż zwrócenie się do Rządu polskiego może wywołać tarcia i nieporozumienie między Ukrainą Naddnieprzańską a Galicją.

Na kilkakrotnie wyrażone przez nas życzenie, nieoficjalnego choćby określenia podstaw, na których ewentualnie mogłoby być zawarte porozumienie, delegaci dawali odpowiedzi wymijające, zasłaniając się brakiem odnośnych pełnomocnictw, jednak w końcu przewodniczący delegacji wyraził mniemanie, że w celu osiągnięcia porozumienia z Polakami, rząd Ukraiński będzie skłonny do ustępstw terytorjalnych.

(—) Myszkowski kpt.
M. Szumlakowski.

32

T-16 950

До Ясновельможного
Пана Начальника Паньства
Генерала Пілсудського

Доповнююча записка до меморьялу і конференцій моїх з Паном
Начальником Паньства і Паном Президентом кабінету міністрів.

Хід історичних подій в 1917-18 р. привів молоді держави —

124

Польщу і Україну до теперішніх взаємних стосунків, які на нашу думку є аномальні і рівно шкодливі для обох держав, які щойно починають творити своє життя.

Теперішні стосунки двох зазначених держав, можна з певністю сказати, вже становляться навіть загрожуючими для обопільного їх існування, принаймні в тих формах, які ми звикли собі уявляти. З огляду на те, що перед обома державами стоїть задача — в першу чергу прийняти на себе ліквідацію антикультурного і антидержавного з'явища — большевизму.

Таким чином дві держави, маючи перед собою одну задачу, яка потребує багато сил і засобів, стали одна проти другої в той час, коли большевизм одну з них майже поконав і звичайно при таких умовах візьметься незабаром за другу, не лишень зброєю, а іншими засобами, як показав досвід, надзвичайно сильними і досягаючими своєї мети. Тим більше небезпека полягає в тому, що большевизм, перегорюючи в одному місті, надзвичайно швидко і з величезною енергією прививається в другому місці і дає живучі соки тим місцям, де вже він перегорів. Таке становище зайняла Україна відносно Московщини, таке становище мусить зайняти Польща відносно України при теперішніх взаємних стосунках.

Звичайно, цього можна уникнути. Річ в тім, що зараз становище большевизму таке, особливо на Україні, що він міг би бути тут поконаний, а тим самим звичайно і в своєму джерелі — Московщині, колиб проти нього, помимо того що народ сам вже ставе опір большевизму, до того протиставити не маньш сильну ідею, яка захопить широкі маси, в даному разі — ідею національну, котра безперечно мусить побороти большевизм; в цьому ми вже мали можливість пересвідчитися всі повстання зараз на Україні проти большевиків ідуть під національним гаслом). З цього виходе, що цілком логично буде коли всю національну енергію, яка зараз тратиться в боротьбі нашої з Вами, направити проти большевиків, то можна ручити за повний успіх. Щоби це можна було зробити в повній мірі, необхідно щоб і польська політика, яка зараз передусім своєю провідною ідеєю мусить мати знищення большевизму, в інтересах своєї держави повинна змінити свій напрямок остількі, щоби в противної сторони національна дражливість і енергія змогли бути направлені виключно проти большевиків.

Накинувши коротенький огляд про польсько-українські відносини, та силу і значення большевизму в утворенні обох дер-

жав цілком абстрактно, але на підставі досвіду і фактів, переходимо до, певної міри, конкретних міркувань польсько-українського погодження і спільної боротьби з більшевизмом:

а) Зараз польські війська мають успіх на українському фронті, що очевидно вплине на політиків і військово командування в той спосіб, щоби провадити акцію далі і посуватися в глибину на Україну. Не зробити цього польське командування не зможе, бо роздавивши українців змушено буде соприкоснутися з більшевиками, а раз це буде так, то вести військову політику противно зазначеному вище, себ-то стати на певній межі, значить дати можливість більшевикам на Україні вести акцію проти Вас не тільки військову, але, головним чином, з середини розвалювати Вас, що є неминуче і безперечно.

Окрім цього, при такому стані річей, більшовики, аби зміцнити своє становище на Україні, приймаючи на увагу зріст націоналістичних настроїв, особливо на Київщині, та лівобережжю, очевидно уступлять владу на Україні крайнім лівим українським партіям, що при допомозі величезного агітаційного більшевицького апарату зможуть утворити (ми переконані в тому) певний досить різкій антипольський настрій в широких массах населення, а тимсамим поставити польські війська при наступі на більшовиків пред фактом сильного народнього опіру. Це затягне акції військові на досить довший час, що в однаковій мірі виснажуватиме обидві країни, як Польську, так і Українську.

І аби уникнути цього, необхідно дати можливість перевести в життя зазначені мною на конференції пляни, що, звичайно, цілком паралізує заходи більшовиків і крайніх лівих українських соціялістів, бо коли нами указивалось вище, що крайні ліві партії моглиб мати вплив на маси, то не як ліві соціялісти, а як українці і через те що вони зараз до певної міри, розійшовшись з більшевиками в національному питанню, в очах ширших мас є своєрідною реакцією проти більшовиків. А коли же вони, погодившись з більшевиками і впроваджуючи навіть національну політику — зустрінуться з новою міцно організованою національною силою, яка буде нести спокій і сталий лад державний цілком зрозумілий для широких мас при теперішньому їх культурному розвитку і світогляду, то ліві соціялісти безперечно втратять всякий вплив на Україні, а з ними звичайно і більшовики московськи, що ставить перед нами перспективи майже безкровної ліквідації більшевизму на Україні, а звідси і легшої боротьби на Московщині.

Тим більше треба спішити з переведенням в життя зазначених мною плянів, щоби я, маючи реальну силу і ввійшовши в звязок з моими політичними однодумцями, змігби в найкоротший термін паралізувати діяльність лівих партій, розвіток якої може принести зміну політиці в ліво в Галичині, що може мати в наслідок утворення єдиного большевицько-українського фронту, в рівній мірі є неприємного і не корісного і для Вас і для нас.

Ми закликаємо Вас до обопільного порозуміння помимо всіх впливів, які творяться і будуть творитися під впливом теперішніх успіхів на фронті. Ми оцінюємо їх, але рівнож знаємо їх значення в тій війні, відмінний характер якої, мусить народитися в найближчих часах, коли будуть залишені теперішні польсько-українські стосунки.

Що до Східної Галини, то просимо по цьому питанню в найближньому часі призначити конференцію з Вашим представником з одної сторони і нами з другої сторони. —

Отаман Оскілко¹

Голова Комісії Трудового Конгресу по обороні Держави, секретар партії С. С., П. Мацюк.

м. Кельци 24/V 19 р.

33   Т—16

Vu l'état actuel de l'Ukraine et le péril menaçant les principes mêmes de son existence nationale, le Gouvernement Ukrainien s'adresse au Gouvernement de l'Etat Polonais en lui proposant de prêter aide et concours au peuple Ukrainien dans ses affaires d'affranchissement national.

A ces fins et dans la ferme conviction, que les intérêts de la Nation Ukrainienne, ainsi que le développement normal de l'Etat peuvent être assurés uniquement par une étroite union à l'Etat Polonais, le Gouvernement Ukrainien s'engage par le présent à conclure avec le Gouvernement Polonais un acte basé sur les principes cardinaux suivants:

1. Le Gouvernement Ukrainien, ne se sentant présamment autorisé à décider du sort de la Galicie Orientale, déclare qu'il renonce

¹ Oskilko, Volodymyr (1892-1926), teacher; commander of the North-West front of the Ukrainian People's Republic. On April 29, 1919, made an abortive military "putsch" in Rivne (Volhynia); fled to Poland.

à tous ses droits sur cette province.

2. Vu les influences séculaires de la culture polonaise sur les parties occidentales de la Volhynie, ses territoires occidentaux limités par une frontière correspondante environ avec la ligne du Styr entreront en qualité de partie intégrale dans les frontières politiques de l'Etat Polonais.

3. La Pologne s'engagerait à reconnaître les droits à l'indépendance de l'Ukraine à condition de l'établissement d'un Gouvernement Ukrainien, reconnu par celui de l'Etat Polonais.

La Pologne s'engagerait à prêter le concours de ses forces armées au Gouvernement Ukrainien, reconnu par elle, afin de combattre les bolschéviques ainsi que tous les éléments antigouvernementaux et à rétablir sur le territoire de l'Ukraine une administration, garantissant l'ordre et la sécurité publique.

Le séjour des armées Polonaises en Ukraine, ainsi que celui des armées Ukrainiennes en Pologne sera fixé par l'accord des deux Gouvernements.

4. A ces mêmes fins il sera organisé avec le concours et l'aide des armées Polonaises une force militaire Ukrainienne. Le commandement supérieur et l'état major Ukrainien agiront en contact avec le commandement supérieur des armées Polonaises. Pour toutes les actions de guerre le commandement supérieur et l'état major Ukrainien agiront en contact avec le commandement supérieur des armées Polonaises. Pour les actions de guerre le commandement supérieur appartiendra au quartier général Polonais.

5. Le Gouvernement Ukrainien s'engage à n'entreprendre aucune démarche diplomatique sans une entente préalable avec le Gouvernement [Polonais].

6. La population Polonaise en Ukraine, dans toutes les parties de ses territoires, profitera de tous les droits garantissant le recouvrement, la conservation et le développement de tous ses biens nationaux et économiques, ainsi que la jouissance d'une égalité complète de droits avec les nationaux.

7. La Pologne de son côté garantirait à tous les Ukrainiens habitants dans ses frontières politiques le recouvrement, la conservation et le développement de leurs biens nationaux et économiques ainsi que la jouissance d'une égalité complète de droits avec les nationaux.

Il sera conclu en outre une convention militaire spéciale concernant l'aide que la Pologne et l'Ukraine s'engageront à se prêter

mutuellement dans le cas où leurs frontières seraient menacées.

(Dopisano ręcznie) :

Delegue du Gouvernement du Directoire de la Republique d'Ukraine.

B. Kourdinowsky¹

24 Mai, 1919. Varsovie.

I. J. Paderewski
Président du Conseil, Ministre
des Affaires Etrangères de Pologne

34

DHP-R No. 142

1919 maj 24, Warszawa. — Umowa między delegatem Dyrektoriatu Ukraińskiej Republiki Ludowej B. Kurdynowskim a prezydentem Rady Ministrów RP I. Paderewskim w sprawie udzielenia pomocy wojskowej rządowi ukraińskiemu dla walki z Ukrainą Radziecką.

Considering the actual state of Ukraina and the peril threatening very principles of its national existence, the Ukrainian Government addresses the Polish State with the proposal that it should offer aid and assistance to the Ukrainian people in their affairs of national affranchisement.

To this end in the firm conviction that the interests of the Ukrainian nation, as well as the normal development of the State can only be assured through a close union to the Polish State, the Ukrainian Government engage themselves by the present to conclude with the Polish Government an act based on the following cardinal principles:

1) The Ukrainian Government, not feeling authorized at present to decide of the fate of Eastern Galicia, declare, that they renounce all their rights to this province.

2) Considering the secular influences of Polish culture in the western parts of Volhynia, its western territories, limited by a frontier more or less corresponding with the line of the river Styr, shall be included as an integral part within the political frontiers of the Polish State.

---

¹ Kurdynovskiy, Borys, envoy of the Directory of the Ukrainian People's Republic to Poland in May, 1919.

3) Poland will take the engagement to recognize the rights to independence of Ukraina, under the condition of the establishment of an Ukrainian Government recognized by the Polish Government.

Poland will take the engagement to lend the assistance of its armed forces to the Ukrainian Government, recognized by Poland, in order to fight the bolsheviks, as well as all antigovernmental elements and to reestablish on the territory of Ukraina an administration, ensuring order and public security.

The stay of the Polish armies in Ukraina, as well as that of the Ukrainian Armies in Poland will be fixed by the agreement between the two Governments.

4) In the same aim an Ukrainian armed force will be organised with the aid and concourse of the Polish Armies. The Ukrainian Chief Command and general Staff will act in contact with the Chief Command and general Staff of the Polish Armies. For all war action the Chief Command will rest with the Polish Headquarters.

5) The Ukrainian Government pledge themselves not to undertake any diplomate step without a previous understanding with the Polish Government.

6) The Polish population in Ukraina, in all of its territories, will profit by all laws guaranteeing the recovery, conservation and development of all their national and economic property, as well as of the enjoyment of complete equality of rights with the natives.

7) Poland, on her side, will guarantee to all Ukrainian inhabitants within her political frontiers, the recovery, conservation and development of their national and economic property, as well as the enjoyment of complete equality of rights with the natives.

8) A special military convention shall be concluded moreover, concerning the mutual aid that Poland and Ukraina will engage themselves to in the case of their frontiers being threatened.

Signed: The Delegate of the Government of the Directorate of the Ukrainian Republic.

B. Kourdinowsky.

I. J. Paderewski
Prime Minister and Minister
of Foreign Affairs

L. 11/g
Z Prezydium Namiestnictwa.

Lwów, dnia 25. maja 1919.
Ściśle poufne!

Do
Panów Starostów — w Sanoku, Dobromilu, Przemyślu
i Cieszanowie, — tudzież wszystkich innych powiatów
na wschód od tychże miejscowości:

do rąk własnych.

Odzyskanie znacznych przestrzeni Galicyi wschodniej stawia administracyę polityczną przed nowemi i trudnemi zadaniami.

Obok wprowadzenia ładu i porządku publicznego, tudzież pieczy nad należytą aprowizacyą i organizacyą pomocy i opieki społecznej, jest najważniejszą rzeczą umożliwienie zgodnego współżycia narodowości zamieszkujących tę część kraju.

Prześiąknięta duchem patryotycznym administracya polityczna, pamiętając, że pełni służbę dla dobra Państwa polskiego i obywateli tudzież starając się o uspokojenie roznamiętnionych agitacyą i walką umysłów, musi szczególnie w odniesieniu do Rusinów wytknąć sobie jako ostateczny cel to, aby z nich urobić lojalnych obywateli Rzeczypospolitej. Dążąc do tego celu należy wobec Rusinów postępować jako wobec równouprawnionych obywateli, którym przysługują te wszystkie prawa, które były im zagwarantowane dotychczas obowiązującymi w Galicyi ustawami. W powiatach odzyskanych przez naszą Armię nie należy dopuścić, by wobec Rusinów zachodziły akty odwetu. Zawsze odróżnić należy ukraińskich agitatorów i prowokatorów walki narodowościowej od spokojnych obywateli ruskiej narodowości. Postępowanie władz winno być bezstronne, stanowcze i energiczne a zawsze oparte na prawie i przejęte duchem obywatelskim.

Obowiązujące ustawy winny być wobec wszystkich na tych samych zasadach stosowane a wykroczenia karane. Natomiast winien Pan natychmiast stwierdzić wszystkie akty gwałtu dokonane za rządów ukraińskich na ludności polskiej przez mieszkańców innej narodowości lub wyznania i wobec winnych postąpić bezwarunkowo i bezwzględnie w myśl obowiązujących ustaw.

Specjalnie zapobiegać należy wszelkim agitacyom i prowokacyom szczególnie na tle narodowościowym, a o ile zachodzą okoliczności stanowiące istotę czynów karygodnych skierować sprawę na drogę sądową.

Oczywiście należy unikać wszelkich szykan i.t.p. i dążyć do tego, by ludność powiatu nabrała pełnego zaufania do bezstronności władz a w ich stanowczości tudzież w energicznym przeciwstawieniu się każdej przeciwnościowej działalności widziała pewną i silną ostoję ładu i porządku publicznego.

Nie wątpię, że panowie stosując się ściśle do powyższych wskazówek ułatwią ugruntowanie państwowości polskiej na całym obszarze budującej się Ojczyzny.

Generalny Delegat Rządu dla Galicyi:
G a ł e c k i w.r.

1085/T2

Z Prezydium Namiestnictwa.

Lwów, dnia 31. maja 1919.

L. 3982/pr.

Do

Pana Starosty

w — — — — —

Pan Starosta zechce postarać się w stosowny sposób o zebranie wszystkich ważniejszych ogólnych rozporządzeń i cyrkularzy b. władz ukraińskich, tak wojskowych jak cywilnych, wydanych w obrębie tamtejszego powiatu w czasie od 1. listopada 1918 po czasy ostatnie, w szczególności tych, które odnoszą się do ludności polskiej i przedłożyć po 1. egzemplarzu każdego z powyższych rozporządzeń Prezydium Namiestnictwa.

Zarazem należy w odpowiedni sposób zbadać i donieść, w jaki sposób były one w praktyce wykonywane, tudzież w ogóle jakie zasady były stosowane w praktyce administracyjnej w stosunku do ludności polskiej.

Oдноsnej relacji oczekuję do dni 14-tu.

Generalny Delegat Rządu dla Galicyi:
G a ł e c k i w.r.

Odpis
K.G. dnia 27 Maja 1919.

DOWÓDZTWO ARMJI
GEN. HALLERA.
SZTAB
Biuro
Nr. 1886/2.

Generał HALLER, Dowódca Armji
do Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich
w WARSZAWIE.

Dnia 26 b.m. przybyli do LUBLINA Parlamentarze Ukraińscy: P/Pułkownik FIDLER i Sotnik KOŁTUNIUK, wysłani przez Generała PAWLENKO w celu zaproponowania nam zawieszenia działań wojennych i zakomunikowania nam warunków Rządu Ukraińskiego.

Warunki te są: linią graniczną między Armjami Polską i Ukraińską byłaby linja Bugu — KUROWICE—PRZEMYŚLANY—MIKOŁAJÓW—STRYJ.

W odpowiedzi na powyższą propozycję, zakomunikowałem Parlamentarzom niżej wyszczególnione warunki:

1) Kompletną kapitulację Wojsk Ukraińskich z wydaniem wszelkiej broni i amunicji. Miejsca, gdzie te wydania będą uskutecznione, będą wyznaczone przez specjalną Komisję ustanowioną po przyjęciu warunków.—

2) Oddanie w nasze ręce całego parku kolejowego.

3) Mianowanie mieszanej Komisji do przeprowadzenia śledztwa w sprawie okrucieństw, popełnionych przez Ukraińców nad ludnością Polską.

Parlamentarze odesłani zostali dziś rano z powrotem via KRAKÓW—PRZEMYŚL—LWÓW—SAMBOR do STRYJA.

Według informacji Parlamentarzy, opuścili oni Kwaterę Główną generała PAWLENKI w STRYJU dnia 19 Maja i przejechali przez linję bojową w DROHOBYCZU.

(—) J. Haller m.p.

Za zgodność z oryginałem:

Wewnętrzne — Referat niemiecki.

„Neue Freie Presse” N. 19673 z dnia 1/VI ogłasza następującą w sprawie okupacji Galicji Wschodniej przez Czechów.

„Neue Freie Presse” N. 19673 z dnia 1/VI ogłasza następującą notę, którą poseł republiki zachodnio-ukraińskiej w Wiedniu,¹ wysłał dn. 30 maja z polecenia swego rządu, jako depeszę iskrową do Paryża:
„Wobec wtargnięcia armji Hallera na teren republiki zachodnio-ukraińskiej, wobec uzasadnienia, jakie polski prezydent ministrów, pan Paderewski, dał w tym względzie w sejmie w Warszawie wreszcie wobec okrucieństw, popełnianych obecnie przez wojska polskie na zachodnio-ukraińskim terenie państwowym, sekretarjat stanu republiki zachodnio-ukraińskiej przekłada czwórprzymierzu w Paryżu następujący protest i wniosek:

Dnia 19 października u.r. ogłoszono we Lwowie, założonym przez księcia ukraińskiego Lwowa, a więc miasta historycznie ukraińskiego, które leży w pośrodku czysto ukraińskiego terenu dawnej Galicji Wschodniej, republikę zachodnio-ukraińską, obejmującą zamieszkałą przez Ukraińców terytorjum dawnej monarchji autryjacko-węgierskiej.

Podczas gdy urzędy administracyjne, zaprowadzone niezwłocznie przez ukraińską Radę Narodową, zajęły się prawidłowym spełnianiem funkcji w nowym państwie, stworzono z ukraińskich wojskowych dawniejszej armji austriackiej, jak i z wypróbowanego ukraińskiego legjonu samodzielną armiję, która od siedmiu miesięcy broni z bezprzykładnym męstwem rodzinnego kraju od Polaków i Czerwonej Armji. Z entuzjazmem współdziałali wszyscy zdolni do broni w tworzeniu tej armji narodowej, albowiem każdy z nas wie, że z jednej strony chodzi tu o oswobodzenie z pod znienawidzonego, przeszło sześciowiekowego

¹ Vasylo, Mykola (1868-1924), Ukrainian political leader; member of the Diet in Bukovina and the Parliament in Vienna (1898-1918). Originator of the plan for incorporation of the eastern (Russian) Volhynia and Podolia to Galicia as an autonomous land in Austria-Hungary. Diplomatic representative of the Western Ukrainian Republic in Austria (1918-1920), and envoy of the Ukrainian People's Republic in Switzerland and Germany (1920-1924).

polskiego jarzma oraz o przeprowadzenie prawa samookreślenia — także i dla dawniejszych austriackich Ukraińców — proklamowanego przez pana prezydenta Wilsona za zgodą wszystkich innych sprzymierzeńców i że z drugiej strony rosyjska fala bolszewicka zagraża nie tylko naszej narodowej egzystencji, ale i rządowi oraz stosunkom prawnym w naszej młodej państwowości.

To militarne niebezpieczeństwo na dwóch frontach zmusiło Zachodnią Ukrainę do stawienia czoła wkroczeniu oraz okupacji rumuńskiej w ukraińskiej części Bukowiny,² uciskającej tak bardzo ludność ukraińską, tak samo jak pretensjom zaprzyjaźnionych Czechosłowaków i sąsiednich Madziarów do czysto ukraińskich ziem dawniejszych Węgier.

W nadziei, że konferencja paryska stosując się do wielokrotnych oświadczeń czwórprzymierza, jako jedyną dla swych ostatecznych decyzji ma uprawnione pretensje wszystkich narodów, a więc i Ukraińców, uważali odpowiedzialni funkcjonariusze państwa zachodnio-ukraińskiego za stosowne ograniczyć się do prowadzenia wojny obronnej przeciwko Polakom i przyjąć z pomocą ze swemi najbardziej karnemi wojskami Wschodniej Ukrainie w jej walce przeciwko Czerwonej Armii. W rzeczywistości też Zachodnia Ukraina stała się przez to jedyną przeszkodą do połączenia się rosyjskiej Czerwonej Armji z bolszewickim wojskiem Węgier, ponieważ przez całe siedem miesięcy, kiedy oddziały zachodnio-ukraińskie same jedne musiały bronić dawniejszej Galicji Wschodniej przed Czerwoną Armją, ta ostatnia nigdzie nie zdołała, choćby przejściowo, wtargnąć na nasz teren.

Podczas gdy, jak to polski prezydent ministrów pan Paderewski, słusznie przytoczył w swoim ostatnim exposé w Warszawie, Polacy w walce swej przeciwko bolszewikom otrzymali od Ententy tak wydatną pomoc w pieniądzu, środkach żywności, towarze a szczególnie w amunicji, Zachodnia Ukraina, która z pewnością nie mniej zrobiła dla Ententy na froncie bolszewickim, została pozostawiona sama sobie a nawet na froncie wschodnim osłabiona w swej odporności militarnej przez jednego z sojuszników Ententy — przez Polaków.

Dlatego to rząd zachodnio-ukraiński oświadczał zawsze swą gotowość do zawarcia rozejmu na froncie ukraińskim, ile razy czwórprzymierze wyraziło to życzenie i przyjął też proponowaną przez gen. Bothe linię demarkacyjną,³ w pełnym zaufaniu do późniejszej decyzji

² On Nov. 11, 1918, the Rumanian troops occupied the city of Chernivtsi, and after skirmishes, the northern part of Bukovina.

³ Botha, Louis (1862-1919), general and statesman of the Union of South Africa. Head of the Inter-Allied Commission for armistice between the Poles and

produktów naftowych i wszystkie instytucje przemysłowe na terenie naftowym pozostały nietknięte. To jest chyba wystarczającym dowodem, jak obcym jest program bolszewicki ludności zamieszkującej Zachodnią Ukrainę.—

Pan prezydent ministrów Paderewski w mowie swej w sejmie warszawskim powiedział, że naród jego domaga się w dawniejszej Galicji Wschodniej wolności, równouprawnienia i sprawiedliwości dla wszystkich.—

Z powyższego przedstawienia rzeczy, opierającego się na materiale faktycznym, będącym w posiadaniu sekretarjatu stanu republiki zachodnio-ukraińskiej i który może być w każdym czasie sprawdzony przez wydelegowaną misję ententową, widać, jak sobie Polacy wyobrażają zastosowanie tej zasady na całym terenie etnograficznym Ukrainy Zachodniej, zamieszkałym wszędzie w stosunku 70% przez stałą ludność ukraińską.—

Zato, że Polacy w dawnej Austrii przychodzili dynastji i jej rządowi zawsze z pomocą, rzucając na szale swe głosy w parlamencie przy wydawaniu bardziej srogich ludowi praw, oddano im całą Galicję, a więc i dawną Galicję Wschodnią pod ich zarząd. Sposób, w jaki była prowadzona ta administracja przez polskich władców ze szkodą dla przeważającej większości Galicji Wschodniej — Ukraińców — pogłębił i tak już od setek lat istniejący antagonizm między Polakami, a Ukraińcami tak dalece, że nie da się on już załagodzić.—

Wydarzenia jakie miały miejsce od października, otwarta dążność Polski do wydarcia nam bez tytułu prawnego i tylko z motywów imperjalistycznych, należącego się nam historycznie i etnograficznie terenu, wreszcie nie w najmniejszej mierze ostatni okrzyk wojenny prez. min. Paderewskiego i sejmu warszawskiego, obrażającego ciężko cały nasz naród, jaki rozgrywające się obecnie okrucieństwa wojsk polskich względem naszej ludności powodują sekretarjat stanu republiki zachodnio-ukraińskiej oświadczyć wysokiej Radzie Czterech przy konferencji mocarstw sprzymierzonych, że wniosek pana prez. min. Paderewskiego polecany przez niego w sejmie warszawskim o wcieleniu dawnej Galicji Wschodniej państwu polskiemu, jakkolwiek z przyznaniem autonomji całej ludności ukraińska odrzuca z oburzeniem.

Republika zachodnio-ukraińska, istniejąca od dnia 19 października ub. roku, jako forma państwowa dla zjednoczonych ukraińskich terytorjów dawnej monarchji austriacko-węgierskiej ma takie samo prawo samookreślenia, jak wszystkie inne narody w Austrii, dlatego to sekretarjat stanu oddaje się ufnej nadziei, że wysoka Rada Czterech przy konferencji sprzymierzonych po zbadaniu stosunków etno-

graficznych i ludnościowych przyzna naszej republice takie granice, które się okażą słuszne przy obiektywnej ocenie tamtejszych stosunków.—

Aż do chwili tego rozstrzygnięcia, Sekretarjat Stanu republiki zachodnio-ukraińskiej proponuje Radzie Czterech, skierowanie na ów teren dawnej Galicji Wschodniej, reklamowany obecnie z jednej strony przez państwo polskie, z drugiej przez nas, kontyngentu wojsk sprzymierzonych. Administracja w tym kraju mogłaby być postawiona pod kontrolą komendy tych wojsk. Tę samą prośbę mamy w stosunku do tych terenów Bukowiny, które zamieszkałe przez Ukraińców, okupowane są jednak obecnie przez Rumunów. Gdyby wysoka Rada Czterech nie mogła się zdecydować na wysłanie w tym celu oddziałów wojskowych czterech wielkich mocarstw reprezentowanych przez nią, sekretarjat stanu nietylko wyraża swoją wyraźną zgodę, ale wnosi usilną prośbę, aby wysoka Rada Czterech zechciała republice czechosłowackiej udzielić mandatu do zajęcia w imieniu sprzymierzonych, aż do ostatecznego rozstrzygnięcia przez konferencję pokojową sprawy granic pomiędzy Polską a Ukrainą zachodnią z jednej strony, a Polską i Rumunią z drugiej strony, wszystkich wyżej wymienionych terenów spornych.

Sekretarjat Stanu republiki zachodnio-ukraińskiej daje wyraz w imieniu ludności Ukrainy Zachodniej ufności swej i oczekiwaniu, że Wysoka Rada Czterech przy konferencji mocarstw sprzymierzonych w Paryżu, opierając się na przytoczonych w tym proteście faktycznych stosunkach, udzieli swej zgody na postawiony w nim na końcu wniosek.

Za Sekretarjat Stanu republiki zachodnio-ukraińskiej prezydent:
(—) Dr. Sydor Hołubowicz⁶

---

⁶ Hołubowych, Sydir (1873-1938), lawyer; member of the Vienna Parliament from 1911; member of the Galician Diet from 1913; Secretary of Justice (1918) of the Western Ukrainian People's Republic; later head of the State Secretariat and Secretary of Finance, Commerce, and Industry.

konferencji pokojowej, po to tylko, aby móc użyć wszystkie rozporządzone siły w walce przeciwko Czerwonej Armji.

W przeciwieństwie do tego odwlekano ze strony polskiej tak długo każdą propozycję rozejmową, aż przybyła na ziemie polskie armja Hallera, świetnie wyekwipowana przez Ententę w najbardziej nowoczesną amunicję i wbrew uczynionemu Entencie przyrzeczeniu, zamiast rozpocząć walkę z bolszewikami, wykonała napad na nasz front, osłabiony przez zaabsorbowanie naszych sił na froncie bolszewickim.

Należy zgodnie z faktami stwierdzić z całym naciskiem, że oświadczenie polskiego prezydenta ministrów, według którego armja zachodnio-ukraińska podjęła na nowo ofensywę, nie jest prawdziwa, ponieważ utarczka patrolów pod Ustrzykami⁴ nie może uchodzić w oświeceniu fachowem za ofensywę.

Jeszcze 9 maja naczelna komenda ukraińskiej armji, stosownie do wskazówek, danych jej najwidoczniej w porozumieniu z przedstawicielstwem Ententy przez naszego sekretarza stanu do spraw zagranicznych, bawiącego w Paryżu, dr. Bazylego Panejko,⁵ zrobiła naczelnej komendzie polskiej armji propozycję zawieszenia broni od 15 maja o godz. 6-tej wiecz., pod warunkiem, że polskie dowództwo naczelne prześle swą zgodę na tę propozycję aż do dnia 14 maja.

Jako odpowiedź nastąpiła właśnie 14 maja szeroko zakrojona ofensywa gen. Hallera.

Tylko dlatego ofensywa Hallera z 14 maja mogła w krótkim czasie osiągnąć tak wielkie rezultaty wobec naszych bohaterskich, lecz zaskoczonych wojsk, że rząd zachodnio-ukraiński nigdyby nie przypuszczał iż, podczas gdy miały miejsce rokowania w Paryżu pomiędzy upelnomocnionymi przedstawicielami Polski i Zachodniej Ukrainy pod przewodnictwem generała, wyznaczonego przez najwyższą instancję paryskiej konferencji sprzymierzonych, armja sprzymierzonego z Ententą państwa (Polski) i to w dodatku ta jej część, która otrzymała mandat, analogicznie odpowiadający interesom republiki zachodnio-ukraińskiej (odparcie wojsk bolszewickich), podejmie przeciwko naszej republice ofensywę oraz, że miała pełne zaufanie do polskiego naczelnego dowództwa, które z pewnością otrzymało ze strony Ententy takie samo żądanie zaprzestania operacji wojennych, iż podporząd-

---

Ukrainians from April 2, 1919. Proposed a "demarcation line" which was accepted by the Ukrainians, but refused by the Poles.

⁴ Ustryky, in Polish Ustrzyki, a town in the Carpathian Mountains.

⁵ Paneiko, Vasyl (1883-1956), Ukrainian journalist and editor; Secretary of Foreign Affairs of the government of the Western Ukrainian People's Republic (1918-1919). Delegate to the Paris Peace Conference.

kuje mu się tak samo jak uczyniło to nasze dowództwo naczelne.

I teraz oto, wojska polskie maszerują (pałac i mordując przez teren Zachodniej Ukrainy. Pan prezydent ministrów, Paderewski, dał w ostatniej swej mowie hasło, do którego stosuje się teraz polskie wojsko w zachowaniu się swym względem naszej ludności. Powiedział on, że polskie operacje wojenne w dawniejszej Galicji Wschodniej "nie są wojną", tylko "akcją przeciwko tamtejszym bandytom", uważa też nasze wojsko nie za formacje regularne, ale obrzuca naszych bohaterów mianem „bandytów”.

Wywody te pana prezydenta ministrów, Paderewskiego, przeciwko formie i treści których sekretarjat stanu republiki zachodnio-ukraińskiej podnosi niniejszym przed całym światem kulturalnym w uzasadnionym oburzeniu protest mają ten skutek, że na tyłach armji polskiej zostały stworzone wojskowe oddziały karne, które dokonywują masowych aresztowań nie oszczędzając nikogo nad starcami, kobietami i dziećmi, przyczem jedynym punktem oskarżenia jest przyznanie się do narodowości ukraińskiej. Pałą całe wsie i domostwa, wobec czego wypędzeni z nich chłopci ukraińscy opuszczając w dzikiej ucieczce swój dobytek, szukają schronienia po lasach, o ile nie chwytają się pchani rozpaczą środków słusznej samoobrony, stąd wynika jasno, jak źle był poinformowany pan prezydent ministrów Paderewski, gdy zaryzykował twierdzenie, że ludność ukraińska witała z radością wojska polskie, jako swych zbawców.—

Prasa polska ogłasza, że dnia 24 maja przewieziono wprowadzonych 200 grecko-katolickich duchownych ukraińskich przez Kraków do obouz dla internowanych w Zachodniej Galicji. Podług wypróbowanych wzorów rumuńskiej okupacji ukraińskiej części Bukowiny, zabrania się tam, gdzie ukazują się wojska polskie, używania ukraińskiej mowy i pisma, zamyka się nasze kulturalne i ekonomiczne instytucje, konfiskuje się ich majątek i zawiesza się ukraińskie dzienniki. Wszystko to dzieje się pod pretekstem wykorzenia bolszewizmu z Zachodniej Ukrainy.—

Ze ten ostatni nie istniał tam aż do wkroczenia wojsk polskich, że rzeczywiście na całym terytorjum będącym pod zarządem sekretarjatu stanu Republiki Zachodnio-Ukraińskiej, panował wzorowy ład, a ludność po miastach i na wsi nie obciążyla swego sumienia żadnym przekroczeniem ani względem klasy posiadającej (oszczędzono nawet zamki i latyfundje polskich obszarników) ani względem żydów, o tym wysoka konferencja w Paryżu była zapewne poinformowana przez rozmaite komisje kontaktowe, które kraj nasz miał zaszczyt gościć w przeciągu ostatnich siedmiu miesięcy, tak samo, że olbrzymie zapasy

1919 maj 31, Warszawa. — List naczelnika państwa J. Piłsudskiego do prezydenta Rady Ministrów I. Paderewskiego o bieżących sprawach polskiej polityki wschodniej.

Wielce Szanowny Panie Prezydencie!

Wyobrażam sobie, jak ciężkie ma Pan zadanie w tej chwili z tą nieszczęsną sprawą ruską. Ja otrzymuję prawie co dzień noty nadzwyczaj przykre od Conseil des Quatres. Noty są skierowane wprost do mnie, żądając ode mnie odpowiedzi. Tak, że proszę bardzo i bardzo Pana, aby Pan zechciał czy przez Świrskiego, czy przez Skrzyńskiego zawiadomić mnie możliwie szeroko i dokładnie o Pańskich krokach w Paryżu, Pańskich poglądach na kwestię, gdyż w przeciwnym wypadku z konieczności wynikną sprzeczności w postępowaniu moim i Pana. Ostatnio nota w sprawie wschodniej Galicji była trzymana w tonie bardzo ostrym, przy czym p. Pralon¹ podkreślił mi w dodatkowym wyjaśnieniu, że Francja idzie w tym wypadku jednoznacznie ze swymi sojusznikami i że liczyć na niezgodę i różnorodność poglądów na sprawę wśród Ententy w tej chwili nie można. Odpowiedź swoją wysłaną dzisiaj przez Pralona zredukowałem jedynie do spraw czysto wojennych. Sprawy polityczne rozmyślnie odłożyłem na później pod pozorem konieczności zachowania wszystkich obowiązków konstytucyjnych. Zrobiłem to w ten sposób dla dwóch powodów. Jeden dlatego, że nie miałem danych o tym, jaki wpływ wywarł układ z Kurdynowskim,² z drugiej dlatego, że w tej właśnie sprawie miałem już dość przykrości i starć z naszym rodzinnym krzykactwem ażeby nie chcieć zmusić choć w pewnej mierze krzykaczy do ponoszenia konsekwencji z krzykackiej polityki. Wezwałem też na naradę z powodu noty pana Grabskiego, Wróblewskiego wraz z p. Wojciechowskim. Skutek tej narady ma być sformułowany w projekcie odpowiedzi na notę, którą się wyśle stąd na ręce Pana. Swoje osobiste zdanie w tej sprawie przy tej naradzie wyraźnie zaznaczyłem i tu je Panu powtarzam. Do zakończenia kwestii naszych granic zachodnich zależy w 9/10 od dobrej woli Ententy. Dlatego też zawsze byłem zdania, że dopóki ta kapitalna

¹ Pralon, Eugene, French diplomat; first envoy of France to Poland 1919-Jan. 1920).

² cf. Gąsiorowska-Grabowska, Vol. II, Doc. No. 142.

sprawa nie jest zakończona, należy wszystkie inne sprawy, w których możemy wpaść w konflikty ze zdaniem Ententy, starać się jedynie przeciągać bez ostatecznego rozstrzygnięcia, nie stawiając nigdzie kropki nad i. Dopiero po zakończeniu tych spraw stajemy się na Wschodzie pierwszorzędną siłą, z którą każdy nie wyłączając Ententy, rachować się i liczyć będzie. Wtedy łatwo będzie, wyzyskując wszelkie preteksty, których nigdy przecież nie brak, rozstrzygać sprawy na swoją korzyść, wyzyskując to położenie, że będziemy bardziej potrzebni innym, niż ci inni byłiby nam potrzebni. Niestety, jak Panu wiadomo, polityka nasza osobiwie pod wpływem krzykactwa, poszła specjalnie w sprawie Galicji. wsch. całkiem innym torem. Postawiliśmy mnóstwo kropek nad i, drażniących wszystkich i wszystko. Obok tego sądzę, że w danej sytuacji nie można używać jedynie tych samych argumentów, powtarzanych ciągle. Więc argumentów o naszych historycznych prawach, argumentów o bolszewizmie Rusinów i wszystkich innych, które nie dają zgodnie z doświadczeniem pożądanego rezultatu i już nie są zdadne do przeciągania sytuacji. Trzeba wymyślić nowe dane, ażeby miano o czym dyskutować i rozprawiać, nie dochodząc do rozstrzygnięcia. Może takim nowym argumentem będzie układ z Kurdynowskim, może realna konieczność związku z Rumunami, już faktycznie osiągnięta, której pozbyć się nie można wobec groźby z Niemcami. Może, choć mocno w to wątpię, autonomię uchwaloną przez Sejm. Może konieczność rozpatrywania całego zagadnienia wschodnich granic Polski bez wyłączenia z nich i traktowania osobno i jedynie problemu w Galicji. Odsyłając depezę do p. Pralon, poleciłem p. Wróblewskiemu przesłać ją natychmiastowo i Panu. Tu właśnie przychodzi mi jeszcze raz na myśl ta stała moja bolączka z powodu braku odpowiedzialnego kierownika aparatu ministerium przy nieobecności Pana. Z jednej strony nigdy nie ma pewności przy tak funkcjonującym aparacie, czy sam jestem dobrze poinformowany o bieżących sprawach, tak samo z drugiej nie mam podstawy sądzić, że takie informacje na czas dopływają do Pana. Sprawia to przy wszystkich kwestiach, przy których trzeba coś decydować, usprawiedliwioną bojaźń, że się stawia w sprzeczności z tym czy innym wypowiedzeniem się innego odpowiedzialnego czynnika, a stąd niepewność decyzji i postanowienia. W najlepszym więc wypadku polityka jest niezdecydowana, a w gorszym pełna sprzeczności, a więc wzbudzająca podejrzenie i nieufność. Jeszcze więc raz proszę o przysłanie Skrzyńskiego do Warszawy jak najprędzej!

Teraz słów parę w sprawie użycia wojsk Hallera. Boję się ogromnie, że Pan z powodu głupiego rozkazu Hallera, złośliwie ogłoszonego

we wszystkich pismach, będzie miał duży kłopot.

Przesyłam Panu kopię przyłapanej depechy z Pragi do Kurdynowskiego. Skrzyczałem dziś Hallera za to postępowanie, ale złego tym nie naprawimy. W każdym razie proszę się liczyć z tym, że moje wyjaśnienia w tej sprawie będą zawsze brzmiały jednakowo, tzn., że a) pierwotne postawienie wojsk na tym froncie było przeze mnie zarządzone po poprzedniej umowie z gen. Henrysem, tak że istnienia wojska Hallera w okolicy Belza i pod Sokalem nie neguję i gdzie więc mogły być miejscowe potyczki przed otrzymaniem zastrzeżeń oficjalnych ze strony Pana; b) po rozmowie z Panem, pomimo wielkich trudności, zadyrygowałem jedną dywizję na Wołyń, drugą do rezerwy ściąganej w okolicę Rawy Ruskiej, bliżej do kolei, dla przetransportowania jej na zachód; c) po rozbiciu Rusinów dywizja ta wobec braku materiału kolejowego koło Rawy Ruskiej częściowo została zadyrygowana pieszym marszem do Lwowa, skąd i ta część została przeniesiona na zachód. To są rozkazy wyszłe ode mnie, za resztę nie ponoszę odpowiedzialności i gdyby taka była konieczna, musieliby ponosić ją ci, którzy wbrew rozkazom postępowali inaczej.

Spomiędzy wyznaczonych posłów widziałem się dotąd jedynie z ks. Sapiehą,³ z którym rozmawiałem o polityce angielskiej, uprzedzając go z góry, że będzie miał ciężką pracę zrobienia tych stosunków przyjaznymi.

Jako główny cel jego pracy postawiłem mu: a) parowanie wpływów Rosji i pracę przeciw myśli o wielkiej Rosji, sięgającej do Bugu; b) popieranie chęci łączności wszystkich narodów i ludów, będących między nami a właściwą Rosją, nie z Rosją, a z Polską, naturalnie na podstawie federacji; c) pracę nad zmniejszeniem sympatii u lewicowych elementów angielskich do Niemiec i Rosji; d) zainteresowanie Anglii ekonomicznie w sprawach Polski. Przedtem jeszcze rozmawiałem z Kowalskim.⁴ Temu wskazywałem na konieczność przerobienia w Watykanie dotychczasowej koncepcji politycznej, która dla popierania interesów katolicyzmu odczepiła katolicyzm od polskości, ratując w ten sposób kościół w części przynajmniej prześladowań ze strony Rosji; bronienie zaś odwrotnie koncepcji, zgodnej z obecnym układem sił, a polegającym na wspólnocie interesów polskich i katolickich, gdyż jedynie z rozszerzeniem panowania i wpływów polski katolicyzm może robić podboje wśród Białorusinów. Specjalnie zaś wskazywałem na

³ Sapieha, Eustachy Kajetan (1881-1963), Polish diplomat; envoy to London (1919); Minister of Foreign Affairs (1920-1921).

⁴ Kowalski-Wierusz, Józef (1886-1927), Polish scholar, Poland's envoy to the Vatican (1919).

konieczność robienia nacisku przez Watykan i jego wysłanników na bardzo wpływowe duchowieństwo litewskie.

Z wakantnych jeszcze posad chcę zwrócić uwagę Pana na Finlandię. Już przy rozmowie z Panem proponowałem Wasilewskiego, jako najlepszego do pracy w Finlandii, Estonii i Lotwie. Ma on specjalny talent do działania wśród tych narodów, które były pod panowaniem rosyjskim, a które mogą bardzo silnie zaważyć na szali swoją opinią o Polsce i swoją chęcią zbliżenia się do nas. Bałbym się tam jak ognia wszystkich ludzi związanych w przeszłości zbyt bliskimi koneksjami rosyjskimi, gdyż z jednej strony trudno by im było stawać w sprzeczności z samym sobą w porównaniu z niedawną przeszłością, z drugiej niemile by byli widziani w tych sferach, na których w polityce oprzeć się nam potrzeba, tzn. w sferach antyrosyjskich, a wreszcie nie dają tacy ludzie dostatecznej gwarancji, że są dostatecznie zabezpieczeni sami do wpływów rosyjskich. Słyszałem o kandydaturze, nie wiem przez kogo wysuwanej, p. Harusewicza.⁵ Jestem temu stanowczo przeciwny. Dla Lotwy byłby bardzo dobry p. Sołtan,⁶ adwokat, który długi czas mieszka w Rydze i jest w stosunkach zażyłych z tymi Lotyszami, którzy stanowili rząd lotewski, obalony niedawno w Libawie przez Niemców. Gdyby była jakaś możliwość wysłania go przez Paryż do Libawy, jeżeli nie dla reprezentacji formalnej, to dla nawiązania stosunków i przygotowania gruntu na przyszłość, byłoby to bardzo dobre. W ogóle, zdaniem moim, należy śpieszyć z formalnym uznaniem Estonii i Lotwy i z ustanowieniem reprezentacji i wpływów naszych we wszystkich narodach otaczających Bałtyk.

Wreszcie co do Serbii, posyłam Panu propozycje, zrobione przez samego Babiańskiego⁷ o jego własnej kandydaturze. Osobiście nic nie miałbym przeciw temu. Sądzę nawet, że byłby dość odpowiedni.

Z kilku stron, pomiędzy innymi i od gen. Rozwadowskiego, komunikują mi, że brak jest w obecnej sytuacji politycznego wyciągnięcia przez nas i przez aliantów konsekwencji militarno-politycznych z faktu sojuszu, mianowicie uznania, że wojska nasze do skończenia wojny znajdują się pod jednolitym dowództwem marszałka Focha.

---

⁵ Harusiewicz, Jan (1863-1929), physician; member of the Polish National Democratic Party; member of the Russian Duma; active in the Council of the Polish Interparty Alliance in Russia (1917-1918).

⁶ Sołtan, Władysław (1870-1943), lawyer; chief of civil administration in the Warsaw province; Minister of Internal Affairs (1923-1924).

⁷ Babiański, Aleksander (1853-1931), general in the Russian Army; member of the Polish Democratic Committee in Russia (1917); a group-commander of the Polish forces on the eastern front, Jan. 1919.

Osobiście rozumiałem, że wypływało mechanicznie z samego faktu sojuszu, dlatego też przy wydawaniu rozkazów na wypadek wojny z Niemcami zazaczyłem, że rozkazy te mogą być zmienione przeze mnie przy otrzymaniu innych dyrektyw, sprzecznych z moimi rozkazami. Bardzo jednak być może, że potrzeba do tego specjalnego aktu państwowego ze strony rządu lub mojej. Proszę więc to wyjaśnić i co jest do tego potrzebne, zarządzić lub mnie o tym zawiadomić.

Sądzę też, że należy uprzedzić wypadki i już teraz tam wysłać kogoś do Kołczaka na Syberię. Sądzę, że najlepiej byłoby do tego dać generała, i to służby rosyjskiej. Dodać zaś mu trochę do pilnowania, trochę do korygowania w stosunkach z cywilnymi, sekretarza znającego dobrze Rosję i wroga wszelkiego moskalofilstwa, w które niechybnie popadnie każdy b. generał rosyjski, z chwilą gdy dłużej pobędzie w rodzinnym otoczeniu. Wyjątków z tego prawa jest bardzo mało i zatem łatwo ich wyszukiwać. Co do mnie proponuję gen. Michaelisa.⁸ Nad sekretarzem trzeba by było się zastanowić. Proszę o zdanie Pańskie w tej sprawie.

Wreszcie komunikuję Panu, że akt Nacz[elnej] Rady w Poznaniu, oddający komendę wojsk wielkopolskich w moje ręce, został mi wręczony na drugi dzień po Pańskim wyjeździe. Fakt ten wielkiego znaczenia został dokonany nie bez Pańskiego wpływu, a wbrew memu sceptycyzmowi. Spieszę więc Panu wyrazić moje podziękowanie i skruszę sceptycznego i podejrzliwego Litwina. Na skutek pewnych zastrzeżeń, co do ogłoszenia natychmiastowego tego faktu, zapytałem o zdanie pp. Pralona i Gibsona,⁹ którzy jednogodnie wyrazili opinię, że w tej właśnie chwili nie byłoby odpowiednim solenne ogłoszenie i oficjalne przyznawanie się do faktu ze względu na możliwość wykorzystania tego faktu, jako rzekomej prowokacji z naszej strony w stosunku do Niemców. Zastosowałem się do tych rad i zakomunikowałem to wojsku nie uroczystym rozkazem, lecz poleceniem dania znać o tym wyższym oficerom, do komendantów batalionów włącznie. Sądzę, że byłoby dobrze, aby Pan zakomunikował to również konfidenjonalnie państwu alianckim, a specjalnie marsz[ałkowi] Fochowi. Z natury rzeczy należy się to również gen. Rozwadowskiemu.

Na końcu proszę jeszcze raz najusilniej Pana, aby Pan zechciał

---

⁸ Michaelis de Henning, Eugeniusz (1863-), officer of the Russian Army commander of the 3rd Polish Corps in Ukraine (1918); chairman of the War Council in Warsaw (1919); Minister of Military Affairs (1920-1921).

⁹ Gibson, Hugh Simmons (1883-1954), American diplomat; member of the Inter-Allied Mission to countries of former Austro-Hungarian Empire, (Dec. 1918-Jan. 1919); envoy to Warsaw, (1919-1924).

w jakikolwiek sposób i jakąkolwiek drogą, czy to przez Skrzyńskiego, czy przez Świrskiego, dać informacje o tym, co się dzieje w Paryżu, oraz dać odpowiedź na pytanie przeze mnie postawione. Współpraca moja z Panem jest konieczna. Więc wtedy, gdy niepodobna zastosować metody żywej rozmowy, trzeba się uciec do środków gorszych, ale jedynie możliwych. A powtarzam raz jeszcze, pracować dotychczasowym aparatem absolutnie nie sposób. Większość tych spraw, których dotykam i poruszam w rozmowach ustnych czy listownych z Panem, jest albo ściśle konfidencjonalnej natury, albo leży jedynie w sferze zamierzeń lub przypuszczeń, albo wreszcie wymaga, jeśli już nie prędkiego, to przynajmniej powolnego załatwienia. Tymczasem zawsze mam wrażenie, że praca z aparatem dotychczasowym bez zlej absolutnie woł p. Wróblewskiego albo się kończy daniem sprawy na płotki i drobne intrygi polityczne, albo psuje wykonanie zamiarów przez przedwczesne ujmowanie ich praktycznie, albo wreszcie natrafi przy komunikacjach na wiedny lub bezwiedny sabotażek.

Dla Pani Prezydentowej przesyłam serdeczne pozdrowienia, pozostają z prawdziwym szacunkiem

J. Piłsudski.

39

T-17

1191/T2

Dowództwo armii gen. Hallera
Sztab. IVa
L.F.-60/19. Kwat.

Miejsce postoju, 3.VI.1919.

Do
PANA NACZELNIKA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO

w W a r s z a w i e

Przesyłając w załączeniu przedłożony mi memoriał w sprawie urzędzenia ziem wołyńskich, wyrażam najzupełniej swą zgodę z wywodami p. Antoniego Plutyńskiego, dyrektora Banku ziemi polskiej w Lublinie.

Znając dokładnie teren wołyński, stosunki i warunki rozwoju ekonomicznego, przyznać muszę, że akcja taka podjęta przy pomocy Rządu i wojska może przynieść dla Państwa naszego wprost nieocenio-

ne korzyści tak pod względem narodowym jak i ekonomicznym.
Równocześnie przedkładam 1 egzemplarz Naczelnemu Dowództwu.

[SEAL]
DOWÓDZTWO ARMII GENERAŁA HALLERA

[Stamp] Dowództwo Armii Generała Hallera
ADJUTANTURA GENERALNA
WARSZAWA
L.Dz. 1191/T2 dnia 27/VII 1919 r.

O URZĄDZENIU ZIEM WOŁYŃSKICH

Zajęcie zachodnich powiatów Wołynia przez Wojska polskie stawia zarówno rząd, jak i społeczeństwo polskie przed koniecznością rozwiązania kompleksu trudnych zadań, związanych z posiadaniem tych pod względem strategicznym i gospodarczym ważnych obszarów.

Powiaty włodzimierski, kowelski i łuski wchodzące od października 1915 r. w najściślejszy teren operacji wojennych uległy tak daleko idącemu wyludnieniu i gospodarczemu wyniszczeniu, że ani szkód dotychczas obliczyć nie zdołano, ani ich naprawić bez szczególnego wysiłku sąsiednich ziem polskich niepodobna. — Dość przytoczyć, że kiedy statystyka rosyjska (1911-12) wykazywała w powiecie włodzimierskim 57 ludzi na kw.km. — w kowelskiem zaś 38 — to wedle dotychczasowych obliczeń zaludnienie w czasie wojny stopniało do połowy. Ludność polska i żydowska częściowo, ludność prawosławna w przeważającej większości kraju opuściły i niemożliwym jest określić kiedy i w jakiej proporcji do kraju powrócą.—

Ziemia orna leży jeszcze przeważnie odłogiem. Mimo energicznych zabiegów miejscowych władz polskich, Ministerstwo Apropowizacji nie dostarczyło nielicznym rolnikom wołyńskim potrzebnej na tegoroczny siew wiosenny ilości nasienia tak, że kraj ten z własnych zasobów ani obecnie, ani do zbiorów 1920 nie będzie się mógł wyżywić. Całe wsie miesiącami żywiły się korą drzewną, obecnie wymierają z głodu i szerzących się na podłożu głodowym chorób: tyfusów, dyzenterji i hiszpanki.—

Obowiązkiem Polski jest zapewnić Wołyniowi minimum egzystencji. Domaga się tego zdrowotność armji i pogranicznych powiatów Królestwa, konieczność dalszej orężnej i cywilizacyjnej walki z Rosją i kwestja samejże przynależności państwowej tych pod względem

strategicznym pierwszorzędnych okręgów.—

Pomyślnie rozwiązanie kompleksu spraw wołyńskich okupiłoby należało choćby znacznymi ofiarami materialnymi, atoli Wołyń sam opłacić może koszty tej akcji i w tym duchu stawiam konkretne propozycje.—

Przed przystąpieniem do szczegółów ustalić należy zasady ogólne.

Pierwszą zasadą winno być wyłączenie spraw wołyńskich z kompleksu wysoce politycznie, społecznie i gospodarczo skomplikowanych spraw białorusko-litewskich. Wołyń zachodni jest krajem, w którym polacy z nikim i z niczem liczyć się nie potrzebują, byleby tylko pracowali z pożytkiem dla resztek pozostałej ludności.

Drugą zasadą jest wytworzenia zdrowego współpracownictwa władz miejscowych nie tylko z ludnością miejscową, ale także z tymi instytucjami Królestwa i Galicji, które oświadczą gotowość pracowania na Wołyniu i dla Wołynia w ramach ustalonych zadań gospodarczych. Tu, gdzie żywioł polski jest liczebnie słabym, polacy o ile nie chcą stać się najeźdźcami na podobieństwo moskali, muszą starać się przede wszystkim o powiększenie ilości inteligencji wolnych zawodów, a nie dawać się porywać zgubnemu szałowi Królestwa upaństwowiania i biurokratyzowania całego życia gospodarczego.

Trzecią zasadą winno być możliwie zupełne niezależenie administracji wołyńskiej od szczegółowej ingerencji centralnych władz warszawskich — naturalnie w ramach ogólnie przyjętego programu. Trudności komunikacyjne, brak decyzji i powolność w załatwianiu dalekich w Warszawie spraw kresowych, niedokładne rozgraniczenie kompetencji poszczególnych ministerstw w pełni usprawiedliwiało utworzenie Generalnego Komisarjatu Cywilnego dla Ziemi wschodnich przy Naczelnym dowództwie armji. W praktyce atoli w szeregu spraw konkretnych między innymi w najważniejszej sprawie aprowizacyjnej niezależność Komisarjatu okazała się fikcyjną. Potrzebną miarę samodzielności uzyskać może Zarząd Ziemi wschodnich jedynie opierając się w najszerszym rozmiarze na współpracy czynnika społecznego a w szczególności przez zdobycie własnych wystarczających zasobów finansowych.—

I. A p r o w i z a c j a .

Podstawą wszelkiej gospodarczej działalności na Wołyniu jest aprowizacja. Jest ona również decydującym czynnikiem politycznym. W przeciwieństwie do Galicji wschodniej ludność prawosławna wołyńska nie zdradza żadnych aspiracji narodowościowych, czy prawnopañstwowych — znękana wojną i rozterką bolszewicko-ukraińską

pragnie przede wszystkim żyć, mniejsza o to w jakim państwie i pod jakim rządem. Wobec miłowych obszarów ziemi leżącej odlegiem nie ma tu kwestji agrarnej — nie ma również kwestji robotniczej. Jeżeli ludności tej dostarczymy pożywienia w ilości dostatecznej, jeżeli obok ofensywy zbrojnej przeprowadzimy na Rosję ofensywę mącą to zyskując w ten sposób wdzięczność ludności stwarzamy nową poważną szansę zwycięstwa polskiej idei na wschodzie.

Racje wydzielane nieregularnie przez Ministerstwo Aproprowizacji to racje głodowe; pozwalanie zaś prywatnym nieodpowiedzialnym handlarzom na przywóz artykułów pierwszej potrzeby kończy się zazwyczaj lichwą żywnościową. Jedynym pewnym wyjściem na jasne wody byłoby:

a) objęcie wyżywienia powiatów wołyńskich w kontyngent armji polskiej zapewniając Komisarzowi Generalnemu odpowiedni bezpośredni udział w dostawach amerykańskich i poznańskich. Ministerstwo Aproprowizacji bowiem, jak doświadczenie uczy, nie jest w możności podjętych w stosunku do kresów wschodnich zobowiązań nawet w małej części wypełnić i zapewnienia z tej strony nie mogą być podstawą żadnej poważniejszej akcji gospodarczej. — Rozdział żywności spożywać powinien nadal w rękach powiatowych referentów aproprowizacyjnych.

b) utworzenie pod egidą instytucji finansowych domów importowych z magazynami w Kowlu, Włodzimierzu Wołyńskim i Łucku na artykuły niezbędne a planem urzędowej aproprowizacji nie objęte. Do udziału w Konsorcjum związanym w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością powołanymi być winny przede wszystkim poważne domy handlowe z Lublina, jako najbliższego centrum gospodarczego. Domy te w zamian za poddanie się w sprawie polityki cen kontroli wołyńskich organów aproprowizacyjnych uzyskać winny ułatwienia w sprowadzeniu towarów.

c) Celem powołania najszerszych warstw ludności miejscowej do współudziału w pracach aproprowizacyjnych należy popierać tworzenie kooperatywnych sklepów gminnych i wioskowych nie cofając się nawet przed prawnym albo faktycznym przymusem ze strony władz aproprowizacyjnych — w ten sposób bowiem najskuteczniej można zwalczać w praktyce wyzysk żywnościowy.

Aproprowizacja jest dotąd najwydatniejszym źródłem dochodów skarbowych zarządu wołyńskiego. Różnicy między ceną zakupu przez Komisarjat a ceną sprzedaży nie należałoby zmniejszać, gdyż nie brak pieniędzy papierowych w rękach ludu, ale właśnie ich nadmiar jest jedną z przyczyn gospodarczego zastoju.

II. Eksploatacja lasów.

Głównem bogactwem ziemi wołyńskiej są obszary pod lasem. Lasy te gospodarczo podzielić należy na dwie grupy:

a) Część lasów została w ostatnich latach nad program gospodarstwa leśnego w sposób rabunkowy wyciętą i zdewastowaną — częściowo przez operacje wojenne, częściowo przez zarządy leśne mocarstw okupacyjnych. W lasach tych znajduje się za miliony drzewa ściętego i nie korowanego. Całe partje drzewostanu zostały tak silnie wyżywicowane, że drzewo uschnie lub będzie chorzeć. Lasy te muszą natychmiast i bez względu na rentowność przedsięwzięcia doprowadzone do porządku, o ile nie mają się stać łęgowskim szkodników groźnych dla całokształtu gospodarki leśnej na Wołyniu. Cały powalony lub wyżywicowany drzewostan, o ile możliwości również te olbrzymie ilości drzewa, które leżą dotychczas w ziemiankach, okopach i barakach winny być w możliwie krótkim czasie z okolic zdewastowanych lasów usunięte.—

b) Część znowu lasów dzięki swemu położeniu została nietknięta a pięcioletnie poręby stoją niewyrąbane. — Lasy te nadają się niewątpliwie do intensywnej regularnej eksploatacji. Królestwo Polskie było już przed wojną jednym z biedniejszych w drzewostany krajów Europy — po kilkuletnich rządach okupantów pozostało w Królestwie tak mało lasu rębego, że odbudować się może ono jedynie przy pomocy lasów Białowieży i Wołynia. Jedynie posiadanie tychże lasów może umożliwić odbudowę spalonych wsi i miasteczek Królestwa i Galicji, budowę wagonów, okrętów i barek kanałowo-rzecznych. Jedynie zatrzymując na stałe leśne obszary Wołynia uzyska Polska efektywne odszkodowanie za szkody wojenne i ofiary poniesione w walce z bolszewizmem.—

Celem planowego i umiejętnego wyzyskania bogactw leśnych Wołynia należy:

a) Natychmiast po porozumieniu z lwowską Akademią leśną powołać pierwszorzędne siły fachowe na referentów leśnych przy komisarzach powiatowych i celem ujednostajnienia polityki leśnej utworzyć w Kowlu Inspektorat leśny dla całego Wołynia, Urzędy te rozpoczynając od stworzenia prymitywnego katastru stworzyć winny całkowity plan gospodarstwa zarówno w prywatnych, jak i w państwowych lasach z uwzględnieniem już poczynionych milionowych inwestycji okupantów (kolejek, tartaków, terpentyniarni i t.p.) Urzędnicy ci muszą pobierać płace odpowiadające wysokim obecnie wynagrodzeniom sił fachowych.

b) Kategoryczną przeszkodą normalnej eksploatacji lasów wołyńskich jest brak gościńców, których wybudowanie pochłonęłoby masę pieniędzy i czasu. — Stąd kategorycznym postulatem skarbu wołyńskiego musi być oddanie mu do dyspozycji na razie wszystkich kolejek wąskotorowych, znajdujących się na przestrzeni Wołynia. — Należy niedopuszczać do rabunkowego dewastowania olbrzymiej sieci kolejek wąskotorowych zbudowanych tu przez obie strony wojujące (przebieg 500 km) dla uzyskania trochę materiału żelaznego. Kolejki czysto strategiczne usuwane być mogą po straceniu wartości strategicznej dopiero po wywiezieniu do stacji kolei normalno-towarowej całego zapasu drutu kolczastego, żelaza i drzewa, znajdujących się na starych pozycjach. Kolejki wołyńskie po poczynieniu niezbędnych zmian i uzupełnień staną się podstawą gospodarstwa leśnego — naturalnie będą one musiały zostać ściśle zastosowane do ogólnego planu gospodarstwa leśnego.—

c) Wyrąb lasów, uruchomienie tartaków i kolejek, przeprowadzenie demobilizacji frontów niemiecko-austriackiego i rosyjskiego dostarczyć może z miejsca zarobku licznym rzeszom bezrobotnych, z których rekrutują się obecnie główne zastępy niezadowolonych i awanturowanych się w Polsce komunistów. Te kolumny robotnicze atoli musiałyby zostać zorganizowanymi na pół po wojskowemu: wspólne baraki, wspólna kuchnia, kontrola wojskowo-policyjna i sanitarna.—

d) Spieszne uruchomienie potężnego przemysłu drzewnego nie da się w warunkach wołyńskich pomyśleć bez inicjatywy, współpracy i kapitału prywatnego. Przemysł i handel drzewny wymagają wogóle wielkiej dozy dostosowania się do każdorazowych konjunktur. Zarząd państwowy prowadząc częstokroć poprawnie kulturę, równie często w braku handlowego kontaktu z rynkiem popełnia omyłki, które, jak w wypadku domen galicyjskich, przy sprzedażach drzewa pociągają za sobą straty idące w setki milionów. — Z drugiej strony oddawanie drzewa w drodze licytacji handlarzom pokrzyżować może całą akcję odbudowy. Inne muszą być ceny dla rządu polskiego, sejmików, gmin, itd., inne dla stowarzyszeń budowlanych, inne dla targu wewnętrznego, inne wreszcie na eksport. Należałoby przeto celem zużytkowania bogactw leśnych Wołynia przyjąć formę spółki państwa z kapitałem prywatnym, która to forma przez najnowszą szkołę ekonomistów francuskich uznana została również teoretycznie za najdoskonalszą formę gospodarczego współdziałania państwa z kapitałem. — Wobec tego proponuję założenie Akcyjnego Towarzystwa lasów wołyńskich z kapitałem na początek 10.000.000 koron, do którego w połowie wszedłby rząd polski, wnosząc za akcje część kolejek i tartaków, stanowiących

łup wojenny, w połowie zaś instytucje i osoby prywatne. Towarzystwo to rozporządza poza kapitałem własnym znacznym kredytem: lmo Uruchomi stopniowo kolejki i tartaki i albo kupować będzie od zarządu wołyńskiego drzewo na pniu, albo też za ścięcie, przywóz i wytarcie drzewa pobierać będzie stałą opłatę. Zdo Przeprowadzi w porozumieniu z zarządem wołyńskim i rządem polskim, który będzie miał swych przedstawicieli w organach zarządzających Towarzystwa, rozgatkowanie drzewa i wyznaczenie kwot na odbudowę Wołynia, Galicji i Królestwa, na potrzeby fabryk wagonów, wozów, narzędzi rolniczych i t.p. na materiał stolarski oraz na eksport. Od sprzedanych ilości pobierać będzie towarzystwo prowizję handlową, o ile nie kupiło drzewa na własny rachunek.

Towarzystwo przysługiwać będzie również prawo kupna poręb zatwierdzonych przez władze od prywatnych właścicieli lasów i umożliwi ono w ten sposób uruchomienie warsztatów rolnych.—

III. Uruchomienie warsztatów rolnych.

Celem uruchomienia warsztatów rolnych proponuję natychmiastowe zwołanie zebrania właścicieli większych obszarów do Kowla i utworzenie Towarzystwa Wzajemnego Kredytu na Wołyniu na zasadach wielokrotnej poręki. Wszyscy przystępujący musieliby się zobowiązać, że w razie sprzedaży lasu ulokują połowę otrzymanej gotówki we wzajemnym Kredycie bez prawa wypowiedzenia sum tych na lat pięć i za umiarkowanym procentem. Wzajemny Kredyt udzielałby z funduszków tych pożyczek na uruchomienie warsztatów rolnych tym ziemianom, którzy często nie posiadają poręb leśnych na sprzedaż czy też takie poręby, które ze względów komunikacyjnych na razie eksploatowanymi być nie mogą. Kredyt udzielany w formie wekslowej ewentualnie z zabezpieczeniem na ziemi dostarczyłby Wzaj. Kredytowi materiału do redyskonta w bankach Królestwa.—

Odnosnie do mniejszej włościańskiej własności najskuteczniejsza metoda samopomocy nie da się niestety zastosować, jak długo obowiązuje jeszcze na Wołyniu postanowienie prawne rosyjskie zabraniające egzekucji za zobowiązania nieruchomości i pewnych ruchomości włościańskich. Dlatego należałoby na razie zrezygnować z tworzenia włościańskich kas pożyczkowych w szerszym zakresie i zarówno ciężar odbudowy, jak i uruchomienia drobnych warsztatów rolnych spocząć będzie musiał na samym zarządzie wołyńskim i na gminach — a to w formie kredytów w naturze. Pomoc świadczona przez

władze polskie będzie z drugiej strony miała poważne znaczenie polityczne.—

IV. Siano i wypas bydła.

Drugim po lasach bogactwem Wołynia są łąki. Po przeprowadzeniu w basenie Prypeci robót regulacyjnych kraj ten zmienić się może w jedną olbrzymią Holandję. Zarówno w kierunku zbioru siana jak i wypasów bydła inicjatywa ziemian miejscowych powinna spotkać najdalej idącą pomoc ze strony rządu a w pierwszym rzędzie ze strony najbardziej w dostawach siana i mięsa zainteresowanej Intendentury W.P. — Pomoc tę rozumieć należy w formie udzielenia właścicielom łąk zaliczek częściowo w gotówce częściowo — co ważniejsze w żywności — aby mogli natychmiast przystąpić do sianokosów. — Odnosnie do wypasów wzorowaćby się można na układach zawieranych przez rządy okupacyjne.—

V. Osadnictwo.

O normalnem zagospodarowaniu ziem wołyńskich opustoszałych w czasie wojny nie może być mowy bez przeprowadzenia osadnictwa polskiego. Sprowadzanie jedynie robotników, rzemieślników, urzędników i inteligencji bez równoczesnego osadzania chłopów polskiego na opuszczonej, a w przecięciu nie gorszej niż w Królestwie, ziemi byłoby błędem politycznym.

Szereg wielkich właścicieli ziemskich polaków oświadczyło gotowość odstąpienia osadnikom polskim połowy swej ziemi użytkowo-rolniej na kilkanastoletnią wyplatę. Krok ten podyktowany zarówno najszczytniejszym patriotyzmem, jak i najrealniejszym interesem własnym i instynktem samozachowawczym. Jak bowiem z jednej strony osiedlenie czterech rodzin włościańskich na kwadratowym kilometrze wystarcza zupełnie, aby w danej okolicy zapewnić przewagę bezwzględną żywiolowi polskiemu, tak z drugiej strony dopiero przez przeprowadzenie osadnictwa i podniesienie ogólnej kultury kraju osiągnie pozostała większa własność realna, poważną wartość.

Zastrzec się jednak należy przeciwko bezpośredniej ingerencji rządu polskiego do spraw osadnictwa na kresach. Smutne doświadczenia ś.p. Niemieckiej Komisji Kolonizacyjnej, która już przed pogromem militarnym Niemiec była nietylko finansowo, ale i narodowościowo zbankrutowanym przedsięwzięciem, powinny być ostrzeżeniem, że w okręgach mieszanych nie ma miejsca dla państwowej ingerencji

w sprawy osadnicze. Jedno z dwojga bowiem: albo państwo polskie sprzedawać będzie ziemię każdemu reflektantowi bez względu na narodowość i sprzedając ziemię dotychczas polską w ręce obce wyrządzi żywiołowi polskiemu nieobliczalne efektywne i moralne szkody, zniszczy podstawową zasadę "obrony ziemi polskiej", albo też prawnie czy faktycznie dawać będzie pierwszeństwo polakom, a w ten sposób ściągnie na siebie słuszny zarzut stronniczości budząc nienawiści narodowościowe na wewnątrz i dyskredytując się wobec opinii. Prowadzenie osadnictwa pozostawić należy czynnikom miejscowym przy poparciu przede wszystkim tych instytucji społecznych, które jak Lubelski Związek ziemian w Hrubieszowskiem z powodzeniem akcją osadniczą już prowadziły.

Domagać się jedynie należy ze strony władz polskich:

a) Przyspieszenia takiej organizacji sądowych władz na Wołyniu, aby było można formalnie przeprowadzać transakcję mjątkowe ziemskie a to kupno i obciążenia.

b) Zabezpieczenie nowym osadnikom bez względu na narodowość takichże samych praw do pomocy w aprowizacji, odbudowie i zagospodarowaniu, z jednej korzystać będą dawni mieszkańcy.

c) Zapewnienie osadnikom podążającym na Wołyń prawa swobodnego przewiezienia inwentarza martwego i żywego oraz zapasu żywności bez wszelkich formalności a za prostym wykazem instytucji parcelującej z Królestwa, czy z Galicji.

Kapitalizowanie tym inwalidom W. Polskich, którzy pragnęliby osiedlić się na Wołyniu ich zapomóg przez skarb Państwa.

Ponadto wykonywać mogłoby Państwo pewien nadzór nad samą techniczno-rolniczą stroną kolonizacji.

Równocześnie z rozpoczęciem kolonizacji przeprowadzić należałoby uwłaszczenie polskich czynszowników przeważnie szlachty zagonowej.

Rozumie się samo przez się, że dążeniem wszystkich czynników zainteresowanych będzie, aby osadnictwo odbywało się ściśle wedle pewnego planu strategii narodowościowej, aby tworzone były jednostki gospodarcze zdolne do samoistnego pełnego rozwoju z uwzględnieniem pochodzenia kolonistów, — aby równoległe z osadnictwem tworzoną była, bez szczególnego uprzywilejowania ze strony rządu sieć kościołów, szkół i instytucji społecznych polskich.

Podstawą niniejszych uwag jest, że społeczeństwo polskie powinno bez względu na sytuację uprawiać politykę czynów dokonanych. Wołyń, dzięki swemu położeniu, panuje nad Galicją wschodnią i równocześnie zabezpiecza Królestwo od napadu ze wschodu.

Instytut samozachowawczy narodu pozwoli inicjatorom szkicowo nakreślonej akcji znaleźć zarówno ludzi, jak i kapitały potrzebne do jej szczegółowego opracowania i wykonania, o ile inicjatywa społeczna znajdzie aprobatę czynników miarodajnych i ich współdziałanie w zakresie, który uznają za stosowny. Po porozumieniu z Radą nadzorczą Banku Ziemi polskiej w Lublinie, którego mam zaszczyt być dyrektorem, oświadczam, że instytucja nasza, przy współdziałaniu właścicielstwa lubelskiego właśnie w celu działalności na kresach do życia powołana, otwierając filię w Kowlu te właśnie gospodarcze zadania miała na celu i liczy na współdziałanie zarówno społeczeństwa miejscowego, jak i innych instytucji społecznych Polski, z tych ziem specjalnie, które doceniają w pełni znaczenie wzmocnienia żywiołu polskiego na kresach wschodnich i misji gospodarczo cywilizacyjnej której przedstawicielami jesteśmy od wieków i na przyszłość pozostać mamy wole niezłomną.—

Kowel 1-go czerwca 1919 roku.
Antoni PLUTYŃSKI.

40

T-57

Odpis.
1011/T4.

Paryż, dnia 3 czerwca 1919.

Odpis listu do ks. Janusza Radziwiłła od Russanowskiego.

Dotychczas nie otrzymałem od ks. odpowiedzi na moje pierwsze sprawozdanie, ani wskazówek i informacji o które prosiłem. Prawdopodobnie jutrzejsza poczta mi je przyniesie. Z kolei prosiłbym o dokładne informacje co do posiedzenia sejmowego w sprawie ofensywy na kresach i w sprawie zagwarantowania praw mniejszościom narodowym (żydom), gazety wiadomości te podają, ale pobieżnie bez komentarzy. Przechodzę do sprawozdania z ostatnich 8-iu dni.

Jak już wspomniałem poprzednio, wszyscy oczekiwali z ogromnym napięciem na przyjazd Paderewskiego. Gazety tutejsze przepelnione były wiadomościami o kryzysie w rządzie, o dymisji P., spowodowanej uchwałą sejmową w sprawie ofensywy, idącej wbrew woli Wilsona i wbrew obietnicom, danym temuż przez P. jednak prasa tu-

tejsza podtrzymywała nas b. silnie; nietylko w gazetach francuskich, ale i amerykańskich zwycięstwa polskie w Galicji były komentowane nader przychylnie — a cały ruch ukraiński był traktowany jako wariant bolszewizmu na sosie niemieckim. Opinia publiczna b. źle usposobiona przeciw Wilsonowi, stawiała na jednym planie krzywdy, wyrządzone Francji i Polsce, wobec tego stała zasadniczo po stronie Polski przeciw ukraińcom. Jako znamieny objaw rygoru cenzury wojennej (a raczej cenzury amerykańskiej Wilsona dla pism francuskich) niech służy ten fakt, że komunikat Rządu Polskiego o zwycięstwach w Galicji, były odsyłane do Komitetu z tym zastrzeżeniem by do prasy ich nie podawano. Dopiero, gdy je wszystkie dzienniki angielskie i amerykańskie podały do wiadomości, zjawily się one i w pismach francuskich. Przyjazd P. nic nie wyjaśnił a raczej ujemny dał narazie rezultat, sądząc przynajmniej z tego, co się dowiedzieć można. Przewszystkiem daje się zauważyć silne oziębienie stosunków między P. a Komitetem. Ten ostatni skarży się, że nic się dowiedzieć nie można co P. robi, że nominacje są niby podpisane ale niewiadomo czyje i do kąd, że sprawa nominacji zależy li tylko od Horodyskiego, co zdaje się być prawdą i z czym się pan H. bynajmniej nie skrywa.

Na drugi dzień po przyjeździe, P. pojawił się w "New York" Heraldzie" artykuł członka misji wojskowej amerykańskiej o ukraińcach, kategorycznie stwierdzający, że żadnego "ruchu narodowego ukraiń." niema, że to są tylko bandy bolszewickie, działające za pieniądze niemieckie, że wogóle Petlura i consortes są to zwyczajni rabusie, a nie żaden rząd, lub nawet organizacja. Niezwłocznie dalej w tej samej kolumnie: wywiad z Paderewskim, który powiada, że z Petlurą można i trzeba prowadzić pertraktacje i że on w tym celu wezwał pełnomocników ukraińskich do Warszawy. Jak mi tutaj mówiono wywiad ten podał podobno do "N.Y.H." Horodyski, bez porozumienia się z P., a ten ostatni tłumaczył, że niezręcznie byłoby to odwoływać lub protestować.

Przed paru dniami na konferencji była poruszona sprawa zagwarantowania praw mniejszościom narodowym w "małych państwach" powstałych z terytorjów byłej Austrii. Były reprezentowane: Polska, Rumunja, Czecho-Słowacy i Jugo-Serbowie. Widocznie po wspólnym porozumieniu Bratianu¹ w imieniu wszystkich wyraził zdumienie, że się narzuca („małym sojusznikom") specjalne regulaminy nie obo-

¹ Bratianu, Ion (1864-1927), Rumanian statesman; Prime Minister, (1913-1918), and also Dec. 1918-Sept. 1919; chief Roumanian delegate at the Paris Peace Conference.

wiązujące „większych sojuszników”. Gdy na drugi dzień kwestja żydowska była poruszona w ten sam sposób i znów Bratiano bronił „suwerenności” małych państw” w sprawach wewnętrznych. P. wystąpił, mówiąc, że Polska zgadza się przyjąć specjalne zobowiązania co do żydów. Myślę, że takie wystąpienie (wyłamanie się z solidarności) nie wpłynie zbyt dobrze na powagę, jaką Polska wśród „małych narodów” utrzymałaby powinna — zwłaszcza, że było to zrobione tylko dla zyskania sobie Wilsona, który wtedy się mile podobno do P. uśmiechnął (Komentarz Komitetu Narodowego).

Ton prasy amerykańskiej, mało nam życzliwej dawniej, zmienił się od 2 tygodni do niepoznania. Już wspomniałem w poprzednim sprawozdaniu o coraz sympatyczniejszych artykułach, obecnie wobec postawy Niemiec, które sobie otwarcie kpią z konferencji i odgrażają się, że niedługo wszystko się radykalnie zmieni, że Niemcy będą zwycięskie i nigdy nie dopuszczą do stworzenia Polski — prasa amerykańska zajęła inną postawę. Przedewszystkiem tak w Senacie jak i w parlamencie popularność W. słabnie z każdą godziną, stracił większość, a głosy niezadowolenia i krytyka całej jego działalności stają się coraz namiętniejsze i ostrzejsze. Zbrojenie się Niemiec na granicy polskiej zaczyna wszystkich mocno niepokoić i fakt ten jest komentowany jako bezpośrednia wina Wilsona. Na nieszczęście nie słychać, by jakiegokolwiek środki realne były wobec tego przeciw Niemcom skierowane. Może się coś i robi, ale tutaj tak wszyscy otaczają się mgłą tajemnicy i tacy są wielcy, a zwłaszcza nasi przedstawiciele, że ogromnie trudno się czegośkolwiek dowiedzieć. Wiadomości wszelkie, a wogóle nasi reprezentanci są b. mało poinformowani, są chowane w tajemnicy, gdyż nasi przedstawiciele są przekonani, że dzielenie się nimi z drugimi, może ich prestige’owi zaszkodzić. Najwięcej informacji dostaje przez p. Bartoszewicza² i Pawła Jurjewicza, który mieszkając u Porges’a, dużo przez te sfery ciekawych informacji dostaje. Przed paru dniami przyjechał tu Lew Brodzki z Kijowa, który uciekł z Odessy via Bukareszt tu do Paryża. Przekonawszy się na własnej skórze o „życzliwości” ukraińców dla żydów występuje obecnie ostro przeciwko nim. Widać, że miało to wpływ (zwłaszcza wiadomości o pogromach na Ukrainie), gdyż od tego czasu o „ukraińskim państwie” nic już dzienniki nie piszą i ofenzywa nasza jest b. przychylnie komentowana. Brodzki mówił w mojej obecności Jaroszyńskiemu, że

---

² Bartoszewicz, Joachim (1867-1938), Polish politician and journalist, member of the Polish National Democracy; 1906-1918 editor of the Polish newspaper in Kiev, *Dziennik Kijowski*; chairman of the Interparty Council in Ukraine (1917); member of the National Polish Committee in Paris (1918-1919).

zaraz po przyjeździe Paderewskiego, konsultowano go, jakie jest jego zdanie co do Ukrainy, z czego był mocno zdziwiony, że „p. P. konsultuje „starego żyda” co robić z Ukrainą, kiedy to zupełnie jasne, że może być tylko Polska i Rosja. Był tu parę dni Karol Jaroszyński. Pojechał do Londynu z szalonymi projektami „odbudowy Rosji”, podobno z tego powodu papiery rosyjskie znacznie się w Anglii poprawiły, a nasze spadły.

Prosiłby o wiadomości jak stoją sprawy „Stron Pracy Konstyt.”^s Tutaj na gruncie paryskim możnaby z łatwością przeprowadzić wspólną akcję elementów konserwatywnych, z wielu z nich już rozmawiałem są bardzo za tem, zwłaszcza prof. Czekanowski bardzo tę akcję wziął do serca. W tych dniach urządzam zebranie konserwatystów — będzie to informacyjno-zapoznawcze posiedzenie; pracę realną należałoby zaraz rozpocząć, ale czekam na dyrektywy i wiadomości.

Czy SPN porozumiało się z p. Zielińskim St. i Raczkowskim w sprawie unormowania i sanacji stosunków w „Delegacji” p. Bartoszewicz wysłał w tym duchu list do p. Zielińskiego.

Russanowski m.p.

Przedkłada się do wiadomości w odpisie list przyjęty przez Dozór Pocztowy — Oddziału Kontroli Sekcji Bezpieczeństwa Publicznego i Prasy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Naczelnik Oddziału Kontroli
Podpis nieczytelny.

dnia 11 czerwca 1919 r.

8 egz.

Za zgodność:

Podpis nieczytelny.

---

^s Party of Constitutional Work or the Club of Constitutional Work in the Polish Sejm in Warsaw consisted of 18 members in the autumn of 1919. These members were elected earlier to the legislative bodies of the Hapsburg monarchy. It reflected programs and views of the Galician conservative groups.

До Ясновельможного
Пана Начальника Паньства
Польської Республіки

В попередній доповнюючій записці ми стисло окреслили ситуацію політичну, що до відносин з большевиками, та вказали на єдність в данному разі польських і українських інтересів і цілей.

Тепер постараємося з'ясувати політичну ситуацію і накреслити ті перспективи, які мусять повстати, колиб почала відроджуватись Россія Колчака, Сазонова та Львова, і вказати після цього, які, на нашу думку, мають в наслідок вказанного повстати нові державно-політичні групування, а звідци вже які маємо витягнути консеквенції, щодо нашої політичної тактики, а разом і Вашої, бо коли перед грозою большевизму ми мусилиб, не на словах, а на ділі, стати захістниками культури, то прі новій погрозі моськовського імперіялізму твердо мусимо стати на захість національної вольности, та економічних інтересів обох народів.

Для того щоби в даній ситуації Вам піти по угоду з нами, очевидно треба ясно собі представити, що з себе уявляє [...] пропонуюча умови: Ми хочемо тут розуміти не тільки нас персонально, а і ті сили, які будуть в нашому розпорядженню, та взагалі що зараз представля з себе Україна, як політичне, та економічне тіло. Робили ми це з тою ціллю і цілком об'єктивно, аби усунути той блуд, якій опанував частину польської пресси, а навіть політичної думки, що нібито українського народу, як такого нема, а головно, що нема там елементів здібних до державного будівництва. Це величезна помилка, коли серьозно думають также польські політики, як і частина польської пресси. За цю помилку прийдеться дорого заплатити. Отже в інтересах обох народів постараємось навести ряд фактів, опертих на документах, які яскраво посвідчать, чи Україна, навіть при теперішніх обставинах, уявля з себе цінник, з яким треба рахуватися, чи то є фікція. Щоби ясно собі це уявити і мати точну картину, — треба прослідити всі події на Україні від початку 1917 року аж по нині. В квітню місяцю 1917 р. будівництво Української Держави розпочалося під проводом невеликої купки інтелегенції, перед якою стояло поле українське в облозі і невідомо було якій урожай з тої роботи буде. Але ж незабаром стіхія національна, вирвавшись з кількавічних кайданів, бурними потоками залила всю Россію, де тільки було

хоть трохи українців. От що говорить одна з польських газет на Україні, здається „Дзєннік Кійовскі” про характер українського руху: „рух український був подібний на те насіння пшеничне, яке зійшло під бочкою зі збожа.” Там воно поблекло, зжовкло і ледве жило. Весною прийшов господарь, перекинув бочку, щоби просушити її і бліді паростки, побачивши сонце, одразу ожили і небавом на місці сіро-жовтого пятна, появилсь пишне зелене зерно.” Так говорили ті з поляків, які бачили наочно як росла національна свідомість українського народу, які почасти самі муіли брати участь в тому процесі як громадяне нової держави. Не тайна нікому, як, раптово, з сірої солдатської маси „русского обравца” одразу повстали українські полки, котрі до пів року були опорою ладу не тільки на Україні, а і в цілій Россії. В той час, як московське солдатство тільки лузало насіння по запасним полкам Россії, та розбивало вінни льозі, так званні українізовані полки розгонили банди солдатські в Москві, Тулі, Рясеві, Зубцові, Одесі; тримали фронт під Ригою, в Румунії і інших містах. Далі втримуємо боротьбу з Керенським, потім трохмісячну бійку з большевиками московськими, які нарешті доконали нас і змусили українське правительство заключити союз з німцями. Доконали через те, що силою історічних подій у влади було соціялістичне правительство, яке боючись [...] реакції, не змогло утворити міцного відпорного антибольшевицького центру. З приходом німців акції національні знов піднімаються, особливо після політики Гетьмана Скоропадського і його уряду, який не тільки не задовольняв національних потреб українського народу, а навпаки за всі сім місяців перебування свого у влади, всіма способами давив національну енергію, прикриваючись інтересами „ладу і спокію”; цілий ряд закритих просвіт і низка арештів не політичних, а культурних діячів, яскраво про це свідчили. Але ж не зважаючи на вищезазначене твориться ряд національно-культурних і політичних товариств, незмірно ростуть кооперативи доходючи до півміліардових оборотів у пів року (Дніпросоюз, Українбанк), одчиняється десятки гімназій і сотні народніх шкіл цілком з приватної ініціативи і національного характеру. Один Київ, після запеклої боротьби, з думськими меншостями, відчиня аж вісім гімназій; пять вищих шкіл і незвичайний зріс українських видавництв, які з тисячних оборотів досягли міліоних і навіть в десятій частині не змогли задовольнити книжного голоду, — врешті ще більш характерні з усіх розміри національного руху. У війську, не зважаючи на спеціальну, явно окреслену і безсоромну навіть, антинаціональну політику, дух на-

ціональний ріс. Свідома молодь українська не зважаючи на ті перешкоди, почала в великій кількості стремитися добути становище старшин. Так цілком революційним шляхом виріс цілий запорізький корпус з останків старої сердюцької дівізії. Все це вказує на те, що на місце української несвідомої етнографічно маси і романтичної козакофільської інтелігенції, з'явився цілком свідомий український обиватель зо всіма витикаючими з цього наслідками політичного і економічного характеру. Ще яскравіше підкреслює щабель високости національної свідомості і прагнення до створення власної Держави те, що не зважаючи на всі старання большевиків, та московських лівих та правих „ес-ерів”, щоби зробити повстання проти німців, потерпіли повний крах, хочь на успіх вищезазначеної акції було багато даних: настрої населення проти німців, як чуженців і носителів тодішнього реакційного ладу на Україні; мільйони грошей большевицьких і ес-р. Одначе коли національний союз в особі Директорії виголосив відозву про повстання — все сколихнулося від правих до лівих груп і знесло пів мільйонну німецьку навалу та антінациональний уряд. Правда, потім все ж таки большевизм запанував, але ж сталося те після 6-місячної упертої боротьби. Чому так сталося ми мали честь вже трохи пояснити в меморіялі першої пояснюючої записці. Більш подробище моглиби освітити для уваги Вашої окремо. Большевизм поконав нас — власне певні політичні групи з певними реальними силами, а не поконав українського народу, а не самого руху національного, — лишень силою і штучно заставив його полівити, але визнав его той, хто є проти всякої нації і держави. Треба тільки спам'ятати слова Леніна, того знавця знаменитого всіх громадських і політичних рухів, який сказав: „мы не ждали, что националистическія стремленія на Украинѣ зайдуть такъ далеко”. И наслідок зрозуміння становища на Україні і пішла зміна тактікі большевицької — підносити большевизм в національних формах.

З цього короткого нарісу видно, що українського руху задавити не в силах навіть найбільші в світі антінационалісти, ассімілятори і деспоти в досягненню своїх цілей — большевики. Значить виходе, що на Україні є елементи для будови держави і гадка про „видуманий нарід” або фікцію, мусить зникнути у серйозних людей на завжди. Що зараз діється на Україні в стосунку до большевиків і які можуть бути наслідкі з цього — ми вказали вже в попередній нашій записці.

Виходючи з того, що на Україні є реальні сили і чиннікі,

котрі можуть творити держави, а значить входити в ті чи інші згоди з другими державами, перейдемо до того, які наслідки мають бути при союзі України з Польщею, або без нього.

Зараз Польща в —порозумінню з Францією, чи власне з ініціативи її, стремить до створення смуги держав від Балтики до Чорного моря, які складали би антинімецьку коаліцію. При теперішніх українсько-польських відносинах створити такої коаліції не в якому разі не вдасться. Заявляючи так твердо, ми говоримо це не тенденційно, а лишень ясно собі уявляючи сучасну і будучу політичну ситуацію на сході Європи. Перешкод до створення такого блоку, при теперішніх польсько-українських стосунках, є дві: перша большевизм, друга після неї — московський імперіалізм, який зможе сюди втиснутися при двох умовах, про які ми скажемо нище.

Большевизм ми назвали першою перешкодою з тої причини, що він уже безпосередньо стикається з проєктуємою коаліцією і є зараз головним чинником на сході Європи. Отже розберемо оскільки большевизм є серйозна перешкода зараз до утворення антинімецької коаліції і чи дійсно польсько-румунський фронт виконає своє завдання.

Попередня війна Польщі з Україною, чи то Галицькою чи Надніпрянською в великій мірі спричинилося до того, що московські большевики поконали нас збройно; дальше ж ведення тої війни, як ми уже раніш говорили, кине останка українського війська на союз з большевиками, що звичайно, значно усилює большевизм, як такий, не через те, що до нього пристане кілька тисяч людей, а через те що на незмірно багатій і великій території зовсім зникає організований антібольшевицький центр з певними реальними силами, здібними в кожній момент, залежно від настрою масс, розростися до колосальних розмірів, що принеслоби в свій час смерть большевизму. Але ж як ми зазначили, такий центр нищиться; це розв'язує руки большевикам, дає можливість вільно і без заперечень порядкувати живими силами краю, та його продукцією. При такому становищу, ми, які знаємо роботу большевиків, які за два роки безпосередньої роботи в революційних обставинах звикли давати собі точні здання про становище, категорічно підтверджуємо, що польсько-румунський фронт буде розірваний. Для нас це очевидно, бо Ви матимете діло з большевицькою армією оп'яненою цілим рядом успіхів. Ваши війська змогли поконати українців і не зможуть поконати большевиків. Звичайно з початку вони будуть битися з ними і навіть матимуть

успіх, але ж небагом настане перелом, причин для цього буде дві: — перша політично-соціально, більш пространно ми говорили в минулій записці, в пункті де сказано про росповсюдження большевизму і друга. війна межі большевиками з одної сторони, а поляками і румунами з другої сторони при [...] польсько-румунсько-українських стосунках, мусить затягнутися, що буде гибально для обох держав: та зтяжка зруйнує їх, бо обидви держави при теперешньому їх стані економічному не в силах будуть витримати того напруження, особливо дасть себе знати голод і брак сирцю в той час як у большевиків не обмежени просторі можуть все це давати в надто високих розмірах. Треба також не забувати, що кожне посування їх наперед, а також знищення найменшої odporної одиниці збільшує силу большевизму, його вплив на маси, підима дух його війська і значно збільшує його кадри, та глибше вкоріняє його. Одцім ми стверджуємо наш перший тезіз.

Коли ж повстане на руїнах большевизму Россія Колчака і Сазонова зі своїми стремліннями до захвату Балтики, та Чорного моря, тоді вона безперечно мусить стикнутися своїми межами з Польщею, тільки мусимо зазначити Польщею в строю етнографичних межах, — иншої Польщи вона не допустить; Богато об'єктивних причин є для того, особливо коли знищити організації державні тіх народів що були під владою Россії і граничать з Польщею. Таким чином Польща опиниться серед двох ворогів, які за всяку ціну стремітимуть до утворення спільного кордону. Россії будучей укупі з Німеччиною досить легко буде зробити своє діло. Це момент коли Россія зможе відправити пограничні частини від Польщи шляхом мілітарним. Другий момент, — коли так званні окраїнні народи, що межують з Польщею, перед страхом панполонізму ударяться в сторону Россії, як наприклад Українці. Зокрема Галицьки, за ними безперечно потягнуться і Білорусіни, які економічно [...] вже будуть тоді запальною частиною Федеративної Россії. Це безперечно буде так. Політичне життя на сході Європи за останні два роки показало досить яскраво і виразно, що в роз'єднанні Россійської імперії головну роль видиграла Україна; вона задавала тон всім иншим народам, на неї рівняли вони свій політичний курс. Щоби переконатися в цьому треба простежити розвіток національної свідомости а особливо політичного життя народів Россії за роки 1917-1918. По скількі Україна, як велика і багато матеріально країна давала тон вищезазначеному, постількі вона знов же мусить і бу-

де задавати тон при утворенню федеративної Росії. за Біслою і Німаном. Зараз всі московські політики це прекрасно розуміють (за винятком лишень невеличкої купки Дон-кіхотів і фанатиків „недѣлимоої Росії” в роді Шульгина, та Пурішкевича) і очевидно будуть настільки мудри, що використають ті настрої в українском громадянстві, які, на нашу думку, мусять народитися при теперішніх польсько-українських відносинах. Коли все так прекрасно може скластися, то чого ж Ви турбуєтесь за судьбу Польщі? — можна задати нам таке питання; чи нема тут якихсь скритних мотивів в роді жадання влади, або щось инше в тому роді?

Ні те і не друге. Наша праця через те направлена по цьому напрямку, що ми належали і належимо до тих політичних груп, які перші були, є і будуть ворогами федерації з московщиною, це не слова, бо цілий ряд фактів з політичного і військового життя України за останні два роки безперечно стверджують зазначене. Вороги ми з'єднання з Московщиною через те, що краще других зрозуміли і бачимо в єдності з московщиною гибель для українського народу під виглядом культурним, а по части економічним; що коли ми надалі не одгородимось різкою межею від Московщини, то народ наш і в будучому отруюватиметься тою культурою, яка привела наш нарід до такого культурного становища, як то є зараз, та спричинилося до морального занепаду інтелегенції мягкотілої, та зденаціоналізованої, або отруєної ідеями азійського соціалізму, та не життєвими абстракціями. — Це одна причина. Також ми знаємо, що навіть при найкращих умовах федеративного звязку наша індивідуальність національна не зможе себе проявити, як то належить їй. Тому ми стремимо до таких форм співжиття з иншими народами, щоби уможливити в найбільшій мірі наше жадання, що до розвітку українського народу. — То є друга причина чому ми так турбуємось про угоду з поляками.

Якіж наслідки будуть від польсько-української угоди?

Перш над усе, приймаючи на увагу ресурси, які мусять поступити до нашої діспозіції, про які ми вже говорили в нашій попередній записці і на конференції і про які ще скажемо нище, — ми зможемо до жнив справитися з большевизмом на Україні. По звільненню України — Польща і Україна входять в стадію творення дійсного балтійсько-чорноморського союзу, якій зможе налічувати в собі від 100-150 мільйонів людности. Це буде поваж-

на коаліція — тісна зполучена єдністю інтересів, котра зможе протиставити свої сили не тільки проти москвинів, але і проти німців. Грунт для створення Балтійсько-чорноморського союзу досить певний, а засоби для цього самі лояльні і мирні — тут з'єднуються невеликі народи для захисту своїх інтересів противіковичного грабителя їх.

Як же буде творитися той союз?

Союз Польщі з Україною, якій в першу чергу мусить бути антимосковській, потягне до того союзу і інші народи бувшої Росії, як до центру антимосковського, при тому лояльного до своїх сусід. Живі інтереси тих народів заставляють їх стати в шеріги того союзу; таким чином Польща, Україна, а за нею Білорусь всилу свого географічного, економічного і культурного становища, Литва, на півдню народи Кавказа і Крим, — все це мусить стати в широкій пасок Балтійсько-Чорноморського союзу, щоби навіки закріпити своє самоістновання і захистити себе від замірів бувшого володаря — Московщини з одної сторони і Німеччини з другої сторони.

Через Україну-Кавказ союз сполучається з Ташкентськими українськими колоніями з величезними хлопковими плантаціями, що ще більші перспективи відкрива перед державами Союзу, а особливо перед економічно і культурно сильнішими членами того союзу — Польщею і Україною, перша з яких стає фабрикующим центром для всього союзу, а друга найбільшим постачающим центром. При такому становищі мусить стати на чергу дня справа з'єднання Дніпра і Двіни справжнім каналом і обвод шлюзовання порогів Дніпра, що ще більше з'єднає інтереси обох країн, а економічний розвиток їх досягне нечуваних розмірів; так що ніякі спільні акції Польщі і Румунії за кошт України в сотій долі того не принесуть.

Які ж найближчі вигоди для Польщі з угоди з нами?

Зараз же по звільненню навіть південної частини Волиня, не кажучи вже про Київщину і інші, ми зможемо постачати для Польщі хліб і живність, а для фабрик її досить велику кількість сир'я, якого зараз так бракує в Польщі і звичайно далеко скорше і з меншими труднощами ніж з Америки, яка, очевидно, не дуже то багато зможе дати його, сама фабрикуючи його.

Чому непримінно Польське Правительство, признавши рацію всього тут наведеного, повинно заключити умову з нами, а не з Правительством Галицким або Надніпрянським?

По перше, що не одне з зазначених Правительств такого політичного пляну зараз навіть собі реально не оявля і впроваджувати його в життя не збирається; по друге: коли і уявля, то психологічно не здібно впровадити його в життя в порозумінню з поляками. Крайне на що вони можуть піти, то тільки замиритися з Польщею, та до часу підтримувати добросусідські відносини.

Які гарантії того, що ми заключивши умову з поляками зможемо досягнути позитивних наслідків в боротьбі з большевиками!

Опріч того, що було викладано на конференції з Вами і Паном Президентом міністрів гарантією того по перше є цілий ряд умов теперешнього політичного життя на Україні про які ми говорили в попереднім листі, по друге — авторитет Отамана Оскілко, який вже в свій час був відбив від большевиків Волинь, частину Київщини, та Мінщини, коли Житомир і Рівно бачили полкі цілком на європейський лад вишколені, що очевидно станеться і тепер, коли не буде вже сторонніх впливів не сприсяючих війні з большевиками, як — то мало місце тоді; по третє — присутність політичних груп на Україні, які стоять на тій же самій точці погляду, яка викладена в цій записці (партія с-с, ж-д, яка словами дактора Донцова в газеті „Новості дня” видаваній на російській мові, ще літом 1918 року говорила теж саме, а загалом [...] на це піде все умірковане українське громадянство).

Отже вище наведене дає нам глибоке переконання, що наша справа, коли ми її зможемо порушити — рішуче матиме успіх.

Подаючи до відома Ясновельможного Пана Начальника Паньства зазначені вище відомості і пропозиції — просимо у Вас по цей справі аудієнції, щоби ще раз цілком детально розвинути і доказати тут наведене. Маємо надію, що наши писання не тратить а/дѣба пропозицій і старань покійного п. П. Куліша, то буде одинакиво не вигідно для обох народів.

Отаман Оскілко
Голова Комісії по обороні держави
Член Трудового Конгресу
Мацюк

м. Кельци.
5 червня, 1919 р.

1050/T2

Warszawa, dnia 29 czerwca 1919.

Naczelne Dowództwo W.P.
D.Nr.583/II pouf.

Sprawozdanie

Do

ADJUTANTURY GENERALNEJ NACZELNEGO WODZA
w W a r s z a w i e.

Przesyłając załączone sprawozdanie z pertraktacji o zawieszenie broni, pomiędzy delegacją wojskową polską, a delegacją wojskową ukraińską prowadzonej we Lwowie w czasie od 7.VI.-16.VI. b.r. pragnie Nacz. Dtwo przedstawić całą fazę jej rozwoju, od pierwszej jej chwili aż do podpisania umowy mającej miejsce dnia 16.VI. b.r.

Sprawozdanie to, mające już tylko wartość historyczną uzupełnia się tem, że parlamentarjuszy naszych, wysłanych wedle umowy 21.VI. do wyznaczenia linii demarkacyjnej przyjęły wojska ukraińskie ogniem, zaś Dtwo ukraińskiej armji galicyjskiej w piśmie do Dtwo frontu gal.-wołyńskiego nie uznało umowy zawartej przez delegatów Petlury dla siebie za obowiązującą, przez co nastąpiło ze strony Ukraińców formalne zerwanie zawieszenia broni.

Wstrzymanie naszej ofensywy w chwili najpomyślniejszego jej rozwoju na żądanie kategoryczne koalicji dało Ukraińcom możliwość, swe w popłochu cofające się oddziały zreorganizować i podstępnie na nas uderzyć.

H a l l e r m.p.
Pułkownik.

1 załącznik.

Za zgodność:

Podpis nieczytelny.

[SEAL]
NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA
WARSZAWA

Odpis.
Załącznik 22.
TŁUMACZENIE.

**Główny Ataman
wojsk
Ukraińskiej Republiki
ludowej.
31 maja 1919 r.
L.1979
Kwatera Główna.**

**Do
Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich.**

Zawiadamiam niniejszym Naczelné Dowództwo W.P., że nadaje wojskowej delegacji z atamanem DELWIGIEM na czele, pełnomocnictwo, na mocy którego ma on prawo w razie wyjaśnienia, że zadaniem Naczelnego Dowództwa W.P. jest walka z rosyjskimi bolszewikami, podpisać umowę zabezpieczającą wojskom Ukraińskiej Republiki Ludowej prowadzenie obok wojsk polskich dalszej walki z bolszewikami rosyjskimi.

Za zgodność:

**Główny Ataman:
podpisano: Petlura**

Załącznik 7.

Punkty zasadnicze dla konferencji o zawieszenie broni prowadzonej przez delegatów Nacz. Dow. W.P. z przedstawicielami Ukraińskiej Republiki Ludowej.

1). Nacz. Dow. W.P. otrzymawszy meldunek od Gen. Iwaszkiewicza o przyjeździe do Lwowa delegacji z ramienia głównego atamana wszystkich wojsk Ukraińskiej Republiki Ludowej PETLURY celem prowadzenia pertraktacji o zawieszenie broni pomiędzy armją polską, a armją ukraińską, mając szczery zamiar położyć kres rozlewowi krwi pomiędzy narodami od wieków na terenie Galicji osiadłymi, które swego czasu bez ich woli zostały do bylej monarchji austro-węgierskiej aktem gwałtu dokonany przez państwa zaborcze wcielone, życzliwie idzie na spotkanie propozycji głównego atamana wojsk Ukraińskich Republiki Ludowej i mając również zamiar położyć kres dalszemu

pochodowi bolszewizmu na zachód wysłała ze swej strony delegację w składzie:

Generała RODZIEWICZA,
Pułk. SULIMIRSKIEGO,
Pułk. OBERTYNSKIEGO,
Majora MARYANSKIEGO,
Kapitana ROZWADOWSKIEGO,
Por. BIERNACKIEGO.

2). Delegacja ma tylko pełnomocnictwo do rokowań czysto wojskowych i dlatego prowadzi pertraktacje jedynie w celu zawieszenia broni w ramieniu Nacz. Dow. W.P. nie dotyczące się zupełnie kwestji terytorjalnych i politycznych.

3). Zawieszenie broni w razie zgody na punkta zasadnicze postawione tak przez delegację polską jak i ukraińską może być tylko wtenczas faktycznie zawarte i podpisane, o ile obie delegacje rozporządzać będą zupełnie ściśle i dokładnie na mapie wyznaczona odpowiadająca rzeczywistości linja, na której wojska polskie i ukraińskie w danej chwili znajdują się w bezpośredniej styczności.

O ile delegacji polskiej wiadomo, wojska polskie stale posuwające się na wschód na froncie Założce, Zbaraż, Skałat, Czortków, Potok Złoty, Niezwiska nie spotykają żadnych oddziałów regularnej armji ukraińskiej. Ludność miejscowa bez względu na narodowość podaje również wiadomości, z oddziałów regularnej armji ukraińskiej dalej na wschód niema i wysłała swoich przedstawicieli z prośbą, ażeby oddziały polskie posuwające się naprzód ochraniały jej życie i mienie przeciwko bandom maruderów podających się za żołnierzy armji ukraińskiej.

Dla ułatwienia otrzymania wiadomości o linji obecnie zajmowanej przez wojska ukraińskie na froncie proponowanym do rozejmu, delegacja polska zobowiązuje się uzyskać pozwolenie w Dow. frontu wołyńsko-galicyjskiego na wyjazd dwóch członków delegacji ukraińskiej do głównej kwatery wojsk ukraińskich a także na powrót tych delegatów do Lwowa.

4). Nacz. Dow. wojsk ukraińskich obowiązuje się nie wszczynać żadnych układów z bolszewikami mających na celu jakiegokolwiek sprawy związane z akcją wojskową lub też mające na celu wzajemne pojednanie. Gdyby się jednak konieczność innych układów ukazała, są one dopuszczalne tylko za poprzednim porozumieniem się z Nacz. Dow. W.P. i musiałyby w nich brać udział przedstawiciel Dowództwa polskiego.

5). Nacz. Dow. W.P. zobowiązuje się natomiast dopomóc woj-

skom ukraińskim, o ileby te ostatnie nie były w stanie same tego uczynić, w powstrzymaniu wtargnięcia bolszewików do Galicji Wschodniej. W razie nagłej konieczności wspólnej akcji przeciw bolszewikom przed zawarciem ostatecznego rozejmu, Naczelne Dowództwo nad wojskami operującymi wspólnie przeciw bolszewikom, tak polskimi jak ukraińskimi obejmuje zawsze bez względu na swoje szarże dowódca polski.

6). Nacz. Dow. W.P. zamierza po zawieszeniu broni rozpocząć rokowania mające na celu zawarcie stałego pokoju.

7). Wszystkich uwięzionych polaków należy natychmiast wypuścić a życzącym wyjechać do wyjazdu dopomódz.

Naczelne Dowództwo W.P.

Załącznik do rozk. Nr.D.454/II.pouf.

Warszawa, dn. 5 czerwca 1919.

Instrukcja dla rokowań o zawieszenie broni z delegatami Petlury we Lwowie.

I. Według oficjalnego zawiadomienia Nacz. Dow. W.P. przez głównego atamana wszystkich wojsk ukraińskich Narodowej Republiki Petlury są z jego ramienia wydelegowani do prowadzenia pertraktacji o zawieszenie broni następujący oficerowie ukraińscy:

Główny delegat, ataman Dalvich [Delvig],

członkowie:

pułk. gen. sztabu Lypko,

pułk. gen. sztabu Koso Slusarczuk,

pułk. gen. sztabu Zolkowaki,

pułk. gen. sztabu Antoni Zuk;

sekretarz delegacji:

sotnik Kamieński;

tłumacz:

sotnik Czechowicz.

II. Powyższa misja posiada tylko pełnomocnictwa do rokowań czysto wojskowych, należy więc prowadzić takowe wyłącznie w imieniu Naczelnego Dowództwa W.P.

III. Ponieważ nie wiadomo dokładnie czy i jakie siły ukraińskie się przed nami znajdują, ma być komisyjnie skontaktowane i linja demarkacyjna według tego wyznaczona.—

IV. Dotrzymanie linii demarkacyjnej jest ważne tylko, o ile bolszewicy granicy galicyjskiej nie przekroczą oraz o ile życie i mienie polaków w części zajętej przez ukraińców przez kogokolwiek bądź na

szkodę narażone nie będzie, także w razie zagrożenia granicy galicyjskiej znacznymi siłami bolszewickimi dotrzymanie linii demarkacyjnej ustaje.

V. Naczelne Dowództwo W.P. zobowiązuje się natomiast o ile by ukraińcy nie byli w stanie to uczynić, powstrzymać wtargnięcie bolszewików do Galicji Wschodniej.—

VI. Dla kontroli wypełnienia powyższej gwarancji żądać należy zezwolenia na urządzenie w Podwólczykach, Husiatynie, Skale i Czortkowie stałych wojskowych placówek kontrolnych z dodaniem cywilnych komisarzy, u których by się ludność polska uskarżyć mogła.—

VII. Naczelne Dowództwo wojsk Ukraińskich zobowiązuje się nie wszczynać żadnych układów z bolszewikami. Gdyby się jednak konieczność takowych ukazała, są one dopuszczalne tylko za poprzednim porozumieniem się z Naczelnym Dowództwem W.P. i musiałyby w nich udział brać przedstawiciel Wojsk Polskich.—

VIII. Naczelne Dowództwo W.P. zobowiązuje się natomiast do pomocy wojskom ukraińskim o ile by nie byli w stanie to sami uczynić w powstrzymaniu wtargnięcia bolszewików do Galicji Wschodniej.

IX. W tych miejscach, gdzie front bolszewicki bezpośrednio się z naszym styka, zastrzegamy sobie wolną rękę. To samo tyczy Wołyń, gdzie brak ścisły[ch] danych i politycznej jakości i stosunku tam będących sił ukraińskich do Ukraińców Galicyjskich.—

X. Termin wymówienia zawieszenia broni 5-cio dniowy na wypadek gdyby bolszewicy do Galicji wkroczyli lub ludność została gwałcona mamy natychmiast prawo przekroczenia linii demarkacyjnej.—

XI. Ważność zawartego układu o zawieszeniu broni: 4 tygodnie. Po podpisaniu zawieszenia broni, strony przystępują do rokowań rozejmowych, albo ten układ o zawieszenie broni może być przedłużony lub na podstawie nowych warunków ponownie zawarty.—

XII. Przebiegu pertraktacji należy Naczelne Dowództwo telegraficznie raportować. Dalsze instrukcje poda Nacz. Dowództwo odpowiednio do przebiegu pertraktacji.—

XIII. Wszystkich uwięzionych Polaków cywilnych należy natychmiast uwolnić i odesłać.

XIV. Wszystkie szpitale, w których się znajdują chorzy Polacy, należy postawić pod polski nadzór.

XV. Otrzymują:

General Rodziewicz, Generalna Adjutantura, Dowództwo Frontu Galicyjsko-Wołyńskiego, Ministerstwo Spraw Wojskowych, Biuro Pre-

zydjalne Ministerjum Spraw Zagranicznych (na kopercie do wyrażenia swej opinii.—

H a l l e r m.p. pułkownik.

O d p i s.

Lwów, 9 czerwca 1919 roku.
Załącznik 12.

Naczelne Dowództwo W.P.
Delegacja dla pertraktacji dla
zawieszenia broni z przedstawicielami armji ukraińskiej.—

Do
Naczelnego Dowództwa W.P. Oddział II.
w W a r s z a w i e.

Dodatkowo do tut. depezy z dnia 8 bm.

Propozycje w sprawie wyznaczenia obszarów w Galicji Wschodniej gdzieby armja ukraińska atamana Petlury po zawarciu zawieszenia broni mogła chwilowo pozostać oparła delegacja polska na podstawach wynikających z warunków politycznych a mianowicie:

Według wskazówek otrzymanych przezemnie od Naczelnego Wodza Wojsk Polskich uważałem, że z niektórych poglądów politycznych wynika, iż zupełnie zniszczenie siły wojskowej rządu Petlury nie jest na razie pożądané a że w rzeczywistości siła ta już dziś przedstawia się bardzo wątpliwie z powodu zupełnej prawie dezorganizacji resztek armji ukraińskiej zniszczonej przez naszą ofensywę i dziś śmiało powiedzieć można, że armja ta nie jest w stanie stawić jakikolwiek opór czy to nam czy też bolszewikom.

Wyznaczenie obszaru potrzebnego dla względnej przynajmniej reorganizacji tej armji na którym miałyby ona swe tyły od zachodu i północy zabezpieczone na podstawie zawartego zawieszenia broni przez armję polską a od południa granicą Rumunji i mając przed sobą od wschodu jedynie jako wroga bolszewików może przy pewnej energii i zdolności swego wodza zreorganizować się i odzyskać choć częściowo pewną wartość bojową szczególnie, że bolszewicy stojący na przeciw wspomnianego wyżej odcinka Zbrucza na razie nie przejawiają żadnej prawie chęci do niepokojenia wojsk ukraińskich.

Delegacja polska proponując dla wyżej wspomnianego celu od-

stąpienie armji ukraińskiej wymienionego w swej depeszy z dnia 8 b.m. obszaru miała na myśli oddanie go jedynie chwilowo **nie dłużej** jak na 4 do 8 tygodni pod warunkiem, że po upływie tego terminu armja Petlury wyruszy na wschód a przynajmniej przejdzie całkowicie na lewy brzeg rzeki Zbrucza opróżniając w ten sposób ostatecznie Galicję Wschodnią, nie tylko od swych oddziałów wojskowych lecz także wszystkich urządzeń tyłowych oraz administracji i odda ten obszar ostatecznie pod władzę Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich. Zdaniem komisji prędkie opróżnienie tego obszaru jest koniecznym potrzebem dla uspokojenia opinji publicznej w Galicji Wschodniej a także i z punktu widzenia czysto wojskowego gdyż w ten czas armja polska na froncie wschodnim będzie w posiadaniu silnej linji obronnej przeciw bolszewikom a mianowicie rzeki Zbrucza.

Zdaniem delegacji jeżeli chodzi o konieczne podtrzymanie istnienia rządu atamana Petlury innego wyjścia nie ma a pozostawiona w obecnych warunkach jego armja nawet po wstrzymaniu dalszego naporu z naszej strony zamieni się niezawodnie w przeciągu 2 do 3 tygodni w zbolszewiczańe bandy maruderów.—

Sekretarz Del.
Biernacki por.(—)

Prezes Del. Nacz. Dow. W.P.
Radziewicz
gen. ppor.(—)

Odpis.

Złoczów, 108, 10/6.10/45.
Załącznik 15.

Dowództwo Dywizji Piątej (Lwowskiej) donosi:

U ppor. Starcka w Podwołoczyskach zgłosiło się dwu reprezentantów nadnieprzańskich podając do wiadomości następujące punkty:

Po 1. Czy wojska polskie znajdują się na stopie wojennej z Ukrainą Naddnieprzańską?

Po 2. Czy wojska przekroczą Zbrucz?

(W tym wypadku byłyby przyjęte ogniem).

Po 3. Protest przeciw niepokojeniu tyłów armji ukraińskiej w chwili gdy ta jest zajęta decydującą walką z bolszewizmem.

Z mego polecenia Dowództwo odpowiedziało na razie, że wojsko

polskie ma zakaz przekraczania Zbrucza.

Grupa op. gen. Jędrzejewskiego.
L. op.m. 793.

Lwów, dnia 11. czerwca 1919.
Załącznik 13.

DOW. FRONTU GALIC.-WOŁYŃSKIEGO.

Do
Dowódcy wojsk
Zachodnio-Ukraińskiej Republiki
gen. Pawlenko.

I. W imieniu N.D. W.P. zapytuję Pana Generała:

1). Czy jest Mu wiadomem, że od dnia 7 czerwca 1919 r. toczą się pertraktacje o zawarcie zawieszenia broni między delegacją ukr., przybyłą z rozkazu Głównego Atamana wojsk Ukr. Rep. Ludowej Petlury, a delegacją Naczelnego Dow. W.P.?

2). Czy Pan Generał uznaje wszystkie umowy zawarte przez powyższą delegację, jako obowiązujące i jego armją?

II. Nacz. Dow. W.P. prosi o danie odpowiedzi pisemnej na powyższe punkta w przeciągu 24 godzin.

DOW. FRONTU GALIC.-WOŁYŃSKIEGO.

O d p i s.

Naczelne Dowództwo W.P.

Delegacja dla rokowań
o zawieszenie broni
z armją ukraińską.

Lwów, dnia 13 czerwca 1919 r.
Załącznik 16.

Dalszy ciąg
punktów dla konferencji w sprawie zawieszenia broni między armją
polską a ukraińską.

1). Czy gen. Pawlenko uznaje także i dla siebie względnie wojsk mu podległych za obowiązujący układ zawarty przez uprawomocnionych delegatów atamana Petlury?

2). Delegacja polska uznaje możliwość zawarcia zawieszenia broni tylko w tym wypadku, jeśli za linię demarkacyjną uznana zostanie rzeka Zbrucz od źródeł swoich koło Szczasnówki aż do ujścia Zbrucza do Dniestru.

Brzeg prawy (zachodni) obsadzi wojsko polskie, brzeg lewy (wschodni) wojsko ukraińskie.

3). Oddziały grupy generała Pawlenki, jakoteż inne znajdujące się w chwili podpisania umowy na zachód od linii demarkacyjnej (t.j. od rzeki Zbrucz) mają marszem pochodowym najkrótszą drogą na wschód teren ten opuścić.

W razie, gdyby przejście na wschodni brzeg Zbrucza było na danym odcinku z powodu obecności tamże wojsk bolszewickich — niemożliwe, wyznaczy Naczelne Dowództwo W.P. drogę i miejsca odpoczynku, którymi wojska gen. Pawlenki osiągnąć będą mogły wschodni brzeg Zbrucza celem połączenia się z wojskami naddnieprzańskiej Ukrainy.

4). Na wschodni brzeg linii demarkacyjnej zezwala się wywieźć tylko:

- a) materiał ściśle wojskowy,
- b) żywność na czas potrzebny do osiągnięcia punktów przejścia przez Zbrucz plus dwie doby.

Zaznacza się, że wszelki materiał niewojenny ma być oddany polskim komendom.

5). Wszyscy jeńcy wojenni, internowani etc. mają być natychmiast uwolnieni i oddani najbliższemu Komendom polskiemu.

Natomiast Delegacja W.P. gotowa jest uzyskać wypuszczenie i odstąpienie jeńców narodowości ukraińskiej, pochodzących z Ukrainy byłego zaboru rosyjskiego na wschód od Zbrucza.

Wyjęci z pod tego prawa będą jedynie ci, którym udowodnione zostały karygodne czyny na miejscowej ludności popełnione.

6). Dow. W.P. zastrzega sobie prawo kontroli taborów wojsk ukraińskich przez wspólną komisję. Bliższe szczegóły będą jeszcze ustanowione.

7). Podczas przemarszu wojsk ukraińskich na wschód będą za nimi (w oddaleniu 2 km) postępować patrole wojsk polskich.

8). W razie niedotrzymania warunków umowy przez oddziały wojsk ukraińskich, znajdujących się na terenie Galicji Wsch., pozostanie

stawia Nacz. Dow. W.P. sobie prawo wolnej ręki co do decyzji, dotyczących się stosunku do tych oddziałów — nie zrywając umowy o zawieszenie broni z oddziałami znajdującymi się na lewym brzegu Zbrucza (o ile te ostatnie będą się zachowywać neutralnie).

Sekretarz deleg.
Biernacki por.(—)

Prezes Del. Nacz. Dow. W.P.
Rodziewicz
Gen. ppor.(—)

Warszawa, dn. 14.6.19.

NACZELNE DOWÓDZTWO W.P.
D.492/II. pouf.

Instrukcja dla rokowań o zawarcie przymierza wojskowego
z Delegatami atm. P e t l u r y we Lwowie.

Naczelne Dowództwo jeszcze zawsze nie widzi jasno i nie rozumie stosunków Petlury do Pawlenki tem mniej, iż ma pewne wiadomości, że atak Pawlenki w ostatnich dniach na wojsko polskie nastąpił z poparciem Petlury, który w tym celu przesłał do Galicji wschodniej 3.000 ludzi.

Wobec tego faktu Nacz. Dow. odnosi się z nieufnością do zamiarów Ukraińców, co też nie pozwala, aż do kompletnego wyświecenia tej sprawy, na zawarcie przymierza wojskowego z Ukrainą.

W zasadzie, gdyby się miało rękojmię, że stanowisko Ukraińców względem Polski jest rzeczywiście lojalne, byłoby Nacz. Dow. skłonne do zawarcia umowy z Naczelnem Dowództwem wojsk ukraińskich co do wspólnego działania przeciw bolszewikom na następujących zasadach:

1). Wojska ukraińskie oddają bez zastrzeżeń teren Galicji wschodniej aż po Zbrucz i wyrzekają się wszelkich wpływów i roszczeń do tegoż.

2). Wojsko polskie zobowiązuje się nie przekraczać linii Zbrucza, na wschód zabezpieczy tem samem w zupełności tyły wojsk ukraińskich, operujących przeciw bolszewikom. Na Wołyniu na północ od granicy galicyjskiej bierze Naczelne Dowództwo W.P. akcję przeciw bolszewikom na siebie.

3). Linja rozgraniczająca teren działania obydwu wojsk będzie

więc przebiegać: od Dniestru począwszy wzdłuż Zbrucza — dawna granica galicyjsko-rosyjska aż po Ikwę; wzdłuż biegu tejże na północ aż do Satanowa — dalej prosta linja na północny wschód równoległe do kolei Dubno — Zdołbunowo przez Obgów—Mizocz—Goszcza nad Horyniem.

4). W ten sposób pozostawia Nacz. Dow. W.P. wojskom ukraińskim na południe i wschód od wymienionej linji rozgraniczającej zupełną wolność działania przeciw bolszewikom.

5). Co do oddania części parku kolejowego to zależeć będzie ostateczna decyzja od postanowień układu samego.

6). Pod względem łączności zgadza się Nacz. Dow. na urządzenie stacji teleg. dla translacji w Podwołoczyskach.

7). Nacz. Dow. żąda zwrotu wszystkich jeńców i zakładników polskich, obowiązuje się natomiast oddać jeńców wojennych ukraińskich, o ile oni nie pochodzą z Galicji wschodniej.

8). Nacz. Dow. żąda gwarancji co do obchodzenia się z ludnością polską, zamieszkałą na Podolu i na terenie działań wojsk ukraińskich.

O d p i s.

Lwów, dn. 15 czerwca 19.

Załącznik 26.

Naczelné Dowództwo W.P.

Delegacja dla zawarcia
zawieszenia broni.—

Do

Delegacji wojskowej Ukraińskiej Republiki Ludowej.

I. Polska delegacja otrzymała instrukcje od N.D. W.P. na podstawie których ma prawo prowadzić pertraktacje tyczącą się zawarcia umowy celem wspólnej akcji przeciw bolszewikom — jednak tylko pod tym warunkiem, że wprzód musi być stanowczo wyklarowany stosunek N. Dtwo W. Ukr. do atamana Pawlenki. Del. polska przedstawiła dwókrrotnie Del. Ukr. akcje grupy Pawlenki, która idzie wbrew zapewnieniom Del. Ukr. — jakoby Naczelné Dowództwo W. Ukr. nie miało zamiaru od czasu wyskiania delegacji walki z Polakami i całe swoje siły koncentruje przeciw bolszewikom.

De. polska ma pewne dane, że ataman Pawlenko prowadzi obecną akcję nie tylko wojskami pod Borszczowem skoncentrowanemi — lecz także posiłkami przez N. Dtwo Ukr. na pomoc atamowi Pawlence przysłanymi.

N.D. W.P. posiada tą wiadomość z dwóch źródeł:

- 1) przez organa wywiadowcze,
- 2) przez jeńców (oficerów) z grupy atamana Pawlenki, wziętych do niewoli w ostatnich walkach.

N.D. W.P. może szczegółowo wykazać siły, jakie ze wschod. Ukr. od atamana Petlury na zachodni brzeg Zbrucza na pomoc Pawlence przeciw Polakom zostały wysłane.

Husiatyn:

baon Szandruka:	300 ludzi,
pułk uboński konny	200 ludzi,
grupa siczy zaporoz.	300 ludzi,
Sina dywizja	1000 ludzi,
Zadnieprz.:	1000 ludzi,

2800 ludzi.

II. Del. polska żąda od Del. ukraińskiej, by:

- 1) pisemnie stwierdziła, że ataman Pawlenko podlega rozkazom N.D. W.Ukr.—;
- 2) by w takim razie atamanowi Pawlence natychmiast został wydany rozkaz wstrzymania akcji bojowej.

Tylko po wypełnieniu tych warunków i złożeniu pisemnego zobowiązania ze strony Del. Ukr., że to, zarządzenie zostało wydane może Del. Polska prowadzić dalej pertraktacje celem wspólnej akcji przeciw bolszewikom.

III. Co się tyczy bezpośredniej łączności telegraficznej Del. Ukr. z Nacz. Dcą W.Ukr. atamana Petlurą — to Nacz. Dow. nie ma w zasadzie nic przeciw temu — będzie się to jednak w ten sposób odbywało, że telegramy oddawane będą do Sztabu Dtwa Frontu Gal.-Woł. — a ten przeznaczy punkt na którym te telegramy dalej podawane będą.

Ze względu na naszych telegrafistów i obawy, że telegramy mogłyby być nieścisle w jęz. ukr. oddane — proponuje się stylizację telegramów w języku polskim.

IV. W pełnomocnictwie N.D. W.Ukr. z 31 maja 1919 jest mowa tylko o walce z bolszewikami rosyjskimi.

Del. Polska zaznacza, że N.D. W.P. stoi na stanowisku ententy, która nie uznaje wogóle żadnych bolszewików i wszystkich bez względu na narodowość zwalcza.

Zawarcie tedy umowy wspólnej antybolszewickiej akcji jest zawisłem od tego, czy N.D. W.Ukr. również na stanowisku bezwzględ-

nej walki z bolszewikami bez względu na narodowość stoi i to pisemnie stwierdzi.

Sekretarz delegacji:
Biernacki por. (—)

Prezes delegacji Nacz. Dow.
Rodziewicz
gen. ppor. (—)

Warszawa, 22 czerwca 1919.

NACZELNE DOWÓDZTWO W.P.
D.Nr. — — —/II. pouf.

[SEAL]
[ŚCISLE TAJNE]
[Trzymać pod zamknięciem]

PRZEBIEG PERTRAKTACJI

o zawarciu zawieszenia broni, toczących się we Lwowie od dnia 7-go do 16-go czerwca 1919. pomiędzy delegacją Nacz. Dow. W.P. a delegacją Nacz. Dow. Wojsk Ukraińskich.

Na podstawie Rozkazu Nacz. Dow. W.P. D.Nr.454/II pouf. (Załącznik 1 i 2) delegacja polska, składająca się z:

Gen. ppor. Rodziewicza, jako przewodniczącego,
Pułk. Sulimirskiego,
Pułk. Obertyńskiego,
Mjr. Maryńskiego,
Kpt. Rozwadowskiego,
Por. Biernackiego,

rozpoczęła w dniu 7 czerwca 1919. pertraktacje w sprawie zawieszenia broni z delegacją Nacz. Dow. wojsk ukraińskich, składającą się z:

Atm. Delwiga, jako przewodniczącego,
płk. Szt. Gen. Lipko,
płk. Szt. Gen. Sułkowskiego,
płk. Ślusarczyka,
płk. Antonczuka,
sotn. Kamińskiego,
sotn. Czechowicza.

Po poufnym zebraniu członków delegacji polskiej, na którym zostali zaznajomieni przez przewodniczącego gen. Rodziewicza z treścią

Instrukcji Nacz. Dow. W.P., zmienionej telegraficznie w niektórych punktach już po przybyciu delegacji polskiej do Lwowa (załącznik 3 i 3.) udał się por. Biernacki do przewodniczącego delegacji ukraińskiej z oficjalnym zawiadomieniem o przybyciu do Lwowa przewodniczącego delegacji polskiej, oznajmiając równocześnie, że Nacz. Dow. W.P. zgadza się na rozpoczęcie rokowań. Po otrzymaniu powyższego zawiadomienia złożył ataman Delwig wizytę gen. Rodziewiczowi, przez którego był dnia tegoż rewizytowany, a następnie odbyło się o godz. 4-ej po poł. pierwsze ogólne posiedzenie obu delegacji.

PROTOKUŁ POSIEDZENIA z dnia 7. czerwca 1919.

Po wzajemnym zaznajomieniu się członków obu delegacji przystąpiono do sprawozdania dokumentów uwierzytelniających obu delegacji (załącznik 6.), które uznano, że znajdują się w porządku. Następnie zostały odczytane delegacji ukraińskiej zasadnicze punkty Instrukcji Nacz. Dow. W.P. (załącznik 7.), na podstawie których mają się toczyć pertraktacje o zawarcie zawieszenia broni. Te same punkty, zredagowane w językach polskim i francuskim (załącznik 7/I.) doręczone zostały delegacji ukraińskiej w formie pisemnej tegoż dnia o godz. 9-ej wieczorem.

Następnie zwrócił się przewodniczący delegacji polskiej z zapytaniem (na podstawie Instrukcji Nacz. Dow. W.P.), czy wiadomym jest delegacji ukraińskiej, gdzie w danej chwili znajduje się regularna armja ukraińskiej Republiki Ludowej, gdyż wojska polskie, posuwając się stale na wschód nigdzie takowej nie spotykają. Ponieważ delegacja ukraińska nie może dać na powyższe pytanie żadnej odpowiedzi, proponuje on, aby ta ostatnia wysłała do Głównej Kwatery wojsk ukraińskich 2 członków w celu przywiezienia dokładnej odpowiedzi na powyższe pytanie. Obaj członkowie delegacji ukraińskiej mają najpóźniej w 56 godzin od chwili ich wyjazdu być z powrotem we Lwowie.

Przewodniczący ataman Delwig nie może dać ścisłej odpowiedzi na powyższe pytanie, tłumacząc to tem, że delegacja od tygodnia prawie nie posiada łączności z Nacz. Dow. wojsk ukraińskich, wobec czego godzi się zasadniczo na propozycję delegacji polskiej, obowiązując się dać do dnia następnego stanowczą odpowiedź w tej sprawie.

Co się zaś tyczy armji ukraińskiej to jej zupełną prawie nieobecność na froncie galicyjskim tłumaczy on tem, że armja ukraińska walczy dziś jedynie z bolszewikami i zlikwidowała zupełnie dawny front przeciwpołski, który obecnie stanowi jej najgłębsze tyły.

Nie wszczynając żadnej dyskusji na odpowiedź atamana Delwiga,

przewodniczący delegacji polskiej zamknął posiedzenie, naznaczając następne na dzień 8 czerwca o godz. 3-ej po poł. (załącznik 5.).

Dnia 8 czerwca otrzymała delegacja polska o godz. 9 m. 30 rano zawiadomienie ze strony delegacji ukraińskiej (załącznik 8.), że ta ostatnia zgadza się zasadniczo na postawiony na wczorajszym posiedzeniu główne warunki Instrukcji Nacz. Dow. W.P, a także i na wyjazd 2 swoich członków (płk. Antonczuka i płk. Lipko) do Głównej Kwatery wojsk ukraińskich w celu przywiezienia bliższych danych o dyslokacji ich armji. Równocześnie zażądała delegacja ukraińska zupełnego wstrzymania kroków wojennych ze strony armji polskiej w Galicji wschodniej.

O godz. 10 m. 30 rano otrzymali 2 delegaci ukraińscy przepustkę na przekroczenie frontu polskiego pod Czortkowem i godz. 1-ej po poł. w towarzystwie przydzielonego im ze strony Dowództwa frontu galicyjsko-wołyńskiego ppor. Urbana opuścili Lwów, kierując się na Złoczów.

PROTOKUŁ POSIEDZENIA z dnia 8 czerwca o g. 3-ej po poł.

Ataman Delwig zawiadamia oficjalnie delegację polską o wyjeździe płk. Lipko i płk. Antonczuka do kwatery wojsk ukraińskich, a następnie odpowiada na zasadnicze pytania warunków, postawionych mu na wczorajszym posiedzeniu przez delegację polską (ta sama odpowiedź w formie pisemnej została tegoż dnia doręczona delegacji polskiej) — załącznik 9.).

Godząc się zasadniczo na wszystkie warunki, żąda on jednak, aby ludność ukraińska, znajdująca się na obszarze Galicji wschodniej, zajęty obecnie przez wojska polskie, była traktowana w podobny sposób, jak tego wymaga delegacja polska w punkcie 13-ym swych warunków. Dalej zastrzega się, że dokładne omówienie tych warunków może nastąpić jedynie po powrocie wysłanych w dniu wczorajszym 2 członków delegacji ukraińskiej. Dalej przedstawia on obecną sytuację na frontach armji ukraińskiej i twierdzi, że porażki, poniesione przez tą ostatnią na froncie przeciwbolszewickim na Wołyniu zostały spowodowane jedynie niespodziewanym atakiem armji polskiej na Łuck, gdzie znajdowały się zakłady tyłowe armji ukraińskiej walczącej z bolszewikami, a front której, ciągnący się od Olewska aż do Zbaraża, został przez ofensywę polską zupełnie rozbity, a i obecna akcja przeciw bolszewikom natrafia na trudności przez ponowne rozbicie tyłów armji ukraińskiej i zajęcie linii kolejowej Brody—Tarnopol przez Polaków.

Następnie zaznaczył, iż dzięki poparciu ludności ukraińskiej, która wszędzie występuje przeciw bolszewikom, ataman Petlura ma nadzieję w szybkim czasie powiększyć swoją armję i, połączywszy się z oddziałami atamanów Grigorjewa i Zielonego, odebrać Kijów i uwolnić całą Ukrainę od jarzma bolszewickiego. Akcja ta może mieć jednak tylko wtenczas powodzenie, o ile tyły armji Ukrainy naddnieprzańskiej nie będą niepokozone przez Polaków.

Płk. Sułkowski uzasadnia twierdzenie konieczności posiadania przez Ukraińców linii kolejowej Brody—Tarnopol oraz, rysując dokładny przebieg ewakuacji frontu wołyńskiego, twierdzi, że w Tarnopolu i okolicy były skupione jedynie zakłady tyłowe armji Ukrainy naddnieprzańskiej, która walczy jedynie z bolszewikami.

Gen. Rodziewicz w odpowiedzi na powyższe przemówienia zaznacza, iż posuwanie się polskich oddziałów na wschód było konieczne nie tylko ze względu na potrzebę uzyskania kontaktu z armją ukraińską, ale także wywołane koniecznością zabezpieczenia się przed ewentualnym atakiem bolszewików. Odkładając dalsze dyskusje do powrotu 2 delegatów ukraińskich, zamyka posiedzenie.

Po wyjeździe delegatów ukraińskich tegoż dnia wieczorem otrzymuje gen. Rodziewicz od wysłanych konfidentów pewną zupełnie wiadomość, że ataman Petlura nie znajduje się, jak poprzednio mniemano, w Borszczowie, a tylko ma swoją kwaterę w Czarnym Ostrowiu¹⁰ (dawna gub. Podolska) a armja jego koncentruje się w obszarze Szepietówka—Zmerynka—Wołoczyska i wzdłuż górnego biegu rzeki Zbrucza styka się z armją polską prawie, że do okolic Satanowa. Natomiast w Galicji znajdują się tylko oddziały armji gen. Pawlenki, który sam zajmuje Borszczów. Po otrzymaniu powyższej wiadomości proponuje gen. Rodziewicz, aby Ukraińcom oznaczyć rzekę Zbrucz, jako linię demarkacyjną, a armji gen. Pawlenki dopomódz do wycofania się poza granicę Galicji w celu połączenia się jej z resztą armji ukraińskiej dla walki z bolszewikami. (załącznik 10, 11, 12).

Ponieważ przewodniczący delegacji polskiej nie był pewny, w jakim stosunku znajdowała się armja gen. Pawlenki do głównego atamana Petlury, powziął projekt, aby przed wysłaniem parlamentarza do dowódcy tej armji z zapytaniem, czy uznaje on bawiącą obecnie we Lwowie delegację ukraińską i czy zastosuje się do zobowiązań i umów przez nią zawartych, wyjaśnić powyższe wątpliwości. Równocześnie postanawia delegacja polska na najbliższem posiedzeniu zwrócić się do delegacji ukraińskiej z oficjalnem zapytaniem, mającem na celu wyjaśnienie wzajemnego stosunku obydwu tych armji. Projekt powyższy uzyskuje aprobatę Nacz. Dow. W.P. i po porozumieniu się z do-

wódcą frontu galicyjsko-wołyńskiego — gen. Iwaszkiewiczem (10 czerwca) ma być wysłany — do obozu ukraińskiego parlamentarz z powyższymi pytaniami (załącznik 13.).

Dnia 11 czerwca rano otrzymuje delegacja polska wiadomość, że sytuacja na froncie galicyjskim uległa pewnym zmianom na naszą niekorzyść, a mianowicie, iż z powodu niespodziewanego uderzenia większych sił nieprzyjacielskich na Czortków, część naszych oddziałów, poniosłszy duże straty, znajduje się w pośpiesznym odwrocie na linję Strypy, której utrzymanie jest jednak wątpliwe. Wobec powyższych faktów, projektowane wczoraj wysłanie parlamentarza do gen. Pawlenki zostaje — po porozumieniu się z Dow. frontu galicyjsko-wołyńskiego — narazie wstrzymane aż do poprawienia się sytuacji, gdyż wysyłanie go w chwili, gdy niektóre oddziały nasze, poniosłszy porażkę, znajdują się w odwrocie, mogłoby wywołać wśród Ukraińców wrażenie pewnej słabości z naszej strony (załącznik 14).

Dnia tegoż po południu Dow. frontu galic.-wołyńskiego otrzymuje wiadomość od jednej z grup — operujących, że nad górnym biegiem Zbrucza oddziałów bolszewickich nigdzie nie napotkano, a natomiast uzyskano kontakt z oddziałami armji Ukrainy naddnieprzańskiej, oraz że w dniu wczorajszym (10 czerwca) do komendanta naszego oddziału w Podwołczyskach zgłosił się pułkownik ukraiński z oznajmieniem, iż oddziały jego mają rozkaz pozostania na lewym brzegu rzeki Zbrucza, jako straż pograniczna — i mają jednocześnie unikać wszelkich starć z Polakami (1. op. 908/15 Dow. Gr. płk. Sikorskiego) — załącznik 15 1. op. 793 Gr. operującej gen. Jędrzejewskiego).

Dnia 12 czerwca na poufnym posiedzeniu delegacji polskiej przedstawia gen. Rodziewicz szereg nowych warunków, na podstawie których wobec nieco zmienionej sytuacji mają być prowadzone dalsze rokowania (załącznik 16). Następnie zaznacza, że ponieważ termin dany 2 delegatom ukraińskim, wysłanym do atamana Petlury już upłynął, przeto mimo ich nieobecności postanawia prowadzić dalej rokowania z delegatami ukraińskimi, pozostałymi we Lwowie.

Po zawiadomieniu delegacji ukraińskiej o powyższej rezolucji, ta ostatnia zwraca się z prośbą o zapytanie telegraficzne przednich oddziałów polskich, czy dwaj delegaci ukraińscy jeszcze dotąd przez ich front nie przejechali, (załącznik 17.).

Okolo godz. 4-ej po poł. otrzymuje delegacja polska wiadomość, że obaj członkowie delegacji ukraińskiej przed chwilą wrócili do Lwowa i proszą o naznaczenie na dzień jutrzejszy (13 czerwca) posiedzenia o godz. 10 rano.

Dnia 13 rano wręcza sekretarz delegacji ukraińskiej raport płk.

Lipko, w którym ten ostatni usprawiedliwia się z opóźnienia swego powrotu, tłumacząc się zmyleniem drogi oraz popsuciem się automobilu (załącznik 18).

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA dnia 13 czerwca o g. 10-ej rano.
(Załącznik 19.)

Płk. Lipko składa sprawozdanie ze swej podróży do Gł. Kwat. wojsk ukraińskich i oznacza linię, na której stykają się wojska ukraińskie z oddziałami polskimi. Linja ta ma przebiegać od Kołodna (nad dawną granicą galicyjską na południe od Krzemieńca). Dalej wzdłuż granicy galicyjskiej, a następnie rzeki Zbrucza aż do Husiatyna, gdzie wkracza na terytorjum Galicji, na obszarze której znajduje się grupa gen. Pawlenki, koncentrująca się w rejonie Skąły i Borszczowa. Linja ta ma stanowić głęboki tył armji ukraińskiej, walczącej z bolszewikami. Między Wołoczyskami a Husiatynem znajdują się jedynie słabe posterunki, a łączność z grupą Pawlenki utrzymywana jest przez Płoskirów i Kamieniec Podolski, który znajduje się również w rękach Ukraińców. Co się tyczy oddziałów bolszewickich, to w ostatnich dniach zostały one prawie na całym froncie odrzucone przez wojska ukraińskie o kilkadziesiąt kilometrów od rzeki Zbrucza.

Po przyjęciu do wiadomości powyższego sprawozdania przez delegację polską, mjr. Maryański odczytuje dalszy ciąg warunków, na podstawie której mają być prowadzone rokowania, (załącznik 16.).

Przy odczytywaniu tych punktów zwraca on uwagę, że wycofania wojsk ukraińskich z Galicji żąda sama ludność bez względu na jej narodowość, spowodowana do tego ciągłymi gwałtami i rabunkami, których się dopuszczają oddziały armji ukraińskiej. Następnie objaśnia znaczenie niektórych punktów, doręczonych delegacji ukraińskiej w dniu 8 czerwca (załącznik 20.).

Płk. Antonczuk, odpowiadając mjr. Maryańskiemu, zaznacza na punkt 1., że armja ukraińska tworzy organizacyjnie jednolitą całość, znajdującą się pod rozkazami głównego atamana Petlury, a więc i grupa gen. Pawlenki musi się do nich w zupełności stosować, jako jedynie część armji ukraińskiej. Co się zaś tyczy punktu 2., to zapytuje, dlaczego linią demarkacyjną ma być w całości rzeka Zbrucz choć dotąd wojska polskie osiągnęły ją w niektórych zaledwie punktach. Następnie protestuje przeciw uwadze mjr. Maryańskiego, iż ludność ukraińska i polska uskarża się na rabunki wojsk ukraińskich i, powątpiewając w prawdziwość powyższego twierdzenia zaznacza, iż posiada on wiadomości, że rabunków i gwałtów dopuszczają się przeważnie żołnierze polscy.

Gen. Rodziewicz obstaje przy linii Zbrucza, jako przy naturalnej linii obronnej przeciw bolszewikom, do spotkania z którymi na tym froncie przyjść musi.

Ataman Delwig tłumaczy konieczność odbudowania dawnego frontu ukraińsko-bolszewickiego od Prypeci przez Olewsk¹¹—Korzec¹²—Ostróg¹³ i dalej na południe aż do Dniestru. Dlatego potrzebują jednak Ukraińcy mieć w swem posiadaniu także i część Galicji wschodniej, a szczególnie linię kolejową Brody¹⁴—Tarnopol.¹⁵ Wobec tego proponuje on przyjąć za linię demarkacyjną proponowaną swego czasu przez gen. Barthelemy linię rzeki Bugu, a następnie Bubka—Stryj. Co się tyczy Wołynia, to tam również powinni oni otrzymać najszerszy obszar dla stworzenia swych zakładów tyłowych, oraz aby mieć możność kompletowania oddziałów z ludności miejscowej, która chociaż dziś wrogo nastrojona dla Polaków i zarażona bolszewizmem, pod wpływem agitacji ukraińskiej stanie do walki z bolszewikami. Następnie zapytuje, czy nie wiadomo delegacji polskiej, jakie rezultaty osiągnęła misja ukraińska pod przewodnictwem płk. Biedlera, wysłana już poprzednio do Warszawy.

Gen. Rodziewicz odpowiada, że o ile mu jest wiadome, to pertraktacje toczy jedynie del. polk., zostająca pod jego przewodnictwem, z tu obecną del. ukr., zaś o żadnej misji płk. Biedlera nic nie wie. Co się tyczy linii demarkacyjnej, to uważa on, że warunki zupełnie się zmieniły od czasów poprzednich pertraktacji, kiedy była proponowana linja demarkacyjna gen. Barthelemy. Dziś oddziały polskie stoją o 100 klm. i więcej przed tą linią i cofanie ich jest niemożliwe.

Płk. Lipko również proponuje linię gen. Barthelemy, a godzi się jedynie na pozostanie oddziałów polskich w Brodach do czasu, aż Ukraińcy odbiorą Równe. Uważa dalej linię demarkacyjną, jako rzecz zupełnie czasową, nie przesadzającą bynajmniej późniejszej granicy między Polską a Ukrainą, gdyż ta sprawa będzie rozstrzygnięta przez Kongres pokojowy.

Płk. Antonczuk dowodzi, iż Dow. wojsk ukraińskich nie ma zaufania do Nacz. Dow. W.P. i nie wierzy zupełnie w szczerą jego chęć walczenia z bolszewikami, argumentując to tem, że po rozpoczęciu ofensywy polskiej na Łuck przez co był spowodowany zupełny upadek frontu ukraińskiego, Polacy zatrzymali się na linii Styru i pozwolili bolszewikom zająć Równo i Dubno, a i dziś patrzą spokojnie, jak ci ostatni rzucili wszystkie swe siły przeciw Ukraińcom, nie zabezpieczając się prawie zupełnie przeciw oddziałom polskim, stojącym nad Styrem. Wobec tego dochodzi on do wniosku, że Polacy naprawdę nie walczą z bolszewikami, a przez swoje bierne zachowanie

się w czasie ich walk z Ukraińcami wspierają jedynie ich akcję. Jeszcze jednym dowodem sprzyjania bolszewikom jest powstanie bolszewickie, które w kwietniu r.b. wybuchło w okolicach Tarnopola i było gorąco poparte przez całą ludność polską.

Gen. Rodziewicz zgadza się z tem, iż linja demarkacyjna nie będzie przesądzała bynajmniej późniejszej granicy polsko-ukraińskiej, zaznacza dalej, że pobyt grupy Pawlenki w Galicji wobec walki Ukraińców z bolszewikami nie ma żadnej racji bytu i raz jeszcze zaznacza, że jedyną linią demarkacyjną może być linja rzeki Zbrucza. Co się tyczy kolei Brody—Tarnopol, to po zawarciu zawieszenia broni Nacz. Dow. W.P. zgodzi się napewno na pozwolenie używania jej przez armję ukraińską w czasie jej walk z bolszewikami.

Płk. Lipko raz jeszcze zaznacza konieczność zatrzymania części Galicji wschodniej w rękach ukraińskich i pozostawienia tam narazie grupy gen. Pawlenki.

Gen. Rodziewicz zapytuje, czy wiadomo jest del. ukr., iż mimo jej wielokrotnych zapewnień, że Ukraina wojny z Polską nie prowadzi, że wszystkie jej siły zwrócone są przeciw bolszewikom, a nasz front jest niczym innem, jak tylko głębokim tyłem ich armji, grupa gen. Pawlenki rozpoczęła od kilku dni energiczną ofensywę przeciwko naszym oddziałom, które posunęły się na wschód jedynie w celu uzyskania kontaktu z armją ukraińską.

Ataman Delwig odpowiada, iż rzeczywiście od czasu ofensywy polskiej na Łuck Ukraińcy stale wycofywali się, unikając jakichkolwiek walk z Polakami i że jeżeli teraz gen. Pawlenko rozpoczął jakąś akcję zaczepną, to dzieje się to niezawodnie bez żadnego rozkazu głównego atamana Pethury. Dalej zaznacza on, że grupa Pawlenki narazie opuścić Galicji nie może.

Przyjąwszy to ostateczne oświadczenie do wiadomości, przewodniczący delegacji pol. zamyka posiedzenie, naznaczając następne na godz. 4 po poł.

PROTOKÓŁ POSIEDZENIA z dnia 13 czerwca o g. 4-ej pp.
(Załącznik 21.)

Ataman Delwig oświadcza, nawiązując do swego poprzedniego przemówienia, że nieoficjalne zawieszenie broni pomiędzy armją polską a ukraińską istnieje już od dłuższego czasu czego najlepszym dowodem jest to, że wojska ukraińskie stale odstępują unikając walki z Polakami. Co się tyczy ostatecznego ataku oddziałów Gen. Pawlenki to należy przepisać to tylko lokalnym nieporozumieniom a w żadnym

wypadku nie można tego uważać jako akcję wojenną na większą skalę podjętą z rozkazu atamana Petlury. Ponieważ myślą przewodnią toczących się obecnie układów jest doprowadzenie do wspólnego porozumienia celem dalszej akcji przeciw Bolszewikom, przeto uważa on ustanawianie linii demarkacyjnej za zbyt szkodliwe a chodzi mu tylko o ustanowienie linii ograniczających między Oddziałami Polskimi a Ukraińskimi, które będą walczyć z Bolszewikami.

Następnie wręcza ataman Delwig upoważnienia mocą którego ataman Petlura nadaje delegacji ukraińskiej pełnomocnictwo do zawarcia przymierza wojskowego z Polską w celu wspólnej walki z bolszewikami (załącznik Nr. 22.).

Generał Rodziewicz odpowiada, że Oddziały Polskie, które posuwały się na wschód dla uzyskania kontaktu z Armią Ukraińską wstrzymały już od kilku dni swój pochód, a mimo to jednak zostały zaatakowane przez większe siły grupy Gen. Pawlenki.

Ataman Delwig tłumaczy, że z powodu braku połączeń między delegacją ukraińską a Główną Kwaterą nie może być przesłana Gen. Pawlence rozkaz natychmiastowego zaprzestania kroków wojennych i prosi o ustanowienie łączności przez Wołoczyska a natenczas prześle on natychmiast żądanie aby Generał Pawlenko bezzwłocznie zaprzestął dalszej ofensywy. Ukraińska delegacja zobowiązuje się po uzyskaniu łączności żadnych szyfrowych depesz nie przysyłać.

Generał Rodziewicz odpowiada, że delegacja polska niema upoważnienia do zawarcia przymierza wojskowego z Ukraińską Republiką Ludową ani też nie może sama pozwolić na ustanowienie bezpośredniej łączności z Ukraińską Główną Kwaterą i dla rozstrzygnięcia tych kwestji musi zasięgnąć instrukcji z Nacz. Dow. Wojsk Polskich.

Ataman Delwig zapytuje oficjalnie: Czy Nacz. Dow. W.P. ma szczerzy zamiar walczenia z bolszewikami? a następnie zaznacza, konieczność natychmiastowego wstrzymania kroków wojennych na froncie galicyjskim i żąda od delegacji polskiej pisemnego zobowiązania w tej sprawie.

Generał Rodziewicz odpowiada, że Armia polska walczy już od dłuższego czasu z bolszewikami, co jest najlepszym dowodem szczerości zamiarów Nacz. Dow. W.P. Również w tym samym celu dążono stale do uzyskania bezpośredniego kontaktu z Rumunią przez Galicję, co zostało osiągnięte i musi nadal pozostać. Wstrzymanie kroków wojennych jest już częściowo nakazane przez wydanie rozkazu nieprzekraczania rzeki Zbrucz. Chodzi teraz jedynie o front w Galicji wschodniej, gdzie jak to już było wspomniane Dow. Polskie również wstrzymało kroki wojenne, ale Gen. Pawlenko sam rozpoczął akcję

zaczepną i co się tyczy sytuacji obecnej na tym froncie to na razie nie może być dana żadna dokładna odpowiedź.

Ataman Delwig zapytuje, czy Polacy po zawarciu przymierza z Ukraińcami mają zamiar częściowo obsadzić front przeciwko bolszewikom pozostawiając obsadę niektórych odcinków Ukraińcom czy też powierzą obronę tego frontu (od Prypeci do Dniestru) tylko Armii Ukraińskiej zapewniając jej naturalnie tyły i oddając potrzebne do tego terytorjum — większą część obszarów na Wołyniu i w Galicji Wsch., które w danej chwili zajmują wojska polskie. — Siły ukraińskie są dziś tak liczne, że będą zupełnie w możności obsadzić tak obszerny front i skutecznie walczyć z bolszewikami. Dalej ma on nadzieję, że po zawarciu przymierza uda się Dow. ukraińskiemu uzyskać pozostałą część parku kolejowego oraz materiał wojenny utracony przez Ukraińców na linii kolejowej Tarnopol—Brody.

Generał Rodziewicz odpowiada, że jeżeli nawet Delegacja polska na razie nieotrzyma pełnomocnictwa do zawarcia przymierza wojskowego to jednak będzie dalej petraktować w sprawach zawarcia zawieszenia broni.

Posiedzenie skończono o godz. 5.15 popołudniu (załączn. Nr. 23.).

— — — o — — —

Dnia 14. czerwca o godz. 8.30 wieczór otrzymuje delegacja polska nową instrukcję wraz z pełnomocnictwem zawarcia przymierza wojskowego z Ukraińską Republiką Ludową (Załączn. Nr. 24, 25).

— — — o — — —

Dnia 15. czerwca po omówieniu nowej instrukcji przez członków Delegacji polskiej następuje o godz. 11. rano wspólne posiedzenie obu delegacji na którym Maryański odczytuje niektóre punkty powyższej instrukcji (załączn. Nr. 26.) oraz udowadnia na podstawie zupełnie pewnych wiadomości udział wojsk Ukrainy Naddnieprzańskiej w toczących się w danej chwili walkach w Galicji Wsch. W odpowiedzi nato ataman Delwig prosi o odroczenie posiedzenia aby mógł w porozumieniu się z członkami delegacji ukraińskiej zredagować odpowiedź na powyższe warunki i postawione mu zarzuty.

PROTOKÓŁ POSIEDZENIA z dnia 15.VI. o godz. 5 popołudniu.

Ataman Delwig odpowiada na odczytane w czasie poprzedniego

posiedzenia warunki (załączn. Nr. 27). Na Punkt. 1. Armia Gen. Pawlenki stanowi część Armii Ukr. Republ. Lud. pozostającej pod rozkazami Głównego Atamana Petlury co raz jeszcze stwierdza najlepiej udział pułków, które według słów delegacji polskiej przybyły ostatnio do Galicji. Fakt ten nie może być uważany za złamanie jakichkolwiek zobowiązań względem Nacz. Dow. W.P., gdyż mimo zaproponowanego już w dniu 7 czerwca przez Delegację Ukraińską obustronnego wstrzymania kroków wojennych nie otrzymała ona dotąd w tej sprawie ze strony delegacji polskiej żadnej odpowiedzi, a wojska polskie na całej linii posuwają się wzdłuż naprzód w kierunku rzeki Zbrucza i osiągnęły ją w niektórych miejscach już w dniu 10. czerwca. Delegacja Ukraińska zapewnia ponownie, że Nacz. Dow. W. Ukr. niema zamiaru prowadzenia dalszej wojny z Polakami i obecnie jeżeli walczy z nimi to jedynie w celu obrony tyłów swojej armji zajętej wojną z bolszewikami.

Na Punkt 2. Ataman Pawlenko jako Dowódzca Oddziałów Armii Ukraińskiej jest podwładny a więc tem samem podlega wszystkim rozkazom Głównego Atamana Petlury. Co się tyczy propozycji Nacz. Dow. W.P. aby Armia Ukraińska wstrzymała kroki wojenne na froncie polskim to delegacja zgadza się nato jednakże pod warunkiem, jednoczesnego wstrzymania kroków wojennych również ze strony polskiej i jako linję tymczasowego rozgraniczenia prosi o przyjęcie linii frontu na której znajdowały się oddziały polskie w dniu 1. czerwca br. o godz. 4 popołudniu.

Na punkt 3. Delegacja Ukr. zgadza się najzupełniej na propozycje Nacz. Dow. W.P. zawartą w tym punkcie nadmieniając, jednak, że najdogodniejsze połączenie byłoby uzyskanem przez ustanowienie bezpośredniego przewodnika.

Na Punkt. 4. Nacz. Dow. W. Ukr. prowadząc walkę z Władzą Sowiecką stworzoną w Rosji zwalcza jednocześnie każdy bolszewizm bez względu na Narodowość, nazywając rosyjskimi bolszewikami wszystkich uzurpatorów władzy na Ukrainie. Natomiast nieuznaje zupełnie bolszewików ukraińskich, uważając ich jako zdrajców stanu.

Generał Rodziewicz odpowiada, że chociaż delegacja polska nie złożyła żadnych pisemnych zobowiązań tyczących się wstrzymania kroków wojennych to jednak już w dniu 10. czerwca wydanem był rozkaz mocą którego dalsze posuwanie się naprzód było wstrzymane i Dow. Polskie oczekiwało na wynik toczących się pertraktacji. Nie zważając nato rozpoczął Gen. Pawlenko swoją ofensywę uderzwszy na nasze wysunięte naprzód oddziały, których celem było jedynie utrzymanie kontaktu z Armią Ukr. i zabezpieczeniem przed ewentual-

nym atakiem ze strony bolszewików. Wobec zawsze niewyjaśnionego stosunku jaki panuje między Gen. Pawlenką a atamanem Petlurą uważa gen. Rodziewicz pisemne zobowiązanie wstrzymania kroków wojennych ze strony delegacji ukraińskiej za niewystarczające i proponuje ustanowienie ścisłej kontroli nad wykonaniem tego zobowiązania.

Co się tyczy ustanowienia bezpośredniego połączenia Del. Ukr. z Gł. Kwat. to może być ono dopiero ustanowionem po przerwaniu kroków wojennych. I wreszcie zastrzega się co do przyjęcia proponowanej linii demarkacyjnej.

Ataman Delwig odpowiada, że z powodu braku połączenia z Gł. Kwaterą Ukr. nie może dać żadnych wyjaśnień w sprawie akcji Gen. Pawlenki.

Generał Rodziewicz zapytuje, czy delegacji ukr. wiadomem jest o nowej roli w jakiej występuje obecnie Gen. Grekow i wspomina o zerwaniu przez Rząd Atamana Petlury stosunków z Rosją i o opuszczeniu Bukaresztu przez ambasadora Hasenkę.

Pułkownik Lipko zaprzecza pogłoskom krążącym o poprzednich pertraktacjach Ukrainy z Rumunją, wyjaśnia stanowisko Gen. Grekova, jako Gł. atamana Wojsk Ukr. Zachodniej, któremu podlega obecnie również i Gen. Pawlenko a następnie protestuje przeciw treści komunikatu wojennego Nacz. Dow. W.P. z dn. 14. czerwca. Dalej, że wojska ukr. dawno już miały zamiar zaprzestania kroków wojennych i dlatego cofając się starały unikać walk z Polakami, jednak ci ostatni nie wstrzymali kroków wojennych i stale posuwając się naprzód zajęli w dniu 10. czerwca Podwołoczyska.

Generał Rodziewicz uzasadnia nasze posuwanie się naprzód jedynie koniecznością uzyskania styczności z wojskiem ukraińskim jak to już niejednokrotnie zaznaczył, ale i w tym wypadku ostateczną granicą naszego posuwania się na wsch. była rzeka Zbrucz i po zajęciu Podwołoczysk Oddziały nasze wstrzymały swój dalszy pochód. Posuwanie się wojsk polskich było także wywołane koniecznością uporządkowania stosunków bezpieczeństwa w obszarach Wsch. części Galicji, które nie były przez nikogo administrowane i gdzie życie i mienie ludności narażonem było na stałe niebezpieczeństwo band dezertarów armii ukr. Podobne stosunki panowały szczególnie w okolicach położonych na półnc. Zachód od Wołoczysk oraz w rejonie Grzymałowa. Dziś nie możemy tej części prawie ponownie opuścić odchodząc od Zbrucza, gdyż powtórzą się w tym wypadku te same stosunki jakie tam panowały do przyjścia naszych oddziałów. Sama delegacja Ukr. zaznaczyła, że dziś znajdują się tam jedynie tyły armii Ukr. z którymi

trudno wyznaczyć linię demarkacyjną gdyż do tego potrzebna jest armia regularna, która by równiek broniła tego obszaru przeciw bolszewikom.

Ataman Delwig jeszcze raz powtarza, że Armia Ukr. opuściła te obszary jedynie w celu uniknięcia walki z Polakami podobnie jak opuściła Łuck, Tarnopol i inne miejscowości. Obecnie posyła Ukraińcy swoje Oddziały dla uzyskania kontaktu z Polakami a więc i obszary te zostaną ponownie obsadzone przez Ukraińskie wojska regularne, które zapewnią tam spokój i bezpieczeństwo mieszkańcom.

Pułkownik Antonczuk, zaznacza, że wojska ukr. cofały się w pełnym porządku unikając starć z Polakami a następnie gdy zatrzymały się w Podwołoczyskach dla uzyskania kontaktu i nawiązania porozumienia w celu wstrzymania dalszych operacji zostały przez Oddziały Polskie zaatakowane i wyrzucone za Zbrucz. Wobec powyższego faktu widzi się dokładnie, że Polacy posuwali się naprzód nie w celu uzyskania łączności z Ukraińcami a jedynie prowadzili ofensywę aż do samego Zbrucza. Zaprzecza dalej o odwołaniu Hassenki z Romunji o czem wie dokładnie od Ukr. Ministra Spraw Zagranicznych.—

Pułkownik Lipko potwierdza słowa płk. Antonczuka i mówi, że gdy jechał z tym ostatnim przez Tarnopol to znajdujący się tam Dow. Polsk. Brygady zapewnił ich, że oddziały jego zajęły już obszar na półn. od Skalatu i obsadziły cały górny bieg rzeki Zbrucz. Tymczasem wyjechawszy o godz. 6.1/2. rano 9. czerwca z Tarnopola do Podwołoczysk nie spotkano po drodze ani jednego żołnierza polskiego natomiast w Wołoczyskach zajmowali już Ukraińcy. To samo potwierdzić może pporczn. wojsk. polskich Urban, który dojechał z nimi do Wołoczysk.

Kapt. Rozwadowski objaśnia, iż rzeczywiście w dniu 9. czerwca patrole nasze stały 8. km. na wsch. od Tarnopola a dalsze posuwanie się ich naprzód wywołanem było brakiem jakichkolwiek wiadomości o nieprzyjacielu i obawa niespodziewanego ataku ze strony bolszewików. W czasie całego posuwania się naprzód nie doszło nigdzie do starć z Ukraińcami.

Ataman Delwig odpowiadając na poprzednie jeszcze przemówienie Gen. Rodziewicza obowiązuje się imieniem Nacz. D. W. Ukr. ustanowić szybko porządek i administrację obszarów, które obsadzi armia ukraińska.

Generał Rodziewicz zapytuje w jaki sposób zamierza Ukr. Delegacja skutecznie wstrzymać kroki wojennych.

Ataman Delwig odpowiada: po otrzymaniu możliwych warunków ze strony Polskiej zostaną one natychmiast przesłane do Nacz. Dow.

W. Ukr., które wyda odpowiednie rozkazy aby oddziały znajdujące się na froncie wstrzymały na razie wszelką akcję wojenną a następnie odeszły na linię tymczasowego rozgraniczenia.

Generał Rodziewicz: zaznacza raz jeszcze, że dlatego potrzebuje mieć przede wszystkim pisemne zapewnienie o posłuszeństwie ze strony Gen. Pawlenki względem rozkazów atamana Petlury, gdyż mimo tylkrotnych zapewnień poczynionych przez delegację ukr. niema zaufania i przekonania aby Gen. Pawlenko zastosował się do umowy zawartej przez obecną tu Delegację Ukraińską.

Ataman Delwig proponuje aby wstrzymanie kroków wojennych dla możliwości prowadzenia dalszych rokowań nastąpiło równocześnie z obydwu stron zaraz po ustanowieniu linii tymczasowego rozgraniczenia. Od tej chwili wszelkie przegrupowanie i przesuwanie oddziałów jest niedozwolone. Zerwanie powyższej umowy ma być wypowiedziane na 48 godz.

Generał Rodziewicz obowiązuje się dać w dniu jutrzejszym ostępną odpowiedź na propozycje ukraińskie a na razie zamyka posiedzenie. (załączn. 28.).

— — — o — — —

Dnia 16. czerwca po uprzedniej konferencji Gen. Rodziewicza z szefem Sztabu Wojsk Polskich Pułk. Hallerem zostaje przedstawiona Delegacji Ukr. na posiedzeniu o godz. 2. popołdn. Umowa (załącznik 29.) mocą której przerywa się na razie kroki wojenne zatrzymując wszystkie oddziały na linii frontu z dn. 1 czerwca 1919. a po dotrzymaniu powyższych warunków przez obie strony przenosi się dalsze rokowania mające na celu zawarcie przymierza wojskowego do Warszawy. Delegacja Ukr. po wyjaśnieniu niektórych szczegółów godzi się w zupełności na przedstawione przez nas warunki i na następnym posiedzeniu o godz. 11.½ w nocy następnym podpisuje powyższą umowę. (załączn. 30.).

— — — o — — —

Dnia 17. czerwca dwaj członkowie Delegacji Ukr. (pułk. Sułkowski i sotnik Czechowicz) opuścili Lwów o godz. 7. rano i udali się w towarzystwie porcz. Wojsk polskich Urbana do Głównej Kwatery Atamana Petlury wioząc tekst zawartej umowy i godz. 12.40 popołdn. przekroczyli linię polskiego frontu pod Zborowem. (Załączn. 31).

U M O W A

tycząca się zaprzestania działań wojennych, zawarta we Lwowie, dnia 16. czerwca 1919., między Delegacją Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich i Delegacją Naczelnego Dowództwa Wojsk Ukraińskich.

1). Delegacja polska zgadza się na propozycję Delegacji ukraińskiej, aby zaprzestanie działań wojennych było przeprowadzone na linii frontu z dnia 1. czerwca 1919.

Linia ta biegnie przez Założce (wzdłuż Seretu)¹⁶ do Czystyłowa, który po stronie polskiej — dalej Tarnopola, przyczółek koło Tarnopola (miasto w rękach polskich) — cota 379 Wołowa Dolina, cota 368 Szczur, cota 370 Zahira.

Na południe od Tarnopola wzdłuż szosy Tarnopol—Mikulińce do Ostrowa, — który w rękach polskich.

Od Ostrowa na południe od linii kolejowej Ostrów—Kozowa do Litwiatyna (w rękach polskich). Od Litwiatyna wzdłuż linii kolejowej aż do Zastawczyka nad Żółtą Lipą. Placówki polskie stoją 1 klm. na wschód, względnie na południe od toru kolejowego.

Potem od Zastawczyka wzdłuż Żółtej Lipy,¹⁷ aż do ujścia jej do Dniestru — potem wzdłuż Dniestru wraz z przyczółkiem koło Niżowa, aż do granicy rumuńskiej koło Niezwisk. (Patrz mapę generalną 1:200,000).

2). Rozkaz o zaprzestaniu działań wojennych ma być wydany oddziałom dnia 20 czerwca 1919. Wykonanie ma się zacząć dnia 21. czerwca 1919, o godzinie 6-ej rano, o której to godzinie wszelka działalność bojowa ma być wstrzymana.

Dla uniknięcia starć i nieporozumień, mają dowódcy pojedynczych oddziałów wysłać najpierw parlamentarzy, którzy wyruszając o godzinie 6-ej, linię tymczasowego rozgraniczenia szczegółowo w terenie wytyczą. Parlamentarzy wykazują się wzajemnie pisemnymi pełnomocnictwami, zawierającymi potwierdzenie, że ich dowódcy otrzymali rozkaz działań wojennych.

W trzy godziny potem rozpoczyna się wymarsz oddziałów ku linii tymczasowego rozgraniczenia. Obie strony zostawiają około 10 klm. (t.j. po 5 klm. z każdej strony), jako strefę neutralną.

Po wyznaczeniu detalicznem linii tymczasowego rozgraniczenia, wystawiają obie strony placówki. Tam gdzie naturalne przeszkody — jak np. rzeka — nie rozgraniczają obustronnych placówek, tam mają

te stać od siebie nie bliżej jak 500 kroków, (t.j. po 250 kroków od linii tymczasowego rozgraniczenia).

Tam gdzie placówki stoją wzdłuż kolei, ma ta strona, do której kolej należy, wystawić je 1 klm. od kolei oddalone.

Aby uniknąć wszelkich nieporozumień — należy co 10 klm. ustanowić z każdej strony po jednym oficerze i po 12 żołnierzy, którzy tak mają być zakwaterowani, by każdej chwili mogli się udać wspólnie na miejsce sporne.

Dowódcy oddziałów mają we wzajemnem porozumieniu ustanowić warunki, na jakich ludność cywilna może przekraczać linię tymczasowego rozgraniczenia.

Przekroczenie linii tej, jest tylko na pewnych, przez dowódców odcinków wyznaczonych punktach, za przepustką dozwolone. Kto w innych miejscach przekracza linię tymczasowego rozgraniczenia, naraża się na zastrzelenie.

3). W razie zerwania dalszych pertraktacji mogą być akcye wojenne nie wcześniej, jak po 48 godzinach od chwili wręczenia pisemnego zerwania dalszych rokowań, rozpoczęte.

4). Ludność polska po stronie ukraińskiej i ukraińska po stronie polskiej, nie śmie być w żaden sposób narażona na jakiegokolwiek gwałty, represye i bezprawia ze strony wojsk i innych władz dotyczącej strony.

Rekwizycje i świadczenia wojenne mogą tylko na prawnych podstawach, przy wydawaniu odpowiednich kwitów, lub za gotówkę mieć miejsce. O tem ma być ludność miejscowa w czas uświadomiona.

Wszelkie rekwizycje mogą być przeprowadzone tylko w obecności wójtów, zawsze zaś w obecności oficera, który ma podać swoje imię, nazwisko i oddział, do którego należy.

Po podpisaniu umowy tyczącej się wstrzymania kroków wojennych, odbywają się dalsze pertraktacje w Warszawie.

(następują podpisy członków Delegacji)

Lwów, 16. czerwca, godz. 23 m. 30. 1919.

LEGENDA.

Linia tymczasowego rozgraniczenia

Rzecz poufna
jedynie do użytku służbowego.

M.S.W.
Sekcja Bezpieczeństwa i Prasy
Wydział Informacyjny
Oddział Kontroli

SPRAWOZDANIE POLITYCZNE Nr. 135.

Depesza ze Lwowa 9/6. General Henrys¹ Varsovie.

“Avons fait enquete dans region Złoczów-Tarnopol-Skałat pendant deux jours ci-joint des observations. 1) Detachements de police polonais soient venus sur demande des habitants des differents nationalites et religions occuper Zbaraż-Skałat-Grzymałów. 2) Dans ces regions acun troupe ukrainienne quelzues petit les bandes restent encore dans les bois sans officiers. 3) Debris armee ukrainienne avec Pethura serait dans secteur Zaleszczyki-Jagielnica-Zbrzyż cours du Zbrucz-Chotim cours de Dniestr. — Quartier general a Borszczów ces renseignements sont a confirmer. 4) Troupes bolschewiques occupent region Dubno-Kremieniec Wiśniewiec dans conditions indiquees dans precedent telegramme. Ils auraient attaque vers Brody et polonais auraient perdu un village le 6 juin dans cette region a Woloczyska d'apres renseignements recus a Skałat le 8 il y aurait un bataillon et une ou deux batteries bolschewiques. Vers Zahemichówka il y aurait un demi bataillon. Vers Tarnoruda il y aurait un groupe assez important avec beaucoup de mitrailleuses. 5) Avons interroge delegues Polonais Rutheniens Ukrainiens juifs aussi bien civil que religieux a Tarnopol et Skałat avons recu deputation de Zbaraż et avons constate: a) que tous sauf ukraininas sont unanimes pour declarer que gouvernement ukrainien n'etait pas capable, que l'ordre ne regnait pas et ne pouvait regner parce que desentils il n'y a pas d'homme de gouvernement et il ne peut y en avoir a cause de la culture intellectuelle peu developpe, b) que tous sont contents que

¹ Henrys, Paul Prosper (1862-1943), French general; commander of the French troops in the Near East (1917-1918); head of the French Military Mission to Poland (1919).

les Polonais soient venus, de Zbaraż et de Skalał les deputations formees de Polonais, de juifs et de Ruthenes sont venus demander au commandement polonais de le proteger et a la suite de ces demarches detachements ont ete envoyes dans ces localites et district, c) que tous sauf ukrainians desirent que le pays soit gouverne par Polonais qui leur paraissent les plus capables d'assurer l'ordre et le travail et dans lequel juifs meme sionistes et ruthenes ont confiance, d) que tous sauf ukrainiens manifestent le sincere desir de vivre en bonne intelligence pour pouvoir travailler librement et tranquillement, e) que Polonais. Ruthenes juifs nous ont demande d'exprimer ces voeux a conference de la paix, f) que les delegues ukrainiens nous ont dit que leur desir serait que Galicie Orientale soit ukrainienne, qu'ils on reçu les Polonais avec difference que dans le cas ou Galicie serait autonome leur intention serait de s'unir a l'Ukraine russe, g) que l'ordre est assure dans les villes et villages que nous avons visites par quelques elements de l'armee polonaise et par milices crees dans le communes, ces milices sont formees par volontaires de toutes religions ou nationalites meme ukrainiennes, h) que toutes les delegations y compris ukrainiens nous ont assure que depuis l'arrive des polonais aucun desordre ou incident ne s'etait produit conclusion mes camarades allies et moi avons constate le desir presque unanime de voir le gouvernement Polonais diriger les affaires du pays le desir de tous de ne plus subir le joug injuste et souvent cruel du gouvernement ukrainien la bonne volonte de tous pour s'entendre la crainte des ukrainiens et la peur des bolscheviques qui sont sur la rive droite du Zbrucz activent en ce moment ces sentiments mais neanmoins je les crois sinceres durables et profondes j'estime qu'il faut en tenir grand compte si on vent assurer la pacification reele et autiriser les Polonais a occuper tout le pays sur la rive droit de Zbrucz il faut remarquer ques l'occupation du pays s'est faite sans ancuns combat et que par consequence elle n'a donne militaire preprement dits ainsi que je l'indique dans mon dernier rapport l'occupation de la ligne du Zbrucz contre les bolscheviques est indispensable. — Je pars ce soir poud Stanisławów."

Colonel de Renty.²

---

² de Renty, colonel of the French army, liaison officer between the Polish forces in Galicia and the French Military Mission to Poland.

Warszawa, dnia 11 czerwca 1919.

Delegacja
Polskiego Komitetu Wykonawczego
na Rusi

Do sejmu ustawodawczego
Rzeczypospolitej Polskiej

Nr. 89

Do

NACZELNEGO DOWÓDZTWA WOJSK POLSKICH

w W a r s z a w i e.

Delegacja Polskiego Komitetu Wykonawczego na Rusi do Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej niniejszym komunikuje, iż cały szereg działaczy polskich w Kijowie, Żytomierzu i innych miastach Rusi wzięto jako zakładników i że cała ludność polska miast jest rejestrowaną i poddaną specjalnej kontroli.

Przewidywane są represje i krwawe rozprawy z tą ludnością.

Wobec tego, chcąc w miarę możliwości ratować ją od tego, prosimy Naczelnego Dowództwo o zachowanie życia brany do niewoli przez Wojska Polskie przewodcom band bolszewickich, a przede wszystkim członkom „sowietów” i powiadomienia rządu sowieckiego w Kijowie, iż życie i los ich będzie zależeć od postępowania z ludnością polską na Rusi.

Komunikując niniejsze mamy głębokie przeświadczenie, iż Naczelnego Dowództwo nie odmówi pomocy rozpaczonej ludności polskiej na Rusi pozostawionej zupełnie bez opieki w rękę czerwonego teroru, a w szczególności działaczom polskim, którzy do końca wytrwali na swoich placówkach, jak żołnierze na straconych pozycjach.

Z poważaniem

Prezes Delegacji Polskiego
Komitetu Wykonawczego na Rusi
T. Michałowski m.p.

Sekretarz Delegacji Polskiego
Komitetu Wykonawczego na Rusi
Zygmunt Berezowski m.p.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

45 T-16

Warszawa, dn. 13 czerwca 1919.
967/5

Naczelne Dowództwo W.P.
D.Nr.487/II pouf.

Do
Generalnej Adjutantury Naczelnego Wodza
w Warszawie.

Przedkłada się do wiadomości:

1 załącznik:
Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

Haller m.p.
Pułkownik.

O d p i s.

General Rodziewicz, Lwów.

Według ostatnich wiadomości przedstawia się sytuacja nieprzyjacielska w Galicji Wschodniej w następujący sposób:

a). Od Radziwiłłowa mniej więcej do okolicy Husiatyna na wschód od Zbrucza stoją oddziały petlurowców przeciw bolszewikom a z tyłami odsłoniętymi na zachód stop Oddziały te należy więc uważać za neutralne nam przyjazne stop

b). Na południe od Husiatyna stojące oddziały Pawlenki na zachód od Zbrucza wykazują przeciwną sytuację t.j. front przeciw Polakom i odsłonięte tyły przeciw bolszewikom względnie Petlurowcom stop Pawlenko znajduje się prawdopodobnie w Borszczowie, Petlura zaś w okolicy Płoskirowa stop Pawlenko prowadzi akcję zaczepną przeciwko nam stop

c). O ile powyższa sytuacja odpowiada rzeczywistości — co na podstawie zeznań delegatów ukraińskich, wysłanych do Petlury oraz takowych parlamentarza wysłanego do Pawlenki, sprawdzić należy — jest szybkie porozumienie z Petlurą wskazane stop Należy więc o ile się powyżej podana sytuacja sprawdzi, zawieszenie broni z delegatami Petlury w myśl podanej instrukcji zawrzeć stop Na uznaniu delegatów Petlury przez Pawlenkę Nacz. Dowództwu nie zależy, bo chce mieć wobec ostatniego i jego zaczepnej akcji wolną rękę z jednej

strony, a z drugiej być zabezpieczonym w stosunku do Petlury.

Do szybkiego dojścia do porozumienia więc z Petlurą przywiązuje Nacz. Dow. wagę. W każdym razie prześle Nacz. Dow. ostateczną decyzję po wysłuchaniu odpowiedzi delegatów wysłanych do Petlury stop

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

Naczelne Dowództwo W.P.
D.Nr.487/II pouf.

Haller m.p.
Pułkownik.

Naczelne Dowództwo W.P.
Pt.N.Szt.Gen. 6693/II.

STOSUNKI NA WOŁYNIU

W związku z obsadzeniem przez nasze wojska i władze rozległych terenów wołyńskich należy zwrócić uwagę na szkodliwość metod, jakie tam są obecnie w użyciu. Wołyń jest terenem, na którym rozsądnie poprowadzona polityka w początkowym okresie objęcia władzy przez czynniki polskie mogła dać nam ogromne korzyści na długi przeciąg czasu. Niestety, tego stanu rzeczy funkcjonujące tam władze tak wojskowe jak i cywilne nie umiały zrozumieć i nie potrafiły wykorzystać, wykazując owszem dużą chaotyczność w działaniu i zupełnie błędne ujmowanie celowości sposobów akcji polskiej. W dotychczasowych rządach panuje zupełny brak wytycznych i ścisłego skoordynowania celów i metod.

Jeśli mamy zamiar zagospodarować się nastale na okupowanej obecnie części Wołynia bez stosowania metod siły i przemocy, musimy zapewnić południowo-wschodnim kresom spokój i porządek, udzielić pomocy ekonomicznej (choćby tylko soli), zabronić bezwzględnie wszelkich rekwizycji, zapewnić mieszkańcom autonomję z wybitnem popieraniem żywołów ukraińskich, a co najważniejsze, wyraźnie i głośno manifestować hasło reformy agrarnej, podkreślając równocześnie stan istotny, że celem pochodu wojsk polskich nie jest rewindykowanie pretensji wielkich właścicieli, a tylko sprawiedliwe rozsadzenie sporów, zachodzących na tle kwestji agrarnej.

Tymczasem dzieje się inaczej: komisarzem w Łucku jest ziemianin, komisarzem we Włodzimiercu (pod Sarnami) jest p. Urbaix, ziemianin, który swoje urządowanie odbywa we własnym dworze, na co ludność stale sarka. Poza tem obydwaj, jako obszarnicy, są przez ludność znienawidzeni. Komendantami powiatu są różni byli pułkownicy austriaccy lub rosyjscy najstarszego typu, nie wnoszący ze sobą ani pozytywnych metod, ani myśli twórczej.

Najważniejszą władzę wojskową na tym terenie stanowi pierwsze Dow. I. dyw. gen. Hallera: gen. Bernhard ze sztabem czysto francuskim. Pomimo bardzo wysokich kwalifikacji wojskowych, kulturalnych i etycznych z łatwo zrozumiałych powodów ludzie ci zupełnie nie orjentują się w stosunkach miejscowych. Dla gen. Bernhard każdy mieszkaniec Łucka, mówiący po rosyjsku lub ukraińsku jest bolszewikiem, stale np. zalicza do bolszewików wszystkich petlurowskich oficerów, których się obecnie w Łucku wyłapuje. W rezultacie wszystkie nasze władze opierają się na żywiołach wielkorosyjskich, przeważnie czynowniczo-czarnosecinnych (np. milicja miejscowa). Błąd ten stale jest popełniany nawet przez ludzi, stosunkowo nieźle orjentujących w naszych zadaniach i celach na kresach wschodnich.

Morderstwem poprostu dla realizacji naszych zadań na tym terenie jest grasowanie oddziałów Jaworskiego i partyzantów Królikowskiego. Grabieże, popełniane stale przez te oddziały, wyrządzają polskiej sprawie nieobliczalną szkodę i uniemożliwiają stworzenie normalnych stosunków między władzami i wojskiem polskim a ludnością cywilną, gdyż postępowanie tych oddziałów stwarza najlepszy grunt dla żywiołowej nienawiści ku Polakom propagandę bolszewizmu. Dla uzyskania jakiegokolwiek poprawy w istniejących na tym terenie stosunkach należałoby spowodować, ażeby:

1) Generalny komisarz Osmołowski¹ zwrócił baczną uwagę na sprawy tych kresów.

2) Zmienić komisarzy, względnie wydać im ściśle instrukcje, określające kierunki działania. Nadzwyczaj pożądane byłoby porozumienie się z kierownikiem Straży Kresowej, p. Zdzisławem Lechnickim, który w tamtejszych stosunkach jest doskonale zorjentowany.

3) Wydać jakiś akt polityczny, charakteryzujący naszą rolę i nasz społeczny kierunek na Wołyniu — uruchomić intensywną akcję prasową i propagandę (odezwa gen. Hallera jest zupełnie ogólnikowa i nic nie mówi).

---

¹ Osmołowski, Jerzy, chief of the Civil Administration of the Eastern Territories (i.e. Lithuanian, Belorussian, and Ukrainian provinces under the Polish military occupation).

4) Udzielić ścisłych instrukcji komendantom powiatów, zwłaszcza w sprawie świadczeń wojennych.

5) Wycofać lub absolutnie ukrócić działalność oddziałów partyzanckich.

6) Utworzyć w Łucku posterunek wojskowo-polityczny, którego zadaniem będzie normowanie wszystkich spraw między władzami wojskowymi a ludnością cywilną.

46 T-17

Odpis.
1192

Adwokat
Dr. Michał Grek
we Lwowie, Kraszewskiego 7.
Telefon 1199.

Wielce Szanowny Panie Poruczniku!

Mam kolegę szkolnego p. Tadeusza Zakrzewskiego, który jest od lat Prokuratorem Państwa w Złoczowie. Pan Zakrzewski gorący patriota opisuje mi swoje wrażenia z inwazji ukraińskiej.

Te wrażenia i dołączone do nich uwagi są tem cenniejsze, iż pochodzą od człowieka, który z mocy swego urzędu miał sposobność widzieć dużo i dużo słyszeć.

Ponieważ spostrzeżenia p. Z. odpowiadają tym poglądom, które miałem zaszczyt przedstawić Panu Naczelnikowi Państwa, przeto ośmielałem się przesłać list p. Z. Panu Porucznikowi w nadziei, że przysłuży się tem sprawie publicznej.

Raczy Pan Porucznik przyjąć przy tej sposobności wyrazy wielkiego poważania.

Michał Grek m.p.

8.VII.1919.

Odpis.
Złoczów, dnia 16. czerwca 1919.

Kochany Michale!

Wreszcie po siedmiomiesięcznej niewoli pod inwazją ukraińską, jesteśmy nibyto oswobodzeni, a wiedząc jak Ciebie kwestja politycz-

na i społeczna interesuje, korzystam ze sposobności, aby się z Tobą podzielić tak odniesionymi wrażeniami, jakoteż i mojami indywidualnymi zapamiętowaniami, tak na czas przeszły jak i obecny i przyszły. Z gazet wiadomem Ci będzie, ile przykrych, a nawet i strasznych chwil nieliczne społeczeństwo polskie w Złoczowie przeżyło. I mnie, względnie dom mój, wskutek zasądzenia 17-to letniej córki mojej bez wszelkiej winy na karę śmierci, za zdradę stanu, a wreszcie ulaskawienie na 4 lat ciężkiego więzienia, przez uwięzienie syna 21 lat liczącego, stojącego także przed sądem doraźnym nie uwolnionego lecz interweniowanego nadal, wskutek uwięzienia starszej córki bez danej prawnej racji przez dni 5, przez złożenie kaucji 10.000 kr. za uzyskaną przerwę kary, w końcu wskutek licznych rewizji domu przez cztery miesiące jako prokurator, co prawda bez przeszkód a następnie po niepodpisaniu deklaracji urzędniczej ukraińskiej siedząc w domu „na bruku” bez zajęcia, miałem sposobność stykać się z ludnością miejscową polską i ruską, jak i z kilku poważniejszymi starszymi kolegami Ukraińcami. Esencja wrażeń moich, jak nie mniej i spostrzeżeń jest taką:—

Odniosłem wrażenie, że wojsko ukraińskie nie było rozentuzjowane wojną pod hasłem „Biroty ludów”, czego wyrazem było silna dezercja i niechęć, a niejednokrotnie słyszałem z ust żołnierzy strzegących więzienia i internatyy: „Na szczo nam toji wijny, my byty sia ne хочем, to pany za stołом роблат polityku, a my czerez to bidni”. Zauważam, że wskutek tej nieszczęsnej wojny cierpieli także i sami Ukraińcy a jeszcze więcej ludność żydowska, a tak pewne spokojniejsze i poważniej myślące warstwy ukraińskie pragnęły jakiegoś porozumienia i zakończenia nieszczęść.

Żydzi nieustannie rabowani i grabieni przez żołdactwo, rzekomo do tego przez Polaków namówione, czemu zresztą nie wierzyli, zachowywali się przeważnie przychylnie dla Polaków, a wielu z nich z pragnieniem wyczekiwało przybycia szlachetnych Panów Polaków, spodziewając się ulgi w tem ogólnie trudnem położeniu. Czyli i kiedy odsiecz ta przez nas upragniona miała nadejść, jak się mieliśmy zachować w stosunku do Ukraińców, o tem, będąc odcięci od Lwowa i świata nie mieliśmy pojęcia, a zdania polskie w tej mierze były jak zwykle podzielone, starsi i poważniejsi uważali za odpowiednie jakieś porozumienie, młodsi jak je nazywam szowiniści, stali na stanowisku bezwzględного oporu, mimo smutnych następstw tego, uważając następstwa te zaniezawinione ale za wpływ pajdobracji i soldateski ukraińskiej. Przyznam Ci się, że z jednej strony ginąc moralnie i materialnie z upragnieniem oczekiwałem wyzwolenia a z dru-

giej strony obawiałem się azali nie doznam rozczarowania. Moje przekonanie było, że wobec nastroju ogólnego z chwilą wkroczenia w nasze strony armji polskiej i danie przez nią do poznania różnicy w sposobie traktowania wszystkich warstw społeczeństwa w wojnie udziału nie biorących, tak Polacy, jak i żydzi a nawet i Rusini odczną inaczej, a nawet może i cieszyć się będą przechodząc z pod teroru i gwałtów pod rządy wyrozumiałe, szlachetne, pobłażliwe ale sprawiedliwe. Z końcem maja oswobodzono nas. Radość z jednej strony a niepewność z drugiej ogromna. Niestety już po kilku dniach doszły mnie wieści tak w mieście jak i okolicy o kradzieżach i rabunkach przez poszczególne oddziały wojska dokonywanych, spostrzegłem, że kierownictwo działań przeszło w ręce ludzi obcych nieobznajmionych z miejscowymi stosunkami, że ludzie na czele stojący byli niekoniecznie prawdziwie informowani, a następstwem tego były prosto obrachunki prywatne i represje bądź co bądź w pierwszej chwili niekoniecznie potrzebne, a zamęt, niezadowolenie i rozgoryczenie wywołujące. Moje indywidualne zapatrywanie jest takie, że sprawa tak ostro dzisiaj zaogniona jedynie mądrym przez poważnych i równoważnych ludzi, tak po jednej stronie jak i po drugiej, porozumieniem rozwiązana by być mogła. Trudno bowiem przypuścić, iż byśmy my w ślad zasad ukraińskich mogli wyróżnić powiedzmy trzy miliony Ukraińców lub też aby Ukraińcy wyróżnili 1.500.000 Polaków we wschodniej Galicji. Szeroka autonomja, ale też i silna rządowa ręka strzegąca tak granic autonomji, jako też i praw świętych mniejszości, to mojem zdaniem jedyne wyjście i rozwiązanie tak trudnej kwestji.

47 T-17

До Ясновельможного
Пана Начальника Паньства
Польської Републіки.

Після певних подій на Україні, про які Вам відомо з мого меморіялу, та власних моїх інформацій, я укупі з послом до Українського Конгресу І. Малюком, та командантом м. Рівне полковником Гемпелем, перебрався через боєву лінію, щоби при допомозі польського Правительства найти засоби для боротьби з большевиками на своїй батьківщині. Стверджую категорично, що переходив я боєву лінію не для того аби сховатися от своїх ворогів, а лишень

для того, щоби впровадити в життя недокінчене мною діло — боротьби з більшовиками при обставинах, які уможлиблювали б це. Після довгих митарств у місцевій військовій владі фронтової смуги, я нарешті укупі з моїми співучасниками перепроваджений був у штаб Генерала Галлера; де, після конференції з ним, запропоновано було мені подати офіційний меморіал до польського Правительства про мої жадання і пропозиції, в наслідок чого був викликаний до Варшави на конференцію з Вами, та Паном Президентом міністрів Падеревським. Відїжджаючи після конференції до Кельц, я мав честь чути від Вас, Ясновельможний Пане Начальнику, що я одержу відповідь по суті нашої конференції і моїх пропозицій на протязі якогось тиждня.

Після того я йще написав дві доповнюючих записки, але ж до цього часу жадної відповіді ні позитивної, ні негативної не одержав, лешень місцева військова влада об'явила мені, що ми всі інтерновані.

Приймаючи на увагу вищенаведене і те що фактично об'явлення війни межі Надніпрянською Україною а Польщею не було і що військові події на Волиню були не що инше як погранични ексцеси, в яких би то розмірах там не було, і що таким чином не виключалась можливість присутности на Україні громадсько-політичних кол і навіть урядових осіб, які на ці ексцеси погранични дивилися і уважали їх за надзвичайно тимчасове з'явище в вузькому розумінню цього слова; до таких осіб і я належав, викаючи з інтересів свого народу і певних принципів, які я викладав у своїх записках і що я, іменно маючи на увазі зазначенні дані, звернувся до Польського Правительства, а не куди инше з тими пропозиціями, які вже Вам відомі. — Отже на підставі цього поперше: категорично протестую проти замкнення мого і моїх співучасників, проти звязання наших рук в боротьбі з більшовицькою анархією через інтернування наше. Польський Уряд не мав права цього зробити з двох причин: з моральної, бо паралізуючи найменьший прояв, чи чинник антибільшовицький, зпричиняється поширенню і закріпленню більшовизму; по друге: на підставі наведеного в цей записці і попередніх записках, та стосунку Польщи з Надніпрянською Україною, нашого становища і пропозицій, та характеру офіційльних розмов в справі цих пропозицій Польського Правительства з нами.

Одне що могло би в невеличкій мірі допускати думку про наше інтернування, то те, що у нас не було формальних документів, уповажняючих мене і моїх співучасників на пертрактації з Поль-

ським Правительством, але ж це одразу усунулось з моменту коли Польське Правительство в особі Вашій Ясновельможний Пана Начальнику і Пана Президента міністрів Падеревського, та членів парламентської комісії, приймаючи на увагу наше становище на Україні, помімо того що не було тих уповноважень, найшло що пертрактації з нами високодержавного і політичного значення нескільки не стануть проти гідности Великої Республіки Польської, та заховиватимуть в собі всі елементи міжнародної і дипломатичної етики і на підставі цього вело ці пертрактації. Колиж би врешті, для прийнятія наших пропозицій, ходило о формальні документи від певних політичних груп, маючих першорядне значення в життю політичному українського народу, то і це безперечно можна було залагодити в дусі викладаних мною пропозицій, як би Польське Правительство дало можливість хоч одному з нас, на мою думку послу Мацюку, до затримки якого є йще менше підстав, зв'язатися з відповідними центральними комітетами партій, що стоять на позиції, викладеній в меморьялі і записках.

Представляючи вищенаведене, прошу Ясновельможного Пана Начальника Паньства дати мені рішаючу відповідь, а в разі не прийнятія моїх пропозицій звільнити нас од інтерновання і дати можливість виїхати за межі Польської Республіки.

З великим жалем мушу зазначити, що Польське Правительство так легковажить мою пропозицію. Я переконаний, що через місяць якийсь вже буде пізно і тоді тільки воно зрозуміє свою омилку фатальну.

Отаман Оскілко

м. Кельци
11. червня, 1919 р.

Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna
L. Dz. 1003/2 dnia 20. VI. 1919 r.

48 T-16

PILNE
POUFNE
990/J.

Naczelne Dowództwo W.P.
Nr. Dpl. 7337/II.

Według dziś otrzymanej depezy ze Lwowa, została dnia 16/VI. r.b. zawarta umowa między delegatami Nacz. Dow. W.P. pod prze-

wodnictwem gen. Rodziewicza, a delegatami Petlury we Lwowie.

Na mocy tej umowy mają dnia 21 czerwca o godz. 6-ej rano być wstrzymane dalsze kroki wojenne. Jako linię tymczasowego rozgraniczenia wyznaczono front, zajmowany przez nasze oddziały w dniu 1 czerwca: a więc Założce — miasto Tarnopol wraz z przyczółkiem mostowym i linja kolejowa, biegnąca z Tarnopola na zachód przez Kozowę zostają w naszym ręku. Dalej linja ta idzie wzdłuż szczych rękach przyczółek mostowy Niżniów — następnie biegiem biegu Złotej Lipy aż do jej ujścia do Dniestru, pozostawiając w nadniestrze do Niezwisk.

Umowa ta tyczy się tylko wstrzymania kroków wojennych, a nie jest formalnem zawieszeniem broni.

O ile Ukraińcy zastosują się do powyższej umowy, i w dniu 21 czerwca cofną swoje oddziały na linię rozgraniczenia, rozpoczną się z nimi pertraktacje o zawarcie formalnego zawieszenia broni.

O t r z y m p j ą :

Min. Spr. Zagr.—

Min. Spr. Wojsk. (B.P)

Gen. adjutantura

Oddz. III. N.D.

Sekcja Wschód

Gen. Henrys

Z rozkazu:

Szef Oddz. II.

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH

ADJUTANTURA GENERALNA

WARSZAWA

L.Dz.490/T, dnia 17.VI.1919.

49 T-16

999/T.

Panie Naczelniku,

W ciąglej trosce o możliwe przyspieszenie pomocy i ratunku dla wszystkiego co polskie na kresach naszych, pozwalam sobie imieniem własnym i tych, którzy wraz ze mną tę niezmiernie palącą sprawę promują, zwrócić się do Pana Naczelnika z usilną prośbą przynaglenia podróży do Petlury owego ukraińskiego atamana, na imię którego

glejt przez Petlurę wydanym został.

Jedynie osobiste porozumienie się poruszonego atamana z Petlurą wyjaśni zasadniczy stosunek tego ostatniego do Polski, a więc zorientuje co do kierunków i sposobności działań najbliższych.—

Wszystko do tej pory gotowe: rozkaz tylko Pana Naczelnika niezbędny i dziś jeszcze ów ataman mógłby jechać z odpowiednim, możliwie tym samym co i przy pierwszej jego podróży towarzyszem.

Każda zwłoka utrudnia a nawet uniemożliwia może dotarcie do Petlury.—

Ta nagłość sprawy ten list mi dyktuje.

Z głębokim uszanowaniem

17 czerwca 1919 r.

Z. Grocholski.

[SEAL]

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA
WARSZAWA

L.Dz. 999/T, dnia 18.VI.1919 r.

50

T-17 1066/T2

НАЧАЛЬНА КОМАНДА
ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
19. червня 1919
Ч. оп. 3325
Місце постою

До
Начальної Команди
Польської Армії
в Галичині.

Від заступників отamana Петлюри ми довідалися, що у Львові переговорювано про заключення завішення оружжя.

Начальна Команда Галицької Армії дозволяє собі подати до відома, що ніхто не був управнений заключати такої умови в імені Західної Области Української Народньої Республіки.

207

Ми покористуємося аднак тою нагодою, щоби повторити знову, що ми кождочасно є готові застановити війну проти Польщі, підчинитися справедливому роземчому судови Антанти та під її директивами взяти участь в загальній війні проти большевиків з усіми нашими силами.

На якесь провізоричне завішення оружжа ми однак не можемо згодитися.

Начальна Команда Галицької Армії

51

POUFNE
1066/T2

NACZELNE DOWÓDZTWO W.P.
D.Nr.7513/II.

Warszawa, dnia 22 czerwca 1919.

DO

MINISTERJUM SPRAW ZAGRANICZNYCH

w W a r s z a w i e.

Komunikuje się, że dowódca armji ukraińskiej galicyjskiej zawiadomił Dowództwo frontu gal.-woł. pismem z dnia 19/6. b.r., że nie uznaje umowy o zawieszenie broni, zawartej między wojskową delegacją Nacz. Dow. W.P. a wojskowymi delegatami atamana Petlury dla siebie obowiązującą.

Wobec tego nastąpiło ze strony ukraińskiej formalne zerwanie zawieszenia broni. Nadeszły też pewne wiadomości formalnej ugody między Petlurą i bolszewikami.

Akcja bojowa pomiędzy wojskami polskimi i ukraińskimi trwa dalej.

Uprasza się o poczynienie odpowiednich kroków u rządu państw koalicyjnych, ażeby otrzymać zupełnie wolną rękę co do akcji w Galicji Wschodniej, jak też pod względem użycia oddziałów armji gen. Hallera na tym terenie.

Ponieważ nasza akcja w Galicji Wschodniej została wstrzymana w chwili najpomyślniejszego się rozwoju na kategoryczne żądanie Koalicji, szczególnie wyrażone w nocie ambasadora Pralon podanej dn. 29-go maja w imieniu prezesa Konferencji Pokojowej Naczelnikowi Państwa, uprasza Nacz. Dow. W.P. o jak najrychlejsze podanie, jakie kroki zamierza Min. Spr. Zagr. przedsięwziąć wobec obec-

208

nej politycznej i wojskowej sytuacji w Galicji Wschodniej.

Szczególnie uprasza Nacz. Dow. W.P. o stanowczą i natychmiastową odpowiedź co do poczynionych kroków dyplomatycznych odnośnie do ostatniego zdania powyżej wspomnianej noty, a mianowicie: "Le conseil insistera pour une cessation immediate des hostilites de la part des forces militaires ukrainiennes".

52 T-17

1059/T2

Najdostojniejszy Panie Naczelniku Państwa.

W chwili kiedy miałem opuścić dom, by stawić się o 3-ej na audyencję, tak łaskawie udzieloną mi, miejska straż obywatelska obstawiała mój dom i oświadczone mi, że mają rozkaz „nie wypuścić mnie z domu”. . . bo planowany zamach na moje życie. Odtąd jestem internowany de facto, i nikogo nie wpuszczają — tak że Waszej Dostojności nie mogłem usprawiedliwić nie stawienia się na audyencję. Śmiem prosić o naznaczenie nowej godziny i przepraszam, że ten list, który nie łatwo dostanie się do rąk Pańskich proszę w trzech egzemplarzach proboję różnych dróg.

Najdostojniejszy Pan Naczelnik Państwa raczy przyjąć wyrazy najwyższego poszanowania i najwyższego szacunku.

Lwów, 26/6.919.

† Andrej Szeptycky

52 T-17

1058/T2

Najdostojniejszy Panie Naczelniku państwa!

Niniejszem upraszam o uwolnienie aresztowanych Księży Grecko Katolickich, których ilość przewyższa już setkę i niemal z każdym dniem powiększa się. W razie jeżeli przeciw któremu z nich są jakieś konkretne zarzuty proszę o zarządzenie by bezzwłocznie przeprowadzono dochodzenia. Wielka liczba parafii pozostaje bez obsługi duchownej, w czasach epidemicznych chorób i wojennych operacji. Kiedy ludność najwięcej potrzebuje pracy i pomocy duszpasterzy. W więzieniach lwowskich przepełnionych do niemożliwości więźnio-

wie cierpią głód i brak najprymitywniejszych warunków egzystencji.

Przy tej okazji pozwalam sobie zwrócić uwagę na to wszystko co na przyszłość, jakąkolwiek ona będzie, może być tylko szkodliwym dla stosunku obu narodów. Ciągłe powtarzająca się prawie masowe aresztowania ukraińców, których motywem wydają tu być dążenia usunięcia całej inteligencji i wszystkich bardziej narodowo świadomych elementów, jest moim zdaniem krokiem ze strony polskiej bardzo fałszywym, bo szerząc wielkie rozgoryczenia wśród społeczeństwa ukr. powiększa już i tak wielką przepaść dzielącą ukraińców od polaków. Usunięcie nadto wszystkich narodowych elementów jest wodą na młyn bolszewików, którzy w każdym narodzie mają dziś agitatorów i zwolenników. Ten sam cel gwałtownego przytłumienia wszelkiego duchowego życia w ukraińskim społeczeństwie wydają się mieć i inne zarządzenia polskich władz wojskowych jak zakaz wydawania gazet (bez względu na kierunek jaki przedstawiają) zamknięcie towarzystw nawet rolniczych, tak że uniemożliwioną została ich pomoc naszym rolnikom przy zasiewach wiosennych, zakaz bankom wydawać ukraińskim klientom z ich depozytów więcej jak 1000 k: tygodniowo i t.d. — Zabranie wszystkich bardzo cennych przyborów kościelnych, archiwu i biblioteki z klasztorów Bazylian- skich, na pewno w Krechowie, a zdaje się i w Żółkwi sprawia, że społeczeństwo ukraińskie nawet nie jest pewne, czy władze wojsko- we polskie nie zechcą wywozić różne zbiory ukraińskie, czego nawet moskale w czasie inwazji 1914 mimo całej swojej ówczesnej nieprzy- jaźni dla Ukraińców nie robili. Bicie chłopów nahajkami, podpalanie chat przy równoczesnem wymuszaniu pieniędzy, zabieranie bez od- szkodowania koni i bydła, rabunki wsi przy których nie oszczędzano i cerkwi, oto fakta które raz wraz przez wiarogodnych świadków z różnych stron mnie dochodzą. Czy wobec takiego smutnego obrazu rzeczy może być wielu ukraińców, którzyby wierzyli w szczeróść zna- nych uchwał wojskowych o autonomii? W ogóle nie widać w postę- powaniu miejscowych władz najmniejszego dążenia okazania ludno- ści ukraińskiej, że chcą być wobec niej sprawiedliwymi. Czy to się zgadza z polityką i interesem budującego się państwa polskiego, nie jest moją rzeczą sądzić, ale uważałem za obowiązek podać to do wia- domości Pańskiej — Najdost. Panie Naczelniku państwa z okazji Jego pobytu we Lwowie.

Proszę przyjąć wyrazy prawdziwego poważania i należnego wy- sokiego szacunku.

Lwów, 26/6.919.

† Andrej Szeptycky
Metropolita

[SEAL]
NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA
WARSZAWA
L.Dz.1058/T2, dnia 23/VI.1919 r.

1059/T2

Najdostojniejszy Panie Naczelniku Państwa

W chwili, kiedy o 2 $\frac{1}{2}$ miałem wyjechać, żeby stawić się na łaskawie udzieloną mi audycję zjawili się u mnie członkowie „miejskiej straży obywatelskiej” i oświadczyli, że mają rozkaz nie puścić mnie z domu bo . . . przygotowany na mnie zamach. Wobec tego nie mogę stawić się przedkładam Panu swoje uniewinnienie i proszę o najłaskawsze naznaczenie mi innej godziny audyency. Z wyrazami najszczerzej czci poważania zostaję Najdostojniejszy Panie Naczelniku Państwa Pana sługą najniższym.

Lwów, 26/6.1919. o 3 $\frac{3}{4}$.

†Andrej Szeptycky

53

T-62 1134

Attaché Wojskowy
przy poselstwie Polskim
w Bukareszcie
L.Dyp. 123/taj.

Bukareszt, dnia 27 czerwca 1919.
TAJNE

Do
SZTABU GENERALNEGO
Oddział II.
w Warszawie.

211

Amerykański Wojskowy Attaché pułkownik Yates powrócił 24.VI. do Bukaresztu ze swego objazdu wschodnio-galicyskiego frontu i krótkiego pobytu we Lwowie.

Przedsięwziął on ten objazd w kilka dni po powrocie jego oficera por. L. L. Smith z objazdu tegoż frontu.

Dnia 25. i 26.VI. miałem z pułk. YATES dłuższą rozmowę o jego objeździe, której treść w głównych zarysach podaję:

Przez bardzo pewnego agenta przyniesiono gen. Iwaszkiewiczowi wiadomość, że Petlura skłonił bolszewików do odcięcia z okolicy Brodów 6 pułków i przeniesienia ich w inną stronę, wskazuje bez wątpliwości na porozumienie Petlury z bolszewikami.

Dnia 25.VI. złożył pułk. Yates o tem raport do Paryża, i żywi nadzieje, że tam wreszcie zrozumieją, że Petlura wspólnie z bolszewikami pracuje. Następnie z wielkim naciskiem zaznaczył pułk. Yates, że Polacy powinni bezwarunkowo zażądać przyjazdu bardzo wpływowej misji Aliantów, z pułkownikiem lub generałem naczele, do Lwowa, i ażeby ta bez żadnych wątpliwości stwierdziła to, co on jako rezultat swego objazdu raportem podaje: „Jest koniecznością, bezwzględną, jaknajszybsze wcielenie wschodniej Galicyi do Państwa Polskiego aby wielkie bogactwo ziemi tego kraju wraz z jego wielką przyszłością gospodarczą powierzyć prawdziwym pionierom kultury którzy będą też w stanie, ruską ludność wychować i wprowadzić na słuszną drogę.”

Pułkownik Yates stwierdza, że obecnie we Lwowie urzędująca misja ma zamało wpływów, i że nie jest dość liczna, wskutek czego nie może się poddać źródłowej i żmudnej pracy która rzeczywiście tam jest konieczną.

Pułkownik Yates wyraził swój podziw dla patryotyzmu i bohaterstwa Lwowa i wschodnio-galicyskiej polskiej ludności. Podniósł jednak i kilkakrotnie zaznaczył konieczność robienia lepszej i bardziej rzeczowej propagandy w sprawie Lwowa i wschodniej Galicyi, którą on uważa za najlepszy i najsilniejszy środek do stworzenia odpowiedniego nastroju w Paryżu, Londynie i Waszyngtonie, „ponieważ tam się nieprzeczuwa nawet, jak w rzeczywistości w Galicyi wschodniej wygląda,” jak również, że z powodu bardzo dzielnej propagandy Ukraińskiej, która jest uzbrojona we wszystkie środki „grozi niebezpieczeństwem, że wschodnia Galicya nie Polsce będzie przyznana.”

Na zakończenie powiedział pułkownik Yates: Uderzenie jednej dywizji wojsk rumuńskiej na rozkaz koalicji przez Zaleszczyki w kierunku Czortków-Tarnopol, przy równoczesnym uderzeniu sił

polskich, mogłoby rozstrzygnąć definitywnie kwestye Galicyi wschodniej i w ten sposób byłby wreszcie stworzony jednolity polsko-rumuński front przeciw bolszewikom.

Do powyższego dodaje jeszcze, jak to już w ustnym sprawozdaniu przedstawiłem, że koła wojskowe francuskie, tu w Bukareszcie, były przekonane, że Petlura jest szczerym wrogiem bolszewików, i że armia Ukraińska w ręku koalicji, jest pewnym narzędziem przeciw nim.

Doszedłem do przekonania, że generał Berthelot, wiele się przyczynił by wrażenie to w Paryżu umocnić.

Sądzę jednak, że teraz mogę twierdzić, że obecnie tu w Bukareszcie wojskowe koła francuskie już odmiennego są zdania.

Dziś 26/6 miałem znowu sposobność z generałem Petain (Attaché wojskowym Francuskim) i kilkoma wyższymi oficerami sztabu gen. francuskiego dłuższy czas rozmawiać, i w zupełnie otwartym przemówieniu swoje zdanie wyświecić, które kilkakrotnie jako słuszne uznane zostało.

(podpis nieczytelny)
Podpułkownik.

54

1084/T2

У. Н. Р.
Військова Делегація
про Завішення Зброї
на Україно-Польським Фронту
28 червня 1919 р.
місто Львів.

До Головного Командування Військ Польських

У. В. Д. повідомляє, що письмо від 26 червня 1919 р. одержано 28-го червня о 11.30 год. і зміст того письма буде переданий до відома Головного Командування Військ Українських.

Делегація має за честь зауважити, що вона була надіслана не від Західньої України, як зазначено в адресі письма від 26-го червня, а від Головного Отамана всіх Українських Республіканських Військ.

Делегація підкреслює також, що під час затягнення, не з боку Українського, переговорів — зайшли зміни на Західньої облас-

213

ти У.Н.Р., після котрих делегація вже не могла представляти інтересів військ Західної України, про що делегація своєчасно інформована не була.

Тому то Українське Головне Командування не могло затвердити проєкт договору, який мав бути обов'язуючий для всіх військ У.Н.Р.

Голова Делегації
Отаман Дельвіг
Секретар Делегації
Булавний Старшина Камінський

[SEAL]

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA
WARSZAWA
L.Dz.1084/T2, dnia 28/VI.1919 r.

55

DHP-R, No. 160

1919 [czerwiec nie wcześniej 28], Paryż. — Memoriał Komitetu Narodowego Polskiego o kierunku polityki polskiej w sprawie granic wschodnich.

Delegacja polska na konferencję pokojową w Paryżu w dwóch notach z 28 II i 3 III 1919 r. przedstawiła na naradzie przedstawicieli wielkich mocarstw sojusznicznych i stowarzyszonych program terytorialny swych rewindykacji i zakreśliła zachodnie i wschodnie granice państwa polskiego. Program granic zachodnich został już częściowo zrealizowany w traktacie pokojowym z Niemcami, a wkrótce, o ile chodzi o granice południowo-zachodnie i południowe, znajdzie swe urzeczywistnienie w traktacie pokojowym z Austrią. Program granic wschodnich w formie ustalonej we wspomnianej nocie pozostaje dotąd postulatem i trudno określić chwilę, w której będzie mogła zapaść ostateczna co do niego decyzja.

W przytoczonej nocie z 3 marca rb. delegacja polska zażądała wcielenia do państwa polskiego pewnych terytoriów o ludności mieszananej (polskiej, białoruskiej i ruskiej) na tej podstawie, iż kraje

214

te 1) stanowiły integralną część b. Rzeczypospolitej Polskiej i 2) zachowały pomimo 150-cioletniej antypolskiej polityki rządu rosyjskiego swój wyraźny charakter polski. To oficjalne stanowisko naszej delegacji spotkało się z krytyką i opozycją pewnych czynników politycznych naszego społeczeństwa. Można powiedzieć, że wszystkie te koła polityczne, które podczas wojny zwalczały politykę Komitetu Narodowego Polskiego, dziś występują przeciwko koncepcji delegacji w sprawie granic wschodnich. Koncepcji tej zarzucają, iż a) nie trzyma się ściśle granic historycznych 1772 r., a więc umniejsza terytorium nowo powstającej Polski, b) nie uwzględnia dążeń niepodległościowych Białorusinów i Ukraińców i zarzuca tradycyjny program unii i c) ułatwia sposobem Rosji powrotne odzyskanie ziem litewskich, białoruskich i ruskich, nie wyłączając ziemi chełmskiej, a nawet Galicji wschodniej. Pozytywnie zaś żądają te same koła polityczne popierania przez politykę polską przeciwko Rosji wszelkich separatyzmów narodowościowych i wszelkich prób tworzenia odrębnych i niepodległych państewek, które miałyby oddzielać Polskę od państwa rosyjskiego.

Ze tego rodzaju polityka namiętnie potępiająca tzw. „polski imperializm”, a jednocześnie oburzająca się na kurczenie granicy Rzeczypospolitej, musiała niejednym umysł w Polsce obalamucić i spowodować chwiejność w przeprowadzeniu zadań, zmierzających ku budowie wielkiego państwa polskiego, to rzecz jasna. Z radością tylko zaznaczyć można, iż wbrew skombinowanym usiłowaniom powyższych kół politycznych w Polsce zdrowy instynkt naszego narodu i jego warstw ludowych nie dał się dotąd zbić z tropu, o czym świadczą kwietniowe uchwały Sejmu.

Jakie przyjęcie i jaką ocenę znalazł nasz program granic wschodnich u decydujących czynników Ententy, o tym orzec dość trudno. Stwierdzić można, że pierwsze wrażenie na ogół nie było złe. Zasadniczych obiekcji co do postępowania tego programu, o ile wiemy, nie było. Później jednak miała się sprawa popsuć. Czy to pod wpływem międzynarodowej kampanii, prowadzonej w celu utraty wielkiej Polski, czy to pod wpływem innych powodów, dość, iż doszło do tego, że p. prezydent Rady Ministrów mógł oświadczyć deputacji przedstawicieli kresów wschodnich w kwietniu rb., iż program terytorialny, wypracowany przez delegację polską, zbankrutował i że program federalistyczny ma lepsze szanse urzeczywistnienia. Sytuacja jednak musiała się następnie zmienić, skoro po pierwszych zwycięstwach admirała Kołczaka i po próbach Ententy uznania tegoż za głowę rosyjskiego rządu, p. prezydent ministrów zechciał poinformować

mować przedstawicieli kresów wschodnich, iż trudno w obecnej chwili wysuwać program federalistyczny.

Z drugiej strony, informacje otrzymane niedawno z zupełnie pewnego źródła wyjaśniają nam zasady, na których oparła się praca przygotowawcza komisji i podkomisji, powołanych do wyznaczenia granic nowo powstającego państwa polskiego. Zasady te, przyjęte jednomyślnie w dn. 29 marca 1919 r. przez przedstawicieli Francji, Ameryki, Anglii, Włoch i Japonii, są następujące:

1) Za podstawę wykreślenia obecnie granic wschodnich Polski na terytorium b. cesarstwa rosyjskiego, służy deklaracja rosyjskiego Rządu Tymczasowego z 13/26 marca 1917 r. i uznająca utworzenie niepodległej Polski z krajów zamieszkałych w większości przez Polaków.

2) Oznaczenie tych granic nastąpiło w myśl tych samych zasad, którymi się powodowało przy wytknięciu zachodnich granic Polski.

3) Terytoria wątpliwe co do układu etnicznego, jako też pragnień ludności, nie mogą być na razie przyłączone do Polski.

4) a) Na wschód od linii proponowanej w myśl powyższych 3-ch punktów, jako dzisiejszej wschodniej granicy Polski, w pewnych terytoriach przeprowadzić przez specjalną komisję ankietę co do charakteru etnicznego, językowego i religijnego kraju, jako też życzeń ludności, b) ankietę taką powinna być urządzona, o ile możliwości, na miejscu, c) ostateczna decyzja co do wschodnich granic Polski nastąpi natychmiast po ustaleniu rządu rosyjskiego, z którym by wielkie mocarstwa mogły tę kwestię traktować.

Z powyższych zasad, które niewątpliwie będą za podstawę do decyzji kierujących czynnikami konferencji pokojowej, ewent[ualnie] Ligi Narodów, o ile ta będzie miała sobie przekazane dokończenie dzieła światowego pokoju, wynika najpodobniej, co następuje:

1) Ententa nie przestała się liczyć i liczy się dziś bardzo skrupulatnie z głosem Rosji w sprawie uregulowania jej granic z Polską. Nie ulega wątpliwości, że nie w niższym, ale w wyższym stopniu czynić to będzie wtedy, kiedy w Rosji ustali się rząd przez nią uznany.

Jaką wartość przedstawiałaby w świetle powyższego polityka polska, dążąca jawnie do rozbijania Rosji, ocenić chyba nietrudno.

2) Ententa skłonna byłaby przyznać Polsce jedynie te kraje, które zachowały charakter polski bądź pod względem etnicznym, bądź w wyniku ciężenia jej ludności ku Polsce.

Jest to zasada, na której się oparł program terytorjalny delegacji polskiej. Terytoria o charakterze polskim będą dziś lub w przyszłości włączone do państwa polskiego. Terytoria, których charakter

polaki dostatecznie wykazać się nie da, będą według wszelkiego prawdopodobieństwa uznane jako należące do Rosji i los ich bez zgody Rosji postanowionym być nie może.

3) Program tzw. federacyjny, o ile by wogóle przedstawiał jakie korzyści dla Polski, nie ma szans realizacji. Realnym dla Ententy mógłby być najwyżej program federacji ziem białoruskich czy ruskich z Rosją, ale to chyba nie leżałoby w interesie Polski. Istnienie zaś samoistnych niezłączonych z Polską państewek takich, jak Białoruś czy Ukraina, o ile to w ogóle jest możliwe, byłoby wręcz szkodliwe dla interesów Polski.

Jasną jest zatem rzeczą, iż jeśli Polska chce posunąć swe granice na wschód od Niemna i Bugu, jeśli chce utrzymać się na ziemiach dawnego W. Księstwa Litewskiego i zachować swe wpływy cywilizacyjne na wschodzie Europy to musi wykazać, że terytoria przez nią tam rewindykowane mają charakter polski. Przede wszystkim zaś musi Polska sama traktować te ziemie jako polskie, jako swoje. Nie wolno nam samym zapominać, iż Rosja przy rozbiorach traktowała je jako „provincje polskie”.

Jeśli my dzisiaj ziemie te, które krwią naszych żołnierzy wyzwaliśmy z niewoli moskiewsko-bolszewickiej, uważać będziemy za obce, rachując na to, iż uzyskawszy byt samoistny, złączą się kiedyś z Polską tradycyjną unią, to uzyskamy ten jedynie niewątpliwy rezultat, iż Ententa, względnie Liga Narodów, terytoria te, jako bezspornie nie polskie odda z powrotem Rosji. Tymczasem istnieje zupełna możliwość wykazania, że terytoria obecnie przez delegację polską na wschodzie rewindykowane posiadają charakter polski. Nie tylko pod względem cywilizacyjnym, ale nawet pod względem liczbowo-etnicznym da się ten charakter stwierdzić. A posiadamy już dziś liczne dowody na to, że ludność tych krajów, bez różnicy narodowości, zmęczona długotrwałą anarchią, ku Polsce oczy swe zwraca i ratunek swój widzi w powrocie polskiej władzy i polskich rządów.

Więc trzeba skierować wszystkie wysiłki ku temu, aby właściwa fizjonomia kresów naszych wschodnich mogła się należycie ujawnić. Tu nie może być, nie powinno być, dwóch poglądów i dwóch polityk. Kraj winien dostarczyć delegacji polskiej w Paryżu jednolitego i bezspornego argumentu. Czasu do stracenia nie ma. W każdej chwili może być zarządzone ankieta, celem sprawdzenia charakteru polskiego lub nie polskiego kresów naszych wschodnich. Do tej pory terytoria, które Polska dla siebie rewindykuje muszą być w naszym ręku i wszystko musi być uczynione, aby dawny polski charakter kraju jaskrawo rzucić się musiał w oczy komisji, która zjedzie dla

przeprowadzenia ankiety. A kiedy przyjdzie chwila ostatecznej decyzji, kiedy alianci wspólnie z Rosją ustalać będą, jak daleko ma sięgać Polska ku wschodowi, wówczas stać powinniśmy na granicach ziem przez nas rewindykowanych, a nawet poza tymi granicami tak mocno, abyśmy mogli skutecznie zaważyć na szali tej decyzji.

Aby to się mogło stać, trzeba by cała Polska była jednolita w dążeniach i w czynie. Czas wielki, aby ustała wśród nas rozterka co do zasadniczych podstaw budownictwa państwowego, rozterka, która może być zawsze wyzyskana, tak jak była dotąd, na szkodę Polski, a na pożytek chwilowo przyczajonych, ale mściwych i zawsze wrogich Niemiec.

Kopia, maszynopis.

AAN, Arch. I. Paderewskiego, t. 355, podt. 1.

56 T-57

Odpis.

Paryż, dnia 29/6.1919.

1087/T4.

[...] Przetrwaliśmy szczęśliwie niebezpieczeństwo większego napadu niemieckiego grożącego efektywnie przed podpisaniem traktatu, mamy obecnie zapewnione wykonanie tegoż traktatu w szybszym tempie i w możliwie przychylnych nam warunkach, nie powinniśmy zatem nierozważnym krokiem lub zbyt dużą prowokacją psuć możliwości efektywnej interwencji Aljantów na owych zagrożonych granicach.

Przeciwnie należałoby ucieszyć się dziś na zachodzie a zato wyzyskać energicznie daną nam obecnie wolną rękę w Galicji Wschodniej, załatwić gruntownie zatarg ukraiński w którym właśnie wyłącznie tylko na własne siły liczyć możemy, a stanąć potem z całą forsą znowu nad granicą niemiecką, gdy w 14 dni po ratyfikacji traktatu pokojowego Niemcy stamtąd ustępować będą musieli.

Wtedy byłoby wskazaniem z Aljantami wykorzystać ewentualne niemieckie gwałty i nadużycia ale już wspólnie aby przyspieszyć lub rozszerzyć przysądzenie nam tych obszarów.

Czuję się dlatego w obowiązku jak najusilniej przestrzegać przed wszelkimi niewczesnymi dzisiaj, a po podpisaniu i zawarciu traktatu pokojowego wręcz z karygodnymi już zamiarami lokalnych przed-

sięwzięć na granicy Niemiec, gdyż pogłoski po tychże krążą tu ciągle i denerwują ogromnie naszych przyjaciół.

Byłoby błędem nie do darowania, gdybyśmy już podpisawszy obecnie traktat i pracując nad zapewnieniem jego skrupulatnego wykonania dopuścić mogli do jakiegokolwiek akcji zbrojnej właśnie przeciw postanowieniom tego traktatu pokojowego.

Zato jak najenergiczniejsze wykorzystanie danej nam dziś narzeczcie wolnej ręki wobec Rusinów jest ostatnią okazją załatwienia się z nimi tak jak tego hordy rabusiów na to zasługują.

Będzie to zarazem dopiero rzeczywistym dowodem naszej żywotności i siły, bo łatwy nasz sukces poprzedni polegający głównie na wyparciu ale nie rozbiciu całkowitem i zniszczeniu możliwie gruntownym sił ukraińskich został już tutaj kontrakcją ich wysłanników obecnie poważnie już osłabionym.

A tak Niemcy jak Czesi i Węgrzy, nawet zaprzyjaźnieni Rumuni a sami bolszewicy, wschodni tembardziej, respektować nas będą i liczyć się z nami tylko o tyle o ile siłę rzeczywistą teraz właśnie okażemy.

Chwila dużego wzmocnienia tanim może nawet kosztem, naszego państwowego prestige'u na całym Wschodzie jest dziś w naszych rękach, a wszystkie nam życzliwe tutejsze sfery radzą gruntownie ją wyzyskać.

Możemy zaś użyć rezerwy nasze na Wschodzie tem łatwiej, że dziś już traktat sam od Niemiec nas poważnie zasłania a obecne zarządzania koalicyjne jeszcze więcej pod tym względem zapewnić muszą bezpieczeństwo.

Paryż, 30 czerwca 1919.

Zo zgodność:

(podpis nieczytelny)

Otrzymują:

M.S.W. Biur. Prez.

M.S.W.II Wic.

M.S.Z.

Rozwadowski m.p.

Generał por.

Oddział III

Sekcja Zachód N.D.

Gen. Adjut.

57 T-57

DEPESZA

Do Wodza Naczelnego, Lwów.

1078/T4.

Z Warszawy Sztab gen. bez nr 30/6. 13.50.

Generał Henrysz komunikuje, że został powiadomiony przez Radę Czterech o pozwoleniu użycia wojsk gen. Hallera przeciw ukraińcom w Galicji i zajęciu Galicji do Zbrucza. Jednocześnie Rada Czterech w tym zawiadomieniu poleca gen. Henrysowi zakomunikować dowództwu armji ukraińskiej o powziętej decyzji. Oficjalne piśmienneza wiadomienie, potwierdzające zakomunikowane przez gen. Henrysa decyzje Rady Czterech, nadejdzie kurjerem z Paryża. Gen. Henrysz zapytuje, czy nie mógłby posłać tego zawiadomienia przez delegację ukraińską, będącą we Lwowie i czy nie należałoby jej dodać oficera francuskiego.

nr 1512/3 — Rzym.

58 T-62

NACZELNE DOWÓDZTWO W.P.
D.Nr.8249/II.

Warszawa, dnia 12 lipca 1919.

Odpis.
1110/T5.

Raport oficera łącznikowego
por. Horodyńskiego z dnia 27/6.1919 r.

DO
MINISTERJUM SPRAW ZAGRANICZNYCH
w Warszawie.

Z licznie napływających raportów wynika, że władze rumuńskie opłacone przez Żydów i Ukraińców z każdym dniem coraz gorzej odnoszą się do ludności polskiej okupowanego Pokucia.

Powtarzają się częste rewizje i aresztowania niczem nieuzasadnione, a donosicielami w tym wypadku są żydzi.

Komendant miasta Kołomyi¹ kap. Mironescu odnosi się do Po-

---

¹ Kolomyia, a city 160 km SE of Lviv.

laków jak do wrogów i poważył się między innymi publicznie oświadczyć "Die polnischen Soldaten sind Banditen". Por. Horodyński, oficer łącznikowy zaprotestował energicznie przeciw tego rodzaju wystąpieniom zażądał natychmiastowego usunięcia komendanta miasta. Komendant terytorjalny pułk. Licin przeprosił oficjalnie por. Horodyńskiego i obiecał protest jego przedstawić swojej wyższej władzy.

Por. Horodyński odniósł wrażenie, zaznaczane stale w raportach innych oficerów, że Rumuni są przeświadczeni o naszej słabości — zaś Ukraińców boją się i coraz bardziej z nimi kokietują i z tego też powodu Polaków usuwają z urzędów, szkoły polskie zamykają, pozwalają na organizację żandarmerji i milicji ukraińskiej i przepuszczają jeńców oficerów i żołnierzy ukraińskich. Wobec tych stosunków Polacy sprzedają swoje nieruchomości i wyjeżdżają z tych powiatów.

20/VI b.r. wyjechała do Stanisławowa kompanja P.O.W. odtransportowanie oddziałów polskich wojskowych z Pokucia popierają Rumuni, zapewne z myślą pozbycia się Polaków z terenów zajętych. Łącznie z tem, oświadczają Ukraińcy, że czekają tylko na wyjazd młodzieży polskiej, aby chwycić za broń.

Tajna organizacja wojskowa Ukraińców na okuciu robi widoczne postępy i na wypadek cofnięcia się Rumunów ma zająć Kołomyję.

Prośba oficera łącznikowego u gen. Zadika,² któremu równocześnie dostarczono materiałów dowodowych, o rewizję za bronią i internowanie przewódców została bez odpowiedzi.

Ukraińcy grożą, że szybko powrócą połączeni z bolszewikami.

Wedle zeznań ludności mieli Rumuni przed kilku dniami przepuścić większy oddział ukraińców na lewy brzeg Dniestru pod Hubinem (blisko ujścia Strypy³). Pokucie zajęte przez Rumunów jest miejscem agitacji ukraińskiej, oraz terytorjum zbornym dla rozbitych i świeżych oddziałów ukraińskich, które się następnie przeprawa przez Dniestr w Zaleszczykach.

Łapownictwo kwitnie w całej pełni. Za opłatą 300 koron wydają władze rumuńskie każdemu przepustki do Polski.

W sprawie rewizji kościoła parafialnego i kościoła O.O. Jezuitów w Kołomyi przesyła się w załączeniu odpisy protokółów spisanych w tej sprawie.

Nacz. Dow. zwracając uwagę na tut. D.Nr.7590/II z 25/VI. b.r. powtarza jeszcze raz zawartą w nim prośbę, zaznaczając, że sytuacja

² Zadik, Iacob, commander of Rumanian troops occupying Bukovyna in Nov.

³ Strypa, a river, the left tributary of the Dniester River.

cja na Pokuciu musi być koniecznie wyświetloną, że tolerowanie ukraińskich organizacji wojskowych zagraża nasze tyły na froncie galicyjskim i że pozwalanie na profanowanie kościołów przez żydów potęguje antagonizm polsko-żydowski i może stać się powodem wystąpień przeciwko tymże, dla nas niepożądanych i wyrządzających nam tyle szkód.

Zdaniem Nacz. Dow. należałoby przez polskiego przedstawiciela w Bukareszcie zażądać od rządu rumuńskiego:

- 1). Odwołania komendanta miasta Kołomyi kap. Mironescu.
- 2). Spowodowanie odpowiedzialnego komendanta do formalnego przeproszenia przeora Jezuitów Ks. Antoniego Augustyna tudzież proboszcza ks. prałata Zygmunta Pawłowskiego.
- 3). Przykładnego ukarania delatorów, którzy sprowokowali tę niesłuszną i brutalną rewizję, oraz cywilnych agentów asystującej przy niej.

2 załączniki:

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

Haller m.p.
Pułkownik.

59 T-62

Bukareszt, dnia 18 lipca 1919.
1215/T5

Attaché Wojskowy
przy poselstwie Polskim
w Bukareszcie
L. Dypl.I.225/taj.

Do

SZEFA SZTABU GENERALNEGO

ODDZIAŁ II.

w WARSZAWIE.

STOSUNEK RUMUNII DO RZĄDU ZACHODNIEJ UKRAINY I PETLURY

Wedle wiadomości podanych mi przez sztab generalny rumuński, przedstawiciel Ukrainy zachodniej w imieniu rządu swego wniósł prośbę do rządu rumuńskiego o oddanie Pokucia, po wycofaniu wojsk rumuńskich, rządowi zachodniej Ukrainy.

Ta prośba była motywowana tem, że część Galicyi nie została zajęta przez Polaków, lecz jeszcze za czasów rządów ukraińskich została przez Rumunów obsadzona.

Rumuński sztab generalny odniósł się do tej proźby wręcz odmownie nie wyjaśniając jednak swego stanowiska, że oddziały rumuńskie wprzód zostaną naszymi zastąpione, potem dopiero opuszczą Pokucie.

Ten krok uzasadnił przedemną sztab gen. rumuński twierdzeniem, że rząd rumuński nie jest na stopie wojennej z Ukraińcami, wskutek tego pewne formy musi zachować.

Sztab gen. rumuński uważa za konieczne by nasza armia przysłała przynajmniej jedną brygadę z kilkoma bateriami i kilkoma szwadronami jako oddział zwalniający ich wojska, gdyż jest zdania, że w przeciwnym razie można oczekiwać powstania.

Stosunek do Petlury układa się na podobnych podstawach, z tą tylko różnicą, że wśród rządu Zachodnio Ukraińskiego, — a zatem po osiągnięciu Zbrucza przez nasze oddziały — rzeczywiście i energicznie przeciw Bolszewikom wystąpi, a to tem bardziej, że Petlura, stosownie do nadchodzących wiadomości, nie chce mieć nic do czynienia z rządem Zachodnio Ukraińskim, po którego upadku, już nie będzie więcej niczem związany.

Przez wykluczenie Zachodnio Ukraińskiej republiki, plan powstania "rosyjskiej" Ukraińskiej republiki zyskuje nowe podstawy. W ten sposób powstanie owego państwa buforowego przeciw Rosyi nabiera nowych widoków, które wedle tutejszego zdania, dotąd jeszcze trzymanego w wielkiej tajemnicy, z nami razem i z Rumuni, mogły stanowić silny wał, przeciw przyszłym rosyjskim aspiracyom.

Dotąd jednak w rzeczywistości na wielokrotne próby Petlury, o amunicye i broń, jak i o wolny przewóz tychże, nie zezwolono.

Zdaje się jednak, że sztab generalny rumuński po zakończeniu sprawy wschodnio-Galicyjskiej, liczy się z kooperacyą Petlury przeciw Bolszewikom, tem bardziej, że rumuński front nad Dniestrem, przez silne wystąpienie Petlury, zostałby mocno odciążonym.

1 załącznik.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

Haller m.p.

Pułkownik.

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA

WARSZAWA
L.Dz.1215/T5, dnia 18.VII.1919 r.
(podpis nieczytelny) — Podpułkownik.

60 T-17

Warszawa, dnia 19 lipca 1919.

PILNE
POUFNE
1145/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
P.Nr.657/II pouf.

Pertraktacje z Ukraińcami
o zawieszenie broni.

DO
MINISTERJUM SPRAW ZAGRANICZNYCH
w Warszawie.

W ślad tut.D.Nr.647/II pouf. z dnia 19.7.b.r. zawiadamia Nacz. Dow. W.P. Min. Spr. Zagr. o przybyciu do Czortkowa nowej delegacji ukraińskiej składającej się z kilku wyższych oficerów ukr., która wręczyła tamtejszej komendzie pismo atamana Petlury z daty 17.7. b.r., które w dosłownem tłómaczeniu telegraficznie podanego tekstu w odpisie załącza się.

Nacz. Dow. zaznacza przytem jeszcze raz, że zgadza się w zasadzie na proponowane prowadzenie pertraktacji o zwieszenie broni, uważa jednak jako minimum swoich warunków w Galicji linję Zbrucz, zaś na Wołyniu wolną rękę w poruszaniu się na wschód aż do osiągnięcia i umocnienia linji kolejowej Równo—Sarny.

Natomiast nie ma Nacz. Dow. zamiaru wzięcia na siebie większych zobowiązań co do kooperacji z Ukraińcami przeciw bolszewikom, a to z powodu tego, ponieważ wojska ukraińskie są słabe i niepewne i zachodzi obawa, że mogłyby nas skompromitować.

1 załącznik:

Za zgodność:

Haller m.p.
Pułkownik.

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA
WARSZAWA
1145/T2, dnia 19.VII.1919 r.

Warszawa, dnia 19 lipca 1919.

Naczelne Dowództwo W.P.
D.Nr.657/II pouf.

O d p i s.
1145/T2
POUFNE

Dosłowne tłumaczenie telegraficznie podanego tekstu ukr. pisma
nowej delegacji ukraińskiej.

Główna Komenda ukraińskich wojsk 17.7.1919 r. 01724 Kamieniec
Podolski.

Do głównej Komendy Wojsk Polskich:

1). Główna Komenda ukraińskich rep. wojsk żałuje, że przez
wojskowych delegatów Ukrainy i Polski w mieście Lwowie podpisa-
na umowa o zawieszenie broni została zerwana, z powodu separaty-
stycznego wystąpienia niektórych wyższych przedstawicieli galicyj-
skiej głównej komendy, teraz za to ukaranych.

2). Ukraińska Główna Komenda jeszcze raz podkreśla swoje
chęci pokojowego współzycia z polskim narodem oraz prowadzenia
wspólnymi siłami walki z bolszewikami, aż do ostatecznego zniszcze-
nia tego wielkiego wroga kultury i cywilizacji.

3). Główna komenda ukraińskich rep. wojsk protestuje niniej-
szem przeciw niesprawiedliwej i niezasłużonej obrazie galicyjskich
wojsk, gdyż z bolszewizmem niemają one nic wspólnego, owszem są
wielkie nieporozumienia. Teraz galicyjski naród i galicyjska armja
przeżywa wielką tragedję, srogiego i niesprawiedliwego wyciśnienia
za miedzę swojej ojczyzny poza Zbrucz i w tych ciężkich warunkach
nietylko, że nie przechyla się na stronę bolszewików, ażeby przy ich
pomocy ratować swoją ziemię, ale ze wszelką pewnością zbiera się
i częściowo nawet wzięła udział w ogólnej walce wojsk zjednoczonej
Ukrainy z bolszewikami.

4). Wobec tego, że sprawa Galicji ma być ostatecznie i spra-
wiedliwie w pokojowy sposób załatwiona, konieczne jest pewne na-
prężenie moralnych i fizycznych sił dla wzmocnienia moralnego sta-

mu ukraińskich rep. wojsk, szczególnie części galicyjskiej armji i dlatego potrzeba pozostawić pewną możliwość ukraińskiej armji otrzymania głębokiego tyłu, na terytorjum zachodniej części ukraińskiej narodowej republiki, jako bazę uzupełnienia i tworzenia części armji.

61 T-17

Warszawa, dnia 22 lipca 1919 r.

O d p i s.

1166/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
D.Nr. 8877/II

Pismo polityków ruskich
do Beli Kuhna.

Do
MINISTERJUM SPRAW WOJSKOWYCH
Biuro Prezydjalne
w Warszawie.

Przesyła się przy niniejszym w załączeniu, przesłaną przy raporcie attaché wojskowego P.P. w Bernie, za Nr. 393 z dnia 10/VII, tą odezwę grupy polityków ruskich do Beli Kuhna z propozycją utworzenia przy jego pomocy sowieckiej republiki, obejmującej Galicję i stojącej na platformie socjalizacji i walki klas.

Rotm. Górka¹ komunikuje jednocześnie, że znany z wrogich nam wystąpień na wiecach sjonistów żydowskich baron Wasilko przyjeżdża 10 lipca do Berna.—

1 załącznik:
Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

Haller m.p.
Pułkownik.

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
L.Dz.1166/T2 dnia 24/VII 1919 r.

---

¹ Górka, Olgierd (1887-1955), Polish historian; officer of the Piłsudski legion (1914-1917); military attache in Berne and Bucharest (1919-1923).

**Streszczenie sprawozdania przesłanego przez grupę nienazwanych
zachodnio-ukraińskich polityków w Wiedniu
do Beli Kuhn.**

Grupa pragnie za pośrednictwem Beli Kuhn doprowadzić do szybkiego połączenia z ukraińskim rządem sowieków w Kijowie (widocznie rządem d-ra Rakowskiego) pod pewnymi warunkami: grupa wierzy, że potrafi za sobą pociągnąć chłopów i robotników zachodniej Galicji i uważając system sowieków za jedyną dzisiaj możliwą formę organizacji państwowej staje na stanowisku socjalizacji i walki klas. Wzamin za to grupa żąda połączenia całego etnograficznie ukraińskiego terytorjum w niezależną republikę sowiecką, z gwarancją zupełnej kulturalnej i ekonomicznej autonomji dla mniejszości narodowej nie wyłączając żydów: rząd (t.j. rząd Rakowskiego) miałby się składać wyłącznie z ukraińców i z takich zachodnio-ukraińców, którzy przyjmują bez zastrzeżeń system sowieków. Język państwowy musiałby być ukraiński, rady chłopskie i robotnicze musiałby mieć skład proporcjonalny na zasadzie narodowościowej zachodnio-ukraińskie wojska (które teraz walczą przeciw wschodnio-ukraińskim) należałoby połączyć z tymi ostatnimi (sowieckimi) i zacząć dwie ofensywy, jedną przeciw Polakom w Galicji i na Wołyniu, drugą przeciw Rumunom w Bukowinie i Galicji. Grupa jest przekonana, że potrafi przeprowadzić połączenie tych dwóch armji. Rząd Petlury i Hołowicza natychmiast obalony: jeżeli dostarczenie pieniędzy i amunicji może być zagwarantowane, grupa rozwinie propogandę na szeroką skalę we Wschodniej Galicji i północno-zachodniej Bukowinie z celem zorganizowania ukraińskich chłopów i robotników na zasadach sowieków. Aż do czasu kiedy połączenie z teraźniejszym rządem wschodnio-ukraińskim w Kijowie da się uskuteczyć, grupa skłania się do stworzenia prowizorycznego rządu zachodnio-ukraińskiego w Budapeszcie albo Karpatach ukraińskich. Grupa także skłania się do zawarcia konwencji wojskowej i ekonomicznej z rządem sowieków w Moskwie i Budapeszcie, a w szczególności do zaopatrzenia wielką Rosję w żywność. Grupa także gotowa jest dopomóc do obalenia obecnej reakcji w Europie pod warunkiem, że zupełna suwerenność ukraińskiej republiki sowieckiej w Kijowie będzie uznana. Grupa na koniec żąda aby powyższe propozycje były telegrafem bez drutu przesłane Rakowskiemu, Leninowi i Trockiemu, by jaknajprędzej mogła z tymi ostatnimi zdobyć kontakt.

Dokument powyższy datowany jest z Wiednia 13 czerwca 1919 r.
Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

62 T-18

Odpis.
1330/T2

26/VII 4.45 popoł. odebr.

z Carskiego Siola do Warszawy Nr. 190 w 518

Radio 22, juillet 1919, Ministère Affaires Etrangères Varsovie
vingt deux juillet stop Malgré la proposition que nous vous avons
officiellement transmise par l'intermédiaire de Votre représentant à
Moscou Monsieur Wienckowski¹ concernant la solution pacifique de la
question des frontières entre la République Sovietiste socialiste
d'Ukraine et la République Polonaise conformément au principe du
droit des travailleurs à disposer d'eux mêmes, les troupes polonaises
continuent à faire des incursions sur notre territoire à s'emparer de
bourg et de villages et villes et à assujettir les ouvriers et les paysans
Ukrainiens au joug et à l'exploitation sans exemple des capitalistes
et propriétaires polonais. Dans leurs incursions dignes de véritables
brigands les troupes de la bourgeoisie polonaise égorgent la popula-
tion, pillent et incendient les villages.

Elles trouvent que si la bourgeoisie polonaise a été impuissante
à réunir sans le secours de la grande révolution russe les membres
séparés de la nation polonaise elle est par contre la digne servante
de la politique de brigandage et de procédés barbares des trois dé-
funtes monarchies de triste mémoire. Le 10 juin l'armée de Haller
incendia la station Czartorysk, le 11 la localité de Moulchitsy trente
verstes plus au nord sur le Styr, le 12 le village de Perekolie quar-
ante verstes au nord de Czartorysk, le 13 le village de Rietchitsa. De-
puis lors les bulletins militaires et les protestations paysannes nous
rapportent les nouveaux crimes des gardes blancs polonais. Les vil-
lages sont incendiés à la moindre tentative faite par la population
pour protester contre les réquisitions opérées par les commandants
polonais stop il n'entre pas dans les desseins du gouvernement so-
vietiste ukrainien de prouver au gouvernement bourgeois polonais

---

¹ Więckowski, Aleksander (1854-1945), Polish politician; representative of
the Polish Ministry of Foreign Affairs to Moscow (1919).

que sa politique insensée soulève contre la Pologne tous 1, voisins qui ont à souffrir de ses pillages qu'elle empeche toutes relations pacifiques et qu'elle sera finalement fatale à la bourgeoisie polonaise elle même contre la quelle s'insurgent les masses laborieuses conquises mais non soumises stop il se passera peu de temps avant que le proletariat et la classe paysanne de Pologne renversent eux-mêmes le pouvoir de leur propre bourgeoisie stop mais un devoir clementaire de legitime defense oblige le gouvernement ouvrier et paysan d' Ukraine à faire connatre au Gouvernement Polonais que ses agissements ne peuvent rester impunis stop ordre a été donné aux unités de l'armée rouge ukrainienne de traduire devant les tribunaux revolutionnaires de campagne les officiers polonais saisis sur le fait et a la commission extraordinaire ukrainienne de declarer otages tous les aristocrates et bourgeois polonais se trouvant sur le teritoire ukrainien Stop Nous les declarons responsables des crimes du gouvernement de la protection duquel ils jouissaient Stop Quant au proletariat et aux paysans polonais ils restent à l'avenir notre allié inséparable et les ouvriers et paysans de Ukraine expriment pour leur victoire prochaine leurs souhaits les plus sincères et les plus chaleureux Stop Le Président du Conseil des commissaires du peuple et commissaire du peuple pour les affaires étrangères de la république sovietiste ukrainienne Rakowski Stop. Kiev Vingt deux Juillet alinea 1044.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1330/T2 dnia 25/VIII 1919.

63

DHP-R, No. 175

1919 sierpień 1, Paryż. — Depesza delegata polskiego na konferencję pokojową R. Dmowskiego do wiceministra spraw zagranicznych Wł. Skrzyńskiego o projekcie traktatu w sprawie Galicji wschodniej.

Poufne

Podkomisja Le Ronda¹ kończy redakcję traktatu w sprawie Ga-

---

¹ The Supreme Council of the Paris Conference created on Feb. 12, 1919, a Commission on Polish Affairs. On March 1, 1919 this commission set up a subcommission to prepare a project on the Polish frontiers. The members of the subcommission were: General Le Rond, France (chairman), Dr. I. Bowman and Colonel F. Kish, Great Britain.

licji wschodniej. Granica pobiegnie prawdopodobnie na wschód od Przemyśla, mniej więcej prosto z północy na południe. Galicja ma mieć przedstawicielstwo w Sejmie warszawskim, wybierane tak samo jak w innych ziemiach polskich. Temu punktowi Anglicy dotychczas są przeciwni. Wybory do sejmu galicyjskiego powszechne, bez różnicy płci, proporcjonalne. Kompetencje sejmu zgodne mniej więcej z propozycją przedstawioną przeze mnie i Paderewskiego. Władza wykonawcza w osobie gubernatora mianowanego przez szefa państwa polskiego. Gubernator ma prawo weta co do uchwał sejmu. Weto upada, skoro sejm poweźmie uchwałę powtórnie dwiema trzecimi głosów. Pod prezydencją gubernatora istnieje rodzaj miejscowego gabinetu ministrów: ci ministrowie są odpowiedzialni przed sejmem, gubernator nie.

Galicja ma swój budżet krajowy. Dochód formuje się w ten sposób, że pewna część czy pewna kategoria podatków państwowych będzie przelewana do kasy krajowej. Ścisłego określenia jeszcze nie ma.

Anglicy domagają się, żeby domeny w Galicji były uznane za krajowe. Mam nadzieję, że uda się to zwalczyć.

Domagali się również, żeby prawodawstwo w sprawie wolności prasy, zgromadzeń i stowarzyszeń należało do sejmu krajowego. Zgodzą się bodaj, żeby pozostało ono w rękach Sejmu warszawskiego, pod warunkiem, że zmiany w ustawach tej dziedziny o tyle będą się stosowały do Galicji, o ile otrzymają one nie tylko większość głosów ogólną, ale i większość głosów przedstawicieli Galicji w Sejmie centralnym.

Wezwany będę w pierwszych dniach przyszłego tygodnia do przeczytania ostatecznej redakcji z podkomisją. Będzie zgoda na tę redakcję delegatów francuskich, amerykańskich, włoskich i japońskich; oprócz angielskich, którzy chcą stworzyć tak luźne węzły Galicji z Polską, żeby je można było zerwać każdej chwili. Uważam, że ten projekt podkomisji jest maksimum tego, co możemy osiągnąć. Mam zamiar zgodzić się nań z zastrzeżeniami, żeby uniemożliwić Anglikom wznowienie dyskusji w komisji i w Radzie Najwyższej.

Skarbek, Dąbski² i Loewenherz³ wystąpili z wnioskiem, żeby autonomia dotyczyła całej Galicji w celu zapewnienia Polakom więk-

---

² Dąbski, Jan (1880-1931), leader of the Polish Peasant Party in Galicia; member of the Polish Parliament (1919); head of the Polish Delegation to the Peace Conference in Riga (1920-1921); Deputy Minister of Foreign Affairs.

³ Loewenherz, Henryk (1871-), lawyer; Polish delegate from Eastern Galicia to the Paris Peace Conference.

szości. Nie uważam za możliwe popierania tego wniosku. Nie ma on też moim zdaniem żadnych widoków.

Pichon wczoraj zapewnił mnie, że zajmie się przyspieszeniem ewakuacji Niemców z suwalskiego po obu stronach linii demarkacyjnej.

W tych dniach Rada Najwyższa zajmie się wyznaczeniem komisji plebiscytowej dla Górnego Śląska. Wtedy dopiero poczynione będą kroki ku ewakuacji. W sprawie cieszyńskiej żądam stanowczo plebiscytu.

Proszę zwrócić uwagę na korespondenta nowojorskiego Herald, Mackenziego, który wypisuje śmieszne głupstwa o sytuacji w Sejmie.

Dmowski

Nad tekstem dopisano odręcznie: Załącznik do noty nr 16/p.
Pod tekstem pieczęć: Poselstwo polskie, Paryż.

Kopia, maszynopis.

AAN, Arch. I. Paderewskiego, t. 16.

64 T-18

1365/T2

Warszawa, dnia 7 sierpnia 1919 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
W.Nr.9145/II.

Instrukcja dla rokowań o zawieszenie broni z delegacją ukraińską w Dęblinie.

1. Pomimo zerwania 16.6.b.r. zawartych we Lwowie umów o zawieszenie broni między delegacją polską, pod przewodnictwem gen. Rodziewicza, a delegacją ukraińską wysłaną z ramienia głównego atamana wojsk ukraińskich, Petlury, pod przewodnictwem atamana Delwiga, Nacz. Dow. W.P. zgadza się jednak na ponowne prowadzenie pertraktacji z przybyłą z ramienia Petlury 19.7. b.r. do Lwowa pod przewodnictwem pułk. Szt. Gen. Lipki, nową delegacją ukraińską.

Nacz. Dow. W.P. daje przez to ponowny wyraz swej niezmięnionej chęci i woli zaprzestania walk i uregulowania pokojowego

współzycia obu narodów.

2. W skład delegacji ukraińskiej wchodzi:

Pułk. Szt. Gen. Lipko, jako przewodniczący,
Ppułk. Szt. Gen. Lewczuk,
Sot. Szt. Gen. Mszanicki,
Sot. Magalas,
Sot. Husar,
Sot. Łucki.

3. Nacz. Dow. W.P. deleguje do pertraktacji o zawieszenie broni z powyżej wymienionimi delegatami ukraińskimi następujących członków:

Gen. por. Durskiego, jako przewodniczącego,
Ppułk. Noszowskiego,
Rotm. Berger,
Por. Biernackiego.

4. Jako miejsce pertraktacji wyznacza Nacz. Dow. W.P. — Dęblin.

5. Pertraktacje należy prowadzić wyłącznie w imieniu Nacz. Dow. W.P. więc w charakterze czysto wojskowym.

6. Sprawa polityczna Galicji Wschodniej przedmiotem pertraktacji być nie może.

7. Podstawą do dalszych wszelkich pertraktacji jest przyjęcie przez delegatów ukraińskich następujących punktów:

a) linii demarkacyjnej polskiej na wschodnim brzegu Zbrucza (według wymagań taktycznych odnośnie do obrony tej rzeki), od ujścia ku źródłom tej rzeki, a potem wzdłuż linii Wołoczyska — Bazalja — Szepetówka, dalej linja Korzec — Olewsk.

Szepetówka,¹ jako węzeł kolejowy ma być wspólnym ze względu na konieczność użytkowania przez nas kolei Zbaraż — Szepetówka — Równe. Kwestje komendy miasta, dworca i t.p. szczegółowo w umowie uwzględnić: biorąc przytem pod uwagę konieczność zabezpieczenia polskich transportów. Dokładne wytyczenie linii rozgraniczającej w Szepetówce przeprowadzi specjalna komisja.

b) ustalenie strefy neutralnej, położonej pomiędzy naszą linją na wschodnim brzegu Zbrucza, a zachodnim brzegiem rzeki Smotrycz,² dalej Jachimowce — Bazalja.

Nacz. Dow. W.P. i główne dowództwo wojsk ukraińskich zob-

¹ Shepetivka, in Polish Szepetówka, a town 245 km W of Kiev.

² Smotrych, a left tributary of Dniester River.

wiązuje się nie utrzymywać w tej strefie neutralnej żadnych wojsk. Służbę bezpieczeństwa w tej strefie pełnią komendy polskie.

c) termin wypowiedzenia zawieszenia broni 5-cio dniowy. Na wypadek wkroczenia bolszewików w strefę neutralną wymawia sobie Nacz. Dow. W.P. wolną rękę w posuwaniu się na wschód względnie południowy wschód.

W razie przedłużenia należy 5 dni przed upływem układu nowy układ podpisać.

d) ważność zawieszenia broni 30 dni od dnia podpisania układu.

8. Odnosnie do proponowanej przez Petlurę kooperacji wojskowej z Ukraińcami przeciw bolszewikom Nacz. Dow. W.P. przychyłając się w zasadzie do tej propozycji podejmie akcję na Równie.

Jednak kwestję bliższego określenia współdziałania wojskowego pozostawia się przedmiotem dalszych obrad, w miarę jak delegacja ukraińska przedstawi odnośne konkretne wnioski.

Sprawa ta może być rozpatrywana dopiero po przyjęciu przez delegację ukraińską wszystkich naszych warunków i po oficjalnym zawarciu zawieszenia broni.

9. Oddanie wszystkich jeńców polskich ma nastąpić w przeciągu 15 dni od podpisania układu. Wzajemnie za to zobowiązuje się Nacz. Dow. W.P. oddać równą ilość jeńców naddnieprzańskich w tym samym czasie.

10. Rząd Petlury pozwala polakom osiadłym na Ukrainie, którzy schronili się przed bolszewikami na powrót do kraju i zabezpiecza im życie i mienie.

Dalsze instrukcje wyda Nacz. Dow. W.P. zależnie od przebiegu pertraktacji oraz konkretnych wniosków delegatów ukraińskich, nieprzewidzianych w powyższej instrukcji.

Przeprowadzenie połączenia Hughesem z Kamieńcem Podolskim zostało zarządzone.

O przebiegu pertraktacji należy Naczelne Dowództwo W.P. stale informować, do czego służy specjalnie w Dęblinie urządzona stacja Hughesa.

1365/T2

T Ł U M A C Z E N I E.

Załącznik: 5

Punkty zasadnicze:

Na podstawie których delegacja wojska ukraińskiego może zgodzić się na zawieszenie broni między ukraińską a polską armją.

1) Natychmiastowe wstrzymanie operacji ze strony armji polskiej na wschód od Zbrucza z zakazem przekroczenia tej rzeki nawet pojedynczym osobom z wyjątkiem parlamentarzy i oficjalnych osobistości na podstawie prawa międzynarodowego.—

2) Wspólna akcja bojowa armji polskiej i ukraińskiej przeciw bolszewikom i rozgraniczenie sfery operacyjnej tych armji.

3) Zabezpieczenie dla armji zachodniej części Ukr. Narod. Rep. (t.j. Galicyjskiej) korzystania z wszelkich środków pewnej części terytorjum wschodniej Galicji, koniecznych dla tej armji, dla prowadzenia wojny z bolszewikami na terytorjum wschodniej Ukrainy, przyczem wyklucza się prawo poboru obywateli polskiej narodowości na tem terytorjum Galicji wschodniej dla tego celu.

4) Zabezpieczenie obywatelom całej zachodniej części Ukr. Nar. Republiki, bez różnicy narodowości i to tak mieszkającym na tem terytorjum, jak i tym, którzy emigrowali z armją galicyjską osobistego bezpieczeństwa i tych ogólnych praw obywatelskich, jakie przysługują wszystkim mieszkańcom tego kraju na podstawie ustaw tamże obowiązujących.

5) Wyznaczenie pewnej linii na terytorjum wsch. części Ukrainy Narodowej Republiki z tem, że bez względu na to jakie wojska tam operują, czy operować będą, polskie czy ukraińskie na wschód od tej linii będą obowiązywały wszystkich mieszkańców ustawy Ukr. Narod. Republiki, że administracja tamże będzie należeć do urzędów tejże Republiki i że na każde żądanie rządu Ukr. Narod. Rep. gdyby on uważał te za konieczne i możliwe polskie wojska znachodzące się wówczas na wschód od tej linii, ma się przesunąć na zachód od tejże linii.

6) Wszystkie umowy na podstawie których delegacja wojskowa, polska i ukraińska mają dojść do zgody, nie mają mieć żadnego znaczenia dla rozstrzygnięcia kwestji politycznych i terytorjalnych Polski i Ukrainy, na konferencyi pokojowej w Paryżu.

Sekretarz delegacji
kap. Roman Husar m.p.

Przewodniczący delegacji
Gen. Sztabu
pułk. Lipko m.p.

1365/T2
Załącznik 6.
Odpis

Naczelne Dowództwo W.P.
(Delegacja wojskowa)

Odpowiedź

Polskiej delegacji wojskowej na warunki zawieszenia broni, podane przez prezesa ukraińskiej delegacji wojskowej, pana pułkownika Szt. Gen. Lipko.

1) Polska delegacja wojskowa zgadza się na natychmiastowe wstrzymanie akcji bojowej przeciw armji ukraińskiej i pozostania na dotychczasowej linii frontowej t.j. nad rzeką Zbrucz według załączonego szkicu (z przyczółkami w Husiatynie, Skale, Satanowie i Wołoczyskach) uwidoczną w przyległym szkicu linię frontową, uważa się zarazem za linię demarkacyjną.

Zakaz przekraczania oznaczonej powyżej linii demarkacyjnej zostanie wydany, przytem Naczelne Dowództwo W.P. zastrzega sobie pas neutralny na wschód od linii demarkacyjnej.

2) Jest przewidziane w 8. punkcie polskiej instrukcji, a może być rozpatrywane po oficjalnem zawieszeniu broni.

3) Jako kwestja zasadniczo polityczna nie może być przedmiotem dyskusji delegacji wojskowej, mającej jedynie ustalić warunki zawieszenia broni.

4) Przyjmuje się do wiadomości z dodatkiem, że władze Polskie zastrzegają sobie kroki prawne wobec osób ściganych za wszelkie czyny karygodne.

5) Może być po dokonaniem zawieszeniu broni przedmiotem obrad delegacji wojskowych, względnie wojskowo-politycznych, mających ustalić warunki wspólnej akcji bojowej przeciw bolszewikom.

6) Przyjmuje się do wiadomości z wykluczeniem słów: „na konferencji pokojowej w Paryżu”.

Dęblin, dnia 11 sierpnia 1919.

Za zgodność:
Berger m.p. rotm.

Przewodniczący polskiej delegacji wojskowej
Durski m.p.
generał porucznik.

Wicem. Skrzyński do rtm. Radziwiła w Wilnie 8(?) .VIII.1919.

1624/T5

TELEGRAF

TELEGRAMMA.

Bardzo poufne — Rumunia daje amunicję Petlurze, żąda od niego by się ułożył z nami, może wobec tego, że i w Paryżu sprawa Galicji wschodniej ma być w najbliższych dniach rozstrzygnięta i to raczej niekorzystnie, dobrze byłoby dojść do jakiegoś układu z Petlurą. Rumunia w swoim układzie uniknęła oficjalnego uznania Ukrainy Galicji wschodniej chcą narzucić autonomję a wobec tego, że granica ma być San, polacy będą w mniejszości co nam rusini dadzą silnie odczuć. Staramy się by w Paryżu odłożono załatwienie tej sprawy aż do przyjazdu pana Paderewskiego do Paryża. — Prezydent Paderewski myśli wyjechać z końcem przyszłego tygodnia. Rząd czeski zaproponował by sprawę cieszyńską załatwił pan Benesz bezpośrednio z panem Paderewskim w Paryżu. Pan Paderewski prawdopodobnie te propozycje przyjmie, ale niepewnym jest czy konferencja się na to zgodzi i czy w najbliższym czasie sama tego nie załatwi. Słyszałem dziś od podpułkownika Respaldica, że Rumunia będzie mieć bardzo dużo kukurydzy na eksport, możeby się dała dla kresów. Przyłączam się całym sercem do hołdu dla komendanta i wojska z okazji 6 sierpnia, zamelduj proszę to wszystko panu komendantowi i dowidzenia. Wszystko będzie natychmiast zameldowane. Dowidzenia.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna Warszawa
L.Dz. 1624/T5 dnia 2/X 1919 r.

[Тризуб]

У. Н. Р.
ДИРКТОРІЯ
9 VIII 1919 р.

Головному Вождю Польський військ і
Начальнику Держави Польської
П. Пілсудському.

В грізний час всесвітнього заколоту, в годину вселюдського розпачу та зневіря могутнім покликом, що розлягся по всій землі, величньо піднісся голос славних Польського та Українського народів. То встали до життя два велитні, приборкані досі східною рукою російського царату. Перемогла свята правда і недавно ще поневолені народи потужним кроком простують нині до свого ідеалу, будуючи собі вільне незалежне життя.

Колись, в далекій давнині, не раз ворогували проміж себе Польський та Український народи і, маючи спільних ворогів, роз'єднано виступали проти них. І цей розбрат спричинився до тимчасового занепаду Польської та Української Держав.

Тепер не мусить бути цього.

Український народ в своїй боротьбі з ворогом людської культури і своєї національної державності, має право на спочуття та допомогу від своїх найближчих сусідів, тим більше, що відбиваючи рідну землю від насильників-окупантів, нав'язуючих Україні чужі їй форми комуністичного ладу, ми не стаєм на шлях білого терору, а йдемо під гаслом широкого демократизму до державного будівництва, найкращим представником якого в Польщі вважаємо ми Вас, Пане Начальнику Держави Польської.

Але боротьби з більшовиками ми ще не закінчили. Треба зауважити, що найбільшою перешкодою в цій справі досі була наша ізольованість від сусідів і на самперед од Польщі. І ця ізольованість тим більше дошкуляла нам що ми маємо спільні точки в тій боротьбі, внутрішня логіка котрої і інтереси стратегії вимагають координації та співділання.

Отже стає очевидно konieczність певного порозуміння між польським та українським командуванням для дальшої боротьби і я сподіваюсь, що повернення на Україну перебуваючих в Польщі наших полонених відповідно озброєних, булоби першим кроком

до слідуючих дружніх актів Польського та Українського народів, які, я певен в цьому, лежать в обопільних інтересах обох народів.

Я буду дуже радий, коли делегація в складі П. Пилипчука, В.[?] Тулюпи та полковника В. Липницького, мого старшини для доручень, складаючи Вам привіт сердечний од мене, впевнить в моїх почуттях, дружніх почуттях до Вас і що слідком за цим відносини обох народів — Польського та Українського, — за доброю волею обох сторін, набудуть сталої приязні, так потрібної для добробуту і міцного міжнароднього становища обох народніх Республік.

З братським привітом
Петлюра

Голова Директорії У. Н. Р. і Головний Отаман
Українських Республіканських військ.

[Stamp]

Директорія Української Народньої Республіки
[Тризуб]

Ставка.

В полі.

9/8/1919 року.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 1444/T2 dnia 11/IX 1919 r.

67

DHP-R, No. 178

1919 sierpień 10, Warszawa. — Pismo Oddziału II Naczelnego Dowództwa WP do Ministerstwa Spraw Zagranicznych o pertraktacjach z przedstawicielami S. Petlury i ustanowieniu oficerów łącznikowych.

Tajne

Wychodząc z założenia, że w interesie Polski leży pozyskanie dominującego wpływu w powstałej na terytoriach b. Rosji Ukrainie N[aczelne] D[owództwo] uważa, że należy przyciągnąć na swoją stronę rząd Petlury i przez udzielenie mu poparcia związać go interesami z Polską. Toczące się obecnie w Dęblinie pertraktacje o zawieszenie broni z delegatami Petlury stać się powinny przy pomyślnym ich przebiegu pierwszym krokiem do wzajemnego zbliżenia się.

N[aczelne] Dow[ództwo] wysłał do Dowództwa Petlury oficera

238

łącznikowego wyższej rangi w celu zapewnienia sobie wpływów pod względem wojskowym i wojskowo-dyplomatycznym i zgodzi się na przyjęcie do swego sztabu takiego oficera ukraińskiego.

aP.d.

Proponuję na oficera łącznikowego do Petlury majora Bobickiego (szefa sztabu dyw. Żeligowskiego), któremu w razie zgody mógłby być młody oficer jako pomocnik dodany.

Zależałoby na tym, ażeby wpływ polski u Petlury stał się dominującym. U Petlury znajdują się misje: francuska i rumuńska, oprócz tego mają tam być Anglicy i Amerykanie. B mjra.

Na marginesie adnotacja szefa sztabu: Delegaci Petlury dla układu politycznego są już podobno w Warszawie. Dowiedzieć się o tym i mnie referować . 16 VIII. S. H[aller].

Koncept, rękopis.

CAMSW, E-II, 36, t. 2, dok. 19.

68 T-18

Odpis

1365/T2

Załącznik: Nr. 11.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)

Tylko Do

Wiadomości Gen. Durskiego i Delegatów Polski:
I N S T R U K C J A (dodatkowa)

1) Wszelka akcja bojowa zostaje z chwilą podpisania traktatu o zawieszenie broni wstrzymana.

2) Linję demarkacyjną między wojskami polskimi i ukraińskimi ma stanowić rzeka Zbrucz z niezbędnymi taktycznymi zabezpieczeniami na wschodnim brzegu tej rzeki. (Jak na mapie).

Strefa neutralna chodź-by w najskromniejszym wymiarze (Zwazaniec, względnie 10 kil. na wschód od linii demarkacyjnej), jest konieczna aby nie dochodziło do starcia.

3) Termin wypowiedzenia zawieszenia broni 5-dniowy. Na wypadek wkroczenia bolszewików w strefę neutralną wymawia sobie Nacz. Dowództwo wolną rękę w posuwaniu się na wschód względnie na południowy-wschód.

Ważność zawieszenia broni 30 dni od dnia podpisania układu.

4) Naczelne dowództwo wojsk ukraińskich ma oddać wszystkich jeńców polskich w zamian zaco będą zwróceni wszyscy jeńcy pochodzący z Ukrainy naddnieprzańskiej. Oddanie wszystkich jeńców ma nastąpić do 15 dni od podpisania. Co się tyczy jeńców z Galicji Wschodniej, to ci ostatni w odpowiednim czasie zostaną wypuszczeni na wolność z prawem powrotu do miejsca ich zamieszkania.

5) Rząd gł. Atamana Petlury pozwala polakom osiadłym na Ukrainie, którzy schronili się przed bolszewikami, na powrót do kraju i zabezpiecza im życie i zwrot strat, które ponieśli w czasie od usamodzielnienia Ukrainy.

6) Łącznikowy oficer polski z pomocnikami zostanie przyjęty w Głównej Kwaterze Atamana Petlury, jako upełnomocniony Nacz. Dow. W.P.

7) Linja rozgraniczająca działania wojenne przeciw bolszewikom pomiędzy wojskami polskimi a ukraińskimi: najdalsze ustępstwo od linji wymienionej w instrukcji z 7.VIII.r.b. byłaby następująca linja: Bazalja—Krywin (w naszych rękach) — dalej rzeka Słucz.—

Za zgodność:
Bołdeskuł.

Haller m.p.
Pułkownik.

Odpis
1365/T2
Załącznik 21.

Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich.
Delegacja wojskowa dla przeprowadzenia
pertraktacji o zawieszenie broni.
Nr. 21.

Do
P.T. Wojskowej Delegacji ukraińskiej Naczelnego Dowództwa Wojsk
Głównego Atamana Petlury, dla przeprowadzenia pertraktacji o za-
wieszenie broni, na ręce Pana Pułkownika Sztabu Generalnego Lipko.

W odpowiedzi na otrzymane pismo Nr. 32. z dnia 12. sierpnia
1919. Polska Delegacja wojskowa ma zaszczyt w imieniu Naczelnego
Dowództwa Wojsk Polskich oświadczyć co następuje:

Reasumując całą dotychczasową ustną i pisemną wymianę myśli, okazała się po stronie Ukraińskiej Delegacji wojskowej pewnego rodzaju rozbieżność w zapatrywaniu oraz w kierunku dążeń i interesów.

Ustnie omawiane i częściowo jako słusznie przyznane warunki, zostały następnie przez Ukraińską Delegację wojskową w odnośnych oświadczeniach pisemnie zmienione i tak zmodyfikowane, że stały się dla Polskiej Delegacji Wojskowej niemożliwe do przyjęcia.

Mimo wielokrotnych przedstawień ze strony Polskiej Delegacji wojskowej, bywają sprawy czysto polityczne mieszane do spraw wojskowych. Postępowanie tego rodzaju utrudnia działalność Polskiej Delegacji Wojskowej, nie mającej do omawiania i roztrząsania spraw politycznych żadnej kompetencji.

Zauważono odmienne dążenia poszczególnych delegatów, brak jednności w zapatrywaniach, co do kwestji wojskowych, politycznych i gospodarczych, co było już poprzednio przyczyną wielokrotnego zrywania układów.

O ile Polska Delegacja Wojskowa z przyjemnością zauważyła u jednej części delegacji ukraińskiej dobrą chęć zawarcia zawieszenia broni i pokoju dla idei wznioślejszych, owianych pragnieniem przy pomocy akcji polskiej zwalczania bolszewizmu, to druga grupa Ukraińskiej Delegacji wojskowej usiłuje zająć się w pierwszej linii zagadnieniami bardziej lokalnymi, w danym wypadku podrzędnymi, pragnąc stworzyć dla siebie dogodne warunki dla przyszłego terenu zapasów politycznych.

Takim postępowaniem utrudnia się żądanie obu delegacji o charakterze czysto wojskowym.

Główny Ataman Petlura oświadczył polskiej delegacji wojskowej przez usta Pana Pułkownika Sztabu Generalnego Lipko, że z Polakami walki ani nie prowadzi, ani jej prowadzić nie ma zamiaru. Polska Delegacja wojskowa, ceniąc powyższe oświadczenie, z drugiej strony pragnąc wesprzeć Głównego Atamana Petlurę w jego obecnej walce z bolszewikami, okazała najlepszą chęć odnośnie do zawarcia zawieszenia broni, a chcąc dać widoczny dowód tego dążenia, wyjednała u Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich znaczne złagodzenie warunków, które zaraz na wstępie podano Ukraińskiej Delegacji wojskowej do wiadomości.

Poniżej podaje Polska Delegacja wojskowa zredukowane do minimum, ale ostateczne warunki zawieszenia broni, od których odstąpić pod żadnym względem nie może.

Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich, nie przesądzając wyniku

rokowań niniejszych o zawieszenie broni, wstrzymało dobrowolnie jeszcze przed ukończeniem tych rokowań całą akcją bojową nad Zbruczem, chcąc dać już w ten sposób Głównemu Atamanowi Petlurze dowód swej dobrej chęci zawarcia pokoju. Fakt ten już sam przez się jest może największym ustępstwem ze strony armji zwycięskiej, a jednocześnie dowodem najlepszych chęci i zamiarów względem Głównego Atamana Petlury i jego poczynañ, czego Ukraińska Delegacja wojskowa przeoczyć nie może.

A.

Ostateczne warunki zawieszenia broni, od których Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich odstąpić nie może.

1. Wszelka akcja bojowa zostaje wstrzymaną z chwilą podpisania traktatu o zawieszenie broni.

2. Polska armja galicyjska wstrzymuje dobrowolnie akcję bojową na obecnie zajmowanej i taktycznie zabezpieczonej linii frontowej rzeki Zbrucz.

3. Celem uniknięcia możliwych i prawdopodobnych starć między wojskami polskimi a ukraińskimi ustanawia się ze względów praktycznych między rzeką Zbrucz a potokiem Zwaniec, Zwańczyk, dalej miejscowościami Borszczówka, Weselec, Słomna, Kurniki, Wojtowce, Klininy, Bazalja pas neutralny. Pas ten może być ewentualnie w razie żądania zwężony do 5 (pięciu) km. co jednak nie wskazane.

Na obszarach pasu neutralnego nie wolno ani armji polskiej, ani też ukraińskiej trzymać żadnych oddziałów wojskowych. Utrzymanie bezpieczeństwa na obszarach pasu neutralnego pozostawia się dotychczasowym miejscowym władzom autonomicznym.

Co do zaproponowanych przepustek, zgadza się polska delegacja wojskowa na wniosek Ukraińskiej Delegacji wojskowej, przewidując w razie zawieszenia broni stacje przepustkowe w miejscowościach: Isakowce, Husiatyn, Stanów, Wołoczyska i Orzechowce, stawiając równocześnie propozycję, aby Dowództwo Wojsk Ukraińskich ustanowiło identyczne stacje przepustkowe na wschodniej granicy określonego powyżej pasu neutralnego.

4. Układ o zawieszeniu broni obowiązuje na przeciąg dni 30 (trzydziestu) od dnia podpisania. W razie przedłużenia należy 5 (pięć) dni przed upływem podpisać nowy układ.

Wypowiedzenie tego układu obowiązuje obustronnie na 5 (pięć) dni za poprzednim zawiadomieniem wzajemnym.

Na wypadek wkroczenia bolszewików w strefę neutralną, pozostawia się do rozważenia.

stawia się Naczelnemu Dowództwu Wojsk Polskich wolną rękę w posuwaniu się na wschód względnie na południowy wschód.

5. Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich ma oddać wszystkich jeńców polskich, w zamian za to będą zwrócenii wszyscy jeńcy pochodzący z Ukrainy Naddnieprzańskiej. Oddanie wszystkich jeńców ma nastąpić do 15 (piętnastu) dni od podpisania niniejszego układu. Co się tyczy jeńców, pochodzących z byłej Galicji wschodniej, to ci ostatni zostaną wypuszczeni w swoim czasie na wolność z prawem powrotu do ich stałych miejsc zamieszkania.

6. Rząd Głównego Atamana Petlury pozwala polakom osiadłym na Ukrainie, którzy schronili się przed bolszewikami, na powrót do kraju i zabezpiecza im życie i zwrot strat, które ponieśli w czasie usamodzielnienia Ukrainy.

7. Łącznikowy oficer polski z pomocnikami zostanie przyjęty w głównej Kwaterze Atamana Petlury, jako upoważniony Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich, które to w razie podobnego żądania ze strony ukraińskiej zgadza się na wzajemność.

8. Warunki niniejszego układu nie mają żadnego znaczenia i wpływu na późniejsze ułożenie się stosunków politycznych i terytorjalnych, zarówno Polski jako też Ukrainy.

B.

Odnosnie do podanych nam warunków wspólnej akcji przeciw bolszewikom, Polska Delegacja wojskowa pozostawia szczegółowe omówienie tej sprawy osobnej komisji, która po skutecznem zawarciu zawieszenia broni przystąpi do wypracowania planu i warunków, wynikłych ze wspólnej akcji bojowej na wschodzie przeciw bolszewikom.

Ze względu jednak na fakt, że armja polska już teraz stacza walki z bolszewikami i w ściganiu tychże posuwa się na wschód, określa się na razie jako rozgraniczenia działań operacyjnych linję: Bazalja — Szepetówka — Korzec — Olesk.

Wspólne korzystanie ze stacji kolejowej Szepetówka zastrzega się Dowództwu Wojsk Ukraińskich na wszelki wypadek, pozostawiając ewentualne przesunięcie oznaczonej powyżej linii rozgraniczenia Głównego Atamana Petlury, o ile byłoby możliwe także na wschód — osobnej komisji, powołanej do opracowania i ustalenia warunków tej akcji.

Powstanie takich komisji może nastąpić dopiero po skutecznem zawarciu zawieszenia broni.—

Polska Delegacja wojskowa, podając powyższe warunki do wiadomości i powzięcia ostatecznej decyzji ze strony Delegacji Ukraińskiej, poczuwa się do obowiązku zwrócić uwagę, że Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich musi być przy zawieraniu umowy z Ukraińcami w pewnej rezerwie, bo nie posiada dostatecznej gwarancji czy zawarta umowa zostanie u miarodajnych czynników zaakceptowana, względnie kiedy znowu zerwana. Ostrożność przy zawieraniu podobnych układów, jest niestety wskutek dotychczasowego doświadczenia koniecznie wskazaną. Zatrzymanie dotychczasowej linii frontowej polskiej, jest zatem warunkiem czysto ochronnym dla własnych wojsk i nie ukrywa względem armji ukraińskiej żadnego niebezpieczeństwa agresywnego.

Jeżeli zatem cała armja ukraińska ma szczerzy zamiar podjęcia walki wspólnie z polakami przeciw bolszewikom, to powinno jej we własnym jej interesie zależeć na tem, armja polska aby wystąpiła jaknajenergiczniej z możliwie największymi siłami. W razie niedostatecznego zabezpieczenia linii frontowej Zbrucza, musiałoby Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich zatrzymać na tym odcinku większe siły bojowe, co by się niekorzystnie odbiło na akcji przeciw bolszewikom.

W końcu zaznaczyć musi Polska Delegacja wojskowa w sposób jaknajbardziej kategoriyczny, że na wypadek zerwania obecnie toczących się pertraktacji, widziałaby się zmuszoną, uważać próbę nawiązania stałych stosunków wojskowych z Głównym Atamanem Petlurą za szkodliwą zwłokę w rozwinięciu pełnej akcji przeciw groźnemu dla całości Europy bolszewizmowi.

Wskutek tego wszystkie późniejsze próby nawiązania rokowań, pomijając już zasadniczą zmianę sytuacji na niekorzyść szans Ukraińskich, byłoby logicznie zbędne, a do skutecznienia tem trudniejsze.

Polska Delegacja Wojskowa zaprasza tedy Delegację Ukraińską, by przed powzięciem ostatecznej decyzji zechciała skrupulatnie sprawę rozpatrzyć i nie krępować owej decyzji sprawami małej wagi.

Za zgodność:
Berger m.p.
rotmistrz.

Przewodniczący Polskiej Delegacji wojskowej
D u r s k i m.p.
generał-porucznik.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
4. N. 25404/II.

P R O T O K Ó Ł Y

Posiedzeń Konferencji Posłów i Szefów Misji Dyplomatycznych
UKRAIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ
Zwołanej przez Ministra Spraw Zagranicznych
Ukraińskiej Republiki Ludowej
które odbyły się w Karlsbadzie w dn. 6 do 14 sierpnia 1919 r.

Tłumaczenie z ukraińskiego. Warszawa, 1920.

1. Posiedzenie.

Willa „Hohenburg”, 6 sierpnia, 4 godz. popoł.

OBECNI BYLI: Minister W. TEMNICKIJ,¹ Radcy przy Ministrze:
A. ZUK,² poseł w Berlinie; M. PORCH,³ Szef Misji
w Pradze; M. SŁAWINSKIJ,⁴ Szef Misji w Gadze;
A. JAKOWLEW,⁵ Szef Misji w Kopenhadze; D.
LEWICKIJ,⁶ Radca Misji w Londynie; J. OLE-
SNICKIJ, Radca przy Poselstwie w Wiedniu; W.
POLETIKA, Szef Misji w Sztokholmie; K. ŁOSKIJ,⁷
nowomianowany na t.p.o pełnomocn. w Finlandji;
M. ZALIZNIAK.⁸

---

¹ Temnytskyi, Volodymyr (1880-1938), lawyer; chairman of the Ukrainian Social Democratic Party in Galicia (1914-1921); Minister of Foreign Affairs in the government of the Ukrainian People's Republic (April-Aug., 1919).

² Zhuk, Andrii (1880-1968), a leading member of the Ukrainian co-operative movement, publicist, co-founder and member of the League for the Liberation of Ukraine (1914-1918); counselor of the envoys in Vienna (1918-1920).

³ Porsh, Mykola (1879-1944), lawyer; leader of the Ukrainian Social Democratic Party in Ukraine; Secretary of Military Affairs in the Ukrainian Central Rada (1917-1918); member of the cabinet of the Directory of the Ukrainian People's Republic, and its envoy in Germany, 1919-1920.

Minister W. Temnickij, witając zebranych posłów i szefów misji dyplomatycznych, zaznacza, że w braku łączności kraju ojczystego z zagranicą, Ministerstwo przez dłuższy czas nie ma żadnego kontaktu z przedstawicielstwami dyplomatycznymi zagranicą, a z tego powodu nie mogło kierować działalnością poselstw i misji, jak również korzystać z informacji posiadanych przez te przedstawicielstwa. Jednak poselstwa i misje, pozostawione same sobie, wywłazały się wyczerpanie ze swego zadania, rozwijając intensywną działalność, specjalnie w kierunku informacyjnym. Przekonał się o tem Minister, podróżując zagranicą. Zebrał tam trochę materiału o działalności przedstawicielstw dyplomatycznych. Jednak materiał ten nie wystarcza do należytej oceny działalności poselstw i misji, jak również wpływu tej działalności na stosunek międzynarodowy Ukraińskiej Republiki Ludowej. Pomimo to jednak wyczuwa się wielki brak łączności między misjami i poselstwami, jak również i ministerstwem, w celu uniknięcia rozbieżności w działaniu. Dyplomacja jednak jest całkiem dla nas nową rzeczą. My w tym kierunku stawiamy dopiero pierwsze kroki, fachowych dyplomatów u nas niema, sami musimy uczyć jeden drugiego i korzystać z doświadczeń innych, by nasza praca osiągnęła najkorzystniejsze rezultaty. Oprócz tego jest jeszcze wiele spraw z dziedziny polityki międzynarodowej i wewnętrznej, które muszą być rozstrzygnięte przez ludzi reprezentujących nasze państwo zagranicą. To wszystko było powodem do zwołania konferencji wszystkich posłów i szefów misji, konieczność której odczuwali nawet każdy z osobna szefowie naszych dyplomatycznych przedstawicielstw. Jedna konferencja w ograniczonym składzie osób odby-

---

⁴ Slavynskij, Maksym (1868-1943), Ukrainian political leader, writer; delegate of the Provisional (Kerensky) Government to the Central Rada (1917). Head of the Mission of the Ukrainian Republic to Prague (Czechoslovakia) (1919).

⁵ Iakovliv, Andrii (1872-1955), jurist, political leader; envoy of the Ukrainian National Republic to Belgium (1919). Professor and rector of the Ukrainian Free University in Prague (1930-).

⁶ Levytskyi, Dmytro (1877-1942), lawyer, civic and political leader; envoy of the UNR to Denmark (1919-1921), chairman of the Ukrainian Democratic Party in Lviv (1925-1935). Deported by the Soviets to Central Asia in 1939 where he died.

⁷ Loskyl, Kost (1874-1933), jurist, writer; member of the Ukrainian Central Rada; envoy of the Ukrainian National Republic to Finland (1918-1919), then to Sweden and Norway.

⁸ Zalizniak, Mykola (1888-1950), political leader, journalist. Envoy of the Ukrainian National Republic to Finland (1919-1920). Deported by the Soviets in 1945, died in prison.

ła się już w Wiedniu około 18—20 czerwca, w związku z przyjazdem prof. Tomaszewskiego od delegacji paryskiej. Na konferencję zostali zaproszeni wszyscy posłowie i szefowie misji, z wyjątkiem bałkańskich i tureckich, z którymi nie mamy nic wspólnego. Dowiedziawszy się, że Poseł Porch i Szef Śliwinski omówili już między sobą porządek dzienny obrad konferencji, minister prosi p. Porcha zreferować tą sprawę i udziela jemu głosu.

Poseł Porch proponuje następujący regulamin obrad:

1. Posiedzenia mają odbywać się codziennie, dwa razy na dzień, rano od 10—1 i popoł. od 4 do 8.
2. Prezesem tych posiedzeń jest minister, w razie przeszkody — wybiera na swoje miejsce któregoś posła, lub szefa misji.
3. Protokółuje posiedzenie radca przy ministrze p. A. Zuk.
4. W konferencji biorą udział tylko posłowie, szefowie misji, albo ich zastępcy, radcy i ludzie, którzy według zdania ministra są niezbędni.
5. Obrady konferencji są ściśle poufne.
6. W każdej sprawie porządku dziennego musi być referat (może być i dwa) ze strony ministerstwa, lub innych członków konferencji, o ile to jest możliwe — na piśmie, w przeciwnym zaś razie musi być dokładnie zaprotokółowane.
7. Dyskusje też dokładnie powinny być zaprotokółowane.
8. Porządek omawiania spraw i prowadzenia dyskusji decyduje się za zgodą obecnych w toku obrad, w każdym poszczególnym wypadku.

Porządek dzienny obejmuje następujące sprawy:

1. Sytuacja międzynarodowa,
2. Zdanie posłów i szefów misji w kwestji wyjaśnienia sytuacji międzynarodowej,
3. Sytuacja wewnętrzna,
4. Dyskusja nad sytuacją polityczną,
5. Ekspozytura MSZ zagranicą,
6. Organizacja poselstw,
7. Informacyjno-literacka i prasowa działalność zagranicą,
8. Finansowe zabezpieczenie istnienia i działalności poselstw i misji,
9. Polityka finansowa (ekonomiczna),
10. Organizacja Misji.

Program ten w toku obrad może być zmieniony.

Po krótkiej dyskusji, w której głosy zabierali pp. Porch, Zuk,

Sliwinskij, Lewickij — porządek dzienny i program obrad wniesiony przez posła Porcha, — został przyjęty.

W sprawie sytuacji międzynarodowej ma głos minister Temnickij. Ma on wielką przemowę treści następującej:

Kiedy na zmianę Gabinetu USF Ostapenko nastąpił, Gabinet s.d. Martosa,⁹ składający się z s.d i s.r., w którym ja objąłem stanowisko ministra spraw zagranicznych, zaczęły się szerzyć fałszywie pogłoski, że Gabinet nowy dąży do jedności z bolszewikami moskiewskimi, a zerwie z Ententą. Zmiana gabinetu niema żadnego związku z naszą orientacją, nastąpiła ona wskutek fatalnej sytuacji wewnętrznej, która przedstawiała obraz doszczętnej ruiny aparatu państwowego, jako rezultat tego — szerząca się w dalszym ciągu anarchja i bezład. Nowy gabinet jest tego przekonania, że cała sprawa polega nie na orientacji, a wewnętrznej sytuacji kraju, jak również na tem polega i polityka międzynarodowa, gdyż tylko własnymi siłami wzmocnić państwo możemy i zasłużyć na uznanie międzynarodowe. Stojąc na platformie zupełnej niepodległości Ukrainy, gabinet nowy postawił sobie za zadanie przede wszystkim doprowadzić do porządku stosunki wewnętrzne, gdyż tylko wtedy wzmocni się siła zbrojna, dla walki z wrogiem zewnętrznym a przede wszystkim z bolszewikami moskiewskimi. Walcząc jednak z bolszewikami, my nic nie mamy przeciwko ideom i reformom socjalistycznym, propagowanym przez bolszewizm ale walczymy z tymi, którzy mają zamach na naszą ojczyznę, niepodległą, nie uznają woli narodu, najeżdżają siłą zbrojną na nasz kraj, grabią — a temi właśnie cechami odznaczają się bolszewicy. I ta inwazja bolszewicka przeszkodziła nowemu gabinetowi spełnić swoje zadania. Oczekiwaliśmy pomocy z krajów zachodnich Republiki, — ale to nie było wystarczającym. W armji naddnieprzańskiej panował zupełny rozkład i nie było możliwości zreorganizować ją. A oprócz tego były jeszcze przeszkody zewnętrzne, jak zupełne odcięcie od Europy Zachodniej, wobec czego nie można było wyczerpujące się zapasy amunicji dopełnić dowozem z zagranicy. Zresztą, gdyby i była komunikacja z zagranicą, to było by nam bardzo trudno dostać z tamtąd amunicji, z tego względu, że na zachodzie nie mamy sprzymierzeńców. A żadne państwo w teraźniejszych warun-

---

⁹ Martos, Borys (1879-19), Ukrainian political leader; member of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; member of the Ukrainian Central Rada and its secretary for Agrarian Affairs (1917-1918); President of the Ukrainian Co-operative Committee (1918); Minister of Finance and President of the Council of Ministers of the Ukrainian People's Republic (April 1919-August 1919).

kach wojny wszechświatowej bez sprzymierzeńców istnieć nie może, a tym bardziej nasze państwo, prowadząc wojnę na wszystkie strony.

Próbowaliśmy z początku likwidować front rosyjski, lecz Rząd sowiecki nie chciał cofnąć wojsk swoich z Ukrainy. Polityka Rakowskiego w Kijowie miała za podstawę oprócz jego ambicji osobitych, tendencje zaborcze moskiewskich bolszewików. (W czasie tego referatu nieznane było nam jeszcze sprawozdanie S. Mazurenka¹⁰ o pertraktacjach z bolszewikami w Moskwie. Po zaznajomieniu się z tym sprawozdaniem, ocena polityki Rakowskiego musi podlegać rewizji. W. Temnickij). Madjarscy politycy bolszewicy, oskarżają Rakowskiego o niedostarczenie realnej pomocy z Rosji ze względu na jego politykę na Ukrainie. Bez powodzenia pozostały próby Państwowego Sekretarjatu Zachodniego Kraju Republiki, by zlikwidować przeciwpolski front. Mając zapewnioną od Ententy rzeczywistą pomoc, Polska stawiała nader wysokie żądania zawarcia rozejmu, na które nam trudno było zgodzić się. A gdy do Polski przyjechała armja Hallera, to Polska, pomimo przeszkód Ententy, rozpoczęła ofensywę i zmusiła naszą wyczerpaną armję wycofać się za Zbrucz. Przez Rumunję nie mogliśmy też otrzymać żadnej pomocy. Rumunja prowadziła w stosunku do nas politykę drogą tradycji — w złą dla siebie sytuacji narzucała się z przyjaźnią swym sąsiadom, w złą jednak dla sąsiada, a dobrej dla niej sytuacji napadała brutalnie na sąsiada. Np. w maju, kiedy na Rumunję nacierali bolszewicy, Rumuni pragnęli z nami porozumienia, lecz kiedy wskutek ofensywy bolszewickiej nasz Zaporoski korpus zmuszony był szukać chronienia na terytorjum rumuńskim, oni go rozbroili, a miliardowej wartości majątek skonfiskowali. Następnie przeszli rumuni na wspólną operację z Polakami i okupowali południową część Galicji, zetknąwszy się tam z polakami, odcieśli nam w ten sposób drogę na zachód przez Węgry i Czecho-Słowację.

Z węgierskim rządem bolszewickim stosunki nasze na ogół były dobre. Węgrzy zupełnie swobodnie umożliwiali nam komunikację z zachodem, wzamian nic nie wymagając i wcale się nie dziwili, że nie zgadzamy się z sowiecką formą władzy i że prowadzimy walkę z moskiewskim bolszewizmem, gdyż oni dobrze rozumieli nasze niepodległościowe zmaganie się i to, że nasi obywatele nie dojrzeliby do dyktatury proletariatu. Niewiadomo zaś, jakie będą stosunki z Węgrami obecnie — po przewrocie. Są jednak symptomy iż stosunek pogor-

---

¹⁰ Mazurenko, Semen (1879-1925), member of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; early 1919, headed the diplomatic mission of the Ukrainian People's Republic to Moscow to negotiate peace with the Russian Soviet Republic. Returned to Ukraine in 1920. In 1925, imprisoned by the Soviets.

szy się. Socjal-demokraci napewno będą kontynuowali w dalszym ciągu politykę Bela-Kuna¹¹ w stosunku do nas, ale mieszczański rząd będzie wrogi względem nas, a przychylny dla Polski.

Z austro-niemcami stosunki po-staremu dobre. To państwo uznaje naszą odrębność. Na tym stanowisku będą oni stali nadal, jak to wyjaśnia się z rozmów z Bauerem.¹² Jednak z przyjaźni austro-niemieckiej korzyści dla nas mało, bo na żądanie Ententy to państwo zobowiązało się nie prowadzić własnej polityki międzynarodowej. Taki sam przyjazny stosunek istnieje u nas z Niemcami. I w Wiedniu i w Berlinie nie bez powodzenia w odpowiednich okolicznościach można mówić o odnowieniu zmodyfikowanej umowy w Brześciu, przez którą Ukraina została uznana jako samodzielne państwo. Ale realnej pomocy stąd narazie niema.

Z państw Ententy mają chęć udzielić nam pomocy Włochy, jednak nie mają odwagi, zresztą ich polityka naogół niewyraźna i nietrwała, a do tego jest zależna od innych państw, dlatego też nie możemy wiele liczyć na Włochy. Gdy przyjeżdżali pełnomocnicy włoscy do Galicji, zapewniali nas o przyjaźni i przychylności do nas, i w takim duchu nadsyłali relacje do Rzymu. A gdy ciż sami pełnomocnicy przyjeżdżali do Warszawy, to pod polskim wpływem zupełnie inaczej informowali swój rząd. We Włoszech mamy dużo wrogów wśród wyższych oficerów, przychylni zaś są do nas socjal-demokraci i koła inteligencji. Te środowiska przeciwne są odbudowaniu wielkiej Rosji, a są za uznaniem nowych państw, które powstały na ruinach starej Rosji, a przede wszystkim Ukrainę uznają i wogóle są podatne na wpływy dla nas korzystne. Dwaj nasi przedstawiciele w Rzymie Antonowicz¹³ i Tyszkiewicz¹⁴ dobrze siebie postavili. Papież¹⁵ napisał list do Petlury, obiecał Tyszkiewiczowi opiekować się jeńcami, jak również zaprotestować przeciw prześladowaniu przez Polaków du-

---

¹¹ Kun, Bela (1886-1937), Hungarian Communist leader; headed the Hungarian Bolshevik regime (March 21-Aug. 1, 1919); was defeated, fled to the Soviet Russia. Executed during the purges.

¹² Bauer, Otto (1882-1938), Austrian politician; leader of the Austrian Social Democratic Party; State Secretary for Foreign Affairs, (Nov. 1918-July 1919).

¹³ Antonovych, Dmytro (1877-1945), political leader, scholar; member of the Ukrainian Central Rada, its Minister of Arts. Envoy of the Ukrainian People's Republic to Italy.

¹⁴ Tyshkevych, Mykhailo (1857-1930), Ukrainian diplomat and politician; envoy of the Ukrainian People's Republic to the Vatican (1919); head of the Ukrainian delegation to the Paris Peace Conference.

¹⁵ Benedict XV, real name Count Giacomo della Chiesa (1854-1922), Pope from 1914 to 1922.

chowieństwa ukraińskiego w Galicji i wpłynąć na sfery polityczne w Paryżu, w kierunku uznania niepodległości Ukrainy. Papież widocznie przywiązuje wielką wagę do Ukrainy, a nadziei rozszerzenia wpływów katolickiego kościoła na Wschodzie.

Stosunek Francji (Poincaré Clemenceau) do Ukrainy negatywny, nawet można powiedzieć wrogi. Tam budują wielką Polskę. W Ukrainę oni nie wierzą i uważają, że niepodległa Ukraina byłaby pomocą w polityce Niemców. Pichon,¹⁶ mimo iż nie jest gorącym stronnikiem Polski, ale jednak dąży do stworzenia Wielkiej Rosji. Opozycja francuska i przedewszystkiem s.d. odnosi się do nas przychylnie, sądząc z powiedzeń ich przedstawicieli (Briand¹⁷ — kandydat na prezydenta ministrów i inni) i gdy dojdzie ona do władzy, nasze stanowisko polepszy się, jak i innych narodów Rosji, ale s.d. doradzają najpierw pogodzić się z sąsiadami i nie walczyć na wszystkie strony (na pierwszy plan wysuwają zachodniego sąsiada — Polskę) a wtedy możemy liczyć na pomoc. Przy zmianie gabinetu miał być ministrem spraw Wschodniej Europy — Franklin Boullion, usposobiony do nas przychylnie.

Stanowisko Anglii nader niewyraźne. Niektóre wystąpienia Lloyd Georgea wyrażają pewną przychylność względem nas, ale nic pewnego nie widać. W kwietniu przedstawiciele Anglii i Ameryki, którzy przejeżdżali do Galicji, dawali do zrozumienia Państwowemu Sekretarjatowi, że Naddnieprzańska Ukraina wskutek rozłamów wewnętrznych może być z większymi trudnościami uznana, niż Galicja, Sekretarjat zgodnie z tym poprowadził swą politykę, mimo to jednak nie zerwał z myślą stworzenia Wielkiej Ukrainy, później dopiero zawiódł się na pomocy Ententy, która wyraziła swą zgodę na okupację Galicji przez Polskę.

Ameryka nie wykazała żadnego politycznego zaciekawienia względem Ukrainy, natomiast są oznaki handlowych interesów, jakie pragnie Ameryka nawiązać z nami. W Paryżu sprzedali nam amerykańskie towary na kredyt. I w innych miejscach miały miejsce handlowe propozycje amerykańców, gdyż będąc w posiadaniu znacznych zapasów przemysłowych produktów, wykazują oni znaczne ryzyko w handlu. Ale zawiedzie się ten, kto by zechciał na tym budować jakieś polityczne horoskopy.

¹⁶ Pichon, Stephen-Jean-Marie (1857-1933), French politician and diplomat; Minister of Foreign Affairs in the Clemenceau cabinet. Took part in all major negotiations related to the end of WW I and the Paris Peace Conference.

¹⁷ Briand, Aristide (1862-1932), French statesman; Prime Minister (1915-1917, 1921-1922).

Neutralne państwa naogół przychylnie są do nas, ale one nie odegrają żadnej roli w rozwiązywaniu politycznych zadań, wszechświatowej wojny i nie od nich należy nasz los.

Naogół sytuacja nasza jest ciężka. W poszukiwaniach wyjścia z tej matni czynił rząd nasz wszelkie zabiegi do porozumienia z Rumunją, żeby jeżeli nie od niej dostać pomoc techniczną, to przynajmniej przez nią z zachodu. W tym celu wysłał rząd specjalną misję do Rumunii na czele z Delwigiem i Maciejowiczem. Jednak przed przyjazdem tej misji nasz poseł w Rumunii Gasenko zaprotestował w formie ultimatum przeciwko rumuńskiej inwazji na Galicję, a sam wyjechał do Szwajcarii, pozostawiając przychylny nastrój do wszelkich porozumień. Ze swej strony ja wysłałem z Wiednia do Rumunii przez S.H.S. dawnego ministra kolejnictwa by dośledził, po drodze, czy możliwym jest dowóz na Ukr. amunicji, transp. jeńców, jednak Butenko, zamiast do Bukaresztu w niewiadomym dla mnie celu pojechał do Berlina. Wtedy poręczyłem czasową misję do SHS prof. Kolesie,¹⁸ a to wskutek wrogiego do nas stosunku serbów, którzy marzą tylko o odbudowaniu Wielkiej Rosji, ich opiekunki. Prof. Kolesia, posiadając osobiste stosunki wśród polityków słowackich i chorwackich, ma za zadania przygotować podłoże dla stałego naszego przedstawicielstwa w SHS, a głównie utorować drogę dla przewozu amunicji z Włoch, gdzie w tym kierunku były poczynione kroki.

W tych warunkach, w jakich istnieje nasz rząd, nie może on schodzić z obecnego kierunku swej międzynarodowej polityki, nie może zerwać z Ententą. W tragicznej sytuacji — (opuszczenie przez nasze wojska Galicji) u Petruszewicza powstała myśl pojednania się z bolszewikami, przeciwko czemu zdecydowanie zaprotestował Petlura i nasz gabinet ministerjalny.

Wskutek starć pomiędzy rządem Naddnieprzańskiej Ukrainy a dyktatorem Galicji Petruszewiczem, na tle rozbieżności wytycznych o charakterze taktyczno-orientacyjnym, a także w związku z ogłoszeniem dyktatury w Galicji, wywołuje się pogorszenie wewnętrznej sytuacji ale, zdaje się nic nie stanie na przeszkodzie do zgody i wzajemnej współpracy naddnieprzańców z galicjanami, żeby uzgodnić sprawę wspólnej walki z bolszewikami. W tej sprawie najważniejszą rzeczą jest porozumienie się z powstańcami, wojskowa łączność z nimi i skoordynowanie wspólnej akcji przeciwbolszewickiej. W tym kierunku od dłuższego czasu czynione są starania, i coś-nie-coś osiągn-

---

¹⁸ Kolesa, Oleksander (1867-1945), linguist, scholar; member of the Austrian Parliament (1907-1918); head of the mission of the Western Ukrainian People's Republic to Rome (1921).

nięto, a trudność cała na tem polega, iż nie wszystkie oddziały powstańcze przedstawiają jednakową wartość, nie ze wszystkimi oddziałami można pertraktować, a następnie współdziałać. Największą przeszkodą ku nawiązaniu tej łączności jest brak u nas municji, po którą zwracają się do nas powstańcy.

W łączności z walką z bolszewikami wysuwa się sprawa porozumienia z Kołczakiem¹⁹ ewentualnie z Denikinem, w którą to stronę kierują nas niektóre czynniki ze strony Ententy. Wspomnijmy chociażby rozmowę Launinga²⁰ z Okuniewskim²¹ i innymi w Paryżu. Jak obecnie jest postawione to zagadnienie w rządzie — ja nie wiem, osobiście zaś jestem zdecydowanym wrogiem wszelkiego porozumienia z rosyjską reakcją, gdyż takowa tylko wrogą jest względem odbudowaniu państwa ukraińskiego, a nawet nie uznaje narodowości ukraińskiej. Porozumienie z Kołczakiem byłoby pogrzebaniem naszej niepodległości i skompromitowałyby nas przed zachodnio-europejską demokracją. Gdyby mi dano do rozwiązania alternatywę z bolszewikami, czy z kołczakami, ja bym wybrał pierwszych. Nasze kulturalne życie będzie prześladowane przez rząd bolszewicki, ale będzie istniało, a rosjanie wykorzeniliby w zupełności. Trzeba też zaznaczyć, iż pośród galicjan za porozumieniem są najbardziej umiarkowane środowiska (K. Lewicki²² i S-ka), ale ci też są skłonni do porozumienia z Polską. Wśród Naddnieprzańców, niektóre elementy pracują nad porozumieniem z Polską, przedewszystkiem ludzie obcy politycznie ruchowi ukraińskiemu, emigranci z czasów hetmana i działacze pojedynczy.

Niektórzy z nich wskutek chaosu i anarchji w naszych urzędach posiadając odpowiednie papiery na prowadzenie pertraktacji z Polakami. Do takich należy niejaki p. Kurdynowski, który otrzymał od b. ministra spraw zagranicznych Maciejewicza jakieś papiery w tym

---

¹⁹ Kolchak, Aleksandr Vasilevich (1874-1920), Russian admiral; commander of the Black Sea Fleet (1916-1917); the "Supreme Ruler of all Russia" fighting the Soviets in Siberia (1918-1920). He was captured by the Bolsheviks and shot.

²⁰ Lansing, Robert (1864-1928), American lawyer and statesman. Counselor of U.S. State Department (1914-1915); U.S. Secretary of State (1915-1920); resigned at the request of President Wilson (Feb. 12, 1920).

²¹ Okunevskiy, Iaroslav (1860-1929), physician, Admiral of the Austro-Hungarian Navy; head of the Ukrainian Medical Procurement Mission (Ukrainska Sanitarna Misija) in Vienna (1919-1920).

²² Levytskyi, Kost (1859-1941), lawyer in Lviv; member of the Parliament in Vienna and the Galician Diet; head of the Government of the Western Ukrainian People's Republic (Nov.-Dec. 1918). After the occupation of Galicia by the Poles was member of the Galician government in exile in Vienna.

rodzaju; gdy Kurdynowski przyjechał do Warszawy, zaczął prowadzić polskofilską politykę na wielką skalę, zrzekał się wschodniej Galicji i Wołynia i tworzył jakieś legjony. Później pojechał tamteży i p. Karpiński, który w swoim czasie był mianowany posłem do Polski, w według mego zdania, wcale on na dyplomatę nie nadaje się. Do drugiej kategorii ludzi, którzy robią politykę ukraińską w Polsce należy przede wszystkim b. minister spraw wewnętrznych za czasów Hetmana — p. Kistiakowski. Chociaż rząd, po zapewnieniu prezydenta ministrów Martosa, które ja zagranicą otrzymałem, nikomu nie dał żadnych pełnomocnictw dla prowadzenia pertraktacji z Polską, to przebywanie w Warszawie takich panów Kurdynowskich polacy doskonale wykorzystali dla odwrócenia interwencji Ententy w sprawie polsko-ukraińskiej, mówiąc my sami bezpośrednio porozumiemy się z ukraińcami.

Co się tyczy porozumienia z polakami, to nie jest wcale wykluczone z tym tylko warunkiem, że nie zrzekniemy się spraw narodowościowych do Galicji i Chełmszczyzny. W danej chwili chodziłoby tu głównie o możliwość komunikacji przez Polskę z czecho-słowakami i Niemcami. Musieliby dać zobowiązanie, że Zbrucza nie przejdą. W każdym bądź razie my nie możemy prowadzić dalej sprawę obrony kraju naszego w ten sposób, żeby oczyszczać drogę dla Polski imperialistycznej w jej pochodzie na ziemie ukraińskie znajdujące się za Zbruczem.

W tej sytuacji bez wyjścia wyłonił się plan bezpośredniego porozumienia się z Anglią, żeby dostać od niej pomoc, albo od Niemiec, z którymi zdaje się Anglia chce nawiązać stosunki i nie będzie sprzeciwiała się akcji Niemców na wschodzie. Niemcy mogli by nam dać oficerów dla armji, pieniądze, i nanowo uznali by nasze państwo. Do tej jednak kombinacji musieliby jednak być wciągnięci rumuni i czecho-słowacy.

Poseł Porsz zwraca uwagę na absolutną wiarogodność dyskusji w sprawie planów dyplomatycznych i proponuje wysłuchać referat o sytuacji wewnętrznej, lecz przedtem przedstawiciele dyplomatyczni mają dopełnić referat ministra o sytuacji międzynarodowej.

W tej sprawie zabierają głos jeszcze kilka członków obrad (D. Lewickij, A. Zuk, M. Zalizniak), następnie przystąpili do wysłuchania informacji posłów i prezesów misji dyplomatycznych.

M. Sławinskyj (Praga). Czesi nie mają wielkiego znaczenia w polityce międzynarodowej, żeby można było pokładać na nich wielkie nadzieje, ale mają oni wielkie wpływy u państw stworzonych przez Ententę. Nasze stosunki z Czechami są jaknajlepsze. Oficjalnie

oni nas jeszcze nie uznają, ale napewno to nastąpi po podpisaniu przez nas umowy z Austrią. Prezydent ministrów teraźniejszy — Tuzar²³ (s.d) obstaje za związkiem Czechów z Rumunami i Ukraińcami. To jest kierunek prezydenta republiki Massarika. Cały gabinet teraźniejszy złożony z s.d. i agr. Kłofacza²⁴ jest dobrze usposobiony względem nas. Nieprzychylni dla nas byli en-decy z Kramarzem²⁵ na czele. Obecnie zmienili oni swoje przekonanie o nas. Ich organ prasowy „Narodni Listy” odzywa się o Ukrainie tylko jako o państwie, co jest dowodem, że rząd wydał odpowiednie instrukcje. Czesi nam trochę pomagają, — wzięli na utrzymanie 8.000 wojska naszego, które się w swoim czasie schroniło od następujących Polaków i Rumunów, przepuszczają lotników i inne drobne usługi nam oddają. Kłofacz minister wojny, gotów jest zrobić dla nas naboje podług wzoru rosyjskiego, jeżeli możemy przewieźć.

Łoskij (Stokholm) prezes misji dla Szwecji i Norwegji i p.ob. pełnomocnika Finlandji. Stosunek nasz z Norwegją wcale dobry, ale kiedy Ententa uzna nasze państwo, wtedy to samo zrobi i Norwegja. A dobrze jest Norwegja względem nas usposobiona z tego względu, że przed wojną otrzymywała od nas chleb, a teraz sprowadza go z Ameryki i przepłaca. Szwecja nadzwyczaj dobrze jest usposobiona do nas, na podstawie wspomnień historycznych z czasów Karola i Mazepy, natomiast nienawidzą Polaków (P. Porsz: ale wstęp do Szwecji Ukraińcom wzbroniony). Partje urzędowe boją się Ententy i nie mogą zmanifestować swojej symatji do Ukrainy. Partje socjalistyczne, mające wiele wspólnego z bolszewizmem, są przeciwko nim, mówiąc, że kto walczy z bolszewizmem, ten walczy z socjalizmem. (Politycy) lecz ta grupa jest słaba. Znacznie silniejsi są prawi l.d. (mieńszewicy), lecz pozycja ich niewyraźna. Z Bratingiem²⁶ nie można zobaczyć się, bo ciągle w rozjazdach. Szwecja gdyby nawet chciała nam w czemkolwiek dopomóc — nie ma siły. Handel w Szwecji upadł, gospodarstwo ludowe w nieporządku. Szwedzi nawiązali stosunki handlowe z Lotwą, Estonją i Litwą. Trzeba nam to wykorzystać nawiązać stosunki z tymi państwami i przez nich zawrzeć stosunki ekonomiczne ze Szwecją. Dla dokładnej charakterystyki sy-

²³ Tuzar, Vlastimil (1880-1925), Czech political leader; member of the Social Democratic Party. Headed the coalition cabinet (1919-1920).

²⁴ Kłofač Vaclav (1868-1942), Czech politician, leader of the National Socialist Party; first Czechoslovakian Minister of Military Affairs.

²⁵ Kramař, Karel (1860-1937), Czech statesman; first Prime Minister of Czechoslovakia (1918-1919).

²⁶ Branting, Karl Hjalmar (1860-1925), Swedish socialist leader and statesman; Prime Minister (1920, 1921-1923, 1924-1925).

tuacji międzynarodowej Szwecji należy zaznaczyć, że Ententa jej nie wierzy z tego względu, że ona przytrzymywała się orientacji niemieckiej. Najważniejszym dla nas krajem w obecnym czasie na północy jest Finlandja, która także była niemieckiej orientacji i przez bolszewicką przeszła na Entent-ską, co jest zasługą Mannerhajma²⁷, przyjaciela Skoropadskiego. P. Łośkij miał rozmowę z Mannerhajmem, z której dowiedział się, że ten ostatni zapatruje się na Ukrainę ironicznie. Lecz przy wyborach Manerhajm upadł, głosowali za nim tylko szwedzi, finlandczycy zaś i es-decy przeciw niemu. Ministrem spraw zagranicznych jest finlandczyk Cholsti,²⁸ inicjator idei związku państw, powstałych na ruinach Rosji przeciw wielkiej Rosji. Jak społeczeństwo, tak i rząd Finlandji pragnie blizkich stosunków z Ukrainą. Do projektowanego związku ludowego b. Rosji of Bałtyku do morza Czarnego, mają zamiar wciągnąć i Polskę. Litwini są temu przeciwni, jak również i Łośkij w imieniu ukraińców wypowiedział się przeciwko wciągnięciu do związku tego Polski. Estonja jednak jest za tym wnioskiem. Litwini, Łotycze i estończycy chcą mieć u siebie naszych przedstawicieli, wobec czego trzeba tam posłać jednego na wszystkie trzy państwa.

Jakowliw (Holandja i Belgja). Holandja podczas wojny bardzo dużo zarobiła na Niemcach, zato nie ma uznania u Ententy i boi się jej, by nie odebrała części terytorjum na korzyść Belgji. Dlatego też nie może wypowiedzieć się za niepodległością Ukrainy. Stosunki jednak są dosyć dobre, nie tylko w nadziei nawiązania z nami stosunków handlowych. (Holandja sprowadza z zagranicy 150 mil. pudów zboża) ale i przez sympatję do naszych zmagających się niepodległościowych, przez analogję do swojej walki o niepodległość w niedalekiej przeszłości. Pewna osoba oficjalna oznajmiła prywatnie Jakowliewowi, że Holandja nie uznaje państwa ukraińskiego, póki to nie nastąpi ze strony Ententy, przypuszcza jednak, że Ententa nas uzna. Najwięcej przychylni są dla nas es-decy. Katolicka partja rządowa z początku zachowywała się niepewnie, bojąc się, że to bolszewicy, jednak kiedy Watykan przyjął posła naszego — stosunki się polepszyły. Es-decy wzmacniają. Prasa bardzo chętnie drukuje rozmaite artykuły i wiadomości o Ukrainie, co dla nas bardzo ważne, bo przez Holandję moż-

²⁷ Mannerheim, Carl Gustaf Emil von (1867-1951), Finnish statesman, marshal; commander of the Finnish troops fighting the Soviets in 1918.

²⁸ Holsti, Eino Rudolf Voldemar (1881-1945), Finnish diplomat. Secured recognition of independence for Finland at the Paris Peace Conference; Foreign Minister (1919-1922, 1936-1938).

na będzie nawiązać stosunki polityczne i handlowe z dalekim zachodem.

Belgia oficjalnie usposobiona jest względem nas tak samo jak Ententa. Lecz społeczeństwo belgijskie bardzo niezadowolone z Anglii i Ameryki. Fabryki stoją, gdyż brak surowcu, a Ameryka i Anglja zamiast tego, żeby dać surowce, zapełnia rynek belgijski gotowymi towarami. Jak wiadomo, belgijczycy mają wielkie kapitały na Ukrainie. Gdybyśmy im dali takiego rodzaju zapewnienie, wywołalibyśmy u belgijczyków więcej zainteresowania do nas. Możliwie że wtedy Jakowliw pojechał by do Belgji.

Olesnickij (Anglja) Misja nasza po przybyciu do Londynu została przyjęta oficjalnie w M.S.Z. przychylnie. Wogóle usposobieni względem nas obiektywnie. Wszystkie nasze noty i protesty w sprawie Polski przyjmowali przychylnie. Lloyd George jest wrogiem polski, wogóle Anglicy protestują przeciwko nieuzasadnionym pretensjom Polaków do ziemi ukraińskiej. Angielskie M.S.Z. dobrze jest poinformowane o naszych sprawach. Anglja zajmuje pierwsze stanowisko wśród państw Ententy, usposobienie jej nie jest wrogiem, więc musimy to wykorzystać. Anglja pomaga Denikinowi i Kołczakowi, była nawet w tej sprawie interpelacja w parlamencie. Wyjaśniono to względami finansowo-ekonomicznymi. W M.S.Z. prywatnie dawali nam doz rozumienia, że potrzebne jest porozumienie z Rosją, a nie z Kołczakiem i Denikinem, a mianowicie z tą Rosją, która w przyszłości zkonsoliduje się, żeby nie mieć wkoło siebie wrogów, a wtedy sytuacja i nasza i Anglii (w naszej sprawie) może się znacznie polepszyć. W Londynie bardzo dużo Rosjan, monarchistów, oni pracują dla jednej i niepodzielnej Rosji. Trzeba jaknajprędzej nawiązać stosunki handlowe z Anglją, żeby zainteresować koła obywatelskie, a one dopiero wpłyną na rząd, o możliwości kooperacji w polityce angielsko-niemieckiej nie ma teraz mowy. Opinia publiczna nie sympatyzuje Niemcom. Jak się stosuje do nas ulica Londynu — można się przekonać z następującego faktu: kiedy nad lokalem biura informacji prasowych, zorganizowanego przez naszą misję, chciano postawić szyld ukraiński, właściciel kamienicy, mówiąc, że to jest niemiecka sprawa — kategorycznie zabronił. Nawiązywać stosunki z Niemcami należy bardzo ostrożnie. W Anglii żadnej rewolucji nie będzie. Były strajki, ale już zażegnano. Rząd idzie na najdalsze koncesje dla robotników, nawet ustanowiony jest 7-godz. roboczy dzień. Klasa robotnicza konserwatywna. Prasa angielska narazie wstrzymuje się z wyrażaniem swojej sympatji, ona nie da się przekupić tak jak francuska. Prasa socjalistyczna i opozycyjna piszą o nas, lecz gaze-

ty wpływowo milczą. Nawiązano stosunki z biurem Rajtera. [REUTHER].

Porch (Niemcy). Stosunek niemiecko-ukraiński określa się wewnętrzną sytuacją Ukrainy i sytuacją międzynarodową samych Niemczech. Na Ukrainie brak konsolidacji sił wewnętrznych, brak armji i terytorjum. O tem Niemcy dobrze wiedzą i robią z tego odpowiednie wnioski. Lecz stare sympatje nie pozwalają zrywać brzozy ukraińskiej z swojej twarzy. Z chwilą podpisania umowy, kiedy odebrano od Niemców kolonje, wtedy dla nich najważniejszym zadaniem było odnaleźć drogę na wschód. Wtedy stanął przed nimi problemat rosyjski, a tem samem i ukraińska sprawa. Lecz polityki aktywnej Niemcy prowadzić teraz nie mogą, gdyż nie czują się na siłach i boją się wywołać podejrzenia i represje ze strony Ententy. Stan ten jednak długo trwać nie będzie. Z partji politycznych najlepiej są usposobieni względem nas es-decy. W Centrum Niemiec jest bardzo dużo emigrantów politycznych rosyjskich i hetmańskich. Silniejsza jest emigracja rosyjska, ona jest całkiem reakcyjna i niemieckiej orjentacji, i w niektórych kołach ma posłuch. Z pomocą Niemców emigranci rosyjscy mają kontakt z Denikinem i Kołczakiem. Niektóre grupy przemysłowe niemieckie podtrzymują stosunki z bolszewikami, szukają drogi dla zamiany towarami. W Berlinie istnieje handlowa komisja Rakowskiego, w Kijowie zaś podobna niemiecka. Lecz stosunki te niezdecydowane. Słabsza emigracja hetmańska ma styczność z rosyjską, coś knuje. Trzeba tych ludzi dobrze pilnować. Kiedy w Niemczech strach przed Ententą przejdzie, wtedy można oczekiwać aktywnej polityki w sprawie wschodniej wogóle, a specjalnie w sprawie ukraińskiej. Nawet teraz moglibyśmy dostać z Niemiec oręż i amunicję, gdyby była droga do przewiezienia. Niemcy pozwalają przyjmować swoim oficerom ludność ukraińską i zapisywać się do armji ukraińskiej. Możliwe że nanowo powstanie związek średnio-europejski. Niemcy traktują Ukrainę jako całość nie mającą nic wspólnego z Rosją. Ministerstwo S.Z. wypowiada się za niepodległą Ukrainą. Koła demokratyczne i s.d. wierzą w niepodległość Ukrainy. S.d. ujmowali się za Ukrainą, z wyjątkiem grupy Haaze,²⁹ która na konferencji socjalistycznej w Amsterdamie wypowiadała się za bolszewizmem. Stosunki te sfer rządowych i obywatelskich w Niemczech są dla naszej polityki antyniemieckiej bardzo ważne. Pieniądzy boją się nam dać, żeby nie płacić dwa razy więcej. Prasa bardzo dużo

---

²⁹ Haase, Hugo (1863-1919), leader of the German Social Democratic Party; member of the National Convention in Weimar (1919).

pisze o sprawach ukraińskich. W przemysłowych i finansowych kołach dochodzi do skutku organizacja niemiecko-ukraińskiej pałaty handlowej. Specjalne zainteresowanie Ukrainą okazuje Bawarja. Komuniści niemieccy i wogóle skrajna lewica wrogo usposobiona względem nas. W Niemczech pracuje też i Ententa, opiekuje się jeńcami b. Rosji. Musieliśmy prowadzić wielką walkę przeciwko polakom i rosjanom, żeby zapewnić dla naszej misji wojskowo-sanitarnej i misji czerwonego krzyża ukraińskiego możność opiekowania się jeńcami ukraińskimi. Niemcy nam w tym dopomogli i teraz misje nasze cieszą się u Ententy największym kredytem w porównaniu z innymi z byłej Rosji i pracują z powodzeniem.

Wracając do emigrantów z czasów hetmana, poseł Porch komunikuje, że na czele ruchu hetmańskiego stoją Akerman, Bozak i inne elementy, które z Ukrainą nic nie mają wspólnego. Przyjechał też z Warszawy Kistiakowski, a z Berlina do Wiednia przyjechał Butenko. Były jakieś zebrania hetmańców. Starają się oni, żeby rząd niemiecki nie wydawał nam naszego depozytu w banku niemieckim. Wogóle idea hetmaństwa widocznie odnawia się, i ma zamiar być w porozumieniu z Rosją reakcyjną i Polską.

D. Lewickij (Dania): Danja nie interesuje się sprawą zachodnią. Usposobiona jest do wszystkich misji państw powstałych na ruinach Rosji jednakowo przychylnie. Społeczeństwo duńskie, nawet konserwatyści też sympatyzują z nami, z wyjątkiem syndykalistów, którzy są stronnikami bolszewizmu. Polaków i Rosjan duńczycy nie bardzo lubią. Prasa stawia się względem nas obiektywnie, przez nią można wiele zrobić.

Poletika (Austrja niemiecka): Wobec tego, że Minister i inni biorący udział na posiedzeniu znają stosunki Austrji i Niemiec dosyć dobrze, — Poletika ogranicza się tylko na zaznaczeniu, że Austrja gotowa jest odnowić Brzeski traktat.

Na tem posiedzenie kończy się o 9 godz. wieczorem.

Podpisał: A. ŻUK.

Posiedzenie 2.
w hotelu „Punn” dn. 7.8.1919 r. o 11 godz. rano.

OBECNI BYLI: W. TEMNICKYJ, A. ZUK, M. PORCH, M. SŁAWINSKIJ, W. POLETKA, J. OLESNICKIJ, D. LEWICKIJ, K. ŁOSKIJ, A. JAKOWLIW, C. BURACZYNSKIJ³⁰ (Pełnomocnik Sekretarjatu Państwowego zachodniej części Republiki; M. ZALIZNIAK, R. SMAL-STOCKIJ³¹ (radca poselstwa berlińskiego), zaproszony do referatu o sytuacji wewnętrznej na Ukrainie.

Posiedzenia odbywają się pod kierownictwem W. Temnickiego, protokołuje zaś radca A. ZUK.

O SYTUACJI WEWNĘTRZNEJ NA UKRAINIE wygłasza referat dr. R. Smal-Stockij.

Opowiada, że po wyjeździe z Berlina na Ukrainę 12 maja r.b. przybył do Stanisławowa 23 maja i tutaj był świadkiem odwrotu naszej armji galicyjskiej przed następowaniem wojsk polskich i ukraińskich, następnie z członkami rządu 2-ch części Ukrainy zwiedzał niezajęte terytorjum. Twierdzi on, że armję naszą spotkała katastrofa z innych przyczyn, a nie z powodu przeważającej siły armji polskiej, wzmocnionej oddziałami Hallera. Wojsk Hallera wtedy wcale nie było na froncie galicyjskim, a armja ukraińska cofała się tylko ze strachu przed urojoną siłą, gdyż sama od niejakiego czasu była zupełnie zdemoralizowana i zdezorganizowana, nie zaopatrzona w amunicję, ubranie i obuwie. Prawdziwa ofenzywa polska z udziałem wojsk Hallera miała miejsce później. Treny, a było ich wiele odchodziły w porządku, natomiast wiele zostało armat (w Kołomyi do 600) i środków utrzymania (w Stryju 80 wagonów cukru, w Stanisławowie 30 wagonów i t.d.) lokomotyw, wagonów, drzewa i t.d. Pomimo chaosu, jaki się wytworzył wskutek ogólnego panicznego cofania się, niektóre organy władz i obrony publicznej nie przestały funkcjonować, odbywały się w dalszym ciągu rewizje na kolei, sta-

³⁰ Burachyns'kyi, Osyp (1877-1948), jurist, member of the Bukovinian Diet (1911-1918); State Secretary for Judicial Affairs of the Western Ukrainian People's Republic (1919).

³¹ Smal-Stockyi, Roman (1893-1969), scholar, political leader. Counselor of the Diplomatic Mission of the Ukrainian People's Republic in Berlin from 1919.

wiały się pieczętki na przepustkach i t.d. w tym czasie byli w Galicji niektórzy członkowie Dyrektorjatu i Rady Ministrów. 23 maja wyjechałem do Złoczewa razem z prezydentem Ministrów Martosem, tutaj zastałem urząd w pięciu pociągach kolejowych. Był tutaj: Ataman Główny Petlura. Miało to miejsce wkrótce po aferze Oskilka. Z Złoczowa wyjechałem z Martosem, Szadłunem i innymi do Stanisławowa. Tu byli Petruszewicz, Gołubowicz, Makuch,³² Biron, Szwec, Makarenko. Wzajemne stosunki między członkami naszego rządu i Sekretarjatu państwowego robią takie wrażenie, że się ma przed sobą przedstawicieli dwóch wrogich państw. Naradzali się nad sprawą zjednoczenia dowództwa nad armją, bo chociaż Petlura i uważał siebie komendantem wszystkich wojsk, faktycznie jednak armja galicyjska jemu nie podlegała. Była mowa o posłaniu do dowództwa polskiego komisji w sprawie zawarcia przymierza. W atmosferze katastrofy odwrotu armji i ewakuacji kraju, jak również na tle spraw, roztrząsanych przez członków 2-ch rządów, rzucała się w oczy niechęć ogólna między inteligencją naddnieprzańską i nadniestrzańską, wzajemne narzekania i t.d. W większej części przyczyniło się do tego niejednakowe położenie materialne wojskowych — oficerów i kozaków — a także urzędników cywilnych na Ukrainie i w Galicji. W armji Petlury kozak otrzymywał pensję równą pensji wyższego urzędnika galicyjskiego, co naturalnie ludzi demoralizuje i wywołuje dezercję masową z armji galicyjskiej do armji Petlury. Wogóle na Ukrainie pieniądz się rzuca i to między innymi posłużyło powodem do zupełnego upadku wartości hrywny.³³ Przemalowana żółto-niebiesko, Galicja według nastrojów i życia publicznego stała się prowincją Austrii bądź co bądź państwa uporządkowanego. Galicja posiadała wszystkie dane do zorganizowanego, kulturalnego prawnego porządku, były nawet jego związki, lecz wpływy rozkładowe (brak dyscypliny, marnotrawstwo, brak poczucia obowiązku i odpowiedzialności za swoje uczynki) przeniosły się ze wschodu i do Galicji. Nawet sposób myślenia ludzi naddnieprzańskich i nadniestrzańskich zupełnie inny, inne też traktowanie sprawy politycznej. Jest także wielka różnica między Petruszewiczem i Gołubowiczem z jednej i Petlurą i Martosem z drugiej strony. Pierwsi są umiarkowani, drudzy zaś radykaliści. Pierwsi boją przede wszystkim nad dolą swojej ojczyzny i sprawę każdą traktują z punktu widzenia interesów Galicji, drudzy zaś kierują się za-

³² Makukh, Ivan (1872-1946), lawyer, political leader; member of the Galician Diet (1909); member of the Ukrainian People's Council and Secretary of Internal Affairs of the Western Ukrainian People's Republic.

³³ Ukrainian money issued by the Ukrainian Central Rada in 1918.

sadą: Kiedy będzie Wielka Ukraina — będzie i Galicja, — wskutek czego lekceważą sobie niektóre sprawy galicyjskie. Polityczna intryga rozwinęła się do tego stopnia, że zwykły śmiertelnik tego nie zrozumie, t.zw. kontrwywiad nadużywa swoich praw do najwyższego stopnia. Polityka ekonomiczna w Galicji względem Ukrainy była nieszczerą. Za dostarczenie soli i nafty trzeba było dawać łapówki.

Dla zawarcia rozejmu z Polakami była posłana specjalna komisja z Delwigiem na czele. Przyjechaliśmy do Tarnopola. Tymczasem Polacy podchodzili do Tarnopola i zajęli go. Wołoczyska i Kamieniec Pod. już były w rękach bolszewickich. Rząd znalazł się na przestrzeni nie zajętej przez wrogów w jakie 15 kilometrów. Wszyscy myśleli już o likwidacji państwa. Rząd miał zamiar przejechać do Rumunii. Było to w początkach czerwca. Zawdzięczając tylko przytomności Petlury, sytuacja została uratowana. Przy pomocy Czobotarjowa³⁴ zmobilizował zwolnionych ze służby urzędników państwowych, zformował na prędce oddział wojska i odebrał z powrotem od bolszewików Wołoczyska³⁵ i Kamieniec.³⁶ Do Kamieńca przeniosły się też Ministerstwa, gubiąc się po drodze; między innymi zgubiono archiwum M.S.Z. W Tarnopolu zostawiliśmy wiele dobra swego, np. samych wagonów do 1.500. Sekretarjat z Czortkowa wyjechał do Zaleszczyk³⁷ i miał zamiar wyjechać za granicę do Rumunii, lub Czech. Witwickij³⁸ prowadził pertraktacje z Cadikiem, [Zadik] lecz nic z tego nie wyszło. A i wojsko nie zgadza się także na wyjazd rządu galicyjskiego za granicę. Był projekt taki, żeby Rumunja okupowała niezajęte części Galicji i żeby pod kierownictwem Rumunji, zreorganizować armję przeciwko bolszewikom. W tym czasie kiedy Witwickij prowadził pertraktacje z Cadikiem, Hasenko w Bukareszcie stawiał groźne ultimatum rządowi rumuńskiemu, nie wiedząc, co się z tej strony frontu dzieje. Część misji jego wróciła do Kamieńca a sam Hasenko wrócił z tamąd i wyjechał do Szwajcarii. Jednocześnie Polacy na-

³⁴ Chebotariv, Mykola, colonel of the army of the Ukrainian People's Republic; member of the General Military Committee in 1917, member of the Ukrainian Central Rada (1917-1918); chief of the Ukrainian Military Intelligence.

³⁵ Volochyska, a town 140 km E of Lviv.

³⁶ Kamianets Podilskyi, in Russian Kamenets Podolsk, a city 360 km SW of Kiev.

³⁷ Zalishchyky, a city 180 km SE of Lviv.

³⁸ Vytvytskyi, Stepan (1884-1965), lawyer, statesman; Secretary for Foreign Affairs of the Western Ukrainian People's Republic (1919-1920); head of the mission of the Western Ukrainian People's Republic in Paris and London (1921-1923).

stępowali coraz silniej. W takiej oto sytuacji powstała dyktatura Petruszewicza. Była to reakcja w stronę anarchji i ustępstwo społeczeństwu, które uważało za głównego winowajcę wszystkich niepowodzeń — Sekretarjat. Mianowany dowódcą wojsk galicyjskich (gdyż do zjednoczenia dowództw nie doszło) Grekow³⁹ w krótkim czasie krwawą dyscypliną doprowadził armję do porządku i rozpoczął kontratak. Zerwał on zawarty przez wysłanego przez Petlurę Delwiga rozejm z Polską, tłumacząc się, że takowy nie obowiązuje galicjan, gdyż Galicja jest niepodległa. Na zerwanie rozejmu, którym ustanowiona była linja Złotej Lipy,⁴⁰ wpłynęły fałszywe wieści, jakoby Niemcy wypowiedziały wojnę Polakom, a Czesi zajęli Borysław. Nie było jednak amunicji i trzeba było znowu cofać się przed armją polską, wzmocnioną obecnie przez oddziały Hallera z ciężką artylerją. Dyktatura Petruszewicza w Galicji wywołała wielkie oburzenie Dyrektorjatu i Gabinetu Martosa. Petruszewicza wzywali do Kamieńca, dla wytłumaczenia się, lecz ten bojąc się by go nie aresztowali, — nie zjawił się. Grozili nawet Petruszewiczowi wyłączeniem z Dyrektorjatu, chociaż jednak groźby nie spełnili — faktycznie on nie brał udziału w pracy Dyrektorjatu. Petlura wzywał armję galicyjską do przejścia za Zbrucz, wyrzekłszy się naturalnie Petruszewicza, a dla spraw galicyjskich postanowili utworzyć nowe ministerjum z Witykiem⁴¹ na czele.

Niebezpieczeństwo ponownego zdobycia Kamieńca przez bolszewików złagodziła trochę naciągnięte stosunki, (bolszewicy zjawily się zniemacka w Jarmolińcach).⁴² To wywołało ogromną panikę i rząd znowu stanął przed problemem likwidacji. O pomoc zwrócili się do nieuznanego dyktatora Galicji, w tym celu wysłali do Petruszewicza Lewickiego. Petruszewicz daje dwie brygady i zabezpiecza Dyrektorjatowi możność posiadania Kamieńca, a wkrótce i sam tam zjeżdża, co było rezultatem umowy z Dyrektorjatem przy udzieleniu przez niego pomocy. Treść umowy była następująca: że armja galicyjska przejdzie za Zbrucz złączy się z armją Petlury dla wspólnej przeciwbolszewickiej operacji a gabinet będzie dopełniony przedstawicielami

---

³⁹ Hrekov, Oleksander (1875-1959), a general of the army of the Ukrainian People's Republic; Commander-in-chief of the Ukrainian Galician Army (1919).

⁴⁰ Złota Lypa, a river, left tributary of the Dniester River.

⁴¹ Vityk, Semen (1876-), politician and trade union leader; member of the Vienna Parliament, member of the Ukrainian National Council in Lviv (1918-1919). In Vienna (1919-1925) opposed the Ukrainian People's Republic, then settled in Kharkiv.

⁴² Iarmolyntsi, a town 60 km N of Kamianets Podilskyj.

lnnych partji. Lecz kiedy niebezpieczeństwo minęło i armja galicyjska przeszła za Zbrucz, rząd Martosa nie miał już ochoty zrekonstruować się, a Petruszewicz też nie zgadza się oddawać do rozporządzenia Petlury swojej armji. Adjutant Grekowa starał się o pozwolenie na przejazd do Francji dla siebie, lecz usunęli Grekowa, gdyż i na niego padło podejrzenie, a na jego miejsce był назначony Tarnawskij. Grekow armję bardzo zmarnował. W czasie kontrataku zginęło około 10.000 ludzi. Szpitali i medykamentów niema, tyfus i inne choroby pochłania wiele ludzi. Komendant Tarnopola Ciokan⁴³ na swoją odpowiedzialność szukał porozumienia z bolszewikami, skutkiem czego przyjeżdżała jakaś delegacja bolszewicka do Petruszewicza, lecz on jej nie przyjął. Te samowolne kroki w kierunku porozumienia z bolszewikami krępują rząd naddnieprzański, który uważa bolszewików za największych wrogów.

Rozstrzelanie Bałbaczana ma związek z dowództwem korpusu zaporozkiego. Niewiadomo, czy Bałbaczana kto naznaczał, czy wezwali go oficerowie korpusu, — lecz on objął dowództwo korpusu bez wiedzy i zgody Petlury, miał łączność z wyłączonym z członków Dyrektorjatu Andrijewskim i drugim kierownikiem „samostyjników” Majewskim.⁴⁴ Padło na niego podejrzenie, że ma on zamiar urządzić przewrót przeciwko Dyrektorjatowi i wytoczyli proces o zdradę państwa.

Ogólny nastrój ludności — pragnienie mocnej władzy i porządku. Stockij 30 lipca wyjechał aeroplanem z Kamieńca.

Dyrektorjat składa się z Petlury, Makarenka i Szweca. Petruszewicz udziału nie bierze. Gabinet składa się z s.d. i s.r. Te dwie partje kierują teraz polityką rządu. Reszta partji stoją w opozycji, najmniej coprawda s.f. i zajmują nawet nieodpowiedzialne stanowiska. Dawniej rozrzucona, obecnie opozycja grupuje się w ukraiński narodowy związek państwowy, — w rodzaju związku narodowego, który przygotował powstanie przeciwko hetmana. Na czele związku — Ogijenko,⁴⁵ Otaszinowskij, Bohun. Przyszłości jednak przed sobą ten związek niema, gdyż niema on narazie żadnego znaczenia,

⁴³ Tsiokan, Ilko (1887-1940), Ukrainian soldier, captain of the Ukrainian Sich Riflemen (1914-1918); active in the Ukrainian-Polish War (1918-1919); deported by the Soviets to Siberia (1939).

⁴⁴ Malevskij, Ivan Ukrainian political leader, member of the Ukrainian Central Rada, 1917.

⁴⁵ Ohienko, Ivan (1882-1973), Ukrainian scholar, rector of the University of Kamienets Podilskij (1918-1919); Minister of Education (1918), Minister of Cults (1919); member of the Ukrainian Social-Federalist Party.

es-ery i es-decy są przeciwko temu związkowi. Gabinet socjalistyczny miał być pomostem między Dyrektoryjatem i powstańcami, lecz główniejszego zadania nie wykonać. Wogóle powstańcy idą za hasłami prawicy, w silnym stopniu też rozwinięty u nich antysemityzm. Tak powstańcy mówią: „Jeżeli Petlura pozwoli nam bić żydów — pójdziemy do Petlury”. W niektórych miejscowościach powstańcy przejmują się zasadami hetmaństwa.

W rządzie była dyskusja na temat formy władzy i ustroju państwowego. S.d. wypowiadali się za prezydentem, parlamentem i konstytuanta, es-ery — przeciwko konstytuancie, a za radą ludową i za zbiorową władzą państwową. Gabinet z pewnością będzie zmieniony. Już i teraz zaszły gdzie-niegdzie pojedyncze zmiany. Jako przyszłych premierów uważają A. Lewickiego lub Mazepę. Był projekt mianowania Mazepę członkiem Dyrektoryjatu.

Nastrój we wsiach spokojny, wyczekujący. O socjalizacji ziemi wieśniacy nie chcą i słuchać, chcą mieć ziemię na własność. Kiedy Minister spraw agrarnych Kowalskij przychylnie usposobiony do postulatu włościan, zaczął dzielić ziemię wieśniakom na własność — es-ery wyrzucili go z gabinetu. Do władzy ukraińskiej i państwowości odnoszą się wieśniacy nonszalancko. Mówią oni: „Gospodarza trzeba nam, przy cesarzu było taniej.” Władze państwowe nie mają żadnego wpływu na wioski. Bolszewików włościanie nienawidzą, a ponieważ bolszewizm reprezentowany jest przeważnie przez żydów — stąd ta nienawiść do żydów i prześladowania ich. Żydzi oczywiście do ukraińców też wielkiej sympatji nie czują. W miejscu pobytu rządu i między ludnością błąka się wiele Donikínowców. W silnym stopniu rozwinięte jest szpiegowstwo francuskie. Urodzaj bardzo dobry. Ceny jednak na produkty fantastyczne — funt chleba kosztuje 30 karb. Rezultatem reformy finansowej Martosa było niepodniesienie wartości rubla cesarskiego, a upadku wartości karbowańca, względnie hriwny.

Co się tyczy sytuacji wojskowej, Stockij komunikuje: stan bojowy wojsk Petlury — 15.000 piechoty (z rezerwami), 1.000 konnicy, 150 armat, 4 aeroplany i 8 pociągów pancernych. Stan żywnościowy — 26.000. Armja galicyjska liczy około 80.000 ludzi, stan bojowy — 36.000, 160 armat, 1000 kawalerji. Treny — do 60.000 fur. Niektóre fury ze zbiegami. Według wiadomości posiadanych przez ukraiński Sztab Generalny Denikin posiada do 130.000 wojska, polacy nad Zbruczem 30.000 i 900 armat. Na froncie rumuńskim — 25.000, w tem jedna dywizja francuska, jedna grecka. W Rumunji jest Szczerbaczow. Przy Denikinie znajduje się kozak kubański

Szkuro,⁴⁶ który obstaje za ukraińcami. Nawiązana łączność z powstańcami, lecz to są przeważnie niezorganizowane bandy. Bolszewicy mają niewiele wojska, ale zato zdyscyplinowane i pewne. Chodzą pogłoski, że polacy mają zamiar razem z Denikinem następować na linię Dniepra. Dowództwo nasze na pierwszy plan wysuwa zdobycie Odessy. Armja galicyjska była w rezerwie. Ludność odnosi się do armji galicyjskiej z niedowierzaniem, mówią oni „znów przyszli austriacy chleb nam zabierać”. Galicjanie zaś natychmiast wrócili do Galicji, gdyby Paryż obiecał im autonomję w Galicji. Odcięci miesiącami od świata, nikt nie wie w Kamieńcu, co się dzieje na świecie i naturalnie świecie wierzą w najrozmaitsze wieści fantastyczne, np. o wojnie niemiecko-polskiej, dostosowują do tych wiadomości taktykę swoją, następstwa zaś są fatalne. Próbują zawrzeć przymierze z rumunami, zrzekają się nawet na ich korzyść Besarabję, byle tylko wybrnąć jakkolwiek z tej sytuacji. Majętności korpusu zaporoskiego rumuni nie oddali. Narzekają na misje zagraniczne, że wcale nie pomagają rządowi w jego ciężkiej sytuacji.

Wytyczne linje gabinetu Martosa są następujące: niepodległość państwowa, poleganie na własne siły, federacja z Kubanią, Donem i innymi narodami niepaństwowymi, tylko nie z Wielką Rosją, prędeż z Polską, gdyby nam ułatwiała komunikację z Europą, Najważniejsza zaś troska — dostać amunicję i towary, kto nam tego udzieli, będzie miał na Ukrainie największą koncesję ekonomiczne. Niektóre elementy wierzą jeszcze w wszechświatową rewolucję.

Na tem posiedzenie zakończono.

Podpisał A. ZUK.

W. TEMNICKIJ.

Posiedzenie 3.

Hotel "Pun" 7 sierpnia 1919 r. 4 popoł.

OBECNI: Minister TEMNICKIJ, ZUK, SŁAWINSKIJ, PORCH, ŁOSKIJ, ZALIZNIAK, OLESNICKIJ, BURACZYNSKIJ, JAKOWLIW, POLETIKA.

Przewodniczy min. TEMNICKIJ. Protokół. radca Zuk.

---

⁴⁶ Shkuro, Georgii (1886-1947), military leader of the Kuban Cossacks, then general of the White Army fighting the Bolsheviks (1918-1920). Extradited by the Allies, sentenced and executed by the Soviets.

Przed dyskusją na temat: SYTUACJI MIĘDZYNARODOWEJ
I WEWNĘTRZNEJ Minister Temnickij daje takie wyjaśnienia:

Kiedy gabinet ministerjalny s.d. i s.f. przyjmował władzę, była zupełna dezorganizacja. Feszczenko-Czopowski⁴⁷ posiadał w swym ręku pięć ministerjalnych portfeli. S.d i s.r. zapragnęli ustąpienia gabinetu, w celu przeprowadzenia reformy. Wezwali też do gabinetu i galicjan, dla ściślejszej jedności. Petruszewicz wtedy zażądał jednego z ważniejszych stanowisk dla nar. dem., teoretycznie nikt się temu nie sprzeciwiał, tylko wymagano, by minister en-decki wchodził nie w skład gabinetu, a Rady ministrów. En-decy kandydata swego nie wystawili. Kurcewowi proponowano stanowisko ministra zdrowia, lecz ten odmówił. W skład gabinetu z partji s.d. weszli galicjanie Temnickij i Bezpalko,⁴⁸ z radykałów zaś Kruszelnickij.⁴⁹ Głównym zadaniem gabinetu było uzdrowienie wewnętrznych stosunków i reorganizacja armji. Rozwój wojskowej działalności, ciągle ewakuacje, i zmniejszanie się terenu nie pozwoliło osiągnąć celu. Wielce tu zaszkodziło wystąpienie Oskilka. Oskilko był w rękach niepodległościowców (samostyjników), którzy otwarcie dążyli do przewrotu państwowego. Usunięcie Andrejewskiego z Dyrektorjatu stoi w związku z aferą Oskilka. On cały czas przebywał poza miejscem pobytu rządu, przy nim zgromadzali się niechętni i rewolucjonści. Powtórzeniem Oskilkowszczyzny była sprawa Bałbaczana. Gdy przechodził przez Galicję (z Rumunji) korpus zaporoski, niepodległościowcy postanowili go opanować, w tym celu wyjechał tamtędy Bałbaczan i na podstawie nominacji przez Andrejewskiego, objął dowództwo korpusem. Znalezione u Bałbaczana listy, z których dowiedzieliśmy się, że Bałbaczan miał zamiar urządzić przewrót w rządzie.

Co się tyczy stosunków pomiędzy Galicją i Wielką Ukrainą, to różnica psychiki i ustroju życia publicznego wytworzyły różne nie-

⁴⁷ Feshchenko-Chopivskyi, Ivan (1884-1952), professor of metallurgy; minister of Commerce and Industry (Feb.-April 1918); minister of National Economy and Vice-Prime Minister (Feb.-April 1919); arrested by the Soviets in 1945; perished in a labor camp.

⁴⁸ Bezpalko, Iosyp (1881-1947), journalist; leader of the Social-Democratic Party in Bukovina; member of the Ukrainian National Council in Lviv; minister of Labor of the Ukrainian People's Republic (1919-1920). Deported by the Soviets in 1947.

⁴⁹ Krushelnytskyi, Antin (1878-1935), writer, educator; Minister of Education of the Ukrainian People's Republic (1919); editor of leftist magazines in Lviv (1929-1933); emigrated to the Soviet Union where he was arrested and died in a labor camp.

porozumienia pomiędzy obu rządami. Łączność była marna, wiele spraw pozostało niewyjaśnionych i nieuregulowanych. Mimo to, że w zasadzie przyjęto jedność armji i polityki zagranicznej, były dwie armje i dwie polityki. Dwie polityki prowadzono zupełnie świadomie, w nadziei, że może prędzej uznają Galicję, z czego skorzysta się jak z etapu do uznania Ukrainy. Co się zaś tyczy życia wewnętrznego, partje mieszczańskie odłączyły się od pracy i przeszły w zdrajcą opozycję. Socjał-federaliści prędko zeszli z tej drogi, lecz inni dążyli dalej. A gabinet wciąż przytrzymywał się zasad koalicji, chociaż dążenia ich były rozbieżne. Galicjanie (Petruszewicz) żądali gabinetu koalicyjnego bez s.r. Es-decy zaś za tem, żeby i s.r. wchodzili w skład gabinetu (wyrazicielem tego — Lewickij). S.r. i część s.d. (Szadłun) przeciwko koalicji i partjom burżuazyjnym i uważają, że władza musi być w rękach s.r., bo w przeciwnym razie rząd byłby zupełnie odsunięty od mas włościańskich. Martos nic nie ma przeciwko rekonstrukcji, lecz uważa, że to przedwcześnie. Dotychczas w gabinecie panuje harmonja, co mu ułatwia pracę, jeżeliby zaś weszły elementy burżuazyjne — harmonja byłaby zepsuta. O powstańcach konkretnych danych nie posiadamy. Jedni ciągną za Rewkomem (orientacji sowieckiej) a przeciwko dyrektorjatu, inni znowu pod kierownictwem komitetu zjednoczonego są za dyrektorjatem i gabinetem. Przedstawicielem tej partji powstańców jest w gabinecie Czerkas-Czerkaskij.

Dla wyjaśnienia naszych stosunków względem Polski, trzeba wiedzieć, iż jedni Polacy, wraz z Denikinem i Kołczakiem pragną powtórzenia umowy Andrusowskiej, inni zaś postępowi, boją się odbudowy silnej Rosji i sprzyjają ukraińcom, posyłają do nich prywatnych agentów, z namową połączenia się z nimi przeciwko Kołczaka i Denikina. Ta część polaków zdaje się zgodziłaby się na zagwarantowanie swobody politycznej dla Galicji w pewnym ograniczonym zakresie w ramach Polski, oficjalnie jednak o tem nikt nie mówi.

Mówmy otwarcie: nasze stanowisko jest beznadziejne. Rząd nie ma oparcia w żadnej warstwie społecznej. Partje Ukraińskie są ideowymi wyrazicielami spraw włościan i robotników, lecz nie reprezentują one siły realnej warstw tych. I dlatego rząd tak odosobniony od ludu.

Dawniej masy zdecydowanie wypowiadały się za bolszewizmem, występowały przeciw ukraińcom, obecnie od bolszewików się odwrócili, lecz pomimo to ani narodowości ukraińskiej, ani państwowości nie uznawali. Nastroju wrogiego przeciw cudzoziemcom nie można indyfyfikować ze świadomością narodową, bo jednocześnie są oni wroga-

mi i galicyjskich ukraińców. Gdy mówią na wsi, że niema władcy, — znaczy to że chcą cara. Jedynym oparciem rządu — to narodowa inteligencja uświadomiona, lecz tej mało jest. Armja ukraińska — to nie żadna armja, — to zupełnie przypadkowe grupy ochotników. Zmobilizowani, szybko rozbiegają się. Najważniejsza przyczyna — niewystarczająca ilość oficerów — dowódców. Przy wypłacie pensji armja ukraińska liczy bardzo dużo żołnierzy, po wypłaceniu zaś — wszyscy znikają, by zjawić po następną pensję. Przy ciągłym przesuwaniu frontu żadnej organizacji i wewnętrznej administracji przeprowadzić nie można, jak również nie można zrealizować żadnych reform. Rząd ma moc rozkazywania jedynie wzdłuż toru kolejowego, lecz nie ma żadnego wpływu na wieś. Obecnie jedyny nasz ratunek w tem, że bolszewicy nie posiadali przeciwko nam poważniejszych sił. Wojna, którą prowadzimy, to nie wojna, — to farsa. Miasta żydowskie, połowa ludności żydowskiej dąży do spekulacji, połowa zaś wyraźnie okazują sympatję bolszewikom. Polacy miejscowi pozornie zachowują się pasywnie, jednak w gruncie rzeczy pracują konspiracyjnie, były nawet wykryte organizacje antyukraińskie. Koloniści czescy uciekają. Jedna grupa kolonistów czeskich zgadzała się nawet iść do walki z bolszewikami, pod warunkiem, że nie będzie od nich odebrana ziemia. Sytuacja nasza tym gorsza, że pieniędzy nie mamy. Prawda, znaków pieniężnych wiele drukujemy, lecz one nie posiadają żadnej wartości. Dochodów żadnych nie mamy, podatków także. Mieszkańcy tak się odzwyczaili od obowiązków państwowych, że próba nałożenia na nich podatków mogłaby wywołać tylko bunty. Czem się ratować? Może pożyczką zagranicą? Lecz kto ją udzieli? Angielscy kapitaliści daliby, ale mało. Najgroźniejszym jest dla nas brak amunicji, bo przecież jasnym jest, że nie mamy nic. Ale może w tym kotle, w którym gotujemy się, wygotuje się jakaś nowa siła; w każdym razie nas nic nie może zniszczyć tylko narody. W Europie długo będą stosunki nieuporządkowane, ale żeby przy nich utrzymać się mogła Ukraina jako państwo, potrzeba nam gromadzić państwowo-twórcze siły.

Następnie p.p. Zalizniak, Lewickij, Jakowliew, Sławinskij, zadają Ministrowi takie pytania:

- 1) W jaki sposób zachowują się s.d. i s.r. względem bolszewizmu zasadniczo i praktycznie?
- 2) Dlaczego s.r. ciągną za radami robotniczemi?
- 3) Co robią organizacje s.d. i s.r. w sowdepji?
- 4) Co robią tam inne partje ukraińskie i organizacje narodowe?
- 5) Jakie są stosunki między rządem Rakowskiego i bolszewika-

mi ukraińskimi (komuniści i lewi s.r.).

6) Jak skonstruowany urząd Rakowskiego pod względem państwowo-prawnym?

7) Jakie stosunki panują między Petruszewiczem i Ko. i radyk. i s.d. w Galicji i poza granicami Galicji.

8) Jaki nastrój w Galicji pod względem socjalistycznym.

9) Czy ukraińcy rosyjscy wtrącali się do sprawy galicyjskiej i w jakim stopniu i jakie były tego następstwa?

10) Czy elementy burżuazyjne wogóle biorą udział w pracy państwowej na Ukrainie? w jakiej formie to się wyraża?

11) Na jakiej podstawie Dyrektorjat zostawił zagranicą przedstawicieli dyplomatycznych nie s.r. i nie s.d.?

12) Czy była stawiana kwestja 2-ch polityk — państwowej i prywatnej?

13) Jak się zachowuje gabinet względem Wityka i Petruszewicza?

14) Jak stoją sprawy w Paryżu?

15) Jak się zapatruje urząd na działalność partji s.r. i s.d. zagranicą?

16) Odpowiedzi na te pytanie protokułuje p. Zalizniak. Po odpowiedziach posiedzenie zamknięto o 9-j godz. wiecz.

Podpisał: Z. Zuk.

W. Temnickij wr.

ODPOWIEDZI MINISTRA TYMNICKIEGO

Co się tyczy stosunków wzajemnych między ukraińcami nadnieprzańskimi i naddnieprzańskimi, — specjalna narada w Wiedniu (resztki Rady Narodowej) uchwaliła nie prowadzić 2-ch polityk, lecz przeciwnie nawet w sprawach galicyjskich występować w imieniu całej Ukrainy.

Co zaś do stosunków s.d. i s.r. z bolszewikami, to na podstawie wiadomości od ludzi powracających z frontu, (w początkach maja), którzy przybywali z Rowkomu, lub Komitetu Zjednoczonego, — bolszewizm upada, ludność ukraińska bardzo wrogo usposobiona względem polaków i nietylko wieśniacy, lecz i mieszczaństwo bez różnicy narodowości, bo wszyscy widzą, że bolszewizm już dogorywa a także wszyscy są przeciwni polityce bolszewickiej i ich terrorowi. Takie stosunki mają być i między robotnikami w gubernji Moskiewskiej. Główna siła bolszewików polega na żydach. Wszyscy komisarze bolszewicy — żydzi. Dlatego też C.K.S.D. stanowczo nie zgadza się

na porozumienie z bolszewikami, Inna jest trochę taktyka C.K.S.R. Są tam tacy, którzy uważają, że trzeba jeszcze raz spróbować zawrzeć porozumienie z bolszewikami, lecz inni, są stanowczo przeciwko temu. A. Stepanenko⁵⁰ także zgadza się z tym.

Praca S.D. i S.R. na Ukrainie. Część S.D. niezależna — trzyma stronę Rakowskiego, druga zaś przeciwna jest temu, i ci są prześladowani. Inni s.d. biorą udział w pracy Komitetu Zjednoczonego. Pieniądze oni otrzymywali od Dyrektorjatu. S.R. jeszcze więcej się dzieli. Grupa „borot'ba”⁵¹ także jest stronnikiem Rakowskiego, „aktywiści” odwrotnie, bardzo wrogo są usposobieni względem niego. W Komitecie zjednoczonym S.R. niema.

Do grup powstańczych należą rozmaite partje ukraińskie, nie wyłączając socjalistycznych. Rozmaite partje są także w Komitecie Zjednoczonym. Na lewym brzegu chleboroby-demokracji prowadzą swoją aktywną politykę.

Co się tyczy polityki zagranicznej, gabinet ma prowadzić politykę państwową, a nie socjalistyczną i nie partyjną. Urząd przy mianowaniu posłów stara się skoordynować swoją politykę z rodzajem polityki danego państwa.

Podpisano: Protokół odpowiedzi niedokładny. Dużo pytań zostało zupełnie ominiętych. W. Temnickij.

Posiedzenie 4.

dnia 9.8.1919 r. w hotelu Punn o 10 godz. rano.

OBECNI BYLI: Minister W. TEMNICKIJ, A. ZUK, A. JAKOWLIW, K. ŁOSKIJ, M. SŁAWINSKIJ, W. POLIETIKA, M. PORCH, D. LEWICKIJ, J. OLESNICKIJ, M. ZALIZNIAK, O. BURACZINSKIJ.
Przewodniczy minister W. Temnickij, protokuje A. Zuk.

---

⁵⁰ Stepanenko, Arkadii, member of the Ukrainian Party of Social Revolutionaries; member of the Ukrainian Central Rada and its Vice-President (1917-1918); chairman of the All-Ukrainian Congress of the Workers' and Peasants' Representatives in Kiev (Dec. 1917).

⁵¹ Members of the Ukrainian Party of the Social Revolutionaries Communists-Borotbists with an extreme left program close to that of the Bolsheviks.

Minister W. Temnickij proponuje dyskusję na temat referatów o sytuacji międzynarodowej i wewnętrznej odłożyć do przyjazdu Paniejka, który ma przybyć jutro z Wiednia z posłem Singalewiczem i rozstrząsać sprawę ekspozytury M.S.Z. za granicą.

W SPRAWIE EKSPozyTURY REFERAT WYGLASZA
POSEŁ M. PORCH.

Dotąd nie mieliśmy związku z ministerstwem, nie otrzymywaliśmy żadnych dyrektyw, wyjeżdżali bez instrukcji. Każdy sam dla siebie opracowywał instrukcje, w gruncie każdy robił co chciał. Ztąd rozbieżność naszej pracy. To nie jest normalne. Niezbędne jest centrum, które by nadawało kierunek pracy, koordynował ją. Z chwilą przyjazdu za granicę Ministra zjawiała się u nas nadzieja, że takie centrum będzie. Lecz pierwszym warunkiem utworzenia takiej instytucji, — niezależność jej od poselstwa tego państwa, w którym ona będzie miała siedzisko, niewtrącanie się w sprawy poselstwa tego państwa i bezpośredni kontakt z misjami i poselstwami. Ekspozytura dzieliła by się na:

1) Oddział łączności z poselstwami, 2) Archiwa, 3) organizacja biura informacji prasowych zagranicą, 4) Kurjersko-pocztowa służba, 5) Oddział finansowy, 6) polityka ekonomiczna zagranicą, 7) Oddział instrukcyjny (prawa, instrukcje i t.d.) Miejscem pobytu ekspozytury nie może być Wiedeń, lecz Praga.

SŁAWINSKIJ: Co się tyczy oddziałów zgadzam się z Porchem. M.S.Z. faktycznie teraz nie istnieje. Musi być utworzony za granicą praktyczno-techniczny aparat, który by kierował działalnością poselstw i misji. Instytucja ta będzie widocznie czasową, wobec przejściowego czasu, póki nie będzie istniała normalna komunikacja z krajem. Polityka zagraniczna jest odbiciem polityki wewnętrznej. Ekspozytura powinna mieć ściśle praktyczne zadania, bez dyrektyw i orjentacji, które my mamy otrzymywać bezpośrednio od rządu.

JAKOWLEW: Dopóki Minister przebywa zagranicą, dopóty my możemy otrzymywać wskazówki, po wyjeździe jego do kraju — odpada to, jednak zostaje wiele spraw techniczno-organizacyjnych, które muszą być skoncentrowane i uporządkowane, jak np. archiwa, służba prasowa informacyjna, kurjerska, oddział finansowy misji, w tym celu potrzebna ekspozytura Ministerstwa, na czele której powinien być Wice-Minister S.Z.

LEWICKIJ zaznacza, że trzeba nam już nareszcie mieć ministra, któryby kierował naszą działalnością. Dotąd nie mieliśmy jego, bo

nie było żadnego kontaktu z rządem, i nie otrzymywaliśmy od niego żadnych wskazówek. A to najważniejsze i dlatego musi koniecznie być utworzona zagranicą odpowiednia instytucja. Zbieranie archiwum i inne sprawy techniczne są ważne, lecz ważniejszym jest kierunek polityki. Tego nam brakowało i ten brak musi być zapelniony.

Minister W. TEMNICKIJ zauważa, że do kraju dochodzą rozmaite myłne wieści, albo żadne nie dochodzą i nie można wyrobić sobie pojęcia o sytuacji międzynarodowej, jak również nie można stamtąd nadawać kierunek naszej polityce międzynarodowej. Według zdania Ministra M.S.Z. musi zupełnie przenieść się za granicę, dopóki nie nastąpi normalna komunikacja, bo wtedy tylko możliwym będzie kierować działalnością naszych przedstawicielstw dyplomatycznych. Rzecz jasna, że przeniesione za granicę M.S.Z. musi mieć ścisły kontakt z rządem, dostawać od niego dyrektywy i informować go o tem, co dzieje się zagranicą. Dopiero po wyjeździe zagranicę, Minister mógł wyrobić sobie pojęcie o sytuacji i nie zaniedbał żadnej sposobności, by przesłać do rządu najdokładniejsze informacje. Na pierwsze swoje raporty otrzymałem list z Kamieńca, w którym donoszą, że zgadzają się z moimi poglądami na sytuację, lecz każą wracać do Kamieńca. Żeby się nie przejąć zasadami emigrantów, musimy za wszelką cenę doprowadzić do porządku stałą komunikację z rządem. Może zbliżenie do Rumunji nam to umożliwi. Co się tyczy miejsca osiedlenia projektowanej ekspozytury, — Wiedeń nie ma teraz wielkiego znaczenia politycznego, a oprócz tego tam zważyło się na mnie wiele spraw, nie należących do mojej kompetencji. Czy odpowiednia do tego Praga, — nie wiem. (Sławinskij: pod jednym względem politycznym tak, pod innym zaś nie). Do utworzenia ekspozytury potrzebne są pieniądze, minister zaś ich niema.

OLESNICKIJ: O ile wiem, zasadniczo sprawa ekspozytury dawno już zdecydowana przez rząd. Miejscem osiedlenia uważają najodpowiedniejszym Wiedeń.

LOSKIJ: Wobec tego, że polityka nasza nie jest przeciwna czeskiej, można utworzyć ekspozyturę w Pradze. Na Wiedeń nie zgadza się.

ZUK: wypowiada się za Wiedniem. Ze względów politycznych i praktycznych Wiedeń jest odpowiedniejszym niż Praga. Wiedeń jest wyrozumiały politycznie, i są tam siły, które można zużytkować do pracy w ekspozyturze. W sprawie utworzenia Ekspozytury Zuk dodaje, że w kwietniu, podczas pobytu p. Zuka z p. Lipińskim⁵² w Sta-

⁵² Lypynskyi, Viacheslav (1882-1931), historian, political theorist, and monarchist. Organized Ukrainian Democratic Landowners' Party with conservative

nisławowie sprawę ekspozytury omawiała narada członków Dyrektorjatu z Sekretarjatem Państwowym i członkami Gabinetu Ministrów, w gruncie rzeczy jednak do konkretnego wniosku nie doszli. Potem przeszła ta sprawa do Rady lud. ministrów i tam ugrzęzła. Gdyby przyszło teraz do zrealizowania planu tego, ekspozytura nie może teraz istnieć za granicą otwarcie, jako samodzielna instytucja, tylko jako oddział łączności z posełstwami i misjami przy poselstwie, względnie misji w tym państwie, w którym obierze sobie siedlisko ekspozytura. Zuk zwraca uwagę na to, że polacy, czesi i słowianie południowi, pomimo to, że się znajdują w innych warunkach pod względem łączności z zagranicą, — polityka zagraniczna koncentruje się zagranicą, w Paryżu.

SŁAWINSKIJ: stanowczo nie zgadza się na Wiedeń, dowodząc, że to jest najgorsze miejsce polityczne, z tolerancji którego wcale nie trzeba korzystać. Nie można jednak przeprowadzić analogji między nami i polakami, Czechami i Słowianami południowymi, bo my w życiu państwowym idziemy od faktu dokonanego do prawa, a inne narody odwrotnie — od prawa idą do faktu dokonanego, i dlatego u nich polityka koncentrowała się zagranicą, a u nas na miejscu, w kraju. Może i nam przyjdzie się kiedyś pójść w ich ślady, lecz narażenie jest inaczej.

PORCH: zgadza się, ze zdaniem Lewickiego. My musimy otrzymywać dyrektywy od Ministra swego, a on już odpowiada przed wyższymi czynnikami państwowymi. W związku ze sprawą osiedlenia ekspozytury zaznacza, że Ententa jest już fikcją (Sławinskij: nieprawda), wobec tego musimy poszukać innego centrum dla naszej polityki. Gdyby w Wiedniu była atmosfera czysto ukraińska, to obstawiałbym za Wiedniem, teraz mam więcej przekonania do Pragi, tymbardziej, że czesi budują swoją politykę na ścisłym porozumieniu w przyszłości z Niemcami. Ekspozytura musi objąć sprawy całej Ukrainy, więc i zachodniej jej części. U nas tak okoliczności składają się, że Minister, przebywając zagranicą, z większym powodzeniem może dawać wskazówki i prowadzić politykę wewnętrzną, niż Dyrektorjat i Gabinet Ministrów prowadzić politykę zagraniczną. Ekspozytura musi zacząć funkcjonować nie czekając zatwierdzenia przez Gabinet.

ZUK: dowodzi, że kierownictwo polityką zagraniczną bezwzględnie musi pozostać zagranicą. Proponuje poprosić p. posła Porcha,

---

program in 1917; envoy of the Hetman P. Skoropadskyi and the Directory to Austria until June 1919.

jako referenta, by przygotował umotywowaną rezolucję o konieczności istnienia ekspozytury MSZ za granicą i o zakresie jej kompetencji.

Propozycja zostaje przyjętą i posiedzenie kończy się o 1-j godzinie popołudniu.

Podpisali: A. ZUK.

W. TEMNICKIJ

Posiedzenie 5.

dnia 9.8.1919 r. w hotelu Punn o 5 godz. popoł.

OBECNI: Minister W. Temnickij, A. Zuk, A. Jakowliw, M. Sławinskij, D. Lewickij, M. Zalizniak, W. Poletika, O. Buraczinskij, K. Łoskij, M. Porch.

Przewodniczy Minister W. Temnickij, protokuje A. Zuk.

A. Jakowliew wygłasza referat w sprawie

Organizacji poselstw.

Pierwsze nasze misje dyplomatyczne wysyłały się jeszcze za czasów Rady Centralnej. Praw żadnych nie było, robiło się wszystko na podstawie uchwały Rady Ministrów. Za czasów Hetmana wyszło pierwsze prawo o poselstwach, które obejmowało tylko etaty 2-ch kategorii. Wzięte to jednak było z rosyjskiego. Przyczem poselstwa rosyjskie drugiej kategorii nazwano pierwszą kategorią, a przedstawicielstwa dyplomatyczne 3 i 4 kategorii złączono razem i nazwano poselstwami 2-j kategorii. Z tego wynika, że u nas niema najwyższej kategorii przedstawicieli dyplomatycznych, właściwych posłów, których akredytuje naczelnik państwa do naczelnika państwa. U nas są wysłannicy, ministrowie rezydenci i pełnomocnicy (charge d'affaire) prawa których są te same, jak i według praw rosyjskich. Przy Dyktatorjacie zaczęły się wysyłać nadzwyczajne misje dyplomatyczne do państw neutralnych, a ztamtąd do państw Ententy, na podstawie praw specjalnych, które obejmowały sobą personel misji, rangi i pensje, — a pozatem nic więcej. Przed tem były już misje w Szwajcarji i Szwecji i Norwegii. O ile misje pozwalają na wyjazd i działalność,

sytuacja dyplomatyczna prezesa misji i jego kompetencje równają się sytuacji i kompetencjom wysłannika, wysyłanego zwykle do ministrów. Jeżeli Misja jest przyjmowana oficjalnie, wtedy prezes misji uważają akredytowanym do Naczelnika Państwa i na aktach akredytowanych potrzebny podpis Dyrektorjatu. Nie tylko prezes misji naszej, lecz i cały skład został zatwierdzony przez Dyrektorjat. Co się stało przez omyłkę i całkiem niepotrzebnie. Podobnie jak przy poselstwach rozkazem Dyrektorjatu назнача się tylko prezes misji, radca poselstwa — przez Ministra i zatwierdza się przez Dyrektorjat, wszyscy inni członkowie poselstw i misji na wniosek posła, względnie prezesa Misji, są назначani przez ministra. W innych ministerstwach szefowie departamentów sami назначają niższych urzędników, w ministerstwie S.Z. był wydany rozkaz przez Doroszenka,⁵³ że wszystkie mianowania muszą przechodzić przez ręce ministra. Otóż poseł, czy prezes Misji sam może przyjąć kogoś, prowizorycznie, lecz minister może nie zatwierdzić danego kandydata. Tak samo i przy zwalnianiu ostatnia decyzja należy do ministra.

ŁOSKIJ: Poselstwa nasze organizowały się na wzór rosyjski. Poseł i prezes misji powinien mieć prawa ministra w sprawie przyjmowania i zwalniania personelu kancelaryjnego. Rozporządzenie Doroszenki nieprawidłowe. My musimy kierować się prawami rosyjskimi, a według praw rosyjskich minister rezydent назнача sam od VI rangi w dół, zaś urzędników od V klasy w górę — za specjalnym pozwoleniem ministra. Charge d'affaire ma prawo mianowania od VII rangi w dół, a od VI w górę — ma meldować ministrowi.

POLETIKA: Kiedy formowało się poselstwo wiedeńskie wszystkie mianowania poseł Lipiński sam zrobił i dał spis do zaprowadzenia formularza i ogłoszenia w wiadomościach państwowych (Derżawnyj Wistnik).

PORCH: Z danych historycznych wynika, że poselstwa i misje nasze nie są prawie unormowane. Jest tylko etat i zupełnie otwarte pole do interpretacji indywidualnej praw i obowiązków. I rzeczywiście każdy robi po swojemu. Należy ująć w ramkę działalność poselstw i misji nie tylko w sensie prawodawczym, lecz i wewnętrznego zarządu — za pomocą rozporządzeń i instrukcji ministra. Dlatego trzeba zebrać i podać faktyczne dane, co się dzieje w każdym po-

---

⁵³ Doroshenko, Dmytro (1882-1951), historian, statesman, monarchist, politician; after the revolution of 1917, appointed by the Provisional Government as a commissar of Galicia and Bukovyna; member of the Ukrainian Central Rada; minister of Foreign Affairs of Hetman Skoropadskyi (May-Nov. 1918).

selstwie i w każdej misji. Nie możemy brać wzoru z poselstw rosyjskich, u nas poselstwa i misje wykonywały nieraz taką prycę, która nigdy nie była używana w praktyce poselstw rosyjskich. Np. nasze poselstwa i misje wykonują funkcje konsularne, muszą zajmować się sprawami ekonomicznymi i inn. Sprawy konsularne zajmują wiele czasu, trzeba ich odosobnić i wogóle trzeba rozgraniczyć działalność polityczną przedstawicielstw dyplomatycznych od innych spraw. Lecz to jeszcze będzie w przyszłości. Narazie trzeba przeprowadzić prawidłową organizację wewnętrzną poselstw i misji według oddziałów, żeby później łatwiej było wydzielić to, co trzeba będzie wydzielić. Wszyscy agenci handlowi, finansowi i wojskowi i inni muszą pracować w najściślejszej łączności i pod nadzorem poselstw. W poselstwie Berlińskim, oprócz wydziału konsularnego istnieją oddziały prasowo-informacyjny, ekonomiczny. W poselstwach i misjach mają się zbierać wiadomości ekonomiczne, poselstwa i misje mają być ośrodkami zbliżenia ekonomicznego Ukrainy z innymi państwami i organami wykonawczymi zleceń naszego urzędu. Wogóle trzeba opracować normę wewnętrznej organizacji pracy w poselstwach i misjach, jak również wydać statut konsularny.

JAKOWLIW: nadmienia, że statut konsularny opracowuje M.S.Z. i stał się już prwaem.

SŁAWINSKIJ: Misje wykonują tą samą pracę, co i misje. Lecz praca ta nie jest uregulowana. Niema ustawy konsularnej. Misja czeska oprócz pracy dyplomatycznej ma wiele interwencji politycznych i innych drobnych spraw, dla załatwienia których trzeba przyjmować pracowników nadetatowych. Wiele też pracy ma oddział konsularny. Przyjeżdżają względnie przejeżdżają bardzo dużo misji, komisji i agentur specjalnych, które wiele czasu zajmują, lecz po krótkim pobycie znikają, wobec czego trudno jest zrobić przegląd ich zadań i działalności. Do spraw konsularnych jest specjalny urzędnik (Dragemireckij), a do spraw wojskowych — ataman Rożankowskij. W Pradze funkcjonuje oddział wojskowo-sanitarny komisji dla jeńców pod kierownictwem d-ra Gorbenko. Była też komisja dla przesiedlania żydów. Działalność wydawnicza specjalnie zorganizowanego biura prasowego dosyć intensywna. Wiele jest emigrantów i uciekinierów, którzy oblegają misje, a pieniędzy na zapomogę niema. Dla ześrodkowania życia ukraińskiego organizowano klub ukraiński. Etat jest niewielki, trzeba więcej ludzi. Trzeba oszczędzać na innych rubrykach budżetu, żeby módz utrzymać kilku urzędników nadetatowych. Trzeba etat i zasiłki misji zrównać z poselstwami, finansowo zabezpieczyć działalność przedstawicielstw

dypłomatycznych. Konsulat trzeba odosobnić absolutnie. Założyć ukraińsko-czeski bank.

ŁOSKIJ: Chociaż różnica etatu misji i poselstw niewielka, lecz zrównanie misji z poselstwami niewygodne jest dla misji, bo wtedy będzie otrzymywała mniej pieniędzy.

SŁAWINSKIJ: także zaznacza niewygodę dla misji wraz z równaniem ich z poselstwami. Trzeba dać do dyspozycji fundusze i na zapomogi. Dotąd kredytu na to nie było.

ZUK: Sprawę organizacji, względnie reorganizacji poselstw i misji trzeba rozpatrywać z punktu widzenia finansowego i politycznego. Są u nas takie przedstawicielstwa dyplomatyczne, które oprócz sum wyasygnowanych im na utrzymanie, żadnych innych funduszków nie mają, pomimo to jednak swoją pracę dyplomatyczną wypełniają nie gorzej od tych, którzy posiadają najrozmaitsze fundusze. Z tego wynika, że sprawa cała polega na funduszach. Niektóre misje mają nadetatowych pracowników, wobec czego wydają więcej pieniędzy, niż należałoby się według etatu. Wogóle misje nasze wiele kosztują, a pieniędzy u nas niema.

ZALIZNIAK: Należy omówić przedewszystkiem naszą sytuację finansową, dopiero potem będziemy mówić o reorganizacji misji i o ich zabezpieczeniu finansowem. Musimy jasno określić okres działalności naszych przedstawicielstw dyplomatycznych, i opracować instrukcje. O tem należy teraz pomówić.

PORCH: Wcale nie potrzebujemy słuchać tego, co mówił p. Zuk o wielkich kosztach utrzymania misji. Kiedy będzie już przeprowadzona prawidłowa organizacja wewnętrzna pracy w poselstwach i misjach, to tym samym będzie się już oszczędzało. Musimy zabezpieczyć materialnie działalność misji. Agent finansowy Suprun posiada w swoim rozporządzeniu jakieś fundusze, a przedstawicielstwa dyplomatyczne nie mają. Rozszerzyć działalność można tylko za zgodą ministra, chociażby prawa kurjerów i paszportów dyplomatycznych. W Wiedniu bardzo dużo wydaje się ich, wkrótce naszych kurjerów wcale nie będą przepuszczać. Nowy rodzaj działalności rozpoczyna się tam, gdzie są do tego odpowiednie warunki i wymaga konieczność. O wiele ważniejszą jest praca w kierunku ekonomicznym, np. wydawanie gazetki. Gdziekolwiek potrzebna redukcja personelu, bo misje teraz nie mają wcale roboty, lecz w poselstwach i misjach, gdzie jest dużo pracy, należy personel powiększyć. Związek ludowy nie zmniejszy pracy dyplomatycznej tylko ją uprości, — jeżeli wogóle będzie istniał. Każdy poseł i prezes misji winien podać dokładne dane, jak zorganizowana u niego praca, wtedy minister-

stwo będzie miało materiał do instrukcji. Uregulować służbowe stanowisko urzędników misyjnych, lecz zrównać misje z poselstwami narazie nie można, dopóki nie jesteśmy uznani, opracować tylko należy dla nich specjalne instrukcje. Instrukcje mają obejmować zakres działalności dyplomatycznej, konsularnej, finansowo-gospodarczej, literacko-informacyjnej jak również kurjerów i paszporty i in. Należy wydać statut konsularny.

Tym posiedzenie kończy się o godz. 8 wiecz.

Podpisano: W. TEMNICKIJ.

A. ZUK.

Posiedzenie 6.

dnia 10.8.1919 r. w hotelu Punn o godz. 11 przedpoł.

OBECNI: Minister W. Temnickij, A. Zuk, O. Buraczynskij, W. Paniejko z Paryża, W. Singalewicz⁵⁴ z Wiednia, W. Biberowicz⁵⁵ z Budapesztu, M. Sławinskij, A. Jakowlew, W. Poletika, M. Zalizniak, J. Olesnickij, D. Lewickij, K. Łoskij. Przewodniczy minister W. Temnickij, protokołuje A. Zuk.

— — — o — — —

Minister W. Temnickij wita p. Paniejko i stawia na porządek dzienny

INFORMACJE p. PANIEJKO O STANIE SPRAW W PARYŻU.

PANIEJKO: Sytuacja polityczna Ukrainy jako państwa samodzielnego w Paryżu bardzo jest nieszczególna, i z każdym dniem pogarsza się. Te państwa, na które liczyliśmy 2 miesiące temu, i wyjaśnienia których upoważniały nas liczyć na nie (Ameryka i Anglja), teraz od nas się odwróciły. Kiedy rozważna Anglja zajęła negatywne stanowisko względem niepodległości Ukrainy, to widocznie ma już ona do tego swoje powody. Mówią, że Denikin i Kolczak obiecali

⁵⁴ Singalewych, Volodymyr (1880-1945), politician, member of the Vienna Parliament (1911-1918) and the Galician Diet (1913-1918); envoy of the Western Ukrainian People's Republic in Vienna, its financial delegate.

⁵⁵ Biberowych, Iaroslav (d. 1948), engineer, officer of the Ukrainian Galician Army; military attaché, later envoy of the Ukrainian People's Republic to Hungary and later to Austria.

Anglii wielkie koncesje za okazanie im pomocy. Główną przyczyną takiego stosunku Anglii do Ukrainy jest przekonanie działaczy państwowych, oparte na zgodnych relacjach agentów angielskich o tem, że Ukraina dowiodła, że absolutnie jest niezdatna do samodzielnego życia państwowego, że Rosja bolszewicka wykazała więcej twórczości państwowej, niż Ukraina, że pod panowaniem Lenina i Trockiego więcej porządku, niż pod panowaniem Dyrektorjatu. Taka opinja Lansinga.

Włoch Delatoretto wyraża się że Ukraina nie może być niepodległą, bo stanie się areną awantur politycznych. Podobne stanowisko względem nas zajmuje Lloyd George (anglik). W możność istnienia państwa naszego przestali już wierzyć. Z początku państwa Ententy inaczej odnosiły się do Ententy. Po powstaniu Petlury stosunek jeżeli nie był przyjazny, w każdym razie wyczekujący. Myśleli, że wykazemy trochę twórczości organizacyjnej, mogliby wtedy nam pomóc, lecz Kołczak i Denikin wykazali więcej sprytu i pomoc poszła dla nich.

W kołach ukraińskich Szwajcjarji (Wasilko) istnieje plan porozumienia z polakami i rumunami żeby zabezpieczywszy się od nich, mieć wolną rękę do walki z bolszewikami. W rezultacie tego porozumienia otwarta była by droga do Europy. W Paryżu wyrazicielami tego planu są Halip⁵⁶ i Sidorenko.⁵⁷

W Polsce jednak znalazła bo się bardzo niewiele ludzi, z którymi można by było pertraktować. Bo większa część społeczeństwa polskiego jest pod wpływem endeckim, a endecy chcą podzielić ziemie ukraińskie między Polskę i Rosję i pracują już w tym kierunku. Elementy te na żadne porozumienie, dla nas możliwe nie pójdą. Pomoc militarna ze strony Polski wywołałaby fatalne wrażenie na ludność tamtejszą i byłaby niebezpieczną. Odstąpienie Galicji polakom bez żadnych zastrzeżeń byłoby aktem Kaina zapatrując się na to ze stanowiska jedności narodowościowej. Jednocześnie porozumienie z polakami i rumunami, zastąpiło nam to, czego czekamy od Ententy. Ale nie tym dwum nowopowstałym państwom równoważyć wpływy Ententy, one przecież żadnego znaczenia w polityce między-

⁵⁶ Halip, Teodot (1873-1943), lawyer, politician; member of the Bukovinian Diet; member of the Ukrainian National Council in Stanyslaviv (1919); member of the diplomatic mission of the Ukrainian People's Republic in Rome (1919).

⁵⁷ Sydorenko, Hryhorii (1874-1925), engineer; member of the Ukrainian Central Rada; Minister of Post of the Ukrainian People's Republic (1918-1919); head of the Ukrainian delegation to the Paris Peace Conference (1919); envoy of the Ukrainian People's Republic in Vienna (1919-1922).

narodowej nie mają. Delegacja paryska była tego przekonania, że należy konsekwentnie walczyć za niepodległość, bić się ze wszystkimi, aż wreszcie zwycięstwo będzie po naszej stronie. Główny reprezentant tej zasady p. Sidorenko modyfikuje w ostatnich czasach to w ten sposób, że należy zaprzestać walkę z polakami i rumunami.

Delegaci amerykańscy i angielscy, specjalnie zaś Lansing, stawia nam pytanie: kto wy jesteście? bolszewicy czy nie? Wyrobili sobie o nas pojęcie jak o bolszewikach (bolszewizm w innym wydaniu). Mówią oni, jeżeli sami nazwaliście siebie wrogami bolszewików, to mówcie z początku z kołami rosyjskimi o kooperacji militarnej, a dopiero wtedy o prawnopañstwowej formie współżycia z Rosją. Zgadza się z tym Szulgin⁵⁸ i Margolin.⁵⁹ Na odmianę planu tego powstał projekt wejść w porozumienie z Kołczakiem i Denikinem, a wzmocniwszy się zerwać z nimi i znowu walczyć o niepodległość. W kołach Ententy taktyka ta została zrozumiana i podtrzymana. To byłoby wyrażeniem formuły, mówić o federacji, a walczyć o niepodległość. Co się tyczy Galicji, to kiedy Dyrektorjat był jeszcze w Kijowie i Ententa miała nadzieje że państwo ukraińskie będzie istniało, mówiło się, jak o rzeczy zupełnie zrozumiałej o przyłączeniu Galicji do Ukrainy, i o zabezpieczeniu praw nacjonalnych mniejszości. Kiedy jednak nadzieje te zawiodły w połowie maja b.r. zaczęli mówić o tem że do Ukrainy nie można dołączać, bo niema do czego. Anglicy podali propozycję Galicję zneutralizować. Mówiono o tem tak długo, aż została podpisana umowa z Niemcami. Potem Anglja stała się Adwokatem Rosji i... cichą opiekunką Niemcech, bo ona teraz nie jest dla niej straszną. Francuzi nie mogą drażnić polaków i we wszystkim idą im na rękę. 8 maja zapadło postanowienie — za ustępstwa niemcom kosztem polaków na Szląsku — oddać polakom Galicję. Pierwszy o tem zawiadomił Makłakow.⁶⁰ Galicję Wschodnią oddano polakom prowizorycznie, jako część autonomiczną, z jednocześnie zawieszeniem suwerenitetu. Po pewnym czasie ludność za-

⁵⁸ Shulhyn, Oleksander (1889-1960), Ukrainian political leader; General Secretary of the Central Rada for the national minorities (1917); envoy of the Ukrainian People's Republic to Bulgaria (1919); member of the delegation of the Ukrainian People's Republic to the Paris Peace Conference (1919).

⁵⁹ Margolin, Arnold (1887-1956), lawyer, member of the Supreme Court of the Ukrainian People's Republic; deputy Foreign Minister of the UNR; member of the Ukrainian delegation to the Paris Peace Conference; envoy to London (1920-1921).

⁶⁰ Makłakow, Vasilii Alekseevich (1870-1959), lawyer, Moscow deputy to the Second, Third, and Fourth Dumas; member of the Constitutional Democratic Party; Russian ambassador to France (1917).

decyduje przez głosowanie, do kogo chce należeć — do Polski, czy do... Rosji! Komisji do spraw polskich poręczono było opracować statut rządu (Ukrainą) Galicją. W tym celu komisja miała zasięgnąć opinii u przedstawicieli ludności wschodniej Galicji, (polaków, ukraińców, żydów, rosjan). Delegacja nasza odmówiła się od brania udziału w tej komisji. Panejko prywatnie chodził do wszystkich członków komisji, w celu zasięgnięcia informacji o stanie sprawy. Wielkiej przyjaźni względem Polski nie zauważył tam, lecz słyszał (stosowało się to naturalnie do nas), że nieobecność zawsze szkodzi. Mówili, że decyzji konferencji zmienić nie można, i zapewniali, że statut będzie względem Galicji sprawiedliwym. Na uwagi, że takie rozwiązanie sprawy galicyjskiej sprzeciwia się zasadzie samookreślenia narodów — członkowie komisji odpowiadali, że komisja wcale nie jest terenem dla pertraktacji. Jeżeli p. Panejkę nie oszukują, to wrażenia z jego rozmowy takie są: aljantom bardzo zależy na tem, żeby Galicja Wschodnia nie burzyła się, żeby się tam nareszcie stosunki uporządkowały. Będąc zależnymi całkowicie od Dyrektorjatu nie mogliśmy zająć stanowiska wyraźnego i zdecydowanego, wobec czego prosiliśmy o pomoc w skomunikowaniu się z rządem, w celu dostania instrukcji. W rezultacie czego Panejkowi dali wizę na podróż z Paryża na Ukrainę i z powrotem. Wogóle wyjazd i wyjazd z Paryża bardzo jest utrudniony, korespondencja przechodzi przez cenzurę.

SLAWINSKIJ: zapytuje Panejkę jakie były stosunki między delegacją ukraińską i delegacjami innych narodów b. Rosji i Kołczaka?

PANEJKO: Prowadziło się z nimi rozmowy więcej niż trzeba. Rozmowy zajmowały cały czas. To są nieszczęśliwi ludzie — wiele mówią. — Był między nami i nimi akt wzajemnego uznania państw. Lecz to widocznie żadnego wrażenia nie zrobiło. Występowaliśmy wspólnie przeciwko Kołczaka i Denikina. Gruzini zachowują się wyczekująco. Reprezentant Kubani (Bicz)⁶¹ jest naszym stronnikiem. Prowadziliśmy także prywatne rozmowy z Makłakowym, Kereńskim, Awksientjewym,⁶² Sawinkowym.⁶³ Nalega na nich Ameryka, żeby

⁶¹ Bych, Luka (1875-1944), jurist and economist; political leader of the Kuban Cossacks; first Prime Minister of Kuban; head of the Kuban Cossack delegation to the Paris Peace Conference.

⁶² Avksentiev, Nikolai Dmitrievich (1878-1943), leader of the Russian Social Revolutionary Party. Minister of Interior in the Kerensky government (Aug.-Sept. 1917). Chairman of the Democratic Conference and of the Pre-Parliament in 1917. In 1918 was active in the Ufa Directories with admiral

się cofnęli ze stanowiska centralistycznego. O ostatnim oświadczeniu Sazonowa⁶⁴ o federacji nic nie wie.

TEMNICKIJ: zapytuje, czy Ententa ma do czynienia z samym Kołczakiem, czy może to prawda, że żadnych stosunków z Kołczakiem niema tylko z rosjanami w Paryżu.

PANEJKO: Ententa (Ameryka) pertraktuje z Syberją. Przedstawicielem Kołczaka w Paryżu jest nie Sazanow,⁶⁴ a Sawinkow. Rozmawiają z nim mniej, niż z nami. Przedtem Sawinkow wiele mówił o naszej sile i ich bezsilności i proponował nam związek przeciwko bolszewikom. Teraz milczy. Kerenskijsz został automistą, żadnego wpływu niema. Tak samo żadnej roli nie odgrywa Awksientjew, wielki narodowiec. Maklakow może najrozumniejszy z nich wszystkich, ogłosił siebie federalistą i jest zatem, żeby wielkorosjanie przemawiali tylko od swego imienia, a nie od całej Rosji, a wtedy może wszystkie narody b. Rosji prędzej zgodzą się na federację.

OLESNICKIJ: komunikuje, że Anglja przez dłuższy czas w sprawie Polskiej była po naszej stronie. Potem stosunki w Londynie zmieniły się, w tym samym czasie, kiedy w Paryżu zapadły wiadome decyzje. Przed przyjazdem tutaj mówili Olesnickiemu, w Ministerstwie S.Z. angielskim, że pogodziliśmy się z rosjanami.

PANEJKO: Ja prowadzę dziennik rozmów z politykami w Paryżu. Po napisaniu dam odpis ministrowi.

BURACZINSKIJSZ: Czy prawda, że galicjanie prowadzą zupełnie odrębną politykę w Paryżu?

PANEJKO protestuje. Do tych wiadomości posłużyły względy osobiste. Ja nie chciałem jechać z Sidorenko do Paryża, bo uważałem go za nieodpowiedniego. Na miejscu on pokazał się gorszym, niż można było przypuszczać. Stosunki osobiste u mnie i innych członków delegacji — naciągnięte. W tych właśnie okolicznościach Panejko skorzystał z postanowienia Dyrektorjatu o tem, że galicjanie rozstrzygają sprawy galicyjskie i zastrzegł sobie u Sidorenki prawo zabierania głosu w tych sprawach, jako sekretarz państwowy spraw zagranicznych zachodniej części republiki. W tym celu trzeba było zorganizować specjalną kancelarję bo ogólna kancelarja była do ni-

---

Kołchak.

⁶³ Savinkov, Boris Viktorovich (1879-1925), Russian revolutionary and politician; became Deputy Minister of War in the Kerensky Government. Opposed Bolsheviks first in Russia, then in Poland, and later in Paris.

⁶⁴ Sazanov, Serge Dmitrievich (1866-1927), Russian diplomat, minister of Foreign Affairs (1919-1916), minister of Foreign Affairs for the Kolchak government.

czego. Lecz delegacja przestrzegała jedność polityki. Mówią o tem wszystkie instytucje publiczne.

PORCH: zwraca uwagę, że my nie jesteśmy sędziami i nam niepotrzebne są tłumaczenia tego lub innego postępkę, potrzebne są tylko fakty działalności politycznej delegacji i wyświetlenie sytuacji międzynarodowej.

ZALIŻNIAK: Jak przedstawia się sprawa rozwiązania sprawy zachodniej ze strony państw Ententy wszystkich razem i każdej z osobna. Czy sprawa ta będzie załatwiona w Paryżu przez Ententę, czy może kim innym i gdzie indziej.

PORCH: Czy zarysowują się nowe kombinacje polityczne w kierunku stosunków międzynarodowych. Czy prawdą jest, że Ententa rozpada się?

PANEJKO: Po załatwieniu spraw pokojowych z Austrią, Niemcami Bułgarią i Turcją, konferencja prawdopodobnie będzie rozwiązana, a sprawa zachodnia (rosyjska) przejdzie prawdopodobnie na drogę dyplomatyczną, a nie do związku. Wobec tego, że Ameryka i Anglja podpisały umowę, która asekuruje Francję od nowych niebezpieczeństw, można sądzić, że te trzy państwa i w dalszym ciągu będą się razem trzymały. Włochy trzymają się zdaleka. Jej interesa są sprzeczne Francji, one są przeciwko wielkiej Rosji, jako protektorki słowian południowych, wrogów Włochów. Włochy chcą pomagać Bułgarji, Węgrom, ukraińcom, ona prawdopodobnie wkrótce nawiąże przedwojenne stosunki z Niemcami. Można powiedzieć, że zaczynają się już zarysowywać kontury odnowienia średnio-europejskiego związku, w jakim składzie nie można powiedzieć, w każdym razie wyłączając Polskę. Wobec takiej ewentualności Ukrainie nie trzeba było zrywać związków z Niemcami. Grupa Klemanso we Francji jest polskiej orientacji, przeciwna jest odbudowaniu wielkiej Rosji, lecz za utworzeniem Wielkiej Polski, która sięgała by po Dniepr i Odese, z małą Ukrainą, wchodzącą w skład państwa polskiego. Lecz po Klemanso może nastąpić Brian. Nowy lewicowy gabinet nie będzie tak bardzo się angażował w sprawach Polski, jak obecny. Anglja i Ameryka są w stosunkach przyjaznych, mają wiele wspólnych interesów. Mandat na Konstantynopol otrzyma najprawdopodobniej Anglja.

LEWICKIJ: Czy o ile by się wzięło udział w komisji dla spraw polskich⁶⁵ w obradach nad statutem Galicji, czy wywarło by to wpływ

⁶⁵ Commission for the Polish Affairs of the Paris Peace Conference. The members of the Commission: amb. J. Cambon (head) — France, Dr. I. Bowman — USA, W. Tyrrel — Great Britain, P. Torreta — Italy, Otchial — Japan.

korzystny dla nas.

SŁAWINSKIJ: Czy sojusz pomiędzy Anglią i Ameryką ma tylko na celu obronę Francji, czy również i wtrącanie się do spraw kontynentu? Jak się przedstawia sprawa z autonomją Irlandji.

ŁOSKIJ: Jak można rozumieć gotowość Anglii na udzielenie pomocy Niemcom przy istnieniu anglo-amerykańskiego sojuszu obrony Francji?

JAKOWLIEW: Jak zasadniczo zapatruje się Ententa na sprawę Niemiecką?

PANEJKO: Związek obejmuje prawdopodobnie i inne sprawy europejskie. Hoemroul [Homerule] dla Irlandji przyznano pod wpływem Ameryki. Dawniejsza nienawiść do Niemców pośród państw Ententy, a zwłaszcza we Francji obecnie upada. Zwyciężają obecnie wpływy kupieckie. We Francji odzywają się głosy o porozumieniu z Niemcami.

SŁAWINSKIJ: Czy w lidze narodów mają również głos i wszystkie kolonie angielskie?

PANEJKO: Tak, Anglija z Ameryką mają wspólnie 14 głosów.

ZALIZNIAK: Czy może zapewnić Ententa Niemcom wolną rękę na Wschodzie Europy?

PANEJKO: Idea ta przez Anglików traktowana jest poważnie. Niektórzy myślą, że tylko Niemcy są zdolni uporządkować Wschód Europy, ewentualnie wspólnie z Anglią.

BURACZINSKIJ: Jak się przedstawia na Zachodzie sprawa bolszewizmu i rewolucji socjalnej?

PANEJKO: Była chwila polityczno-społecznego naprężenia, lecz obecnie fala opadła. O rewolucji w znaczeniu wschodnim mowy nie ma. Takową poprzedzają wielkie reformy, na jakie już obecnie zgadzają się rządy burżuazyjne. Nastąpi przejście władzy w ręce demokracji.

ZUK: W razie sfederalizowania wschodu Europy, czy będą mieli poszczególni członkowie federacji osobny głos w lidze narodów.

PANEJKO: Wszystko będzie zależało od tego, jaką będzie federacja i jaką siłę miały części sfederowane.

Co się tyczy Galicji, to o aneksji niema mowy (Cambon).⁶⁶ My, mówiono — zabieramy Galicję od Austro-Węgier i prowizorycznie dajemy pod zarząd Polski, jako osobną prowincję. To jest całkiem nowe prawo państwowe, na które nie można znaleźć nazwy, niewia-

---

⁶⁶ Cambon, Jules (1845-1935), French diplomat; General Secretary of the Foreign Affairs Ministry (1915-1919); head of the Commission on Polish Affairs of the Paris Peace Conference.

domo, czy to autonomia, czy federacja. General Leron wyobraża sobie Galicję, jako prowincję, z gubernatorem na czele wyznaczonym z Warszawy i z miejscowym wojskiem. W lidze narodów przedstawicielstwa nie miałyby. Delatoreto znowu wyobraża sobie Galicję jako państwo bez nazwy, z suwerenitetem w depozycie ligi narodów. Lloyd George przedstawia sobie sprawę podobnie jak i Cambon, lecz ostatecznie nic jeszcze nie zdecydowano. Omawiała się w Komisji sprawa udziału Galicji w lidze narodów. Lloyd George był za tem, inni przeciwko temu, wszyscy jednak byli gotowi dać specjalną armję, specjalne obywatelstwo, specjalny parlament i emblematy państwowe. Stosowało by się to tylko do wschodniej Galicji. Czy weszła by tutaj Bukowina, wątpliwe, jak również wyłącza się Chełmszczyzna. Projekt polski daje zachodniej [wschodniej?] Galicji autonomję narodowościową i dzieli ją na województwa. Granicy nie obejmują Lemkowszczyzny, jak również Sanu i Przemyśla.

JAKOWLIW: Jaki jest nastrój między żydami względem nas?

PANEJKO: Pracuje między nimi Margolin. Żydzi odegrywają w Paryżu główną rolę. Właściwym kierownikiem polityki francuskiej jest żyd Zorż Mandel.⁶⁷ Margolin nawiązał z żydami stosunki i nie których zwerbował na naszą stronę. Tak że teraz oni nic nie mają przeciwko temu, żeby Petlura dostał amunicję.

ZALIZNIAK: Czy delegacja występowała jak jednostka? W jaki sposób Margolin i Szulgin traktują sprawę federacji,

PANEJKO: na pierwsze zapytanie daje odpowiedź twierdzącą. Co się tyczy federacji, to Szulgin i Margolin prowadzili rozmowy na ten temat. Federację oni wyrażają odwrotnie — przez niepodległość do federacji, (a o tem może zadecydować konstytuanta. Od Maklakowa i Kiereńskiego żądali, żeby on zaprzestał mówić w imieniu całej Rosji, a tylko od imienia Wielkorossji. Ja tutaj głosu nie zabierałem, pierwszeństwo mieli Naddnieprzańcy. Dla mnie najważniejszym jest połączenie Ukrainy z Galicją, a zatem nie jest wykluczona i federacja jako państwa niepodległego w równym mu.

SŁAWINSKIJ: Jak się odbije na pracy delegacji zmiana prezesa?

PANEJKO: Mianowanie hrabiego Tyszkiewicza — jest już mały postęp w dotychczasowym stanie sprawy.

Na tym posiedzenie zakończono o godz. 1½ popołudniu.

Podpisali: W. Temnickij.

A. Zuk.

---

⁶⁷ Mandel, George (1885-1943), French politician, Chief de Cabinet to Clemenceau (1917-1920).

Posiedzenie 7.

z dnia 10.7.1919 r. o 4 godz. wiecz. w hotelu Punn.

OBECNI: Minister W. Temnickij, A. Zuk, M. Porsch, M. Sławinski, M. Zalizniak, K. Łoskij, A. Jakowliw, D. Lewickij, S. Buraczinski, W. Panejko, W. Singalewicz, W. Wiberowicz, J. Olesnickij, W. Poletika, S. Mazurenko (z Rosji). Przewodniczy Minister Temnickij, protokołuje radca A. Zuk.

Na porządku dziennym:

INFORMACJE S.MAZURENKO.

który w swoim czasie był wysłany przez Dyrektorjat do Rosji Sowieckiej, dla pertraktacji w sprawie zawieszenia broni.

Minister wita p. Mazurenko i prosi by podał informacje w tych sprawach:

Co to jest bolszewizm na Ukrainie i w Rosji?

Czy to prawda, że bolszewizm rozpada się już?

Jaki jest stosunek Rosji bolszewickiej do Ukrainy?

Jak jest usposobione względem bolszewików włościanie i inne warstwy społeczeństwa w Rosji i na Ukrainie?

MAZURENKO: Dziękuję ministrowi za przywitanie. W Rosji bolszewizm panuje w tej samej sile co i w roku ubiegłym. Był on na posiedzeniu Sownarkomu z innymi urzędami państwowymi Rosji Sowieckiej (coś w rodzaju Rady państwowej „Gosudarstwiennoje sowieszczanje”). Referat wygłosił Lenin. Chociaż następują na nas ze wszystkich stron — mówi Lenin — sytuacja nasza jednak w tym roku lepsza, niż w roku ubiegłym. W zeszłym roku armja dopiero zaczynała się tworzyć, — a dziś mamy już wielką regularną armję. Wszystkie inne partje rosyjskie obstają za konstytuanta, na bolszewizm w ten sposób zapatrują się: im więcej będą gnębić bolszewików nazewnątrz, tym więcej rząd się będzie wzmacniał i gdyby pozostawili ich w spokoju bolszewizm dawno już upadł by, bo ekonomicznie jest wyczerpany zupełnie. Podtrzymywać Denikina i Kołczaka — znaczyłoby to wzmacniać bolszewików. Zorganizowani robotnicy ro-

syjscy nie chcą wypuszczać z rąk swoich dyktatury. Tego przytrzymuje się Trockij. Lenin chciałby pójść na kompromis, między innymi i z Ukrainą. Dlaczego proletarjat trzyma się władzy sowieckiej? — bo w braku pracy na fabrykach, idą pracować do urzędów sowieckich, z czego żyją. Szerokie masy robotnicze, które nie biorą udziału aktywnego w urzędach, nie odrzucają idei konstytuancy, lecz uważają, że to jeszcze zawcześnie, teraz oni są przeciwko prawu wyborczemu, przeciwko demokracji, specjalnie zaś przeciwko władzy burżuazyjnej (Kołczaka), z czego ostatecznie wynika, że podtrzymują władzę sowiecką. R.s. grupa Czernowa⁸⁸ także wypowiada się za konstytuancy. Czernowowi nikt nie dowierza i prowadzą z nim ciągłe walki. Włościanie rosyjscy zupełnie się różnią od włoścjan ukraińskich, ono zupełnie jest niezdolne do walki, lecz zadowoleni są z tego, że dostali ziemię. Do władzy włoścjan nie dopuszczają. Kombiedy nie istnieją. Włościanie zamożniejsi („seredniaki”) oblepia swoje chaty kierenkami i bydło rżnie, żeby nic się nie dostawało w ręce bolszewików. Zmiana prezesa zjazdu rad i Ispolkowa — zamiast Swierdłowa — Kalinina — świadczy o ustępstwie włoścjanom. Kalinin, włoścjanin, mało inteligentny, używają go przeważnie w celu zwalczania antysemityzmu wśród włoścjan i wogóle dla spokożenia wieśniaków. Zasadniczo włoścjanie bardzo wrogo są usposobieni względem komunizmu, o ile jednak tolerują ich, to tylko ze względu na ziemię. Każda inna władza, która zapewni im prawo zatrzymania przy sobie ziemię, będzie miała u nich poparcie. Mobilizacja wśród włoścjan nie ma powodzenia jak u bolszewików, tak i Kołczaka lub Denikina. Uciekają z wojska, tworzą zielone bandy i walczą przeciwko rekwizycji i w zależności od okoliczności przechodzą od jednych do drugich — od Denikina i Kołczaka do bolszewików i odwrotnie. Stosunek Moskwy względem Ukrainy nie zmienił się.

Do misji Mazurenko przyjaźnie były usposobione elementy nie bolszewickie. O pertraktacjach z rządem bolszewickim zda relację ministrowi. W miesiąc po wyjeździe z Kijowa dowiedział się, że niezależni u.s.d. organizują partję komunistów ukraińskich i nawiązują łączność z Rakowskim. Rozmawiałem telegraficznie z bratem Jerzym i radziłem jemu przyjechać do Moskwy i zobaczyć, jak wygląda bolszewizm w praktyce. Chcieli oni wysłać do Moskwy specjalną delegację, Cziczerin obiecał przyjąć, lecz Rakowski nie zgodził na wyjazd nie zgodził się. Później Jerzy Mazurenko, Lisockij i inni niepodległo-

⁸⁸ Chernov, Victor Mikhaïlovich (1876-1952), Russian journalist, politician; founder and leader of the Russian Social Revolutionary Party; President of the All-Russian Constituent Assembly (1918)).

ściowcy byli aresztowani dopiero na interwencję z Moskwy zostali wypuszczeni. Natomiast przyjechał do Moskwy Rakowski. Proponował Semenowi Mazurenko tekę ministerjalną w kijowskim ministerstwie bolszewickim, lecz on odmówił. Do Kijowa jeździł Jarosław (?), dowiedział się o odwołaniu S. Mazurenko z Moskwy i o назначeniu do Sztokholmu, lecz wyjechać nie mógł, bo grozili mu aresztowaniem. Po przyjsciu bolszewików do Kijowa, niepodległościowcy ukraińscy próbowali z nimi wspólnie działać, niektórzy nawet należeli do rządu, w tym celu, żeby wzmocnić swoje pozycje, lecz wkrótce musieli wycofać się i pracowali razem z powstańcami przeciwko bolszewikom.

Na same święta wielkanocne była próba powstania w Kijowie, wpadł wtedy do Kijowa Zielonyj,⁶⁹ garnizon przeszedł na stronę Dyrektorjatu. Rakowskiemu postawione było ultimatum wycofać się z Ukrainy. Ludność wcale nie przyjaźnie była usposobiona względem bolszewików. Na tem właśnie niepodległościowcy budowali swoją taktykę. Powstanie nie udało się, lecz stanowisko niepodległ. ukr. zmusiło Lenina do wysłania w celu pertraktacji z nimi Krasina, który przychylnie odnosił się do niepodległości Ukrainy. Włoścjanie na Ukrainie, narazie okazywali sympatję do bolszewików, za to, że ziemię dawali, lecz kiedy zaczęły się rekwizycje, rabunki — zajęli względem nich wrogą pozycję. Przeciwko włoścjanom wrogo usposobionym względem bolszewików zakładali oni kombiedy (komitet biedoty), które w Rosji już skasowano i szczuli ich na włoścjan (burżujów). Lecz i te komitety komunizmu nie uznawały, chociaż były pod władzą sowiecką. Włoścjanie energicznie walczą przeciwko rekwizycjom, mimo to jednak bolszewicy straszonym terorem odbierają wszystko co im wpadnie pod rękę (chleb, narzędzia rolnicze i inne) i wywożą do Rosji. Takie właśnie postępowanie bolszewików podtrzymuje nastroje powstańcze. W Kijowie Krasin⁷⁰ był 26 czerwca w przeciągu tygodnia. Chcieli go bolszewicy zatrzymać jako zakładnika. Jednak bardzo niepewnie czuli się wtedy bolszewicy, codziennie pakują się. Naokoło Kijowa powstania, które stłumiają w sposób okrutny. Intensywnie pracuje „czerezwycajka” z Piatakowym na czele. Wszystkich prześladują, a specjalnie niepodległościowców ukraińskich. Jakaś

⁶⁹ Zelenyi, real name Terpylo, Danylo (1883-1919), guerilla leader, helped to depose Hetman Skoropadskyi, turned against the Ukrainian People's Republic early 1919; fought the Bolshevik and the Russian White armies.

⁷⁰ Krasin, Leonid Borisovich (1870-1926), Communist leader, member of the Supreme Council of the National Economy from 1917; People's Commissar of Commerce and Industry; in the Soviet diplomatic service from 1919.

część es-erów ukr. i obecnie wchodzi w skład rządu Rakowskiego. O Komitecie zjednoczonym organizacji społecznych nic nie słyszałem. Odczuwa się wielki brak medykamentów, ludność pozbawiona wszelkiej pomocy lekarskiej. Ukraiński Czerwony Krzyż polecił Mazurenkowi dostać medykamenty zagranicą.

PORCH pyta: jakie ministerstwa sowieckie w Kijowie pod względem swego składu są ukraińskie? W jakim stanie ukraińskie sprawy oświatowe? Co się dzieje z kooperatywami, z handlem? Jaki urodzaj (szczegółowo) co z burakami? Jak stoi waluta ukraińska. Jaka sytuacja pod względem militarnym Denikina i bolszewików, nasza i Denikina i bolszewików? Jak się przedstawia armia bolszewicka?

ZUK: W jaki sposób bolszewicy rozumieją federację. Czy chcą bolszewicy przyłączyć do Ukrainy, względnie do Rosji Galicji, Bukowiny, Węgry i Chełmszczyznę, jak również Bessarabję? Jaki ich jest stosunek do Polski?

MAZURENKO: Ukraiński urząd sowiecki jest odbiciem moskiewskiego, składa się przeważnie z wielikorusów⁷¹ i żydów. Organizacja "Borot'by" starała się o to, żeby w skład ministerstw wchodził i ukraińcy, lecz było to stanowczo zabronione przez Moskwę. Niektóre ministerstwa zostały zlikwidowane (komunikacji, aprowizacji) i sprawami tymi zarządzano z Moskwy. W ministerstwie oświaty jest trochę ukraińców. Na papierze istnieją szkoły ukraińskie, lecz w rzeczywistości niema ich. Język ukraiński został uznany narówni z rosyjskim. Ukraińskich wydawnictw prywatnych niema, wszystko zostało nacjonalizowane. Nowe książki od czasu do czasu wydają się pod kontrolą, stare zaś sprzedają się. Papieru niema. Teatry istnieją. Kooperatywy funkcjonują pod kontrolą komisarzy, bez nich władza sowiecka niemogła by istnieć, chociaż nie bardzo im dowierza. Zjazdy jednak są wzbronione. Na Ukrainie, pod względem socjalizacji zachowują się wstrzemięźliwiej, banki prywatne funkcjonują, zamiany towarami niema. U włoścjan siłą odbierają zboże, lecz im za to nie dają. Ratuje ich spekulacja. Zasiew był wielki, urodzaj dobry. Buraków niewiele posiano. Fabryki nie wiadomo czy będą funkcjonowały. Hriwny i karbowanice stoją dobrze i kursują na równi z pieniędzmi rosyjskimi. Bolszewicy — Lenin, Rakowski — przedtem dążyli do zgody z ukraińcami, lecz popsuł wszystko Piatakow. Denikin wrogo jest usposobiony względem Ukrainy i kubańców (rozstrzelali Rabowola)⁷¹ lecz wśród denikinowców są ludzie, którzy dbają o po-

---

⁷¹ Riabovol, Mykola (1883-1919), political leader of the Kuban Cossacks; head of the Kuban delegation to Hetman P. Skoropadskyi in May-June 1918;

trzeby kulturalne ludności ukraińskiej. Łatwja pokłada nadzieje na bolszewików, z Judeniczem zaś nie liczy się wcale. Polaków bolszewicy nienawidzą i dziwią się, że Dyrektorjat zgadza się z tym, żeby Polacy zabrali Galicję. Oni są za przyłączeniem Galicji do Ukrainy, jak również i Bessarabja ma należność do Ukrainy. Polakom bolszewicy nic nie chcą ustąpić, lecz dla siebie chcą zabrać od Ukrainy, donieckie zagłębie, Homelszczyznę i trzy powiaty gub. Czerniowskiej. Wojska kompletują się z ludności miejscowej, na Ukrainie przeważnie z żydów, chińców i łotyszów zwalnają.

Na tem kończą się informacje p. Mazurenko, Minister zaś ogłosił przerwę, podczas której członkowie konferencji sfotografowali się.

Po przerwie posiedzenie odbywa się bez udziału Mazurenka. Minister stawia na porządek dzienny.

DYSKUSJA O SYTUACJI MIĘDZYNARODOWEJ I WEWNĘTRZNEJ I LINJI WYTYCZNEJ NASZEJ POLITYKI.

ZUK: uważa, że dyskusja powinna się prowadzić w określonych granicach i między innymi dać odpowiedź na takie pytania.

1) Czy mamy na tyle siły, żeby przy sprzyjających dla nas stosunkach międzynarodowych moglibyśmy zabezpieczyć całkowitą niepodległość państwową Ukrainy, przy jednoczesnem połączeniu wszystkich ziem ukraińskich?

2) Czy terażniejsza konstelacja międzynarodowa skłonna jest do uznania międzynarodowego naszych aspiracji państwowych, jeżeli zaś nie, to czy może się ona poprawić.

3) Jeżeli będziemy przypuszczali, że możliwem jest osiągnięcie całkowitej niepodległości państwowej z połączeniem wszystkich ziem ukraińskich, — co dla nas może być ważniejszego niż cel praktyczny naszej polityki narodowościowej w obecnej dobie:

a) złączenie wszystkich ziem ukraińskich przy jednym z państw sąsiednich, względnie grupie państwowej na zasadzie federacji, czy nawet autonomji, czy

---

president of the Kuban Legislative Council in Ekaterinodar. Killed by the monarchist Russian agents in Rostov on the Don.

b) osiągnięcie własnego państwa suwerennego, chociaż na byłem terytorjum, chociażby za cenę stracenia niektórych części terytorjum na korzyść innych państw?

4) Przy jakim państwie, względnie grupie państwowej możliwa będzie konsolidacja wszystkich ziem ukraińskich?

a) na wschodzie (przy Moskwie?) czy

b) na zachodzie (przy Polsce?).

5) Czy można spodziewać się zabezpieczenia niepodległości państwowej na etnograficznej części państwa i na jakiej mianowicie?

a) ziemie zachodnie (Galicja, Bukowina, Węgry);

b) prawobrzeżna Ukraina;

c) lewobrzeżna Ukraina.

6) Przypuśćmy, że niema mowy o zabezpieczeniu niepodległości państwowej, nie tylko na całym, lecz i na części terytorjum, i ojczyzna nasza częściowo należałaby do państw ościennych na zasadach federacyjnych lub na jakichś innych prawach przynależności państwowej, — to czy nie lepiej byłoby dla nas, gdyby do państw zachodnich (Polska, Rumunja, Czechy) oprócz ziem ukraińskich, które już są pod ich wpływem należałyby sąsiednie ziemie (do Polski oprócz Galicji Wschodniej, Chełmszczyzna i Wołyń, do Rumunji oprócz Bukowiny i Bessarabja, do Czechosłowacji oprócz Węgier — Lemkowszczyzna)?

Odpowiedź na te pytania może posłużyć wyjściem dla naszej międzynarodowej i wewnętrznej polityki praktycznej.

ŚLAWIŃSKIJ: wypowiada się przeciwko ograniczeniu dyskusji. Materjałem do dyskusji może również posłużyć i referat p. Panejko.

TEMNICKIJ uważa, że można omawiać w dyskusji i pytania zadane przez p. Zuka.

PORCH: zgadza się na to, by dyskusja nie była ograniczoną. Przechodząc do porządku dziennego nadmienia, że urząd nasz jest nawpółbolszewicki, ni dyktatura, ni demokracja. Urząd musi zdecydować się na demokrację. Mówiło się o tem na posiedzeniu w Wiedniu. Na pierwszym planie powinna być konstytucja, bo to tylko może polepszyć traktowanie federacji. Należy wznosić municipalitety. Rady robotnicze nic dać nie mogą. Słusznie zaznaczył Lipiński na posiedzeniu w Wiedniu, że naszą politykę narodową należy zmienić na terytorjalnic-państwową. Gabinet nasz jest organem s.d. i s.r. Jeżeli Niemcy nie będą mogli oprzeć się na rządzie socjalistycznym, dla Ukrainy będzie to zgubnem. Nadszedł czas na koalicję. Nawet bolszewicy moskiewscy chcą się oprzeć na włoścjanach średniej majątności, t.zw. „średniakach”. W tym kierunku właśnie powinna być

władza zreorganizowana. Należy skasować podział na naddnieprzańców i naddniestrzańców, przeprowadzić faktyczne połączenie 2-ch Ukrain. Warunkiem jednak połączenia musi być zapewnienie jednym i drugim samodzielności i stanowiska państwowego. Trzeźwą polityką można zjednać i włoścjan średniej majątności, a na nich przecie opiera się nasze gospodarstwo. Idea ta powoli toruje sobie drogę na Ukrainie. Podstawą polityki ekonomicznej musi być własność prywatna. Możliwe, że się skierujemy do socjalizmu, lecz ludzie nasi muszą pozbyć się iluzji, że Ukraina jest fortecą socjalizmu. Najwięcej przestrzeni dla własności prywatnej, inicjatywy prywatnej, dla obcego kapitału. Niemcy nie mogą obejść się bez kapitału obcego, żeby odbudować swoje gospodarstwo, a my tymbardziej. Mamy trochę waluty obcej, — musimy ją zużytkować racjonalnie. Co zaś się tyczy sytuacji międzynarodowej, to Ententa już nie istnieje i nie należy pokładać żadnych nadziei na Ententę. Umowa w sprawie obrony Francji nie jest tem, czem była Ententa. Teraz państwa są zupełnie odosobnione i musimy z nich wybierać i tworzyć dla siebie nowe koncepcje polityczne. Są oznaki, że Czechom bardzo zależy na dobrych stosunkach z Niemcami, z drugiej zaś strony pragną oni dostać się do Rosji przez Ukrainę. Stoją im jednak na drodze Rumunja i Polska. Minister mówił, że należy szukać drogi z zachodu na wschód. Na bolszewizm i sowdepję żadnych nadziei pokładać nie można. Państwa Ententy, specjalnie Anglja, podsuwają nam federację. Na to musimy mieć już gotową odpowiedź. Federacja nie jest sprawą programową, lecz tylko taktyczną. Zasadniczo my jesteśmy federalistami, ale przed zrealizowaniem tego musi być nasza konstytuanta, ona musi to wyjawić. Dla wyrażenia nastrojów federalistycznych rosjan, możemy w ten sposób postawić sprawę federacji, że zjednamy sympatje wszystkich sił demokracji zachodniej. Jeżeli w tej sprawie zechce ktokolwiek być pośrednikiem, — niech łamie sobie nogi. W tym kierunku należy dać misjom wskazówki. Lecz trzeba odgraniczyć się od tych federalistów, dla których federacja jest programem.

SŁAWINSKI: Tu zaszła pomyłka, bo na wschodzie była nie rewolucja, a katastrofa. Idea bolszewizmu jest ideą jednostek i siłą narzuca się życiu. W Niemczech i Austrii także była katastrofa, lecz jako kraje kulturalne, prędko z tego otrząsnęli się, a w Rosji nie prędko poprawią się stosunki, bo po katastrofie nie znalazło się twórczych elementów. Bolszewizm nic twórczego w sobie niema. Na zachodzie bolszewizmu nie może być, natomiast może tam być ruch w kierunku reform socjalnych. Walczymy o niepodległość, bo do tego zmusiły nas warunki, lecz my przyzwyczailiśmy się do polityki

narodowej (za lud), a to nie jest polityką państwową. Że Ententy niema — to prawda. Koniec wojny — koniec hegemonji, Ententy, lecz w jej środowisku wzrosły Anglja i Ameryka, które biorą pod swoją opiekę Francję. Taki charakter ma umowa z Francją. Anglja i Ameryka stają się panami świata. W Europie zachodniej ich interesy idą z północy przez Polskę i Czechy na południe i sięgają do Sybiru. Wszędzie muszą oni mieć swoje punkty oparcia. Każde państwo i każda narodowość może liczyć na ich pomoc, jeżeli nie stanie na przeszkodzie ich gospodarczo-politycznym sprawom, jeżeli będzie działać wspólnie z nimi. Włochy i Japonja także przez nich będą zaspokojone. Taka jest rola światowa Anglji i Ameryki i ma ona określić i naszą politykę narodową. Dwa te państwa są kulturalne. Nie tylko przy pomocy oręża, lecz i prawem rozszerzają swoje wpływy. Tworzą oni ligę narodów, w której przez nadanie prawa przedstawicielstwa swoim dominjom, — zabezpieczają sobie większość. Do żadnych związków międzynarodowych, wrogich względem nich — państwa te nie dopuszczają.

Co się tyczy spraw wewnętrznych, to Sławinskij, zgadzając się z Porchem, wypowiada się za parlamentaryzmem, demokracją i konstrukcyjną państwowo-twórczą polityką, lecz powątpiewa, czy w obecnym czasie możliwa jest taka praca. Inni widzą u nas wiele siły odpornej, lecz nie widzą sił twórczych. Jeżeli sami będziemy szli dalej, to nie wystarczy ideałów i programów do utrzymania państwowości. Niezbędne dla nas jest uznanie innych państw i ich pomoc materialna i moralna. Staniemy wtedy znacznie wyżej i łatwiej będzie nam walczyć z trudnościami wewnętrznymi. Napewno wtedy wyrzucimy bolszewików, albo sami oni znikną. Lecz co z tego? Czterdzieści milionów ludzi wystarcza, do walki z bolszewikami, lecz niestety zamało będzie do odbudowania i utrzymania państwa. Z tego wynika, że podstawą państwowości naszej musi być przyznanie jej przez inne państwa. I lepiej będzie, jeżeli w kwestji państwowości sami siebie odgraniczymy, niż inni mają nas urządzać. Przeżywamy obecnie epokę, kiedy suwerenność dawna na praktyce traci znaczenie, a tworzą się nowe formy państwowości. Obecnie niema w Europie państw suwerennych, oprócz chyba Anglji i Ameryki, Włochy na każdym kroku ograniczają, w Niemczech i Austrii inne państwa dyktują swoją wolę. O nowopowstałych państwach, Polsce, Czechach i Jugosławiji niema co mówić, bo one są całkowicie zależne od drugich. Musimy i my na czemś uzasadnić naszą suwerenność. Na wschodzie Europy musi zorganizować się wielkie państwo. Warunki historyczne i ekonomiczne są odpowiednie do tego. Kiedy to będzie i jakie mianowicie

państwo powstanie, — tego nie wiemy, lecz musimy do tego być przygotowani. Ententa niema żadnych planów. Czekają na siłę, która mogła by być fundamentem do odbudowy wschodu. Praktyczna polityka narodowa nakazywałaby nam wziąć w swoje ręce inicjatywę. Lecz trzeba by było przyjąć plan federacji od Bałtyku do Kaukazu i dalej na wschód i politykę wewnętrzną do warunków życia międzynarodowego zastosować. Wtedy możemy liczyć na uznanie i pomoc. Co się tyczy Kołczaka i Denikina, to, mając inicjatywę w swoich rękach, możemy zabezpieczyć się aktywnym programem federacji, pomijając Amerykę i Anglię, i w ten sposób będziemy mogli uratować jeżeli nie zupełną suwerenność, to chociaż jakąś formę państwowości.

ZALIZNIAK: Jasna i określona odpowiedź na pytanie ogólne, może nam pomódz w odpowiedzi na pytania w sprawie naszej wewnętrznej i międzynarodowej polityki. Wojna światowa wywołała rewolucję. Czy ona skończyła się, czy będzie szerzyła się dalej? Rewolucja nie skończyła się. Jedyne wyjście — musimy zbadać tę rewolucję. Znamionuje ona czas przejściowy od kapitalizmu do socjalizmu, lecz socjalizmu, niestety, teraz nie zaprowadzą. Rewolucja na Ukrainie miała charakter nie narodowy (nacjonalistyczny) a socjalny. Lud i partje do wymagań państwowo-narodowych nie byli przygotowani. Walczyli przeciwko Niemcom, przeciwko hetmana, lecz nie o państwo. Pomimo to jednak rozwój świadomości narodowej kolosalny i jakie by nie były formy życia politycznego, w których znajdzie się nasz lud, zdobycze kulturalne i możliwość dalszego rozwoju kultury zostaną. To co dobre na zachodzie (wyborcze prawo, wolność) u nas jest tylko karykaturą. Dążyć do konstytuandy — jest utopją. Była już u nas Rada Centralna, była i konstytuanta i nic z tego nie wyszło. Najważniejsza kwestja polityki wewnętrznej. Przedewszystkiem musimy zastanowić się nad rozwiązaniem kwestji agrarnej, lub jak zbudować państwo, żeby władza tego państwa była w ręku ludu ukraińskiego. Należy ziemię większych obszarników sprzedać na własność włoścjanom. Włoścjanie chociaż są stronnikiem bolszewizmu, komunizmu jednak nie uznają. To oznacza, że rady robotnicze, kongres robotniczy, — to właściwa forma władzy i organizacji politycznej. Przeciwko dyktaturze — za demokracją. Ukraina obecnie jest w takiej sytuacji że nie może wewnątrz skonsolidować się, nie może też normalnie prowadzić polityki zagranicznej. Na okupację wojskową nikt nie pójdzie. Francuzi raz skompromitowali się, i nikt więcej nie zechce ich naśladować. Jedyne państwo, któremu zależy na tem, by był porządek na Ukrainie — to są Niemcy, one mogą i po-

moc okazać. O federacji można mówić, lecz z kim? Z narodami mniejszymi, od Bałtyku do morza Czarnego, w formie związku wojskowego. Jeżeli pod federacją ktokolwiek rozumie odbudowanie Rosji, to nie jest realne, niema obiektów, stosunki nie skonsolidowane i to jeszcze będzie trwało przez dłuższy czas. Wobec tego, lepiej o federacji nie mówić. Mamy w projekcie państwo niepodległe i musimy tego trzymać się. W Europie Zachodniej będą u steru nowi ludzie, wtedy i nasze stosunki poprawią się. Z ludźmi teraźniejszymi niepodobna zawierać żadnej umowy. Ani na Ententę, ani na Niemcy liczyć nie możemy, musimy szukać pomocy u innych państw i obstawiać przy swoim, t.j. dążyć do niepodległości państwowej w wojskowym związku narodowym między Bałtykiem i Kaukazem.

LEWICKIJ: Wszystkie nadzieje nasze zawiodły. Nikt nie chce nas uznać. Federacja jest dla nas niebezpieczna. Bo jeżeli Ententa będzie do tego nas skierowywała, to tylko z Kołczakiem i Denikinem t.j. z przyszłą Rosją centralistyczną. I w ten sposób skompromitujemy siebie przed demokracją Europy, która wkrótce będzie miała głos. Jeżeli przeprowadzić konferencję, to tylko z bolszewikami. Bolszewicy dowiedli swojej państwowości. Ich wkońcu może uznać Ameryka, a potem Anglja. Bolszewicy już idą na kompromis, pozwalają mieć prywatną własność, prywatne kapitały. W sprawie Galicji — możemy wejść w porozumienie z polakami, może w ten sposób można będzie uniknąć niszczenia ruchu ukraińskiego. Galicja chce być złączona z Ukrainą. Czy dalszy udział w konferencji światowej da nam cokolwiek, i czy wycofanie się stamtąd będzie bardzo szkodliwym? Jeżeli Galicję oddają Polsce czasowo, to możemy pertraktować i wziąć udział w pracy nad statutem, z zastrzeżeniem jednak, że oba kraje chcą tworzyć jedną całość. Zresztą, zostawimy tą sprawę delegacji naszej w Paryżu.

Na tem posiedzenie kończy się o godz. 9 wiecz.

Podpisali: W. Temnickij.

A. Zuk.

Posiedzenie 8.

dnia 11.8.1919. o godz. 11 rano w hotelu Punn.

OBECNI: Minister W. Temnickij, A. Zuk, M. Porcha, M. Sławinskij, M. Żaliziak, W. Poletika, D. Lewickij, K. Łoskij, J. Olesnickij, A. Jakowlew, O. Buraczynskij, (Panajko, Singalewicz, Biberowicz odjechali do Wiednia).
Przewodniczy Minister W. Temnickij protokuluje A. Zuk.

Na porządku dziennym:

DALSZY CIĄG DYSKUSJI POLITYCZNEJ

JAKOWLEW: Niepowodzenie polityki zagranicznej jest rezultatem naszej sytuacji wewnętrznej, należy polepszyć go w kierunku koalicji i konsolidacji sił narodowych. Trudną jest walka z bolszewikami. Jeszcze w Kijowie, kiedy Dyrektorjat zaczął walkę, postępował według programu Porcha, lecz walka z bolszewikami wymaga co innego i zamiast sztandaru żółto-niebieskiego był wywieszony czerwony. Agrarną reformę należy przeprowadzić za pomocą rozprzedażania ziemi. Własność prywatna będzie podstawą państwowości. Potrzebne są obce kapitały dla ulepszenia gospodarstwa. Wejść należy w porozumienie z innymi państwami, które powstały na ruinach Rosji, przeciwko Kołczaka i innych czynników, które dążą do „jednej-niedielimój”. Ostatecznie federacja może służyć tematem do rozmów, lecz jako cel, nie możemy jej sobie stawiać, a musimy obstawiać przy niepodległości. Bo wtedy może dostaniemy amunicję. Należy mieć nadzieję na Ententę i każde inne państwo, które może okazać nam pomoc. To nie przeszkadza stosunkom naszym z Niemcami. Jeżeli będziemy podtrzymywali dobre stosunki z handlowymi i socjalistycznymi kołami, one nam dopomogą. Kapitał obcy należy pociągnąć koncesjami na budowę i eksploatację bogactw naszych. Trzeba ogłosić, że rząd zabezpiecza własność obcoposiadanych.

ŁOSKIJ: podziela zdanie Jakowlewa. Trzeba wysłać misję do państw nadbałtyckich — Estonji, Łotwy i Litwy.

OLESNICKIJ: zgadza się ze zdaniem Porcha w sprawie sytuacji wewnętrznej i federacji, dodaje jednak, że zanadto unikać federacji nie należy, bo to także jest formą państwowości. Poszukać należy pośredników w sprawie federacji u obcych państw — Ententy

i wszcząć sprawę tę dla zdyskredytowania Rosjan. W sprawie Galicji podziela zdanie Lewickiego. W sprawie żydowskiej należy zająć odpowiednie stanowisko, wydać komunikat, lub notę w imieniu ministerstwa.

Minister TEMNICKIJ: „Widbyłysia wid zemli i poletyli pid zori” — omawiamy reformy, a nie posiadamy terytorjum, na którym moglibyśmy pracować. I ten kawał ziemi na którym obecnie znajdujemy się, — możemy stracić. Należy mówić o tem, co nas może obecnie uratować. Konieczne nam potrzebne — amunicja, pieniądze, towary. Na sprawę federacji musimy zapatrywać się ze strony praktycznej. Mielśmy zamiar wysłać specjalną misję do Londynu, lecz w Paryżu Margolinowi dali do zrozumienia, że trzeba przedtem porozumieć się z przedstawicielami Denikina (Kończaka), czyli innymi słowy powiedzieli — poddajcie się Denikinowi. Z drugiej zaś strony Panejko twierdzi, że wśród państw Ententy niema nikogo, ktoby na serjo myślał o federacji i nas do niej skierowywał, bo zasadniczo Ententa ukraińców nie uznaje, ignoruje ich i wątpi, czy potrzebna nawet im autonomja.

ZUK: Roztrząsając sprawę naszej polityki zagranicznej należy oceniać ją z punktu widzenia naszych zadań narodowych. Okazaliśmy się zupełnymi bankrutami. Państwo było, lecz teraz jest tylko jego cień, bo nie mieliśmy sił wewnętrznych, by go utrzymać, chociaż warunki międzynarodowe sprzyjały nam. Sytuacja teraz jest gorszą, niż po brzeskim traktacie, lecz my nie umiemy jej wykorzystać. Jeżeli nie mamy siły do utrzymania państwa, to musimy sobie postawić drugie zadanie: połączyć wszystkie ziemie ukraińskie. I należało już w tym kierunku rozpocząć pracę w Paryżu, lecz osiągnięcie jakichkolwiek rezultatów w tym kierunku wymagało kompromisu z rosjanami na gruncie federacji. Teraz już jest zapóźno, lecz można próbować. My zamykamy oczy na to, jakie są warunki. Na papierze mamy i państwo suwerenne i połączenie z Ukrainą ziem zachodnich, lecz faktycznie nic nie posiadamy, a na zachodzie ulokowują się czesi, polacy, rumuni, a ci ostatni posuwają się dalej na wschód. Możliwe, że i polacy dojdą do Kijowa, i nie będzie takiej siły, która by ich ztamtąd w prędkim czasie wyparła. Wynika z tego, że musimy być przygotowani do najgorszego, nie mieć żadnych złudzeń. Jeżeli opuściliśmy odpowiednią chwilę do wzmocnienia państwa naszego rozumną polityką wewnętrzną, jeżeli nie odważamy się za cenę federacji z Moskwą próbować ratować ziemie zachodnie, jeżeli zasadniczo jesteśmy za słabi na jakąś politykę aktywną, — to musimy mieć odwagę nazywać rzeczy po imieniu i zastosować się do tego co robią bez

nas, inni. Jeżeli mamy być podzieleni, to niech każda częśćka będzie miała zabezpieczone istnienie. Co się tyczy stosunków wewnętrznych, należy nareszcie zaprowadzić jakiś porządek kulturalny i wyprzedać włoścjanom ziemie pańskie. Bo bez racjonalnej reformy agrarnej i porządku kulturalnego nie możemy istnieć i nikt nas na serjo traktować nie będzie.

TEMNICKIJ: Co się tyczy sprawy galicyjskiej, nadmieniam, że komisja dla spraw polskich składa się z członków Ententy. Wpłynąć na zmianę stanu dla Galicji Wschodniej trudno, lecz próbować można. Przedtem obstawałem za tem, żeby nie brać udziału w komisji, dopóki istnieje polska okupacja, i wobec tego, że polacy znęcają się nad ludnością ukraińską, internują, aresztują, należy oznajmić, że ukraińcy wtedy tylko będą mogli wziąć udział w naradach nad statutem Galicji Wschodniej, kiedy Ententa zmusi Polskę do przerywania prześladowań ukraińców, teroru i do zwolnienia niewinnie aresztowanych i internowanych.

PORŠCH: Nas namawiają do federacji. Muszą jednak nam przedtem zapewnić konstytuante i pomoc, żebyśmy mogli cokolwiek zrobić. Stojąc na gruncie niepodległości możemy i mówić o federacji, jeżeli do nas z tem się zwróca, lecz żadnych deklaracji nie powinniśmy składać. Więcej zależy nam na porozumieniu z ościennymi państwami, jak Rumunja, Polska, Czechy, Niemcy, niż na zainteresowaniu się nami Anglii i Ameryki. Lecz i dotychczas sprawy należy zabierać się oględnie. Obecnie zgodzimy się nawet ostatecznie wziąć udział w komisji polskiej, jeżeli tylko Ententa zechce zlikwidować polskie represje we Wschodniej Galicji. Polityka strajków nie pociągała za sobą nigdy żadnych następstw. Jeżeli cała nasza inteligencja będzie siedzieć w więzieniach polskich, jeżeli my jej stamtąd nie wydostaniemy i głosu naszego nie będzie w komisji, wtedy statut dla Galicji i wprowadzenie jego w życie może być aktem stwierdzającym przynależność Galicji do Polski. Nas prawie nie znają zagranicą, wobec czego należy dokładnie informacje podać, specjalnie zaś w kierunku ekonomicznym, by wzbudzić do Ukrainy zainteresowanie, jako przedmiotu produkcji gospodarczej. Dyskusja na ten temat daje nam wiele materiału dla Rządu, więc musimy go tam podać. Należy pokładać nadzieję na demokrację, która wkrótce dojdzie do władzy, a z demokracją będziemy mogli zrzec się niepodległości i zgodzić się na federację.

Minister TEMNICKIJ: To się rozumie, że wszystko, o czem się tutaj mówiło będzie podane do wiadomości Rządu, lecz należy przede wszystkim zebrać i sformułować, a do tego potrzebni są 2—3 pracownicy.

SŁAWINSKIJ: Potrzebny jest nam taki program, żebyśmy mogli pokazać go zagranicą, program ten musi być całkiem realny. Ziemię oddać włoścjanom za pieniądze. Bo dopóki nie będziemy mieli programu realnego, nikt nie zechce z nami mówić. My szukamy pomocy, lecz nikt jej nam nie okaże, i do żadnego związku z nami nie będzie należał, bo obecnie podobni jesteśmy do człowieka, który straciwszy kredyt, chce pożyczyć pieniądze. A jeżeli i ktokolwiek i odważy się na pożyczkę, to będziemy musieli zapłacić wielki procent. Dla nas przede wszystkim potrzebne jest uznanie przez inne narody. Z rządem demokratycznym nie obawiamy się nawet i federacji. W komisji, która pracuje nad statutem Galicji niech biorą udział przedstawiciele ludności ukraińskiej, a nie oficjalni przedstawiciele państwa.

JAKOWLIW nie zgadza się na branie udziału oficjalnie w komisji polskiej.

Na tem posiedzenie kończy się o godz. 2 popołudniu.

Podpisali: W. Temnickij.

A. Zuk.

Posiedzenie 9.

z dnia 11.8.1919. o godz. 5 wiecz. w hotelu Punn.

OBEJNI: Minister W. Temnickij, Zuk, Porch, Poletika, M. Sławinskij, O. Buraczinskij, A. Jakowliw, Łoskij, Olesnickij, Zalizniak, D. Lewickij.

Przewodniczy Minister W. Temnickij, protokuje A. Zuk.

ZUK zaznacza, że rząd musi wypowiedzieć się w sprawie pogromów żydowskich i w sprawie zabezpieczenia własności obcopoddanych na Ukrainie.

PORSCH nie zgadza się na nowe wystąpienie (jedno już było) — dopóki nie będziemy uznani nie trzeba się narzucać.

Omawia się sprawa:

ORGANIZACJA PRASOWO-INFORMACYJNEGO WYDZIAŁU

Minister **TEMNICKIJ** podaje następujące informacje:

Główny zarząd prasowo-informacyjny opracował projekt pracy informacyjnej zagranicą (Biberowicz). To było w Równem. Brał

udział w tem i dr. Cegielski.⁷² Był projekt zorganizowania centrum z oddziałami dla państw romańskich w Szwajcarji, dla ludów słowiańskich w Pradze i dla państw północnych w Gadze. Cegielski proponował by obrali jego ministrem prasy zagranicą. Projektowane centrum miało na celu oprócz propagandy prasowej, wydawanie książek. Cegielski jednak ograniczył pracę tej instytucji do propagandy prasowej, zaznaczając, że potrzebne są wielkie pieniądze na wydawnictwo gazet i na honorarjum dla autorów. Ostatecznie miało załatwić sprawę tą G.U.M. i I, lecz dopóki ona nie rozstrzygnięta, żadnych praw niema. Wyjeżdżając za granicę, Cegielski wyjechał od Makarenka mianowanie na kierownika propagandy prasowej. W Wiedniu Minister proponował Cegielskiemu podać projekt, lecz on trochę mówił o tem, lecz na piśmie nie podał: Informacyjna praca powinna obejmować nie tylko wiadomości do gazet, lecz i rzeczy poważniejsze. Po części pracują w tym kierunku niektóre misje, lecz praca ta jest nieskoordynowana i dlatego niezbędne jest jakieś centrum. D. Lewickij⁷³ podał projekt instytutu propagandy, lecz na to potrzeba wiele pieniędzy. Misja Praska wysłała swój projekt organizacji pracy informacyjnej. Zasadniczo jeszcze nic konkretnego nie zdecydowano, a jaki sposób ulepszyć sprawę informacji, i tą sprawą ma się zająć rada posłów i prezesów misji.

JAKOWLEW: pyta, jaki jest stosunek MSZ względem wiedeńskiego biura prasowego.

Min. TEMNICKIJ: Biuro wiedeńskie zorganizowane jest staraniem i kosztem Sekretarjatu galicyjskiego. Była już podnoszona kwestja przyłączenia go do nas. W razie organizacji biura prasowego, biuro wiedeńskie weszło w skład nowej organizacji.

SŁAWINSKIJ: Wysłany w marcu r.b. przez misję praską projekt organizacji pracy prasowej przewiduje utworzenie specjalnego instytutu centralnego, przy udziale fachowców, w związku z misjami i poselstwami. Praca prasowa zupełnie była odgraniczona od wydaw-

---

⁷² Tsehelskyi, Longin (1875-1950), lawyer; member of the Parliament in Vienna (1907-1918), Galician Diet (1913-1918), the Ukrainian National Council in Lviv (1918-1919); first Secretary of Internal Affairs of the Western Ukrainian National Republic (1918-1920); Deputy Minister for Foreign Affairs of the Ukrainian National Republic (1919); special delegate of the Western National Republic in the USA.

⁷³ Levytskyi, Evhen (1870-1925), political leader and journalist; founder of the Ukrainian National Democratic Party in Galicia; member of the Parliament in Vienna from 1907; member of the Ukrainian National Council in Lviv (1918); envoy of the Western Ukrainian Republic in Berlin and Prague (1919-1920).

niczej, lecz musiała podlegać instytutowi. Projektował się tam także oddział referatów w rozmaitych kwestjach aktualnych dla rządu i misji.

D. LEWICKI podaje następujący

PROJEKT ORGANIZACJI WEWNĘTRZNEJ I ZEWNĘTRZNEJ INFORMACJI PRASOWEJ

Zewnętrzna praca informacyjna może tylko wtedy być prawidłowo zorganizowana i osiągnąć pożądane rezultaty, jeżeli sama będzie dokładnie informowana, co — w danych państwach wiedzą o Ukrainie, co najwięcej na Ukrainie interesuje każde z tych państw, w jaki sposób prasa danego państwa traktuje sprawę wschodnią, szczególnie polską, żydowską i rosyjską. Z tego wynika, że przede wszystkim musi być należycie zorganizowana informacja wewnętrzna i ta ostatnia powinna być podstawą pracy informacyjnej. Wobec tego, że wewnętrzna organizacja prasowa-informacyjna czyni regularne wyciągi prasowe, łatwo można będzie obserwować sytuację i pracować według zgóry ułożonego planu. Zrozumiałe jest, że praca w tych 2-ch kierunkach musi być ściśle połączona i kierować nią musi jeden człowiek.

A.

W wielkich centrach — Londynie, Waszyngtonie, Paryżu, Rzymie, Berlinie, Wiedniu — musimy w biurze informacyjnym mieć przynajmniej 2 osoby, które czytały by pisma krajowe i robiły by z nich wyciągi dla komunikatów tygodniowych. W mniejszych zaś centrach, jak Bern, Gaga, Kopenhaga, Stokholm, Chrystjanja, Holsongfors, Ateny, Sofja, Bukareszt, Belgrad, Budapeszt, Carograd, Praga — wystarczy nawet jeden referent do prasy krajowej.

B.

Oprócz kierownika biura informacyjnego powinny być też pracownicy do pisania na maszynie, — w małych centrach 1, w wielkich 3.

II. KIEROWNICTWO

Główne biuro informacyjne musi obrać sobie miejsce pobytu

w jednym z mniejszych centrów, bo tam swobodniej może rozwinąć działalność swoją. Gaaga posiada bardzo dobre położenie geograficzne, wobec tego, że biuro może prędko skomunikować się ze wszystkimi głównymi centrami Kontynentu. Z punktu widzenia politycznego — większe znaczenie ma Kopenhaga, dlatego, że tam krzyżują się wszystkie sprawy wielkich państw i na czele poselstw stoją zawsze ważniejsi dyplomaci.

Główne biuro informacyjne podlega bezpośrednio ministerstwu S.Z. i bezpośrednio od niego, lub przez centralę podawczą w Wiedniu, otrzymuje depeze i inny materiał, jak również dyrektywy i instrukcje.

Wszystkie inne biura informacyjne przesyłają każdy tydzień do Biura głównego komunikaty w sprawie ukraińskiej w odpowiedniej prasie krajowej. Wszystkie meldunki informacji wewnętrznej centralne biuro wykorzystuje do komunikatu tygodniowego, który przesyła do Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Ten materiał wpływający jest dla biura centralnego podstawą dla dostarczania informacji, według otrzymanych przepisów.

Depeze informacyjne będą się przysyłały z Wiednia tylko do biura Centralnego i tylko stamtąd, po opracowaniu danego materiału, będą odsyłały się do innych biur informacyjnych.

Centralne biuro informacyjne musi samo popracować i rozstrzygnąć niektóre kwestje i rozesłać do innych biur. Może także to biuro polecić niektórym biurom miejscowym napisać artykuły i przesłać do centralnego biura.

Centralne Biuro Informacyjne musi składać się: z oddziału przychodzących wiadomości, oddział depez i literacki oddział, w pierwszych 2-ch oddziałach musi być po 2-ch pracowników i w 3-m trzech pracowników, t.j. razem z kierownikami i 3-ma maszynistami łącznie osób.

Biuro centralne wydaje dwutygodniowy biuletyn, w którym umieszcza się najlepszy materiał, dla biuletynów, które będą wydawały się w rozmaitych centrach. Artykuły i inny materiał, który będzie znajdował się w tym biuletynie muszą być przedrukowane niezwłocznie w innych biuletynach. Biuro Informacyjne w nadzwyczajnych wypadkach może zwrócić się z zapytaniem do biura centralnego telegraficznie, żeby sprawdzić niektóre wiadomości, które zjawily się w prasie.

III.

PRACA BIUR INFORMACYJNYCH

Kierownikami biur informacyjnych muszą być jednostki należące do poselstw, żeby był kontakt między pracą informacyjną i dyplomatyczną. Niezależnie od tego, że biura informacyjne zależne są od biura centralnego, muszą one jednak pracować pod nadzorem posła, żeby nie wytworzyło się jakieś specjalne przedstawicielstwo, jak również kierować się dyplomacją przy przeprowadzaniu w życie niektórych zadań politycznych.

Biura informacyjne muszą przede wszystkim postarać się o to, by w odpowiednich państwach była podnoszona kwestja ukraińska. Lepiej, żeby mieli o sprawie ukraińskiej mylne poglądy, niż żeby milczeli. Wszystek materiał agitacyjny musi być wykorzystany: dotyczy, broszury, książki ilustrowane, artykuły, notatki, depesze.

Ponieważ nie posiadamy odpowiedniego personelu, należy postawić sobie za zadanie jaknajprędzej przygotować.

Biuro centralne powinno rozesłać teraz okólniki w sprawie ukraińskiej: Ukraina i Rosja, Ukraina i Polska, Ukraina i żydzi, niepodległość i federacja, rola ekonomiczna Ukrainy i t.d.

IV. (K O S Z T A)

Dla 6 wielkich i 13 małych biur trzeba mieć 19 kierowników, 50 stałych współpracowników i 31 osobę technicznej siły pomocniczej, czyli razem 100 osób. Pensja mniejwięcej taka: dla pierwszych 1000 koron, dla drugich 500 i dla trzecich 200, razem 50.000 koron. Na wydatki kancelaryjne dla 19 biur trzeba rachować 5.000, nieprzewidziane wydatki 10.000 koron. Tak, że wszystko razem wynosi 65.000 koron. Na wydatki telegraficzne 15.000, na wydawanie biuletynów (Waszyngton, Londyn, Paryż, Rzym, Berlin, Wiedeń Szwajcaria, Kopenhaga, Sofja, Praga) 25.000 koron.

W ten sposób wszystkie wydatki będą wynosiły 105.000 koron. ewentualnie po 125.000 koron na miesiąc.

JAKOWLIW: Kiedy tworzyły się misje M.S.Z. projektowano zorganizowanie oddziału prasowego w Paryżu. Było przy misji paryskiej kolegijum dziennikarzy mieliśmy wyasygnowane pieniądze, i wiadomo z czyjej winy nic z tego nie wyszło i biuro informacyjne było zlikwidowane. Zcentralizowanie wydawniczej i prasowej działalności potrzebne jest, lecz z organizacją specjalnego instytutu na-

leży poczekać. Misje niech w dalszym ciągu podają instrukcje, lecz misje muszą mieć wiadomości z kraju.

SŁAWINSKIJ: Nie mamy ludzi do informacji prasowych, należy ich przygotować. W centrum musi koniecznie być oddział referatów.

PORSCH: Praca prasowa musi być kontrolowana przez posłów i prezesów misji. Projekt utworzenia instytutu dobry jest. U nas brak materiału w kwestji politycznej, należy zbierać go, opracowywać. Tym zajmuje się biuro prasowe w Berlinie, ono dostarcza materiał dziennikarzom. Książki wydawać można i przez miejscowe firmy, a w Niemczech zgłaszają się wydawcy. Berlińskie biuro opracowuje przegląd działalności politycznej dla rządu, jak również ekonomiczne i finansowe, takie też zadanie i biur informacyjnych przy poselstwach i misjach. Jeżeli chcemy mieć wiadomości szczegółowsze, to należy zwracać się do biura Demerta i dostanie od niego, za niewielką cenę najlepszego materiału. Do biura Woljera posyłają się biuletyny. Dziennikarzom płaci się osobno za artykuły. Literaturę zbieramy dla siebie i rządu, tajne wiadomości też.

ZUK: Informacji u nas za dużo, lecz za mało dyplomacji. Poselstwa i misje są organami przede wszystkim dyplomatyczno-politycznymi, a nie prasowymi i wydawniczymi biurami, w które one przetworzyły się. Funkcje te należy poręczyć jakiejś specjalnej instytucji. Dotąd na propagandę prasową wydano wiele pieniędzy, rezultaty jednak minimalne, bo praca idzie bez żadnego planu.

ZALIZNIAK: Ministerstwo same ma zamiar wydawać obwieszczenia. Trzeba też wydać polityczno-dyplomatyczny materiał, a także tłumaczenia z obcych języków w kwestji prawa międzynarodowego i polityki międzynarodowej i inne.

ZUK: zauważa, że materiał polityczno-dyplomatyczny z historii naszej zbiera się i będzie wydrukowany.

Na tem posiedzenie kończy się o godz. 8 wieczorem.

Podpisał: Temnickij.

Zuk.

Posiedzenie 10.

z dnia 12.8.1919. w hotelu Punn o godz. 5 popołudniu.

OBEJNI: Minister W. Temnickij, Buraczinskij, M. Sławinskij, D. Lewickij, M. Zalizniak, A. Olesnickij, K. Łoskij, W. Poletika, A. Jakowliw, M. Porsch, Chomiak, zastępca agenta

finansowego. Grupa w Berlinie.
Przewodniczy minister Temnickij, protokuje M. Zalizniak.

Zastępca agenta finansowego p. Chomiak podaje następujące

**INFORMACJE O NASZYM STANIE FINANSOWYM ZAGRANICĄ,
W ZWIĄZKU Z ZABEZPIECZENIEM POSELSTW I MISJI.**

Z pieniędzmi u nas bardzo nieszczęśliwie, niewiele mamy do swego rozporządzenia. Nie możemy wykładać 10 mil. franków Sidorence. Z Wiednia wzięto 21 mil. koron zmienionych w Holandji na obcą walutę, a 20 mil. w koronach, 205 mil. zostało w banku Austro-Węgierskim. W Berlinie do rozporządzenia około 210.000 marek posiadamy. Zamkniętych w banku niemieckim w Berlinie około 412 mil. marek. Dokładnego sprawozdania dać nie może, bo nie w tym celu jechał tutaj.

TEMNICKIJ: Ile jest wogóle pieniędzy, ile zamknięto, ile i w jaki sposób można dostać, ile możecie dać na politykę zagraniczną.

CHOMIAK: W Berlinie wzięto 8 mil. marek na rachunek osobisty Supruna. Z tych 3.116.103 mil. wydano na misje od stycznia do sierpnia. Suprun chciał otworzyć dwa fundy: na misje i fundy narodowe. Było to uczynione z wiedeńskiego fondu państwowego. Sprawa dalszych wypłat misjom stoi marnie. Wiedeńskie akredytywy Supruna są wyczerpane całkowicie. W Berlinie Suprun posiada akredytywy na 150 mil., z tych 110 mil. na cele wyżej wskazane, a 40 mil. mogło być użyte na inne cele. Z 41 mil. koron austriackich (21 zmienionych i 20 koron) $\frac{1}{3}$ przeznaczają się na fundy misyjne, a $\frac{2}{3}$ na narodowe fundy.

PORSCH: posi złożyć sprawozdanie ministrowi o pakietach z pieniędzmi do Holandji i dla niego i o akredytywach na 110 mil. na Berlin. Zapytuje p. Chomiaka, czy finansowa agencja może zaspokoić potrzeby misji do końca roku.

CHOMIAK: Pieniądze będą się wypłacały, lecz jak długo nie można z góry przewidzieć.

SŁAWINSKIJ: W jaki sposób wypłacać pensję urzędnikom? Najlepiej było by, gdyby agencja finansowa zakupowała odnośnie waluty i wypłacała je w odpowiednich walutach misjom.

LEWICKIJ: Należy zabezpieczyć misje na dłuższy czas, bo to

uproszcza robotę. Ustalić należy dla każdej misji walutę jej państwa i wypłacać według kursu od stycznia 1919 r. t.j. czasu wyjazdu misji, jak również agent finansowy musi wypłacać wszystko co się należy według etatu i nie ma prawa sam nic skreślać.

JAKOWLIW: na wszystkie misje i poselstwa potrzebne są 540 tys. guldenów, a w Holandji w banku leży więcej niż 1 mil. guld. U mnie urzędnicy zgodzili się brać gulden za 4 karbowańce.

PORSCH: Stan finansowy misji obejmuje następujące: 1) etat, 2) walutę, 3) fundusze misyjne. Podnoszę kwestję tylko waluty. Prawo budżetowe nie pozwala robić wypłat w obcej walucie. Moja propozycja — wyznaczyć osobiście etat każdej misji na podstawie tych samych zasad, jak i w poselstwach. Pensja zasadnicza musi być wszędzie jednakowa, osobno można zatwierdzić dodatki drożyznianie, a osobno pokrywać różnicę przy wymianie na walutę obcych państw.

SŁAWINSKIJ: Wypowiada się za ustaleniem waluty na krótki czas.

PORSCH: Jeżeli przyjąć etat na obcej walucie, niema dyjet. Należy przejrzeć etat na podstawie realnej pracy, i wyrobić odpowiednie prawo.

ŁOSKIJ: Wypłacać według etatów po określeniu wartości karbowańca w danej walucie na podstawie kosztów realnych życia.

Na tem posiedzenie kończy się o godz. 8 wiecz.

Podpisał: W. Temnickij.

Posiedzenie 11.

dnia 13.8.1919. w hotelu Punn o godz. 11 rano.

OBECNI: Minister W. Temnickij, M. Porsch, M. Sławinskij, D. Lewickij, W. Poletika, M. Zalizniak, J. Olesnickij, A. Jakowlew, K. Łoski, O. Buraczynskij, A. Zuk.

Przewodniczy Minister Temnickij, protokuje M. Zalizniak.

Minister TEMNICKIJ: Chomiak oficjalnie zawiadomił, że do końca roku misje mają utrzymanie zapewnione. Wypłaty będzie robiła agencja finansowa w walucie odnośnego państwa. Sprawę ustalenia wydatków każdej misji i poselstwa załatwi Minister wspólnie z obecnymi tutaj przedstawicielami misji.

PORSCH referuje

SPRAWĘ POLITYKI EKONOMICZNEJ.

Należy wzbudzić zainteresowanie w odpowiednich kołach i urzędach każdego państwa do Ukrainy, jako jednostki ekonomicznej. To ma być podstawą naszej pracy informacyjnej. Już powstała idea między państwowych i międzynarodowych organizacji ekonomicznych. W wielu miejscach były utworzone izby handlowe. Trzeba, żeby nasze kooperatywy nawiązały kontakt z odpowiednimi organizacjami za granicą i opracowały sobie plan pracy. Trzeba się zająć założeniem banków zagranicą dla pracy na Ukrainie. Trzecia forma działalności ekonomicznej — tworzenie towarzystw dla okazania pomocy przy wywożeniu i wwożeniu. Należy oszczędzać fundusz narodowy za granicą. Forma prymitywna — zmienić na walutę obcą i umieścić w państwie neutralnym. Nam potrzebna jest zamiana towarami. Wszystkie państwa europejskie przygotowują towar do wywieżenia na wschód. Za te pieniądze, które posiadamy za granicą, nabyć banki zagranicą.

LEWICKIJ: specjalny nacisk kładzie na organizację naszej polityki finansowej, w Ameryce, w celu wykorzystania pieniędzy naszych emigrantów. Trzeba organizować nasze kooperatywy zagranicą i utworzyć centrum dla spraw ekonomicznych zagranicą, które by kontrolowało każde kupno (pod względem czystości i solidności).

Należy puścić w obrót za granicą karbowance, należy jednak zabezpieczyć obcą walutą do 30%. W tym celu wydać specjalną serię naszych pieniędzy. Należy ogłosić o bogactwach naturalnych Ukrainy, żeby zaciekawić cudzoziemców Ukrainą.

JAKOWLEW: Sprawy waluty rozstrzygać nie możemy, do tego potrzebni są fachowcy. Przy każdej misji musimy mieć państwowych komisarzy handlowych, wysyłać ich może i państwo nieuznane. Do tego nie trzeba wiele pieniędzy. Znajdą się tacy, którzy będą pracować honorowo.

SŁAWINSKIJ: Podtrzymuje plan Lewickiego. Emigranci nasi składać depozyty w solidnym banku amerykańskim a w kraju spłacać walutą ukraińską. Założyć banki zagranicą, jak np. szwajcarsko-ukraiński bank. Z kupowaniem t.zw. „pakietów” w bankach należy być ostrożnie. Nie dawać zleceń ludziom nie godnym zaufania, poselstwa powinny zbierać dane co dane państwo może dać, a czego potrzebuje od Ukrainy. Utworzyć centrum dla hadlowo-finansowych operacji za granicą. Niebawem wyjdzie w Pradze broszura o bogactwach Ukrainy. (**OLESNICKIJ:** w Anglii także wychodzi). Wyjaśnić należy gdzie i jakie fabryki na Ukrainie można zakładać i szu-

kać za granicą przedsiębiorców i kapitałów.

ZUK: uważa dyskusję za bezpłodną. Żadne prawidłowe stosunki ekonomiczne zagranicą nie są możliwe, dopóki nie będzie porządku w kraju i dopóki nas nie uznają, jako państwo. Przedtem należy umowy handlowe pozawierać z obcymi państwami, a wtedy możliwa będzie zamiana towarami. Lecz żadnych umów nikt nie będzie z nami zawierał, bo my nie jesteśmy uznani jako państwo. Naszą sytuację finansową można poprawić tylko przez zaciągnięcie pożyczki zagranicznej, lecz nikt jej nam nie udzieli, ze względu na nasze stanowisko międzynarodowe i wewnętrzne. Kooperatywy, jako instytucje prywatne mogłyby jeszcze cokolwiek robić, lecz i one pieniędzy nie mają. Praca nasza zagranicą w kierunku ekonomicznym mogła by się wyrazić jedynie w tworzeniu organizacji dla obopólnego poznania ekonomicznego. One przygotowują teren dla realnych stosunków ekonomicznych w przyszłości. Przy każdym poselstwie i misji trzeba mieć handlowych i finansowych agentów. Agentami mogą tylko być ludzie wskazani przez kooperatywy.

ZALIZNIAK: podkreśla potrzebę konsulatów i agentów ekonomicznych zagranicą, praca których mogła by być ześrodkowana w centrum dla spraw ekonomicznych przy ekspozyturze ministerstwa S.Z. zagranicą Ukrainy. Należy wydać instrukcję dla agentów handlowych, jak mają postępować i jakie mają być stosunki między nimi i poselstwami i misjami.

OLESNICKIJ: uważa za konieczne założenia banku anglo-ukraińskiego.

PORSCH: polityka handlowa i finansowa ma nam dopomagać w wywalczeniu niepodległości Ukrainie. Jeżeli będą wracali (niemcy) koloniści niemieccy na Ukrainę, mogą dać nam marki i wziąć grzywny.

Na tem posiedzenie kończy się o godz. pierwszej popołudniu.

Podpisał W. Temnickij.

Posiedzenie 12.

z dnia 14.8.1919 r. w hotelu Punn o godz. 5 popoł.

OBECNI: Minister W. Temnickij, M. Wasylko, M. Sławinskij, M. Porsch, M. Zalizniak, J. Olesnickij, D. Poletika, A. Jakowliw, K. Łoskij, D. Lewickij, O. Buraczinskij, A. Zuk. Przewodniczy minister W. Temnickij, protokuje M. Zalizniak.

O ORGANIZACJI MISJI

referuje M. Porsch: Misje organizowały się mechanicznie. Wyższa władza naznaczała nie tylko prezesów, lecz i urzędników, ci ostatni często byli przyjmowani bez porozumienia z prezesami. To naturalnie było powodem do sporów. Wynikła sprawa „naddnieprzańców” i „naddniestrzańców”. Naznaczenie galicjan na odpowiedzialne posady posłużyło by naszym wrogom powodem do wystąpienia przeciwko nam: „intryga galicyjska”. Lecz obecność galicjan w misjach naszych jest niezbędna. Między nimi są najlepsi pracownicy. Minister miał porozmawiać z każdym prezesem misji, jakie zmiany personalne należy zaprowadzić.

SŁAWINSKIJ: Nie należy robić żadnej różnicy między naddnieprzańcami i naddniestrzańcami. Galicjanie mogą być korzystni na Ukrainie a naddnieprzańcy w Galicji.

D. LEWICKIJ: Urząd nasz jeszcze za czasów Czechowskiego wysłał prezesów misji, którzy nie zgadzali się z programem polityki wewnętrznej rządu. Boi się, czy wszystko, o czym się tu mówiło odpowiada zamiarom rządu. W misjach jest wiele nieodpowiedniego elementu, który nas kompromituje. Minister powinien zwrócić na to uwagę, i usunąć ten element. Zastrzega się przeciwko narzekaniom, że Sekretarjat wywołał nieporozumienie.

BURACZYNSKIJ: Rozdział między galicjanami i ukraińcami miał charakter prawno-państwowy. Po ogłoszeniu połączenia w styczniu 1919 r. Rada ludowa uchwaliła połączenie Galicji z Ukrainą, lecz do konkretnego rezultatu nie doszło, i do przeprowadzenia tej sprawy przez konstytuante ma dalej istnieć Rada i Sekretarjat Państwowy. Dyrektorjat nie przyjął do wiadomości mianowania przez Radę narodową uniwersałem z dnia 23 stycznia 1919 r. sekretarza spraw zagranicznych. Na specjalnym posiedzeniu uchwalono, że przedstawiciel za granicą ma być jeden, wspólny, z wyjątkiem b. Austro-Węgier. Obsada stanowisk ma być w porozumieniu z sekretarjatem. Tego rząd naddnieprzański nie przytrzymał się. Sekretarjat osobnej polityki nie prowadził. Amerykanie proponowali galicjanom wyrzec się Dyrektorjatu. Bolszewicy węgierscy proponowali zgodę z Leninem. Rakowski proponował zawieszenie broni, lecz sekretarjat wszystkie te propozycje odrzucił. W ciężkiej chwili, kiedy nie było amunicji, rząd ukraiński posłał komisję dla kontroli Sekretarjatu (Temickij: komisji takiej nie było).

SŁAWINSKIJ: Złej woli nie było w wzajemnych stosunkach między galicjanami i naddnieprzańcami, są tylko różnice historyczne,

kulturalne, psychologiczne, one to były powodem nieporozumienia. Jeżeli dwa państwa, to poco Galicja brała udział w kongresie ludowym? Jeżeli jedno państwo, to poco dwaj ministrowie spraw zagranicznych? Kiedy przyjechała do Pragi komisja w celu zawarcia umowy handlowej z czechami, oznajmiła mi, że jestem posłem umowy handlowej z czechami, oznajmiła mi, że jestem posłem z Ukrainy i do spraw galicyjskich nie mam prawa mieszać się. U nas faktycznie nie ma jedności. Jest jedna Ukraina bez podziałów i tak musi być.

JAKOWLIW: Ja nic nie wiedziałem o tych nieporozumieniach. Uważałem, że kongres ludowy był właśnie konstytuanta, o której wspominała uchwała Rady Ludowej. W razie zmiany rządu polityka zagraniczna nie powinna się zmieniać.

SŁAWINSKIJ: Posłowie reprezentują nie rząd, a państwo. Zmiany w przedstawicielstwach zagranicznych następują przy zmianie orientacji.

OLESNICKIJ: Od chwili ogłoszenia złączenia 2-ch państw, istnieje tylko jedno. Panejko jechał do Paryża przed zjednoczeniem. Zatrzymanie urzędu specjalnego sekretarza dla spraw zagranicznych dla Galicji — było omyłką.

PORSCH: My reprezentujemy państwo, konkretnie urząd. Polityki na własną rękę nie możemy prowadzić. Poseł nie może bronić swojej partji. Nie będzie to złem, jeżeli się usunie ludzi, którzy kompromitują nas.

ŁOSKIJ: Trzeba wyjaśnić, kto ma organizować misje, poseł, minister czy rada ministrów. Trzeba, żeby poseł naznaczał do szóstej rangi włącznie. Jeżeli pracownik jest nieodpowiednim, minister po porozumieniu się z posłem, proponuje jemu zwolnić się.

SŁAWINSKIJ: Należy wziąć pod uwagę znaczenie demokracji i socjalizmu. Reprezentować państwo mogą tylko ludzie zasad demokratycznych, żeby mogli mieć kontakt z demokracją.

TEMNICKIJ: daje wyjaśnienia, kogo on zastępuje, jakie jest jego stanowisko względem rządu i państwa do polityki wewnętrznej itd.

WASILKO: Przyjechałem do Berna w nieszczęśliwej godzinie. Na dwa dni przed rezolucją paryską w sprawie Galicji. Łukaszewicz absolutnie był nieodpowiednim. Ja byłem w departamencie politycznym i u posła czeskiego. Sytuacja posła ukraińskiego w Bernie nie przyjemna. Szefem departamentu spraw politycznych jest Paławiczin, jego szefem — Kaljonder. Kaljonder skarżył się, że Szwajcarja dotąd nie mogła uznać Ukrainy i to od niej niezależne. On jest specjali-

stą w sprawie „ligi narodów”. Obiecał swoją pomoc, zasięgał informacji o naszej sprawie. Ja dziękowałem jemu w imieniu Petlury. Kiedy otrzymałem depezę o wysłaniu Maniewicza do Rumunji wysłałem list do posła rumuńskiego. Ten obwiniał nas w imperjalizmie (Besarabja, Bukowina). Imię Stepankowskiego jest obecnie dla nas bardzo szkodliwe: rumuni pewni są, że dostaną Besarabję i Bukowinę, lecz chcą mieć akt legalny, bo wierzą w naszą przyszłość i siłę. Oni są związani z polakami na życie i śmierć. Poseł czeski Baroczek,⁷⁴ ostrzega mnie, żebyśmy nie rachowali na nieporozumienie w państwach Ententy. Poseł rumuński ułożył specjalny referat do urzędu swego, pokazał go mnie. W referacie tym sprzyja nam. Wskazuje na wroga historycznego — Rosję. Poseł rumuński Pakljano ułatwi mi spotkanie z posłem włoskim. Hetman jest w Szwajcarii, posłał zaufanego człowieka do Wiednia, żeby się dowiedzieć, co się dzieje w kołach ukraińskich. Francja ma zamiar zaprowadzić na Ukrainie rząd hetmana, który był by pod władzą Polski. Skoropadski jest kandydatem, lecz Francja jego nie chce, podaje księcia Czetwertyńskiego. Ja jednak obstaję za niepodległością naszego państwa. Rumuni bardzo boją się wielkiej Rosji. Przeciwno polakom pomocy nam nie dadzą, gdybyśmy pogodzili się z polakami, pozwolą przewieźć amunicję.

JAKOWLIW: mówią o sprawach pogromów na Ukrainie w gazetach. Należy podać do wiadomości postanowienie, w którym przedstawiona jest sprawa żydowska na Ukrainie w prawdziwym świetle.

WASILKO: Odczytuje swoją depezę w tej sprawie do Paryża.

Minister TEMNICKIJ: nadmienia, że gdyby któremukolwiek posłowi przyszło by się przemawiać publicznie w sprawie żydowskiej, może wzorować się na depezy Wasilka.

Następnie Minister skonstatował, że porządek dzienny konferencji wyczerpany, a résumé naszych posiedzeń, które będą przedstawione przez p.p. Porscha i Sławinskiego, będą załączone do protokołów posiedzeń.

Na tym posiedzenie kończy się o godz. 8 wieczorem.

Podpisał W. Temnickij.

RESUME POSIEDZEN

przedstawione przez p. Porscha.

A.

1) Socjalno-polityczny rozwój państwowy całego świata ostatecznie jest tego przekonania, że likwidacja wojny będzie początkiem takiej rewolucji światowej, która drogą dyktatury klasy robotniczej ma bezpośrednio usunąć kapitalistyczne i zaprowadzić socjalistyczne gospodarstwo.

2) Klasa robotnicza sama jedna na całym świecie nie w stanie wyzwolić się od tych nacjonalistycznych, czasem imperjalistycznych i odrębnych pozycji państwowych, które jej narzuciła teraźniejsza wojna imperjalistyczna. Przez dłuższy czas jeszcze nie można spodziewać się jedności klasy robotniczej, jak w każdym państwie z osobna, tak i pomiędzy danymi państwami. Brak jedności psychologicznej, ideowej i organizacyjnej stoi na przeszkodzie ujednostajnienia akcji robotniczej przeciw kapitalizmowi tak na całym świecie, jak i w osobnych państwach. Dowiodła tego najlepiej akcja proletariatu całego świata, która projektowana była na 21 lipca (protest, strajk, manifestacja), przeciw traktatowi Wersalskiemu i obronie rewolucji rosyjskiej. W Anglii, Francji, Włochach, Belgii, Holandji, Danji, pod wpływem ustępstw rządów proletariatu nie tylko nie podniósł tego protestu lecz całkiem zrzekł się jego.

3) Niebezpieczeństwo dla teraźniejszego rządu kapitalistycznego dla każdego państwa minęło i z każdym dniem znika, z chwilą zakończenia demobilizacji armji, a elementy socjalne, u których zawdzięczając wojnie zanikła wszelka różnica klasowa, zaczynając brać udział w działalności ekonomicznej i zajmują pewne stanowisko klasowe w procesie produkcji, a masy „bezrobotnych” powstałych z powodu demobilizacji armji i przemysłu, z chwilą przejścia przemysłu do pracy czasu pokojowego, każdego dnia zmniejszają się, specjalnie zaś w państwach zwyciężających.

4) Polityka rządów teraźniejszych w państwach jak w kwestji prawodawstwa robotniczego, tak i wymagań natury socjalistycznej pod wpływem ruchu robotniczego i następstw wojny, idzie w kierunku rozwiązania kompromisowego wysuniętych przez wojnę zagadnień ekonomicznych, finansowych etc. — 7-godz. roboczy dzień, w kopalniach (Anglija) sprawa agrarna, socjalizacja górnictwa i innych gałęzi, odmowa od interwencji w Rosji, wszystkie te dane, jak również

upadek „radiańskiej” władzy który miał miejsce najpierw w Bawarii, a potem i na Węgrzech, — jest najlepszym dowodem upadku idei dyktatury proletariatu.

II. Natomiast występuje na pierwszy plan demokratyzacja i socjalizacja życia, wpływ demokracji socjalistycznej.

a) demokratyzuje się życie polityczne, następuje reorganizacja prawa wyborczego, prawa wyborczego dla kobiet i t.d.

b) rządy, które prowadziły wojnę, mają we wszystkich państwach ustąpić a gdzieś już ustąpiły (Włochy), swoje miejsce rządom więcej demokratycznym, więcej zbliżonym do demokracji socjalistycznej.

c) Polityka finansowa rządów postępuje w kierunku zniesienia ciężaru podatkowego na klasy zamożne, które najwięcej zyskały w czasie wojny.

d) przygotowuje się, a gdzieś już przeprowadza się już (Rumunja, Polska) reforma agrarna, która rujnuje własność obszarników, demokratyzuje własność ziemską, oddając w prywatne posiadanie włościanom.

e) W sprawie obrony pracy zaprowadzają się najszerze reformy, które obejmują nie tylko przemysłowo-handlowe, lecz i sielsko-gospodarskie klasy robotnicze, stawiając cały proletariatu w znacznie lepsze warunki, i prawne i materialne, niż były przed wojną.

f) całe gospodarstwo wstępuje w stadium przejściowe od kapitalizmu do socjalizmu, wywołuje reformy we wszystkich gałęziach gospodarstwa ludowego w duchu wymagań klasy robotniczej.

III. Jednak, chociaż podstawy ustroju kapitalistycznego gospodarczego podkopują się, im dalej, tem więcej, jednak własność prywatna ma zasoby produkcji jak i dawniej zostaje podstawą ustroju społecznego, a demokracja formą życia państwowego.

B.

Nasza sytuacja międzynarodowa zależy od sytuacji wewnętrznej. Nasza bezsilność wewnętrzna jest bezpośrednią przyczyną tego, że wszystkie nasze starania przez Ententę w sprawie uznania niepodległości Ukrainy spełzły na niczym.

Wobec tego wszystkie wysiłki rządu naszego powinny być skierowane w stronę wzmocnienia naszej sytuacji państwowej na tych podstawach, które dyktuje stanowisko obecne (wyżej zaznaczone) wszystkich państw świata, a mianowicie.

1) Rząd musi stopniowo wprowadzać w życie zasady demokratyczne.

Zasada budowania władzy państwowej na radach, chociażby i robotniczych — jest anachronizmem, b) 1) zasada ta była wyrazicielem czasu, warunków międzynarodowych i wewnętrznych, które były przepowiednią rozszerzenia władzy sowieckiej na całym świecie, bo 2) spodziewali się i omylili się, że taką władzą można zabezpieczyć Ukrainę od najazdu bolszewickiego.

2) Wobec tego rząd powinien niezwłocznie zabrać się do zaprowadzenia parlamentarnego ustroju demokratycznego, — parlament czy konstytuanta, — b) odbudowania organów samorządu miejscowego, c) do wyborów czasowego prezydenta republiki, opracowania tymczasowego prawa zasadniczego, którym kierowało by się nasze państwo, do konstytuanta, czy parlamentu. To są wymagania obecnej chwili na Ukrainie dla zaprowadzenia porządku w najgorszym czasie i dla utworzenia elastycznego aparatu władzy państwowej.

Taki kierunek odbudowy państwowej Ukrainy, wzbudziwszy wśród kół burżuazyjnej i socjalistycznej demokracji zach. Europy większe zaufania do rządu, utworzywszy szeroką bazę socjalną centralnej i miejscowej władzy państwowej (dopuszczone są do walki o władzę wszystkie elementy państwowe) — doprowadzi do konsolidacji elementów państwowych i okaże się pomocnym w zaopatrywaniu armji i uporządkowaniu tyłów.

3) Muszą być zmienione wewnątrz państwa zasady finansowo-ekonomicznej polityki, ze względu na niezmiennosc zasad gospodarstwa jak w światowym, tak i państwowym rozmiarze.

a) własność prywatna jest podstawą gospodarstwa ludowego.

b) dopuszczenia w wielkim rozmiarze prywatnej inicjatywy, rozumiejąc pod tym nie tylko indywidualną, lecz i zbiorową inicjatywę.

c) Rozwiązanie kwestji agrarnej na podstawie ekspropriacji wielkiej własności ziemskiej, a przy prywatnej własności ziemskiej włoścjan za wykupem.

d) Rekonstrukcja wewnętrznej polityki finansowej, z powodów wspomnianych w p.p. 1, 2 i 3.

e) Zaangażowanie obcego kapitału i sił technicznych do odbudowy naszego gospodarstwa ludowego. Wszystkie kraje, posiadające wiele kapitału i sił technicznych marzą o wschodzie, o wyzwoleniu jego z pod teroru komunistycznego i dyktatury. Państwa te, specjalnie zaś małe, jak np. Danja, Holandja, długo utrzymać się nie mogą, z powodu przepełnienia swoimi i obcymi towarami i kapitałami, i grozi im katastrofa ekonomiczna jeżeli dawny rosyjski rynek, lub jego część nie będzie wznowiony.

Lecz kapitał obcy, prywatno-kapitalistycznego gospodarstwa pójdzie na Ukrainę tylko wtedy, kiedy będzie zlikwidowana nawpół komunistyczna polityka rządu naszego, bo wtedy dopiero będzie mogła swobodnie się rozwijać prywatna inicjatywa gospodarcza.

C.

Dla przeprowadzenia w życie wymienionych reform, muszą być wypełnione następujące warunki:

a) niezwłoczne pojednanie się Dyrektorjatu z powstańcami i to nie tylko militarne, lecz i socjalno-polityczne.

b) Utworzenie koalicyjnego rządu demokratycznego, a wtedy będziemy mogli okazać opór zdecydowany reakcji rosyjskiej, której wyrazicielami są Denikin, Kołczak i Judenicz.

c) porozumienie z demokracją innych narodowości na Ukrainie, bo już czas odrzucić wązko-narodowo-etnograficzne zasady władzy, a na jego miejsce postawić narodowo-państwowoterytorjalne.

d) Praca rządu, wszystkich politycznych i społecznych organizacji musi być skierowana do konsolidacji partji politycznych na Ukrainie w kierunku państwowo-demokratycznym.

e) Czas ostateczny tym partjom demokratycznym zaprzestać strajkować i stanąć wreszcie do pracy przy odbudowie państwa.

f) Wszystkie partje jak i rząd muszą walczyć energicznie przeciwko intrygom i pracy rujnującej rozmaitych awanturników.

g) W interesie odbudowy państwa i ochrony zdobyczy rewolucji i wyzwolenia narodowego musi być zlikwidowane i to nie drogą przemocy, lecz drogą porozumienia i zgody rozdwojenie między naddnieprzańcami i naddniestrzańcami, które nam zarzucają nasi wrogowie. Z tego względu przedewszystkiem należy dążyć do zjednoczenia władzy cywilnej i wojskowej w ręku Wysokiego Dyrektorjatu, jak również do usunięcia instytutu dyktatury i specjalnego dowództwa wyższego armji galicyjskiej.

D.

Armja nasza zbudowana na podstawie najemnictwa. Nie mając możności odrazu pozbyć się tej ciężkiej materjalnie podstawy budowania siły militarnej, urząd państwowy powinien postawić sobie za zadanie i dołożyć wszelkich starań do tego:

1) by zaprowadzić obowiązkową służbę wojskową, i przygotować naukę dla rekrutów.

b) Ustanowić jak w starych tak i w nowych oddziałach wojskowych władzę i dyscyplinę rozumną na zasadzie pracy i fachowej nauki, dyscyplinę, która by przede wszystkim spadała na oficerów.

c) Nie mając dobrych kadr instruktorskich i oficerów sztabowych i zwracając uwagę na niebezpieczeństwo, wrazie przyjmowania oficerów rosyjskich, urząd wojskowy powinien zaangażować instruktorów i doświadczonych oficerów sztabowych z innych państw.

E.

Nasza polityka międzynarodowa, pod wpływem doświadczenia życiowego, musi przestać bujać w obłokach, a zejść na dolinę możliwości realnych. Doświadczenie 8-miesięcznej pracy na polu międzynarodowym wszystkich naszych misji i poselstw dało następujące rezultaty:

a) wszystkie nasze plany dotąd skierowywały się do zdobycia powodzenia u Ententy. Prosiłiśmy u nich uznania naszej niepodległości, prosiłiśmy materialno-technicznej pomocy. Życie rozbiło nasze plany. Nie uznali nas i pomocy żadnej nie dali, doprowadzili nas do ruiny.

Nawet Ententa jako taka sama nie istnieje. Na tle międzynarodowego zarysowuje się dyktatura anglo-amerykańska, jak wojskowa, tak i finansowo-ekonomiczna. Wobec tego nie możemy na Ententę pokładać wielkie nadzieje. Na polu międzynarodowym stoją już pojedyncze państwa świata;

b) wobec powyższego nie może być mowy o jakichś nadziejach na bolszewików. Choć bolszewizm jest silnym pod względem militarnym, jednak ekonomicznie przedstawia całkowitą ruinę, a wobec tego napewno upadnie wkrótce i militarnie. Jeszcze mniej nadziei na przyszłość ma komunizm na zachodzie. Z tego wynika, że pokładanie nadziei na bolszewizm, jakiegokolwiek pertraktacje z Sownarkomem, wszystko to tylko nie tylko kompromituje nas, lecz jest ruiną naszej pracy państwowej a nawet i państwa.

c) Nasza polityka międzynarodowa musi nareszcie stać się więcej realną. Musi się zabrać do oceny państw rozmaitych, starać się wzbudzić w niektórych zainteresowanie do politycznej niepodległości. Dlatego praca wszystkich naszych misji musi iść w kierunku zbliżenia Ukrainy do państw, które z natury muszą być nam przyjazne.

d) Z tego względu przede wszystkim musi nasza polityka międzynarodowa zaprzyjaźnić się (ma do tego i ekonomiczne i poli-

tyczne powody) z państwami ościennymi — Rumunją, Polską, Czechami, Włochami. Rumunja i Polska muszą wreszcie zrozumieć, że „jedyna i niedzielna” Rosja — to koniec ich niepodległości, ich dążeniom imperjalistycznym, że niepodległa Ukraina zabezpiecza ich od rosjan. Włochy, mając w przyszłości wielkie zatargi z Jugosławją, musi uważać Rosję Wielką, które jak i przedtem pod pretekstem obrony słowian, będzie przejawiała swoje tendencje imperjalistyczne jako największego wroga, a dawny handel z Ukrainą pobudziłaby politykę włoską do podtrzymywania walki ludu ukraińskiego do niepodległości politycznej. A wszystkie te państwa razem, jeżeli demokracji na polu ekonomicznym i politycznym nabiera coraz więcej siły, z drugiej zaś strony „jedyna i niedzielna” Rosja składa się z reakcyjnych i kontrrewolucyjnych sił, — powinny zdecydowanie podtrzymywać technicznie i dyplomatycznie demokrację ukraińską w jej walce za niepodległość państwową.

e) W obecnej chwili, rozmaite państwa powstałe na terenie b. Rosji, jak np. Estonja, Litwa, Łotwa, Gruzja i inne, broniąc swoje prawa państwowe są w dobrych stosunkach z państwami Ententy, specjalnie zaś z Anglią i Ameryką, korzystają z ich wpływu politycznego, i pomocy militarno-technicznej. Stojąc wśród nacji, które walczą o swe wyzwolenie narodowe, w formach państwowych, państwa bez wątpienia będą i nam dopomagały gdyż silna reakcja jedyna i niepodzielna Rosja — to marny koniec ich wysiłkom do państwowości narodowej. Otóż czas już najwyższy do nawiązania najściślejszych stosunków przede wszystkim dyplomatycznych, ze wszystkimi tymi państwami, żeby wykorzystać ich wpływ i stosunki z Ententą zwłaszcza Anglii i Ameryki, żeby jednym frontem stanąć przeciwko „jedynemu” i w obronie wspólnych interesów.

e) Zawarliśmy spokój z dwoma sąsiadami, jak Rumunja i Polska, zdobywszy w tych 2-ch państwach i w Czechach, a może i we Włoszech podtrzymanie skorzystawszy z wpływów „Randsztatten” (wśród nich także i Finlandja), my wszystkie starania i największe siły dyplomatyczne powinniśmy skierować niezwłocznie w kierunku uzyskania dla siebie Anglii i Ameryki.

f) Powstaje tutaj kwestja, która wynika omal nie we wszystkich państwach, w których są nasze przedstawicielstwa — to sprawa federacji w Rosji. Faktem niezaprzeczonym jest, to, że Anglja i Ameryka, jak również i Niemcy w kwestji rosyjskiej (wschodniej) stoją na gruncie federacyjnej przebudowy Rosji. My zasadniczo jesteśmy federalistami, to zgadzamy się z ideą ligi narodów. Lecz w kwestji rosyjskiej nie możemy stać na programowym domaganiu się Rosji

federacyjnej. W danym wypadku federacja jest warunkiem zdobycia pomocy od Anglii i Ameryki i sposób wykazania przed demokracją dwulicowości rosyjskich federalistów. My nie jesteśmy przeciwni federacji ludów państw b. Rosji. Lecz nie siłą wojskową. Kierunek demokratyczny — uznanie państwowości naszej, demokratycznie zwołane konstytuanty mają rozstrzygnąć tę kwestję każda z osobna, — jedyna droga do połączenia.

RESUMÉ POSIEDZEŃ przedstawione przez p. SŁAWINSKIEGO

Polityka zagraniczna Ukrainy, jak państwa tak i ludu, musi mieć kierunek, z jednej strony odpowiadający obecnej sytuacji światowej, z drugiej zaś strony odpowiadający naszym wymaganiom.

Sytuacja światowa obecnie jest bardzo skomplikowana, jak to zwykle bywa w przejściowej dobie historii. Wyraźnie zakreśla się nowy kierunek polityki międzynarodowej i kierunek ten mało ma wspólnego z t.zw. dyplomacją epoki poprzedniej. Zjawyły się nowe elementy do utworzenia nowych grup państwowych, związków i t.d. i elementy te także nie mają prawie nic wspólnego z podstawą związków epoki przedwojennej. Znaczenie suwerenitetu państwowego zanikło, jak dawniej królowie odgraniczali się na korzyść ludów, tak obecnie można zauważyć tendencje odgraniczenia niektórych państw na korzyść ludów, mieszkających w danych państwach, lub poza ich granicami. Praca najwybitniejszych działaczy państwowych Europy i Ameryki nad doprowadzeniem do porządku ligi narodów z jednej strony, kongresu socjalistycznego z drugiej, wyjaśnia w jakim kierunku zakłada się fundament przyszłych stosunków międzynarodowych. Głównymi czynnikami światowymi jest obecnie radykalna demokracja i koła socjalistyczne, i na nich musi polegać ukraińska polityka zagraniczna. Biorąc pod uwagę, że czynniki te, mniej więcej są czynnikami całego świata, że w całym świecie musimy szukać podtrzymania naszych dążeń i naszej pracy państwowej. Lecz ten proces tworzenia nowych form stosunków międzynarodowych posuwa się pod warunkiem przemocy politycznej jednej grupy państwowej nad drugą, które zwyciężyły w tą wojnę. To nie tak zwana Ententa, chociaż imię te jeszcze nie znikło z historii. Obecnie przewagę mają Anglija i Ameryka, które dla zabezpieczenia tej przewagi zawarły między sobą związek, a dla wzmocnienia tej przewagi u siebie przeprowadzają teraz nadzwyczaj radykalne socjalne (7 godz. robocz.

dzień) i polityczne reformy. Podstawą ekonomiczną tej przewagi są kolosalne interesy ekonomiczne tych państw w całej Europie, specjalnie zaś na wschodzie, w Azji i na całym świecie. Nasze terytorjum, jeżeli nie jest objektem, to przynajmniej drogą do tych interesów. Biorąc to wszystko pod uwagę, powinniśmy zwracać uwagę na Anglię i Amerykę, żeby zaspokajając nasze potrzeby, — nie stać na drodze, bo z tego może wyniknąć walka w której my nie możemy zwyciężyć.

Taki jest zakres naszej polityki międzynarodowej wyrachowany na czas dłuższy. I to by nam wystarczyło, gdybyśmy się zaliczali do tych państw, które zwyciężyły w obecnej wojnie. Nam konieczne jest zaraz, jeżeli nie całkowite uznanie, to przynajmniej częściowa pomoc moralna i materialna. Pomoc moralną możemy mieć od państw małych, wchodzących w skład Ententy, lub neutralnych, w socjalistycznych i radykalnych kołach innych państw i po części my to posiadamy. Cała sprawa polega na tem że potrzebna nam natychmiast pomoc materialna i my nie możemy jej mieć od Ententy. Wobec tego musimy zawierać stosunki ze wszystkimi tymi państwami, specjalnie zaś z sąsiednimi. Ci sąsiedzi (Rumunja, Polska) w polityce swojej przytrzymują się starych zasad stosunków międzynarodowych, wobec tego i musimy tak samo postępować z nimi. Za wszelką cenę, czy to siłą, czy innym sposobem musimy zawrzeć z nimi pokój, żeby można było w ten sposób pozbyć się najgłówniejszego wroga, bolszewizmu rosyjskiego, a to co my stracimy obecnie, można będzie w swoim czasie odzyskać, kiedy życie polityczne Europy będzie normalnem i stanie na drodze demokratyczno-socjalistycznej.

W związku z tym możliwa będzie praca w kierunku utworzenia drogi dla nawiązania stosunków ekonomicznych z państwami środkowej Europy, które już się zarysowują — przez Pragę i Bukareszt na Ukrainę, lecz to jest zadanie specjalne, — więc o nim mówić narazie nie będziemy.

W końcu należy zaznaczyć, że należy niezwłocznie zacząć pracę w sprawie nawiązania stosunków ze wszystkimi republikami, które powstały na terytorjum b. Rosji od Bałtyku do Kijowa. To doda i nam i im siły moralnej.

U.N.R.
Przewodniczący Ukr. wojsk
delegacji dla pertraktacji z pol.
N.D.W.P.

Dęblin, 15 sierpnia 19.
Nr. 33.

Do
Wojskowej delegacji N.D.W.P. dla prowadzenia per-
traktacji o zawieszenie broni.

W odpowiedzi na pismo z dnia 15 sierpnia 1919. Nr. 21. Ukr. Wojskowa Del. ma zaszczyt oświadczyć imieniem Głównego Atamana Wojsk. Ukr. Narodowej Republiki:

Wszystkie wypowiedziane Ukr.W.Del. na piśmie czy też w ustnej formie myśli, zgodne są z treścią listu Głównego Atamana Wojsk Ukr.N.R.. Petlury do Polskiego Gł. Dowództwa z dn. 17.7.19. pod L.01724, jakie stanowi podstawę dla pertraktacji delegacji pozostającej pod mem przewodnictwem.

Treść wyżej wspomnianego pisma Atamana Petlury podaliśmy do wiadomości Sztabu Galicyjsko-Wołyńskiego Frontu w pierwszym dniu naszego przybycia do Lwowa, t.j. w dniu 20 lipca b.r., skąd podano go do wiadomości G.D.W.P. jakie na podstawie tegoż listu uznano za odpowiednie wejść z nami w pertraktacje.

Pozostająca pod mem przewodnictwem delegacja nie jest także winną, iż Polskie gł. Dowództwo nie upoważniło swej delegacji prowadzić pertraktacje co do niektórych spraw poruszonych w liście At. Petlury a zarazem delegacja nasza nie może z tej przyczyny niewykonać swego zadania to jest wogóle nie wspominać o tych sprawach, a dać swą zgodę w czysto wojskowych kwestjach dalej idącą, niż to przewidziano w wiążących ją pełnomocnictwach.

Nie możemy równocześnie nie zwrócić naszej uwagi na to, że nie chcąc wdawać się w omawianie pewnych politycznych spraw i pragnąc ograniczyć się tylko do czysto wojskowych kwestji Polsk. W.Del. porusza ze swej strony czystą polityczną kwestję w punkcie 6. rozdziału A. w piśmie pod Nr. 21.

Ukr.W.Del. ma zaszczyt zapewnić P.W.Del., że żadna kwestja poruszona w pertraktacjach ze strony Ukr. Del. nie ma na celu stworzyć dla nas wygodnych warunków dla przyszłej politycznej walki. My pragniemy uzyskać tylko możliwe warunki w Ojczyźnie Gal. Armji dla jej walki z bolszewikami na terytorjum Ukrainy, tej walki, w której ona już cały miesiąc bierze pewny udział, co również zaznaczono w liście Gł. Atamana Petlury pod N.01724.

Ukr.W.Del. zapewnia P.W.Del., że Gł. Dow. wszystkich Ukr. Wojsk nie ma żadnych agresywnych zamiarów przeciw Polsce, iż, co wiadomem jest całej Europie, prowadzi ono wśród najcięższych warunków wojnę przeciw bolszewikom od pierwszej chwili narodzin bolszewizmu w Rosji, tj. już od dwóch lat, co wychodzi na bezpośrednią korzyść całej Europy Zachodniej. Do tej wojny zebrano teraz całą orężną siłę Ukrainy i z tego powodu zadziwia Gł.Dow.W.Ukr. myśl o rezerwach Armji Polskiej we wschodniej Galicji.

Ceniąc pokojowe zamiary polskie, Ukr.W.Del. podaje do wiadomości Polsk.W.Del., że oznaczone nią w piśmie pod Nr. 21. minimum polskich warunków, co się tyczy zawieszenia oręża, przekracza w pewnych ważnych punktach pełnomocnictwa jaką w tej sprawie otrzymała Ukr.W.Del. od Gł. Atamana Petlury. Zważywszy brak wszelkiej łączności z N.Dow.W.Ukr. i ważność decyzji a do jakich nie możemy wziąć na siebie całej inicjatywy i odpowiedzialności, Ukr. W. Del. prosi P. W. Del. zgodzić się na przerwanie konferencji nie dłużej jak na 10 dni z tem, aby jeszcze dzisiaj mogła nasza Delegacja w pełnym składzie odjechać do N.Dow.W.Ukr. przedłożenia mu warunków, jakie proponuje P.W.Del. aby następnie po otrzymanej zgodzie Gł. Dowództwa podpisać umowę na tych warunkach względnie na wypadek nie osiągnięcia zgody, zawiadomić P. Gł. Dow., iż pertraktacje o zawieszenie broni zrywa się.

General Sztabu Pułk. Lipko.
Przewodniczący Ukr.W.Delegacji.

Sekretarz
Husar kapt.

Za zgodność z oryginałem
Łucki sotnik.

71 T-18

Warszawa, dn. 20 sierpnia 1919.
1314/T2

[Godło]
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych
Podsekretarz Stanu
No. 58/3.

Z polecenia p. Wice-Ministra Spraw Zagranicznych przesyłamy przy niniejszym odpis depešy gen. Tutunika¹ do Przewodniczącego Delegacji Ukraińskiej pułk. Lipki w Dęblinie.

Z poważaniem

Sekretarjat Wice-Ministra
(podpis nieczytelny)

Do Adjutantury
Naczelnika Państwa
Belweder

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna Warszawa
L.Dz. 1314/T2 dnia 21/VIII.1919 r.

Stawki 793.15/VII 19.55 Dépêche au Chef Légation d'Ukraine en Pologne Colonel Lipko, Dęblin.

Je viens de recevoir renseignements certains que les troupes polonaises passent la rivière Zbrucz et pillent la population Stop. Outre cela les troupes polonaises désarment la milice, les commandants des stations, la gendarmerie galicienne et produisent des arrêts Stop. Jusqu'à maintenant les Polonais ont occupé Satanów, Jurynce, Aleksandrówka, Weselec, Kuźmin, Wierzchowce, de la région de Proskurow, Chemeryńce, Kuhajowce, de la région Kamieniec, outre cela les Polonais viennent chaque jour à Lanckoron et Smot-

¹ Turtunyk, Vasył (d. 1919), colonel of the army of the Ukrainian People's Republic; Deputy Chief of the Army (winter 1919); Commander of the Army of the Ukrainian People's Republic in 1919.

rycz Stop. Veuillez protester devant le commandement polonais en me mettant en connaissance des résultats Stop. Kamieniec en Podolie 15 VIII 19.N. 01978 Tutunik Général en Chef de l'Etat Major des armes activées.

72 T-18

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
W.Nr.10236/II.

Warszawa, dnia 20 sierpnia 1919 r.
1365/T2

Przebieg

pertraktacji o zawieszenie broni na froncie ukraińskim pomiędzy Delegacją Ukraińską Głównego Atamana Petlury i Polską Delegacją Wojskową z ramienia Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich, odbytych w Dęblinie w czasie od 10. sierpnia do 16. sierpnia 1919 r.

Dnia 10. sierpnia 1919 r. przybyła do obozu warownego Dęblin Delegacja ukraińska z płk. szt. gen. Lipko na czele o godzinie 7.30.

Delegacja polska z generałem-porucznikiem Durskim na czele przybyła dnia 9. sierpnia 1919 r. o godzinie 13.

Skład Delegacji polskiej z ramienia Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich wchodzi:

1. Generał-porucznik Trzaska Durski, jako przewodniczący,
2. Podpułkownik Hoszowski Wiktor, jako członek.
3. Major Kamiński Antoni — członek,
4. Rotmistrz Berger Rudolf — członek.
5. Porucznik Biernacki Mieczysław — członek,
6. Porucznik Wielowieyski Zbigniew — członek.

W skład Delegacji Ukraińskiej z ramienia Głównego Dowódcy Ukraińskiej Narodnej Republiki Atamana Petlury wchodzi:

1. Pułkownik Szt. Gen. Lipko, jako przewodniczący,
2. Podpułkownik Szt. Gen. Lewczuk — członek,
3. Sotnik Maszaniecki — członek,
4. Sotnik Łucki — członek,

5. Sotnik Husar — członek,
6. Sotnik Magalas — członek,
7. Sotnik Rucki — tłumacz.

O godzinie 10. po wzajemnem przedstawieniu się członków Delegacji i wymianie listów uwierzytelniających zagal posiedzenie General-porucznik Trzaska Durski, zaznaczając, że rozpoczyna pertraktacje w nadziei, iż doprowadzą one do zawieszenia broni, którego obie strony pragną i pożądamy, ponieważ jako dwa sąsiadujące narody będą musiały w najbliższej przyszłości żyć w zgodzie i przyjaźni. Równocześnie prosi o zachowanie tajemnicy aż do ratyfikacji umowy o zawieszeniu broni.

Płk. Szt. Gen. Lipko odpowiada, że Główne Dowództwo Wojsk Ukraińskich, pragnie dojść do porozumienia tem bardziej, że oba narody mają wspólnego wroga bolszewików, z którymi obecnie skuteczną walkę prowadzi.

Gen.-por. Durski odczytuje warunki i propozycje Nacz. Dow. W.P. (załącznik Nr. 1.) i objaśnia na mapie linię frontu wraz z przyczółkami, strefę neutralną i linię rozgraniczającą działalność wojsk polskich od ukraińskich, w czasie nastąpić mającej wspólnej ofensywy przeciw bolszewikom w kierunku półn.-wsch. do Szepetówki i dalej na północ.

Po wysłuchaniu dodatkowych objaśnień ze strony polskiej płk. Szt. Gen. Lipko przeczytał propozycję Gł. Dowódcy W. Ukr. Atamana Petlury z dnia 17. lipca 1919 r. i przy tem zazaczył, że armja ukraińska Galicyjska Naddniestrzańska, obecnie po reorganizacji wspólnie z armją Naddnieprzańską skutecznie walczy przeciw bolszewikom.

Następnie odczytuje 6 punktów zasadniczych (załącznik Nr. 5), na podstawie których Delegacja Wojska ukr. może zgodzić się na zawieszenie broni, objaśniając, że skutki tej umowy nie mogą mieć żadnego wpływu na przebieg konferencji pokojowej w Paryżu. N.P. wprowadzenie administracji cywilnej ukraińskiej na terytorjum, zajętem przez wojsko polskie nie może być pretekstem dla przesądzenia tych obszarów na korzyść jednej lub drugiej strony.

Na tem o godzinie 12.15 obrady odroczone do godziny 17. dla zbadania i omówienia warunków w instrukcjach i propozycjach zawartych, które wzajemnie sobie wręczono.

Każda Delegacja przemawiała w swoim języku a wnioski i propozycje zostały przetłumaczone.

Tegoż samego dnia o godz. 16. przyjechał mjr. Kamiński z War-

szawy i polska delegacja rozpoczęła swoje posiedzenie.

Rozpatrzono propozycję Gł. Atamana Petlury z 17. lipca b.r., a że takowe zostały podane już do wiadomości N.D.W.P. więc postanowiono na razie nie odpowiadać, tem bardziej, że zawierały punkty dotyczące się kwestji politycznych i spraw Galicji Wsch., co zupełnie odbiega od kompetencji Polskiej Delegacji Wojskowej.

Następnie przystąpiono do dyskusji nad „warunkami zasadniczymi” płk. Lipko (załącznik Nr. 5). Część I. punkt 1. w sprawie natychmiastowego wstrzymania operacji armji polskiej na wsch. od Zbrucza przyjęto, zaznaczając jako warunek potrzebę zatrzymania przyczółków i linii demarkacyjnej i strefy neutralnej do linii rzeki Smotrycz. Wojska ukraińskie mają być wycofane ze strefy neutralnej, a służbę bezpieczeństwa będą pełnić polskie komendy (żandarmerja polowa), które będą miały jako łączników, oficerów ukraińskich.

Punkt 2. odłożono do czasu kiedy Ukr. Del. przyjmie punkt 7. instrukcji N.D.W.P., a mianowicie punkty a, b, c, d.

Punkt 3. odrzucono, jako nie podpadający kompetencji del. pol.

Punkt 4. przyjęto, ale pod warunkiem, że będzie zagwarantowane osobiste bezpieczeństwo, względnie nietykalność tylko tym osobom, pochodzącym ze wsch. Galicji, które są nieposzlakowanej przeszłości. Względem obywateli, uchodźców ze wsch. Galicji, ściganych przez władze polskie za czyny karygodne, antypaństwowe i przeciw armji polskiej, zastrzegła sobie del. pol. w imieniu N.D.W.P. wszelkie kroki prawne.

Punkt 5. odłożono na razie, jako dotyczący się spraw cywilnych.

Punkt 6. przyjęto.

11 sierpnia 1919 r. godz. 9 (drugi dzień posiedzeń).

Ukr. Del. Wojsk. wręcza swoją pisemną odpowiedź na warunki zawieszenia broni, doręczone jej dnia poprzedniego, zawarte w instrukcji dla rokowań o zawieszenie broni (załącznik Nr. 7.), w której zgadzając się na punkty 1—6 włącznie instrukcji N.D.W.P. (załącznik Nr. 1.) wstrzymuje się na razie od odpowiedzi na punkt 7a, a w sprawie linii demarkacyjnej wzdłuż rzeki Zbrucza, oczekując poprzednio na odpowiedź deleg. pol. na punkta zasadnicze doręczone jej przez deleg. ukr.

Co się tyczy Szepetówki to w myśl punktu 8. instrukcji Nacz. Dow. W.P. może ukr. deleg. wojsk. dopiero po zawarciu zawieszenia broni dać ostateczną odpowiedź, zaznaczając już teraz, że Szepetówka, jako punkt znajdujący się jeszcze na razie w ręku bolszewików, nie może być brany pod obrady w sprawie linii demarkacyjnej pol-

sko-ukraińskiej.

Na punkt 7b. ukr. deleg. zgadza się zasadniczo jedynie na zasadzie wzajemności, a konkretne wnioski w powyższej kwestji postawi dopiero po otrzymaniu odpowiedzi na postawione przez nią poprzednio pytanie (załącznik Nr. 5.).

Punkt 7c, godząc się na 5-cio dniowy termin wypowiedzenia zawieszenia broni Nacz. Dow. W.Ukr. przyjmuje jednocześnie na siebie obowiązek informować Nacz. Dow. W.P. o wszelkiej akcji bolszewików i w razie potrzeby wezwać pomocy W.P., które jedynie w tym wypadku mogą linię demarkacyjną przekroczyć.

Godząc się na punkt 7c i 8. zaznacza ukr. deleg. wojsk., że zawarty w 9. punkcie warunek wymiany jeńców może być przez nią przyjęty jedynie w razie zupełnego oddania ze strony polskiej wszystkich jeńców tak Ukrainy Naddnieprzańskiej jak i Galicji Wschodniej.

Punkt 16. Ukraińska delegacja zgadza się na zabezpieczenie życia i mienia wychodźcom polskim przed bolszewikami zamieszkałymi na Ukrainie na podstawie istniejących praw Ukr. Narod. Resp. i w takim wypadku Rząd Rzeczypospolitej Polskiej zapewni bezpieczeństwo życia i mienia uchodźcom przed polską ofensywą mieszkańcom zachodniej części Ukraińskiej Narod. Republiki, nie biorąc pod uwagę ich narodowości i religji. Treść tej odpowiedzi przedyskutowano, poczem Ukr. Del. Wojsk. prosiła o pisemną odpowiedź na postawione przez płk. Lipko (załącznik Nr. 6) warunki. Temu życzeniu uczyniono zadość.

14. godz.

Ukr. Del. wojskowa wręczyła gen. por. Durskiemu list, w którym wyraża, że na podane przez Del. pol. warunki szczególnie na zatrzymanie przez nas przyczółków nad Zbruczem oraz strefy neutralnej na wsch. od Zbrucza zgodzić się nie może i prosi o wydanie pozwolenia na jej powrót do Kamieńca Podolskiego.

Gen. Por. Durski wezwał Ukr. Del. Wojsk. do sali obrad i przedstawił jej skutki zerwania rokowań, radząc jej, aby się wpieryw delegacji ukr. nad tym krokiem dobrze zastanowili i porozumieli z Nacz. Dow. W.Ukr. Zarazem wezwał gen. Durski, aby podali swoje konkretne wnioski wzgl. warunki, a to odrębne:

- a) odnośnie do zawieszenia broni,
- b) wspólnej akcji bojowej przeciw bolszewikom.

Ukr. Del. zgodziła się i wysłała jedną depezę do Szefa Sztabu Generalnego atamana Petlury, drugą do szefa Szt. armji wsch.-galic.

17. godz.

Polska Del. wojsk. wyjechała do Warszawy, celem porozumienia się z Nacz. Dow. W.P. i wyjednania złagodzenia warunków zawieszenia broni.

13. sierpnia 1919 r. godz. 14.

Po powrocie delegacji polskiej z Warszawy rozpoczynają się ponowne obrady dnia 13.8.

Przewodniczący gen. por. Durski otwiera o godz. 18 posiedzenie.

Przewodniczący Delegacji ukraińskiej płk. Szt. Gen. Lipko usprawiedliwia, że wskutek braku połączenia Hughesem z Naczelnym Dowództwem Wojsk Ukraińskich w Kamieńcu Podolskim, nie może jeszcze dać dziś odpowiedzi na pismo z dnia 10.bm. Uczyni to natychmiast po porozumieniu się ze swoim Dowództwem.

Gen. por. Durski: Nacz. Dow. W.P. oświadczyło, że wszelka akcja bojowa zostaje z chwilą podpisania traktatu o zawieszeniu broni zupełnie wstrzymana. Linją rozdzielającą (demarkacyjną) między frontem polskim a ukraińskim ma być rzeka Zbrucz z niezbędnymi i dotychczas już osiągniętymi zabezpieczeniami na wschodnim brzegu tej rzeki (przyczółki mostowe).

Nacz. Dow. W.P. wstrzymało swą akcję na Kamieniec Podolski, by podnieść znaczenie atamana Petlury i by dać dowód, iż ocenia należycie wartość wojskową Kamieńca Podolskiego dla Ukraińców.

Koniecznym jest stworzenie strefy neutralnej przynajmniej 5 km. dla obydwu stron.

Z chwilą podpisania zawieszenia broni w Dęblinie będzie wysłany do Nacz. Dow. W.Ukr. oficer łącznikowy z pomocnikami i na odwrót Nacz. Dow. W.Ukr. zechce wydelegować swego łącznika z pomocnikami, celem ułożenia dalszej przewidzianej współpracy.

Nacz. Dow. W.P. zastrzega sobie wolną rękę na wypadek przełamania frontu ukraińskiego przez bolszewików i uderzenia ich na polską linię, względnie gdyby Nacz. Dow. W.Ukr. życzyłyby sobie w tym wypadku pomocy.

Akcja wojsk atamana Petlury na Szepetówkę nieudała się, mimo to ukazały się fałszywe biuletyny o zajęciu nawet Dubna.

Pułk. Szt. Gen. Lipko: To intryga bolszewików.

Gen. Por. Durski: Nacz. Dow. W.P. nie ma żadnych nieprzyjacielskich zamiarów przeciw Petlurze. Przez swoją akcję chce stworzyć dla siebie taktycznie dogodną sytuację i uzyskać połączenie między Zbruczem a frontem poleskim.

Mimo zajęcia Równa przez Polaków, które już nastąpiło, Nacz.

Dow. W.P. zaznacza, że poruszenie to nie jest ofensywą i proponuje linię demarkacyjną.

Aby okazać swą dobrą wolę Nacz. Dow. W.P. jest skłonne, ponieważ widzi, że wojskom ukraińskim nasza akcja na Szepetówkę nie jest dogodna, zatrzymać swą ofensywę na linii Wołoczyska, Toki, Teofilpol, Kornica, Kriwan, Hoszcze, Pustomysty, Brezan, (załącznik Nr. 11.).

Zwrócić muszę na to uwagę, że nasza kawalerja jest już zadyrygowana na Szepetówkę, wobec czego rozkaz ściągnięcia jej w tył doszedłby zapóźno. Nacz. Dow. W.P. dało polecenie jednak, by się kawalerja w razie napotkania wojsk ukraińskich nie wdawała w walkę zaczepną.

Nacz. Dow. W.P. żąda ze strony ukraińskiej dobrej woli, gdyż w razie zerwania tych układów nie mogłoby po raz 10. z rzędu rozpoczynać nowych.

Plk. Szt. Gen. Lipko: Po porozumieniu się Hughesem z moim Dowództwem dam jutro, t.j. 14.b.m. szczegółową odpowiedź.

Na tem posiedzenie skończono.

Ponieważ jednak i dnia 14.8. nie udało się uzyskać bezpośredniego połączenia Hughesem z Kamieńcem Pod., zestawila ukr. del. wojsk. na podstawie posiadanych instrukcji ostateczną odpowiedź na propozycję pol. del. wojsk. i doręczyła ją o godz. 16.

Odpowiedź tę rozdzielono na dwa zasadnicze rozdziały, jak tego żądał gen. Durski na posiedzeniu z dnia 11.8. o godz. 14., a mianowicie:

- 1) odnośnie do zawarcia zawieszenia broni i
- 2) odnośnie do zawarcia przymierza wojskowego w celu wspólnej akcji przeciw bolszewikom.

Ad.I. Nic nie wspominając o strefie neutralnej ani też o przyczółkach mostowych na Zbruczu żądają ukraińcy linii tej rzeki od wsi Trechpolski aż do jej ujścia, jako rozgraniczającej tyły armji polskiej i ukraińskiej, następnie omawiają szeroko sposób wydawania przepustek na przekraczanie tej linii i wreszcie poruszają ponownie żądanie, aby armji galicyjskiej było pozwolone uzupełniać swe szeregi przez rekrutację ludności ukraińskiej z pewnego obszaru Galicji Wschodniej.

Kończąc słowami „bliższe szczegóły tej umowy opracuje osobna komisja wojskowo-polityczna o jakiej mówi się dokładniej w rozdziale drugim.

Następnie godzą się ukraińcy na termin 30-to dniowy i 5-cio dniowy wypowiedzenia tak jak było przez nas zaproponowane.

Ad.II.1). Wojskom polskim przeznacza się dla operacji przeciw bolszewikom strefa leżąca na zachód od linii: wieś Trechpolski, miasto Jampol, m. Kurin wzdłuż rzeki Horyn do wsi Mniszyn, Lipki, Szczyniczyn, Ludwipol, Stryj Borowoje stacja Odwołjkowo Blezowo, wzdłuż rzeki Stwieza do ujścia jej w Prypeć.

Wojska ukraińskie operują w strefie na wschód od tej linii. Na wypadek posuwania się polskich i ukraińskich wojsk na południow-schód od Prypeci linja rozgraniczająca będzie ustanowiona dodatkowo.

2). Na zachód od linii rozgraniczającej operacyjne strefy polskiej i ukraińskiej armji na ukraińskim terytorjum w byłych granicach państwa Rosyjskiego administracyjno-ustawodawcza i zwierzchnia władza należy zaraz po podpisaniu tego traktatu do Ukraińskiej Republiki Ludowej. Granica zachodnia tego terytorjum będzie ustanowiona przez osobną wojskowo-polityczną misję, wojska polskie zobowiązują się na przyszłość wyjść z tego rejonu, gdy Rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej będzie to uważał za niezbędne i możliwe.

3). Linja podana w punkcie 3. jest oznaczona na mapie 1:200000.

4). Używanie kolei żelaznych w celach operacyjnych przeciw bolszewikom w sąsiednich rejonach polskiej i ukraińskiej strefy operacyjnej, a także wzajemna pomoc w tych strefach zasadniczo przyjmuje się jednak w każdym razie za obopólnem porozumieniu się Nacz. Dow. W.P. i Ukr.

Zasadniczo pozwala się na korzystanie z kolei żelaznych także w celach handlowych, jednak po porozumieniu się obu rządów.

5). W piętnasty dzień tego traktatu ma się zacząć wzajemna wymiana wszystkich jeńców tak Naddnieprzańskich jak i Galicyjskich ukraińców.

6). Żądają ukraińcy zwrotu sanitarnego materiału oraz personelu zdobytego przez wojska polskie na armji galicyjskiej.

7). Sprawy uzupełnienia armji galic. rekrutami i materiałem wojennym, powrotu wszystkich obywateli ukr. pochodzących z Galicji do ojczyzny i opracuje specjalna komisja wojskowo-polityczna, która ma rozpocząć swe prace niepóźniej jak w 15 dni po zawarciu zawieszenia broni.

8). Wszystkie warunki, na jakich polska i ukraińska delegacja zawierają ten układ nie mają żadnego wpływu dla rozstrzygnięcia terytorjalnych i politycznych pytań o stosunku Polski i całej Ukrainy.

Porozumiawszy się uprzednio z Nacz. Dow. W.P. Polska Delegacja Wojskowa doręczyła Ukraińskiej Delegacji Wojskowej obszerną odpowiedź na jej pismo z dnia 14.8. (stawiając jednocześnie mi-

nimum żądań Nacz. Dow. W.P. (załącznik 21.).

W odpowiedzi na to na posiedzeniu odbytem dn. 15.8. przewodniczący Ukraińskiej Delegacji Wojskowej pułk. Szt. Gen. Lipko zawiadamia, że kompetencja reprezentowanej przez niego Delegacji nie sięga tak daleko, by mógł dać zaraz definitywną odpowiedź na postawione przez Polską Delegację warunki w piśmie z dn. 15 b.m. 1.21. (załącznik 21). Ponieważ nie może Delegacja Ukraińska osiągnąć połączenia Hughesem z Nacz. Dow. W.Ukr., życzy sobie przerwanie obrad na najdalej 10 (dziesięć) dni, by mogła pojechać do Kamieńca Podolskiego. Gdyby postawione przez Polską Delegację warunki zostały przez Nacz. Dow. W.Ukr. zaakceptowane, wtedy wróci celem podpisania traktatu, w przeciwnym bowiem razie zawiadomi Nacz. Dow. W.P. o swojej decyzji.

Polska Delegacja Wojskowa zgadza się i przewodniczący wydaje odpowiednie zarządzenie celem wyjazdu Ukraińskiej Delegacji.

W międzyczasie daje Nacz. Dow. W.P. znać, że przybyła do Warszawy Ukraińska Delegacja z Pułk. Lipeckim na czele i pragnie porozumieć się z Ukr. Delegacją Wojskową, obradującą w Dęblinie, mając dla niej ważne instrukcje. Zaznacza zarazem, że Ukraińska Delegacja nie powinna wyjeżdżać bez porozumienia się z pułk. Lipeckim. Na wypadek przerwania obecnych pertraktacji zastrzega sobie Nacz. Dow. W.P. wolną rękę w operacjach wojennych na wschód, jakoteż w sprawie ewentualnych późniejszych rokowań.

Członek Ukraińskiej Delegacji Wojskowej sot. Łucki oświadcza co następuje:

W piśmie Polskiej Delegacji Wojskowej z dnia 15. b.m. 1.21. zawarty jest następujący ustęp:

„Zauważono odmienne dążenie poszczególnych delegatów, brak jednności w zapatrywaniach co do kwestji wojskowych, politycznych i gospodarczych, co było już poprzednio przyczyną wielokrotnego zrywania układów.

O ile Polska Delegacja Wojskowa z przyjemnością zauważyła u jednej części Delegacji Ukraińskiej dobrą chęć zawarcia zawieszenia broni i pokoju dla idei wznioślejszych, owianych pragnieniem — przy pomocy akcji polskiej zwalczania bolszewizmu, to druga grupa Ukraińskiej Delegacji Wojskowej usiłuje zająć się w pierwszej linji zagadnieniami bardziej lokalnemi, w danym wypadku podrządniemi, pragnąc stworzyć dla siebie dogodne warunki dla przyszłego terenu zapasów politycznych”.

Ustęp ten odnosi się do reprezentantów zachodnio-ukraińskiej republiki i uzasadniony jest tem, że potrzeby wschodnio-galicyjskiej

armji ukraińskiej odmienne są co do potrzeb wojska Głównego Atamana Petlury. Mimo wiążących nas instrukcji poszliśmy bardzo daleko, gdyż zależy nam na stworzeniu warunków wspólnego pożycia. Każdej stronie pobitej ciężko jest prosić o pokój, skoro zaś my na to zdecydowaliśmy się, to jest to dowodem, że faktycznie tego pragniemy. Wojny z polakami nie chcemy, chcemy ją prowadzić tylko z bolszewikami. Do tego potrzebne są nam uzupełnienia w materiale ludzkim i martwym ze Wschodniej Galicji dla zasilenia naszej armji, jest to bowiem kwestją istnienia armji. Z tych samych przyczyn są nam potrzebni obecnie jeńcy ze Wschodniej Galicji.

Sotnik Mszanicki popiera wywody sotnika Łuckiego, zwracając uwagę na psychę ludności ukraińskiej, zarażonej ideami rewolucyjnymi, dlatego użycie jej do walki z bolszewizmem będzie lepsze niż bezczynność w domu. Może się ona bardzo łatwo zwrócić przeciw polakom, których uważać będą tylko jako okupantów.

Pułkownik Szt. Gen. Lipko porusza kwestję przyczółków mostowych i zaznacza, że bezpośrednia styczność ludności ukraińskiej z wojskiem polskim mogłaby doprowadzić do starć, co znowu zepsułoby wzajemny stosunek Nacz. Dow. W.P. i Ukr., a agitacja między ludnością ukraińską mogłaby być skierowaną przeciw rządowi ukraińskiemu.

Ppułk. Horszowski zbija jego twierdzenia, ponieważ niesłuchaną jest rzeczą by z okazji zawieszenia broni armja cofała się z zajętych pozycji, dlatego już polacy muszą obstawać przy zatrzymaniu przyczółków w swoich rękach, że nakazują to względy strategiczne; równocześnie zauważono, że obsadzenie na czas zawieszenia broni kilku miejscowości nie może być podstawą rozruchów na tle politycznym.

Major Kamiński, rotmistrz Berger zabierają również w powyższych kwestjach głos.

Gen.-por. Durski komunikuje, że wniesione przez ukraińską delegację wojskową do Min. Spr. Wewnętrznych pismo w sprawie składania przysięgi przez urzędników — ukraińców w byłej Wschodniej Galicji zostało przez kurjera wysłane do Warszawy.

Sotnik Mszanicki wnosi pismo do Nacz. Dow. W.P. w sprawie zarekwirowanych w Buczaczu przez por. W.P. Kaczora rzeczy i pieniędzy, będących własnością profesora uniwersytetu w Kamieńcu Pod. Fieroda Szweca.

Ukraińska Delegacja Wojskowa porozumiała się z aparatem Hughesa z przewodniczącym, bawiącym obecnie w Warszawie Delegacji Ukr., pułk. Linickim, oświadczając, że przerywa rokowania i wyjeżdża.

dża z Dębłina dnia 16.8.1919 r. pociągiem osobowym, odchodzącym o godz. 15.40.

Przed odjazdem swoim doręczyła Ukr. Del. Wojsk. odpowiedź na pismo polskiej delegacji z dnia 15.8. (zał. 21.), tłumacząc jednocześnie bliżej powody przerwania rokowań, (zał. 23).

Charakterystyka pertraktacji.

Już w pierwszym dniu pertraktacji zarysowały się zasadnicze różnice poglądów obu delegacji, nie rokujące bynajmniej szybkiego dojścia do porozumienia. Wynikało to już przedewszystkiem z charakterystyki deleg. ukr., która wyraźnie dzieliła się na 2 odłamy, dążące do zupełnie odrębnych celów. Wtenczas gdy członkowie Delegacji Ukr., będący przedstawicielami armji Galic. wysunęli na pierwszy plan sprawę uzupełnienia ich armji żywym i martwym materiałem z Galicji Wschodniej, żądając jednocześnie pewnych koncesji politycznych na obszarze tego kraju, to w przeciwieństwie do nich przedstawiciele armji Ukrainy Naddnieprzańskiejskiej zrezygnowali już zupełnie pod każdym względem z Galicji Wschodniej, stojąc natomiast twardo na stanowisku rzeki Zbrucza, jako linii demarkacyjnej i odmawiając kategorycznie dyktowanie ze strony polskiej jakichkolwiek warunków odnośnie do obszarów na wschód od Zbrucza. Powyższe żądania Deleg. Ukr. należy uważać jako główny powód, że obie delegacje po tygodniowych obradach nie doszły do żadnych konkretnych rezultatów a i na przyszłość można śmiało twierdzić, że Delegacja Ukr., w skład której będą wchodzić przedstawiciele armji galic. nigdy nie podpisze traktatu, nie dającego im przynajmniej pewnych koncesji w Galicji Wsch. dzięki którym mogliby utrzymać przez czas dłuższy egzystencję armji galicyjskiej.

73 T-64

Confidentiel.

Varsovie, le 17 août 1919.
2097/T5

[Do Jen. Carton de Wiart]

Mon Général,

Je voudrais revenir encore sur notre conversation d'hier soir.

Croyez moi, ce que l'on veut faire de la Galicie Orientale sera un malheur pour tous ses habitants. Les Ruthènes ont suffisamment prouvé leur complète incapacité d'organisation. Aussi bien les Polonais que les Ruthènes de là-bas voudraient pouvoir enfin vivre et travailler en sécurité. Ne croyez-vous pas qu'il faudrait réfléchir encore avant de donner un régime définitif à ces régions tellement éprouvées?

Il y a aussi le côté économique. Nous traitons avec Perkins et j'espère que ces négociations amèneront non seulement la conclusion d'une affaire, mais toute une collaboration économique intime et de longue durée entre l'Angleterre et la Pologne. Il serait regrettable de créer hâtivement un état de choses qui vouerait la Galicie Orientale aux intrigues étrangères et au chaos, à la veille de la conclusion d'un accord des plus importants. Nous regretterions d'avoir établi un régime qui rendrait impossible l'exploitation et la mise en valeur des terrains pétrolifères qui sont l'objet de nos pertractations avec Perkins. Je ne doute pas que vous personnellement, mon Général, vous rendez compte de ce que deviendrait l'administration, la sécurité et les conditions économiques du pays, soumis aux méthodes des Ruthènes qui n'admettraient pas une administration, assurant l'ordre, puisque c'est justement le désordre qui, dans 10 ou 15 ans, permettrait de détacher la Galicie Orientale de la Pologne. Vous pouvez vous imaginer combien de marks et ensuite de roubles afflueraient en Galicie pour entretenir le désordre.

Le Gouvernement Polonais est en train d'élaborer un plan de division administrative de toute la Pologne en provinces autonomes. Les provinces à population mixte, (celles de Stanisławów, de Lemberg et de Przemyśl, cette dernière avec la rivière Wisłoka, comme frontière de l'ouest), recevront une autonomie qui pour sûr correspondra aux exigences de la Conférence. Il serait peut-être indiqué de remettre de quelques semaines le règlement définitif de cette question si difficile, afin de nous donner le temps d'élaborer notre plan de provinces administratives et de conclure l'arrangement avec Perkins.

Recevez, mon cher Général, l'expression de ma haute considération.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 2097/T5 dnia 31/XII 1919 r.

[Wicm. Skrzyński : List do Gen. Carton de Wiart w sprawie Galicji Wschodniej].

DHP-R No. 185

1919 sierpień 16, Warszawa. — Depesza Ministerstwa Spraw Zagranicznych do posła polskiego w Paryżu M. Zamoyskiego o przybyciu do Warszawy delegacji rządu S. Petlury w celu uzyskania pomocy Polski w walce przeciw Rosji Radzieckiej.

Do wiadomości delegacji polskiej.

Do Warszawy przybyła delegacja rządu Petlury w składzie następującym: Prezes Pylipczuk — były minister komunikacji, Tulupa — dyrektor departamentu politycznego Min. Spraw Zagr., pułkownicy: Lipnickij i Pawłuk. Pełnomocnictwa mówią o nawiązaniu stosunków z Polską oraz o ewentualnym uzyskaniu pomocy ze strony polskiej w walce przeciw bolszewikom¹. O ile uzyskamy całkowite désintéressement w sprawie Galicji i północnego Wołynia oraz gwarancje dobrego traktowania ludności poleskiej, a uda się uniknąć uznania Ukrainy, reflektowalibyśmy na ewentualne wyzyskanie ich jako siły antybolszewickiej dla prędszego zlikwidowania wojny, wymagającej ogromnego nakładu naszych sił wojskowych, materialnych i finansowych. Ważnym jest również doskonały urodzaj tegoroczny na Ukrainie. Prosimy zwrócić uwagę Ententy, że zbliża się kampania zimowa, a na długim froncie antybolszewickim, którym zasłaniamy Europę, żołnierz potrzebuje ciepłej odzieży, skarb pomocy finansowej dla zaopatrzenia kilkuset tysięcznej armii.

DHP-R No. 187

1919 sierpień 23, Warszawa. — Depesza Ministerstwa Spraw Zagranicznych do posła polskiego w Paryżu M. Zamoyskiego zawierająca instrukcję w sprawie sposobu informowania o rokowaniach Polski z S. Petlurą.

W Warszawie dbyły się rokowania z delegacją Petlury¹, szczegóły będą Panu przesłane w swoim czasie. Obecnie jednak, gdyby ktoś zapytywał, zechce Pan oświadczyć, że 1) rokowania były prowadzone w celu ułatwienia akcji przeciw bolszewikom, 2) Polska nie uznała państwa ukraińskiego, 3) uzyskaliśmy zrzeczenie się Galicji wschod-

niej przez Ukrainę, lecz ze względu na aliantów nie zawieraliśmy żadnych umów w kwestji granic, 4) Umowa jest w formie jednostronnej deklaracji Ukrainy.

Rozszyfrowany tekst depeszy, maszynopis.
AMSZ, Poselstwo RP w Paryżu, w. 3, t. 1, podt. 1.

76 T-19

Państwowy Urząd dla Spraw Jeńców
Uchodźców i Robotników
w Warszawie.
29 sierpnia 1919 r.
13543 SK/SM

Odpis
TAJNE.
1495/T2
Ściśle poufne.

DO MINISTRA WOJNY
w miejscu

Kilkakrotnie zdarzało się, że transporty jeńców ukraińskich, b. żołnierzy armji austryjackiej, które w drodze powrotnej do miejsca swego zamieszkania, t.j. do Galicji Wschodniej, przejeżdżały przez Wiedeń, na skutek interwencji wiedeńskiego przedstawiciela Ukrainy (prawdopodobnie t.zw. „Zachodniej”) wysłane były przez rząd niemiecko-austriacki do Czech i tam internowane. Podobne wydarzenie miało miejsce — według raportu tamtejszego polskiego charge d'affaires — także w Belgradzie. Mianowicie gdy na punkcie zbórnym w Belgradzie znajdowało się 345 jeńców ukraińców z Galicji Wschodniej, reklamował ich nieznanym bliżej przedstawiciel misji ukraińskiej i na poparcie swego żądania przedłożył pismo, podpisane przez Ministra Kłofaca, na mocy którego rząd czeski poleca czeskiej misji w Belgradzie zajęcie się repatrjacją Ukraińców, stacja zbórna nie uznała żądań rzekomej misji ukraińskiej, ale pod wpływem agitacji rozwiniętej przez tę misję, jeńcy ukraińscy oświadczyli, że nie chcą być repatrojwani przez Polaków i opuścili punkt zbórnym, udając się do misji czeskiej. Dalsze losy tych jeńców dotychczas nie są znane.

Interwencję czeską słowną, a nawet czynną, na korzyść jeńców

ukraińskich — bez sprowadzenia ich do Czech — możnaby wytłomaczyć, jak to czyni charge d'affaires w Belgradzie Dr. Stefański, gorącą chęcią przedstawienia siebie jako jedynych obrońców uciśnionych Słowian. Wogóle jakim jest cel internowania Ukraińców w Czechach, gdzie jest brak żywności, gdzie sytuacja socjalna nieustannie wre i gdzie w tych warunkach Ukraińcy — którzy w każdym razie tęsknią do powrotu do domu — tworzyć muszą element bardzo niepożądany, a w pewnych momentach nawet groźny?

Są to fakty charakterystyczne, które nabierają bardzo poważnego znaczenia i zupełnie nie mogą być obojętne dla Rządu Polskiego, gdy się je rozpatrzy w związku z przygotowującą się repatrjacją 70.000 ukraińców, znajdujących się jako jeńców z b. armji austro-węgierskiej we Włoszech. Z Włoch przeprowadza się obecnie repatrjacja wszystkich jeńców, b. żołnierzy armji austro-węgierskiej, w ogólnej ilości około 600 tysięcy ludzi. Repatrjacja Niemców austriackich zajmuje się specjalny Urząd Państwowy niemiecko-austriacki. Oprócz tego Urzędu działa jeszcze w Wiedniu wydział dla jeńców w likwidującym się austro-węgierskim ministerstwie wojny. Faktycznie dziś wydział ten nie ma żadnej racji istnienia, ponieważ repatrjacja swoich obywateli zajmują się własne organy państw, które powstały na gruzach Austrii. Wydział ten jednak za wszelką cenę ze względu na osobiste interesy wśród urzędników — pragnie utrzymać swoje istnienie i udaje mu się to o tyle, o ile od czasu do czasu — ze względu na posiadaną rzekomo przez niego organizację — otrzymuje od Państw wchodzących dawniej w skład Austrii, jakieś zlecenia. Obecnie, o ile wiadomo, Wydział ten dokłada wszelkich starań, aby ująć w swe ręce repatrjację Ukraińców z Włoch a misja ukraińska w Wiedniu, która wogóle żadnej repatrjacji nie może przeprowadzać — popiera gorąco te starania.

Rząd włoski wstrzymuje narazie wyjazd ukraińców z powodu tego jak brzmią nieoficjalne, ale z poważnych źródeł doniesienia — że sytuacja polityczna Galicji Wschodniej nie jest jeszcze wyjaśniona i że nazywałoby się ewakuacją Ukraińców do Polski. Takie stanowisko dowodzi, że rząd włoski nie ma narazie w tej sprawie wyraźnej wytycznej. Jest ono wybitnie wyczekującym i przeto nie może trwać długo. Gdy rząd włoski wytyczną, poweźmie, rozpocznie na tem tle odpowiednią akcję i przystąpi wówczas do wywożenia Ukraińców. Ale kto i dokąd będzie wywoził?

Jeżeli ta repatrjacja odbyłaby się z pominięciem odpowiednich organów polskich, mogłoby się zdarzyć, że jeżeli nie wszystkie, to liczne transporty z Ukraińcami kierowane byłyby z Wiednia do

Makłakow uważałby taką umowę za wielki sukces dla Polski, sądzi jednak, że niekorzystnie byłoby utrzymywać ją w tajemnicy, gdyż Denikin który z tą... § by unikać zatargu z Petlurą, co oczywiście na stałe mu się nie uda, atakując Petlurę naraziłby się na konflikt zawczesny. Makłakow jest zdania, że byłoby wskazaniem komunikować sobie wzajemnie takie umowy. Przyspieszenie ustanowienia wzajemnej prezentacji dyplomatycznej byłoby środkiem do tego i prosi on o przynaglenie agrément dla Kutiepowa. Odpowiedziałem, że według moich informacji umowy z Petlurą niema i jeżeli co w tym duchu jest, u nas przewidywane to to tylko jednostronna deklaracja Petlury....

78 T-57

Warszawa, 2.IX.19.

M.W. Fr.
w Polsce
Sztab Generalny II Biuro.

1479

KOPJA TELEGRAMU:

I. Gen. Franchet d'Esperay¹ przesłał mi, zarówno jak Panu wiadomość o oświadczeniu Denikina, że uważa on jakiegokolwiek współdziałanie z Petlurą za niemożliwe, ze względu na jego szkodliwość dla dzieła odbudowy zjednoczonej Rosji.

II. W obecnej sytuacji armja Denikina musi stawić czoło w centrum swoim energicznej kontr-ofenzywie bolszewickiej, która już osiągnęła znaczne sukcesy w kierunku Dońca. Przedewszystkiem ważnem jest, aby ta armja, nie korzystając ze współdziałania z siłami ukraińskimi nie była skrzepowaną z lewej strony przez wrogą akcję tych ostatnich.

III. Proszę Pana o zwrócenie się do rządu polskiego, który zgodnie z poprzednimi wiadomościami utrzymuje stosunki z Petlurą z prośbą, aby zechciał wywrzeć nań wpływ w celu powstrzymania go i wykazania względem Denikina, w braku współdziałania, przyjaznego neutralitetu, a to dla wyższego interesu ogólnej akcji przeciwko bolszewikom.

podp. C l e m e n c e a u.

---

¹ Franchet d'Esperay, Louis Felix Marie Francois (1856-1942), French general; commander of the French forces in the Balkans in 1918.

Następująca depesza została podchwycona przez stację radiowo-telegraficzną w Brzeżanach: 9/9/ o 11/49 h.:

Tłumaczenie z francuskiego. — Zmerynka — 9/9. —

Do Państw Koalicji i do wszystkich Mocarstw Świata. —

Dwa lata ubiegły jak naród ukraiński oświadczył całemu światu swą wolę być niezawisłym i wolnym. Od tego czasu prowadzi on nieustanną walkę przeciw bolszewikom, komunistom, moskwitom, mimo rozmaitych trudności międzynarodowych. Będąc zupełnie izolowaną, Demokratyczna Republika Ukraińska kontynuowała walkę przeciwko bolszewikom, kładąc zaporę przeciw bolszewickiemu pochodowi na Zachód. Walka ta, która kosztowała niezliczoną ilość ofiar i bardzo wiele materiału, miała powodzenie, gdyż większa część terytorjum ukraińskiego została uwolniona od najazdu. Wzięcie Kijowa, stolicy Ukrainy, które miało miejsce po krwawych i ciężkich walkach w pamiętnym dniu 30 sierpnia b.r. o godzinie 6 wiecz., było szczytem sukcesów świetnej armji Ukraińskiej. Nazajutrz 31 sierpnia o godzinie 9 rano, ochotnicze oddziały Armji Denikina, pod dowództwem Generała von Bredowa¹, wstąpiły bez walk do Kijowa. Wojska Demokratycznej Republiki Ukraińskiej nie miały zamiaru prowadzić walki na ulicach miasta Kijowa, przeciw wojskom Denikina i nie sprzeciwiały się ich wejściu do miasta, uważając za możliwe uregulowanie tej sprawy w sposób ugodowy i wierząc, że wojska Denikina nie mają przyczyny zajmowania miasta, które opuścili bolszewicy przepędzeni przez Wojska Ukraińskie, lecz rzecz miała się inaczej, wszedłszy do Kijowa z większymi siłami wojska Denikina z bronią w rękę zajęły od początku wrogie stanowisko wobec wojsk Demokratycznej Republiki Ukraińskiej. Rozpoczęli natychmiast pojedynczy ogień karabinowy i przystąpili do rozbijania niektórych oddziałów wobec tego wojska ukraińskie w interesie mieszkańców opuściły miasto aby nie dopuścić do walk ulicznych. W ten sposób Armja Denikińska nie zważając na niebezpieczeństwo zagrażające od wspólnego wroga bolszewików przyjęła od początku za zadanie kompletnego zniszczenia su-

---

¹ Bredov, Nicolai Emilevich (1873-19), Russian general; commanded the A. Denikin Army (1919-1920); interned by the Poles he was permitted to transfer his troops through Roumania to the Crimea in 1920.

wików przyjęła od początku za zadanie kompletne zniszczenia suwerenności demokratycznej Republiki Ukraińskiej, cel dla którego walczyli także bolszewicy. W ten sposób oddziały Denikina weszły do Kijowa bez najmniejszego wysiłku, gdyż bolszewicy rzucili wszystkie swe siły, przeciw wojskom Ukraińskim, odciążając zupełnie front Denikina. Wiedząc dobrze że Armja Denikina, skierowaną była przeciw bolszewikom i popieraną w tym względzie przez Państwa Koalicji, Rząd Demokratycznej Republiki Ukraińskiej poczynił kroki, aby nie dopuścić do walk i dojść do strategicznej ugody z Denikinem w przekonaniu, że jego celem jest walka przeciw bolszewikom rosyjskim, a nie przeciw Armji Ukraińskiej, która dała dowód wytrwałości i stanowczości w walkach z bolszewikami. Jeszcze przed zajęciem Kijowa Nacz. Dow. Armji Ukraińskiej wysłało specjalną delegację z Generałem Omelianowiczem Pawlenką, na czele, w celu rozpoczęcia układów z Armją Denikina. Komenda grupy Armji Denikina w obrębie Kijowa nie zgodziła się na rozpoczęcie układów, oświadczając, że uważa armję Petlury za bolszewicką. Odrzuciła ona w ten sposób kategoryczny wszelkie próby ugody, grożąc aresztowaniem delegacji w razie, gdyby ona próbowała dojść do Komendy Naczelnej Armji Ochotniczej. Równocześnie na terytorjum Ukrainy, zajętem przez Wojska Denikina, Nowe Władze denikinowskie rozpoczęły energiczną pracę przeciw cywilizacji Ukraińskiej. Zabraniają one używania ukraińskiego języka w szkołach, kościołach i instytucjach rządowych i prywatnych starając się wszystkimi siłami zgnieść u ludności poczucie narodowe. Rząd Denikina zreweltował przeciwko sobie publiczne masy, stwarzając atmosferę wielkiego niezadowolenia, które będzie powodem nowych rozruchów i nowego przelewu krwi, zamiast dojścia do strategicznego porozumienia. W walce przeciw bolszewikom. Denikin pomaga właściwie samym bolszewikom, przez swoją nieogłędną politykę, rozdrabniając swoje siły i nasze i stwarzając przychylne warunki dla nowej propagandy bolszewickiej. Wobec tego, Rząd Demokratycznej Republiki Ukraińskiej protestując w sposób energiczny, przeciw podobnemu stanowisku Armji Denikina, spodziewa się, że Mocarstwa Koalicji w interesie ludzkości wywrą swój wpływ na Denikina i zmuszą go do porozumienia się z Nacz. Dow. Armji Ukraińskiej i do natychmiastowego opuszczenia zajętego przez niego terytorjum Ukraińskiego w miarę jak Armja Ukraińska będzie postępowwała naprzód w energicznej walce przeciw anarchii bolszewickiej. Rząd Ukraiński jest przekonany, że rozsądna ugoda strategiczna między wszystkimi czynnymi siłami w walce przeciw bol-

szewikom, mogą jedynie doprowadzić do ostatecznego zwycięstwa i do
zupełnego zlikwidowania komunizmu rosyjskiego.

Kamieniec Podolski, dnia 4 września 1919.

(—) Prezydent Rady Ministrów

Demokratycznej Republiki Ukrainiejskiej
Issak Mazepa²

Minister Spraw Zagranicznych
Andrzej Lewicki³

Dow. Frontu Galicyjskiego
Oddział II No. 979/II
Glatty, Kapitan

80

DHP-R, No. 197

1919 wrzesień 5, Warszawa. — Depesza Ministerstwa Spraw Zagranicznych do posła polskiego w Paryżu M. Zamoyskiego o stanowisku gen. A. Denikina wobec Polski po zajęciu Kijowa przez jego wojska.

Kijów 30 sierpnia zajęły oddziały ukraińskie, nazajutrz weszły wojska Denikina wypierając Petlurowców; Ukraińcy galicyjscy przeszli na stronę Rosjan. Bredow, dowódca sił Denikina, nie uznaje Petlury i wyraził gotowość rokowań jedynie z Galicjanami. Wobec tego udał się do Kijowa generał Krauss, Niemiec z armii galicyjskich

² Mazepa, Isaak (1884-1952), agronomist; member of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; member of the Ukrainian Labor Congress (1919); Minister of Internal Affairs from April 1919; Prime Minister of the Ukrainian People's Republic from Aug. 1919; Minister of Agrarian Affairs (May-June 1920).

³ Livytskyi, Andrij (1879-1945), jurist; member of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; Provincial Commissar of the Poltava region (1917); member of the Ukrainian Labor Congress (1919); Minister of Justice (April 1919); also Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic (Aug. 1919); head of the Diplomatic Mission to Poland from October 1919; signed the Peace and Alliance Convention between Poland and the Ukrainian People's Republic (April 1920).

342

Rusinów. Petlura oświadczył przedstawicielowi naszego sztabu, że dążyć będzie do uniknięcia walki z Denikinem ze względu na akcję przeciw bolszewikom, jednak gotów jest stawić opór w obronie niepodległości Ukrainy. Lwów (sic) zaprotestował przeciw zajęciu Kijowa przez Denikina. Powiedział też, że Denikinowi chodzi o pozyskanie Galicjan, by potem zwrócić ich przeciw Polsce. Prosi o neutralność ze strony Polski.

Proszę zwrócić uwagę kół rosyjskich, by wpłynęły na Denikina, by niewygrał galicyjskich Rusinów przeciw nam i tym nie wtrącał nas do przeciwnego obozu Petlury. Czy są prowadzone rokowania z Rosjanami co do rozgraniczenia terenów bezsprzecznie polskich, ewentualnie rosyjskich i co do sfery pośredniej pod administracją wojskową polską?

Rozszyfrowany tekst depezy, maszynopis.

AMSZZ, Poselstwo RP w Paryżu, w. 3, t. 1, podt. g.

81 T-19

Bukareszt dnia 6 września 1919.

1544/T2

Attaché Wojskowy
przy poselstwie Polskim
w Bukareszcie
L. 404/poufne

Do
SZEFA SZTABU GENERALNEGO
ODDZIAŁ II.
WARSZAWA

Dzisiaj był u mnie szef misji wojskowej Ukraińskiej w Bukareszcie Gen. Delwig, i zawiadamia mię, że z otrzymanych telegramów dowiedział się, że wojska Denikina odebrały od Ukraińców Kijów.

30 sierpnia korzystając z rewii, która była urządzona wojskom ukraińskim w Kijowie, ponieważ ci nie mieli się na bacności, Denikina wojska miasto zajęły.

Zaznaczył on przytem, że Ukraińcy unikając rozlewu krwi, opuścili miasto bez boju.

Wedle otrzymanych przezemnie informacji, wojska Denikina stoczyły walkę z Ukraińcami, i po rozbiciu ich zajęły Kijów.

Ołdakowski rotmistrz

Warszawa, dnia 12 września 1919.
1497/T2

[Godło Państwowe]
Naczelne Dowództwo W.P.
Oddział II
Sekcja Wojsk.-Dyplomat.
(Sztab Generalny)
D. Nr. 1333/II pouf.

Komunikat Naczelnego Dowództwa armji Petlury.

GENERALNEJ ADJUTANTURY NACZELNEGO WODZA
w Warszawie

Przesyła się do wiadomości odpis komunikatu Naczelnego Dowództwa Armji Petlury, z dnia 6/IX b.r.

1 załącznik:

TELEGRAMME

Au Commandement Supérieur des troupes polonaises
Communiqué officiel de l'Etat Major du Commandement en Chef.
— DE KAMENTZA 282 6/9 16 —

La première rencontre des troupes ukrainiennes avec celles de Denikine a eu lieu entre les stations du chemin de fer Chpola¹ et Swietkowo² encore en mi-Août, après quoi le Commandement en chef ukrainien a remis à l'armée des volontaires sa proposition concrète concernant l'établissement d'une ligne de démarcation qui nous donnerait la possibilité de mener les opérations dégagées dans la direction de Kiew. Quoique la réponse à cette proposition ne fut pas reçue des volontaires et ces derniers continuèrent constamment leurs progrès le long de la rive droite du Dniepr dans la direction de Kiew. Mais leurs rapports vis-à-vis des troupes ukrainiennes qu'ils rencontraient ont été tout à fait retenus et ils n'arrivaient jamais jusqu'aux hostilités. Quand les troupes ukrainiennes s'engagèrent en combat décisif avec les bolsheviki près de Kiew, les petites unités de

¹ Shpola, a town 170 km SE of Kiev.

² Tsvitkovo, in Russian Tsvetkovo, a town 160 km SE of Kiev.

volontaires les plus proches à la rive droite du Dniepr se trouvèrent près de la station Rakitno à 15 verstes au sud-est de Biela-Cerkow. On pouvait savoir la dislocation des volontaires sur la rive gauche du Dniestr, [Dniepr] principalement grâce aux radiogrammes bolchévistes d'après lesquelles on pouvait voir que sur la rive gauche du Dniepr des combats heureux pour les bolshéviki se passaient près du Perjaslaw³ à 75 verstes de Kiew et que quelques unités de volontaires apparurent près de Brovary⁴ et Boryspol (?) mais les bolchéviks furent chassés à l'est le 29 Août. La reconnaissance aérienne ne trouva aucun déplacement de volontaires vers Kiew sur la rive gauche du Dniepr. De tout ce qui a été mentionné, on peut voir que le Commandement supérieur ukrainien a eu l'espérance que Kiew serait occupé par nos troupes plutôt que par les volontaires comme il arriva en effet. D'autre part il était clair qu'en peu de jours après l'occupation de Kiew, les unités des volontaires qui progressaient le long de la rive gauche du Dniepr s'approchèrent vers la capitale, cause de quoi à Fastow point central entre Kiew et Biela-Cerkow. Une commission avec le général Omeljanowitsch Pawlenko en tête avec les représentants des armées du Dniestr, du ministère des affaires étrangères et de l'inspectariat d'Etat a été envoyé par le Haut Commandement ukrainien. Cette commission à la quelle furent données des autorisations militaires tout à fait concrètes a été obligés de prendre des mesures pour écarter les malentendus possibles et principalement devait chercher d'établir la ligne de démarcation qui nous permettrait de continuer la lutte contre les bolchéviks en des conditions militaires des plus avantageuses. Des communications précédentes de l'Etat Major du Commandant en chef, on peut voir que les circonstances sous Kiew se passèrent d'une façon que ce n'était pas le général Imeljanowitsch Pawlenko qui devait entrer en pourparlers le premier, mais le général Kaosset (?) lui notifia au commandement des troupes des volontaires au général Bredoff que la commission ayant en tête le général Omeljanowitsch Pawlenko se trouve près de Kiew, mais avait reçu la réponse que le général Bredoff ne reconnaissait pas l'armée du Dniepr, qu'il n'acceptera pas le général Omeljanowitsch Pawlenko et s'il vient il l'arrêtera de telle manière. Grâce au rapport ennemi du général Bredoff contre l'armée du Dniepr, tous les pourparlers nécessaires pour la solution des faits de Kiew devaient mener les représentants de l'armée du Dniestr. Au commandement, le général Kaosset et ensuite la commission des

³ Pereiaslav, a city 70 km SE of Kiev.

⁴ Brovary, a town 15 km NE of Kiev.

charges de la part du Commandement supérieur de l'armée galicienne ayant en tête l'ataman Boubela⁵ dans ces pourparlers, mérite l'intention suivante. Le général Bredoff déclara au général Kaosset que la délivrance de nos soldats désarmés à Kiew et le libre retour de nos troupes concentrées auprès de Kiew seront permis seulement en cas que l'armée galicienne se déclare indépendante de l'armée du Dniepr et n'ayant aucun commandement commun. 2. Lorsque le commandement supérieur de l'armée galicienne a fait savoir par la commission de l'ataman Boubela qu'il refusait d'accepter telles conditions car l'armée galicienne présente en effet la partie d l'armée de l'Ukraine unie et upère sous le Commandement du Commandant en chef Petlura. Le général Bredoff dit qu'il compte alors inutile de continuer les pourparlers avec l'armée galicienne ot qu'il laisse pour lui la liberté d'action. 3. En même temps, le général Bredogg déclara au général Boubela que la devise de l'armée de volontaires "La Russie unique indivisée" dans laquelle l'Ukraine recevra l'autonomie. 4. Que la non reconnaissance par l'Ukraine de la devise "la Russie unique indivisée" peut amener la continuation de l'offensive de l'armée des volontaires jusqu'à la frontière de l'arcienne Russie d'avant la guerre. De tuot dit là-dessus on peut voir que le général Bredoff refusa de mener les pourparlers non pas par des raisons militaires, mais au point de vue purement politique, cause de quoi le commandement supérieur ukrainien cessa les pourparlers et a remis les documents au gouvernement ukrainien

p.c. conforme:
(podpis nieczytelny)

---

⁵ Bubela, Petro (1889-1920), Deputy Secretary of Military Affairs of the Western Ukrainian People's Republic (1918-1919); commander in the Ukrainian Gallician Army (1919-1920); taken prisoner and shot by the Soviets in Odessa.

83 T-19

Warszawa, dnia 9 września 1919.
1445/T2

[Godło Państwowe]
Naczelne Dowództwo W.P.
Oddział II
Sekcja Wojsk-Dypl.
(Sztab Generalny)
D. Nr. 10481/II

DO
ADJUTANTURY GENERALNEJ NACZELNEGO WODZA
w Warszawie

Naczelne Dowództwo przesyła do wiadomości odpis wyciągu z deklaracji, złożonej przez pełnomocników ukraińskich Rządowi Rumuńskiemu i tłumaczenie odpisu listu prof. Maciejewicza, szefa misji ukraińskiej w Bukareszcie do p. Kurdyłowskiego, (sic) delegata ukraińskiego w Warszawie.
2 załączniki

Za zgodność:
Szef Sekcji wojsk. dypl.
(podpis nieczytelny)

HALLER m.p.
Pułkownik.
Pułkownik.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna Warszawa
L.Dz. 1445/T2, dnia 11/IX 1919 r.

T Ł U M A C Z E N I E.
1445/T2

Wielmożny Panie
Borysie Mikołajewiczu,

List Pański z dnia 24 lipca za No. 50, otrzymałem, bardzo dziękuję za wiadomości i mam zaszczyt donieść co następuje:

I. Ja zawsze byłem zwolennikiem przymierza z Polską i dlatego

zupełnie podzielam zdanie konieczności pewnego porozumienia z nią i swoją deklaracją do Rumuńskiego Rządu w tej myśli. Tę deklarację nadesłałem Rządowi i prosiłem o niezwłoczne wysłanie Misji do Polski.

2. Związek między moją Misją a Misją Ukraińską w Warszawie łatwo będzie utrzymać korzystając z pociągu, który będzie jeździł między Warszawą a Bukaresztem.

3. Rumunja odnosi się do nas przychylnie i może nam dopomagać w walce z wrogami, przy umowie zgody z Polską i porozumieniu z Koalicją.

4. Żadnych wtrącań w swoje sprawy, Ukraina nie dopuści i dziwi mnie, że Pan pisze o Gabinetnie przezemnie złożonym, jak umowę zgody z Polską, Rumunja natomiast podkreśla zasadę niewtrącania się w wewnętrzne sprawy.

5. Po wskazówki proszę się zwrócić do Ministra Spraw Zewnętrznych i wogóle radzę Panu prędzej pojechać do Kamieńca, wyjaśnić tam stanowisko w Polsce i swoje własne.

6. Bez upoważnienia Ukraińskiego Rządu Pańskie przyznanie od Sejmu i Polskiego Rządu niema żadnego znaczenia i wogóle może tylko popsuć sprawę do prowadzenia do przyjacielskich stosunków między Ukrainą a Polską.

7. Wszystkim Ukraińcom, którzy żyją w Polsce i starają się pomagać Ukrainie, ministerjalnymi, wojskowymi i innymi t.p. przewrotami, proszę powiedzieć z mojego punktu widzenia, że taka akcja doprowadzi nam Ukrainę do zguby.

8. Kopje Pańskiego listu i listu Pana (nieczytelne) razem ze swoją odpowiedzią nadsyłałam do Ministerjum Spraw Zewnętrznych i jeszcze raz podkreślam konieczność Pańskiego wyjazdu do Rządu.

Z poważaniem
(—) MACIEJEWICZ

P.S. Kopje swej deklaracji załączam i proszę o podanie do wiadomości Polskiego Rządu. Pułk. Nazerskiemu proszę powiedzieć żeśmy już mieli próbę zmiany Gabinetu pod zewnętrznym wpływem i on nas doprowadził do Odeskiej katastrofy. Drugi raz tego nie powtórzymy, a współczesny Gabinet pozostanie do końca walki z bolszewikami. D. (nieczytelne) które mi przywiózł Pański list, musiałem zapłacić 3000 koron.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

Wyciąg z deklaracji złożonej przez pełnomocników Ukraińskich Rządowi Rumuńskiemu:

1. Rząd Ukraiński zdecydował: ustanowić jak najprzyjaźniejsze stosunki pomiędzy Rumunją i Ukrainą, oparte na wzajemnych interesach w życiu wewnętrznym obu państw. Rząd Ukraiński oświadcza, że nie chce w jakikolwiek sposób kwestjonować sprawy granic obecnych pomiędzy obu państwami, uważając Dniestr za granicę określoną pomiędzy nimi i życzy nawiązać na tej granicy najlepsze stosunki sąsiedzkie.

2. Nawiązać stosunki z Polską, będącą w przyjaźni z Rumunją. Stosunki te by zatwierdziły między innymi decyzję już powziętą przez Rząd Ukraiński, aby zaprzestać wszelkich kroków wrogich przeciw Polsce. Co się tyczy granic polskich, Rząd Ukraiński jest zdecydowany zastosować się do decyzji powziętych w tej kwestji przez Konferencję Pokojową i szanować je. —

3. Określić sprawy zaopatrzenia Armji Ukraińskiej przez Rząd Rumuński w materiał wojenny, a w pierwszym rzędzie w amunicję do karabinów i armat, jako też ubiega się o udział Rumunji w pertraktacjach z Państwami Ententy w sprawie stałego zaopatrywania i organizacji Armji Ukraińskiej.

Rząd Ukraiński życzyłby sobie mieć reprezentantów Rumuńskich Polskich i Ententy przy Sztapie Generalnym Armji Ukraińskiej.

4. Zaprowadzić stosunki handlowe czasowo, jako też i stałe korzystne dla obu stron i pozwalające na wymianę produktów potrzebnych obu państwom.

Za zgodność tłumaczenia:

(Z) Jerzy Tarnowski podchor.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

1919 wrzesień 12, Warszawa. — Rozkaz Naczelnego Dowództwa W.P. do Komendy Naczelnej 3 POW w sprawie akcji POW na terenach zajętych przez A. Denikina lub Armię Czerwoną.

Ścisłe tajne

1) Organizacja.

Zgodnie z opracowaniem uprzednim przez KN¹ planem [s] takowy należy zachować i rozwijać w dalszym kierunku Kaukazu południowego, czyli założyć (jeśli dotychczas nie są założone) okręgi w Rostowie na Donie i w Stawropolu, założyć okręg w miejscu pobytu Do[wództwa] N[aczelnego] Denikina oraz rządu jego.

2) Praca w okręgach zajętych przez wojska Denikina winna iść w kierunku ewidencji politycznej. Ewidencja wojsk Denikina ma polegać jedynie na ogólnikowym zbadaniu takowych oraz zasadniczych danych strategicznych, mających na celu wyraźną akcję zbrojną przeciwko nam lub Petlurze, zmian w dyslokacji. Wobec tego placówki ewidencyjne należy częściowo zwinąć, pozostawiając tylko niezbędne. Wydziały wojskowe zredukować do minimum niezbędnego dla wykonania powyższych zadań. W okręgach l[ewo] b[rzeżnej] U[krainy] zaludnionych przez ludność polską (zaściankową) należy organizację POW rozszerzać, kierując się opracowanym przez KN3 planem organizacji.

3) W okręgach lbU zajętych przez wojska Denikina wydziały polityczne należy zachować, robotę spotęgować i prowadzić w kierunku czujnej ewidencji ugrupowań stosunków panujących wewnątrz rządu, polityki wewnętrznej, polityki zewnętrznej: a) stosunki rosyjsko-niemieckie (o nich dane dokumentalne i faktyczne), b) angielskorosyjskie, c) zwalczanie wpływów francuskich przez Anglików.

4) W okręgach lbU zajętych przez bolszewików należy prowadzić robotę nadal taką, jaka była uprzednio prowadzona.

5) Akcja czynna: a) akcji czynnej wojskowej przeciwko bolszewikom, która mogłaby być pomocna wojskom Denikina, nie prowadzić, b) akcję czynną polityczną skierowaną przeciwko Denikinowi należy prowadzić, wyzyskując antagonizm ludu ukraińskiego, reakcyjność Denikina oraz proklamując niezależność Ukrainy.

6) Należy natychmiast zorganizować okręg homelski.

Prawobrzeżna Ukraina. W Centrali należy baczną uwagę zwrócić

na ostateczne zorganizowanie wydziałów organizacyjno-agitacyjnego i politycznego.

7) Robota w okręgu p[rawo]b[rzeźnej] U[krainy] ma iść w następującym kierunku: okręgi zajęte przez wojska Denikina pracują tak, jak lewobrzeżna. W razie zatargu wojsk siczowych przeciwko Petlurze należy Petlurę popierać. Akcja czynna polityczna polegać ma na zwalczaniu wpływów bolszewickich na ludność miejscową, propagując niezależność Ukrainy i szerzyć wpływy Petlury.

8) W okręgach pbU zajętych przez wojska bolszewickie prowadzić robotę jak dawniej, zaś tam, gdzie bolszewicy operują przeciwko Petlurze, wzniecać powstania polskie, reklamując je szeroko.

9) W okręgach zajętych przez wojska Petlury informować się przeważnie w kierunku politycznym i stosunków wewnętrznych.

Za zgodność: Polski oficer łącznikowy, kapitan m.p. Czarnecki.

85 T-20

Warszawa, dnia 15.9.1919.
1640/T2

Tadeusz Kobylański
Porucznik

R A P O R T

z wyjazdu na Ukrainę.

1. Minister Wojny PIETROW.¹

Oświadczył, że wojska ukraińskie odstępują od Fastowa² przed Denikinem bez walki. Są już przed Koziatynem.³

Stosunki z rusinami galicyjskimi, których „wyższe sfery” wyrażały („mały dumku”) pewne tendencje Denikinowskie, układają się powoli. Bolszewicy (grupa południowa) wpuszczeni zostali rozmyślnie przez ukraińców dla wytworzenia zony między Denikinem i ukraińcami, znajdują się w trójkącie: Taraszcz—Skwira—Biała Cerkiew. Nacisk na tych ostatnich wojsk Denikina prowadzony jest

¹ Petriv, Vsevolod (1883-1948), general of the army of the Ukrainian People's Republic; inspector of the army in 1919.

² Fastiv, a town 50 km SW of Kiev.

³ Koziatyn, a town 140 km SW of Kiev.

od strony Wasylkowa i Bobrynskoj. Humań i Wapniarka są w ręku Denikina.

Dane powyższe potwierdzone zostały przez oficera wywiadowczego Sztabu Generalnego i przez „Bureau Français” w Kamieńcu z dodaniem, że Koziatyn znajduje się już w ręku Denikina.

Minister Pietrow uważa sytuację za poważną; podkreśla nadzieję na szybki wybuch powstania na Prawo-Dnieprzańskiej Ukrainie, na tyłach Denikina, które to powstania przy lojalności rusinów względem Petlury dadzą bezwzględne zwycięstwo.

Ze strony bolszewickiej nie widzi grozy dla Ukrainy, gdyż przypuszcza, że panowanie bolszewików na Ukrainie ma się już ku końcowi. Podkreśla przytem antybolszewicki nastrój ludności, która przy pierwszej ofensywie na Kijów wojsk Petlury odegrała rolę decydującą.

Do zdrady galicjan w Kijowie (Korpus gen. Kraussa⁴) się nie przyznaje. Oświadcza, że tylko małe oddziały tego korpusu zostały zaskoczone niespodziewanie przez Bredowa i rozbrojone, gdyż Bredow po spotkaniu się w Kijowie z wojskami ukraińskimi, będąc o wiele liczniejszym, pertraktować nie chciał.

Petrow wspominał kilkakrotnie o tendencjach Denikina w kierunku wskrzeszenia wielkiej Rosji wraz z autonomiczną Galicją Wschodnią. Nie przypuszcza on jednak, żeby te „fałszywe obietnice” mogły wpłynąć na lojalność Petruszewicza.

Szybki ruch Denikina tłumaczy zmęczeniem Prawobrzeżnej Ukrainy i dążeniem jej ludności do możliwego spokoju.

Pietrow z typu robi wrażenie Wielkorosa, służył w gwardji rosyjskiej dziś jednak dobrze mówi po ukraińsku i stale podkreśla swój ideał „samostijnej” Ukrainy, wywalczonej bez pomocy „imperjalistycznej” Ententy. Powołuje się często na osobistą przyjaźń z „batką atamanem.” W obejściu jest nadzwyczaj uprzejmy niemal nadskakujący.

2. Szef Sztabu Generalnego (Główny Sztab) gen. Scheibler. Były generał rosyjski. Mówi po rosyjsku, wyraźnie nie skrywa sympatji dla Denikina i widzi w tem ratunek dla odbudowania wielkiej Rosji. Mówi o tych rzeczach otwarcie — jest podekscytowany możliwością szybkiego upadku Prowizorium Petlurowskiego. Uważa sytuację wojsk Petlury za krytyczną, specjalnie mówi o oddziałach Petlury (nie galicyjskich), jako o bandach niezorganizowanych i zde-

---

⁴ Kraus, Antin (1871-1945), general of the Ukrainian Galician Army; a corps commander who fought against the Red and White armies, took Kiev in August 1919.

moralizowanych, w zasadzie bandyckich i bolszewickich. Wojsko Petruszewicza uważa za kategorię, zbliżoną do wojska regularnego. O nastroju tych ostatnich świadczy, że jest wahający się i bardzo podatny dla obietnic Denikina. Twierdzi, że południowa armja bolszewicka została przepuszczona przez front ukraiński na północ na wyraźny rozkaz Szefa Sztabu Petlury — Tiutiunnyka.

Scheibler jest zdania, że cały „bałagan” ukraiński ma się już ku końcowi. Skarży się na swoją sytuację, jako b. oficera rosyjskiego Sztabu Generalnego.

Chętnie charakteryzuje członków Dyrektorjatu i Gabinetu, z których Petlurę i przygotowanego na wzięcie Kijowa premjera Mازهę, chwali, jako niepodległościowców ukraińskich, lecz ludzi z mało państwowym umysłem i słabą wolą. Jako najsilniejszą jednostkę stawia b. Premjera, obecnego Ministra Skarbu, lewego s-r Martosa. Twierdzi, że ten ostatni w razie krytycznej sytuacji gotów jest przychylić się do bolszewizmu. Przypuszcza jednak, że ludność zmęczona i gnębiona przez bolszewików, i tak dla bolszewizmu wrogo usposobiona, nie da się już drugi raz złapać i będzie wolała wspierać Denikina.

Do Ministra Wojny Pietrowa odnosi się wrogo i uważa go za głównego gnębiela oficerów b. armji rosyjskiej.

Jest nadzwyczaj uprzejmy, kulturalny, lecz robi wrażenie człowieka bardzo chytrego.

Ogólne wrażenie Ministerjum i Sztabu — złe. Instytucje źle zorganizowane. Panuje chaos, urzędnicy i oficerowie nic nie robią i przypuszczalnie nic nie mają do roboty, gdyż zakres działalności tych urzędów jest niezmiernie ograniczony. Przebija się ogólne zniechęcenie do wojny i pracy nad organizacją kraju.

Duży procent oficerów b. armji rosyjskiej, którzy z niecierpliwością oczekują przyjscia Denikina. W związku z tym faktem zamiana Rosjan przez niefachowych „szczirych ukraińców” i galicjan.

W stosunku do armji polskiej — szacunek i nuta zazdrości dla jej organizacji i porządku, równocześnie mała nadzieja, by armja ukraińska mogła przy tym kontyngencie korpusu oficerskiego dojść do możliwego stanu organizacji.

Wśród „szczirych ukraińców” obawa porozumienia polsko-denikinowskiego i dość pesymistyczne zapatrywanie się na posuwanie się wojsk rosyjskich.

„Bureau Français” w Kamieńcu — organ wywiadowczy, uzależniony do Bukaresztu, wrogo usposobiony dla ukraińców, dobrze poinformowany o stosunkach Petlury z nami i Rumunją, znający doskonale wewnętrzne stosunki Sztabów ukraińskich i Dyrektorjatu,

przygotowany na ewentualny upadek Petlury. Posiada doskonale dane i charakterystyki przywódców poszczególnych „band”, operujących na terenie Ukrainy przeciw bolszewikom. Bureau ma zadania możliwie jaknajszybszego nawiązania kontaktu z Kijowem i Odessą, potwierdza ono wiadomości o zajęciu Koziatyna przez Denikina, o zdradzie niektórych oddziałów galicjan, i wahającym się nastroju Petruszewicza.

Szef Bureau w rozmowie podkreśla bolszewickie tendencje Martosa i jego wpływ na Petlurę. O min. Mazepie mówi: „c'est un homme faible, il ne vaut rien”.

Sztab Petlury — organizacja prowizoryczna. Widoczny nieład, nieporządek i chaos, gorączkowa praca, przeważająca ilość młodych ludzi typu ukraińskiego. Liczne delegacje poszczególnych band i oddziałów z karabinami w ręku. Nastrój przygnębiony. Bardzo liczne warty, świadczące o obawie zamachu na „bat'kę atamana”.

3. Petlura.

Uprzejmy, robi wrażenie umysłu bystrego, szybko się orientującego, prawdziwego patrioty ukraińskiego, zdecydowanego niepodległościowca, wrogo usposobionego nie tylko dla Rosjan, lecz i dla Ententy, jak również i sfer ziemiańskich polskich. W rozmowie podkreśla wielokrotnie denikinowską orientację tych kół, wierzy jednak w szczerzy stosunek rządu polskiego, póki na jego czele stoi Piłsudski, . . .

O sytuacji strategicznej mówi niechętnie, chociaż uważa ją za zagrażającą państwowości Ukrainy. Twierdzi jednak, że nie jest to dla niego ostatecznością, gdyż jest on powstańcem i po upadku obecnego prowizorycznego ustroju Ukrainy, potrafi jednak wzniecić powstania i w dalszym ciągu walczyć o prawa swego narodu. Mówi, że naród ukraiński już dojrzał, a więc nie będzie trudno porwać go do walki.

O stosunkach z Petruszewiczem mówi wymijająco. Nie ukrywa wcale akcji wpuszczenia bolszewików w .zonę między wojskami ukraińskimi, a Denikinem, twierdząc, że jest to jedyne, co mu pozostało zrobić po odmowie Bredowa prowadzenia jakichkolwiek pertraktacji, a nie chciał, by Denikin korzystał z jego walki z bolszewikami.

Kilkakrotnie podkreśla antypolską tendencję Denikina.

Przy końcu rozmowy obecny Prezydent Ministrów Mazepa w myśl Petlury oświadcza o chęci sprowokowania przez Denikina galicjan i umożliwienia w ten sposób konfliktu polsko-ukraińskiego i „szczyro-chałczanskiego”.

W mieście nastrój gorączkowy, wiele fałszywych wiadomości

o ruchu wojsk polskich, liczne biuletyny. Ruch giełdowy, gwałtowna dewaluacja hrywny — wskutek tego niepomierny wzrost cen.

Rada Ministrów obraduje bez przerwy.

Administrację na prowincji stanowią agitatorzy rządowi bez żadnej egzekutywy administracyjnej.

Gospodarki państwowej niema. Ceny na prowincji ogromne. Np. koń kosztuje 60.000 rubli, wóz — 40.000 rubli. Za hrywnę trudno coś nabyć.

Nastrój ludności wyczekujący, sentymentu dla Petlury mało. Na kolejach, telegrafach w wojsku brak absolutny wszystkiego. Żołnierz obdarty i brudny jest absolutnym kontrastem wiejskiej ludności, u której widać dobrobyt, wskutek tego bardzo liczna dezercja. Znaczną jest też dezercja i wśród oficerów, pomimo b. ostrych kar. Liczne i częste pogromy żydowskie, przeważnie z powodu niesłychanej spekulacji, uprawianej przez żydów.

Przemysł stoi.

Znaczne obszary nieobsiane — urodzaj nie wszędzie zebrany.

Przyszłość kampanji cukrowniczej nader krytyczna. Jesienne roboty w polu prowadzone są dorywczo i prowizorycznie, zapowiadają klęskę gospodarczą w r. 1920.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna Warszawa

86

T-20   1605/T2
Odpis
Poufne

??ZAND. POL. O.E. LWÓW
L. 75. Poufne.
Powstanie ukraińskie

Do
DOWÓDZTWA ŻANDARMERJI POŁOWEJ
w Warszawie.

Lwów, dnia 16 września 1919 r.

Doszły do wiadomości tut. Dowództwa słuchy, że we Wschod. Galicji przygotowuje się powstanie Ukraińców przeciwko Rządowi

355

Polskiemu: I tak Dowództwo Żandarmerji w Tarnopolu doniosło służbowo, że w powiecie Ukraińcy i Żydzi porozumiewają się między sobą, kryjąc się w tych konszachtach przed władzami, — że jak tylko skończą się zbiory i będzie co jeść, ludność chwyci za broń i wyrzuci Polaków — tak jak to Polacy urządzają na Szląsku. Szef biura śledczego w Złoczowie komisarz Burka w swem sprawozdaniu podaje to samo: we wsiach daje się odczuwać wrzenie, widzi się już pewną butną postawę chłopów ruskich, żydzi są mniej pokorni jak dotąd. Sam będąc na wizytacji powiatu kamionieckiego, słyszałem od żandarmów tamtejszych, że żydzi obiecują, że za 4 tygodnie „coś będzie nowego”. Wedle ustnej relacji Szefa Oddziału Informacyjno-Defenzywnego nadkomisarza Kwiatkowskiego, powiat Lwowski (ludność ruska) jest doskonale wyopsażony w broń, a nawet w karabiny maszynowe. Odnosną relację przesłał wspomniany Szef do D.O.G. Lwów.

Wieści i objawów tych tak groźnych dla Rządu Polskiego, a występujących odrazu na tak szerokim obszarze kraju, jak powiat Tarnopolski, Złoczewski, Lwowski i Kamionecki lekceważyć nie należy. Skutki mogłyby być fatalne, po pierwsze dla osiadłej tam ludności polskiej, która i tak już przetrzebiona i steroryzowana rządami ukraińskimi, uległaby znowu nowym zniszczeniom, napadom i rabunkom a wskutek tego emigracja Polaków ze Wschodnich Kresów już i tak bardzo znaczna i niepożądana, doszłaby do katastrofalnych rozmiarów. Po drugie, tyły armji byłyby zagrożone poważnie. Koleje, drogi, transporty mogłyby uleść zniszczeniu co odbiłoby się fatalnie na położeniu na froncie. Dałoby to wreszcie zagranicy podstawę i powód do mieszania się znowu w nasze stosunki i przy poparciu i rozgłosie prasy stojącej po większej części na usługach kapitałów żydowskich, usposobiłoby nieprzychylnie do nas świat cały.

Jako środki zaradcze proponuje tutaj. Dowództwo w pierwszym rzędzie: 1) wstrzymanie masowego wypuszczania na wolność znanych i niebezpiecznych agitatorów ukraińskich, jak to się dotąd dzieje. Agitatorzy ci wracają spokojnie w dawne swe miejsca zamieszkania i szerzą jeszcze namiętniej antypaństwową propagandę, trafiając na bardziej podatny materiał niż wpierw, bo chłopstwo jest nadzwyczaj rozgoryczone tem, że gruntów pańskich nie będą już dzielić, że lasów nie będą rozdawać, że przeciwnie jeszcze rekwiruje się po wsich co chwila, że wiele dopuszcza się na włościanach nadużyć ze strony żołnierzy polskich. Agitatorzy ci czują się teraz zupełnie bezpiecznie, wszak za dotychczasową ich działalność uwolniono ich od winy i kary, więc spodziewają się, że i nadal nic nieprzyjemnego ich spotkać nie może.

2) Zakazanie władzom francuskim w tarnopolskiem mieszania się do służby bezpieczeństwa. Znanem jest ogólnie i nieraz już tutaj. Dowództwo relacjonowało do odnośnych władz, że władze francuskie nie orientują się zupełnie w tutejszych stosunkach, nie znając tutejszego języka, wystawiają każdemu przepustki z za Zbrucza do Galicji, dając przez to możliwość emisarzuszom Petruszewicza i bolszewików szerzenia swej niebezpiecznej propagandy na terenie Galicji i umożliwiają tymże emisarzuszom swobodne poruszanie się na kresach. Co więcej władze francuskie zakazują przeprowadzania rewizji i aresztowań, chyba, gdy ich komenda po rozpatrzeniu sprawy uznała za stosowne. Następstwem tego jest, że rewizje stale zawodzą, bo nim władze francuskie uznają, że za wskazaną, podejrzaną rzecz na czas bywają usunięte, aresztowań nie przeprowadza się, bo każde, choćby najciemniejsze indywiduum zaopatrzone jest „dokumentem” władz francuskich. Nie wspominam już o paskarstwie i przemytnictwie, które pod okiem władz francuskich święci na pograniczu nigdy dotąd niewidziane tryumfy.

3) Nie wypuszczanie jeńców ukraińskich wojennych do ich domów. Ludzie ci pałają fanatyczną nienawiścią do wszystkiego co polskie, są nawet wyćwiczeni jako żołnierze, broni znajdują pod dostatkiem jeszcze, ukrytą po lasach i jarach swych okolic — a mając do tego emisarzuszy, wolno przepuszczonych z Ukrainy, jako dowódców, mając zasoby pieniężne, jakie ci emisarzusze nie omieszkali ze sobą przynieść, posługując się w końcu taką wyborną i tak szeroko rozgałęzioną siecią szpiegowską, jaką są żydzi, wspierający na każdym kroku wszystko co jest wrogiem Polsce, mogą zorganizować bandę, które wyrządzą nieobliczalne szkody Rządowi Polskiemu, nie dające się jeszcze teraz przewidzieć skutki następstwa natury politycznej.

4) Zastosowanie ostrzejszych środków i kar dla niebezpiecznych agitatorów i prowodyrów, gdyż w przeciwnym razie rozchwala się ich tylko i utrudnia pacyfikację.

5) Utworzenie w zagrożonych powiatach oddziałów lotnych żandarmerji liczących od 20 do 30 ludzi, któreby miały na celu stłumienie w zarodku jakichkolwiek objawów buntu lub nieposłuszeństwa, któreby mogły być użyte w każdej chwili w zagrożone przez bandy miejsca, któreby przeszkadzały masowemu przechodzeniu ciemnych indywiduów z zagranicy do Galicji i położyły kres przemytom.

6) Wzmocnić dotychczasowe biura śledcze i wywiadowcze na obszarze wschodniej Galicji (Kołomyi, centrum ruchu ukraińskiego, do dziś dnia niema wspomnianego biura jeszcze).

7) Wydać poufne rozkazy do wszystkich wojsk, stojących na

Kresach, by trzymały się w ostrem pogotowiu i zwracały baczną uwagę na ludność i jej zachowanie.

8) Powiększenie lub utworzenie organów kontrolnych kolejowych i drogowych, szczególnie na linii Równe—Brody, Czortków—Tarnopol.

9) Zupełnie nie przyjmować do armji polskiej lub przynajmniej bardzo umiarkowane, a specjalnie do Korpusu Oficerskiego Ukraińców i Żydów, jako czynników tylko destruktywnych i wrogich nam. Większość ich służyła byłej armji ukraińskiej.

Jeśliby zaś odnośne władze nie wystąpiły ze środkami zaradczymi, a w szczególności nie uwzględniły wniosków tut. Dowództwa wymienionych pod pkt. 1, 2, 3, 4, tut. Dowództwo nie byłoby w stanie wziąć na siebie jakiegokolwiek odpowiedzialności w tej sprawie tak ważnej.

Z ramienia tut. Dowództwa wyszły już odpowiednie rozkazy do podległych Ekspozytur, by przestrzegały jaknajściślej porządku w powiatach, by zachowały jaknajdalej idącą ostrożność, a o każdym wypadku, mającym jakikolwiek związek z tą sprawą przez nadzwyczajnych kurjerów powiadomiły tut. Dowództwo. W wykonaniu służby przez Żandarmerję stoi na przeszkodzie oprócz punktów wyżej wymienionych jeszcze i to, że tut. Dowództwo na stan około 4.000 ludzi nie dostało ani jednego munduru i buta, żandarmi wobec tego w niektórych powiatach pełnią służbę po cywilnemu, a wynikiem tego jest brak poszanowania władzy i nadużycia. —

BADUSZEK rotm. m.p.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

87 T-57

Odpis
Ściśle poufne
1547/T4

Polska Misja Wojskowa
w Paryżu
Nr. 79/A.

Do Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich
W a r s z a a w a

Paryż, dnia 17 września 1919.

[...] Wobec zatargu Ukraińców Petlury z Denikinem, co do zamiarów którego tutejsza delegacja ukraińska jak najostrzejszy protest teraz założyła, ostateczne decydowanie kwestji Galicji wschodniej zdaje się być na razie odroczonem. W każdym razie Anglicy wściekają się teraz na Petlurę, że przeszkadza Denikinowi, a więc popierać go nadal nie myślą wcale, zaś Francja pchana przez swoją Misję wojskową w Rumunji do pewnego życzliwego traktowania Petlury i jego układu z Rumunami, chciałaby stosunki między nim a Denikinem uregulować korzystniej i wyraźnego stanowiska wobec tego zająć jeszcze nie może. Więc i ona do zbyt szybkiej decyzji skłonną nie jest, a prowizorium obecne w Galicji, przedłużone w tych warunkach coraz bardziej, do żądanego przez nas definitywum zaprowadzić musi. Zresztą propozycje poczynione nam obecnie na północnej części frontu wschodniego dają doskonałą sposobność żądania, aby sprawa Galicji wschodniej już teraz definitywnie w myśl życzeń naszych ułatwioną została, abyśmy wolni od tej troski, znowu część sił okupacyjnych, potrzebną dla zamiarów Ententy i stamtąd uwolnić mogli.

Zabiegi nasze usilne około wytworzenia tego nastroju, że terazniejsza akcja Niemców i von der Glotza w krajach nadbałtyckich, oraz na Litwie nietylko nam, lecz i Aliantom jaknajbardziej zagraża, wydały już odpowiednie rezultaty. Usunięcie energiczne tych tamtejszych niemieckich przyjaciół zostało przez Radę Najwyższą nie tylko postanowionem, lecz zażądano wręcz od marszałka Focha jak najenergiczniejszych kroków do urzeczywistnienia tego zamiaru, uważając dotychczasową zbyt miękką akcję angielskiego generała Gougha za zupełnie niewystarczającą. W łączności z tymi zamiarami postanowiono Panu Prezydentowi Ministrów Paderewskiemu przedwczoraj wieczorem konkretne pytania, co do ewentualnej możliwości użycia w tym celu części armji polskiej, co natychmiast telegraficznie meldowałem. Depeszę tą powtarzam dziś dosłownie na wypadek, gdyby wskutek trudności w przesłaniu nie była dotychczas odszyfrowaną należycie:

„Paderewski do Naczelnika Państwa”.

Zapytany przez Radę Czterech, czy armja nasza przyjmie udział w akcji o której zapewne już doniesiono, odpowiedziałem — tak. Zmusiła mnie do tego potrzeba chwili i dyplomatyczna konieczność. Ostateczna decyzja zależy od Naczelnika. Prosiłbym żeby Naczelnik zażądał zupełnego zabezpieczenia reszty granic od napaści, dostarczenia minimalnie stu lokomotyw i tysiąca pięciuset wagonów, zwrotu

kosztów ekspedycji i dostarczenia zaopatrzenia technicznego. Proszę o odwrotną odpowiedź.”

Depesza ta odeszła stąd umyślnie szyfrem wojskowym, jako najpewniejszym obecnie. Nie wątpię, że będzie po myśli Naczelnego Wodza jeśli część armji naszej, użyta w ten sposób, pomoże do tem lepszego zabezpieczenia północnej flanki i przyczyni wybitnie do utrwalenia tam polskiej polityki. Tem silniej jednak poprzemy przeto nasze przyszłe zamiary, im bardziej armja zupełnie bezstronnie i jaknajskrupulatniejsze wykonanie mandatu swego w ramach jej zleconych, przestrzegać tam będzie. Na to specjalny nacisk kłaść by [chwilowo] należało.

Będziemy mieli oprócz tego z czasem tem korzystniejsze szanse wobec Rosji, że tendencje reakcyjne Denikinów i Kołczaków coraz silniej zwalczane przez liberalne koła alianckie nie zdołają przeszkodzić w ustaleniu naszych granic wschodnich, takich do jakich Polska ma prawo aspirować obecnie.

Najtrudniejszą pozostaje zawsze kwestja Śląska górnego, gdyż Alianci, związani wzajemnie podpisanym już traktatem ratyfikacji tegoż odczekiwać są sami zmuszeni, a na podstawie postanowień rozejmowych interwenjować gruntowniej niż dotychczas nie mogą. Ale tendencja przyspieszenia ratyfikacji jest widoczną i decyzja wykonania postanowień traktatu względem górnego Śląska nieodzowną, tembardziej, że próba tak niebezpiecznego dla nas zwicnięcia tychże przez proponowaną administrację czysto ekonomiczną, ale międzynarodową, obu Śląsków i Zagłębia, na razie szczęśliwie zażegnana została.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

ROZWADOWSKI
Generał.

88 T-63

1642

Powróciwszy do Londynu poszedłem natychmiast do Foreign Office, aby wy badać, jakie zaszły zmiany przez te parę dni w zapatrywaniach. Dowiedziałem się, że P. Gregory przedłożył Lordowi Curzonowi raport o sprawie Polsko-Bałtycko-Rosyjskiej, wysuwając Polskę, jako klucz całej sytuacji i projekt skupienia Łotwy—Litwy—

360

Ukrainy, ewentualnie Białej-Rusi, przy Polsce, jako jedynie rozumne rozwiązanie. Lord Curzon¹ miał aprobować ten raport i posłać go natychmiast Lloyd George'owi, jeszcze wtenczas bawiącemu w Paryżu. Pewną zmianę Lloyd George'a w traktowaniu spraw Polski przypisuję temu raportowi, stanowisko zaś w sprawie Galicji Wschodniej jest prawdopodobnie świeczką, postawioną lewicy, która uważa nasze imperjalistyczne zamiary na Galicję Wschodnią, jako kamień obrazy między nią a Polską.

We wtorek 15 b.m. Rząd Angielski wysłał telegram do Estończyków, by broń Boże nie zawierali pokoju z bolszewikami bez porozumienia z innymi belligerentami i że Anglja jest gotowa dać Estończykom doradcę — Anglika. Dowodzi to, że myśl wspólnego kroku na Wschodzie zaczyna przybierać konkretną formę.

Delegat Taryby Czapiński, który był w tych dniach w Foreign Office został zapytany, jak Litwa przyjęłaby propozycje Unji z Polską. Czapiński odpowiedział, że o ile Litwa w takim wypadku otrzyma Wilno, to na każdą federację z Polską pójsć gotowa.

Raz jeszcze zaznaczam, że wchodzimy w fazę decydującą o naszej przyszłości, że w Anglji można obecnie najwięcej uzyskać, i że należy mi dać konkretne dyrektywy, abym mógł z decydującymi czynnikami o kwestji Wschodniej rozmawiać. Wiadomości przysłane za Nr. 2502/71 (DII 26) z dnia 15. września uważam za wskazówkę, że M.S.Z. podziela moje poglądy i że sprawę mogą prowadzić śmieiej w kierunku projektu federalistycznego.

Londyn, 23. września 1919.

E. Sapiecha m.p.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1642/T5 dnia 4/X 1919 r.

---

¹ Curzon, George Nathaniel (1859-1925), British statesman; Minister of Foreign Affairs of Great Britain (1919-1924).

89 T-19

Warszawa, dnia 24 września 1919.
1545/T2
b. pilne

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
W. Nr. 11674/II.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1545/T2 dnia 26/IX 1919 r.

Do
Adjutantury Generalnej

Przesyła się tekst instrukcji do pertraktowania o przedłużenie zawieszenia broni z Ukrainą delegacją w Równem na dalszych dni 30.

Pertraktacje rozpoczną się 26. b.m. i będą z naszej strony prowadzone przez 3 delegatów wojskowych, wyznaczonych przez Dow. Frontu Wołyńskiego.

Za zgodność:
Szef Oddziału II
(podpis nieczytelny)

HALLER m.p.
pułkownik
Szef Sztabu Generalnego

Warszawa, dnia 24 września 1919 r.
1545/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
W. Nr. 11674/II.

Do
Dowództwa Frontu Wołyńskiego

Instrukcja dla rokowań o przedłużenie umowy o zawieszenie broni z armją ukraińską na nowych dni 30

1. Dowództwo frontu Wołyńskiego wyznaczy delegację, złożoną

z trzech oficerów (w tem jeden oficer sztabowy), która dnia 26 września 1919 r. w myśl punktu 4. umowy o zawieszenie broni między armją polską a ukraińską dnia 1 września 1919 r. podpisze przedłużenie powyższego traktatu na nowych dni 30 o ile delegaci ukraińscy zgodzą się na niżej podane zmiany.

Jako miejsce podpisania tej umowy wyznacza Nacz. Dow. W.P. Równno.

2. Nacz. Dow. W.P. postanowiło do tekstu umowy z dnia 1. września 1919 r. wprowadzić następujące zmiany:

a) do punktu 10. należy dodać: w razie zajęcia przez bolszewików obszarów, położonych na wschód od linii rozgraniczającej działania operacyjne zastrzega sobie Nacz. Dow. W.P. prawo przekroczenia linii demarkacyjnej zobowiązując się, że sztab Gł. Atamana Petlury zostanie każdorazowo o tem uwiadomionym.

Co się tyczy linii rozgraniczającej działania operacyjne to pozostaje ona zasadniczo niezmienną jedynie miejscowości Zaslów i Korzec mają znajdować się na zachód od niej, to znaczy pozostają w ręku polskim;

b) punkt 6. umowy z dnia 1. września należy w całości skreślić i zamiast niego wstawić następujące: władze ukraińskie zarówno wojskowe jak i cywilne zobowiązują się nie czynić przeszkód i ułatwiać osobom narodowości polskiej wyjazd z terytorjum podlegającego władzom ukraińskim na terytorja polskie i rumuńskie, bądź drogą przez Kamieniec Pod., bądź drogą przez Chocim.

Władze ukraińskie zobowiązują się zezwalać wyżej wymienionym uchodźcom polskim na przewożenie wszelkiego majątku ruchomego, gotówki w papierach i metalu, papierów wartościowych oraz kosztowności podobnie jak listów i wszelkich dokumentów;

c) oprócz tego należy dodać do umowy z dnia 1. września jeszcze następujące punkta: 1) władze ukraińskie zgadzają się by w punktach przepustkowych po stronie ukr. znajdowali się oficerowie polscy (ewentualnie przedstawiciele władz polskich), którzy wykonywać będą kontrolę nad ruchem powracających uchodźców, wydawać im według swego uznania przepustki oraz ułatwić przebycie strefy neutralnej. Władze ukr. zobowiązują się polecić organom miejscowym władz autonomicznych w strefie neutralnej, by te, uchodźcom zaopatrzonemu w przepustki wspomnianych oficerów polskich (ewentualnie przedstawiciele władz polskich) nie czyniły przeszkód ani trudności w przebyciu strefy neutralnej; 2) władze ukr. zezwalają na powrót na Ukrainę osobom narodowości polskiej, zamieszkałych poprzednio na Ukrainie lub posiadających tamże sprawy osobiste lub majątkowe,

oraz zobowiązują się nie stawić przeszkód powrotowi tych osób na obszary, podlegające władzy Rzeczypospolitej Polskiej i traktować je pod każdym względem na równi z osobami wymienionymi w punkcie 6. umowy o zawieszenie broni. Życie i mienie tych osób będzie zagwarantowane przez odnośne władze; 3) władze ukr. cofną już wydane i nie będą wydawać żadnych rozporządzeń ograniczających prawa osób narodowości polskiej pod względem narodowym, kulturalnym, religijnym i ekonomicznym; 4) władze ukr. obowiązują się uwolnić niezwłocznie najpóźniej w przeciągu dni 3 od chwili podpisania niniejszego rozejmu wszystkie osoby cywilne narodowości polskiej, które na zarządzenie władz ukr. zostały z powodów politycznych aresztowane, internowane lub wywiezione oraz zwrócić im w tymże samym terminie skonfiskowane walory gotówką i inny majątek.

Za zgodność:

HALLER m.p.
pułkownik
Szef Sztabu Generalnego

90 T-63

1644/T5

D VIII/297.

TELEGRAM SZYFROWY

Hr. Skrzyński do Ministerstwa Spraw Zagranicznych
W a r s z a a w a

Nr. 30.

Otr. 26./9.1919. 14h 15.
Bukareszt, 25./9. 1919.

Bratianu oświadczył dziś Poklewskiemu,¹ że za uspokajającą deklarację Denikina w sprawie Besarabji jest on gotów Petlurę porzucić. Stało się to pod wpływem informacji oficerów angielskich, przybywających od Denikina i oznajmiających, iż w najbliższych

---

¹ Poklewski-Kozieł Alfons Aleksander (1891-1962), Polish landowner in Byelorussia; officer in the Imperial Russian Army (1914-1918); member of the Polish Economic Delegation to the Paris Peace Conference.

dniach jest on w możności Petlurę rozbić. W sprawie nowego gabinetu Król stoi wobec alternatywy zgodzenia się na rząd Manolescu, w którym Transylwanja nie chce brać udziału, lub oddania go opozycji. Bratianu jest pewny, że stanie się to pierwsze, czyli "un gouvernement de paille".

Raport w sprawie agrarnej pójdzie pierwszą okazją.

91 T-19

Warszawa, dnia 26 września 1919 r.
1579/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
W. Nr. 11549/II.

Do
Adjutantury Generalnej

Przysyłając w załączeniu Memorjał Komitetu Obrony Narodowej ze Lwowa nadmienia się, że wiadomości otrzymywane przez Oddz. II. Nacz. Dow. (raporta wywiadowców oraz Attache Wojskowego w Wiedniu, artykuły prasy ukraińskiej, wychodzącej na Ukrainie i zagranicą i.t.p.) stwierdzają we większej części dane zawarte w tym memorjale, uzasadniając wyrażone tam obawy.

Zwraca się w szczególności uwagę na popieranie i propagowanie przez Czechów ukraińskiego ruchu narodowego, jak również na trafną charakterystykę dążności i polityki rządu Petruszewicza. Jedynie cyfrę armji galic. ukr. podaną na 90.000 ludzi można uważać za przesadzoną.

Co się tyczy nastroju ludności ukraińskiej w Galicji Wschodniej oraz jej stosunku do Polaków i wielkiej szkodliwości osadzania tam urzędników ukraińskich, którzy wraz z nauczycielami i popami ukraińskimi prowadzą wrogą dla państwa polskiego propagandę, to swego czasu zwróconą już na to była uwaga przez Dowództwo Frontu Galicyjskiego, jak również i oficerów, wysyłanych do zbadań stosunków na miejscu.

1 załącznik.
Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

HALLER m.p.
pułkownik
Szef Sztabu Generalnego

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1579/T2 dnia 29/IX 1919 r.

Odpis
1579/T2

MEMORJAŁ KOMITETU OBRONY NARODOWEJ ZE LWOWA

W ostatnich tygodniach zaniepokoiły opinię publiczną w Galicji Wschodniej, coraz liczniejsze objawy świadczące o ponownych zamiarach Ukraińców uderzenia zbrojnego na ten kraj. Komitet Obrony Narodowej rozpatrzył sytuację i zebrawszy liczne dowody, uzasadniające to zaniepokojenie, postanowiwszy przedstawić je decydującym czynnikom. —

Przedewszystkiem stwierdzić należy, że armja Ukrainy zachodniej nie została zniesiona, ani rozbita, lecz tylko usunięta i wyparta za Zbrucz. Wojskom polskiem nie było dozwolone podążyć za tą armją, gdy cofnęła się do kraju, gdzie jej nietylko nie rozbrajają; przeciwnie wzmacnia się liczebnie i szuka sojuszników do ponownego ataku.

W kraju naszym, w pierwszych tygodniach po wyparciu wojsk ukraińskich, znaczna część Rusinów okazywała zadowolenie, że rządy polskie wprowadzą wreszcie ład i porządek w stosunkach. Reszta ludności ruskiej, zwłaszcza włościanie, byli przygnębieni i poddawali się stworzonej sytuacji. Przywódcy ruchu ukraińskiego pozostali przeważnie na miejscu, narażając się raczej na dochodzenie i kary, byle uniknąć emigrowania.

Stosunki te zmieniają się zasadniczo od niejakiego czasu.

Prowodyrowie i inteligencja ruska wyjeżdża tłumnie za Zbrucz i Dniestr w czym mieli ułatwienia od Rumunów, lub przedostają się na węgierską Ruś, udając się pod opiekę Czechów.

Bardzo liczne korespondencje, które rusini odbierają od swoich krewnych z Czech, z Pragi, świadczą, że tam się tworzy wojsko ukraińskie z jeńców z armji austriackiej, narodowości ruskiej, dotąd pozostających w niewoli włochów; formacje te gromadzą się licznie także na pograniczu galicyjskiem w Czecho-Słowacji. I tak liczne oddziały w sile 6.000 ludzi mają być w Ustrzykach, a Nadberesnej 500 ludzi.

Dochodzą nas wieści o zbliżaniu się Czechów do Ukraińców; paru wybitnych przywódców tego ruchu przebywa w Pradze. Niemcy interesują się żywo sprawą Ukrainy, wreszcie Petruszewicz wchodzi w ścisły kontakt, czy przymierze z Denikinem: wszystko to są dowody, że Ukraińcy planują dalszą akcję wojskową, w celu odzyskania Galicji wschodniej.

Liczne wieści z Podola rosyjskiego przywożone przez włościan, obywateli ziemskich i inteligencję miejską świadczą, że Petruszewicza armja rośnie coraz bardziej wsilę liczebną; obliczają ją teraz na 80 do 90.000 ludzi; podczas gdy Petlura ma ledwo 10.000. Stamtąd ostrzegają również polacy, że ukraińcy wzmacniają się i szukają sprzymierzeńców, by uderzyć ponownie na Galicję wschodnią, czy to z Denikinem, czy z bolszewikami.

Propagandę bolszewicką szerzą na Podolu licznie rozrzucone broszury agitacyjne, rozpowszechniane obok ukraińskich pisemek wśród ludności.

Wszystkie te przygotowania i plany Ukraińców na terenie Podola i Ukrainy zakordonowej, oddziałują silnie na postępowanie i nastrój ludności ruskiej na obszarze Galicji wschodniej. Chłopi i inteligencja głoszą [prawie] otwarcie, że sprawa Ukrainy zachodniej nie skończona, że za miesiąc lub dwa powrócą wojska i walka się rozpocznie. W ślad za tem zajmują wrogie wobec Polaków stanowisko, odmawiają wszelkiego zaopatrzenia armji polskiej, stawiają opór wobec pracy rolnej, nie pomagają przy zbiorach i zasiewach. Rusini mają wszędzie obfite żniwa i wielką ilość inwentarzy żywych, koni, bydła, podczas, gdy polscy chłopi i obszary dworskie są obrabowane zupełnie. Ludność ruska tworzy wojskowe organizacje po wsiach i powiatach, a nawet odbywa ćwiczenia wojskowe.

Broni po wsiach nie odebrały nasze wojska, względnie uczyniły to niedokładnie, zostawiając karabiny i amunicję, Rusinów przyjmuje się do urzędów mimo tak niepewnego ich stanowiska. W końcu, obecnie przed zakończeniem wojny zaopatruje się z naszej strony amunicją nieprzyjaciela, najpierw w mniejszych ilościach, obecnie jadą całe pociągi z nabojami.

Komitet Obrony Narodowej przedstawia powyższe fakta i zaniepokojenia, które one muszą budzić u ogółu polskiej ludności wschodniej Małopolski, która tyle przecierpiała i tyle ofiar poniosła w czasie ukraińskiej inwazji. Dziś z trwogą śledzą Polacy te objawy — nauczeni doświadczeniem z przed roku, gdy z pewnym lekceważeniem przyjmowaliśmy ostrzeżenia o zamiarach Ukraińców. Przedstawiamy dziś ten memorjał żądając skutecznego działania,

które zopobiegnie ponownemu przelewowi krwi i utracie reszty mienia. Cały ciężar odpowiedzialności spoczywa teraz na rządzie polskim, który wie, jakie są polityczne dążenia Petrusztwicza, jak wielką nienawiść żywi on do Polski, że gotów z djabłem szukać przymierza, byle Polsce zaszkodzić. Dlatego obawy nasze są poważne, a jedyną nadzieję opieramy na rządzie, ufając, że użyje środków wszelkich, wojska i administracji dla zażegnania wczas niebezpieczeństwa i obronienia powagi Rzeczypospolitej i życia i mienia jej obywateli.—

92 T-19

Warszawa, dnia 27/IX 1919.
1577/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Do Szyfr. No. 11791/II.

WEDLE ROZDZIELNIKA

Attache Wojskowy w Bukareszcie, rotmistrz Ołdakowski komunikuje:

„— Aeroplan niemiecki z 24 pasażerami i masą pieniędzy ukraińskich przyleciał do Kamieńca Podolskiego.

Drugi aeroplan również niemiecki o 5-ciu motorach z 5-cioma pasażerami i dużą ilością pieniędzy przybył dn. 22 września do Krystosz (lub Krystecz) na południe od Chocima.

O bezwzględne wpuszczenie aeroplanu do miasta (Kamieńca) interpelowała Misja Ukraińska.

Wojska gen. Denikina walczą z petlurowcami na północ od Bałty.”—

Otrzymują:

1. Adjutantura Generalna Naczelnego Wodza,
2. M.S. Zagranicznych,
3. M.S. Wojskowych — Biuro Prezyd. 2 egz.,
4. Szef Oddziału II. Nacz. Dow.,
5. Sekcja Wojskowo-Dyplomatyczna,
6. Sekcja Wschód,
7. Biuro własne.

Szef Sekcji Szyfrowej
(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1577/T2 dnia 29/IX 1919 r.

93 T-63

1654/T5

D. VIII/311

TELEGRAM SZYFROWY

Hr. Skrzyński do Ministerstwa Spraw Zagranicznych
w Warszawie

Nr. 31.

Bukareszt, 28/9. 1919. 19h 30'
Otrz. 29/9 1919. 10h 30'

W związku z artykułem "Temps" z 13. września, Bratianu oświadczył reprezentantowi Francji tutaj, iż on nigdy nie polecił przedstawicielom Rumunii w Paryżu, aby byli rzecznikami niepodległości Ukrainy na konferencji. Poza tem nie miał uczuć ukraińskich stojąc na gruncie nam znanej umowy z Petlurą. W ostatnich chwilach akcje ukraińskie spadają.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1645/T5 dnia 4/X 1919 r.

94 T-20

1668/T2

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz.1668/T2 dnia 7/X 1919 r.

Jaśniewielmożnyj Panie Naczelniku,

Jak wiadomo Jaśniewielmożnemu Panu Naczelniku, że po nieudalnym politycznym przewrocie, który miał miejsce w m. Równem na

Wołyniu, ja zwróciłem się do Pana Naczelnika z propozycjami w charakterze politycznym i w tej sprawie miałem konferencję z Panem Naczelnikiem i Prezydentem Rady Ministrów p. Paderewskim, a potem byłem przeprowadzony do Kielce gdzie przez tydzień miałem otrzymać odpowiedź na złożone przeze mnie propozycje, ale po 2-ach miesiącach przebywania mego w Kielcach byłem odrazu bez żadnej przyczyny przeprowadzony do obozu jeńców w Krakowie razem z moją Żoną i moimi współuczestnikami i tutaj wśród niewymownego strachu — głodu i tyfusu bez żadnych środków do życia już 3 mie-

sięcy znajdujemy się z kobietami i sześciomiesięcznym dzieckiem, skazani na głodową śmierć ze względu na to, że wszystkie prośby podane do Rządu Polskiego zostały bez odpowiedzi. W ostatni raz zwracam się do Pana Naczelnika i myślę, że moja prośba dać mnie i moim współuczestnikom swobodę jak politycznym emigrantom z Ukraińskiej Ludowej Republiki dojdzie do Pana Naczelnika. Pan Naczelnik nie zostanie się głuchym bo w tym nakłada na Pana obowiązek Pańskie imię jako socjalisty.—

Z głębokim poważaniem do Pana Naczelnika zostaje się Otoman Oskińko

Kraków-Dąbie, 19.3. (X) 1919 r.

95   T-20

O d p i s

Miejsce pobytu, dnia 8.10.1919 r.

Pol. Ofic. Łącznikowy przy
N.D. W. Ukr.

1739/T2

[Z prawej strony maszynopisu napisano odręcznie]:

[Refer. Komendantowi przez mjra Kasprzyckiego. Rokazy Komendanta zakomunikowane por. Strzeleckiemu przez por. W. Jędrzejewicza].

[Z lewej strony maszynopisu napisano odręcznie]

[Instrukcja dla por. Strzeleckiego.]

- [1. Inspirować rząd Petlury w kierunku organizowania władz cywilnych];
- [2. Zakaz angażowania się w próby zamachu na rząd Petlury];
- [3. Uzupełnić wywiad informacjami o stosunku Petlury do Niemców:
  - a) czy są oficerowie niemieccy,
  - b) co znaczą ciągłe podróże aeroplanów];
- [4. Forsować myśl handlu zamiennego, forsować myśl możliwości dostania nawet amunicji za zboże].

R a p o r t Nr. 1.

U W A G A: Raport niniejszy jest pierwszą próbą syntetycznego ujęcia stosunków panujących na Ukrainie i ich modulacji w zależności od sytuacji strategicznej i postępów politycznych zagranicą.

I. SYTUACJA STRATEGICZNA

1. Fronty: Obecna linja frontu ukraińskiego biegnie z zachodu od Szepetówki począwszy, ponad linją kolejową Szepetówka, Połonne,¹ między Żytomierzem² i Berdyczowem³ i sięga linji kolejowej Kasatin—Fastów—Kijów w punkcie Czarnorudka. Następnie skręca na południe i biegnie poprzez Rużyn⁴—Pogrebyszcze—Merwin, osłania od wschodu część kolei Kasatin—Humań⁵ od stacji Merwin, Monastyryszcze do st. Wierchniaczka; przecina na poł. drogi szosę Hajsyn—Humań; osłania od wschodu i południa Olgopol i przecina w poł. drogi tor kol. Popielna—Bałta.

Front od Szepetówki do toru kolejowego Kazatin—Fastów, wystawiony jest przeciw bolszewikom; reszta frontu ma przeciw sobie armję dobrowolców.

¹ Połonne, a town 210 km SW of Kiev.

² Zhytomyr, in Polish Żytomierz, a city 100 km W of Kiev.

³ Berdychiv, in Polish Berdyczow, a city 140 km SW of Kiev.

⁴ Ruzhyn, a town 120 km SW of Kiev.

⁵ Uman, in Polish Humień, a city 190 km S of Kiev.

W obecnej chwili przeciw frontowi ukraińskiemu operacji ważniejszych nie prowadzą ani bolszewicy ani dobrowolcy. Bolszewicy stworzywszy sobie bazę operacyjną w Korosteniu,⁶ wysunęli silne grupy w rejonach Zviahla⁷ (Nowogród-Wołyński) i Żytomierza i zajęli stanowisko obserwacyjne; natomiast rozwinęli akcję silną przeciw Kijowi, wrzynając się klinem w kijowską grupę dobrowolców na linii Fastów—Kijów. Akcja bolszewików zmusiła dobrowolców do odcięcia szybkiego sił swoich z frontu ukraińskiego z rejonu Humania i podtrzymania od południa grupy kijowskiej.

Walka o Kijów pozwoliła ukraińcom odetchnąć. Korzystając z zastoju akcji bojowej na froncie bolszewickim i osłabienia frontu dekinowskiego postanowili ukraińcy przegrupować swoje oddziały frontowe i rozwinąć działalność bojową przeciw Denikinowi w kierunku Humania i Bałty.

2. Dylokacja wojsk w dn. 3.10.1919 r., liczebność ich i nastroje

Ogólna dylokacja armji ukraińskiej przedstawia się zasadniczo: na froncie bolszewickim i w kierunku linii Koziatyn—Kijów dylokowane są korpusy halickie. Na reszcie frontu stoją oddziały nadnieprzańskie. Początkowy rozwój ofensywy dobrowolców na Bałtę i Humanię zmusił ukraińców do przerzucenia III. korpusu halickiego przeciw dobrowolcom w wyżej wspomniany kier. Bałty i Humania.

A. Korpus I. halicki. Sztab Koziatyn: dowodzi ppułk. Mykitka.⁸

Korpus II. halicki (brygady VI., VII., VIII. i IX. Sztab Berdyczów (z Żytomierza); korpus dylokowany na linii Czudnów,⁹ Trojanów, Roja.

Korpus III. halicki, rozlokowany częściowo w rejonie Popielina,¹⁰ częściowo w rejonie Chrystynówka.

B. Liczebność I. korpusu: około 400 szabel b. dobrych, 4000 bagnatów (piechota wyniszczona, obdarta), około 40 dział (zupełny brak amunicji), 3 pociągi pancerne, 2 automobile opancerzone.

II. korpus: około 500 szabel b. dobrych, 3000 bagnatów (pie-

⁶ Korosten, a town 140 km NW of Kiev.

⁷ Zviahel, present name Novohrad Volynskiy, a town 200 km W of Kiev.

⁸ Mykytka, Osyp (1874-1920), commander of the Ukrainian Sich Riflemen (Jan.-Nov. 1918); commander of the 1st Corps of the Ukrainian Galician Army (Jan.-Nov. 1919); commander of the Ukrainian Galician Army (Nov. 1919- Feb. 1920). Taken prisoner by the Red Army; shot by the Bolsheviks in Moscow in August, 1920.

⁹ Chudniv, in Polish Czudnów, a town 175 km SW of Kiev.

¹⁰ Popelnia, in Polish Popielnia, a town 90 km SW of Kiev.

chota źle umundurowana, wyniszczona), 80 dział różnych kalibrów (zupełny brak pociągów), 2 automobile opancerzone i 2 pociągi opancerzone.

III. korpus: Liczebność niestwierdzona.

Ogólna liczebność korpusów halickich nie przewyższa jednak 11.000 bagnatów i 1500 szabel.

C. Garnizon miasta Kamieńca Podolskiego:

a) Piechota:

1. pułk „Ochrony Respublikańskiego ładu”.
- „Osobnyj kuroń wijskowej ochorony”.
3. pułk halicki (70 bagn., 6 oficerów).
1. p. pieszy „rekrutów” (1300 bagn., 83 ofic.).
1. sotnia „Okrema”.

b) Artylerja:

2. p. artyl. pol.
4. republikański p. art. pol.
21. zaporoski p. art. pol.
- Zapasowa baterja art. konnej.
1. baterja oddzielnej art. konnej.
3. bat. oddzielnego dyonu art. konnej.
2. p. „rekrucki” (uzupełn.) zapasowy art. pol.
- Wojskowa szkoła artyleryjska.

c) Kawalerja:

1. zapas. p. kawalerji.
1. pułk kaw. „rekrucki” (3 sotnie, 4 K.M.).
- Konna powiatowa sotnia.
- Sotnia ochrony Głównego Szefa Zaopatrzenia armji (91 szabel, 5 oficerów).

d) Specjalne:

- Główny zarząd floty powietrznej.
- Zarząd inspektora awiacji.
3. bojowy oddział awjacyjny (5 aparatów — 15 lotników).
- U w a g a: Jeden aparat z tego oddziału wyleciał dn. 4.10.b.r. do Berlina z byłym ministrem „Prasy i Informacji” panem Lizonowskim.¹¹
2. dyon floty powietrznej.
- Kijowski park awiacyjny.
- Warsztaty awiacyjne.

---

¹¹ Lyzaniwskyi, Ivan (1882-1943), political leader, journalist; head of the Ministry of Press and Propaganda of the Ukrainian People's Republic from April, 1919.

Szkoła awiacyjna (około 300 uczni).

Garaż wojskowy.

Szkoła radiotelegraficzna.

D. Nastrój wśród żołnierzy armji ukraińskiej najrozmaitszy.

Korpus I. Halicki, posiadający znaczny odsetek polaków i żydów — nastrój wrogi polakom. Sympatje żołnierzy najbardziej skłaniają się w stronę bolszewików.

Korpus II. — nastrój antydenikinowski i antypetlurowski. Chętnie mówią o pokoju z Polską. Dominuje przemęczenie i chęć powrotu do Galicji.

Naogół wrogi stosunek do polaków w korpusach halickich znacznie się zmniejszył. Pogłoski o pertraktacjach polsko-ukraińskich potęgują w żołnierzach chęć powrotu do Galicji i zakończenia walki. Oficerowie różnemi sposobami silą się na podtrzymanie wśród żołnierzy zdolności bojowych i chęci wytrwania aż do chwili powrotu zbrojnego do Galicji Wschodniej. Służą również do tych celów pismo "Strilce", które ozdabia codziennie swe szpalty artykułami o okrucieństwach polaków nad ludnością ukraińską, o aneksyjnych dążnościach Polski, o konieczności zbrojnego wystąpienia przeciw Polsce za jej chęć pozostania w Galicji Wschodniej "mimo interwencji zagranicy" i t.p. Nie pomogą jednak artykuły, ani "pouczenia" oficerów. Żołnierze zmęczeni wojną Europejską i obecną roczną walką w Galicji rzucają broń i gromadami uciekają w kier. Galicji Wschodniej.

Podobnież szerzy się dezercja w szeregach petlurowskich. Mobilizacje przeprowadza się przy pomocy specjalnych oddziałów wojskowych. Dezercja w szeregach pułków petlurowskich ma jednak na uzasadnienie inne niż w halickich korpusach. Żołnierz petlurowski chętnie się bije, ale niezdolny jest do utrzymania się w karcach stałych jednostek bojowych. Demobilizacja armji rosyjskiej i późniejsza walka z bolszewikami wyrobiła w nich specjalny typ żołnierzy partyzantów trochę anarchistów, uznających władze swoje, lokalne. Stąd ciekawe obserwacje można wysnuć. Ludność i żołnierze na wezwanie Petlury lub pomniejszych wodzów powstańczych gremjalnie występują przeciw wskazanemu nieprzyjacielowi, ale gdy go pobiją i przepędzą poza obręb swej gminy i powiatu — wracają do swych zajęć gospodarskich. Z łatwością więc Petlura zdobywa setki ludzi najrozmaiciej uzbrojonych, w pasie przyfrontowym, ale nie może materiału tego wykorzystać całkowicie do organizowania i kompletowania jednostek stałych, pułków i t.p.

3. Reorganizacja i kompletowanie armji.

Aby armji ukraińskiej nadać większą sposobność ataman gł. Petlura zarządził kompletowanie korpusów halickich materiałem ludzkim miejscowym. Zarządzenie wywołane było i tym, że armji petlurwskiej brak kadr oficerów ukraińców; nadto dążeniem rządu jest aby rekrut ukraiński przeszedł szkołę dyscypliny wojskowej pod pod kierownictwem instruktorów halickich, jako wyróżniający się większą znajomością wojskowości.

1. Stosunek wojsk do Polski.

Pod wpływem dążeń pojednawczych w stosunku do Polski wydany został przez sztab główny do poszczególnych oddziałów frontowych szereg zarządzeń i biuletynów oświetlających przymierze wojskowe z Polską, wspólną operacje przeciw bolszewikom i t.d. Wszelkie odgłosy o nieporozumieniach lokalnych między polskimi i ukraińskimi oddziałami. Sztab ukraiński zaciera i chowa przed szerszym gronem ciekawych, aby tyym sposobem nie pogłębiać nienawiści oddziałów halickich w stosunku do Polski. Nadto aby zapobiedz wszelkiego rodzaju nieporozumieniom, jakie mogły by mieć miejsce przy ewentualnym rozwoju wspólnej akcji (polsko-ukraińskiej) przeciw bolszewikom. Sztab ukraiński zapowiedział mi przegrupowanie oddziałów frontowych z uwzględnieniem następującym: iż wszystkie oddziały halickie stykające się dotąd z oddziałami polskimi, zostaną zamienione oddziałami naddnieprzańskimi.

Z postępowania oficjalnego władz ukraińskich wnioskować można, iż czynią one wszystko aby stosunek swój do Polski utrzymać na stopie pokojowej. Wywiad naszych korespondentów podaje iż:

- a) korpusy halickie nie są skoncentrowane na pograniczu Polski;
- b) w większych centrach na Pograniczu Polski są przeważnie oddziały uzupełniające rekruckie lub ochronne, czyli t.zw. „brygady wyszkołu” pod kierownictwem instruktorów halickich.

Świadczyłyby to, iż pogranicze Polski traktowane jest jako głęboki tył frontu;

d) większy ruch przerzucania wojsk, uwidacznia się po linii Zmerynka—Koziatyn w kierunku na Bałtę i na Berdyczów;

d) przerzucenie do Kamieńca Pod. sztabu armji halickiej i sztabu atamana Benia z Mohylowa Podolskiego.¹²

¹² Mohyliv Podilskyi, in Polish Mohylów Podolski, a city 90 km E of Kamianets Podilsky.

Z powyższych danych możnaby wnioskować, iż przeciw Polsce Ukraińcy nie przygotowują akcji wojskowej.

II. Sytuacja polityczna wewnątrz kraju.

W zależności od sytuacji na frontach kształtuje się dziś sytuacja wewnętrzna Ukrainy.

Dążenia mas uświadomionych skierowane są do zorganizowania ogólnej obrony terytorjum Ukrainy od najazdu Denikina lub bolszewików. Jest to ogólne dążenie ukraińskich działaczy (zarówno nadnieprzańskich jak i halickich i przewodzi nim Petlura.

W tym celu w ostatnich dniach odbył się w Kamieńcu zjazd kierowników powstań, zorganizowano sztab operacyjny i dano mu do dyspozycji odpowiednio wysokie sumy oraz liczną literaturę agitacyjną. Nadto zorganizowano grupki agitatorów, których rozsyła się na tyły bolszewickie i denikinowskie. Sztab dąży do ujęcia w jedne ręce kierownictwa akcję powstańczą, ma zamiar usunąć tych wszystkich kierowników powstańczych, akcja których wypływa więcej z pobudek anarchicznych aniżeli ideowych. Oporni mają być rozbrojeni i odpowiednio sążeni.

Kierownictwo akcji powstańczej pochwycili „S-R” (prawi) znani ze swego wybitnie polonofilskiego stanowiska. „S-r.” wychodzą ze swego wybitnie polonofilskiego stanowiska. „S-R” wychodzą z założenia, iż sprawa Galicji Wschodniej rozstrzygniętą będzie na froncie międzynarodowym. Propagują oni ścisłe porozumienie z Polską, Rumunją i Czechami i aby zniwelować antagonizm haliczian do Polski starają się wysunąć sprawę obrony Ukrainy od Denikina i bolszewików, jako sprawę najaktualniejszą i zmusić haliczian do odłożenia sprawy Galicji Wschodniej do późniejszej decyzji.

ze swego wybitnie polonofilskiego stanowiska. „S-r.” wychodzą z założenia, iż sprawa Galicji Wschodniej rozstrzygniętą będzie na froncie międzynarodowym. Propagują oni ścisłe porozumienie z Polską, Rumunją i Czechami i aby zniwelować antagonizm haliczian do Polski starają się wysunąć sprawę obrony Ukrainy od Denikina i bolszewików, jako sprawę najaktualniejszą i zmusić haliczian do odłożenia sprawy Galicji Wschodniej do późniejszej decyzji.

Obozem przeciwnym są „S-d.” (lewi), którzy działając ukrycie propagują zbliżenia z bolszewikami. Akcja ich bardzo misternie jest utkana. Korzystając z istnienia „inspektoratu dzierżawnego”, który stworzony był w celu usunięcia z armji ukraińskiej elementu denikinowskiego i korzystać z szerokich pełnomocnictw, wysuwali oni prowokacyjnie konieczność jaknajenergiczniej akcji przeciw denikinow-

skim dążeniom i wpływom armji, a tym sposobem spotęgować atmosferę niepokoju i obaw wśród sfer oficerskich, a następnie urządzić zamach na Petlurę, wysuwając kandydaturę gen. Osickiego. Zamach ten byłby ostatecznie wprowadził straszny chaos w tutejszych stosunkach:

- 1) nieświadomość wojska w jakim celu zamach robiono,
- 2) obawy sfer denikinowskich, iż podejrzenia o zamach spadną na nich.

W rezultacie powstałaby kilkudniowa anarchja i bezład, w czasie którego mieli „s-d” ogłosić znów bolszewikom.

Powyższe dostatecznie jaskrawo ilustruje sposoby walki, jakimi posługują się bolszewicy. Zamach ostatecznie wykryto. Nie udał się on, gdyż mu brak większych podstaw.

Na tle stosunków wewnętrznych ukraińskich dominującym jest wpływ Petlury. Jest on przewodnikiem ideowym „s-r” (prawych) i cieszy się wielkimi wpływami u ludzi. Potrafił on stopniowo opanować rozliczne dążenia grup ukraińskich i stanąć na czele rządu. Dziś Petlura podporządkował sobie i dyrektorję halicką, stojąc na szele ogólnoukraińskich dążeń. Ataman Petlura jest zwolennikiem polityki porozumienia ścisłego z Polską. Rozumiejąc dążenia haliczjan, stara się nakłaniać ich do polityki zgody z Polską i do oswobodzenia w pierwszym rządzie Ukrainy Naddnieprzańskiej od Denikina. Pod jego to wpływem mięknie żądanie haliczjan w stosunku do Polski. Jest człowiekiem wysoce ideowym, niezłomny w swej walce z nieprzyjaciółmi. O stosunku przyjaznym narazie ze względu na kurs rządowy w Polsce. Uważa, iż Ukrainie dużo zależy na pomocy Polski, ale zaznacza iż Polacy winni zrozumieć, iż popieranie dążeń Ukrainy do samodzielnego bytu leży w interesie Polski.

Licząc się z jego wpływami na Ukrainie i obecnym stanowiskiem uważam, iż należy go poprzeć w dążeniach do kompletnego opanowania stosunków na Ukrainie. Pomoc ta zwiększy nam tylko liczbę zwolenników i zmniejszy antagonizm do nas w sferach dotąd nam nieprzyjaznych.

Z stosunków tutejszych wnioskują, iż tylko Petlura zdolnym być może do niwelowania nienawiści jaka istnieje do nas wśród halickich działaczy. Chwilowo zgodzili się on na ratowanie Ukrainy Naddnieprzańskiej w pierwszym rządzie, ale to spowodowano jest jakimiś „koniecznościami”. Pod wpływem takichże konieczności podpisana została odezwa 24.X. wzywająca do walki z Denikinem pod wpływem tychże konieczności wysłali haliczanie swoich najumiarkowańszych działaczy w składzie misji do Warszawy. Aby tę „konieczność” usunąć, liczyć można tylko na Petlurę, który gotów kompromis z swemi

współbraćmi z Galicji, zmienia na bardziej podstawową pomoc ze strony Polski. Nam należy go podtrzymać, aby z chwilą upadku jego, haliczanie nie zawarli kompromisu z dobrowolcami, którzy całkiem wyraźnie o chęciach swych mówią.

W z. Oficera Łącznikowego
(—) Wruk-Strzelecki por.

W załączeniu podaję:

- 1) kom. inform. z dn. 4.10. b.r.,
- 2) do skopjowania ew. przejrzenia „mapkę frontu Ukr.”,
- 3) ostatnie gazety ukraińskie.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1739/T2 dnia 18/X 1919 r.

96 T-20

1693/T2

Wobec wiadomości, jakie rozchodziły się w ostatnich czasach co do prawno-państwowej i politycznej przyszłości wschodnich obszarów Galicji, uważa Oddział Krakowsko-Lwowski stronnictwa pracy konstytucyjnej za swój narodowy i patriotyczny obowiązek stwierdzić co następuje:

1. Nie jakaś część Galicji, ale cała Galicya tworzy już dzisiaj integralną część Państwa polskiego, gdyż cały jej obszar należał do Polski aż do czasu rozbiorów, skoro zaś koalicja wywiesiła hasło wskrzeszenia całej Polski przedrozbiorowej i wzywała Polaków do współdziałania pod tem właśnie hasłem, skoro łaskawe zrządzenie Opatrzności doprowadziło koalicję do zwycięstwa a wszystkie trzy mocarstwa rozbiorowe do rozpadnięcia się, skoro cały naród polski w Galicji i jego oficjalna reprezentacja poszły za głosem Rady regencyjnej z 6. października 1918. wzywającym do złączenia się w jednolite niepodległe Państwo Polskie, skoro ordynacya wyborcza z 27. listopada 1918. do Sejmu Rzeczypospolitej polskiej uznaje wyraźnie całą Galicyę za obszar mający być reprezentowany w tymże Sejmie, i skoro przedstawiciele z całego tego obszaru w tymże Sejmie zasiadają i to nawet bez osobnego aktu wyborczego, tylko na

378

mocy piastowania dawnych mandatów galicyjskich, o ile chodzi o wschodnie części kraju będąc dotychczas terenem operacji wojennych, to nie może być mowy o tem, ażeby wschodnie obszary Galicyi, na których naród polski żyje tak pomieszany z ludnością ruską, i ich terytoryalnie rozdzielić wręcz niepodobna, mogły mimo to być uważane za jakieś terytoryum nienależące jeszcze de iure do Państwa Polskiego, lecz za oddane jemu jedynie w czasową administrację, ograniczoną z góry co do czasu jej trwania pewnymi warunkami rozwiązującymi i uzależnioną od faktów mogących Polskę tych obszarów pozbawić.

Zauważyć przytem należy, że nawet Państwo austriackie, które uprawiało zawsze w stosunku Rusinów do Polaków politykę "divide et impera" i wygrywało stale pierwszych przeciw drugim, nie odważyło się aż do końca swego istnienia, pomimo silnego naporu ze strony polityków ruskich na rozdział Galicyi — jedynie obszar wolnego miasta Krakowa z okręgiem stanowił po zajęciu go 1846. przez Austryę, przez krótki czas osobny okręg administracyjny, zaś nieudana próba rozbicia Galicyi na trzy okręgi administracyjne z trzema Sejmikami, podjęta w r. 1849 w czasie najwyższego napięcia absolutystyczno-reakcyjnego systemu rządowego nie weszła nigdy w życie.

2. Dążność do oderwania wschodnich terytoryów Galicyi od Polski, zapoczątkowana przez galicyjskich Rusinów t.zw. Ukraińców ich powstaniem z 1. listopada 1918. przeciw Rządowi polskiemu, została militarnie złamana, wojska polskie stoją nad Zbruczem miejscami poza Zbruczem, stan prawny więc, wyżej przedstawiony jest dziś, jak być powinno i stanem faktycznym.

Stronictwo musi stwierdzić, że byłoby zbyt krwawą ironią, oraz naigrzywaniem się z najświętszych uczuć ludzkich i narodowych, gdyby kraj obroniony i uratowany olbrzymim zapalem, bezgranicznym heroizmem i niebywałem poświęceniem mężów, kobiet i dzieci polskich, okupiony bezprzykładnymi męczarniami i niezliczonym szeregiem barbarzyńskich tortur, wycierpianych z rąk dziczy siczowej, o czem Europa nie chce wiedzieć został dla względów frymarki politycznej odebrany Polsce dziś lub kiedykolwiek.

3. Wedle powszechnej opinii tak polskich jak i niepolskich sfer wojskowych zgodnej zresztą zupełnie z najgorętszem pragnieniem ludności polskiej, wschodnia granica Państwa polskiego będzie naprawdę strategicznie zabezpieczona i silnie umocniona dopiero wtedy, gdy będzie biedz znacznie dalej na Wschód, aniżeli idą granice Galicyi i Królestwa Kongresowego.

Jak żywem i szczerem jest to pragnienie polskiej ludności kre-

sowej, by i ona zaznała wreszcie szczęścia należenia do Polski, a została wyzwoloną z pod obcego panowania, wyprowadzoną z domu niewoli, świadczy przejmujący swą prawdą i dramatycznością otwarty list tej ludności do Pana Prezydenta Ministrów.

4. Zarówno wszystkie miasta jak i zaludnienie obszarów dworskich we wschodniej części Galicyi są polskie, odnosi się to zwłaszcza do właścicieli tych obszarów. Również polskimi są te właśnie powiaty galicyjskie, które leżą na samej wschodniej granicy Galicyi. Prawie cała t.zw. inteligencya w miastach jest polską, ruska inteligencya stanowi procentowo bardzo nieznaczny wyjątek. Dotyczące daty statystyczne są powszechnie znane, rzec można notorycznie.

5. Nieodzownym wymogiem politycznej i gospodarczej siły, potęgi i międzynarodowego znaczenia Polski jest, by miała bezpośrednią granicę na długiej linii z Rumunią, a przez nią bezpośredni kontakt z Czarnym Morzem oraz połączenie Czarnego Morza z Bałtykiem.

6. Ze stanowiska bezpieczeństwa Państwa i żywotnych gospodarczych i politycznych interesów narodu jest zupełnie niedopuszczalnym by Polska miała być okrażona od zachodu, południa i wschodu przez pierścień państw słowiańskich działających wspólnie na jej niekorzyść, a połączonych bezpośrednio przez jakiś korytarz oddzielający ewentualnie Polskę od Rumunii.

7. Byłoby to wręcz niezrozumiałą sprzecznością a zarazem krzywdzącą niesprawiedliwością i bezgraniczną krzywdą dla Polski, gdyby ona sama jedna musiała dźwigać na swych barkach cały ciężar obrony zachodniej Europy przed zalaniem jej falami bolszewizmu i przed napierającymi czerwonymi Armiami wschodu, jak to dotychczas ma miejsce i gdyby ona zato miała utracić tak znaczną część swego odwiecznego a bardzo ukochanego i drogiego sobie obszaru. Taka decyzja rozstrzygających czynników musiałaby zachwiać wszelką wiarę w trwałość wszystkich stosunków opartych na prawie publicznym i zaufaniu międzynarodowym.

8. Będąca w mowie wschodnie obszary Galicyi są najurodzajniejszemi ziemiami w Polsce dającemi się porównać tylko z ziemią proszowską pod Krakowem i z ziemią Bełzką i Sokałską, a terytoryalnie są znacznie od nich rozleglejsze. Także więc i ze stanowiska aprowizacyi ludności oraz interesów Skarbu Polskiego i całego wogóle gospodarstwa społecznego i państwowego w Polsce, byłyby stratą tych obszarów bardzo dotkliwą. Nie można przytem przemilczeć, że ludność kresowa i bliska kresów, która musi ciągle stać bacznie na straży swych najwyższych interesów narodowych, wyrabia w sobie ten hart ducha, czujność i energię, która chroni ją od po-

padnięcia kiedykolwiek w pewnego rodzaju kwietyzm lub obojętność narodową, a tem samem czyni ją bardzo cennym materiałem państwowym, pełnym tężyzny, odporności, wytrwałości i poświęcenia, jak tego dzieje Wschodu Polski ponad wszelką wątpliwość dowiodły.

9. Stawianie postulatu ekonomicznego odrodzenia kraju i politycznego zawładnięcia nim, zdobycia sobie serc i usposobienia ludności polsko-ukraińskiej dla polskiej administracji jako warunków pozostawienia tego kraju i nadal przy Polsce jest głęboką wewnętrzną sprzecznością; jest prawdziwym hysteron-proteron, gdyż rzecz ma się wprost przeciwnie: warunkiem ekonomicznego odbudowania kraju i społeczno-politycznego uspokojenia go, jest przedewszystkiem stałe i niepodawane w wątpliwość pozostawienie go przy Polsce. Bez tego kraj ten ani się uspokoić, ani odbudować nie może; chyba gdybyśmy przez „uspokojenie” rozumieli całkowite „oczyszczenie” go z żywiołu polskiego i zrobienia jednolicie ruskim — ale wszakże do tego celu Polska nie dąży! W tym kraju ludność rolnicza polska, która była przedmiotem exterminacji rosyjskiej 1914. a ruskiej 1918/19., niema obecnie na całych wielkich obszarach żadnego inwentarza gospodarskiego, ani żywego ani martwego, niema żadnej maszyny rolniczej, niema nasion do zasiewu, niema robotnika, gdyż ludność ruska jest leniwa i nieskora do zarobku, skoro tylko ma dość pieniędzy na pokrycie swych skromnych potrzeb życiowych, a teraz właśnie ma ta ludność notorycznie dużo pieniędzy jeszcze od czasów rosyjskiej inwazji. Przytem agitacja rusko-ukraińska idzie silnie i skutecznie w tym kierunku, ażeby przez strajki rolne, niewychodzenie do roboty, odstraszenie czeladzi od służby u Polaków oraz przez podpalania uniemożliwić polskiej ludności rolniczej gospodarke i zmusić ją do opuszczenia ziemi. Obecnie znajdzie ta akcja skuteczny sukces w postanowieniu „zasad” do reformy rolnej, opiewajacem, iż obszary „złe zagospodarowane” będą wywłaszczone w całości. Rusini cieszą się bardzo z tego postanowienia, gdyż wiedzą, że znaczna część tych zaraz wywłaszczonych obszarów dostać się musi z natury rzeczy w ręce miejscowej ludności ruskiej. Polska ludność rolnicza niema przytem już żadnych środków pieniężnych, gdyż zniszczona trzy razy, 1914, 1915, i 1918/19., wyczerpała cały swój kredyt na dwukrotne odbudowywanie się po zniszczeniach inwazji r. 1914. po zniszczeniach odwrotu rosyjskiego 1915. oraz po spustoszeniach dokonanych przez pruskie austriackie i węgierskie wojska i dziś niema już skąd zaczerpnąć pieniędzy ani nie będzie miała na to odwagi, dopóki grozi jej możność niepozostawienia jej na stałe przy Polsce. A pieniędzy tych potrzebaby bardzo wiele — dziesiątki miliardów ledwie wystarczają,

zważywszy, że jeden koń roboczy kosztuje około 5000 K, także sama sztuka bydła rogatego najmniej 4000 K, że robotnik żeński do żniwa kosztuje 600 K miesięcznie i całe utrzymanie, że anarchia cen i lichwiarska drożyzna święcą w każdym kierunku bezprzykładne orgie. To samo odnosi się do przemysłu. Brak wszelkich surowców, wagon węgla kosztuje 7000 K, robotnik, o ile jest, żąda pomiędzy 2.000 K do 2500 miesięcznie, jest go zaś bardzo mało. Przytem 500.000 budynków w Galicyi leży w gruzach, komunikacja kolejowa jest niżej wszelkiej krytyki i nie liczy się bynajmniej z tem, że dzisiaj ludzie chcą się odbudować i możebnie zaprezentować, muszą jeździć dzieśnięć razy więcej niż przed wojną, przeciwnie, czytaliśmy niedawno w dziennikach utyskiwania półoficyalne, że publiczność jeździ dziś prawie tak wiele jak przed wojną i czytaliśmy półoficyalne groźby, że trzeba będzie temu w jakiś sposób koniec położyć. „Last not least” sumy należne krajowi za świadczenia wojenne (przeszło 3.000.000.000 Koron) i odszkodowania wojenne obliczone 17.000.000.000 K nie są mu dotąd ani wypłacone, ani nawet zabezpieczone. Dopóki więc te stosunki trwają i dopóki jeszcze w dodatku wisi nad głowami ludności polskiej miecz Damoklesa w postaci obawy odłączenia od Polski, dopóty nie rozwinie się gospodarstwo rolne ani nie rozbudzi się przemysł, gdyż żaden właściciel ziemi Polak, ani żaden polski przemysłowiec nie będzie miał ani możności ani odwagi czynienia wkładów gospodarczych lub zakładania przedsiębiorstw przemysłowych, nie wiedząc czy przez zmianę panoszenia nad tym krajem lub przez system rządów jaki tu zostanie wprowadzony, nie będzie zmuszoną do opuszczenia kraju, czy nie będzie wyzuty z resztek swego mienia, które mu jeszcze pozostanie pobyt daleko idącej wręcz rewolucyjnej reformie rolnej i czy nie wybuchnie jeszcze wkrótce wojna domowa podobna do dzisiejszej. Polityczne zdobycie sobie umysłów ruskiej ludności tego kraju dla Polski będzie także tylko wtedy możliwe, jeżeli Rusini obok zupełnej swobody narodowej i wolności osobistej, której zawsze u nas używali i używają i obok autonomii narodowej personalnej, ale nie terytorjalnej, którą im zawsze przyznać jesteśmy gotowi, zobaczą, iż wykluczona jest możliwość oderwania tego kraju od Polski przez jakiś przyszły plebiscyt lub zarządzenie trzecich czynników. W przeciwnym razie Rusini rozpoczną z miejsca z największym możebnym impetem wszechstronną działalność dążącą do nadania krajowi takiej fizyognomii i do wytworzenia takich stosunków, któreby zapewniły bezwarunkowo pomyślny dla nich wynik owego oczekiwania plebiscytu lub zmusiły trzecie czynniki do wydania orzeczenia wdrzewającego tę część Galicyi od Polski; wszelka zaś akcja Polaków

idąca w przeciwnym kierunku lub dążąca przynajmniej do sparaliżowania ruskiej roboty, albo do jakiegoś porozumienia — gdyby o porozumieniu wogóle marzyć można — spotkałaby się z tak nieubłaganą mściwą defenzywą ruską, że defenzywa ta mogłaby się łatwo zamienić w ofensywę, w drugą wojnę domową polsko-ruską w Galicyi. Tylko silne a sprawiedliwe rządy polskie w tym kraju, przy równoczesnem zupełnem wykluczeniu z góry wszelkich możliwości oderwania go od Polski mogą tu przywrócić i ustalić ład, spokój i porządek. Nie można zresztą dopuścić, aby skutkiem umyślnego pozostawienia losów tego kraju w niepewności, mogło choć na chwilę zrodzić się przypuszczenie, że ta część katolickiej i konstytucyjnej Polski może zostać wydana na łup prawosławnej i autokratycznej Rosyi, przeciw której dziś właśnie pięć lat temu wyruszył dzisiejszy Naczelnik Państwa w pole z pierwszą kompanią strzelecką, która zdradziła koalicję zawierając w 1918 roku odrębny pokój z mocarstwami centralnemi i która była zawsze naturalnym sojusznikiem Niemiec. Państwo rosyjskie nie może mieć naszym zdaniem żadnego głosu przy ustanawianiu wschodnich granic Polski. Wiadomo przytem, a najświeższe zdarzenia na terenie dyplomacyi rusko-rosyjskiej w Paryżu wykazywały to dowodnie, że Rusini złączają się zawsze z Rosyanami, ile razy idzie o akcyę przeciw Polakom i Polsce. Choćby więc nawet Rusini t.zw. Ukraińcy w Galicyi przekonali się o beznadziejności zagarnięcia wschodniej części kraju przez Ukrainę, to nie zaniechają swęj wiechrzycielkiej i burzycielskiej roboty w tym kraju, dopóki będą mieli nadzieję, że w ten sposób przynajmniej Rosyi się przysłużą i może na rzecz Rosyi Polskę tych obszarów pozbawią.

10. Wspomnieliśmy wyżej o autonomii dla Rusinów. Polacy zawsze byli i są gotowi — dowodem tego liczne uchwały Sejmu galicyjskiego, projekta wyodrębnienia Galicyi za czasów austryackich r. 1917. i wszelkie obecne projekta ustroju administracyjnego i konstytucyi w Polsce dać Rusinom pełną wolność i swobodę, tudzież autonomię w granicach nie wykluczających z góry spokoju i porządku w kraju. Ale idzie o to, ażeby ta autonomia była właśnie taką, a nie inną, która zamiast ładu i uspokojenia doprowadziłaby do najstraszniejszych w kraju stosunków. Taka autonomia jedynie odpowiednią jest t.zw. autonomia personalna, oparta na ścisłem rodziale ludności polskiej i ruskiej na podstawie katastru narodowościowego i na oddaniu każdej ludności jej spraw kulturalnych i gospodarczych, o ile one nie mogą być zaspokajane przez państwo, we własny zarząd i we własną pieczę. Natomiast niemożliwą jest t.zw. autonomia terytoryalna, gdyż ta daje się tylko tam zastosować, gdzie jedna strona

nie dąży do exterminacji drugiej strony, dzisiejszy zaś stosunek Rusinów t.zw. ukraińskich do Polaków polega niestety na prostym dążeniu z ich strony do exterminacji polskiej ludności, czego dowodem są oprócz dawnego, oklepanego już hasła by się Polacy wynieśli za San, obecne masowe mordy dokonywane przez Rusinów na polskiej ludności na Podolu, Wołyniu, i Ukrainie, oraz wyrafinowane okrucieństwa jakich się ciągle dopuszczają na nas w Galicyi, a które przeszłyby i tutaj w takie same masowe mordy gdybyśmy tu nie mieli na szczęście licznych zastępów polskiego wojska. Rusini nie chcą się wogóle z zasady z nami godzić, układać lub nawet porozumiewać, rozumieją tylko hasło terroru wobec nas, oraz taktykę niedotrzymywania obietnic, o ile czasem miejscowo i chwilowo Polacy dadzą się w dobrej wierze skłonić do zawarcia z nimi jakiejś umowy, jak tego mieliśmy dowody ze zerwaniem zawieszenia broni w zimie b.r. w Galicyi.

Nie można więc wprowadzać we wschodnich częściach Galicyi żadnej takiej autonomii, któraby oddawała władzę w ręce najgorszych nieprzyjaciół naszych i barbarzyńców; nie można tworzyć żadnego ciała reprezentacyjnego o większości ruskiej, opartej na pięcioprzymiotnikowym prawie głosowania, gdyż to znaczyłoby rzucić wyższą etykę, wyższą kulturę i wyższy stan ekonomiczny polskiej ludności pod stopy szczerpu niezdolnego wogóle do wytwarzania państwowości a sądzimy, że ta wyższość Polaków ma wielką wartość dla państwowo-twórczej pracy i dla przyszłych stosunków w tem państwie.

Dla udowodnienia tej wyższości wystarczy jeden pobieżny rzut oka na przeszłość i teraźniejszość obu narodów; jeżeli zaś chodzi o niektóre cyfry, to przypominamy, że Polacy płacą w całej Galicyi 82% podatków bezpośrednich, zaś we wschodniej jej częściach stosunkowo jeszcze więcej, że procent analfabetów Polaków wynosi w całym kraju 26%, analfabetów Rusinów 62%, na wschodzie stosunkowo jeszcze więcej, że miasto Lwów liczy 85% Polaków, że wszystkie te kryteria wedle których wydaje się sąd o stopniu i o rodzaju kultury pewnego społeczeństwa wykazują, iż na całym tym kraju polska a nie żadna inna kultura wycisnęła swe piętno, (zwracamy uwagę na Akademię, Uniwersytety, muzea, biblioteki), że Rusini dopuszczają się ciągle tak potwornych morderstw i torturowania polskiej ludności i wziętych do niewoli jeńców, że aż Sejm Ustawodawczy był zmuszonym wysłać na Wschód Komisję śledczą, która skonstatowała tu rzeczy tak przerażające, iż drobna ich część opowiedziana już przez posła Zamorskiego w Sejmie warszawskim wy-

wolała wrażenie druzgocące, wygiądała na raport z kraju czerwono-skórych, a nie z Polski.

Gdy dochodzenie to zostanie ukończone nie omieszkamy ogłosić jego wyniki z przytoczeniem nazwisk, dat i miejscowości w kilku językach europejskich; — może wtenczas zechce się świat niemi zająć, gdyż dotychczas, jak nas informują autentycznie, rzucane są wszystkie dotyczące relacje na Quai d'Orsay do kosza. Natomiast Rusinom nie dzieje się w Polsce nic a nic złego, nikt się na nich nie mści, ani ich nie prześladowuje, przeciwnie, amnestyonuje się ich ciągle, ulaskawienia i indywidualnie wypuszcza jeńców na wolność, wzywa do powrotu do domów gwarantując bezpieczeństwo osobiste; przez czas trwania niewoli lub internowania daje się im dobre pożywienie, traktuje z wszelkimi względami ludzkimi, i żaden z nich nie zaznał jeszcze żadnej krzywdy od Polaka, a tem mniej nie był dręczony lub katowany. To nie przeszkadza jednak Rusinom wojować jak zawsze z całą obłudą, rozszerzaniem po świecie nieprawdziwych, oszczerczych wiadomości o „ucisku i prześladowaniach” doznawanych z polskiej strony, a nawet wzywać koalicję do przysłania tu Komisji śledczych, dla zbadania sprawy. Owszem niech przyjeżdżają, powitamy je z radością.

Wprowadzenie tak daleko idącej autonomii ruskiej terytorjalnej, któraby Polaków wydawała na pastwę Rusinom, miałoby zresztą ten sam skutek co oderwanie już dzisiaj wschodnich obszarów Galicyi od Polski, gdyż wtedy jedna część ludności polskiej padłaby ofiarą terroru i machinacyi ruskich dążących do odpolszczenia kraju, druga część nie wytrzymałaby tego ani moralnie ani fizycznie i uciekłaby z kraju, stosunek procentowy ludności ruskiej do polskiej zmieniłby się bardzo na niekorzyść Polaków, do czego się i tak już niepomrotnie przyczyni przeprowadzenie nieopatrznie uchwalonej reformy rolnej. A skoro to się stanie zadekretowałby wtedy plebiscyt lub może jakiś akt mocarstw koalicyjnych oderwanie Wschodu od Polski.

Tego więc należy za wszelką cenę uniknąć. Nie można wprowadzać urzędzeń, których premissą jest spokój w kraju dopóki cały kraj jest w ogniu, gdyż to otworzyłoby tylko wrota na oścież bolszewizmowi, który nietylko dla nas, ale i dla zachodniej Europy byłby zabójczym jako zwycięstwo dyktatury proletariatu nad konstytucyjnym i cywilizowanym rządem grup kulturalnych. Dziś trzeba przedewszystkiem ogień ten gasić, a do zgaszenia mogą prowadzić tylko takie urzędzenia, które będą salwować uprawniony i należny wpływ polskiego elementu, polskiej kultury, i polskiego państwowotwórczego zmysłu na rozwój tutejszych stosunków i na określenie

sposobu współżycia obu narodowości. Nie możemy być majoryzowani, gdyż to pogrążyłoby ten kraj w odmętach anarchii, nie możemy się spodziewać spokoju, dopóki hulać tu będą wszelkie siczowe dzikie instynkta, a każda bez wyjątku chata wiejska będzie jak dotychczas magazynem wszelkiego rodzaju broni. Na razie potrzeba tu przede wszystkim rozbrojenia cywilnej ludności, rządów sprawiedliwych, ale silnych, ile możności z polskim generałem na czele i stopniowego organizowania autonomii personalnej ale nie Sejmu ruskiego, ruskiego Ministra i ruskiego Namiestnika.

Z tych wszystkich powodów Stronnictwo pracy konstytucyjnej zastrzega się stanowczo przeciw możności oderwania jakichkolwiek części Polski od wspólnej macierzy i żąda definitywnego już dzisiaj uznania całej Galicji za integralną część składową Państwa polskiego i niezależniania tego uznania od jakichkolwiek przyszłych plebiscytów lub orzeczeń trzecich czynników, a to bez względu na stopień ekonomicznej i politycznej odbudowy, jaki się uda w tym ciężko dotkniętym kraju w najbliższym czasie osiągnąć. Na Polsce spoczywa moralny i narodowy kategoriyczny obowiązek, wschodnie obszary Galicji przy sobie na zawsze zatrzymać. —

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1693/T2 dnia 9/X 1919 r.

97 T-20

1693/T2

Do Wysokiego Rządu
Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej

M E M O R Y A Ł

Delegacja ludności polskiej i żydowskiej zamieszkałej w powiatach: kamienieckim, płoskirowskim, lityńskim i staro-konstantynowskim, podaje do wiadomości Rządu Polskiego co następuje:

Od połowy listopada 1918 roku, t.j. od powstania petlurowskiego podolska, wołyńska i kijowska gubernia stanowią teren, na którym żywił polski oraz żydowski podlega specjalnym prześladowaniom,

nie mówiąc już o rabunkach, które przyjęły charakter żywiołowy, samo życie spokojnej ludności jest w nieustannem niebezpieczeństwie.

Tysiące w okrutny sposób wymordowanych rodzin, bez oszczędzania kobiet, starców i dzieci do niemowląt włącznie, ruina całego terytorium bezustannie przechodzącego z rąk bolszewików do rąk Ukraińców — oto warunki w jakich pędzi swój żywot ludność w tym pięknym i bogatym kraju niegdyś do Polski należącym.

Dnia 6 lipca b.r. po niedających się opisać krwawych rządach bolszewickich, miasto Płoskirów po raz trzeci znalazło się w ręku Petlury. — Miano nadzieje, że ludność nieco odetchnie. — Niestety, nadzieje okazały się płonne, albowiem wraz z Petlurą wstąpili na terytorium nasze tak zwani Galicjanie, którzy w ilości kilkudziesięciu tysięcy obok nikłych bo zaledwie kilka tysięcy liczących wojsk Petlury stanowią główną siłę armii ukraińskiej, przeto oni nadają ton całej działalności Ukraińców tak w zarządzie wojskowym jak i cywilnym.

Podrażnieni w najwyższym stopniu wskutek usunięcia ich z Galicyi, niezwykle podsycali płomień nienawiści do Polaków za pomocą ulotnych świstków poczęli szkalować Ententę oraz Wojską Polskie imputując żołnierzom polskim znęcanie się nad Ukraińcami w zajętej przez Polaków Galicyi wschodniej głosząc zagładę całemu plemieniu polskiemu.

Skutek był szybki: oto z rąk siczowników pada zabity właściciel 120-morgowej posiadłości w Janowie koło Bazalii¹ ś.p. Bujalski.

W Łyczówce blisko Kupiela mordują siczownicy w okrutny sposób obywatela ziemskiego śp. Feliksa Minkiewicza wraz z 70-letnią staruszką matką.

Język polski, szkoła polska, urzędnicy Polacy, słowem wszystko co polskie podlega nieustannemu szykanowaniu.

Przyjawszy pod uwagę, że niezbyt liczna licho zaopatrzona armia ukraińska bardzo powoli posuwa się naprzód z nieustannemi wahaniem, że już wzięty przez Ukraińców Staro-Konstantynów², ponownie wpadł w ręce bolszewików, którzy nawet miastu Płoskirów poważnie zagrażali, niosąc spokojnej ludności mord i rabunek, zrozumiałem będzie obserwowane obecnie zjawisko masowej ucieczki Polaków, którzy porzuciwszy resztki swego mienia z żonami i dziećmi, pomimo trudności czynionych przez władze ukraińskie uciekają do

¹ Bazalla, a town 110 km N of Kamianets Podilskyi.

² Staro-Konstantyniv, in Polish Staro-Konstantynów, a city 240 km SW of Kiev.

zajętych przez Wojska Polskie pozycyi Satańów, Tarnoruda i Wołoczyska.

Zważywszy, że:

1) obecny rząd ukraiński nie ma uznania wśród masy włościańskiej;

2) że w braku inteligentnych sił nie jest w stanie wytworzyć bodaj prymitywnego aparatu państwowego i administracyjnego — robocza zasada wyborcza wykluczająca udział w wyborach nawet średniej klasy inteligencji;

3) że wśród tych pół inteligentnych żywiołów, które są u steru władzy panuje niesłychana korupcyja i sprzedajność;

4) że armia ukraińska topnieje z dniem każdym prze stale zwiększającą się dezercyę;

5) że wskutek nieustannej emulacyi między siczownikami, petlurowcami i galiczanami brak spójności w samej armii;

6) że włościanie specjalnie nienawidzą siczowników i galiczan widząc w nich Austryaków, którzy podczas okupacyi niemieckiej wysyłali na wieś karne oddziały;

7) że armia ukraińska nie ma zaopatrzenia z wyjątkiem niewielkiej ilości amunicyi jaką Rumunia za duże pieniądze im dostarcza;

8) że niezwykle obfity obecnie urodzaj, którym by można znakomicie zasilić Europę, może być przez brak ładu i porządku zmarnowany;

9) że chłopci w oczekiwaniu jakiejś potęgi, któraby im dała upragniony spokój i ład, uchylają się od zasilania wojsk Pethury, stale i solidarnie odmawiając rekruta, twierdzimy, że w tym sąsiadującym z Polską kraju bez pomocy obcej nie będzie zwalczony bolszewizm, a znękana i do rozpaczki doprowadzona ludność, którą jedynie nadzieja wstąpienia na nasze terytoryum Wojsk Polskich podtrzymywała, gdy ją utraci, zmuszona będzie rzucić się w objęcia bolszewizmu bodaj dla uzyskania względnego spokoju.

Przeto prosimy Rząd Polski wydanie rozkazu Wojskom Polskim by nasze terytoryum kresowe zajęły aż do czasu, kiedy naród ukraiński zrównoważony będzie zdolę swą wołę pod względem przynależności państwowej czy też samodzielności wypowiedzieć.

(poufne)

Kierownik delegacyi:

Bolesław Korsak

Dr. Marjan Stawiński

Członkowie:

P. Wierzbicki, Mysłoskij W. Kurnaj, J. Tysiak..
[Następne podpisy nieczytelne]

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1688/T2 dnia 9/X 1919 r

98 T-20

Warszawa, dnia 23 października 1919.
1813/T2
Odpis

Dowództwo Frontu Wołyńskiego
Oddział II. Informacyjny
Sekcja Defensywy
Nr 1140/def/II.

Poczta polowa 43 dn. 19/10.1919 r.
T a j n e

M E L D U N E K

Ruch powstańczy w pow. Krzemienieckim i Dubieńskim.

Pow. Krzemieniecki. Ruch powstańczy wybuchł 26.9.1919 r. Ośrodkiem ruchu był Szumsk¹ i okolice. Powstanie kierowane przez oficerów b. armji rosyjskiej, obecnie ukraińskiej pod hasłem połączenia się z Petlurą, jednakowoż metody samych powstańców-chłopów i ich cele były bolszewickie. Siła powstańców wynosiła około 2.000 l., 6 K.M., 2 armatki i 1 armata 3". Powstanie zostało stłumione przez akcję 37. p.p., powstańcy chłopcy rozbiegli się po lasach i stopniowo wracają do domów. Część powstańców przebywa w lasach między Kochanowcami, a Szumskiem: 13 l. i 1 K.M. W lasach Lubomirski 10 l. i 1 K.M. Jako represja została przejściowo spalona wieś Ludwiszcze. Ludność okolic Szumska, Lubomirki, Czerniawki, Potutarowa, Borymowic, Kut, Antonowicz, wrogo usposobiona do Polaków przez ciągłą silną agitacją w ruchu petlurowskim; agitatorami są b. oficerowie armji carskiej, co nasuwa przypuszczenie, że pod maską agitacji

¹ Shumsk, a town 150 km NE of Lviv.

ukraińskiej kryje się tendencja denikińska(?).

W ostatnich czasach napłynęła znaczna część agitatorów denikowskich do Ostroga i dlatego też w okolicach Ostroga ludność popierająca Petlurę skłania się ku Denikinowi. Przywódcami powstania i wybitniejszymi agitatorami są: dla ubiegłego powstania Pawluk, b. pułk. (według wiad. niesprawdzonych po nieudaniem powstania zastrzelił się w ubiegłym tygodniu w lasach między Szumskiem a Kochanowcami). Agitacją kierował Tchorzewskij-Tchoryckij, między 12 a 14 b.m. wyjechał do Starokonstantynowa, miał dokumenta polskie, przepustkę ze Zdołbunowa, wystawioną prawdopodobnie przez 4 dyw. piech. łączność między powstańcami miejscowymi a władzami polit. wojskowymi Petlury i Głównym Komitetem powstańczym dla Wołynia otrzymał Stregunów, b. oficer rosyjski, urzędnik ze związku spóżywców (sojusz Potrebiteľej) w Krzemieńcu.² Tenże pośredniczył przy przesyłaniu pieniędzy i literatury dla powstańców z Ukrainy i informował wywiadowców ukraińskich o dyzlokacji naszych wojsk. Obecnie ukrywa się w lasach Szumskich.

Ruch powstańczy aczkolwiek wywołany pod hasłami narodowościowymi jest jednakowoż w metodach swych klasowych, bolszewickim.

Powiat Dubieński. W Smerdwie, Bokujni, Łysinie, Dymidówce, Rogoźnie, Edwardówce, Podwysokiem, ludność nie daje posłuchu agitacji i zachowuje się pod względem politycznym obojętnie.

W rejonie Dębiny, Sawczuki, Iwaszczuki, Siemieniuki, Kozin, Zabokrzyki Wielkie i Małe, — silne wzburzenie umysłów, wywołane przez emisariuszów petlurowskich, jednakowoż ludność skłania się ku bolszewizmowi. W powyższym rejonie uporczywie krążą pogłoski o ewakuacji przez wojska polskie Krzemieńca, co w związku z pogłoskami o zajęciu przez bolszewików Kijowa wpływa na podniesienie się kursu pieniędzy ukr.

W miarę upadku powstania w Krzemienieckim wzrasta organizacja powstańcza w Dubieńskim. Głównymi przewodcami tej organizacji są: Dubieniecki Iwan ze wsi Dębin, Stanisławczuk (b. marynarz) z Sawczuków, Biernacki Hallen z Zabokrzyk Wielkich (aresztowany przed dwoma tygodniami przez żandarmerję (zbiegł)). Siedliskiem tej organizacji są wyżej wymienione wsie.

Jako łączniki — agitatorzy między poszczególnymi wsiami są: Iwan Ruchola i Iwan Rejter Bołochura z Gajowiec.

Wybuch powstania został wstrzymany z obawy podanych re-

---

² Kremianets, in Polish Krzemieniec, a city 125 km NE of Kiew.

presji, jak spalenie wsi Sady. Jako środek zaradczy na przyszłość przeciwko wybuchowi powstania należałoby przeprowadzić ekspedycje karne i spalenie chat przywódców. — W Wołkowyje narazie spokój. Ludność posiada dużo broni; głównym agitatorem jest Reka Iwan, ukrywający się w lasach około Kozina. —

15.10.1919 r. przybywa Pełczy do Ekspozytury Oddziału II. w Dubnie deputacja, złożona z popa 2 polaków i 6 rusinów, przywożąc ze sobą 1 K.M. w dobrym stanie i 27 karabinów z amunicją, obiecali przytem w najkrótszym czasie zdać wszelką broń i amunicję. Deputacja przywiozła, jako dar miejscowej ludności dla wojska żywność w dużej ilości, którą to żywność E.O.II. przekazała 37.p.p.

W dniu 16.10.1919 r. do Pełczy przyjechało dwóch oficerów, i 10 żołnierzy, których włościanie przyjmowali chlebem i solą.

W dniu 18.10.1919 r. przybyła z Pełczy do Ekspozytury Oddziału II. w Dubnie powtórnie deputacja z Pełczy w składzie jak wyżej, zobowiązała się do wydania broni i prowodyrów, prosząc natomiast o ochronę władz polskich.

Dermań, Mirocz, Kniaginina, Moszczenica, Gurby — silna agitacja petlurowska, o tyle bolszewickim, wychodząca z Dermania, sam Dermań przygotowany do powstania.

Opchów — zamaskowana pod płaszczkiem petlurowskiej agitacji Denikina agitator organizator Basmat.

Główne wytyczne agitatorzy petlurowscy otrzymali z Dubna od Tchorzewskiego — Tchórzyńskiego (zbiegł do Starokonstantynowa), tam zaś otrzymał dyrektywy od Kowala — dowódcy Komitetu powstańczego dla Wołynia. Pomocnikami Tchorzewskiego byli Moskałuk z Racyna, i Dubna. Z Dubna przez Główny Komitet Powstańczy dla Wołynia zostali przysłani dla agitacji w rejonie Podhajce Pogorolce, Kaczorowski i Czaban, aresztowani przez Ekspozyturę Oddziału II. Dubno II/X-1919.

2. Nastrój wojska własnego.

Baon etapowy stacjonowany w Dubnie od szeregu dni nie otrzymuje chleba, pozostały zaś menaż otrzymuje w niedostatecznej ilości. Żołnierze włączają się po okolicach, wypraszają żywność. Wśród żołnierzy panuje niezadowolenie z powodu nieotrzymania bielizny, płaszczy i kocy. Żołnierze 37.p.p. zbierają się i usilnie politykują.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

99 T-20

Warszawa, dnia 21 października 1919 r.
1763/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Ew/7. Nr. 13157/II.

Do
Adjutantury Generalnej
Naczelnego Wodza.

W dniu 20. października zostało podpisane przez pełnomocników Naczelnego Dowództwa W.P. i Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich przedłużenie zawieszenia broni pomiędzy wojskami polskimi i ukraińskimi do dnia 9. listopada włącznie. Warunki pozostają niezmiennione, według brzmienia umowy o przedłużeniu zawieszenia broni z dnia 30. września 1919 roku.

Za zgodność:
Szef Oddziału II.
wz. (podpis nieczytelny)

HALLER m.p.
pułkownik
Szef Sztabu Generalnego

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1763/T2 dnia 25/X 1919 r.
L.Dz. 1763/T2 dnia 25/X 1919 r.

20.X. podpisano zawieszenie broni między Polską a Ukr. do 9.XI.
(ta notatka napisana jest odręcznie)

100

DHP-R, No. 227

1919 październik 22, Paryż. — Raport szefa polskiej misji wojskowej w Paryżu gen. T. Rozwadowskiego do Naczelnego Dowództwa W.P. o żądaniach rewindykacyjnych A. Denikina wobec Galicji wschodniej, Bukowiny i Chełmszczyzny oraz o stosunku Anglii i Francji do

392

Obecne sukcesy generałów Judenicza i Denikina wpłynęły natychmiast na stosunek tutejszych Rosjan do kwestii polskiej. Nie ulega wątpliwości, że o ile Moskałom idzie trochę lepiej, to zaraz podnoszą oni dawno znane rewindykacje co do Galicji wschodniej, Bukowiny i nawet Chełmszczyzny — a kto wie, czy wkrótce nie zaczną oni mówić w razie dalszych powodzeń nawet o „priwiślańskim” kraju. Dlatego nie ma z nimi porozumienia tak długo, póki nie przyznają sami, że odbudowanie dawnej zaborczej Rosji jest dziś wykluczone i że o ile nie ograniczą się do rewindykowania i tylko rdzenia rosyjskich obszarów, to nasza polityka przychylna im być nie może.

Anglikom zdaje się już dzisiaj, że sprawa cała będzie dla protegowanych przez nich generałów rosyjskich niebawem korzystnie załatwiona. Łudzą się oni raportami, że bolszewizm jest już zupełnie na upadku, że siła jego całkowicie jest złamana i że wkrótce nie tylko Petrograd, lecz i Moskwa będzie w ręku armii ochotniczych, więc pod ich ekonomiczną dominacją. Wyłożywszy dużo pieniędzy na to przedsięwzięcie, chcieliby oni co rychlej zacząć je fruktyfikować i z niecierpliwością oczekują już lada dzień chwili, gdy krocząc za zwycięskimi armiami Judenicza i Denikina uprzedzić będą mogli jako pierwsi wszystkich konkurentów w wyzyskaniu bogactw rosyjskich. Ponieważ Polskę uważają za zbyt niezależną, przy tym także związaną z Francją, a częściowo i sympatyzującą z Ameryką, chcą, o ile można, unikać w przeprowadzeniu tego interesu pomocy polskiej, aby się potem i z nami w tej sprawie zanadto liczyć nie potrzebowali. A może nawet dlatego upierają się tak bardzo przy owym wyodrębnieniu Galicji wschodniej i chcieliby granicę naszą wschodnią ograniczyć tymczasowo do bezsprzecznie polskich obszarów, aby niczego nie przyznać, co by sympatie panrosyjskie względem nich osłabić mogło.

Śmieszne po prostu stanowisko Anglii na Radzie Najwyższej, proponujące nam zamiast żądanych ciepłych rzeczy tylko trochę karabinów oraz karabinów maszynowych i 18 milionów patronów, charakteryzuje tę tendencję zachowania pozorów, lecz zarazem unikania faktycznego i wydatnego poparcia tej nie dość im usługnej Polski. Wołają oni popierać Judeniczów i Denikinów, którzy z konieczności są im dziś zupełnie oddani, choć w gruncie rzeczy przecie Anglii nie dowierzają, a kto wie, czy i nienawidzą.

Złość Anglików do Petlury, nie chcącego poddać się Denikinowi, zarzuca mu spowodowanie utraty Kijowa 15 bm., który dopiero wczoraj Denikin odebrać zdołał, a przebija się w propozycji angielskiej, aby resztę wojsk ukraińskich po prostu rozbroić i internować. Oburzeni są również Anglicy na Rumunię dlatego, że się z Denikinem odmawiającym jej przyznania Besarabii porozumieć nie mogła i nie chcąc dopuścić do zbytniego rozrostu sił denikinowskich, owego Petlurę w broń i amunicję zaopatrywała.

Francja znajduje się co do Rosji w delikatniejszym od Anglii położeniu. Trzyma się wprawdzie deklaracji Kiereńskiego co do zupełnej niepodległości Polski, lecz nie śmie przeczyć tutejszym Rosjanom, gdy oni tę niepodległość tylko do granic tak zwanej Kongresówki ograniczyć zamierzają. Naturalnie nie ogłaszają oni tego na razie oficjalnie, lecz sam fakt, że i Denikin mimo wszelkich zewnętrznych pozorów polonofilstwa tak względem Galicji wschodniej, jak i Chełmszczyzny ponowił swe zastrzeżenia, dowodzi najlepiej, czego po zwycięskich generałach rosyjskich spodziewać się możemy.

Biorąc to wszystko pod uwagę, należałoby jednak moim zdaniem tym bardziej korzystać z najpierwszej sposobności, aby w myśl kilkakrotnie już przez Anglików wyrażanych życzeń przyjść, choćby tylko pozornie, z pomocą Denikinowi po to, aby zająwszy na jego prośbę cały obszar aż po ujście Prypeci rozsunać również po odpowiednim porozumieniu z Petlurą naszą okupację i na część zajętych przez tegoż czysto już ukraińskich obszarów. Akcją taką nie wspomóżemy zanadto Denikina, ale uzyskamy oficjalny pretekst do żądania zapłaty za tę pomoc i zapewnimy sobie w każdym razie zwrot większej części kosztów naszej dotychczasowej antybolszewickiej kampanii. Na tej podstawie obrachunek nasz z Denikinem mógłby być w przyszłości znacznie pozytywniejszy i dać możliwość zgłoszenia roszczeń naszych, jako kompensaty za tę pomoc udzieloną na wyraźne życzenia sfer [za]interesowanych.

Mimo wielkiego rozgłosu prasowego co do obecnych szans akcji Denikina nie są Anglicy jednak w gruncie rzeczy tak bardzo pewni jego przyszłości. Dlatego też najwplywowszy agent tutejszy samego Lloyd George'a płk Kiss tak bardzo zachęcał nas do współdziałania, choćby tylko na linii Berezyny i Prypeci, aby wyrzucić bolszewików z całej prawobrzeżnej Ukrainy i osiągnąć przez to wyrównanie oraz skrócenie wspólnego przeciw nim frontu. Lecz dopiero gdy Denikin zaczął brać znowu ciężki, które podobno zapoczęły się już utratą kooperacji. Na razie wykorzystalem swe tendencje dla przyspieszenia, wtedy będzie chwila stosowniejsza dać się namówić do takiej

nia spraw naszej granicy wschodniej, tłumacząc pułkownikowi Kis-sowi, że dopiero gdy zostaną granice nasze względem Niemiec zapew-nione i ustalone, to wówczas tylko dalszymi siłami dla takiej akcji, sięgającej już poza nasze własne cele, dysponować byśmy mogli. A więc chcąc mieć możliwość pomocy polskiej na Wschodzie, musi An-glia przede wszystkim poprzeć energicznie przeprowadzenie postano-wień traktatu pokojowego na naszych zachodnich granicach.

Kwestia jest skomplikowana, lecz otwiera dla nas pewne szanse, które wyzyskać w przyszłości trzeba koniecznie, jeśli nie mamy być zaskoczeni problemem rosyjskim w sposób dla nas zbyt nieko-rzystny. Dlatego uważałem za mój obowiązek sprawę tę poruszyć już dzisiaj, abyśmy politykę naszą odpowiednio przygotować mogli.

Odpis, maszynopis.
CAMSW, GM, t. 21.

Rozwadowski m.p.

101 T-20

Warszawa, dnia 4 listopada 1919.
1813/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Ew/5. Nr. 13969/II.

DO
GENERALNEJ ADJUTANTURY NACZELNEGO WODZA
w Warszawie

Przesyła się do wiadomości odpis protestu wystosowanego do Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich wskutek ostatnich wypadków, których przebieg wyjaśniają dokładniej załączone odpisy.

2 załączniki:
Za zgodność:
Szef Oddziału II.
wz (podpis nieczytelny)

Halier m.p.
pułkownik

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich

Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1813/T2 dnia 18/XI 1919 r.

Warszawa, dnia 5 listopada 1919 roku
1813/T2
Odpis

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Ew/5. Nr. 13969/II.

Do
Główniej Komendy Wojsk Ukraińskich
przez Oficera łączn. Nacz. Dow. W.P.

W ślad za pismem N.15100/II. z dnia 21.10.19. Nacz. Dow. W.P. komunikuje, że oddziały ukraińskie w dalszym ciągu wbrew punktowemu 5 umowy o zawieszeniu broni z dnia 1. września 1919 r. przekraczają linię demarkacyjną i granicę strefy neutralnej, jak to miało miejsce w następujących wypadkach:

1) dnia 6.10. patrol polski, wysłany do Michnówki (ad Teofipol), miejscowości położonej na zachód od linii demarkacyjnej był ostrzeliwany przez konny patrol ukraiński;

2) z dnia 9.10. w Zaslawiu zostało zatrzymanych 7 oficerów ukraińskich, którzy celem przeprowadzenia mobilizacji na rzecz armji ukraińskiej przekroczyli linię demarkacyjną. Zostali oni w następstwie wypuszczeni i odstawieni poza linię demarkacyjną;

3) władze wojskowe ukraińskie z okazji przeprowadzania mobilizacji zezwalają swym organom wojskowym na przekraczanie linii demarkacyjnej i strefy neutralnej, czego dowodem między innymi jest pismo z Bazałji No. 549 z dnia 7/X 1919 r. Esaula K.S.S. Jarosława Kircziwa, w którym mówi o wysłaniu patroli ukraińskich do wsi Trojanówka, Michnówka, Korywyć i Krywówólka, miejscowości na zachód od linii demarkacyjnej;

4) 15/X o godz. 21-ej patrol konny ukraiński z 8-u jeźdźców, uzbrojonych w karabiny i szable objeżdżał wsie Wojtkowcy, Boryszkowce, Paniewce (na pń-zachód od Chocima) i ostrzeliwał polskie posterunki graniczne.

Zwraca się również uwagę, że przeprowadzenia mobilizacji w obszarze strefy neutralnej jest niedopuszczalne, szczególnie, że korzystając z tego rząd Ukr. Rep. Lud. wysyła do terenów, zajętych przez W.P. swoich agitatorów w celu wywołania wrogich dla Pań-

sta Polskiego rozruchów, jak to miało miejsce na obszarze pow. Krzemienieckiego i Dubińskiego w ostatnich czasach.

Nacz. Dow. W.P. znajduje się w posiadaniu rzeczowych dowodów, że powyższe rozruchy były spowodowane przez agitatorów wysyłanych z ramienia rządu Ukraińskiego.

Nacz. Dow. W.P. w razie trwania nadal ze strony ukraińskiej niezadowolenia zawartych umów i przedsięwzięcia akcji wrogich dla państwa Polskiego, jak wyżej — będzie zmuszone wyciągnąć odpowiednie wnioski.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

HALLER m.p.
pułkownik
Szef Sztabu Generalnego

102

T-64

4. listopada 19.
1804/T5

[Godło]
Attaché Wojskowy
przy poselstwie Polskim
w Bukareszcie
L. 566/taj.

Do
SZTABU GENERALNEGO,
Oddział II.
W a r s z a w a.

Uzupełniając mój telegram szyfrowany Dypl. L. 564 z dnia 3.11.r.b. melduje, iż w październiku Ukraina otrzymała od Rumunii 30 wagonów amunicji. Ilości i rodzaj amunicji dokładnie trudno określić. Wiadomo mi jest, że były tam naboje karabinowe rosyjskie i austriackie, karabiny rosyjskie i austriackie w bardzo niewielkiej ilości, naboje armatnie rosyjskie i austriackie, i wstęgi z nabojami do karabinów maszynowych.

Z powodu złego stanu torów kolejowych w Besarabji, wagony te były ładowane tylko do 1/3 swojej pojemności, tj. około 300 pudów w wagonie.

Obecnie misja Ukraińska prowadzi pertraktacje z Rządem Ru-

muńskim o zwrot broni zabranej swego czasu korpusowi Gen. Zielińskiego¹ przepuszczonemu do Galicji. Rumuni otwarcie nie dają odmownej odpowiedzi ale wszelkimi sposobami odkładają danie konkretnej odpowiedzi w tej sprawie i najprawdopodobniej broni nie wydadzą. Do Rumunji przybywają małymi partjami jeńcy ukraińscy z Czech i Węgier. Są oni dobrze ubrani w mundury amerykańskie. Tutaj dostają broń i są zaraz wysyłani na front.

Z Mochilowa do Kiczki miał być zrobiony most pontonowy przez Dniestr i przez takowy miała być przeprowadzona kolejka konna, dla przewożenia cukru z Ukrainy i amunicji z Rumunji. Na protest Generała Denikina 32 wagonów cukru, które mają być sprzedane Rumunji ewentualnie wymienne na broń. Jest tutaj specjalna misja handlowa, do tego rodzaju transakcji pod przewodnictwem niejakiego Strzyżewskiego.

Oidakowski
Rotmistrz

103 T-20

Warszawa, dn. 6/XI.1919 r.
1820/T2

M.S. Wojskowych
Departament II.
Lcz. 4711/19.I.1.

Do
Naczelnego Dowództwa (Adjutantura Generalna)

ORGANIZOWANIE ARMJI UKRAIŃSKIEJ W MUNKACZU!

Z początkiem października Oddział informacyjny przy D.O.G. Lwów zwrócił uwagę na tworzące się organizacje studentów ukraińskich i na konszachty prowadzone przez nie z organizacjami na Czecho-Słowaczynie. Akcję całą podjęli wysłani agitatorzy ukraińscy, którzy uwijając się po gimnazjach i innych zakładach naukowych ukraińskich, werbowali studentów do wojska ukraińskiego. Agitato-

¹ Zelinskyi, Viktor (1867-1940), general of the army of the Ukrainian People's Republic.

rzy głosił, że w Munkaczu jest specjalne biuro ukraińskie, które przyjmuje ochotników do wojska ukraińskiego, że ochotnikom tym umożliwia zdawanie egzaminów dojrzałości, — tudzież ułatwia się osiągnięcie w krótkim czasie stopnia oficerskiego.

Zarządzone dochodzenie stwierdziło, że ośrodkiem działalności jest niejaka Mieczysława Ossowska, funkcjonariuszka "Komitetu horożańskiego" (Lwów Ruska 3). Zawezwana udzieliła zeznań, że odsyłała wszystkich ochotników do leśniczego Herasymowicza w leśniczówce przy stacji kolejowej Dębina (Dubyna).

O powyższym — według słów Ossowskiej — nie wiedział nic ks. Kunicki,² przewodniczący komitetu horożańskiego, wiedział zaś Dr. Lew Hankiewicz (redaktor Wperedu). Ossowska usiłuje pozatem przedstawić całą sprawę — jako własne "prywatne" przedsięwzięcie. Pieniądze, które dawała ochotnikom, otrzymywała sama prywatnie i t.p. Herasymowicz jest obecnie aresztowany, jak również kilku ochotników — studentów, ponadto władze poszukują niejkiej Katarzyny Bandurowicz, co do której śledztwo ustaliło, że pełniła funkcję kurjera między Galicją Wschodnią, a Pragą.

Sprawa cała oddana została prokuratorji wojskowej D.O.Gen. Lwów, która też ją dalej przeprowadza.

K. Polakiewicz
wz. Kapitan i Szef Sekcji:

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1820/T2 dnia 18/XI 1919 r.

---

¹ Mukachevo, in Hungarian Munkacs, a city in Transcarpathian Ukraine that belonged to Czechoslovakia in 1919.

² Kunytskyi, Leontii (1867-1961), prelate of the Ukrainian Catholic diocese in Lviv; religious and political leader; one of the founders of the Ukrainian National Democratic Party.

TŁOMACZENIE

Tekst Umowy między Tarnawskim a Denikinem.

24 październik stylu starego, 1918 r.
Stacja Ziadkowce.

Przewodniczący komisji rosyjskiego sztabu generalnego, Pułkownik Dubjago, od armji ochotniczej, Pułkownik sztabu generalnego Samborski i Konowałow, a od armji galicyjskiej major sztabu generalnego Alfons Erle, major Omelian Lysniak¹ i sotnik Osyp Lewicki.² Przy sprawdzeniu pełnomocnictw wyjaśnia się:

1) Pełnomocnictwa przedstawicieli ochotniczej armji są ustanowione osobistym zaświadczeniem dowódcy wojsk Kraju noworosyjskiego Shellinga.

2) Pełnomocnictwa galicyjskich przedstawicieli są przedstawione przez dowódcę armji galicyjskiej generała majora Tarnawskiego, w dniu 5 listopada nowego stylu, Nr. 6897.

Postanowiono

1) Galicyjska armja przechodzi w pełnym składzie, z tyłowymi urządzeniami z całym ruchomym taborem kolejowym na stronę armji ochotniczej oddaje się do rozporządzenia za pośrednictwem dowódcy wojsk Kraju Nowo-rosyjskiego, głównie dowodzącego uzbrojonych sił półodniowej Rosji.

2) Galicyjska armja nie będzie używana do walki z armją Petlury, która walczy na froncie i aż do otrzymania nowych rozkazów zostanie wycofaną w tył.

3) Rząd galicyjski przerywa tymczasowo z powodu braku odpo-

¹ Lesniak, Omelian (1882-1953), major in the Ukrainian Galician Army; negotiated armistice with the representatives of the Denikin's Army in Nov. 1919.

² Levytskyi, Osyp (1886-), teacher, capitán in the Ukrainian Galician Army; member of this delegation to negotiate armistice with Denikin's Army in Nov. 1919.

wiednich teritorji swoją działalność i oddaje się pod opiekę komendy rosyjskiej armji ochotniczej. Do czasu kiedy będzie naznaczoną nowa siedziba rządu, rząd przenosi się do Odessy bezwzględnie.

4) Przy wyższym sztabie armji galicyjskiej są przydzieleni przedstawiciele rosyjskiej armji ochotniczej, a to celem rozstrzygnięcia spraw charakteru operacyjnego, administracyjnego i gospodarczego.

Odkomendyrowuje się wyższy sztab galicyjski do sztabu wojsk nowo-rosyjskich oficerów celem łączności. Liczba oficerów będzie przez dowódcę wojsk nowo-rosyjskich podaną.

5) Powyższy protokół uzyskuje moc z dnia jego podpisania. Od tego dnia spełnia armja galicyjska wszelkie rozporządzenia komendy wojsk ochotniczych.

6) Armja galicyjska koncentruje się od dnia 25 Października w rejonie Pogrebiszcz³ — Linowiec.

7) Kwestje postawione przez przedstawicieli armji galicyjskiej i dotyczące się prawa znoszenia się rządu galicyjskiego z Państwami obcemi, zostaje narazie otwartą aż do otrzymania wyjaśnień ze strony generała Denikina.

Wobec tego Delegacja galicyjska po wydzieleniu jednego przedstawiciela celem bezwłocznego wręczenia powyższego protokołu wyższej komendzie galicyjskiej, wyjeżdża w liczbie dwóch delegatów do Odessy, do Sztabu wojsk Kraju Nowo-rosyjskiego.

8) Celem ustalenia łączności obie strony obowiązują się ustalić takową za pomocą aparatów Morsego w ten sposób, że do Linowki wyłącznie ochotnicy, a dalej do Winnicy Galicjani.

Na podstawie pełnomocnictw głównie dowodzącego wojskami generała Denikina, zatwierdzam protokół powyższy.

Stacja Zjadowice, 24 Października, 1919 r.
starego stylu.

Dowódca Wojsk Kraju Nowo-Rosyjskiego
Generał Porucznik Schilling m.p.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

---

³ Pohrebyshe, in Russian Pogrebishche, a town 140 km S of Kiev.

Warszawa, dn. 14 listopada 1919 roku
SCISLE TAJNE

1858/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział III
No. 6216-III.

**INSTRUKCJA W SPRAWIE
PRZEJAZDU WOJSK PETLURY
PRZEZ SZEPIETÓWKĘ.**

**DO
DOWÓDZTWA FRONTU WOŁYŃSKIEGO
RÓWNE.**

- 1) W załączeniu przesyła się odpis tajnej umowy z dnia 21.X. pomiędzy Nacz. Dow. W.P. a przedstawicielami atamana Petlury.
- 2) W myśl p. 3-go tej umowy wojska atamana Petlury, jadące z kierunku Kamieńca Podolskiego, mają być przez oddziały nasze przepuszczone z bronią w ręku transportami kolejowymi przez st. Szepetówkę do Połonnego, względnie Nowogrodu Wołyńskiego. Kierunek przejazdu transportów kolejowych z wojskami ukraińskimi będzie każdorazowo awizowany przez komendantów transportów.
- 3) Wojska nasze w stosunku do wojsk ukraińskich zachować się mają neutralnie.
- 4) Miropol należy natychmiast po otrzymaniu awiza o przejeździe wojsk ukraińskich opuścić; Połonne również, po nadejściu transportów ukraińskich, przyczem oddziały nasze, stanowiące obsadę tych dwóch punktów mają być w ten sposób przesunięte, aby ponowne zajęcie tych miejscowości na rozkaz Nacz. Dow. nie przedstawiało trudności.
- 5) Tabor kolejowy, który Ukraińcy pozostawią w Szepetówce i innych stacjach kolejowych na terenie przez nas zajętym, należy wziąć pod ochronę i zachować jako własność ukraińską aż do dalszej dyspozycji Nacz. Dowództwa.
- 6) Instrukcję niniejszą otrzymują: Gen. Listowski i Adżutant przyboczny Naczelnego Wodza rtm. Potocki, który ma za zadanie

w szczególności na miejscu uregulować wszystkie kwestje z tym rozkazem związane.

Za zgodność:
Stachiewicz
ppułk. szt. gen.

wz.
(—) Haller
pułk.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1858/T2 dnia 1/XII 1919 r.

Odpis
1858/T2

U M O W A

w sprawie oddania wojskom polskim obszaru między linią demarkacyjną (wyznaczoną w umowie o zawieszeniu broni między wojskami polskimi i ukraińskimi z dnia 1.9.1919), a rzeką Chomorą oraz użytkowania przez wojska ukraińskie linii kolejowych Szepetówka—Starokonstantynów, Szepetówka, Koziatyn, Szepetówka—Nowogród Wołyński — zawarta dnia 21.10.1919 roku w Warszawie.

W wykonaniu punktu 9. umowy o zawieszenie broni, zawartej dnia 1.9.1919 roku w Warszawie o wspólnej akcji przeciw bolszewikom i celem umożliwienia Naczelnemu Dowództwu Wojsk Polskich przeprowadzenia odpowiednich przygotowań taktycznych Delegacja Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich w składzie gen. por. Trzaska-Durskiego, jako przewodniczącego, por. Kulskiego i por. Wielowieyskiego i Delegacja Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich w składzie pułkownika Daniłczuka i setnika Łuckiego zgadzają się na zajęcie przez wojska polskie obszaru między obecną linią demarkacyjną i linią rzeki Chomory na następujących warunkach:

1) Wojska i władze cywilne ukraińskie wycofują się na wschód i południowy wschód rzeki Chomory, która w swym biegu od miejscowości Kuźmińcy do Połonnego stanowić będzie linię demarkacyjną. Na południe od miejscowości Kuźmińcy linią demarkacyjną pozostaje według brzmienia umowy o zawieszeniu broni między wojskami polskimi i ukraińskimi, zawartej w Warszawie 1.9.1919 r.

Opuszczenie wymienionego obszaru przez wojska i władze ukraińskie musi nastąpić do dnia 24. października 1919 roku. Główna Komenda Wojsk Ukraińskich zobowiązuje się do zawiadomiania wojsk polskich odpowiednio przed opuszczeniem poszczególnych miejscowości i terenów, aby mogły one zajmować je bezpośrednio po opuszczeniu przez wojska ukraińskie.

2) W obszarze na zachód od rzeki Chomory i w rejonie na północ od linii kolei Sławuta—Koziatyn Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich zastrzega sobie wolną rękę.

3) Główna Komenda Wojsk Ukraińskich zastrzega sobie we wszelkich wypadkach prawo korzystania za uprzednim porozumieniem z Naczelnem Dowództwem Wojsk Polskich z prawa transportów wojskowych, przejściowego kwaterunku i zakładania magazynów na liniach kolejowych Szepetówka—Nowogród Wołyński, Szepetówka—Koziatyn i Szepetówka—Starokonstantynów na warunkach każdorazowo ustalanych odpowiednim porozumieniem się Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich i Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich.

Za zgodność odpisu:

ppor.

(podpis nieczytelny)

106 T-20

Warszawa, dnia 14 listopada 1919.

otrz. 19/XI 1919.

1763/T2

Naczelne Dowództwo W.P.

(Sztab Generalny)

Ew/5. Nr. 15448/II.

Do

Adjutantury Generalnej Naczelnego Wodza

Załączony odpis umowy o przedłużeniu zawieszenia broni między wojskami polskimi i ukraińskimi — przesyła się do wiadomości.

404

1 załącznik.
Za zgodność:
Szef Biura Ewidencyjnego
Sztabu Generalnego W.P.
(podpis nieczytelny)

Bołdeskuł m.p.
Major. Szef Oddziału II.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1763/T2 dnia 19/XI 1919 r.

O d p i s
1763/T2

U M O W A

w sprawie przedłużenia zawieszenia broni między armją polską a ukraińską zawartego w Warszawie dnia 1. września 1919 roku a przedłużonego ostatnio dnia 20 października do dnia 9 listopada 1919 r.

Przyjmując za ogólną podstawę umowę o zawieszeniu broni z dnia 1.9.1919. oraz umowę o przedłużeniu zawieszenia broni z dnia 30 września 1919 roku Delegacja Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich w składzie: gen. por. Trzaska-Durskiego, jako przewodniczącego, por. Wielowieyskiego i por. Kulskiego i Delegacja Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich w składzie pułk. Danilczuka i sotnika Łuckiego zgadzają się na przedłużenie już istniejącego zawieszenia broni na następujących warunkach:

1) Wojska polskie pozostają nadal na obecnie zajmowanej linii rzeki Zbrucza i taktycznie zabezpieczonej na wschodnim brzegu przez przyczółki mostowe w Wołoczyskach, Stanowie, Husiatynie i Skale.

2) Celem uniknięcia możliwych starć między wojskami polskimi i ukraińskimi i w celu okazania ze strony Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich braku jakichkolwiek agresywnych zamiarów pozostawia się istniejące między rzeką Zbruczem a potokiem Zwańczyk strefę neutralną według linii oznaczonej na załączonej mapie. Główna Komenda Wojsk Ukraińskich zastrzega sobie wolną rękę w taktycznym zabezpieczeniu wschodniej granicy strefy. Na obszarach strefy

neutralnej nie wolno ani armji polskiej ani ukraińskiej z wyjątkiem wymienionych w punkcie 9. niniejszej umowy funkcjonariuszy i oddziałów polskich utrzymywać żadnych oddziałów wojskowych. Utrzymanie bezpieczeństwa i porządku na obszarze strefy neutralnej pozostawia się dotychczasowym ukraińskim miejscowym władzom autonomicznym. Przekroczenie granic strefy neutralnej osobom wojskowym tak polskim jak ukraińskim jest zasadniczo wzbroniona za wyjątkiem upoważnionych do tego na podstawie prawa międzynarodowego. Dla przekroczenia strefy neutralnej lub jej granic przez osoby do tego upoważnione na podstawie prawa międzynarodowego, czy też na podstawie obopólnej zgody władz wojskowych polskich i ukraińskich nie niższych jednak niż dowództwo brygady lub też za zezwoleniem stacji przepustkowej wyznacza się następujące miejscowości:

A) Ze strony polskiej:

Naprzeciw wsi Isakowce, w miasteczku Skała, Husiatyn, Satańów, Wołoczyska, we wsi Orzechowce i w Bazalji.

B) Ze strony ukraińskiej:

W miejscowościach Isakowce, Orynin, Lanckorona, Zakupna, Bórszczówka, Cheptyńce, Hryczana, Zawalijki, Porochnia, Klininy i Zarębki.

Osoby cywilne, które samowolnie przekroczyły strefę neutralną lub też nie w oznaczonych niniejszą umową stacjach przepustkowych będą przeszedłszy granicę strefy neutralnej internowane przez władze wojskowe polskie, względnie ukraińskie odpowiednio do tego czyje interesy dana osoba naruszyła. Żołnierze tak polscy jak ukraińscy, którzy bez prawomocnych przepustek przekroczyli granicę strefy neutralnej mają być natychmiast zatrzymani i odstawieni pod eskortą do najbliższej stacji przepustkowej. Dokładne granice strefy neutralnej oraz stacje przepustkowe są uwidocznione na załączonej mapie, która zostaje podpisana przez obie delegacje. Władze ukraińskie zgadzają się by w punktach przepustkowych po stronie ukraińskiej (polskiej) znajdowali się polacy (ukraińscy) oficerowie lub przedstawiciele władz polskich, względnie ukraińskich, którzy wykonywać będą kontrolę nad ruchem powracających uchodźców, wydawać im będą według swego uznania przepustki oraz ułatwiać przebycie strefy neutralnej. Władze ukraińskie zobowiązują się polecić organom miejscowych władz autonomicznych w strefie neutralnej by to uchodźcom zaopatrzonym w przepustki wspomnianych oficerów (:przedstawiciele władz:) nie robiły przeszkód ani trudności w przebyciu strefy neutralnej.

3) Niniejszy układ o przedłużeniu zawieszenia broni obowiązuje na przeciąg dni 10-ciu od chwili podpisania, t.j. do dnia 19. listopada 1919 roku włącznie. Wypowiedzenie tego układu przed upływem dni 10 może nastąpić nie inaczej jak tylko za uprzednim zawiadomieniem strony przeciwnej na dwa dni przed zamierzonym zerwaniem układu.

Na wypadek wkroczenia bolszewików w strefę neutralną pozostawia się Naczelnemu Dowództwu Wojsk Polskich wolną rękę w posuwaniu się na wschód, względnie na południowy-wschód jednakże tylko za uprzednim zawiadomieniem o ile to wogóle będzie możliwem Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich. Jako bolszewików należy rozumieć jedynie regularne oddziały armji sowieckiej a nie miejscowe bandy bolszewickie.

4) Niniejsza umowa nie zmienia w niczem punktu 5. umowy o zawieszeniu broni z dnia 1.9.1919. tyżącego się wymiany jeńców wojennych, wykonanie którego jest obecnie przeprowadzane.

5) Polski oficer łącznikowy wraz z pomocnikami pozostaje nadal w głównej Kwaterze atamana Petlury, jako upełnomocniony Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich; podobnież pozostaje nadal ukraiński oficer łącznikowy wraz z pomocnikami przy Naczelnym Dowództwie Wojsk Polskich.

6) Wszystkie warunki niniejszej umowy nie mają żadnego znaczenia i wpływu na późniejsze ułożenie się stosunków politycznych i terytorjalnych zarówno Polski jak i Ukrainy.

7) Linja demarkacyjna między wojskami polskimi i ukraińskimi zostaje ustalona następująco: od miejscowości Isakowce przy ujściu Zbrucza do Dniestru przez Bezałję do miejscowości Kuźmice według umowy z dnia 1. września 1919 r., następnie przez Chrystówkę po rzece Chomorze do Połonnego. Na północ od tej miejscowości jak i też na całym obszarze ograniczonym od południa linją kolei Szepetówka—Koziatyn zastrzega sobie Naczelne Dowództwo W.P. wolną rękę.

8) Ukraińska Delegacja Wojskowa przyjmuje do wiadomości deklarację Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich w sprawie nadużyć, jakich dopuszczają się podwładne organy ukraińskich władz cywilnych i wojskowych (:w szczególności przedstawiciele armji ukraińskiej, pochodzący z Galicji:) na obywatelach polskich, osiadłych lub podróżujących na obszarach Ukrainy, zobowiązując się do natychmiastowego ukrócenia tych wykroczeń, jak też i do uwolnienia niewinnie aresztowanych w powyżej wymienionych zajściach obywateli polskich.

9) Dla prędkiego przeprowadzenia zawartej umowy o dostawie produktów dla Państwa Polskiego Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich uzyskuje na wschód od linii demarkacyjnej — w strefie ograniczonej linią przechodzącą przez miejscowości: Witkówka (:na południowy-wschód od Husiatyna:) Demkowce, Jaromirkę, Gorodek (:stację kolejową i cukrownię włączając:), dalej wzdłuż potoku Trostianiec do miejscowości Chmielówka przez miejscowości Czabany, Czarny Ostrów (:stację kolejową włączając:), Katerynowkę, Markowce, Dubieszczę i dalej wzdłuż rzeki Słuczy na północ do stacji kolejowej Miropol (:wszystkie wymienione miejscowości włączając w obręb strefy:) — prawo przeprowadzania własnymi siłami zakupów ziemiopłodów i przetworów oraz ich wywozu. Dla ułatwienia tego zadania linje kolejowe, leżące w obrębie wymienionej strefy zostają zabezpieczone przez oddziały polskie, a na stacjach utworzone polskie dowództwa dworców. Władze administracyjne ukraińskie pozostają nadal w wymienionym obszarze. Władze ukraińskie udzielają poszczególnym obywatelom polskim i oddziałom wojsk polskich, którzy z racji swej funkcji znajdują się na obszarze wymienionej strefy wszelkiej pomocy.

10) Niniejsza umowa unieważnia wszystkie dotychczasowe.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

107 T-57

2008/T4
Odpis
Tajne

Notatka poufna.—

Dnia 20 listopada o godz. 10 i 1/2 Panowie Grabski¹ i Patek² byli obecni na zebraniu Conseil Suprême, w sprawie Galicji wschodniej.

Pierwszy przemawiał Pan Patek, który zwrócił najpierw uwagę

¹ Grabski, Stanisław (1871-1949), leader of the Polish National Democracy in Galicia; member of the Council of the Polish Interparty Alliance in Russia (1917); member of the Polish National Committee in Paris (1918-1919); member of the Polish Parliament (1919-1927).

² Patek, Stanisław (1886-1945), lawyer; delegate of Piłsudski to the Polish National Committee in Paris (1919); member of the Polish delegation to the Paris Peace Conference; Minister of Foreign Affairs (1919-1920).

na kwestję czasowego mandatu. Jeśli się daje mandat, to znaczy, że to jest ziemia obca, którą się Polsce daje, tymczasem G.W. należała do Polski, więc chodzi nie o danie czegoś Polsce lecz o odebranie jej czegoś, co do niej należało.

Gdy 23 listopada będą się odbywały uroczystości we Lwowie nadejście wieść o takim rozstrzygnięciu sprawy Galicji. Jakie to wrażenie wywoła na umysły polskie. Podkopie to wiarę ludu i wojska w tych którzy nim kierują.

Ukrainy nie będzie, a przecież do Rosji Galicja nigdy nie należała.

Przytaczał ilość mieszanych małżeństw polsko-ruskich w Galicji, co dowodzi, że niema plemiennej nienawiści pomiędzy dwoma narodami. Ta nienawiść była wywołana sztucznie.

Trzeba pamiętać o intrygach zewnętrznych — krótko o Rosji, szerzej o Niemcach (Krysiak). W czasie ostatnich walk oficerowie, amunicja i t.d. były pochodzenia niemieckiego.

Droga mandatu doprowadzi do wznowienia intryg obcych, jeszcze w większych rozmiarach. Wywoła się wrzenie, które doprowadzi do demoralizacji ludności.

Kwestja geograficzna — nam dla życia jest potrzebne morze. Wiadomo w jakich warunkach dostaliśmy Gdańsk. Wobec tego musimy mieć zetknięcie z Rumunją. Jeżeli i tę linię nam przetniecie, to jesteśmy zupełnie izolowani, kto może mieć w tem interes?

Nie chcemy grozić ani przesądzać, lecz co się stanie? Umniejszacie naszą ojczyznę i krzywdzicie nas. Sejm Polski powiedział, że niema Polski bez Galicji, Paderewski był zmuszony do oświadczenia, że nie podpisze umowy, która oddzielałaby Galicję. Może nastąpi upadek Gabinetu Paderewskiego, deziluzja polskiego żołnierza, rozgorczenie w całym narodzie polskim. Co się zdarzy w naszym kraju otoczonym bolszewizmem, w ciężkich warunkach ekonomicznych. Jeżeli podkopiecie wiarę ludu i wojska w przewódców, to co nastąpi, jakie warunki wytwarzacie dla Polski.

Przemawiając drugi raz po Panu Grabskim, Pan Patek wskazał argumenty, jakie możnaby przytoczyć:

1) że po 25—30 latach wymiera obecne pokolenie — następne pokolenie będzie wychowane jeszcze w gorszych warunkach;

2) że jako mandat wyjątkowy — ten mandat robi z Galicji kraj obcy.

Pan Grabski wytoczył sprawę następującą:

Galicja wschodnia jest zupełnie w wyjątkowej sytuacji — ma straty wojenne, których nikt jej nie może wynagrodzić. Ani Ukrain-

cy, ani Rosjanie, ani Austryja. Tych strat jest 22 miljardy. Polska traktuje Galicję jako część integralną. Polska zrobi nakłady wielkie. Z tego będzie taka konsekwencja, że jeśli Galicja będzie kiedyś oddzielona od Polski, to Polska nigdy nie będzie miała możliwości amortyzacji zrobionych nakładów.

Pytań żadnych nie stawiano i nie zrobiono żadnego komunikatu.

108 T-20

Telegram z Kamieńca-Podolskiego do Warszawy

Kamieniec-Podolski, dn. 21/11.1919. I 5808

1869/T2

Naczelne Dowództwo W.P. — Warszawa.

Depesza ukraińskiego naczelnego Dowództwa:

Wskutek niespodziewanej zdrady galicyjskiego D-twa, ochotnicza armia zajęła Żmerynkę¹ i posuwa się na Płoskirów wzdłuż toru kolejowego, przyczem Denikin zajął stację Komarowce dnia 16 listopada.

Biorąc pod uwagę, że przerzucanie z południa Naddnieprzańskiej armji dla obrony Płoskierowskiego kierunku i przygotowanie takowej dla dania mocnego oporu wrogowi wymaga pewnego czasu. Nacz. Dow. ukraińskie prosi Nacz. Dow. W.P. żeby na wypadek, gdyby Płoskirowi, lub temu odcinku w którym odbywa się przerzucanie armii ukraińskiej zagrażało niebezpieczeństwo — wojska polskie czasowo posunęły się na wschód i zajęły linje od Nowego Miropola przez Luban, Starobogdanówkę i Sołodkowce. To dałoby możność ukraińcom zajęcia wyznaczonego dla nich terenu, dojść po zdradzie galicyjskiej do pewnego ładu i zakończyć wyekwipowanie armii dla dalszej walki z Denikinem.

Ukraińcy mogą to zadanie wykonać przy warunku zawarcia następującej umowy z Nacz. Dow. W.P.

1. Rozlokowanie w granicach powiatów Płoskirowskiego, Starokonstantynowskiego i Zaslawskiego.

2. Korzystanie z aprowizacyjnych środków tych powiatów.

---

¹ Zhmerynka, a city and railroad junction, 240 km SW of Kiev.

3. Korzystanie z linii kolejowych od Kamieńca przez Płoskirów do Szepetówki włącznie, od Płoskirowa do Wołkowysk i od Jarmolniec do Husiatyna.

Termin zajęcia wskazanego terenu przez wojska polskie musi być przez dowództwo armii naddnieprzańskiej wyznaczony, wobec czego byłoby porządkiem przydzielenie polskiego oficera łącznikowego do sztabu tej armii w Płoskirowie, który by miał łączność z polskimi dowództwami w kierunku Wołoczyska i Szepetówki². W razie gdyby Nacz. Dow. W.P. przyjęło tę propozycję Ukraińskie Nacz. Dow. prosi, by polskim wojskom zajmującym wskazane powiaty były wydane instrukcje, które by umożliwiły nieporozumienia pomiędzy wojskami polskimi i ukraińskimi i ułatwiły by działalność wojska ukraińskiego.

Płoskirów, Dworzec kolejowy, z rozkazu naczelnego atamana wojsk ukraińskich U.R.L. 17. listopada ataman Junakiw,³ szef sztabu generalnego.

Wojnicz — kapitan.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)

Warszawa, dn. 23/XI.19.

Szyfr. No. 17021.

Deszyfrował,
oryginał zniszczył.

Szef Biura Szyfrowego
(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1869/T2 dnia 25/XI 1919 r.

² Shepetivka, a city 240 km W of Kiev.

³ Iunakiv, Mykola (1871-1931), general in the Russian Imperial Army; Chief of Staff of the Ukrainian Armies in 1918; head of the High Military Council of the Ukrainian People's Republic (1920).

[Stamp] ŚCISLE TAJNE
Trzymać pod zamknięciem

Telegram z Taganrogu¹ via Wiedeń do Warszawy
s s Varsavia fr Taganrog 2 361 26 12.
Sekcja Szyfrowa 1/XII-19.

1864/T2

Naczelne Dowództwo W.P. — Warszawa

Przybył tu Skąpski. Ochotnicza armja cofa się na całym froncie. Obecnie linja przebiega jak następuje: Czarny Jar—Rozenicze—Ust Medwedickaja — Uriupińskaja — Litki — Sinije—Sipjagc(?) Rylsk—Bachmacz — na północ od Ostern—Yzera Krpień—Lopatin—Lipowiec—Zmerynka. Bohdanowce—Uszyca—Werbowiec. Celem powstrzymania naporu czerwonej armji i ratowania krytycznej sytuacji Denikin zarządził raid całej swojej kawalerji na tyły bolszewików w kierunku Orła.

General Holman² szef angielskiej misji zapytywał mnie, czy jest możliwe przyjęcie ukraińców galicyjskich do armji ochotniczej. Odpowiedziałem mu, że nie jest to pożądanem wobec zaszłego rozwiązania sprawy galicyjskiej. Otrzymałem właśnie wiadomość, że nawiązano z powrotem rokowania, skutkiem czego 15,000 galicyjskich ukraińców przeszło do Denikina i działają podobno koło Płoskurowa.

Rada Kubańska³ poddała się z powrotem Denikinowi, który następnie kazał rozstrzelać kilku przywódców samodzielnego Kubania. Konflikt narazie jest załagodzony.

Karnicki — generał⁴
No. 275 z 22/XII-19.

¹ Taganrog, a city on the Sea of Azov; the seat of the headquarters of the White Army in 1919.

² Holman, Herbert Campbell (1869-1949), British general; with the British Military Mission in the Russo-Japanese War (1905); head of the British Military Mission with the White Army (1919-1920).

³ Kuban Cossacks Council, a legislative body of the Kuban Cossack Region (1917-1920).

⁴ Karnicki, Aleksander (1869-19), general in the Imperial Russian Army; with the Polish Army from 1917; head of the Polish Military Mission to General Denikin.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Szyfr. No. 17676/II.

Warszawa, dn. 1/XII-19.

Deszyfrował, oryginał zniszczył:
(podpis nieczytelny)

Szef Biura Szyfrowego
(podpis nieczytelny)

Otrzymują:

1. Adjutantura Generalna Naczelnego Wodza,
2. Szef Oddziału II.,
3. Ew/Szef — 5 — 7 — 3 egzempl.,
4. Oddział III.,
5. Biuro własne.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1864/T2 dnia 4/XII 1919 r.

110 T-20

Telegraf Państwowy
Blankietu No. 8
Przewodnika No. —
Otrzymany dnia 23/XI 1919 r.
o godz. 20, min. 30 od (podpis nieczytelny)
Podpis urzędnika (nieczytelny)

T E L E G R A M

Adjutantura Generalna, Belweder

1858/T2

Z Szepietówki 214 23/11 16 20

Tylko dla Belwederu

Dziś wieczorem podpisaliśmy umowę z delegatami atamana
Mielnika¹ ze Starego Konstantynowa celem uratowania taborów ko-

¹ Melnyk, Andrii (1890-1964), colonel of the Ukrainian Sich Riflemen (1914-1916); commander of the units fighting the Bolshevik uprising in Kiev in Jan. 1918; Chief of Staff of the Army of the Ukrainian People's Republic.

lejowych ukraińskich — od jutra 24-go szósta rano będą przechodziły transporta ukraińskie przez Szepietówkę w stronę Miropola² gdzie nastąpi wyładowanie — tabor kolejowy, który Ukraińcom nie będzie potrzebny pozostaje u nas jako depozyt z prawem używania lecz oddania w razie zażądania zwrotu. — Wojska ukraińskie przejeżdżać nie będą, ponieważ niedobitki armji cofają się piechotą na wschód od Miropola. — Ilość taboru oblicza się do 700 wagonów w tem mała ilość lokomotyw, podobno w ilości sześciu. — Wagony po większej części naładowane. Delegaci ukraińscy zapytują się jak Naczelne Dowództwo będzie traktowało oficerów, szczególnie z byłej armji rosyjskiej, którzy dobrowolnie przejdą na naszą stronę.

Rotmistrz Potocki

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1858/T2 dnia 24/XI 1919 r.

111 T-64

TLUMACZENIE
Tłumaczenie

Bukareszt, dnia 23. listopada 1919 r.
2044/T5

Wysoce poważany Panie Pośle

Przede wszystkim pozwolę sobie złożyć gratulacje z powodu mianowania Pana posłem w Berlinie. Pan PORSZznaczony na miejsce Pana, a P. MARGOLIN do Londynu. Dokumenty w tej sprawie wiezie Dr. Koczerhan, którego Pan zna jeszcze z Czerniowiec i który jest obecnie dyrektorem w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Myślę, że nie prędzej jak za dwa tygodnie będzie mógł przyjechać do Berna z Czerniowiec, gdzie czeka na wizy. O ostatnich wydarzeniach na Ukrainie opowie Panu p. NEUMARK, ja tylko w krótko Panu podam. Mimo to że Kamieniec Podolski zajęty polskimi wojskami (:na to była zgoda ze strony naszego rządu:), a Mogilew Podolski zajęty przez Denikina nasze położenie jest zupełnie dobre. Rząd

---

² Miropoń, a town 190 km W of Kiev.

przeniósł się do Starego-Konstantynowa, tam mają się nasze wojska złączyć z powstańcami i z powodzeniem walczyć z Denikinem. O porozumieniu niektórych wyższych naszych oficerów galicyjskiej armji z Denikinem opowie Panu Neumark.

Wojska galicyjskie nie były zwolennikami przejścia do Denikina, dowodem czego jest fakt, że część galicyjskiej armji wraca z powrotem do Petlury. Niektóre części bolszewickiej armji, które składają się wyłącznie z ukraińców i które już dawno chciały do nas przejść, w czym przeszkadzali im galicjani przeszli obecnie do nas.

Z bolszewikami nie robiliśmy żadnej ugody, tylko walki między nami a bolszewikami wstrzymano dziwnym biegiem okoliczności. Nasze i bolszewickie wojska otoczyły teraz Kijów i lada dzień może być Kijów zajęty.

Dr. Petruszewicz opuścił haniebnie wojska galicyjskie, uciekł do Rumunji i znajduje się obecnie z drugimi w Chocimie. Rumuni ich wszystkich internowali. Teraz istnieje na Ukrainie jeden rząd, co umożliwi w krótszej drodze załatwić sprawy.

Kuriń Bukowinski¹ był i został wiernym Petlurze. W ostatnich bojach poniósł ciężkie straty. Narodowa rada bukowinska zgłosiła rezolucje przychylnie Petlurze. Z Dyrektorjatu został sam Petlura, Howec i Makarenko wyjechali przez Polskę do Wiednia. Do Wiednia Szwec i Makarenko wyjechali przez Polskę do Wiednia. Do Wiednia wyjechał także minister finansów Martos. Sydorenko zostaje nadal szefem misji w Paryżu, równocześnie naznaczony jako poseł do Wiednia. W Kamieńcu byłem dwa razy w sprawach służbowych, skąd otrzymałem specjalne zlecenia w Rumunji. Miałem otrzymać naznaczenie w sprawach handlowych, ale zmiana sytuacji na Ukrainie zniweczyła ten plan. Obecnie znajduje się w areszcie i jak tylko otrzymam wizy wyjadę do Wiednia, a z tamąd do Szwajcarji. Pragnąłbym bardzo widzieć Pana i omówić niejedną rzecz osobiście. Jeżeli będzie Pan przeprowadzał jakie zmiany w Poselstwie, to proszę liczyć na mnie, gotów jestem zawsze z Panem pracować dla dobra Ukrainy. Będę się starał jak najprędzej dostać się do Szwajcarji a to z różnych powodów, między innymi by zabrać moje rzeczy zimowe, które tam zostawiłem.

---

¹ Bukovynskiy, Kurin, a military unit organized in Kolomyia early in 1919, made up of the emigrees from the Roumanian occupied Bukovina; fought against the Bolshevik forces as a detachment of the Army of the Ukrainian People's Republic.

P.S.

Denikin zostanie napewno w czasie najbliższym rozbity.

Z wysokim poważaniem
Fedir KOROLIW²

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

112 T-64

Tłómaczenie

2044/T5

Bukareszt, dnia 23. listopada 1919 r.

Szef Misji Nadzwyczajnej
Narodowej Ukraińskiej Republiki
w Rumunji.
Nr. 688

Wielce Szanowny Panie Pośle!

Korzystam ze sposobności i wysyłam przez milego P. Neumarka list, w którym podaję wszelkie wiadomości, które są potrzebne dla pańskiej pracy jak i dla informowania całego naszego społeczeństwa.

Z załączonego tekstu umowy między armją galicyjską a Denikinem widzi Pan, jakie nieszczęście spadło na naszą nieszczęsną Ukrainę.

Faktycznie chronologiczny stan rzeczy przedstawia się bardzo prosto. Nieporozumienia między nami i galicjanami nie zostały nigdy szczerze i otwarcie zlikwidowane, co było koniecznym dla wzmocnienia jedności narodowej.

Zły stan armji pod względem sanitarnym, brak obuwia i odzieży, a także i amunicji doprowadziły do tego, że galicjani zaczęli się przychyłać do orjentacji rosyjskiej, a z chwilą rozpoczęcia walk z Denikinem uniemożliwił taki stan rzeczy szczerych stosunków i jakiegóś

---

² Koroliv, Fedir (1886-1935), political leader; member of the Ukrainian Social-Revolutionary Party; official of the Ministry of Foreign Affairs in Kiev (1918); head of the Economic Mission of the Ukrainian People's Republic to Switzerland (1919), then in Berlin.

wspólnej wytycznej w działaniu. Nasi byli za porozumieniem się z Polską, oni za takowem z Denikinem, listy natomiast, które nadchodziły z Paryża od Panejki i które były oparte na niesprawdzonych informacjach podtrzymywały nadzieje na to, że Denikin utożsamia się z Ententą. Ja posiadam pewne dane, że w tym wypadku odegrała największą rolę rosyjsko-niemiecka intryga, którą należy szukać w Berlinie i polegająca na tym, ażeby zniszczyć naszą państwowość, uniemożliwić oderwanie się od Rosji i tym samym zmusić do poddania się wpływom ekonomicznym Niemiec. Na podstawie drobnych faktów i spostrzeżeń twierdzę, że ajenci kierunku polityki berlińskiej brali bardzo czynny udział w ugodzie Denikina z Tarnawskim.

Plan Denikina jest bardzo jasny i prosty. On idzie zaraz na oślep. Droga na Moskwę jest mu na długo zamknięta, na Kubaniu ogranicza się jego władza do półdziennego marszu, wobec czego musi szukać nowy teren, na którym mógłby oprzeć swą władzę i stworzyć państwową i terytorjalną władzę. Na nasze nieszczęście obrał sobie za taki teren Ukrainę, jako kraj, który najmniej jest zarażony bolszewizmem. Stara się on zatem zniszczyć Petlurę, jako symbol państwowości ukraińskiej i pozyskać sobie pewną grupę ukraińską. Taką odnalazł w galicjanach i zwrócił się zatem do nich. Tu mu się trochę poszczęściło, myślę jednak, że nie wyjdzie mu to na żadną korzyść. Przedewszystkiem nie udało mu się przyciągnąć żadnego polityka galicyjskiego, ci wojskowi natomiast, którzy przeszli do niego, w najkrótszym czasie przekonają się, co ich czeka ze strony Denikina. Sam czytałem listy galicjanów, którzy przeszli do Denikina przedtem, w których skarżą się na zniewagę i haniebne odnoszenie się do wszystkiego, co jest ukraińskie.

Obecnie jest taki stan rzeczy na Ukrainie:

Rząd opuścił Kamieniec, który został zajęty za naszą zgodą przez Polaków. Polacy rozpuścili wiadomość, że zajmują ten teren tylko tymczasowo pozostawiając wszelką władzę wewnętrzną ukraińcom. Rząd nasz i Petlura wyjechali do Proskurowa, Staro-Konstantynowa, Berdyczowa i Żytomierza, gdzie mają złączyć się z powstańcami i częściami, które przeszły ze strony bolszewików. Ten teren działania ma być rozszerzony do Koziatyna, Żmerynki Umania, Syrywej Taraszczy, skąd powstańcy wypędzili Denikina.

Sprawy Denikina stoją źle. Stracił Czernichów, Bachmacz, Kursk, Kijów oblegany przez powstańców i bolszewików, z czego wnioskuje, że nie długo utrzyma się w rejonie Mogilew—Żmerynka. Niemala część galicyjskich wojsk została nam wierna i kiedy Denikincy zaczęli rozbrojone części wojska galicyjskiego wsadzać do wagonów, by

ich wysłać do Odessy, rozbiegli się masowo. O wykorzystaniu ich na jakimkolwiek froncie nie ma żadnej mowy. Stan armji Denikina jest mimo technicznej i finansowej pomocy Anglii bardzo zły. Jego żołnierze są także bosi i goli. Tak jak to zawsze bywa, tylko część tych pieniędzy dochodzi do armji, resztę przepija się w Odessie, Noworosyjsku i in. Opowiadają, że panuje tam pod względem niepowodzeń na froncie zupełny chaos, dezercja, tymczasem u bolszewików daje się zauważyć pewien podniesiony nastrój, ponieważ przyłączyły się do nich inne socjalistyczne partje.

Obecnie rozpowszechnia się wiadomości o naszej ugodzie z bolszewikami. Jest to bezczelne kłamstwo. Przed zdradą galicjan bolszewicy atakowali nas niejednokrotnie. I to przyspieszyło akcję Tarnawskiego. Zdaje mi się, że wstrzymanie wszelkiej akcji wojennej między nami a bolszewikami nastąpiło z powodu niebezpieczeństwa wspólnego, t.z. posuwania się wojsk Denikina. To jest możliwem, ale w tym wypadku nie ma mowy o żadnym porozumieniu. Proszę wszelkie te wiadomości kategorycznie sprostować podając krótką historję walk ostatnich na podstawie faktów i zwrócić uwagę na to, że na czele tych ochotników którzy podpisali ugodę z Denikinem stali Niemcy jak von Turnowo-Tarnowski i Erle. Obawiam się, że ten ostatni jegomość, którego przepuściliśmy do Petiury był głównym ajentem tej niemieckiej prowokacji.

Nasze położenie jest bardzo ciężkie ale nie bez nadziejne. I kto wie, czy to nie nasze szczęście. Powstańcy nas wspierają, bolszewicy przechodzą na naszą stronę, Denikina biją ci i drudzy i przy zupełnym oderwaniu od narodu swego położenie jego jest beznadziejne. Naogół ta awantura jest znikoma, jeśli się zważy, że istnieje tylko jedno zadanie a to zniszczenia byłej Rosji, bo możliwość odbudowy byłej Rosji wojskami Denikina może się mieścić tylko w głowach idjotów, którzy nie znają historii traktatów zawartych przez Rosję.

Życzę Panu wszelkiego najlepszego na nowym stanowisku i spodziewam się, że otrzymam od Pana dokładne informacje dotyczące naszego położenia w Berlinie. Jestem przekonany, że nasza wspólna droga będzie i tam bazą pańskiej orientacji. Proszę również utrzymywać łączność z Margolinem, który jestznaczony do Londynu.

Panu szczerze przychylny i oddany

Maciejewicz m.p.

P.S. Proszę mieć na uwadze, że odstąpienie od naszego planu i zmieniienie go na jakiś drugi, pełen przygody naraziłoby nas wszystkich na wielkie niebezpieczeństwo.

U · K R A I N A

Jak już w poprzednich raportach podałem sprawa uznania bytu ukraińskiego przybrała w czasach ostatnich formę zupełnie określoną i niezdecydowaną. Niektóre Państwa, jak Włochy, Szwajcaria, Holandia, Austria i inne były skłonne do uznania Ukrainy, Francja natomiast zajmowała stanowisko negatywne. Anglia nie uznaje na zewnątrz państwowości ukraińskiej, istnieją natomiast pewne dane, które wskazują na to, że rząd angielski chętnie by widział powstające państwo ukraińskie. Polityka niemiecka sprzymierzyła się zupełnie z polityką wielko-rosyjską. Potwierdzeniem tego jest pewny ustęp w załączniku Nr. 1. Ostatnie wypadki skonsternowały Wasilkę. 28.XI. zaprosił mnie Wasilko do siebie i zwrócił się do mnie z prośbą o wyjednanie mu przez nasze Poselstwo, pozwolenia na przejazd przez Polskę do Petlury i z powrotem. Chce się przy tej sposobności zatrzymać w Warszawie by przedstawić delegatowi Petlury w Warszawie, Andrzejowi Lewickiemu swoją koncepcję polityczną. Poselstwo tutaj nie chciało się wobec otrzymanych instrukcji wnieść w tę sprawę, i sekretarz Poselstwa, pan Hr. Szembek¹ prosił mnie, żebym ja [zajął] się wyrobieniem wizy Wasilce. Odnosna depesza szyfrowana wyszła dnia 28.XI. pod Nr. 1077. Równocześnie prosił mnie Wasilko o wysłanie mu poczty kurjerskiej do Lewickiego. Zgodziłem się pod tym warunkiem, jeżeli przedstawi mi oryginały z jego podpisem i równocześnie kopje i jedno tłumaczenie na język niemiecki. Po długich wahaniach zgodził się na to i 1 b.m. w mojej obecności, po przeczytaniu oryginałów zapieczętował kopertę. W kopercie znajdowały się dwa listy. Jeden przeznaczony dla Petlury, do którego był załączony odpis listu do Maciejewicza. Drugi list dla Lewickiego, którym prosi go o wysłanie listu do Petlury i załącza również odpis listu do Maciejewicza. W załączeniu przedkłada się wyżej wymienione listy w tłumaczeniu.

Według wiadomości uzyskanych przez tutaj Poselstwo Rumuńskie, znajduje się obecnie Petruszewicz w Bukareszcie, pod nadzorem władz rumuńskich. Wasilko stara się wszelkimi siłami wpłynąć na rząd rumuński, by ten nie wypuścił Petruszewicza z Kraju, ponieważ on (Wasilko) widzi w Petruszewiczu największego szkod-

¹ Szembek, Jan (1881-1945), Polish diplomat; envoy to Budapest (1919), and in Brussels (1924).

nika sprawy ukraińskiej i boi się na terenie neutralnym jego rywalizacji. Jego zdaniem mógłby Petruszewicz przybyć do Wiednia, stworzyć jakiś rząd zachodnio-ukraiński w przeciwieństwie do Petlury, natomiast w porozumieniu z Niemcami i Rosją. Chodziłoby tu przede wszystkim o Galicję wschodnią, wobec Ententy kwestja na nowo postawiona a dla Polski tem groźniejsza. Petruszewicz pokazawszy się jako dotychczas jedyny udolny leader Galicjanów jest tak długo nie szkodliwym, jak długo jest internowany w Rumunji. Wassilko uważa, że na żądanie naszego rządu, Rząd rumuński nie wypuści Petruszewicza z kraju. Tej treści pismo wysłało tut. nasze Poselstwo 1 b.m. do M.S.Z.

Przedstawicielstwo ukraińskie we Wiedniu zasila w pieniądze Wassilko. Od niego zatem są poszczególni członkowie tego Poselstwa zależni a zatem może im narzucić swoje kombinacje polityczne. Da się to dopiero wtedy przeprowadzić, jeżeli Petruszewicz zostanie zupełnie usunięty z widowni politycznej.

Program Wassilki jest uwidoczniony w załączonym liście do Petlury. Zwolennikami programu Wassilki są Maciejewicz, Tyszkiewicz. Położenie tegoż ostatniego jest bardzo utrudnione przez machinacje ukraińsko-rosyjskie Panejki. Panejko był właśnie tym czynnikiem, który informował w duchu rosyjskim Petruszewicza i Galicjanów. Wobec tego tylko na niego, zdaniem Wassilki, spada odpowiedzialność za wypadki z dni ostatnich. Wassilko zarządził od swego rządu odwołanie Panejki i Galicjanów z Paryża.

Wassilko otrzymał wiadomość, że jest naznaczonym na stanowisko posła w Berlinie. W liście do Petlury (załącznik 1) stara się uzasadnić jego konieczne pozostanie w Szwajcarii. W temże też piśmie podaje Wassilko całą swą przeszłość polityczną. Jako największego swego wroga w Paryżu, uważa on Dr. HALIPA, członka delegacji zachodnio-ukraińskiej republiki. Co do przekonań politycznych skłania się Halip do koncepcji polsko-rumuńsko-ukraińskiej, albowiem kokietowanie Moskali nie odniosło oczekiwanego skutku. Halip jest pod względem politycznym człowiekiem nie obliczalnym. Znam go osobiście z Czerniowiec i potwierdzam przekonanie Wassilki. Prawdopodobnie zostanie on na skutek nalegań Wassilki również odwołany z Paryża.

W niezmiernie krótkim czasie potrafił sobie Wassilko zjednać całą prasę szwajcarską. Faktyczny stan rzeczy przedstawia się w ten sposób, że w ostatnich czasach wszystkie dzienniki szwajcarskie, bez wyjątku, umieszczają przychylnie ukraińcom artykuły. Charakterystyczny jest następujący objaw, ukraińskie biuro prasowe we Wiedniu, wrogo usposobione polityce Wassilki, wysyła wiadomości o okru-

cieństwach w Galicji wschodniej zamiast do tut. biura prasowego ukraińskiego, wprost do szwajcarskich agencji telegraficznych. Wassilko temu zapobiegł tak, że informacje od biura prasowego z Wiednia, otrzymuje on dopiero za pośrednictwem tut. agencji telegraficznych.

W rozmowie o rozstrzygnięciu kwestji Galicji wschodniej, oświadczył mi Wassilko, że w każdej chwili gotów jest podpisać układ z Polską według którego Ukraińcy zrzekają się w zupełności Galicji wschodniej na korzyść Polski, pod warunkiem jeżeli Polska da Galicji wschodniej aż pod San szeroką autonomję z własnym sejmem i rządem, z własną obroną krajową i tylko wspólnem Ministerstwem Spraw Zagranicznych i Finansów.

W tej chwili otrzymałem telefon od Wassilki. Zawiadamia mnie, że otrzymał depezę, że Petruszewicz jest w drodze do Wiednia. Nie jest to jeszcze pewnem czy opuścił on Rumunję, czy stara się dopiero o zezwolenie na wyjazd. Prosi nas ażebyśmy za wszelką cenę przeszkodzili temu. Zawiadomiłem o tem natychmiast nasze Poselstwo. Wassilko otrzymał również wiadomość, że Panejko wyjeżdża do Wiednia — stara się wszelkimi siłami by Francuzi nie dali mu wizy powrotnej.

W okolicy Genewy bawi obecnie Skoropadski. W rozmowie z kapitanem tut. Ambasady angielskiej Jump'em, oświadczył mi, że idei stworzenia Państwa ukraińskiego się nie wyrzekł i dalej będzie pracował nad stworzeniem takiegoż przy ścisłem oparciu się o Rosję.

2044/T5

S Z W A J C A R J A

W ostatnich dniach listopada otrzymała szwajcarska partja socjalistyczna wiadomości następujące z Rosji. Platten nie znajduje się już na Ukrainie, wyjechał do Moskwy, gdyż pracuje razem z Guilbeaux, korespondentem szwajcarskiego "Feuille" i znanym działaczem bolszewickim na terenie szwajcarskim. Zapewniają, że bolszewicy otrzymali od władz angielskich zapewnienie, że Anglja zaprzestanie zupełnego wspierania armji anty-bolszewickich, pozostawiając je własnemu losowi. Natomiast Anglja żąda za to dalekoidące kompenzacje, które są obecnie rozważane w Moskwie. Lenin jakoby jest zdecydowany na koncesję, żąda natomiast ze swej strony pewne gwarancje. Litwinow posiada potrzebne pełnomocnictwa. Według tych samych wiadomości, pertraktacje bolszewików z Petlurą zostały zerwane pod wpływem włoskiej partji socjalistycznej, która uważa Petlurę jako wroga proletariatu. Żądano od niego zrzeczenia się dowódz-

stwa na rzecz jakiegoś generała czerwonego i uznania rządów sowie-
tów na całej Ukrainie. Ponieważ Petlura odrzucił te propozycje, zo-
stała misja, którą wysłała włoska partja socjalistyczna do niego; po
drodze wstrzymaną i skierowaną do Finlandji i Rosji. Kierownictwo
włoskiej partji socjalistycznej zaproponowało swoim towarzyszom
szwajcarskim by ci się z nimi złączyli celem wspólnej akcji przepro-
wadzenia kontroli nad światową produkcją węgla w ten sposób, że
robotnicy kopalniani, sami oznaczą kontyngent dla każdego państwa.

Program socjalistów włoskich w parlamencie przedstawia się
w następujący sposób:

- 1) Uznanie rady żołnierskiej i robotniczej.
- 2) Unarodowienie ziemi i kopalń.
- 3) Unarodowienie środków przewozowych.
- 4) Zniesienie armji czynnej.

W jednym z poprzednich raportów zaznaczyłem, że rząd szwaj-
carski po niedawno przeprowadzonych wyborach czuje się o tyle na
siłach, że przystąpił do energicznego zwalczania bolszewizmu na te-
renie szwajcarskim. Szwajcarska policja wojskowa przeprowadziła
szereg aresztowań i zapowiedziała około 2000 ekspulzji. Między czasie
natomiast, pod wpływem bardzo ostrej postawy robotników szwaj-
carskich, rząd federalny poszedł na kompromis według którego żad-
na ekspulzja nie może być przeprowadzoną bez przesłuchania i obro-
ny zainteresowanego.

118 T-57

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1963/T4 dnia 18/XII 1919 r.

1963/T4

Sprawozdanie w sprawie Galicji Wschodniej

Rada Najwyższa wyznaczyła nam posłuchanie w sprawie Ga-
licji Wschodniej na 20-go listopada. Chcąc przygotować sobie teren
byliśmy u Amerykan (Polk)¹ u Włochów (Martino i Straniliri) u Ja-

---

¹ Polk, Frank Lyon (1871-1943), American lawyer and statesman; counselor
for the US State Department (1915-1919); Undersecretary of State (1919-1920);
head of the American delegation to the Paris Peace Conference.

pończyków (Matsui) u Francuzów (Lerona i Bertholot). Wszyscy odpowiedzieli nam jednakowo: — My jesteśmy za Wami. — Lloyd George jest przeciwko Wam. Mówiono nam: nie Anglicy, lecz Lloyd George. Tem podkreślono, że sir Grown osobiście jest za nami, ale posiada "mandat imperatif".—

Nie wolno nam było się zrażać niepomyślnością sytuacji, musieliśmy do końca pracować tak, jak byśmy wierzyli w możliwość powodzenia, przygotowaliśmy się bardzo starannie i wprowadzaliśmy sprawę tak, aby zniewolić sirą Grown, jeżeli nie do zasadniczej zmiany projektu, to przynajmniej do poczynienia w nim wszelkich możliwych na naszą rzecz ustępstw.

Ja prowadziłem część polityczną, Grabski — ekonomiczną.

Treść mojego przemówienia była mniej więcej taka: Nie chcemy abyście nam nic dali, chcemy byście nam nie odbierali tego co posiadamy od wieków. Krzywda nasza była by tym boleśniej, że w tej sprawie nie mamy przeciwników, a decydują o niej sami przyjaciele nasi. — Niepomyślna decyzja wasza trafi w Polsce na decyzję Sejmu, który orzekł iż niema Polski bez Galicji, na słowa Prezydenta Ministrów, który w mowie sejmowej oświadczył, że oderwanie Galicji od Polski nie podpisze, na rozgoryczenie całego narodu i na wzburzenie wojska, które walczyło za Lwów, a które dziś na granicach wschodnich broni świat od bolszewizmu. Mandatu nie chcemy dlatego, że mandat można sprawować tylko nad prowincją obcą, a nie swoją własną. Przyjąć mandat znaczyło by zrzec się tytułu własności do Galicji wschodniej, która stanowi część Państwa Polskiego. Mandat stworzy z niej prowincję obcą, która nie będzie miała prawa wysyłania posłów do Parlamentu polskiego. To osłabi wewnętrzne więzy nasze. — Mamy już plebiscyty: w Kwidzynie, na Olsztynie, na Szląsku, w Cieszynie, w Spiszu, na Orawie, oszczędzicie nam myśli o nowym plebiscycie i o 25-letnim okresie plebiscytowym, który był by gorzszym od samego plebiscytu.

Powtórzyłem wszystkie dane historyczne i statystyczne, powołałem się na piśmienne i ustne referaty naszych przedstawicieli i komisji lwowskiej, przypomniałem im historję intryg zewnętrznych i oddałem słowo Grabskiemu, który oświeślał sprawę z punktu widzenia Grabski dowodził, że Polska nie może czynić wielkich wkładów w kraj, który nie należałby do niej, że kraj ten sam nie znajdzie niezbędnych dla niego kredytów, że Galicja bez Polski nie może otrzymać wojennych odszkodowań i że z obecnego upadku wyratować ją może tylko wspólny z Polską budżet i jednakowy system podatkowy.

Dowiadujemy się, że Rada Najwyższa w zasadzie swoją poprzed-

nią decyzję utrzymała w mocy, dała tylko 25 lat zamiast 15, wykreśliła zupełnie zasadę plebiscytu, i oddała decyzję sprawy po latach 25 całkowicie w ręce Ligi Narodów.

Jedną to jeszcze przyczyną więcej, aby do Ligi Narodów wysłać z naszej strony jaknajdzielniejszych ludzi.—

Kopję Rady Najwyższej załączam. — Dostaliśmy ją w ostatnim momencie są w niej decyzje już nam mniej więcej znane. Niespodzianką dla nas nawet a niepomysłną jest to, że sprawy agrarne zostały oddane do decyzji Sejmu lokalnego. Natomiast nie najgorszą jest ta część decyzji, która opiewa, że po 25 latach Rada Ligi Narodów będzie mogła utrzymać w mocy, zrewidować lub zmienić fakt obecnie zatwierdzony. Nic po za tem. O plebiscycie niema mowy. Prosimy o zupełnie wyraźną wskazówkę, co mamy zrobić gdy żądają od nas plebiscytu.

(podpis nieczytelny)

Paryż, Hote^l Regina Place Brouli No. 2 24/XI 1919.

114 T-64

List do Ministra Maciejewicza.

Tłómaczenie

2044/T5

Berno, dnia 24.XI.1919.

Jaśnie Wle'możny Panie Ministrze,

W odpowiedzi na pismo Pana z dnia 14 tego miesiąca Nr. 579, który ja otrzymałem zaraz po wysłaniu mego do Pana listu, zmuszony jestem oświadczyć Panu, JZW. Panie Ministrze w sprawie mego naznaczenia do Berlina, które Pan zaproponował, co następuje:

Według mnie, naznaczenie mnie na stanowisko Posła w Berlinie, może mieć ze względu na nasze starania uzyskania sobie zaufania Ententy, w sprawach polityki zagranicznej Ukrainy, złe następstwa i nie przyniesie nam żadnej korzyści w stosunku Ukrainy do Niemiec. Subwencjonowany podczas wojny przez główną niemiecką kwaterę i M.S.Z. w Berlinie (Sojusz wyzwolenia Ukrainy)¹ chciał ująć

¹ Alliance for the Liberation of Ukraine was organized as a non-partisan political organization of the Ukrainians of the Russian Empire in Lviv by Andriy Zhuk on August 4, 1914.'

kierownictwo nad całą Ukrainą, wtedy to właśnie zdemaskowałem ja jego pruską orientację zaco mnie ten sojusz zadenuncjował, że jestem wrogiem Niemiec. Sojusz ten miał wiele zwolenników pośród Galicjan, którzy otrzymywali wysokie honoraria za ich głupie i bezwartościowe broszury.

Kiedy niemiecka główna kwatera usunęła siłą Radę i ustanowiła rząd Skoropadskiego, wtedy ja, jako jedyny ukraiński polityk w Austrii, występowałem w wstępnych artykułach mojej gazety Czerniowieckiej „Bukowina”² przeciw głupiemu niemieckiemu gwałceniu. Tą kwestję bardzo ostro postawiłem w delegacji autryackiej, której członkiem byłem.

Jeszcze nie wygasła generacja tych niemieckich dyplomatów i dostojników wojskowych, którzy stworzyli ten sojusz, przeciwnie zajmują wpływowe stanowiska w Berlinie. I tak bym wszedł w środowisko — co mi potwierdził tu. Poseł Niemiecki Muller — w cywilnej i wojskowej biurokracji t.z. moich dawnych wrogów, przy czym nie wolno zapominać, że ci panowie reprezentują dzisiaj orientację rosyjską w Berlinie. Wprawdzie miałem podczas wojny dobrych przyjaciół w niemieckich kołach parlamentarnych, jak n.p. Sidekum (Znany leader socjalistów) i Erzberger,³ pierwszy jest obecnie pruskim ministrem, ostatni ministrem finansów Rzeszy. Oni wprawdzie nie tylko staraliby się odnowić nasze dawne stosunki, ale i pomagali by mnie. Ale wobec takiego biurokratyzmu jaki w Niemczech panuje, są bezsilni także i Ministrowie. Natychmiastby cała Berlińska prasa, która jest naogół rusofilską, wszczęłaby akcję nienawiści do mnie, albowiem nie ma rodziny niemieckiej, która by nie miała żołnierza powracającego z Ukrainy i któryby nie opowiadał niestworzone rzeczy o wypędzeniu Niemców z kraju przez Ukraińców.

Z powyższego może Pan wywnioskować jak miłe widoki istnieją, ażebym mógł poprawić nasze stosunki z Niemcami.

Moje uczestnictwo w Brześciu i dobre stosunki z Hr. Czerninem⁴ o wiadomem było dyplomatom zagranicznym, zrobili mnie wrogiem Ententy. Podczas mojej 6 miesięcznej pracy jako poseł zachodniej części Ukraińskiej Nard. Rep. przekonałem Anglików, Amerykanów,

² Bukovyna, a Ukrainian newspaper published in Chernivsti (1885-1918).

³ Erzberger, Matthias (1875-1921), German politician and statesman; leader of the left wing of the Center Party; Minister Without Portfolio under Scheidemann (1919); Minister of Finance and briefly Vice-Chancellor under Bauer (1919).

⁴ Czernin, Ottokar, Count von (1872-1932), statesman; Minister of Foreign Affairs of the Austrian-Hungarian monarchy (1916-April 14, 1918); negotiated and signed the Treaty of Brest Litovsk in 1918.

Włochów i teraźniejszego premiera czeskiego Tusara, który stał się moim przyjacielem, że ja prowadziłem dotychczas politykę czysto ukraińską, a moje sympatje względnie antypatje do obcych kierowałem według tego w jakim stosunku znajdowali się oni do mojej narodowości. Gdy w kwietniu rozeszła się wiadomość o naznaczeniu mnie na posła w Szwajcarji, zaczęła kilka denuncjantów przeciw mnie ostrą kampanję, jak n.p. Kramarz w Paryżu, którego wrogiem byłem przez 20 lat w parlamencie austriackim z powodu jego panslawistycznej polityki — dalej pan Halip i Łukaszewicz w Bernie, i niektórzy panowie ukraińscy w Paryżu i Pradze. Od 5 miesięcy staram się zbijać te kalumny rzucane na mnie i mogę obecnie ze spokojem powiedzieć, że powoli zyskam na gruncie. Ludzie powoli zapominają jakobym był germanofilem, jakkolwiek pan Halip prowadzi nadal kampanję przeciw mnie. Przynajmniej oceniają wszystkie koła dyplomatyczne mnie jako najzdolniejszego dyplomatę Ukrainy.

Moje naznaczenie do Berlina wywoła u Ententy podejrzenie, że Ukraina kładzie znowu wielką wagę na jej stosunek do Niemiec, jeżeli wysła tam jednego ze swych najzdolniejszych dyplomatów. Ona sobie wtedy przypomnia — nie tylko za pomocą pana Halipa, ale i także naszych ukraińskich dyplomatów, którzy mają stosunki w kołach Ententy — że Wassilko zawsze był germanofilem. I wobec tego, że Petlura wysła do Berlina germanofila Wassilkę wyciągnie ona tą konsekwencję, że stara się on wprowadzić nową orjentację w polityce zagranicznej.

Z powyższego wywnioskuje Pan, że moje wywody są uzasadnione, albowiem ja w bardzo małym stopniu albo wcale nie mogę dopomóc do osiągnięcia naszego celu w Berlinie, t.z. wydostania naszej kwoty pieniężnej z banku Rzeszy.

Moje dobre osobiste stosunki z tut. Rumuńskim Posłem Panem Derussl, spowodowały mnie poruszyć tą sprawę, na co mi on odpowiada: "Jeśli mam wierzyć słowom pańskim, musiałbym wyciągnąć z tego ten wniosek, że Petlura poszedł na orjentację niemiecką. Nasze rumuńskie społeczeństwo przyjmie to jako dowód tej orjentacji, co bardzo zaszkodzi rumuńsko-ukraińskim stosunkom."

W Berlinie dostałbym się z powodu nienawiści Niemców do Polaków między dwa ognie.

Rozumie się także, że i w Pradze to teżsame konsekwencje co w Rumunji, bo tam przeceniają moje wpływy polityczne, przedstawiając mnie, jakto już Kramarz uczynił jako germanofila.—

Odnoszę wrażenie, że ani Pan ani nasz Rząd nie oceniać należy mojej cichej pracy w Szwajcarji. Pomijając fakt, że cała szwajcarska prasa, nie tylko niemiecka, ale i francuska, (między innymi

i Journal de Geneve, który zalicza się do pierwszych dzienników w Europie) odnosi się do nas przychylnie co przypisać należy memu bardzo zdolnemu referentowi prasy panu Dr. Dimcowu i mnie. Szwajcarska agencja telegraficzna informuje Havas'a i Reuter'a.

Stosunek mój przyjazny do rumuńskiego Posła ułatwia Panu pracę w Bukareszcie, moje taktowne zachowanie się wobec Polaków w sprawach spornych — w których nie daję się podejść żadnymi inspiracjami Galicjanów, podtrzymuje stanowisko Lewickiego w Warszawie — moje bardzo dobre stosunki z tut. posłem czeskim, Barackiem znacniają stanowisko pana Sławinskiego.

Nawiązanie najlepszych stosunków osobistych z wszystkimi tut. Dyplomatami, za wyjątkiem Anglii i Francji, dzięki intrygom pana Halipa, daje możność informowanie ich, chociażby pośrednio. Jestem przekonany, że na moje informacje kładną wielką wagę. Również jestem przekonany, że jeżeli pan Hr. Tyszkewicz zostanie przyjęty przez Piszona i Clemenceau a Margolim nawiąże stosunki z angielskim M.S.Z. to i ja wtedy porozumię się bezpośrednio z przedstawicielami tych Krajów.

Nastąpi wtedy chwila kiedy państwa Ententy nie będą robiły mnie żadnych trudności przy wjeździe do ich Krajów i ja wtedy będę mógł pośredniczyć między naszym rządem a Ententą.

Niechcę opuścić i ten fakt, że za czas mego pobytu wyrobiłem sobie takie stanowisko, że bez żadnych trudności otrzymuję teraz zezwolenie na wyjazd, przyjazd i pobyt dla naszych delegatów w Szwajcarji.

Ententa uważa Porsza za germanofila a to że on był dotychczas w Berlinie, potwierdza ich przekonanie. Francuska prasa szwajcarska zajmie w najlepszym razie stanowisko wyczekujące. Departament polityczny rządu szwajcarskiego prowadzi wywiady na szeroką skalę i zapewne jest poinformowanym o tem w jakim kierunku pracuje w Berlinie Porsz. Wątpię czy departament polityczny się na to zgodzi — z resztą uważają jego za aktywnego socjal-demokrata, szwajcarski rząd jest natomiast biurokratyczny.—

Mniemam, że w tej sprawie poinformowałem pana dość dokładnie i chciałbym tylko zaznaczyć, że według mnie skrzywdzono przy назначeniu mego następcy w Bernie, mego zastępcę pana Mikołaja Lewickiego, który od 5 miesięcy pracuje razem ze mną i on jedyny byłby w stanie przy współpracownictwie tak dobrego personelu Misji, prowadzić agendy misji w tym samym kierunku jak ja. Do niego mają też wielkie zaufanie w Departamencie Politycznym, tym czasem nowy szef misji, musiałby sobie takowe dopiero pozyskać. Reasumując kończę to pismo z prośbą, ażeby pan Minister uwzględnił

powyższe wywody na wypadek jeżeliby nasz Rząd, przychyliwszy się do propozycji Pana, przyniesienia mnie do Berlina, zechciał odwołać moje mianowanie, albowiem nie powinni mnie dać tej posady ze względu na nasz wspólny cel: uznanie samodzielne Ukrainy przez Ententę, względnie pomoc ze strony Rumunii, Polski i Czecho-Słowaków.

Szczerze oddany Panu Ministrowi pozostaję z prawdziwym uszanowaniem

Wassilko m.p.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

115 T-64

List do pana prezydenta Petlury.

Tłómaczenie

2044/T5

Berno, dnia 27. listopada 1919.

Panie Prezydencie!

Z pisma sekretarza Stanu, pana Buraczyńskiego ustnie od posła naznaczonego do Londynu, pana Margolina, dowiedziałem się, że nasze bohaterskie wojska nie są zdolne do walki wobec panującej tam epidemii, braku amunicji i odzieży.

Pan Łoziński pisał swojej żonie z Paryża, że nastąpiło tam rozstrzygnięcie kwestji Galicji wschodniej: "Autonomja z własnym wojskiem, sfederowana z Polską, Warszawa naznacza namiestnika, po 25 latach ostateczne rozstrzygnięcie prez Ligę Narodów do kogo ma być przyłączony ten Kraj."

Wiedeńskie biuro prasowe, donosi o niesłychanej zdradzie Tarnawskiego i przeniesieniu się pańskiego rządu do Szepetówki i Koziatyna. (Tę wiadomość zadepszowało ono nie tylko do Poselstwa, ale także do tut. Ajencji telegraficznej, co było niesłychanym krokiem, równającym się wprost zdradzie Tarnowskiego. Dopiero po wielkich trudach udało mi się wstrzymać upublikowanie tej wiadomości).

Pozwolę sobie panie prezydencie przedstawić tu pogląd na sytuację następujących przyczyn:

1) Trzeba starać się skłonić Rumunów i Polaków ażeby oni pod pretekstem obrony granic państwowych zajęli nasze terytorja i ustanowili jak to już się zdarzyło na Węgrzech, linje demarkacyjną na

wewnątrz której mógłby pan, Panie Prezydencie, czynić przygotowania pod ochroną rumuńskich i polskich wojsk, do kampanji wiosennej, rozpuszczając tymczasowo, na zimę nasze przemęczone wojska.

2) Polacy będą w zamian żądać, t.z. za przyłączenie się do tej akcji, względnie za zgodę w stosunku do zaprzyjaźnionej Rumunji co najmniej zupełnej zgody na decyzje Pańskie, ewentualnie koncesji odnośnie Galicji wschodniej, któreby przyniosły Polakom korzyści nieprzywidziane w decyzji Paryskiej. Ja już o tem, Panie Prezydencie pisałem 8 sierpnia b.r. Musimy stanowczo spełnić żądania Polaków, a to ze względów naszej wielkiej przyszłości.

3) W sprawach finansowych możemy sobie w ten sposób pomóc, że odstąpimy nasze depozyty w banku Rzeszy w Berlinie albo Rumunji, albo Polsce, te natomiast znajdują już sposób ażeby te sumy zlikwidować, a my przez to uzyskamy obcą walutę.

Jeżeli Pan, Panie Prezydencie, zgodzi się na moją propozycję, jestem zawsze gotów stosownie do Pańskiego i naszego Państwa porozumienia oddać się do rozporządzenia specjalnego komisarza pana Ministra Maciejewicza w Bukareszcie, względnie pana Ministra A. Lewickiego w Warszawie.

Od prywatnych ludzi dowiedziałem się, że mam być przeniesiony do Berlina, a na moje miejsce ma przyjść Porsz. Odnośnie do tego przedkładam Panu Prezydentowi do łaskawej wiadomości kopję mego pisma do pana Ministra Maciejewicza w Bukareszcie, względnie pana Ministra A. Lewickiego w Warszawie.

Według mego, mało miarodajnego zdania, winien otrzymać posadę Posła w Berlinie jeden z naszych zdolnych urzędników dyplomatycznych, który jest pod względem orjentacji politycznej, pewną jednostką a nie żaden polityk. Ja proponuję Dr. Załozieckiego,¹ radcy Poselstwa w Wiedniu. Jeżeli nasze partje polityczne żądają stanowczo na to stanowisko polityka aktywnego, to Dr. Borys Matuszenko, jest — jedynym człowiekiem któremu Ententa nie robiłaby takich trudności, na jakie ja bym się musiał napotykać w Berlinie. W chwili dla nas tak ciężkiej pozwolę sobie wyrazić moje powątpiewanie, czy następca pana Antonowicza w Rzymie, który według informacji tut. Posła włoskiego, pana markiza Pawlucchi, cieszy się sympatjami rządu włoskiego, nie tylko przez znajomość języka, lecz także przez swoje bardzo taktowne postępowanie — pan Doroszenko, który był skom-

¹ Załozetskyi-Sas, Volodymyr Serhii (1884-1959), Ukrainian political and cultural leader in Bukovina; member of the Ukrainian National Council in Lviv (1918); counselor of the diplomatic mission of the Ukrainian People's Republic to Switzerland (1919).

promitowany jako Minister spraw zagranicznych Skoropadskiego, któremu natomiast nie odmawiam jego nadzwyczajnych zdolności.

Praca szefa misji w Wiedniu, ogranicza się do likwidacji, którą prowadzi obecny Poseł zachodniej Ukrainy, pan Singalewicz. Utrzymywanie dwóch poselstw w Wiedniu, pominąwszy wielkich kosztów, nie ma żadnych racji bytu. Znając dobrze tamtejsze stosunki, proponuję do Wiednia pana Singalewicza. Proszę nie brać Panie Prezydencie, tych moich słów za przekroczenie moich kompetencji, lecz proszę być przekonany, że tylko temu przedkładam powyższe do Pańskiej wiadomości, ponieważ uważam za swój patriotyczny obowiązek w chwili tak dla nas ciężkiej podtrzymywać bez oglądania się na formalności i kompetencje, naszego naczelnika radą i czynem.

Kończę ten list z życzeniem żeby Pana, Panie Prezydencie Bóg i los nie opuszczał, a jeżeli się spełnią te życzenia, wtedy jest nasza idea uratowaną.

Oddany Panu

m.p. WASSILKO

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

116 T-57

Do osobistej wiadomości

1932/T4

27 listopada 1919.

Dla Naczelnika Państwa Prezydenta Ministrów. Odpis listu zaadresowanego do Prezydenta Ministrów i do Ministerjum Spraw Zagranicznych.

Dnia 24 listopada 1919 r. zakomunikowano mi jako przedstawicielowi Polskiej Delegacji, oficjalnie tekst statutu dla Galicji Wschodniej.

Dziś podpisywaliśmy traktat pokoju z Bułgarią. Przy tej okazji zapytano mnie nie oficjalnie, kiedy polscy delegaci będą mogli podpisać powyższy statut. Odpowiedziałem, że wysłaliśmy go do Warszawy i oczekujemy na odpowiedź.

Wnioskuje z tego, że Rada Najwyższa ma zamiar przyspieszać podpisanie statutu. W skutek tego pozwalam sobie przesłać niektóre uwagi i prosić o przyspieszenie odpowiedzi, wskazówek i ostatecznej decyzji. Zwłoka nie daje żadnych korzyści, a psuje powagę naszą.

430

W sprawie zatwierdzenia tego statutu mogą mieć miejsce trzy ewentualności: 1° albo go podpiszemy, 2° albo zażądamy poprawek (a tem samym damy do zrozumienia, że po ich uzyskaniu statut podpiszemy) 3° albo odmówimy podpisu i poniesiemy wszelkie tej odmowy konsekwencje.

Dmowski, Grabski, gen. Rozwadowski Delegacja i ja jesteśmy za drugą ewentualnością i na wszelki wypadek opracowujemy projekt zmian.

1. Najgłówniejsza zmiana, jakiej mogliśmy zażądać była by zmiana zasady głównej, t.j. odstąpienia od zasady mandatu, a żądania pozostawienia na ten sam okres 25° letni przy nas Galicji Wschodniej jako składnej części Polski na zasadach dotychczasowych. Zachodzi jednak wielkie pytanie, czy tę wzmianę uzyskać, by się dało, a co za tem idzie, czy stawiać ją należy?

2. Chcielibyśmy uzyskać bardziej jasną redakcję artykułu 38° mówiącego o organizacji wojennej. Powiedziano tam, że wojsko Galicji Wschodniej będzie formowało "des unités spéciales", które będą do dyspozycji rządu polskiego "en temps de guerre pour la défense du territoire national". Chodziło by nam o to, aby uwypuklić, że to nie znaczy, iż tylko dla defensywy oraz aby wyświecić, że "territoire National" to znaczy obszar całej Polski. Wyjaśnień tych domagać się chcemy, aby później nie mieć sporów na ten temat w chwili gdy nadejdzie moment działania.

3. Dmowski nalega bardzo, ażeby w art. 12ym wykreślić z kompetencji sejmu Galicyjskiego "questions agraires" i żeby ustanowić, że sprawy agrarne w Galicji wschodniej mają być decydowane w taki sposób, jak będą zadecydowane w Polsce (przez Sejm w Warszawie).

Jeszcze raz proszę o szybką i wyraźną odpowiedź z decyzją ostateczną.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1932/T4 dnia 5/XII 1919 r.

117 T-57

S.III/1660

1984/T4

Telegram szyfrowy

Hr. Zamojski¹ do Ministerstwa Spraw Zagranicznych
w Warszawie.

Nr. 162

Paryż, 28/XI.1919.
Otrz. 29/XI.19.18h.30

Przyznanie nam mandatu nad Galicją Wschodnią jest niewątpliwie rzeczą bolesną. Pomimo to jednak w statucie dla Galicji jest wiele postanowień, które przy odpowiednim wykonaniu ze strony mandatu w dużym stopniu złagodzić mogą, Delegacja ma nadzieję, w niektórych artykułach uzyskać jeszcze zmiany. Należy przeto ocenić statut spokojnie i z rezerwą. Zbyt gwałtowne objawy protestu mogłyby narazić interesy naszych plebiscytów oraz interesy Polski przy zbliżającym się wykonaniu traktatu. Prawdopodobnie radziby to sprowokować nieprzyjaciele nasi. Chwila pod względem politycznym jest bardzo poważna. Delegacja doradza spokój i umiarkowanie.

Patek, Grabski

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1884/T4 dnia 3/XII 1919 r.

118 T-57

S.III/1697

1984/T4

Telegram szyfrowy

Hr. Zamojski¹ do Ministerstwa Spraw Zagranicznych
w Warszawie.

Nr. 167

Paryż, 30/XI.19.
Otrz. 2/XII.19.11h.

---

¹ Zamojski, Maurycy (1871-1937), leader of the Polish National Democracy; member of the Polish National Committee in Paris (1917-1919); Poland's envoy to France (1919).

Delegacja donosi: Przewidując, że w sprawie Galicji Wschodniej może zajść potrzeba szybkiej decyzji, delegaci proszą rząd o instrukcję czy mogą zażądać pewnych zmian w projektowanym statucie. Wystąpienie z takim żądaniem przesądza sprawę zasadniczej zgody na mandat 25-cio letni. Najważniejsze zmiany dotyczyłyby usunięcia kwestji agrarnych z kompetencji sejmu lwowskiego i wyraźnego przysądzenia, że w czasie wojny kontyngent galicyjski może być użyty wszędzie, gdzie tego wymagałyby względy strategiczne. Delegaci są pewni, że zmiana zasadniczej kwestji mandatu i terytorjum jest nie do osiągnięcia. W tych warunkach wskazanem by było, zdaniem delegatów, natychmiastowe wystąpienie o zmianę tych niekorzystnych artykułów projektowanej umowy, co do których są szanse realizacji. Nie mogą jednak delegaci tego uczynić sami, gdyż nie wiedzą, czy Rząd Polski bierze na siebie ratyfikację tej umowy, a nie podpiszą umowy, która-by nie miała być później ratyfikowana.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1984/T4 dnia 3/XII 1919 r.

119 T-64

Poselstwo Polskie w Sztokholmie
No. 30
O działalności Ukraińców

dnia 1 grudnia 1919.
1991/T5

Do
Pana Ministra Spraw Zagranicznych
w W a r s z a w i e

W ostatnich czasach Ukraińcy starali się wejść w bliższy kontakt z Poselstwem.

Dnia 23-go listopada zgłosił się do Poselstwa kierownik Ukraińskiego biura prasowego, Osip Majdaniuk z prośbą o udzielenie mu wizy na przejazd do Warszawy, której mu zresztą odmówiono (telegram No. 28 z dnia 29/11). Majdaniuk w rozmowie z sekretarzem Poselstwa wyrażał się za ugodą z Polakami. Zapytany dlaczego publikował komunikaty antypolskie (sprawozdanie No. 27-e z dnia

15/11) odpowiedział wykrętnie, że musi wypełniać polecenia jakie otrzymuje z "centrali", nie wymienił jednak gdzie się ta "centrala" znajduje.

W kilka dni potem zjawił się sekretarz poselstwa ukraińskiego p. Dr. Dimand (żyd ze Lwowa) pod błahym pretekstem. Dimand podczas swej wizyty w Poselstwie wypowiedział się zupełnie wyraźnie przeciw Rosji — każdej bolszewickiej, czy denikinowskiej i twierdził, że najlepszym rozwiązaniem byłyby federacja państw Nadbałtyckich, Litwy, Ukrainy i Polski. Twierdził, też Dimand, że tutejszy szef misji ukraińskiej p. Łoskij, choć jest dawnym dygnitarzem rosyjskim jest tak samo wielkim wrogiem Rosji. W sprawie Galicji nie wypowiedział się, p. Dimand wyraźnie, zaznaczył jednak, że trudności porozumienia pochodzą głównie ze strony Rusinów galicyjskich. Dodał też, że jest to element niepewny i zarażony jakoby moskalofilstwem.

Dla charakterystyki stosunków należy zaznaczyć, że w dwa dni po wizycie w Poselstwie, t.j. wczoraj, jakiś "młody Ukrainiec" umieścił w "Socialdemokraten" bardzo ostry artykuł przeciw Polsce, powtarzając na podstawie komunikatu Czerwonego Krzyża Szwajcarskiego zarzuty przeciw gospodarce polskiej w obozie jeńców w Brześciu oraz opisując rzekome prześladowania Rusinów w Galicji Wschodniej. Na artykuł ten oczywiście Poselstwo odpowie.

Dziwnem jest conajmniej ze strony tutejszych Ukraińców szukanie zbliżenia i jednocześnie atakowanie Polski i niewiadomo jeszcze właściwie jakie są ich zamiary, zwłaszcza, że od niedawna dopiero większą okazują ruchliwość.

W związku z komunikatem o obozie jeńców, Poselstwo udzieliło na podstawie pisma Ministerstwa (z dnia 17-go listopada No. D 12822/V/19 i z dnia 19-go listopada No. 13606) informacji o faktycznym stanie rzeczy tym poselstwom, które się o tę sprawę zapytywały.

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 1991/T5 dnia 15/XII 1919 r.

1919 grudzień 2, Warszawa. — Deklaracja misji dyplomatycznej rządu S. Petlury w Polsce w sprawie zawarcia traktatu politycznego i konwencji wojskowej z Polską.

W imieniu rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej, jako jej przedstawiciele, Ukraińska Misja Dyplomatyczna w Rzplitej Polskiej oświadcza, co następuje:

Naród ukraiński w ciągu całego szeregu wieków walczył o prawo swoje do wolnego życia narodowego, broniąc niezależności i niepodległości politycznej utworzonego przez się państwa.

W ciągu tych wieków były chwile historyczne, w których pod wpływem złożonych zagadnień ekonomiczno-społecznych naród ukraiński tracił czasowo swoją niezależność i niepodległość, ale nigdy, jak o tym świadczy jego wielowiekowa historia, naród ukraiński nie zrzekł się tej niezależności i niepodległości.

Za każdym razem po długich latach niewoli politycznej żywe siły narodu podejmowały walkę o wyzwolenie polityczne i synowie krwią swą naprawiali polityczne błędy ojców i rozrywali ohydne kajdany niewoli narzuconej przez obcych.

Również i teraz, wspólnie z innymi ujarzmionymi narodami byłego państwa rosyjskiego, naród ukraiński powstał przeciwko niewoli moskiewskiej. Kiedy dzięki wspólnym wysiłkom tych narodów runęły zgniłe ściany „moskiewskiego więzienia narodów”, pierwszy ukraiński ludowy parlament — „Centralna Rada” — w pierwszym już roku swego istnienia odgraniczył się od byłej Rosji, zrzekł się orientacji na „cara wschodniego prawosławnego” i ogłosił Ukrainę za niepodległą i niezależną Republikę Ludową.

O niepodległość i niezależność tejże Republiki naród ukraiński w ciągu ostatnich dwu lat prowadzi bezustanną walkę z imperialistami rosyjskimi, niezależnie z jakiego obozu pochodzącymi.

Prowadząc tę krwawą i ciężką walkę Ukraińska Republika Ludowa pragnie równocześnie nawiązać przyjazne stosunki sąsiedzkie z wszystkimi państwami kulturalnymi, a przede wszystkim z tymi, które z nią graniczą, z którymi Ukrainę łączą historyczno-społeczne i ekonomiczne stosunki — w pierwszym rzędzie z Rzeczpospolitą Polską.

Zgodnie z tymi swoimi życzeniami rząd ukraiński deklaruje:

1) że terytorium Ukraińskiej Republiki Ludowej ma być usta-

lone w takich granicach: zaczyna się od morza Czarnego wzdłuż rzeki Dniestr, a od Dniestru między Polską a Ukrainą wzdłuż rzeki Zbrucz. Dalej granica Ukraińskiej Republiki Ludowej na terytorium b. imperium rosyjskiego ma przejść przez zachodnio-północny Wołyń, a ostatecznie rozstrzygnięcie granicy w tym miejscu będzie zależęć od uchwały konferencji światowej w Paryżu. Dalej na północy, wschodzie i południu granice oznaczy się po opanowaniu odnośnych terytoriów przez wojsko ukraińskie i po przeprowadzeniu odnośnych pertraktacji z państwami zainteresowanymi;

2) prawa narodowo-kulturalne, jakie rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej zapewni na terytorium Ukrainy obywatelom narodowości polskiej, winny być przyznane obywatelom narodowości ukraińskiej w granicach Rzeczypospolitej Polskiej i odwrotnie. Stan polityczny Galicji wschodniej rozstrzyga rząd polski w porozumieniu z przedstawicielami narodu ukraińskiego, zamieszkałego w tejże prowincji;

3) ostateczne rozwiązanie złożonej kwestii rolnej w kierunku sprawiedliwości i zaspokojenie szerokich mas ludowych zostanie przeprowadzone przez Wszechukraiński Parlament Ustawodawczy, wybrany na podstawie powszechnego, demokratycznego, bez różnicy narodowości, dla wszystkich równego prawa wyborczego i tajnego głosowania. Na przeciąg czasu warunków zgody i do chwili zwołania parlamentu ustawodawczego stanowisko prawne właścicieli ziemskich na Ukrainie ureguluje się na podstawie osobnej umowy pomiędzy rządami ukraińskim i polskim;

4) w sprawach ekonomiczno-handlowych Ukraina Republika Ludowa pragnie nawiązać jak najściślejsze stosunki z Rzeczypospolitą Polską na zasadach wzajemności i wymiany usług w zakresie tranzytu przez swe terytoria.

Ze swej strony rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej domaga się od rządu Rzeczypospolitej Polskiej:

1) uznania Ukraińskiej Republiki Ludowej za państwo niezależne i niepodległe, poparcia wysiłków Ukraińskiej Republiki Ludowej w tym kierunku wobec innych państw i zawarcia niezbędnych umów konwencji, przede wszystkim charakteru wojskowego, handlowego i konsularnego;

2) w celu zlikwidowania następstw poprzednich nieporozumień i utrwalenia przyjaznej atmosfery wzajemnego zaufania życzliwego i szybkiego rozstrzygnięcia losu osób narodowości ukraińskiej, które z przyczyn politycznych są przez rząd polski konfinowane, internowane, aresztowane lub więzione;

3) udzielenia pomocy Ukraińskiej Republice Ludowej w walce

z wrogami — w postaci broni, naboju, amunicji, odzieży wojskowej i w ogóle materiału wojskowego w rozmiarach, jakie będą określone na podstawie specjalnej umowy rządów ukraińskiego i polskiego;¹

4) otwarcie rzeczywistego i spieszego tranzytu przez Polskę z innych państw na Ukrainę jeńców ukraińskich, należnych Ukrainie znaków pieniężnych, wojskowych materiałów, ubiorów i wszelkiego rodzaju majątku wojskowego.

Podając do wiadomości rządu Rzeczypospolitej Polskiej powyższą deklarację, rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej spodziewa się, że deklaracja ta stanie się podstawą do nawiązania bratnich i dobrych stosunków sąsiedzkich między obydwoma narodami.

Szczerze życząc sobie stałego pokoju i najściślejszego zbliżenia między Rzeczpospolitą Polską a Ukraińską Republiką Ludową, spodziewamy się, że oba narody utworzą we wspólnej łączności potężną, niezwyciężoną siłę, która będzie podstawą ładu i spokoju na wschodzie Europy oraz przyczyni się do świetnego rozkwitu kultury obu narodów.

Za rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej,
Ukraińska Misja Dyplomatyczna w Rzeczypospolitej Polskiej
Prezes misji, minister sprawiedliwości i kierownik Ministerstwa
Spraw Zagranicznych URL, Andrij Liwyckij m.p.

L.S.

Członkowie Misji L. Mychajliw m.p.,   B. Rzepecki m.p.
Radca sekretarz P. Poniatenko m.p.

121

DHP-R, No. 261

1919 grudzień 4, Warszawa. — Pismo Ministerstwa Spraw Zagranicznych do posła polskiego w Paryżu M. Zamoyskiego zawierające instrukcję dla delegacji polskiej na konferencję pokojową w kwestii Galicji wschodniej.

Dla delegacji. Nie wchodząc w merytoryczną ocenę traktatu oraz

¹ The Agreement between Poland and the Ukrainian Government of S. Petliura was signed on April 21, 1920. It was followed by a Military Convention signed three days later.

statutu Galicji, które będą przedmiotem osobnego memoriału, proszę o przedstawienie konferencji pokojowej sytuacji wytworzonej na froncie południowo-wschodnim. Sytuacja ta zmieniła się w ostatnich czasach zupełnie. Wojska Denikina poniosły klęskę. Kijów odebrany¹ bolszewicy idą na Charków. Wojska Petlury zdeorganizowane, lada chwila cała obrona Zachodu przed bolszewikami oprze się wyłącznie na armii naszej, możliwe tej właśnie, która broniła Lwowa, oczyściła Galicję od band ukraińskich. W tych warunkach obwieszczenie wyroku konferencji pokojowej, jako ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy Galicji, rozstrzygnięcia, które odbiera Polsce Lwów i całą Galicję wschodnią, a armię, unicestwiając jej wysiłki, pozbawia owoców zwycięstwa, będzie miało fatalne następstwa. Idzie nam przede wszystkim o utrzymanie dyscypliny i moralnej siły w wojsku. Dziś są one już zachwiane, gdyż wiadomo, że postanowienie konferencji pokojowej wywołało wzburzenie nie tylko wśród ludności, ale i w wojsku ogromne. Jeżeli więc nie ze względu na słuszne aspiracje nasze, na nasze prawa do takiego samego traktowania Polski, jak i sąsiedniej Rzeczypospolitej Czechosłowackiej, do której włączone zostały rozmaite terytoria bez mandatu, to przez wzgląd na naszą siłę zbrojną, która jest Europie potrzebna, rząd polski zwraca się do konferencji pokojowej z prośbą o ponowne rozważenie sprawy.

Odroczenie ostatecznego wyroku na kilka miesięcy jest z tego powodu nieodzowne.

Proszę więc o natychmiastowe złożenie powyższej deklaracji przez delegację pokojową Radzie Najwyższej, a przez pana posła p. ministrowi Pichonowi².

---

¹ The Red Army took Kiev on Feb. 16, 1919.

² For content of the declaration see *Akty i dokumenty dotyczące granic Polski na konferencji pokojowej w Paryżu 1918-1919 r. . . .*, cz. III, *Sprawa Galicji*, p. 92.

1919 grudzień 7, 8, 9, Warszawa. — Z protokołu posiedzenia Rady Naczelnej PPS. Rezolucja w sprawie Galicji wschodniej.

— W sprawie Galicji wschodniej referował tow. Moraczewski zgłosiwszy następującą rezolucję, która została przyjęta.

Zważywszy, że rozstrzygnięcie losów Galicji wschodniej narzucone przez państwa koalicyjne sprzeczne jest z wolą narodu polskiego, że granica południowo-wschodnia Polski powinna być wynikiem porozumienia między Polską a Ukrainą.

Zważywszy, że traktat w sprawie Galicji wschodniej szkodzi interesom politycznym i gospodarczym tego kraju i kryje w sobie niebezpieczeństwo oddania tej ziemi w ręce Rosji, zważywszy, że 25-letnie prowizorium doprowadzić musi do ruiny ludność Galicji wschodniej —

Rada Naczelna PPS poleca Związkowi Polskich Posłów Socjalistycznych:

- 1) odrzucenie traktatu i statutu dla Galicji wschodniej,
- 2) poczynienie wszelkich starań celem osiągnięcia porozumienia między Polakami i Ukraińcami które powinno rozstrzygnąć przyszłość tego kraju.

Kopia, maszynopis.

AZHP, Arch. PPS, 305, t. VI/7.

1919 grudzień 8, Paryż. — Deklaracja Rady Najwyższej Konferencji Pokojowej w sprawie wschodnich granic Polski.

Główne mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone uznawszy, iż jest ważnym, aby ustał możliwie jak najprędzej obecny stan niepewności politycznej, w jakim się znajduje naród polski, i nie przesądzając późniejszych stypulacji, mających ustalić ostateczne granice wschodnie Polski, oświadczają, że uznają odtąd prawa rządu polskiego do przystąpienia w terminie poprzód przewidzianym przez traktat z 28 czerwca 1919 r., zawarty z Polską, do urządzenia regularnej ad-

ministracji terytoriów dawnego Cesarstwa Rosyjskiego, położonych na zachód od linii poniżej określonej:

Od punktu, gdzie dawna granica między Rosją a Austro-Węgrami spotyka się z rzeką Bug i aż do punktu, gdzie jest przecięta granicą administracyjną między powiatami Bielsk i Brześć Litewski: biegiem do Bugu na dół;

stąd ku północy — ta granica administracyjna, aż do punktu, gdzie tworzy kąt ostry, około 9 kilometrów na północny wschód od Mielnika;

stąd ku północnemu wschodowi aż do punktu biegu Leśny Prawej, gdzie bieg wody jest przecięty drogą leśną w kierunku z południa na północ, przechodząc około 2 kilometry na zachód od Skupowa;

linia, która ma być ustalona w terenie, pozostawiająca w Polsce wsie: Weirpole, Stołbce, Pieszczałkę i Wólkę i przecinająca drogę żelazną z Bielska do Brześcia Litewskiego, gdzie ona przecina drogę z Wysokiego Litewskiego do Kleszczeli;

stąd ku północy, aż do punktu, gdzie droga Narew—Narewka przecina drogę żelazną Hajnówka—Swisłocz:

linię do ustalenia w terenie i wzdłuż drogi leśnej oznaczonej powyżej;

stąd ku północnemu wschodowi aż do punktu, położonego o 4 kilometry na północ od Jałówki, gdzie rzeka Swisłocz łączy się z tą rzeką, która przepływa przez to miasto:

linia do ustalenia w terenie;

stąd w dół biegiem Swisłoczy, potem w górę Laszanki, potem w górę Likówki aż dookoła 1 1/2 kilometra na zachód od Baranowa;

stąd ku północy, północnemu zachodowi aż do punktu drogi żelaznej Grodno—Kuznica, położonego około 500 metrów na północny wschód od wideł Kiełbasiny:

linia do ustalenia w terenie;

stąd ku północnemu zachodowi aż do punktu położonego na biegu rzeki Łośnicy, około 2 1/2 kilometra na południowy zachód od jej ujścia do Niemna:

linia do ustalenia w terenie;

stąd bieg Łosośny ku dołowi, potem bieg Niemna ku dołowi, następnie pod górę aż do źródła — bieg rzeki Igorki, która przepływa Warwiszki;

stąd ku zachodowi, południowemu zachodowi aż do punktu biegu Czarna Hańcza koło Studzianki:

linia do ustalenia w terenie według dopływu lewego brzegu;

stąd w górę biegu Czarnej Hańczy aż do punktu około 2 kilo-

metrów 500 [m.] na wschód od Żelwy;

stąd ku północy aż do punktu drogi Berzniki—Kopciowo, położonego około 2 kilometry na południowy wschód od Berznik:

linia do ustalenia w terenie;

stąd ku północnemu zachodowi aż do punktu najbardziej na południe wgnięcia granicy administracyjnej północnej dystryktu Suwałki (około 7 kilometrów na północny zachód od Puńska):

linia do ustalenia w terenie, w ogólnym kierunku, równoległym do linii małych jezior, położonych między Berznikami a Zegarami i około 2 kilometry na wschód od tych jezior, kierując się ku zachodowi aż do punktu, położonego na jeziorze Goładusza, około 2 kilometry na północ od Zegar, przecinając jezioro aż do jego kończyn północno-zachodnich i pozostawiając Puńsk przy Polsce;

stąd ku północy granica administracyjna Suwałk aż do punktu, gdzie się ona spotyka z dawną granicą między Rosją a Prusami Wschodnimi.

Prawa, z jakimi Polska mogłaby wystąpić do terytoriów położonych na wschód od wymienionej linii, są wyraźnie zastrzeżone.

Prezydent Rady Najwyższej
Mocarstw Sprzymierzonych i Stowarzyszonych
G. Clemenceau

I N D E X

- Afanasjew, 20
 Akerman, 259
 Aleksandrówka, 323
 Aleksiewicz, Andrej Andrejewicz, 65
 Alliance for the Liberation of Ukraine
 (Sojuz Wyzwolenia Ukrainy), 424
 Alzacja, 120
 Ameryka, 38, 84, 107, 164, 216, 251,
 255, 257, 279, 283, 284, 285, 294, 295,
 307, 308, 318, 319, 320, 393
 Amsterdam, 258
 Andriejewski, Opanas (Andrijewski),
 24, 267
 Anglja, 38, 64, 84, 107, 156, 216, 251,
 254, 257, 279, 280, 281, 283, 284,
 285, 293, 294, 295, 299, 308, 313,
 319, 320, 361, 392, 396, 418, 419,
 421, 427
 Antoneczuk, 122, 123, 124, 178, 180,
 183, 184, 190
 Antonowych, Dmytro (Ontonowicz),
 250, 389, 429
 Ateny, 302
 Augustyn, Antoni, 222
 Austria, 62, 63, 64, 72, 117, 138, 155,
 254, 259, 284, 293, 294, 306, 310,
 337, 379, 410, 419, 425, 440
 Awksentiev, Nikolai Dmitrievich (Aw-
 ksientjew), 282, 283
 Azja, 320
- Babiański, Aleksander, 143
 Bachmacz, 412, 417
 Baczman, U. M., 109
 Bachyński, Lev (Baczyński) 82
 Bachyński, Wołodymyr (Baczyński),
 Włodzimierz), 18
 Baduszek, 358
 Baibaczan, 358
 Bałtyk, 143, 161, 162, 164, 256, 295,
 296, 320, 360, 372, 375, 380, 434
- Bandurowicz, Katarzyna, 399
 Baranów, 440
 Baranowicze, 120
 Barthélemy, Marie-Joseph, 44, 45, 47,
 49, 65, 66, 67, 70, 71, 78, 81, 84, 85,
 97, 184
 Baroczek, 312, 427
 Bartoszewicz, Joachim, 155, 156
 Basmat, 391
 Baszczówka, 111
 Bauer, Otto, 250
 Bawarja, 259, 314
 Bazalia, 232, 240, 242, 243, 387, 406,
 407
 Belgia, 66, 256, 257, 313
 Belgrad, 302, 336, 337
 Belweder, 324, 413
 Beiz, 142
 Bendery, 113
 Benedict XV, 250, 261
 Beń, 375
 Berdychiv (Berdyczów) 371, 372, 375,
 417
 Berestia (Brześć) 52, 60, 61, 62, 95,
 250, 425, 434, 440
 Berezyna, 894
 Berezowski, Zygmunt, 197
 Berger, Rudolf, 232, 235, 244, 324, 332
 Berlin, 110, 121, 245, 250, 252, 258,
 259, 260, 277, 302, 304, 305, 306,
 373, 417, 418, 420, 424-429
 Bern, 226, 302, 311, 414, 424, 426, 428
 Bernhard, 200
 Bernstein, 29
 Bertelot, Henri Matrias, 29, 80, 216,
 423, 433
 Berzniki, 441
 Besarabja, 113, 266, 290, 291, 292, 312,
 364, 394, 397
 Bezsmertny, Baryl, 113
 Bezpałko, Iosyp, 267

Białowieża, 149
Biberoyeah, Iaroslav (Biberewicz, W.)
 279, 297, 300
Biderman, 44, 50
Biedler, 184
Bila Tserkva (Biała Cerkwa), 21, 345,
 351
Bielsk, 440
Biernaki, Mieczysław, 168, 178, 324
Bilhorod (Bielgorod), 33
Bilorus', 162, 164
Biron, 261
Black Sea, 161, 162, 164
Bobicki, 233
Boboli, Andrzej, 89
Bobrinskij, Wołodimierz, 92, 362
Bóbrka (Bibrka), 87
Boclan, Iwan, 113
Bordanowce, 412
Bohun, 264
Bokujni, 390
Bołhoczan, Petro (Bałbaczan), 24
Bołdeskul, 240
Bołocurura, Iwan, 390
Bonn, François Xavier (Bonné), 65, 82
Borszczów, 87, 176, 181, 183, 195, 198
 193, 242, 466
Borymowice, 389
Boryszkowce, 396
Borysław (Borysław), 55, 56, 67, 69,
 84, 87, 94, 110, 119, 263
Boryspol, 345
Botha, Louis, 135
Boullion, Frankla, 251
Bozak, 259
Bratianu, Ion (Bratianu), 155, 156
Branting, Karl Hjalmar (Brating),
 255
Bredov, Nicolai Erallewicz (Bredow),
 340, 345, 346, 352, 354
Brian, 284
Briand, Aristide, 251
"Bristol", 87, 94
Brody, 120, 180, 181, 184, 165, 187,
 195, 212, 358
Brodzki, Lew, 155
Brovary, 345
Brzeżany, 329, 340
Brzozowski, 79

Bubela, Petro (Boubela), 346
Bubka, 184
Buchola, Iwan, 390
Buczacz, 332
Budapest, 106, 227, 279, 302
Bug, 43, 44, 47, 51-56, 60, 61, 83, 94,
 133, 142, 184, 217, 440
Bukareszt, 112-114, 118, 156, 189, 211,
 212, 213, 222, 252, 262, 302, 320,
 343, 347, 348, 353, 364, 368, 369,
 397, 414, 416, 419, 427, 429
"Bukovyna" ("Bukowina" — a news-
 paper), 425
Bukovynskiy Kuria (Bukowinski), 415
Bukowina, 96, 115, 135, 137, 139, 227,
 290, 297, 312, 392, 393
Bukshovanyi, Iosyp (Bukszowany), 65
Bułgarja, 284, 430
Bunin, Aleksander, 113
Burachynskiy, Osyp, 260, 266, 271,
 275, 279, 283, 285, 287, 297, 300, 305,
 307, 309, 310, 428
"Bureau Français", 352, 353
Burka, 356
Busk, 54, 55
Butenko, 252, 259
Eych, Luka (Bicz), 282
Bystrytsia (Bystrzyca), 44

Cambon, Jules, 285, 286
Carograd, 119, 302
Carton de Wiart, Adrian (Carten de
 Viard'a), 97, 333
Centralny Komitet Wykonawczy Uk-
 rainy, 26
Charków, 24, 33, 90, 438
Chebatariw, Mykoła (Czobotarjow),
 262
Chełmszczyzna, 41, 72, 91, 254, 286,
 290, 292, 392-394
Chemeryńce, 323
Chernov, Victor Mikhailowich (Czer-
 now), 288
Cheptynce, 406
Chmielówka, 408
Chocim, 363, 396
Chodorow, 43, 81, 84, 93, 97
Chomiak, 305, 306
Chomora, 403, 404

Chetim, 195
 Chrystjanja, 302
 Chrystynówka, 372, 407
 Chudniv (Czudnów), 372
 Chyrów, 106, 109
 Cieleż, 86
 Cieński, Adolf, 98, 101
 Cieński, Tadeusz, 98
 Cieszanów, 131
 Clemenceau, Georges, 105, 106, 109,
 251, 284, 339, 427, 441
 Cooke, 80, 92
 Cracow (Kraków), 12, 44, 49, 51, 78,
 192, 110, 133, 134
 Crimea, 164
 Curzon, George Nathaniel, 360, 361
 Cymbaluk, Michał, 111
 Czaban, 391, 408
 Czarnecki, 351
 Czarna Hańcza, 440
 Czarne Morze, 296, 380
 Czarny Jar, 412
 Czarny Ostrów, 181, 408
 Czartorysk, 228
 Czecho-Słowaczyna, 398, 428, 438
 Czechowicz, 169, 178, 191
 Czerkaskij, 268
 Czerniawka, 389
 Czernihów, 90, 417
 Czernin, Ottokar, Count von, 425
 Czerniowce, 414, 420, 435
 Czerwona Armja, 134-136, 350
 Czerwony Krzyż, 72
 Czetwertyński, 312
 Czortków, 168, 170, 180, 182, 212, 224,
 262, 358
 Czudowski, 79, 87
 Czystyłów, 192

Dąbrowski, 68, 70, 71, 95
 Dąbski, Jan, 230
 Danja, 259, 313, 315
 Danilczuk, 403, 405
 d'Amelme, Philippe, 88, 89, 96
 Dębiny, 390
 Dęblin, 231-233, 235, 238, 323, 324,
 328, 331, 333
 Dalatoretto, 286
 Delvig, 167, 169, 178-180, 184-187, 190,
 191, 214, 252, 262, 263
 Demkowce, 408
 Denikin, Anton Ivanovich, 31, 33, 34,
 92, 97, 253, 257, 258, 265, 266, 268,
 279-282, 287, 288, 290, 295, 296,
 298, 316, 338-344, 350-354, 359, 360,
 364, 367, 368, 372, 376, 377, 390-394,
 398, 400, 401, 410, 412, 414-418, 468
 de Renty, 196
 de Respaldiza, Ferdynand, 117
 Derkacz, Michał, 113
 Derkacz, Paweł, 113
 Dermań, 391
 de Velvoi, Markiz, 29
 de Wiart, Carton, 97, 333
 "Diło", 15, 16
 Dimcow, 427
 Dmowski, R., 229, 231, 431
 Dniepr, 120, 164, 266, 284, 344-346
 Dniestr, 43, 51, 55, 67, 174, 176, 184,
 187, 192, 195, 206, 221, 223, 345, 349,
 356, 398, 407, 436
 Dnipropetrovsk (Jekaterynosław), 26
 27, 95
 Dobromil, 131
 Dobryński, 22
 Doigorukow, 21
 Doroshenko, Dmytro (Doroszenko),
 276, 429
 Drohobych (Drohobycz), 51, 67, 68,
 87, 110, 133
 Dubiński, 389, 390, 397
 Dubjago, 400
 Dubno, 176, 184, 195, 391, 408
 Durski, 232, 235, 244, 324, 325, 327-329,
 332
 Dvina, 164
 Dymidowce, 390
 Dyrektoriat Ukraiński, 32, 87, 90, 96,
 124, 129, 130, 160, 237, 261, 263-265,
 267, 270, 274-276, 280, 281, 283, 287,
 289, 291, 297, 310, 316, 353, 415
 Dziedzic, 70
 Dżewaniccki, 96
 Dżwina, 120

Edwardówka, 390
 Erle, Alfons, 87, 400, 418

Erzberger, Matthias (Erzberger), 425
Estonja, 143, 255, 297, 318

Fabiański, 69, 70

Falberg, 22

Fastiv (Fastów), 95, 351, 371, 372

Feshchenko-Chopivskiy, Ivan (Fesz-
czenko-Czopivskij), 267

"Feuille", 421

Fidler, 133

Finland, 143, 245, 255, 256, 313, 422

Foch, 144, 359

Fordham, 66, 68, 70

Franchet d'Esperey, 29, 339

Gaje, 87

Gajowiec, 390

Galicja, 12, 13, 27, 28, 32, 33, 35, 41,
42, 43, 53, 54, 56, 58, 60, 62, 63, 66,
68, 69, 72, 73, 83, 84, 88-92, 96-98,
100, 103, 105-107, 110, 111, 113, 115-
117, 119, 123, 124, 127, 129, 131,
132, 134, 135, 137-141, 147, 149, 151,
153, 155, 161, 165, 167, 169-176, 181,
183-189, 196, 198, 203, 207-209, 215,
218, 220, 223-227, 229, 230, 232, 234,
236, 240, 249, 251, 252, 254, 261,
263, 266-268, 270, 280-282, 285, 286,
290-292, 296, 298-300, 310, 311, 326,
327, 329, 330, 332-338, 342, 343, 352,
355, 357, 359, 361, 365, 367, 376, 378,
382-387, 392-394, 398-401, 407-410,
420-423, 425, 427-429, 434, 436-439

Galip, 110

Gąsiorowska-Grabowska, 140

"Gazeta codzienna", 15

Gdańsk, 35, 84, 119, 409

Genewa, 421

Gerbel, Sergei (Herbel, Serhii), 20

Gibson, Hugh Simmons, 144

Glaty, 342

Głazewski, P., 50-52, 56, 59

Goltz, Rüdiger von, 359

Głuszko, 113

Gołogórski, Emil, 109

Gołubowicz, 261

Gorbenko, 277

Górka, Olgierd, 226

Górny Śląsk, 231

Gorodek, 408

Goszcza, 176

Gough, 359

Grabski, Stanisław, 408, 409, 423, 431,
432

Gregory, P., 360

Grek, Michał, 201

Grekow, 189, 264

Grew, Joseph Clark, 109

Grigorjew, 181

Griszin-Almazow, 91, 92, 96

Grocholski, Z., 207

Grodno, 440

Grown, 440

Gruzja, 318

Grzymałówna, 189

Guergin, 90

Gullbeaux, 421

Gurby, 391

Haase, Hugo (Haaze), 258

Haga, 245, 301, 302

Hajsyn, 371

Hajnówka, 440

Haller, Joseph, 32, 51, 54, 122, 133,
134, 136, 141, 142, 145, 146, 166, 170,
191, 198-200, 204, 208, 220, 222-224,
226, 228, 239, 240, 249, 260, 263,
338, 347, 362, 364, 366, 392, 395,
397, 403

Haller, Stanisław, 102, 109, 118

Halip, Teodot, 280, 420, 426, 427

Hankevych, Lev (Hankiewicz, Lew),
16, 17, 399

Harusiewicz, Jan (Harusewicz), 143

Hasenko, Iurii (Gassenko, Jerzy), 111,
113, 114, 116, 189, 190, 262

Hausner, P., 50, 54, 56, 103

Havas, 427

Henneau, Emile (Hennau), 25, 26, 28-
30

Henrys, Paul Prosper, 142, 195, 230

Herasymowicz, 399

Hirniak, Nykyfor, 65

Hnatyszak, Orest Hawryłowicz, 65

Hnyła Lypa (Gniła Lipa), 44, 53, 55

"Hohenburg", 245

Holandja, 256, 306, 313, 315, 419
 Holman, Herbert Campbell, 412
 Hołowko, Tadeusz, 119
 Holsongfors, 302
 Holsti, Eine Rudolf Voldemar (Choł-
 sti), 256
 Hołub, 60
 Hołubowych, Sydir (Hołubowicz, Sy-
 dor), 110, 139, 227
 Horoch-Horochowski, 112, 113
 Horodenka, 90
 Horodyski, 155, 220, 221
 Horodyszczs, 86
 Horyń, 119, 176, 330
 Hoszcze, 329
 Hoszowski, Wiktor, 324, 332
 Howard, Esme W. (Hewarth), 85
 Hówec, 415
 Hrekow, Oleksander (Grekow), 263
 Hrubieszów, 153
 Hryciak, Teodor, 111
 Hryczana, 406
 Hughes, 233, 327, 329, 331, 332
 Husar, Roman, 232, 234, 322, 325
 Husiatyn, 170, 183, 198, 235, 242, 405,
 406, 408, 411

 Iakovlov, Andrii (Jakowłow), 245
 Iarmolyntsi, 263
 Ikwa, 176
 Irlandja, 285
 Isakowce, 242
 Iunakiv, Mykola (Junakiw), 411
 Iwaszczuki, 390
 Iwaszkiewicz, Waclaw, 103, 104, 107,
 198, 167, 182, 212

 Jachimowce, 232
 Jagielnica, 195
 Jakowliw, A., 260, 266, 269, 271, 272,
 275, 277, 279, 285-287, 297, 300, 301,
 304, 305, 307-309, 311, 312
 Jałówka, 440
 Jampol, 330
 Japonja, 38, 216, 294, 422, 423
 Jarmolniec, 411
 Jaromirka, 408
 Jarosław, 289

 Jaroszyński, Karol, 155, 156
 Jassy, 15, 16
 Jaworski, 200
 Jędrzejewicz, W., 370
 Jędrzejewski, W., 173, 182
 Jezuici, 221
 Johnson, 42-47, 50,, 51
 Journal de Geneve, 427
 Judenicz, 316, 393
 Jukosławja, 294, 318
 Jurjewicz, Pawło, 155
 Jurynce, 323
 Justice, 30

 Kącia, 69
 Kaczorowski, 391
 Kain, 280
 Kalinin, 288
 Kaljonder, 311
 Kałusz, 55
 Kamiński, 169, 178, 214
 Kamieniec Podolski, 63, 183, 225, 233,
 261, 323, 324, 327-329, 331, 332, 342,
 348, 352, 353, 356, 363, 368, 373, 375,
 376, 402, 410, 411, 415, 417
 Kamiński, Antoni, 324, 325, 332
 Kamionka Strumitowa, 87
 Kaosset, 345, 346
 Kapri, 98
 Kapustianskyi, Mykola (Kapuściń-
 ski), 96
 Karl I (Karol), 62, 255
 Karlsbad, 245
 Karnicki, Aleksander, 412
 Karpaty, 227
 Karpynskyi, Oleksander (Karpiniński),
 32, 88, 254
 Kasatin, 371
 Kasprzycki, 84
 Katerynowka, 408
 Kaukaz, 295, 296, 350
 Kelch, 204, 205
 Keller, Fedir, 21
 Kerensky, 159, 282, 283, 286, 394
 Kernan, Francis Joseph, 103
 Khodoriv (Chodorów), 43
 Khyriv (Chyrów), 50
 Kick, 398

Kiełbasina, 449
 Kielce, 370
 Kijów, 11, 20, 22, 25, 26, 29-32, 35, 67, 82, 83, 90, 95, 106, 126, 155, 159, 164, 181, 197, 227, 229, 249, 258, 281, 288, 297, 298, 320, 340-346, 352-354, 371-373, 390, 394, 417, 438
 Kircziw, Jarosław, 396
 Kiss, 394
 Kissow, 395
 Kistiakovskiy, Igor (Kistjakowski, Igor), 20, 254, 258
 Kleberg, 31
 Kleszczell, 440
 Klininy, 242, 406
 Kłofač, Vaclav (Kłofacz), 255
 Kniagin, 391
 Kobyłański, Tadeusz, 351
 Koczerchan, 414
 Kolchak, Aleksandr Vasilevich (Kołczak), 144, 162, 215, 253, 257, 258, 268, 279, 295, 297, 298, 316, 360
 Kolczak, 144, 162, 215
 Kolessa, Oleksander (Kolesia), 252
 Kolodno, 183
 Kołowya, 98-100, 220-222, 260, 357
 Kołtuniuk, 133
 Komisja Koalicyjna, 81-83, 87
 Komitet Wojenno-Rewolucyjny, 23
 Komorochoy, 86
 Kondratkowski, Cyril, 113
 Konoplanko, Paweł, 113
 Konotopy, 86
 Konovalets, Evhen (Komowalec), 23, 26, 400
 Konstantynozol, 284
 Kopciowo, 441
 Kopenhaga, 245, 302, 303, 304
 Koremanic, 82
 Kornica, 329
 Koroliv, Fedir (Korolw), 416
 Korosten, 372
 Korółkiewicz, 103
 Korsak, Bolesław, 388
 Korywyć, 396
 Korzec, 184, 232, 243, 363
 Kisciuszko, 62, 64
 Kotovsk (Birzula), 82
 Kovel, 61, 72, 95
 Kowal, 82, 83, 148, 149, 151, 154, 391
 Kowalski-Wierusz, Józef, 142
 Kozaczówka, 111
 Kozakowa Polanka, 87
 Koziatym, 90, 351, 352, 354, 375, 404, 407, 417, 428
 Kozin, 390, 391
 Kozmice, 407
 Kozowa, 192, 206
 Kraków, 370, 378, 390
 Kramař, Karel, 255, 426
 Krasin, Leonid Barisovich, 289
 Kraunik, Kornel, 113
 Kraus, Antin (Krauss), 342, 352
 Krechow, 50, 210
 Kremianets (Krzemieniec), 183, 195, 262-264, 266, 273, 389, 390, 397
 Kriwan, 329
 Krótkowski, 200
 Krusmelnytskyi, Antin (Krusmelnickij), 267
 Krym, 33
 Krysiak, 409
 Krystecz (Krystosz), 368
 Krystynopol, 86
 Krywin, 240
 Krywowóyka, 396
 Książenko, Michał, 113
 Kuban, 34, 35, 266, 282, 412, 417
 Kuban Cossack Council, 412
 Kubajowce, 323
 Kulski, 403, 405
 Kun, Bela (Kuhn, Bela), 226, 227, 250
 Kurnaj, Mysłokij W., 389
 Kunytskyi, Leontii (Kunicki), 399
 Kupiela, 387
 Kurakina, 29
 Kurdynowskyi, Borys (Kourdinowsky, Boris), 121, 122, 129, 130, 140-142, 253, 254, 338, 347
 Kurtn, 330
 Kurniki, 242
 Kurovets, Ivan (Korowiec, Jan), 18
 Kurowice, 133
 Kursk, 417
 Kutiepow, 339
 Kutya, 389

Kutytowski, B., 31, 38, 60, 87, 93
 Kuźmin, 323
 Kuźnińcy, 403
 Kuźnica, 440
 Kwiatkowski, 256
 Kwidzyna, 423

Lanckoron, 323, 406
 Langeron, 30
 Lansing, Robert (Launing), 283, 280, 281
 Laszanki, 440
 Latinik, Franciszek Ksawery, 73
 Lavochne (Lawoczne), 45
 Lemkowszczyzna, 286, 292
 Lenin, 160, 227, 280, 287, 288, 290, 310, 421
 Leron, 286, 423
 Leśniewski, Józef Krzysztof, 44, 46, 48, 50, 85
 Levytski, Dmytro (Lewickij), 245, 247, 254, 259, 260, 266, 271, 273, 275, 276, 278, 279, 285, 287, 297, 300, 303, 307, 309, 311, 434
 Levytskyi, Evhen (Lewickij), 301, 302
 Levytskyi, Kost (Lewicki), 253
 Levytskyi, Osyp (Lewicki), 400
 Lewczuk, 122, 124, 232, 324
 Lewicki, Mikołaj, 427, 429
 Liga Narodów, 424
 Likówka, 440
 Linicki, 332
 Linowiec, 401
 Lipecki, 331
 Lpnickij, 335
 Lipowiec, 412
 Listowski, 402
 Litki, 412
 Litwiatyn, 192
 Litwa, 51, 119, 164, 255, 297, 318, 359, 360, 361, 421, 440
 Livitytskyi, Andrij (Lewicki, Andrzej), 342, 437
 Lloyd George, David, 105, 106, 109, 251, 257, 280, 286, 361, 394, 423
 Loewenherz, Henryk, 230
 Lomnica, 56
 Lomnowski, 21, 22

Londyn, 156, 212, 245, 257, 283, 298, 302, 304, 360, 361, 418, 428
 Lopatin, 412
 Loskyi, Kost (Łoskij), 245, 255, 296, 260, 266, 271, 273, 275, 276, 278, 279, 285, 287, 297, 300, 303, 307, 309, 311, 434
 Łośnica, 440
 Łosośna, 440
 Łotwa, 143, 255, 297, 318, 360
 Łozowa (Łozowa), 33
 Łozynskyi, Mukhailo (Łozynskyj Michaił), 11, 16, 17, 110, 112, 428
 Luban, 410
 Lublin, 73, 83, 87, 122, 133, 145, 148, 154
 Lubomirski, 389
 Łucki, 148, 180, 184, 185, 190, 200, 201, 231, 322, 324, 331, 332, 403, 405
 Ludwipol, 330
 Ludwiszcze, 389
 Łukaszewicz, 426
 Lwiv, (Lwów), 11-19, 43-44, 47-48, 50-55, 57, 58, 62, 66, 71, 73, 78, 81-83, 87, 93, 95, 110, 119, 120, 131-134, 142, 158, 166, 169, 171, 173, 175, 176, 178-180, 182, 191-193, 195, 202, 205-207, 209
 Łyczówka, 387
 Lypko (Lipko), 169, 178, 180, 183-185, 190, 231, 232, 234, 235, 240, 241, 322-332
 Lypnytskyi, V. 238
 Lypynskyi, Viacheslav (Lipiński), 273, 276
 Łysina, 390
 Łysniak, Omelian, 400

MacIntosh, George, 67, 70, 71
 Maciuk, P., 127, 203, 205
 Mackenzi, 231
 Magalas, 232, 325
 Maievskyi, Ivan (Majewski), 264
 Majdaniuk, Osyp, 433
 Makarenko, Andrii, 24, 261, 264, 301, 415
 Maklakov, Vasili Alekseevich (Maklakow), 281-283, 286, 338, 339

Mąkowski, 90
 Makukh, Ivan (Makuch), 261
 Mandel, George, 286
 Maniewicz, 312
 Mannerheim, Carl Gustaf Emil von
 (Mannerhajm), 256
 Manolescu, 365
 Margolin, Arnold, 281, 286, 298, 414,
 418, 427, 428
 Markowce, 408
 Martino, 422
 Martos, Borys, 248, 261, 263-266, 268,
 353, 354
 Massarik, 255
 Matartos, 261
 Matros, 254
 Matsievych, Kost (Maciejewicz), 80,
 81, 85, 87, 90, 252, 253, 347, 348, 418,
 419, 420, 429
 Matsui, 423
 Matuszenko, Borys, 429
 Matwiejew, 97
 Maszaniecki, 324
 Mazepa, Isaak (Issak), 255, 265, 342,
 353, 354
 Mazironko, Semen, 249, 287-291
 Merwin, 371
 Michaelis de Henning, Eugeniusz, 144
 Michałowski, 84, 93, 197
 Michnowka, 396
 Mickiewicz, 64
 Mielnik, 440
 Mikołajów, 87, 183
 Mirkulińce, 192
 Minkiewicz, Feliks, 387
 Mińsk, 63
 Mirabeau, 30
 Mirocz, 391
 Mironescu, 222
 Miropol, 408, 414
 Mizocz, 176
 Mniszyn, 330
 Mochłow, 398
 Mochnacki, 15
 Mogilew, 417
 Mohyliv Podilskiy (Mohylów Podol-
 ski), 375
 Monastyrzyszcze, 371
 Moraczewski, 439

Moczennica, 391
 Moulin, 30
 Mszanicki, 232, 332
 Mukachevo (Munkacs), 399
 Muller, 425
 Muchajiw, L., 437
 Mykytka, Osyp (Mykityka), 372
 Myszkowski, 122, 124

 Naczelný Komitet Wojskowy, 79
 Nodwórna, 115
 Narewka, 440
 Nastroj, D., 374
 Nazerski, 348
 Neumark, 414-416
 New York, 155
 Niemiecka Komisja Kolonizacyjna,
 152
 Niemen, 217, 440
 Niezwiska, 115, 168, 192, 206
 Nizniow, 206
 Nizow, 192
 Norwegja, 255, 275
 Noskowskyi, Zenon (Noskowski), 65
 Noszowski, 232
 Noulens, 78, 79, 84, 102
 "Novosti dnia", 165
 Nowoczerkask, 35
 Nowy Miropol, 410
 Nowogród-Wołyński, 372, 403, 404
 Noworosyjsk, 418
 Noyer, 91

 Obertynski, 168, 178
 Obgów, 176
 Odessa, 25, 29-31, 79, 80, 82, 87-90,
 92, 96, 97, 112, 113, 156, 159, 266,
 284, 354, 401, 418
 Odwołjkowo Bieżowo, 330
 Okencki, 84, 85
 Okunevskiy, Iaroslav (Okuniewski),
 253
 Oklakowski, 112-114, 368
 Oleśnickij, Jarosław, 68, 245, 260, 266,
 271, 273, 279, 283, 287, 297, 300, 306,
 307-309, 311
 Olesk, 243
 Olewsk, 180, 184, 232
 Olsatya, 423

- Omelianowych-Pavlenko, Mychailo (Pawlenko), 49
 Onacewicz, 112, 113
 Opiustil, 79
 Orel, 394, 412
 Orlando, Vittorio Emanuele, 105, 106, 109
 Orynin, 406
 Orzechowce, 242, 406
 Osetskij, Aleksander (Osecki), 23, 123, 377
 Oskilko, Wolodymyr 127, 165, 205, 261, 267, 370
 Osmołowski, Jerzy, 200
 Ossowska, Mieczysława, 399
 Ostapenko, Serhii, 80, 88
 Ostapowicz, 31, 79, 89
 Ostaczy, Iwan 113
 Ostrawy, 72
 Ostróg, 184, 390
 Ostrów, 192
 Ostromęcki, 90, 92
 Ostern, 412
 Ostynj, 115
 Otaszynowski, 264
 Owrucz, 95
- Paderewski, Ignacy, 44, 49, 71, 94, 102, 110, 129, 130, 134, 135, 137, 138, 140, 154-156, 205, 218, 230, 231, 236, 359, 370, 409
- Pakljano, 312
 Palawiczin, 311
 Paneiko, Wasyl (Panejko, Bazyli), 136, 279, 28-287, 292, 297, 298, 311, 417, 420, 421
 Paniewce, 396
 Paryż, 69, 89, 103, 105-109, 113, 117, 134, 136, 137, 139, 140, 143, 145, 154, 156, 212-214, 217-220, 229, 231, 234-236, 250, 251, 253, 266, 270, 274, 279, 280, 282-284, 286, 296, 298, 302, 304, 311, 335, 336, 338, 343, 358, 369, 383, 392, 415, 417, 420, 424, 426, 428, 432, 436, 437, 439
- Pack, Stanisław, 408, 409, 432
 Pawluk (Pawluk), 121, 335, 390
 Pawlenko, Iwan Omellanowicz, 68, 82, 107, 133, 173-177, 181-183, 185-189, 191, 198, 345
- Pawlikowski, 338
 Pawłowski, Zygmunt, 222
 Pawluczi, 429
 Pereiaslaw (Perejasłow), 345
 Perekolie, 228
 Perkins, 334
 Petain, 23
 Petliura, Sumon (Petlura), 24, 82, 84, 87, 93, 96, 97, 121, 123, 155, 166, 169, 171, 172, 174, 175, 177, 181-182, 185, 186, 189, 191, 199, 206-208, 212, 213, 222-224, 227, 231, 233, 236, 238-243, 250, 261-265, 280, 286, 312, 321, 322, 324-328, 332, 335, 338, 339, 342-344, 351-355, 359, 363, 364, 367, 369, 371, 374-377, 387-390, 394, 400, 402, 407, 415, 417-422, 426, 428, 435, 438
- Petriv, Vsevolod (Pietrow), 351-353
 Petrograd, 35, 393
 Petruszewicz, 252, 261, 263, 264, 267, 270, 354, 357, 365, 367, 368, 415, 419-421
- Piatakow, Georgii Leonidovich (Piatakow), 26, 289, 290
 Pichon, Stephen-Jean-Marie, 251, 438
 Pidsulski, P., 237
 Pilleczak, P., 238
 Piłsudski, Józef, 11, 42, 52-59, 124, 140, 145, 354
 Pińsk, 60, 61
 Piszczon, 427
 Płoskirów, 183, 387, 410, 411
 Plutyński, Antoni, 145, 154
 Podlasia, 41, 91
 Podliskie Wielkie, 87
 Podola, 367, 384
 Podolsk, 88, 181, 324, 414
 Podwołoczyska, 170, 189, 190
 Podwysokie, 390
 Pogrebinskaia, 29
 Pohrebyshe (Pogrebiszczce), 371, 401
 Poklewski-Kozieł, Alfons Aleksander, 364
- Pokucia, 220-222
 Polakiewicz, K., 399
 Poleńska, W., 245, 260, 266, 271, 274, 276, 279, 287, 297, 300, 305, 307, 309
 Polk, Frank Lyon, 422

- Polska Komisya Likwidacyjna, 12, 16, 17
 Polski Komitet Narodowy, 11, 14, 16, 18, 19
 Poitawa, 25
 Poniatenko, P., 437
 Popelnia (Popielnia), 372
 Porochnia, 406
 Porsh, Mykola (Porch), 245, 247, 248, 254, 255, 258-260, 266, 271, 272, 274-276, 278, 279, 284, 287, 290, 292, 294, 297, 299, 300, 305-307, 309-313, 414, 427
 Potocki, 402
 Potok Złoty, 168
 Potutarrow, 389
 Praga, 83, 142, 245, 272-274, 277, 301, 302, 304, 308, 311, 320, 366, 367, 399, 426
 Pralon, Eugene, 140, 141, 144, 268
 Protofis (abbreviation of Promysl, Torhovla, Financy), 20
 Prykarpatska Rus, 65
 Prypeć, 184, 187, 330, 394
 Przemyśl, 50, 55, 78, 93, 106, 109, 131, 133, 150, 230,, 286, 334, 355
 Przybyłowicz, 69
 "Punn", 260, 271, 275, 279, 300, 305, 307, 309
 Puńsk, 441
 Pustomyty, 329
 Pylipczuk, 335
 Quai d'Orsay, 385
 Raczkowski, 156
 Radyvyliv (Radziwiłów), 123
 Radziwiłł, J., 118, 154, 198, 236
 Rakitno, 345
 Rakovskii, Christian Georgievich, 23, 227, 229, 249, 258, 269-271, 288-290, 310
 Rava Ruska (Rawa Ruska), 50
 Reilly, Sidney, 80, 90
 Reisler, S., 109
 Reka, Iwan, 391
 Renu, 120
 Respaldica, 236
 Reuter, 427
 Riabovol, Mykola (Rabowoi), 290
 Rietchitsa, 228
 Redziewicz, 103, 168, 170, 178, 179, 181, 182, 184-191, 206, 231
 Rogozna, 390
 Rohatyn, 55
 Roja, 15, 372
 Romanchuk, Julian (Romaficzuk), 18
 Romer, Tadeusz, 80, 118
 Rostow, 350
 Równne, 90, 116, 120, 165, 184, 224, 232, 233, 300, 328, 358, 362, 369, 402
 Rożankowski, 277
 Rozdilna (Razdzielna), 30
 Rozenicze, 412
 Rozwadowski-Jordan, Tadeusz, 15, 16, 43, 44, 48, 50, 55-57, 78, 102, 103, 116, 144, 168, 178, 190, 219, 360, 392, 395, 431
 Rucki, 325
 Rumunja, 106, 112-118, 139, 155, 164, 171, 186, 189, 190, 221, 222, 223, 227, 236, 249, 252, 262, 265, 273, 292, 293, 299, 312, 314, 318, 320, 348, 349, 353, 359, 369, 376, 380, 388, 394, 397, 398, 409, 415, 416, 420, 421, 426, 428, 429
 Russanowski, 156
 Russian Volunteer Army, 28
 Ruzhyn (Rużyn), 371
 Rybak, 44, 50-54, 56
 Rylsk, 412
 Rzepecki, B., 437
 Rzym, 220, 250, 302, 304, 429
 Sajsberdorf, 73
 Sambir (Sambor), 56, 133, 400
 San, 78, 82, 131, 236, 286, 384
 Sannikow, 92
 Sapieha, Eustachy Kajetan, 142, 361
 Sarny, 95, 120, 162, 200, 224
 Satanov, 176, 181, 235, 323, 388, 406
 Savinkov, Boris Viktorovich (Sawinkow), 282, 283
 Sawczuk, 390
 Sazanov, Serge Dmitrievich (Sazonow), 283
 Scheibler, 352
 Sekretariat Państwowy, 12

Serbia, 143, 155
 Seret, 192
 Serkul, 30
 Shelling, 400
 Shepetivka (Szepetówka), 181, 232, 243, 326, 328, 329, 371, 402-404, 411, 414, 428
 Sheptytskyi, Andrii (Szeptycki), 66, 209, 211
 Shkuro, Georgii (Szkuro), 266
 Shpola (Chpola), 344
 Shulhyn, Oleksander (Szulgin), 281
 Shumsk (Szumsk), 389
 Siczowi Striltsi, 23, 28
 Sidekum, 425
 Sidorenko, 306
 Siemieniuki, 390
 Sikorski, 182
 Singalevych, Volodymyr (Singalewicz, W.), 279, 287, 297, 430
 Sinijsze, 412
 Sipiagc, 412
 Skalat, 168, 190, 195, 196
 Skała, 170, 183, 235, 405, 406
 Skarbek, Aleksander, 16, 17, 45, 48, 50-55, 94, 103
 Skoropadskiy, Pavlo, 20, 80, 159, 256, 421, 425, 430
 Skrypalin, Pavel, 113
 Skrzyński, Wl., 141, 146, 229, 236, 334
 Skupowa, 440
 Skwira, 351
 Slavynskiy, Maksym (Sławinskij), 245, 247, 248, 254, 260, 266, 269, 271-275, 277-279, 285, 286, 292-294, 297, 300, 301, 305-312, 319
 Sławuta, 404
 Słomna, 242
 Słucz, 119, 240
 Słusarczuk, Koso, 169, 178
 Smal-Stockiy, Roman (Smal-Stockij), 260, 264, 265
 Smerdwo, 390
 Smith (Smythe), 66, 72, 73, 78, 212
 Smotrycz (Smotrych), 232, 323, 324, 326
 Sniatyn, 111
 Sofja, 302, 304
 Sokal, 86, 142
 Sołdkowce, 416
 Sołtan, Władysław, 143
 Spisz, 423
 Stahl, 50, 52
 Stanów, 242, 405
 Stanyslaviv (Stanisławów), 56, 82, 83, 98, 99, 110, 111, 115, 196, 221, 260, 261, 274, 334
 Stanisławczuk, 390
 Starobogdanówka, 410
 Staro-Konstantyniv, 327, 390, 403, 404, 410, 413, 415, 417
 Starosolskij, Volodymyr (Starosolskij Włodzimierz), 17, 18
 Stauropigia lwowska, 65
 Stawiński, Marjan, 388
 Stawropol, 350
 Stefański, 337
 Stepanenko, Arkadii, 271
 Stepankowski, 312
 Stesłowicz, 50, 52, 53
 Stolbce, 440
 Stockholm, 245, 302
 Straniliri, 422
 Stregunow, 390
 „Stronnictwo Pracy Konstytucyjnej”, 156, 386
 Stryi (Stryj), 44, 45, 51, 54, 55, 67, 87, 94, 133, 184, 260, 330
 Strypa, 182, 221
 Strzelecki, 370, 371
 Stryzewski, 398
 Styr, 44, 53-56, 128, 129, 184, 223
 Stwiesz, 330
 Sulimirski, 69, 168, 178
 Sułkowski, 178, 181, 191
 Suprun, 228, 306
 Suwałki, 441
 Svicha (Swicza), 43, 44
 świeca, 54
 Swierdłow, 288
 Swirski, 145
 Swisłocz, 440
 Syber, 144, 283
 Sydorenko, Hryhirii (Sidorenko), 280, 281, 283
 Szadłun, 261
 Szandruk, 177
 Szczasnówka, 174

Szczepanowski, 62-65, 69, 76, 94
Szembek, Jan 419
Szczur, 192
Szczyńczyn, 330
Śląsk, 423
Szumlakowski, M., 122, 124
Szumski, 390
Szwajcaria, 252, 262, 275, 280, 301,
304, 311, 312, 415, 419-422, 426, 427,
434
Szwecja, 255, 256, 275
Szymanowski, Julian, 90

Taganrog, 412
Taraszcza, 351
Taraszczańska dywizja, 90
Tarnawski, Myron (Tarnawski), 82,
234, 349, 400, 417, 428
Tarnopol, 180, 180, 181, 184, 185, 187,
190, 192, 195, 206, 212, 262, 264, 356,
358
Tarnoruda, 195, 338
Tchoryckij, 300
Tchorzewskij, 390
Temnycki, Wołodymyr (Temnickij,
W), 245-247, 249, 260, 266, 267, 270-
273, 275, 279, 283, 286, 287, 292, 296-
301, 305-307, 309-312
Temporary Governing Committee (T-
KR), 42, 45, 46, 50, 51, 55, 56, 58
Teofilopol, 329, 396
Terpylo, Danylo, 269
Tutunnyk, Wasyl (Tutunik), 323, 324,
353
Toki, 329
Tomosivskiy, Stepan (Tomaszewskij
Stefan), 18
Transylwanja, 365
Trehpolski, 330
Trocki, 227, 280, 288
Trojanów, 372, 396
Trostianec, 408
Trzaska-Durski, 403, 405
Trzebin, 78
Techelski, Longin (Cegielski), 301
Tsiokan, Ilko (Ciokan), 264
Tsvitkovo (Swietkowo), 344
Tulcza, 113
Tunlupa, 335

454

Tulypa, V., 238
Turcja, 284
Tusar, Vlastimil (Tuzar), 255, 426
Tyraspol, 113
Tyshkevich, Mykhalo (Tyszkiewicz),
250, 286, 420, 427
Tysiak, J., 389

Uhnivok (Uhnówek), 86
Ukrainian National Alliance, 23
Ukrainian Party of Socialist-Samo-
stiiynyky, 26
Ukrainian Party of Socialist-Federal-
ists, 26
Ukrainian Social-Democratic Labor
Party (Ukrainska Sotsial-Demokra-
tychna Robitnycha Partii), 23, 83
Ukrainska Centralna Rada, 11, 80,
275, 295, 435
Ukrainski Komitet Narodowy, 82
Ukrainska Rada Narodowa, 11-14, 16-
19
Umanń (Humanń), 352, 371, 372
Urbaix, 200
Uriupinskaja, 412
Ust Medwedickaja, 412
Ustryky (Ustrzyki), 136, 366
Uszyca, 412

Vasylo, Mykola (Wasilko), 134, 226,
280, 309, 311, 312, 419-421, 426, 430
Villaine, Henri, 17
Vityk, Semen (Wityk), 263
Voloehyska (Wołoczyska), 262
Velodava (Włodawa), 60, 61
Von Stückenberg, 91
von Turnówo-Tarnowski, 418
Vynnychenko, Wołodymyr (Wisniczen-
ko), 23, 24, 60
Vytvytskyi, Stepan (Witwickij), 262

Wade, H. H., 42, 44-51, 53, 54, 62-64,
66, 78
Waligórski, Karol, 39, 41
Wańkowicz, Stanisław, 68, 70, 71, 73,
78, 79, 84, 85
Wapniarka, 352
Warsaw, 11, 19, 32, 39-42, 44, 47-49,
56, 59, 69, 72, 79, 85, 86, 88, 90,

- 91, 94, 98, 102, 103, 106, 110, 112, 116, 118, 119, 121, 122, 129, 133-135, 140, 141, 145-147, 166, 169, 171, 175, 178, 191, 193, 195, 197, 198, 204, 207, 208, 211, 214, 220, 222, 224-229, 231, 236, 238, 239, 245, 250, 254, 259, 286, 323-326, 328, 331-336, 339, 342-344, 347, 348, 350, 351, 355, 358, 361, 362, 364, 368, 369, 377, 378, 389, 392, 395-399, 402-405, 410-414, 419, 427-435, 437 439
- Warwiski, 440
 Wasilewski, Leon, 33, 143
 Wasilko, see Vasylo
 Wasilkowski, 24
 Wasylkow, 362
 Waszyngton, 212, 302, 304
 Watykan, 142, 143, 256
 Węgrzy, 72, 106, 135, 184, 219, 269, 290, 292, 314, 398, 428, 430, 440
 Weirpole, 440
 Werbowiec, 412
 Weselec, 242, 323
 Wiberowicz, W., 287
 Więskowski, Aleksander (Wienckowski), 228
 Wiedeń, 98, 112, 113, 121, 124, 227, 228, 245, 247, 250, 252, 259, 270, 272-274, 278, 279, 292, 297, 301-304, 306, 312, 336, 337, 365, 412, 415, 420-421 429-430
 Wielowieyski, Zbigniew, 324, 403, 405
 Wierchniaczka, 371
 Wierzbicki, P., 389
 Wierzchowce, 323
 Wino, 35, 119, 120, 236, 361
 Wilson, Thomas Woodrow, 52, 66, 105, 106, 109, 135, 154-156
 Winnica, 80, 81, 88, 90, 92
 Winnicszenko, see Vynnychenko
 Wisłok, 364
 Wityk, 270
 Włochy, 419
 Włodzimierzec, 290
 Wojnicz, 411
 Wojtowce, 242, 396
 Woljer, 305
 Wolkow, 391, 440
 Wołkowysk, 411
- Wolski, W., 68
 Wołowa Dolina, 192
 Wołyń, 32, 41, 54, 56, 97, 116, 123, 124, 128, 129, 142, 146, 147, 149-153, 164, 170, 173, 175, 180, 184, 187, 190, 200, 204, 224, 227, 254, 335, 362, 370, 384, 389, 402
 "Wpered", 15, 16
 Wróblewski, 141, 145
 Wszecchrosyjskie Narodowe Centrum, 33-37, 39
 Wulimirski, W., 69
 Wybranowska, 87
- Yates, 212
- Zabokrzyki Wielkie, 390
 Zadik, Iacob, 221, 262
 Zadworze, 87
 Zahemichówka, 195
 Zakupna, 406
 Zaleszczyki (Zalishchyki), 195, 221, 195, 221, 262
 Zalizniak, Mykola, 245, 254, 260, 266, 269-271, 275, 278, 279, 284, 285, 287, 297, 300, 305-307, 309
 Założce, 168, 192, 206
 Zalizetskyi-Sas, Volodymyr Serhii (Założcecki), 429
 Zamojski, Maurycy (Zamoyski), 335, 342, 432, 437
 Zamorski, 384
 Zaniew, 97
 Zarebki, 406
 Zarjański, 103
 Zaslav, 363, 396, 410
 Zastawczyk, 192
 Zawalijki, 406
 Zbaraż, 163, 180, 195, 196, 232
 Zborow, 191
 Zbruch (Zbrucz), 54, 73, 115, 171-176, 181-190, 195, 196, 198, 220, 223-225, 232, 234, 235, 239, 242, 244, 249, 254, 263-265, 323, 326-329, 333, 387, 366, 379, 405, 407, 436
 Zdołbunów, 176
 Zelenyi (Zielonyj), 181, 289
 Zeligowski, Lucjan, 79, 89, 239
 Zelinskiy, Viktor (Zielński), 396

Zelwa, 441
Zhmerynska (Zmerynska), 181, 340,
375, 410, 412, 417
Zhevka (Żolkiew), 56
Zhuk, Andrii (Żuk), 169, 245, 247, 254,
259, 260, 266, 270-275, 278, 279, 285,
286, 287, 290-292, 296-298, 300, 305,
307, 309
Zhytomyr (Żytomierz), 371
Ziekiński, 79, 156
Złoczów, 172, 180, 195, 201, 202, 261,
356
Zolkewaki, 169
Złota Lypa (Złota Lipa), 192, 206,
263
Zviahel, 372
Zwańczyk, 242
Zwaniec, 242
Związek Producentów, 68, 69
Związek Odrodzenia Rosji, 33-37, 39
Związek Bankowych Działaczy, 39
Związek Społecznych Działaczy, 39
Żydzi, 356
Żytomierz, 197, 372, 417